ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/329033883

REHA YILMAZ ve SEZAİ ÖZÇELİK, EDİTÖR: ATİLLA SANDIKLI, TEORİLER IŞIĞINDA GÜVENLİK, SAVAŞ, BARIŞ ve ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ(Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının...

Chapter · March 2012

CITATIONS
0

READS
622

1 author:

Sezai Ozcelik
Çankırı Karatekin Üniversitesi Çankırı Turkey
164 PUBLICATIONS **181** CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Inter-State and Intra-State Conflicts in Global Politics: From Eurasia to China View project

United nations View project

All content following this page was uploaded by Sezai Ozcelik on 19 November 2018.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

TEORİLER IŞIĞINDA

GÜVENLİK, SAVAŞ, BARIŞ ve ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ

Editör
Atilla SANDIKLI

İSTANBUL
2012

BİLGESAM | YAYINLARI

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Mecidiyeköy Yolu Caddesi (Trump Towers Yanı)
No:10 Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36-38
Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 212 217 65 91
Faks: +90 212 217 65 93
www.bilgesam.org
bilgesam@bilgesam.org

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6
A. Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye
Tel : +90 312 425 32 90
Faks: +90 312 425 32 90

Copyright © MART 2012
Bu yayının tüm hakları saklıdır.
Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin
izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

ISBN: 978-605-89672-4-3
Kapak ve Dizgi: Kaan Tuğcuoğlu ve Eren Okur

Baskı: Ecem Basın Yayın Reklamcılık
Hadımköy Yolu Mahallesi San. 1 Bulvarı 169. Sokak No: 8/2B Kıraç Esenyurt-İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm……..*3*
Atilla SANDIKLI-Bilgehan EMEKLİER

Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar……71
Metin GURCAN

Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış……133
Atilla SANDIKLI-Erdem KAYA

Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında
Birleşmiş Milletler'in Rolü ve Uygulamaları……165
Nihal ERGÜL

Teoriler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinde Ege Sorunu……211
Atilla SANDIKLI-Erdem KAYA

Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu……249
Bora BAYRAKTAR

Çatışma Teorileri Işığında
Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlenmesi……277
Reha YILMAZ-Sezai ÖZÇELİK

Fransa'nın Etnik Kimlik Sorunlarına
Politik-Psikolojik Bir Yaklaşım: Korsika Örneği ……313
Bilgehan EMEKLİER

Çatışma Çözümü ve Türkiye'de Kürt Meselesi……385
Atilla SANDIKLI-Erdem KAYA

Ek-Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında
Birleşmiş Milletler'in Rolü……449

SUNUŞ

Son yıllarda dünyada yaşanan hızlı değişimi algılayabilmek ve bu değişime uygun politikalar üretebilmek için gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelerdekine benzer çok sayıda stratejik araştırmalar merkezi ve düşünce kuruluşu faaliyete geçmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde iki kutuplu uluslararası sistemin ortadan kalkması ve çok merkezli bir dünya düzeni oluşması, ülkeleri artık süper güçlerin belirledikleri politikaların birer oyuncusu olmaktan çıkarmıştır. Günümüzde bölgesel güçler, küresel güçlerin politikalarını dikkate almakla birlikte kendi menfaatleri doğrultusunda politikalarını uygulayabilmektedir. Türkiye gibi bölgesel güçler de artık küresel ve bölgesel ölçekteki gelişmelere seyirci kalarak veya belirlenmiş bir senaryonun oyuncusu olarak değil; kendi hedefleri doğrultusunda bulunduğu bölgeyi yönlendirebilecek, bölgesinde barış ve istikrara katkı yapacak şekilde politikalar tasarlayıp tatbik edebilmektedir. Bu nedenle, Türkiye'de de stratejik araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşları önem kazanmaya başlamış, bu nitelikteki kurumların sayılarında artış gözlenmiştir.

Türkiye'deki bu merkez ve kuruluşların yapmış olduğu çalışmalar kamuoyunun oluşmasına ve devlet bürokrasisinin vizyonuna önemli ekiler yapmaktadır. Bu merkez ve kuruluşların çalışmaları üniversitelerde yardımcı ders kaynağı olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak, artan ilgi ve etkiye karşı tepkiler de ortaya çıkmış ve eleştirilerde bir artış gözlenmiştir. "Bu merkez ve kuruluşların yaptığı çalışmaların bilimsellik özelliğinin çok zayıf olduğu" iddiası en önemli eleştirilerden birisidir. Yapılan çalışmalarda bilimsel yöntemlerin ve teorilerin kullanılmadığı öne sürülmekte ve çalışmaların güncel sorunların çözümüne yönelik analiz, yorum ve politika önerilerinden ibaret olduğu vurgulanmaktadır.

BİLGESAM farklı bilim dallarındaki, farklı düşüncedeki akil adamları, bilim insanlarını, genç ve dinamik araştırmacıları bir araya getiren bağımsız ve bağlantısız bir araştırma merkezi olarak bu eleştirileri

dikkate almış ve yaptığı çalışmaları eleştiriler doğrultusunda gözden geçirmiştir. Yürüttüğü çalışmaların bilimsel yöntemlere ve ilkelere uygun olmasına önem veren, saha araştırmaları ile nicel çalışmalar gerçekleştiren BİLGESAM, teorik konularda yayın yapmasının faydalı olacağını değerlendirmiş ve "Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri" başlıklı kitabı hazırlamıştır.

Kitap; uluslararası ilişkilerde güvenlik, savaş, barış ve çatışma çözümü alanlarına yönelik teorik yaklaşımları, ilgili uygulama ve uyuşmazlık örneklerini inceleyen bölümlerden oluşmaktadır. Disiplinin temel kavramlarını teorik açıdan ele alan bölümleri Ege sorunu, İsrail-Filistin ihtilafı, Karabağ ve Korsika sorunları ile Türkiye'deki Kürt meselesini tahlil eden ve çözüm önerileri geliştiren bölümler takip etmektedir. Kitap ayrıca Birleşmiş Milletler'in yeni güvenlik anlayışları kapsamındaki rolü ve uygulamaları ile BM teşkilatının uluslararası barış ve güvenliğin tesisindeki işlevine ışık tutmaktadır.

Kitabın hazırlanmasına önemli katkılar sağlayan Yrd. Doç. Dr. Reha Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Sezai Özçelik, Dr. Bora Bayraktar, Metin Gurcan, Bilgehan Emeklier, Nihal Ergül, Erdem Kaya ile diğer BİLGESAM çalışanlarına ve Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi Ankara ofisine teşekkür ederim. "Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri" kitabının başta siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler olmak üzere akademik dünyada istifade edilen bir kaynak olmasını dilerim.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

GÜVENLİK YAKLAŞIMLARINDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Atilla SANDIKLI
Doç. Dr.
BİLGESAM Başkanı

Bilgehan EMEKLİER
Galatasaray Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi

GÜVENLİK YAKLAŞIMLARINDA DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM*

20. yüzyıl, dünya tarihinin en kanlı yüzyıllarından biri olma özelliğini taşımaktadır. I. ve II. Dünya Savaşlarında milyonlarca insanın ölmesi, Hiroşima ve Nagazaki'de on binlerce sivilin hayatına mâl olan atom bombasının gelecek nesillerin yaşamını tehdit etmesi ve Soğuk Savaşın yarattığı psikolojik yıkım, 20. yüzyıl tarihini özetlemektedir. Sadece savaş ve çatışmalarla değil, küresel ekonomik-politik krizlerle ve katı bir ideolojik-jeopolitik bloklaşmayla geçen bu yüzyıl, dünya tarihi açısından fırtınalı gelişme ve buhranların yaşandığı bir yüzyıl olarak literatürdeki yerini almıştır. Söz konusu olayların işaret ettiği gibi geçtiğimiz yüzyılı şekillendiren dönüm noktalarını krizler ve savaşlar oluşturmuştur.[1]

Tehdit, risk ve krizin egemen olduğu 20. yüzyılın uluslararası ortamını Hobbes'un "insan insanın kurdudur" önermesiyle açıkladığı "doğal yaşam hali" teziyle, temel aktörler olan ulus-devletlerin birbirleriyle ilişkilerini ve hegemonik davranış modellerini ise Machiavelli'nin "amaca giden her yol mübahtır" düşüncesiyle ilişkilendirmek mümkündür. Tarihi akış içerisinde Thucydides ile başlayan, Machiavelli ve Hobbes ile süregelen, Carr, Morgenthau, Waltz ve Huntington gibi

---

* Bu çalışma, 28-29 Nisan 2011'de Kocaeli Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Balkan Kongresi'nde sunulan ve Ekim 2011'de *Uluslararası Balkan Kongresi: 21. Yüzyılda Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Yaklaşımları ve Balkanlar'ın Güvenliği* ismiyle yayınlanan bildiriler kitabında yer alan "21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları" başlıklı bildirinin geliştirilmiş şeklidir.

[1] Hüsamettin İnaç, Ümit Güner, "Avrupa ve Amerikan Güvenlik Çatışmaları Bağlamında Türk Dış Politikası", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 6 1 (2006): 139.

teorisyenler tarafından yeniden üretilen reelpolitik akım, 20. yüzyılın çatışma odaklı ve devlet merkezli güvenlik anlayışını teorik ve pratik çerçevede inşa etmiştir. Ancak reelpolitik anlayışın oluşturduğu güvenlik paradigmasının gerek düşünsel gerekse de eylemsel boyutta güvenliği tesis etmedeki yetersizliği, 20. yüzyılın "buhranlar ve bunalımlar yüzyılı" olarak yorumlanmasında büyük rol oynamıştır.

Reelpolitik düşüncenin pratikte güvenliği sağlayamaması, güvenlik sorunsalını daha da önemli kılarak güvensizliğin nasıl çözümleneceğine dair öne sürülen yeni teorik ve metodolojik yaklaşımları gündeme taşımaktadır. 21. yüzyıla uluslararası sistemde kırılma yaratan ve küresel güven(siz)lik için bir dönüm noktası teşkil eden 11 Eylül saldırılarıyla adım atılırken, yeni güvenlik anlayışı ve yaklaşımlarının nasıl olacağına ilişkin kuramsal tartışmaların niceliği ve niteliğinde önemli bir değişim yaşanmaktadır. 11 Eylül olayları, Irak ve Afganistan müdahaleleri gibi olumsuz tecrübeler sebebiyle pratikte beliren umutsuzluklar, akademik alanda ileri sürülecek yeni güvenlik tezleriyle belki ötelenecek; fakat daha da önemlisi değer-bağımlı ve çok boyutlu bir güvenlik paradigmasıyla belki de yeni umutlara dönüşecektir.

Bu çalışmanın amacı, disiplinin temel kavramlarından biri olan güvenlik kavramına teorik açıdan nasıl yaklaşıldığını ortaya koymak ve bu yaklaşımların pratikteki dönüşümle birlikte nasıl evrildiğini analiz etmektir. Çalışmada öncelikle Soğuk Savaş konjonktürünün klasik güvenlik paradigması olan realizm ve neo-realizmin güvenlik anlayışları anlatılacaktır. Sonrasında Soğuk Savaşın detant yıllarını yansıtan ve "geçiş dönemi" olarak nitelendirilen süreçte ortaya konulan liberal ve neo-Marksist kuramların güvenlik anlayışlarına yer verilecektir. Ardından Soğuk Savaş sonrası dönemde klasik güvenlik paradigmasını sorgulayan eleştirel yaklaşımlar üzerinde durulacak, son olarak ise "yeni bir güvenlik paradigması" inşa etmeye yönelen Kopenhag Okulu ve Aberystwyth Okulu'nun güvenlik yaklaşımları incelenecektir.

I. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Pratik ve teori arasındaki etkileşimin açıkça gözlemlendiği uluslararası ilişkiler disiplinindeki kuramsal yaklaşımlar; uluslararası sistemin yapısından, uluslararası konjonktürden, sistemdeki aktör sayısından, söz konusu aktörlerin niteliği ile niceliğinden ve birbirleriyle olan ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedir. Nitekim 1945-1990 dönemindeki güvenlik literatüründe görülen durağanlık ve tekdüzeliğin Soğuk Savaş konjonktürünün statik yapısını yansıtması, söz konusu savı desteklemektedir. İki kutuplu sistemdeki güvenlik çalışmaları, Soğuk Savaş yıllarının hâkim teorisi realizm ve neo-realizmin etkisi altında ortaya çıkmış ve şekillenmiştir. Liberal düşünce ve neo-Marksist yaklaşımlar, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerdeki detant döneminde klasik güvenlik anlayışını her ne kadar sorgulamaya açmış ve güvenlik çalışmalarında "geçiş dönemi"ni simgelemişse de iki bloklu yapının güvenlik paradigması, realist ve neo-realist düşüncenin ana varsayımlarıyla belirlenmeye devam etmiştir. Ontolojik çerçevesini realist ve neo-realist kuramın çizdiği klasik güvenlik paradigması, realizmin temel argümanlarına paralel olarak devlet-merkezli, ulusal güvenlik eksenli ve askeri güç odaklıdır. Klasik realizm ve neo-realizmin tekelinde bulunan ve bu karakteristiğiyle iki kutuplu sistemin hegemonik ve statükocu pratiğini net biçimde resmeden klasik güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş yıllarının güvenlik paradigması olarak literatürdeki yerini almıştır.

1. Realizm ve Neo-realizmin Güvenlik Anlayışı

Klasik realist teorisyenler aslında doğrudan bir güvenlik kuramı ortaya koymamışlar; uluslararası politikaya dair öne sürdükleri savlar ve kavramsallaştırmalar ile sonradan ortaya çıkan güvenlik literatürüne dolaylı ama ciddi katkıda bulunmuşlardır. Öyle ki realizm, ileri sürdüğü tezlerle II. Dünya Savaşının ardından disiplinin egemen teorisi olarak klasik güvenlik terminolojisinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde realizm, klasik güvenlik paradigmasının kavramsal, kuramsal ve metodolojik alt yapısını inşa etmiştir. Realizm,

güvenlik kavramını "sürekli bir güvensizlik ortamı" veya "güvende olmama hali" üzerinden tanımlamaktadır. Realizmin güvenlik çalışmalarında ön plana çıkan teorisyenlerinden Arnold Wolfers'ın güvenliği "kazanılan değerlere yönelik bir tehdidin olmaması hali"[2] olarak tanımlamasında görüldüğü üzere realist yaklaşım, güvenlik perspektifini güç-tehdit-güvensizlik üçgeniyle sınırlandırmaktadır. Zira aktörler, "herkesin herkes ile çatıştığı" tehditlerle dolu güvensizlik ortamında hem varlıklarını hem de "kazandıkları değerleri" korumak için güçlü olmak zorundadır. Güç kavramından anlaşılan ise maddi güçtür.

Realizmin güvensizliğe atfen tasarladığı güvenlik anlayışının merkezinde, "insan doğasının kötü olduğu" önkabulü ve uluslararası politikayı açıklamada kullanılan "anarşi" metaforu bulunmaktadır. Hobbesyen terminolojiyle uluslararası ortamı anarşi üzerinden betimleyen realist teori[3], uluslararası ilişkileri temel aktör olarak gördüğü ulus-devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelesine indirgemektedir. Güvenliği devletlerin askeri gücü ve ulusal çıkarları ile sınırlandırarak, dar ve determinist bir güvenlik tanımlaması yapan realistlere göre devletler, çıkar ve amaçlarını potansiyelden kinetiğe dönüştürebilmek için gerekli gücü elde etmek zorundadır. Makyavelist bir bakış açısıyla gücü neredeyse başlı başına amaç haline getiren[4] realistlerin birçoğu, ulusal gücün nicel ve nitel bileşenlerden[5] oluştuğunu kabul etmesine rağmen yine de devletlerin kapasitelerini askeri güç ile özdeş tutmaktadır. Realist teorisyenlerin neredeyse hepsi, devletlerin gerekli ulusal güce

[2] Oktay F. Tanrısever, "Güvenlik", içinde *Devlet ve Ötesi*, ed. Atila Eralp, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 108.

[3] Hobbes'un insan doğası, güvensizlik ve anarşik ortam üzerine düşünceleri için bkz. Thomas Hobbes, *Leviathan*, (London: Penguin Books, 1985), 183-188.

[4] Machiavelli'nin bu konudaki görüşleri için bkz. Nicolo Machiavelli, *The Prince*, (Wordsworth Editions, 1993), 81-83, 129-141.

[5] Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*, Cilt 1, çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği, 1970), 157. Morgenthau, ulusal gücün öğelerini nicel ve nitel olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Nicel öğeler (materyal faktörler) coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfustan; nitel öğeler (beşeri faktörler) ise ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliğinden oluşmaktadır; Morgenthau, *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*, 141-194.

sahip olabilmeleri için sürekli askeri hazırlık içinde bulunmalarının zorunluluğuna dikkat çekmekte; devletlerin varlıklarını sürdürebilmelerinin ve ulusal güvenliklerini sağlayabilmelerinin önkoşulunun askeri güç olduğunu vurgulamaktadır.[6]

Realist kurama göre anarşi ve güvensizliğin süreklilik kazandığı bir uluslararası ortamda güvende olmanın tek yolu, güç ve kapasite artırımına gitmektir. Analiz birimi olarak ele aldıkları devletlerin rasyonel ve bütüncül (*unitary*) yapılar olduğu önkabulünden hareket eden realistler, ulusal gücü artırma imkân ve kabiliyetine sahip tek aktör olarak ulus-devletleri görmekte; sıklıkla atıfta bulundukları "ulusal güvenlik" söylemi üzerinden de sadece ulus-devletlerin güvenliğini dikkate almaktadır. Realist paradigma, devlet eksenli bir güvenlik perspektifi inşa ederek ulusal güvenlik vurgusu ile toplumun ve açıkça belirtmese de bireyin güvenliğini devletin güvenliğine bağımlı kılmaktadır. Devletin güvenliğini ulusun ve dolaylı yoldan bireyin güvenliği ile eş tutan realizm, savaş ve çatışma olgularına yoğunlaşarak, çalışmalarında sıklıkla yer verdiği "güvensiz ortam" temasıyla devlet-bağımlı güvenlik yaklaşımını meşrulaştırmaktadır. Kısacası realist analizler, devletlerarasındaki mevcut ya da potansiyel çatışma alanlarına odaklanarak güvensizliğe vurgu yapmakta; "devlet egemenliği ve toprak bütünlüğü" söylemi ile güvenliği salt devletin bekasına indirgemektedir.

Diğer yandan realist kuram, devlet lehine tek-taraflı bağımlı kıldığı güvenliği yalnızca askeri güç ve stratejiye denk tutmaktadır. Bu sebeple realist analizlerde askeri-stratejik konular ve bunlara ilişkin politikalara odaklanılmaktadır. Realist düşünürler, askeri güç ve kapasiteye verdikleri önemin tezahürü olarak devletlerin uluslararası ortamda karşılaştıkları sorunları ve uluslararası ilişkiler gündemini hiyerarşik bir sıralamayla irdelemektedir. Birincil politika (*high politics*) ve ikincil politika (*low politics*) ayrımına gidilerek piramidin en üstüne ulusal güvenlik, bir başka deyişle güç merkezli askeri güvenlik ve stratejik konular

[6] Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler* 11 (2004): 39.

yerleştirilmektedir. Realistlere göre devletin bekası için elzem görülen ve ulusal güvenliği oluşturan askeri-stratejik konular birincil politikayı; ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel konular ise ikincil politikayı meydana getirmektedir.

Klasik güvenlik çalışmalarına belki de en fazla katkı sağlayan teorik yaklaşım, güvenliğe odaklanan ve doğrudan bir güvenlik kuramı oluşturan neo-realizmdir. Stephen M. Walt'un disiplinde neo-realist teorinin ortaya çıktığı 1970'li yılları "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı" olarak betimlemesi, neo-realizmin klasik güvenlik literatüründeki önemli rolünü göstermektedir. Walt, *The Renaissance of Security Studies* (Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı)[7] adlı makalesinde güvenlik çalışmalarının II. Dünya Savaşı ile başladığını belirterek, bu dönemi güvenlik alanındaki "Altın Çağ"ın ilk basamağı olarak nitelendirmekte ve güvenlik literatürünün gelişimini üç döneme ayırmaktadır. Bu dönemselleştirmesinde Walt, 1955-1965 arası yılları "Altın Çağ", 1960'ların ortasından 1970'lerin ortasına kadar olan dönemi "Altın Çağ'ın sona ermesi" ve 1970'lerin sonlarından itibaren devam eden süreci de "Rönesans dönemi" olarak kavramsallaştırmaktadır.[8] Kısacası realist çalışmalar ile ortaya çıkan klasik güvenlik literatürü, neo-realist analizlerle olgunlaşıp şekillenmiştir.

Neo-realizmin "güvenlik ikilemi" (*security dilemma*) modeli, Soğuk Savaş konjonktüründe devletlerin nükleer ve konvansiyonel silahlanma pratiğini özetleyen bir kavram olarak literatürdeki yerini almıştır. Güvenlik ikilemi modeline göre bir devletin güvenliğini sağlamaya yönelik davranışları, mevcut ya da potansiyel düşmanlarının güvenliğini tehdit etmekte ve bu aktörleri tehlikeye sokmaktadır.[9] Söz konusu modelde A devletinin mutlak güvenliği B devletinin mutlak güvensizliği

[7] Stephen M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly* 2 35 (1991): 211-239. Makalenin Türkçesi için bkz. Stephen M. Walt, "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı", *Avrasya Dosyası* (Güvenlik Bilimleri Özel) 9 2 (2003): 71-106.
[8] Walt, "The Renaissance of Security Studies", 213-217.
[9] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 198.

anlamına geldiğinden, bu durum devletleri güvensizlik sarmalına itmekte ve devletlerarası güven bunalımına neden olmaktadır. Soğuk Savaş döneminde aynı blokta yer almalarına karşın birbirini tehdit olarak algılayan Türkiye ve Yunanistan arasındaki silahlanma yarışı, güvenlik ikilemi modeline örnek teşkil etmektedir. Güvenlik ikileminde uluslararası ilişkileri "sıfır toplamlı bir oyun" olarak değerlendiren devletler, uluslararası sistemdeki davranış kalıplarını "nisbi kazanç"[10] varsayımına dayandırarak kurgulamaktadır. Nisbi kazanç varsayımına göre devletler, birbirleriyle ilişkilerinde "ikimiz de kazançlı çıkacak mıyız?" sorusu yerine "kim daha kazançlı çıkacak?" sorusunu yönelterek işbirliğine yanaşmamaktadır.[11]

Neo-realizm, anarşi olgusu ekseninde rekabetçi ve çatışmacı bir güvenlik perspektifi öngörmesine rağmen aslında işbirliği sürecini tamamen yadsımamaktadır. Bununla birlikte Kenneth Waltz ve John Mearsheimer gibi "karamsar" neo-realistler,[12] işbirliğinin devletlerin birbirlerini aldatma ihtimali ve göreli kazançlara yönelik ilgisi ile şekillendiğini vurgulamakta; işbirliği yapmanın sınırlılığını ve zorluğunu ön plana çıkarmaktadır.[13] Zira uluslararası sistemin anarşik yapısı ve güvensizlik ortamı, devletlerin uzun süreli işbirliği yapmasını engellemektedir.[14] Neo-realist teorisyenler, liberal kuramcıların stratejik

[10] Klasik ve neo-realist teorinin temel varsayımlarından biri olan "nisbi (göreli) kazanç"a göre devletlerin işbirliği yapmaları, birbirinin kazançlarını mukayese etmelerine bağlıdır. Ancak hem realizm hem de neo-realizm devletlerarası ilişkileri "sıfır toplamlı oyun" olarak savladıkları için birinin "kazancı", diğerinin "kaybı" anlamına gelmektedir. Buna göre A devletinin mutlak kazancı aynı zamanda B devletinin mutlak kaybı olarak algılandığından, bu devletler birbiriyle işbirliğine yanaşmazlar. Örneğin olası bir işbirliğinde A devleti +2 kazanıyorsa B devleti de -2 kaybedeceğinden (ya da tersi), iki devlet de işbirliğinden kaçınmaktadır.

[11] Kenneth Waltz, George H. Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, çev. Ersin Onulduran, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982), 46.

[12] Waltz ve Mearsheimer örneklerinde olduğu gibi devletlerarası işbirliğine ilişkin karamsar görüşlerin yanı sıra iyimser görüşler de mevcuttur. "Koşulcu realistler" olarak da adlandırılan Charles Glaser gibi iyimser neo-realistlerin, karamsar neo-realistlere (standart yapısal realizm) karşı çıktıkları noktalar için bkz. John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 75-76.

[13] Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", 74.

[14] Waltz, Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, 46.

bir önem atfettikleri ekonomik ve siyasi işbirliğinin güvenliği tesis etmedeki rolüne eleştirel açıdan yaklaşmış ve askeri ittifakların görece başarısına dikkat çekmişlerdir. Nitekim neo-realizmde devletlerarası işbirliği, genellikle askeri ittifaklar üzerinden gerçekleşmektedir.

Waltz gibi güçten ziyade güvenliği önceleyen "defansif" (*defensive*) neo-realistler, devletlerin birincil amacının güç kazanmak değil, varlıklarını korumak olduğunu öne sürmektedir. Defansif neo-realist teorisyenlere göre daha çok güç, daha az güvenliğe yani bir bakıma güvensizliğe neden olmaktadır. Defansif neo-realistler, uluslararası sistemin hükmetmek isteyen devletleri değil, aksine statükoyu koruyan devletleri ödüllendirdiğini vurgulamakta ve bu noktada "ofansif" (*offensive*) neo-realistlerden ayrışmaktadır.[15] Defansif neo-realistlere göre her devlet, statükocu bir yaklaşımla sistemdeki konumunu sürdürebilir ve bu sürecin sonunda uluslararası sistemde ortaya çıkan güç dengesiyle güvenliğini sağlayabilir.

Güç dengesi modeli, neo-realist güvenlik anlayışında uluslararası sistemin düzenleyici mekanizması şeklinde işlev görerek istikrarı sağlamakta ve uluslararası sistemin güvenliği devletlerin güvenliğini beraberinde getirmektedir.[16] Başka bir deyişle neo-realizme göre uluslararası aktörlerin davranış ve güvenliklerini belirleyen yapı uluslararası sistemdir.[17] Bu yönüyle neo-realizm, klasik realizmden farklı olarak ulus-devlet yapılarının güvenliği ile birlikte uluslararası sistemin güvenliğini de göz önünde bulundurarak güvenlik halkasını genişletmiştir. Neo-realizmin statik yapısalcı bir tutumla da olsa

[15] En etkini John Mearsheimer'ın olduğu ofansif neo-realistler ise devletlerin sistemdeki güvenliklerini elde edebilecekleri kadar çok güçle (ki güç maddi, özellikle de askeri kabiliyet olarak tanımlanmaktadır) sağlayabileceklerini ve bu nedenle revizyonist devletlerin daha güvenli olduklarını varsaymaktadır. Neo-realist paradigmadaki söz konusu ayrışma için bkz. Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, çev. Arzu Oyacıoğlu, (İstanbul: Yayınodası Yayınları, 2008), 39.

[16] Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: McGraw-Hill, 1979), 41.

[17] Rosecrance, Hoffman ve Kaplan'ın uluslararası sistem yaklaşımları için bkz. Waltz, *Theory of International Politics*, 38-59.

uluslararası sistemi incelemesi, güvenlik çalışmalarındaki analiz seviyesinin mikrodan makro boyuta taşınmasına katkı sağlamıştır.

Neo-realizmin güvenlik yaklaşımını realizmden farklılaştıran ve klasik güvenlik terminolojisini geliştiren bir diğer nokta, neo-realist düşünürlerin analizlerine ekonomik değişkenleri eklemleme çabasıdır. Nitekim Waltz, askeri-stratejik konuların yanı sıra ekonominin de artık uluslararası ilişkiler gündeminde belirleyici bir rol oynadığını belirtmiş ve bir bakıma ekonomik güvenlik üzerinde durmuştur.[18] Neo-realistlerin uluslararası ekonomi-politiği çalışmalarına dâhil etmelerindeki kuramsal çabada uluslararası pratik etkili olmuştur. Zira Vietnam Savaşı, devletlere hedefe ulaşmadaki tek aracın askeri güç ve kapasite olmadığını gösterirken; 1973 ve 1979 petrol şokları da karar alma mekanizması ve süreçlerinde ekonomik parametrelerin de hesaplanması gerektiğini net bir biçimde ortaya koymuştur. Pratiğin teori üzerindeki bu etkisi, neo-realistleri ekonomiye yönlendirmiş olsa da nihayetinde askeri-stratejik konulara odaklanan neo-realizmin ağırlık merkezini yine de *high politics* teşkil etmiştir. Bu açıdan bakıldığında neo-realizmin uluslararası ekonomi-politik meselelerle ilgilenmesine rağmen, aslında askeri-stratejik ve politik sorunların literatürdeki önceliğini yeniden inşa ettiği söylenebilir.[19]

Özetlemek gerekirse klasik paradigma, güvenliği ulusal güvenlik kavramı üzerinden ve askeri güç ekseninde tanımlayarak, 1945-1990 yıllarının güvenlik literatürüne hakim olmuştur. Bu çerçevede klasik güvenlik paradigmasının temel ilgi alanı, devletlerin bekalarına yönelik tehditlerle mücadele etmek amacıyla geliştirmeleri gereken askeri imkân, kabiliyet, kapasite ve stratejilerdir.[20] Realist güvenlik perspektifinde tasarlanan ve Soğuk Savaş konjonktürüne egemen olan tehdit odaklı klasik güvenlik paradigması, "iki süper güç arasındaki çekişmenin

[18] Bu konuda bkz. Waltz, *Theory of International Politics*, 146-160.
[19] Aydın, "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", 47.
[20] Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", 73.

doğrudan silahlı çatışmaya dönüşmemesi durumu" şeklinde özetlenebilecek sınırlı ve dar bir çerçevede inşa edilmiştir.[21]

Realizmin klasik güvenlik paradigmasını dar ve sınırlı bir çerçevede meydana getirmesinde sistemsel ve konjonktürel değişkenlerin büyük payı olmuştur. Zira Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu yapı, güvenliğin daha doğru bir ifadeyle güvensizliğin genelde bloklar, özelde ise ABD ve SSCB arasına sıkışmasına ve güvenlik pratiğinin çatışma eksenli gelişmesine imkân tanıyarak paradigmanın dar ve sınırlı tutulmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki, iki kutuplu klasik güvenlik algısının askeri ve hatta nükleer olmayan boyutları, Soğuk Savaş dönemi boyunca gündeme gelmemiş, getirilmemiş ya da getirilememiştir.[22]

Geleneksel güvenlik anlayışının dar ve sınırlı yapısı, klasik güvenlik formülünün de çerçevesini çizmiştir: "Tehdit = kapasite x niyet". Ancak bu formül, teoride olmasa bile uygulamada büyük sorunlar içermiştir ve hala içermektedir. Zira devletlerin niyetleri, Hobbesyen bir anlayışla çoğu zaman "kötü" olarak varsayıldığından tehdit hesaplamaları salt kapasite üzerinden yapılmakta ve geleneksel güvenlik yaklaşımı, aktörleri ister istemez "güvensizlik sarmalına" götürmektedir. Nitekim ABD ve SSCB, Soğuk Savaş yıllarında ulusal güvenlik hesaplarını sadece birbirlerinin kapasitelerine dayandırmışlar ve birbirlerini sürekli güvensizliğe iterek, güvenliklerini aslında karşılıklı güvensizlik üzerinden tanımlamışlardır.[23] Bu nedenle Soğuk Savaş dönemi güvenlik paradigması, "güvende olma durumu" yerine "güvende olmama durumu" üzerine inşa edilmiş, diğer bir ifadeyle güvenlikten ziyade güvensizlik ekseninde kurgulanmıştır.

2. Geçiş Dönemi Güvenlik Yaklaşımları

Soğuk Savaşın statik sert yapısının detant dönemine evrilerek, sistem-içi değişimin yaşandığı 1960 ve 1970'lerin uluslararası atmosferindeki

[21] Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *SAREM* 8 14 (2010): 73.
[22] Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", 73-74.
[23] Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", 78.

görece ılımlı hava literatüre de yansımıştır. Yapısal, süreçsel ve kuramsal anlamda geçiş dönemini simgeleyen bu yıllarda ortaya konulan teorik yaklaşımlar, klasik güvenlik anlayışının sorgulanmasını gündeme getirmiştir. Felsefi ve tarihi arka planını liberalizmden alan fonksiyonalizm, pluralizm ve transnasyonalizm ile Marksist düşünceye dayanan neo-Marksist yaklaşımlar, ortaya koydukları tezlerle realist teorinin güvenlik perspektifine alternatif model üreten kuramsal çalışmalar olarak öne çıkmıştır. Bu yaklaşımlar, realizmin gücünü ve hegemonyasını tam anlamıyla kıramasalar da getirdikleri eleştiri ve önerilerle Soğuk Savaş sonrasındaki eleştirel güvenlik yaklaşımlarına ve yeni güvenlik anlayışına uygun teorik zemin hazırlamışlardır.

2.1. Liberal Kuramların Güvenlik Yaklaşımları: Fonksiyonalizm, Pluralizm ve Transnasyonalizmin Güvenlik Anlayışları

Birey merkezli bir kuram olan liberalizm, bireyin güvenliğinin ve özgürlüğünün sağlanması ve korunmasında temel aktör olarak devleti görmekte; uluslararası kurumlar, çokuluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları ve bireyler gibi devlet-dışı aktörleri de analiz birimi olarak incelemektedir. Liberalizm, realizmin devletlerarası güç politikalarına odaklanan yaklaşımının tersine politikanın düşüncenin bir ürünü olduğunu savlamaktadır. Liberalizme göre düşünceler ve algılar değişebilmekte; böylece devletlerarasında işbirliği ve uzlaşı tesis edilebilmektedir.[24] İşbirliği odaklı bir güvenlik anlayışı ortaya koyan liberalizm, uluslararası ilişkileri "sıfır toplamlı bir oyun" olarak görmemekte ve "mutlak kazanç" varsayımından hareketle aktörlerin işbirliğine yönelmeleri halinde tarafların kazanç sağlayacaklarını ileri sürmektedir. Çünkü liberalizm, rekabet ve çatışmanın uluslararası sistemin anarşik yapısından ya da devletlerin kötü niyetlerinden değil, yanlış algılamalardan kaynaklandığını öne sürmektedir. Dünya tarihinin sadece çatışmalardan ibaret olmadığını aynı zamanda işbirliğinin de bulunduğunu belirten liberal kuramcılar, yanlış algılamalara ve

[24] Tim Dunne, "Liberalism", içinde *The Globalization of World Politics*, ed. John Baylis, Steve Smith, (London: Oxford University Press, 2001), 163.

güvensizliğe neden olacak koşulların düzeltilmesi durumunda çatışma ve rekabetin azalabileceğini, devletlerin birbirleriyle işbirliği yapabileceğini vurgulamaktadır.[25]

Liberalizm, uluslarası hukuk ve normların tesis edilmesiyle kolektif güvenliğin sağlanacağını savlamaktadır. Bu konuda uluslararası kurumların uluslararası düzeni sağlayacağını belirterek kurumsallaşmaya özel bir rol atfetmektedir. Uluslararası hukuk, anarşik topluma düzen getirerek barışı tesis edeceği için kolektif güvenliği de oluşturacaktır. Nitekim ulusların ve bireylerin ortak çıkar ve hedefleri paylaştıklarının farkında olmaları ve sorunlarını çözmenin en iyi yolu olarak işbirliğini tercih etmeleri, uluslararası düzenleyici mekanizmaları ve uluslararası toplumu ortaya çıkarmıştır.[26] Bu kurumsallaşmayla işlerlik kazanacak olan kolektif güvenlik sistemi, ortak norm ve kurallar aracılığıyla devletlerin demokratikleşmesi neticesinde yeni bir boyut kazanacaktır. Bu bakış açısına göre kolektif güvenlik sistemi, demokratik barış kuramının demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmayacağı tezinden hareketle sağlıklı bir biçimde işleyebilecektir.

Liberal kuramlar, uluslararası sistemde aktörler arası işbirliği kanallarının nasıl oluşturulacağı üzerine yoğunlaşarak güvenliğin tesisine yönelik bir yol haritası ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu kuramlara göre aktörler arasındaki ilişkiler; uluslararası normlar, kurallar ve rejimler aracılığı ile ortak güvenliğe dayalı bir kimlik kazanabilir. Bu çerçevede fonksiyonalizm, pluralizm ve transnasyonalizm gibi liberalizmin varyantları olan kuramlar, karşılıklı bağımlılığın hâkim olduğu bir yapıda kolektif güvenlik kurulabilmesi için işbirliği, bütünleşme, çoğulculuk, uluslararası toplum ve küresel yönetişim gibi kavramları önceleyerek birey, devlet ve sistem güvenliğini tesis etme arayışındadır.

[25] Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, (United States: Pearson, 2012), 161-162.
[26] Akira Iriye, *Global Community: The Role of International Organizations in the Making of the Contemporary World*, (California: University of California Press, 2002), 10.

Pratikten yola çıkarak Avrupa bütünleşmesi[27] özelinde inşa edilen fonksiyonalist kuram,[28] devlet ile entegrasyon arasındaki hassas ilişkiyi güvenlik olgusu bağlamında açıklamaya çalışmaktadır. Almanya ve Fransa ilişkilerindeki gibi yıllarca birbiriyle çatışma içinde olan ve birbirini tehdit olarak konumlandıran aktörlerin Avrupa Birliği çatısı altında işbirliğine yönelmeleri, fonksiyonalizm açısından güvenlik sorunsalının çözümüne ilişkin somut bir referans noktasıdır. Fonksiyonalist kuram, realizmin tek aktör olarak incelediği ulus-devletlerin reelpolitik güvenlik anlayışını sorgulamakta ve güvenliği ulus-devlet yapıları ile entegrasyon arasında kurduğu korelasyonla birlikte değerlendirmektedir.

Güvenlik çalışmalarını bütünleşme ekseninde ele alan fonksiyonalizmin temel argümanları şu şekilde sıralanabilir: i- siyasal kaygılardan uzak olan işlevsel uluslararası örgütleri ön plana çıkarmak, ii- ulus-devletlerin belli fonksiyonlarla donatılmış uluslararası kurumlara yetki devrini gerçekleştirebilmek, iii- teknik konuların önemine ve önceliğine vurgu yaparak siyasal kaygıları geri planda bırakmak, iv- bir alanda başlayan fonksiyonel örgütlenmenin zamanla genişleyerek diğer alanlara da yayılmasını sağlamak, v- devletlerin uluslararası kurumlar aracılığıyla işbirliği ve uzlaşı içinde hareket etmelerini sağlamak. Bu kapsamda fonksiyonalizmin nihai amacının, entegrasyon şemsiyesi altında kalıcı barış ve güvenliğin tesis edildiği bir "dünya toplumu" modeline ulaşmak olduğu söylenebilir.[29]

---

[27] Avrupa bütünleşmesi, bölgesel entegrasyonun tek örneği değildir. Ancak onu bu denli öznel kılan, bütünleşme sürecinin en sistematik ve kapsamlı örneğini sergilemesidir. Bütünleşme teorileri, Avrupa bütünleşmesinden yola çıkarak gelişmekte ve AB diğer bölgesel bütünleşmeler için bir laboratuar ortamı sunmaktadır; Dario Battissela, *Théories des Rélations Internationales*, (Paris: Presses de Sciences Po, 2003), 451.

[28] Avrupa bütünleşmesinin seyrine göre gelişen bir kuram olarak fonksiyonalizmin liberal hükümetlerarasıcılık ve neo-fonksiyonalizm gibi çeşitli versiyonları bulunmaktadır. Fakat bu bölümde söz konusu kuramsal ayrımlara yer verilmeden bütünleşmeyi açıklayan kuramların güvenlik yaklaşımları, fonksiyonalizm ana başlığı altında ele alınmıştır.

[29] Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Işığında Avrupa Bütünleşmesi", *Uluslararası İlişkiler* 1 (2004): 6.

Fonksiyonalizmin güvenlik ve barış olguları arasında bağıntı kuran bu idealist bakış açısı, aktörler arasındaki işbirliği ve uzlaşı sürecine dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle fonksiyonalist kuramın barış ve güvenliği tesis etmedeki metodolojik yaklaşımı, realizmin devre dışı bıraktığı ulaşım, iletişim, teknoloji, kültür ve çevre gibi diğer alanları gündeme taşıyarak işbirliğini yaygınlaştırmak ve karşılıklı güven ortamını oluşturmaktır. Fonksiyonalizme göre karşılıklı bağımlılığın ve çeşitli alanlardaki işbirliğinin ortaya çıkardığı güven duygusu ve ortak kimlik arayışı, aktörler arası sorunları çözebilecek niteliktedir. Fonksiyonalist kuramcılar, işbirliği ve uzlaşma olgularının devletlerarası etkileşimi artıracağını ve bu etkileşimin Avrupa bütünleşmesindeki Fransa-Almanya örneğinde olduğu gibi güvenlik topluluklarına dönüşebileceğini belirtmişlerdir. Karl Deutsch gibi fonksiyonalist kuramın öncüleri, mikro birlikteliklerin zamanla makro bütünleşmelere dönüşebilmesini, yani güvenlik toplulukları yaratılmasını aktörler arasındaki işbirliğinin konu ve kapsam açısından çoğulculuğuna dayandırmaktadır. Çoğulcu güvenlik anlayışına göre devletlerarası işbirliğine giden bu etkileşim, ne denli geniş kapsamlı ve askeri konulardan uzak olursa, barış için karşılıklı güven tesisi de o denli kolaylaşmaktadır.[30]

Neo-fonksiyonalizmin bu noktada ileri sürdüğü *spill over* modeli, ortak çıkar alanları oluşturmak suretiyle aktörlerin öncelikle ekonomik ve teknik bileşenlerden meydana getirdikleri ortak yapılanmanın yayılarak zamanla diğer alanları ve nihai olarak siyasi alanı kapsayacağını varsaymaktadır.[31] *Spill over* modelinde aktörlerin bir alandaki

[30] Ken Booth, "Steps Towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence", *International Affairs* 66 1 (1990): 29. Avrupa bütünleşmesi örneğinde devletler, askeri konuların dışındaki alanlarda işbirliği yaptıklarında daha hızlı aksiyon alabilirken, askeri konular gündeme geldiğinde karar alma mekanizmasının realist kaygıların da etkisiyle daha yavaş işlediği görülmüştür. Nitekim AB bütünleşmesinin ilk döneminde teknik konularda başlayan işbirliği, güven tesisi ve ortak kimlik anlayışının kurulmasında önemli rol oynamıştır. Ancak 90'lı yıllardan itibaren, Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na ilişkin tartışmaların gündeme gelmesiyle birlikte karar alma sürecinde üye ülkeler arasında ciddi krizler yaşanmıştır.

[31] Neo-fonksiyonalizmin anahtar olgularından *spill over* modeli, bir süreç olarak kısaca şu şekilde açıklanabilir: Aktör bir kere beklenti ve davranışlarının merkezle ilişkilendiğini ve

işbirliğinden yarar sağlamaları, diğer alanlardaki işbirliğinin gelişimini ve performansını etkilemektedir.[32] Dolayısıyla aktörlerin yeni alanlarda gönüllü bir biçimde ve birbirlerine güven duyarak işbirliğine yönelmeleri, hem sürecin verimliliğini hem de yeni aktörlerin oluşan işbirliği platformlarına katılım isteğini artırmaktadır. *Spill over* modelinde içeriğin derinliği, aktör sayısı ve sürecin verimliliği, birbirine bağımlı faktörlerdir. Böylece sistematik bir süreç dâhilinde gelişen işbirliği, aktörlerin karşılıklı güven(lik) sorunsalına çözüm oluşturmakta ve çoğulcu bir güvenlik topluluğu yaratmaktadır. Fonksiyonalizmin *spill over* modelinin yanı sıra güvenlik literatürüne katkısı, özelde somut bir örnek üzerinden ilerleyerek güvenlik sorunsalının çözümlenmesine ilişkin yöntem ve araçları paylaşması, genelde ise karşılıklı bağımlılık ve işbirliği vurgusuyla pluralist ve transnasyonalist kuramların önünü açması olmuştur.

Düşünce sistematiklerini fonksiyonalizmin temel savlarını referans alarak oluşturan pluralist ve transnasyonalist kuramlar,[33] uluslararası ilişkiler disiplininin ana sorunsallarına çoğulcu bir anlayışla yaklaşmakta ve analiz düzeyi olarak küresel sistemi ele almaktadır. Bu kuramlara göre küresel sistem, oyuncuları sadece devletler olmayan ve iç içe geçmiş sorunlara çözüm arayan çok boyutlu karmaşık bir yapıdır. Pluralist ve

---

yarar sağladığını görünce, ikincisinde de merkeze yönelir. Avantajları gören diğer aktörler de bütünleşmeye katılmak ister. Bir alan veya konuda avantaj ve çıkar sağlayan aktör, bütünleşmenin diğer alanlara da yayılmasını ister. Ayrıca dışarıdan avantajları gözlemleyen diğer aktörler de bütünleşmeye dâhil olmak ister. Bu süreç kapsamında bütünleşmenin yapısı gelişir ve derinleşir. Bütünleşmenin sürebilmesi ve yayılmanın artması için aktörlerin ortak politikalara dair sergiledikleri tutum oldukça önemlidir; Leon Lindberg, "Political Integration, Definition and Hypotheses", içinde *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, ed. Brent F. Nelsen, Alexander C-G. Strubb, (Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1994), 106-107.

[32] Robert W. Cox, "On Thinking About Future World Order", *World Politics* 28 2 (1976): 188.

[33] Pluralist kuram, uluslararası ilişkiler literatüründe özellikle petrol krizlerinin etkisiyle 1970'lerde ortaya çıkmış; transnasyonalist kuramlar ise 1980'li ve 1990'lı yıllarda küreselleşmenin kazandığı ivmeyle pluralizmin bir varyantı olarak belirmiştir. Bu nedenle, pluralizmin temel argümanlarını uluslararası sistemin dönüşümüne paralel olarak güncelleyen transnasyonalizmin güvenliğe ilişkin yaklaşımları pluralizm ile birlikte incelenmiştir.

transnasyonalist kuramcıların "değişim" paradigmasıyla açıklamaya çalıştıkları dönüşüm halindeki küresel sistem, Marshall McLuhan tarafından "küresel köy" (*global village*)[34] ve John Burton tarafından ise "dünya toplumu" (*world society*)[35] şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Özellikle de Burton'ın dünya toplumuyla özdeşleştirdiği ve karmaşık bir etkileşim içindeki bağıntılardan oluşan "örümcek ağı" (*cobweb*)[36] metaforu, küresel sistemi açıklamada sıklıkla referans gösterilen bir model olmuştur. Küresel sistemi çalışmalarının odak noktasına yerleştiren pluralizm ve transnasyonalizmin öznelliği; karmaşık karşılıklı bağımlılık olgusunu gündeme getirmeleri, devlet dışı aktörlerin ve siyasi-askeri olmayan konuların uluslararası sistemdeki belirleyici rollerini ön plana çıkarmaları ve uluslararası ilişkileri devlet merkezli açıklayan kuramlara alternatif bir yaklaşım sunmalarıdır.

Pluralizm ve transnasyonalizm, realizmin devlet merkezli yaklaşımına küresel sistemi açıklamanın tek boyutlu bir bakış açısıyla mümkün olmadığı eleştirisini getirmekte; küresel sistemi mikrodan makroya çeşitli boyutlardaki aktörler dizisinin karşılıklı bağımlılığı ve etkileşimi ile açıklamaktadır. Buna göre küresel sistem sadece devleti değil, bireyden sivil toplum kuruluşlarına, medyadan uluslararası şirketlere kadar birçok aktörü katılımcı kılan bir çözümler ağı gerektirmektedir. Başka bir deyişle küresel sistemin karmaşık doğası, başta güvenlik olmak üzere uluslararası ilişkilere dair temel olguların çok boyutlu bir bakış açısıyla yeniden üretilmesini gerekli kılmaktadır. Pluralist ve transnasyonalist kuramların, aktör ve konu çeşitliliğine yaptıkları vurguyla klasik güvenlik paradigmasını yeniden şekillendirme arayışında olduğu söylenebilir.

---

[34] McLuhan "küresel köy"ü her çeşit aktörün içinde bulunduğu ortak bir "tiyatro sahnesi"ne benzetmekte ve dünyanın içinde bulunduğu değişimin nedeni olarak elektronik iletişimi ön plana çıkarmaktadır; Fred Halliday, "The Pertinence of International Relations", *Political Studies* 38 (1990): 513.

[35] Chris Brown, "World Society and the English School: An 'International Society' Perspective on World Society", *European Journal of International Relations* 7 4 (2001): 423-441.

[36] John Burton'ın örümcek ağı modeli, mikrodan makroya sistemdeki her aktörün birbiriyle etkileşim halinde olduğu bir modeldir.

Pluralist ve transnasyonalist kuramlar, devletin sınırlarını aşan ve yalnızca devletlerarası ilişkilerle çözümlenemeyecek bir olgu olarak tanımladıkları güvenliği, farklı ölçekteki aktörler arasındaki etkileşimle anlamlandırmaktadır. Buna göre küreselleşmeyle birlikte güvenliğin tesis edilmesinde devletler ve devletlerin birbirleriyle sürdürdükleri ilişkiler yetersiz kalmaktadır. Zira fonksiyonalist kuramın etkisiyle güvenlik denkleminde önem kazanan uluslararası örgütlerin dahi birçok sorunla karşılaşması, farklı aktörlerin çözüm sürecine katılmasının zorunluluk haline geldiğini göstermektedir. Bir tehdidin ortadan kaldırılabilmesi için birden fazla aktöre ihtiyaç duyulabilmekte, güvenliğin yeniden tesis edilebilmesi için bu aktörlerin işbirliğine yönelmeleri gerekmektedir.

Pluralist ve transnasyonalistler için güvenlik denklemindeki aktör sayısının artması, bu aktörlerin işbirliği yapmaları koşuluyla karşılaşılan tehditlerin bertaraf edilmesini ve güvenliğin inşasını kolaylaştırmaktadır. Örneğin küresel ölçekte bir tehdit olan karbon yayılımına karşı önlem alınabilmesi için sanayi kuruluşlarından sivil toplum kuruluşlarına, uluslararası örgütlerden devletlerin ilgili düzenleyici mekanizmalarına kadar birçok aktörün işbirliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Önceden sınırlı etki alanına sahip bir tehdit, bugün küresel düzlemde farklı ölçekteki birçok aktörü etkileyebilme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Güvenliğe ilişkin bu dönüşüm, transnasyonalist kuramcılar tarafından özellikle ekonomik parametrelerle örneklendirilmektedir. Mesela Yunanistan'daki ekonomik kriz, sadece ülke içindeki aktörleri veya üyesi olduğu AB ülkelerini değil, domino etkisiyle tüm dünyadaki finansal kuruluşları ve yatırımcıları ilgilendirmekte ve mikrodan makroya tüm aktörler için bir risk unsuru teşkil etmektedir.

Pluralist ve transnasyonalist analizlerin güvenlik çalışmalarına dolaylı yoldan getirdiği çok boyutlu bakış açısı, aktör çeşitliliğinde olduğu gibi konu zenginliğinde de kendisini göstermiştir. Keza karmaşık karşılıklı bağımlılık olgusu, ulusal-askeri gücü merkezi konuma yerleştiren geleneksel güvenlik anlayışının hiyerarşik konu yapılanmasını sarsmıştır. Pluralist ve transnasyonalistlere göre birincil ve ikincil politika ayrımının

kalktığı 1980'ler sonrası uluslararası ilişkiler gündeminde askeri-stratejik ve jeopolitik meseleler kadar ekonomik, ticari, mali, kültürel, çevresel, teknolojik ve bilimsel konular da önem kazanmıştır. Buna paralel olarak güvenlik çalışmalarının ilgi alanı çeşitlenmiştir. Ulusal ve uluslararası güvenlik gündeminin değişip dönüşen yapısı, Joseph Nye'ın sert güç (*hard power*) ve yumuşak güç (*soft power*) ayrımına dayanan tipolojisinde görülebilir.[37] Nye'ın sert güç bileşenleri (askeri, siyasi ve ekonomik güç) kadar yumuşak güç bileşenlerine de (yaşam tarzı, evrensel ve kültürel değerler, siyasal-demokratik normlar, liberal kurum ve kurallar) değinmesi ve bu öğelere ayrı bir önem atfetmesi, güvenlik kavramının çok boyutlu niteliğini ortaya koymuştur.

Bu kavramsal çerçeveden hareketle Joseph Nye, yeni güvenlik konularının önemini ulusal güvenlik ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Ona göre içinde bulunduğumuz teknoloji çağında öngörülemeyen risk ve tehditlerin artması, ulusal güvenliğin sadece siyasi ve askeri önlemlerle sağlanamayacağını ortaya koymaktadır. Artık nükleer caydırıcılık, sınır devriyeleri ve ülke dışına asker konuşlandırma gibi geleneksel yöntemler, güvenliği tesis etmek için yeterli olmamaktadır. Örneğin veritabanlarında bulunan gizli bilgilerin çalınması gibi tehditler, ulusal güvenliğin sağlanmasının yalnızca geleneksel yöntemlerle mümkün olmadığını göstermektedir. Bu kapsamda bilgiye hâkim olabilmek ve bilgi güvenliğini koruyabilmek için yenilikleri gerçekleştiren bir aktör olmak son derece önem kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında dünya genelinde kullanılan çoğu yazılım ve sistemin Silikon Vadisi menşeli olması ve Nye'ın bilgi sistemlerinin Hindistan'da da üretilmesini ABD'nin ulusal güvenlik açığı olarak yorumlaması oldukça anlamlıdır.[38]

Pluralist ve transnasyonalist düşünürler, 21. yüzyıl bilişim sistemindeki gelişmelerin aktörler arası iletişim ve etkileşimi yoğunlaştırdığı küresel bir ortamda işbirliği yapmanın faydasına vurgu

[37] Joseph Nye, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, çev. Gürol Koca, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2003), 10-15.
[38] Nye, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, 69-72.

yapmaktadır. Karmaşık karşılıklı bağımlılık olgusu, çatışma ve yeni güvenlik paradokslarının bertaraf edilmesinde ayırt edici bir niteliğe sahiptir ve aktörleri çıkarları doğrultusunda işbirliği ve dayanışmaya yönlendirebilmektedir. Zira küresel risk, tehdit ve güvenlik sorunsalının çözümünde eskiye nazaran daha fazla ön plana çıkan "aktörler arası birbirine muhtaç olma durumu", küresel yönetişim olgusunun gelişimine katkı sağlayabilir.[39] Fayda-maliyet analizini göz önünde bulundurarak karşılıklı bağımlılığın çatışma riskini azaltacağını savlayan söz konusu kuramlar, uzlaşma zeminine dayanan, demokratik çoğulcu katılım ve işbirliği eksenli bir güvenlik yaklaşımı öne sürmektedir.[40] Özetle pluralizm ve transnasyonalizmin güvenlik literatürüne katkıları, işbirliğine önem atfetmeleri ve küresel sistem okumasından hareketle aktör ve konu çeşitliliği üzerinde durarak eleştirel yaklaşımların önünü açmış olmalarıdır.

2.2. Neo-Marksist Kuramların Güvenlik Anlayışı

Uluslararası ilişkiler literatürüne pluralist kuramlarla aynı dönemde giriş yapan neo-Marksist kuram başka bir ifadeyle Bağımlılık Okulu, disipline ilişkin temel argümanlarını uluslararası sistem okuması üzerinden ortaya koymuştur. Kapitalist sistemin evrenselleşmeye doğru gittiği 1970'li yıllarda farklı düşünce yapılarına sahip neo-Marksist ve pluralist kuramcıları ortak paydada buluşturan ana unsur, uluslararası sistemi ele almaları olmuştur. Buna karşın neo-Marksistleri pluralistlerden ayıran en önemli nokta, neo-Marksist düşünürlerin "karşılıklı bağımlılık" olgusuna getirdikleri eleştirilerdir. Neo-Marksist kurama göre uluslararası sistemde bağımlılık mevcuttur; ancak bu bağımlılık tekildir ve karşılıklılık içermez.

[39] James Rosenau, "Yeni Bir Küresel Düzende Yönetişim", içinde *Küresel Yönetişimler*, ed. David Held, Anthony McGrew, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2008), 271.
[40] Robert O. Keohane, "Uluslararası Toplumda Egemenlik", içinde *Küresel Yönetişimler*, 190-191.

Karşılıklı bağımlılık olgusunu reddederek işteşlik yerine tek taraflılığı ele alan neo-Marksist kuram,[41] bağımlılık tezleri üzerinde durmakta ve güvenliği bağımlılık modeliyle açıklamaktadır. Klasik Marksist teorinin alt yapıya yerleştirdiği ekonomik faktörleri analizlerinin merkezine alan neo-Marksist kuramcılar, ekonomi eksenli bir güvenlik perspektifi sunarak, bağımlılığı gelişmişlik-azgelişmişlik veya üçüncü dünyacılık üzerinden anlamlandırmaya çalışmaktadır. Modernleşme kuramlarının aksine ülkelerin geliş(me)mişlik düzeyini içsel nedenler yerine sistemsel faktörler ile ilişkilendirerek, uluslararası sistem çözümlemelerini yapısal bir problematiğe dayandırmışlar ve kapitalist sistemin "güvensizlik sarmalı"na neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Neo-Marksist teorisyenlere göre bazı ülkelerin gelişmiş ve güvenli olma durumları ya da bazı ülkelerin gelişmemiş ve güvensiz olma durumları, uluslararası sistemin kapitalist doğasının bir sonucudur. Kısacası neo-Marksizm, analiz birimi olarak ele aldığı ulus-devletlerin ve toplumların güvenliklerini analiz düzeyi olarak incelediği uluslararası kapitalist sisteme bağlamaktadır.

Marksizmin burjuva-proletarya dikotomisi ekseninde savladığı sınıf mücadelesi sorunsalını bir bakıma yeniden üreten neo-Marksist düşünürler, uluslararası ilişkiler ve uluslararası sistem okumalarını "merkez-çevre", "metropol-uydu", "gelişmiş-az gelişmiş" ve "üçüncü dünya" kavramsallaştırmalarındaki paradoksallık üzerinden

[41] Bağımlılık Okulu, uluslararası ilişkiler literatüründe 1960'larda BM Latin Amerika Ekonomik Komisyonu'nun (ECLA) kurulmasıyla gündeme gelmiştir. Bağımlılık Okulu'nun iki temel entelektüel kolu bulunmaktadır: Neo-Marksizm ve ECLA. Neo-Marksist kuramcılar bağımlılık ve azgelişmişlik sorunsalının sosyalist devrimlerle çözümlenebileceğini vurgularken, ECLA kuramcıları ise bu sorunsalın uluslararası ekonomik sistemde yapılacak reformlar ile çözümlenebileceğini savunmuşlardır. Dolayısıyla ECLA kuramcılarının bağımlılık tezlerini evrimci, neo-Marksist kuramcıların ise devrimci bir yaklaşımla ele aldıkları söylenebilir. Her iki yaklaşımın temelini, bağımlılık tezlerini merkez-çevre kavramsallaştırmasına dayandırmaları oluşturmaktadır; Dhammika Herath, "Development Discourse of the Globalist and Dependency Theorists: Do the Globalisation Theorists Rephrase and Reword the Central Concepts of the Dependency School?", *Third World Quarterly* 29 4 (2008): 820. Ancak zaman içersinde ECLA'nın güncelliğini yitirip gündemden uzaklaşması nedeniyle bağımlılık tezleri bu bölümde genel bir çerçevede neo-Marksist perspektifte ele alınacaktır.

kurgulamıştır.[42] Nitekim neo-Marksizm, Karl Marx'ın sosyal teorisindeki gibi zengin merkez ülkelerini burjuva sınıfıyla, yoksul çevre ülkelerini ise proletarya sınıfıyla özdeşleştirmektedir. Bir başka deyişle neo-Marksizmin uluslararası sistemi ve politikayı açıklamada kullandığı tipoloji ve terminolojinin, Marksizmin sınıf ayrımını referans aldığı ifade edilebilir. Neo-Marksist kuram, Marksizmin sınıf mücadelesi ve eşitsizlikler üzerine kurguladığı güvenlik sorunsalını uluslararası sistemdeki merkez-çevre arasındaki çatışmaya dayalı bir güvenlik sorunsalı olarak yeniden inşa etmiştir. Marksizmde güvenlik endişesi nasıl ki sınıf (burjuva-proleterya) temelli bir sorunsalsa, uluslararası ilişkilerde de merkez-çevre arasındaki güvenlik algısı ayrışmasına bağlı açığa çıkan bir güvensizlik hali ve ekonomi eksenli çatışma söz konusudur.

Neo-Marksist kuramcılar, küreselleşmeyle birlikte asıl çatışmanın Doğu ve Batı arasında değil, Kuzey ve Güney, başka bir ifadeyle merkez ve çevre arasında yaşandığını öne sürmüştür. Neo-Marksizmin güvenlik perspektifinde, bir aktörün güvenliğinin diğer aktörün güvenliği tarafından tehdit edildiği, güvenlik ikilemine benzer bir model söz konusudur. Örneğin merkezin güvenliği, çevrenin güvenliğini tehdit etmekte ve çevrenin güvensizliği anlamına gelmektedir. Kısacası güvenlik ikileminin merkez Kuzey ülkeleri ile çevre Güney ülkeleri arasında yaşandığını varsayan neo-Marksist düşünürler, kuzeyin güvenliği ve güneyin güvensizliği arasında süregelen yapısal bir gerilim olduğunu vurgulamaktadır.

Neo-Marksist kuramcıların sistem düzeyinde ve ekonomi eksenli geliştirdikleri güvenlik anlayışını Johan Galtung'un "Yapısal

[42] Örneğin Wallerstein, uluslararası ekonomi politik sistemi merkez, çevre ve yarı çevre arasındaki bağıntı ve çelişkiler ile ele almaktadır; bu konuda bkz. Immanuel Wallerstein, "Dependence in an Interdependent World: The Limited Possibilities of Transformation within the Capitalist World Economy", *African Studies Review* 17 1 (1974): 1-26, Immanuel Wallerstein, "Semi-Peripheral Countries and the Contemporary World Crisis", *Theory and Society* 3 4 (1976): 461-483.

Emperyalizm"[43] ve Immanuel Wallerstein'ın "Dünya Sistemi"[44] kuramlarında görmek mümkündür. Neo-Marksist düşünürlerin kapitalist sisteme dair geliştirdikleri eleştirel sosyo-ekonomik analizler, "ekonomik güvenlik modeli" ortaya koymaktadır. Söz konusu modele göre az gelişmişliğin getirdiği güvensizliğin asıl kaynağı, kapitalist sistemin yapısında bulunmaktadır. Zira kapitalist sistem, özü itibariyle yayılmacıdır ve merkez bekasını sağlayabilmek için sürekli pazar arayışı içindedir. Bu arayış, "azgelişmişlik sarmalı" olarak kavramsallaştırılan ve çevrenin merkeze eklemlenmesine bağlı gelişen sistemsel bir ilişki modeline yol açmaktadır. Bu paradoksal ilişki sonucunda Kuzey ile Güney arasında meydana gelen yapısal gerilim, zamanla kalıcı hale gelmektedir.

Wallerstein, Soğuk Savaşın bitmesiyle kapitalizmin nihai zafere ulaştığını savlayan görüşlerin aksine kapitalizmin yeni pazarlar bularak, kendini devam ettirme gücünden yoksun kaldığını ve kapitalist sistemin güvenliğinin derin bir yapısal kriz ile karşılaştığını belirtmektedir. Ona göre bu kriz; finansal piyasalarda sıkışma, ekolojik felaketlerin getireceği ek maliyet, demokratik toplumların taleplerinin yaratacağı mali kriz ve devlet egemenliğinin törpülenmesi sonucu güvenliği sağlayan aygıtın zayıflaması gibi nedenlere bağlıdır.[45] Wallerstein'a göre kapitalizmin bu krizi, yeni bir güvenlik krizini beraberinde getirmektedir. Wallerstein, küreselleşmeyle birlikte geçmişte kapitalizmin kırıntılarından yararlanan çevrenin bundan mahrum kalması neticesinde merkez-çevre uçurumunun

[43] Johan Galtung'un merkez-çevre hakkındaki düşünceleri için bkz. Johan Galtung, "Emperyalizmin Yapısal Teorisi-Kısım 1", çev. Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler* 1 2 (2004): 25-46 ve Johan Galtung, "Emperyalizmin Yapısal Teorisi-Kısım 2", çev. Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler* 1 3 (2004): 37-66.

[44] Immanuel Wallerstein'ın modern dünya sisteminin analizine ilişkin temel tezlerini özetleyen bir çalışma için bkz. Elçin Aktoprak, "Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak", *Uluslararası İlişkiler* 1 4 (2004): 23-58; özellikle bkz. 24-44.

[45] Deniz Ülke Arıboğan, *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2007) 312-313. Wallerstein'ın paylaşmış olduğu nedenlerden finansal piyasalardaki sıkışmayı günümüzde yaşanan küresel ekonomik krizle, çevre felaketlerinin getireceği ek maliyeti küresel ısınma ve iklim değişikliğine bağlı olarak dünyanın birçok bölgesinde yaşanan doğal afetlerle, demokratik toplumların taleplerinin yaratacağı mali krizi ise başta Yunanistan olmak üzere AB ülkelerinin birçoğunun içinde bulunduğu ekonomik krizle örneklendirmek mümkündür.

daha da derinleşeceğinin altını çizmektedir. Zira güvenlik ve ekonomik refah için gerçekleştirilen göçlerin sonucunda merkez içinde bir çevre doğduğunu ve bu iki kutup arasındaki çatışmanın daha tehlikeli ve gözle görülür hale geldiğini vurgulamaktadır.[46] Wallerstein, ortaya koyduğu yeni güvenlik krizinde ekonomik faktörlerin toplum düzeyinde de güvenlik açısından sarsıcı etkilerinin bulunduğunu ileri sürmüştür. Analizlerine devletlerin yanı sıra toplumları eklemleyen neo-Marksist kuramcılar, bir bakıma toplum güvenliğine de değinerek ekonomik güvenlik anlayışlarının içeriğini derinleştirmiştir.

Sonuç olarak neo-Marksist kuram; devletlerin, ekonomik sınıfların, toplumların ve dolaylı da olsa bireylerin güvenlik sorunsallarını, uluslararası kapitalist sistemin yapısal krizleri çerçevesinde eleştirerek incelemiştir. Dolayısıyla sistem düzeyindeki bütüncül ve yapısalcı yaklaşımları, güvenliğin salt devlet merkezli ve siyasi-askeri açıdan ele alınmasının karşısında alternatif bir bakış açısının gelişimine katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda neo-Marksist kuram, güvenlik ile ekonomik refah ve eşitsizlikler arasında kurduğu bağıntılarla eleştirel güvenlik yaklaşımlarının altyapısının oluşmasında rol oynamıştır. Buna karşın realizm gibi çatışmaya odaklanması ve çatışmacı bir güvenlik projeksiyonu sunması nedeniyle farklı araçlarla da olsa klasik güvenlik anlayışını bir bakıma yeniden ürettiği söylenebilir.

II. SOĞUK SAVAŞ SONRASI GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

SSCB'nin dağılmasıyla Soğuk Savaşın statik yapısı sona ermiş, uluslararası sistem ve alt-sistemler dinamik bir yapı kazanmaya başlamıştır. Sistemik değişkenlerin 1990 sonrasında başlayan ve günümüzde artan bir ivmeyle devam eden dinamizmi, mikro düzeyden makro düzeye kadar uluslararası ilişkilerin her alanını etkilemektedir. Sistemsel girdiler, durağanlıktan akışkanlığa doğru evrilen bu süreçte küreselleşme olgusunun da etkisiyle yeni fırsatların yanı sıra yeni riskler, tehlikeler ve tehditler ile yeniden şekillenmektedir. Söz konusu değişim-

[46] Immanuel Wallerstein, *Liberalizmden Sonra*, (İstanbul: Metis Yayınları, 1995), 41.

dönüşüm, Soğuk Savaş konjonktürünün simetrik tehdit algılamalarından 11 Eylül sonrasının asimetrik tehdit algılamalarına geçişi simgeleyen yeni bir güvensizlik ve belirsizlik ortamını beraberinde getirmektedir. Fırsatlarla birlikte risk ve tehditlerin de çeşitlilik ve karmaşıklığını artıran günümüz küresel sistemi, devlet merkezli realizmin klasik güvenlik parametrelerini sorgulanır kılmıştır.

Soğuk Savaş örneğinde olduğu gibi uluslararası sistemde "biz" ve "öteki" dengesi üzerine kurulu iki kutuplu bir yapı varsa, ittifak ve tehdit tanımlamaları daha kolay yapılabilmekte; benzer algı ve beklentideki aktörler farklı kamplarda yer alarak, ilişkilerini bu kutuplaşmanın getirdiği statik bir güvenlik ikilemi üzerinden sürdürebilmektedir. Fakat Soğuk Savaş sonrası gibi çok kutupluluğa evrilen bir uluslararası sistemde oyuncuların güvenlik algılamaları ve politikaları çeşitlilik arz etmektedir.[47] Bu doğrultuda benzerlik ve farklılıkların eş zamanlı olarak iç içe girdiği ve arttığı 21. yüzyıl küresel sisteminde güvenlik ve tehdit kavramları da dönüşüme uğramaktadır. Güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesine paralel olarak "kim için, ne için, nerede, nereye kadar ve nasıl güvenlik?" soruları çerçevesinde alternatif güvenlik çalışmaları gündeme gelmektedir. Bu kapsamda öne çıkan eleştirel, postmodern, feminist ve konstrüktivist kuramların güvenlik anlayışları, klasik güvenlik paradigmasını sorgulamaktadır. Ayrıca doğrudan güvenlik çalışmaları yapan ve güvenliğe ilişkin yeni tezler ortaya koyan Kopenhag Okulu ve Aberystwyth Okulu da yeni güvenlik yaklaşımlarının önemli temsilcileri olarak ön plana çıkmaktadır.

[47] Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", *Uluslararası İlişkiler* 1 4 (2004): 2.

Genişletilmiş Güvenlik Kavramları[48]			
Güvenlik Kavramları	**Gösterilen (Kimin Güvenliği?)**	**Risk Altındaki Değer (Neyin Güvenliği?)**	**Tehdit Kaynağı/Kaynakları (Kimden/Neden Korunma?)**
Ulusal Güvenlik [Siyasi, Askeri Boyut]	Devlet	Egemenlik, Toprak Bütünlüğü	Diğer Devlet, Terörizm (Devlet Dışı Aktörler)
Toplumsal Güvenlik [Boyutu]	Milletler, Toplumsal Gruplar	Ulusal Birlik, Kimlik	(Devletler) Milletler, Göçmenler, Yabancı Kültürler
İnsan Güvenliği	Bireyler, İnsanlık	Beka, Hayat Kalitesi	Devlet, Küreselleşme, Küresel Çevre Sorunları (GEC), Doğa, Terörizm
Çevresel Güvenlik [Boyutu]	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet İlişkileri, Yerli Halk, Azınlıklar	Eşitlik, Kimlik, Dayanışma	Ataerkillik, Totaliter/Erktekelci Kurumlar (Hükümetler, Dinler, Elitler, Kültür), Hoşgörüsüzlük

1. Eleştirel Kuramın Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarına interdisipliner bir bakış açısı getiren eleştirel okulun ontolojik çerçevesini, modernitenin tek tipleştirdiği yaşam biçimi ve insan modeline getirdiği eleştiriler oluşturmaktadır. Bu noktada eleştirel kuram, uluslararası ilişkiler disiplini özelinde realizmin sınırlandırılmış ana kavramlar üzerine inşa ettiği tek-tip bir dünya algısıyla diğer olguları tahakküm altına almasını

[48] Genişletilmiş güvenlik kavramlarını gösteren tablonun alıntılandığı makale için bkz. Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", çev. Zeynep Arkan, *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 11.

eleştirmektedir.[49] Eleştirel kuram, realizmin merkeze taşıdığı güvenlik olgusunun dar bir çerçevede ele alınmasını ve ulusal güvenlik kavramıyla eş tutulmasını sorgulamaktadır. Eleştirel kuramcılar, ulusal güvenliğin diğer güvenlik alanlarına göre daha önemli kılınmasına ve ona yaşamsal bir değer atfedilmesine karşı çıkmakta; güvenlik kavramının sübjektif bir nitelik taşıdığını belirterek, tek-tipçi bir güvenlik yaklaşımının getirdiği paradokslara odaklanmaktadır. Eleştirel kurama göre güvenlik; aktörlerin yaptıklarına, beklentilerine ve aktörler arası etkileşime bağlı olarak algıda şekillenen bir olgudur.[50]

Eleştirel kuramın önemli isimlerinden Robert Cox'un "teoriler birileri içindir ve bir amaca hizmet eder" önermesi, güvenlik yaklaşımlarının da öznel ve göreceli bir doğaya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Eleştirel kuramcılar, güvenliğin "kimin için olduğu" ve "hangi çıkarlara dair bir tehdit algısıyla şekillendirildiği" sorularını yönelterek kavramın göreceliliğine vurgu yapmaktadır. Onlara göre klasik güvenlik anlayışı, güvenliği sadece belirli özneler, çıkarlar ve tehdit algıları ile ilişkilendirmekte ve kavramı sınırlı bir perspektifte ele almaktadır.[51] Örneğin neo-realist kuram, devlet ve uluslararası sistemi özne olarak belirlemekte; ulusal çıkar kavramını devletin bekası ve prestijiyle özdeşleştirerek devlet merkezli bir güvenlik perspektifi sunmaktadır. Eleştirel bir düzlemde düşünüldüğünde neo-realizmin ortaya koyduğu bu yaklaşım güvenliği sadece devlete özgü kılarken hem tek-tip bir güvenlik kavramı yaratmış, hem de kavramın sübjektif olması nedeniyle çatışma ve güvenlik ikilemini kalıcı hale getirmiştir.

[49] Eleştirel kuramcılara göre realizm, tekdüze ve çok dar bir perspektifte sınırlandırılan kavramlar ve imajlar üzerine kurgulanmış bir teoridir. Özellikle "güç politikaları", "güç dengesi", "anarşi", "ulusal çıkar" ve "güvenlik ikilemi" gibi kavramları ön plana çıkaran bir dünya resmetmektedir; Richard K. Ashley, "Political Realism and Human Interests", *International Studies Quarterly*, Symposium in Honor of Hans J.Morgenthau, 25 2 (1981): 204-205.

[50] Thierry Balzacq, "Qu'est-ce que La Sécurité Nationale", *Revue Internationale et Stratégique* 4 52 (2003): 44.

[51] Balzacq, "Qu'est-ce que La Sécurité Nationale", 45.

Bu çerçevede eleştirel düşünürler, bireylerin güvenliğini ulus-devlet güvenliğine indirgeyen ve bunu da "ulusal güvenlik" ve "ulusal çıkar" söylemleri ile retoriğe dönüştüren klasik güvenlik anlayışının, devlet güvenliği adına diğer güvenlik alanlarını görmezden geldiğini öne sürmektedir. Devlet güvenliğinin sağlanması amacıyla yalnızca politik ve askeri konuların gündeme taşınması, güvenlik gibi toplumsal ve psikolojik olan bir kavramın ne denli toplum ve birey dışı bırakıldığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında devletin askeri ve politik güvenliğinin tesisi için baskı ve şiddet kullanma tekelinin siyasal iktidara atfedilmesi[52] nedeniyle bu tür uygulamaların meşru bir zemine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zira realist yaklaşımda olduğu gibi güvenliğin ulusal çıkar ve askeri güç kapasitesinin toplamına indirgenmesi, bu meşruiyeti bir anlamda kaçınılmaz kılmaktadır. Oysaki eleştirel yaklaşıma göre ulus-devlet yapıları, kökeninde yurttaşları için güvenlik üreten bir mekanizma durumunda olmalıdır. Güvenlik konusunda devlete araçsal bir işlev yükleyen eleştirel perspektif, birey güvenliğine referansla devletin asıl amacının yurttaşlarının güvenliğini sağlamak olduğunu vurgulamaktadır.[53]

Eleştirel kuramın güvenliğe ilişkin tezlerinde odaklandığı noktalardan biri de hegemonya, güç ve güvenlik olguları arasındaki bağıntıyı eleştirel bir biçimde ortaya koymasıdır. Eleştirel okul, uluslararası sistemin hegemon aktörün gölgesi altında şekillendiğini ve hegemon aktör tarafından dayatılan söz ve imgelerin hegemonun çıkarlarına meşruiyet

---

[52] Siyaset bilimi kitaplarında siyasal iktidar genel bir ifadeyle şu şekilde tanımlanmaktadır: "Siyasal iktidar; en genel, en kapsamlı, en üstün, toplumu oluşturan bireyler üzerinde zor kullanma tekeline sahip bulunan bir iktidar biçimidir"; Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2000), 109. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere siyasal iktidarın en önemli karakteristiği olarak "maddi kuvvet ve zor kullanma, başka bir ifadeyle fiziki zor kullanma tekelini elinde bulundurması" ön plana çıkarılmaktadır; Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş,* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2004), 49. Weber de bütün siyasal yapıların şiddet kullandığını ancak kullanma ya da kullanma tehdidinde bulunma biçim ve dereceleri bakımından birbirlerinden ayrıldıklarını belirtmektedir; Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 239.

[53] Pınar Bilgin, "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review* 5 2 (2003): 203.

kazandırdığını ileri sürmektedir. Gramşiyan terminolojiye paralel bir biçimde hegemon aktörün güvenlik algısı, sistem düzeyinde tekil bir güvenlik anlayışını ve tekil güvenliğin korunması için de rıza arayışına yönelen ve buna göre şekillendirilen politikaları beraberinde getirmektedir. Küresel sistemde rıza öğesinin kazanımı, hegemon aktörü zorlayıcı bir faktör teşkil etmektedir. Nitekim Cox'a göre ABD'nin başta güvenlik olmak üzere birçok alanda sergilediği tek taraflılık örnekleri, bilhassa da Irak savaşı sırasında çoğunluğun muhalefetine rağmen ortaya koyduğu sert gücün agresif kullanımı, evrensel rızanın sağladığı meşruiyeti koparmıştır. Bu doğrultuda Cox, hegemon aktörün sergilediği istikrarsız davranışların hem hegemon hem de küresel sistem için bir güven bunalımına neden olduğunu belirtmektedir.[54] Benzer şekilde Habermas da Fransız meslektaşı Derrida ile birlikte 2003 yılında Irak Savaşı'nı kınadığını belirterek, tek taraflı politikaların küresel güvenliğin önünde ciddi bir engel teşkil ettiğini ifade etmiştir.[55]

Eleştirel kuramcılar, küresel sistemdeki sorunlara ilişkin analizlerinde çözüm önerilerine de yer vermektedir. Cox, Linklater ve Habermas gibi düşünürler, çözüm önerilerinde özellikle etiksel evrenselliği, başka bir ifadeyle Kantçı kozmopolitan bir dünya resmini yeniden gündeme taşımaktadır. Cox, küresel sistemin sağlıklı işleyebilmesi için ABD'nin milletler topluluğunun eşit bir üyesi haline gelmesi gerektiğine işaret ederek, insanlığın ihtiyaçlarını karşılayan bir küresel yönetişime ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Cox, küresel yönetişimin bir an önce yoğunlaşması gerektiği güvensizlik alanlarını, başka bir deyişle küresel güvenliği tehdit eden güncel sorunları şu şekilde sıralamaktadır: i- Batı toplumlarının aşırı tüketimcilik modelinin ve endüstrileşmenin yarattığı çevresel felaketler, ii- sosyal çatışmalardaki ana faktörlerden eşitsizlik sorunsalı, iii- uluslararası finansal sistemdeki çöküntü, iv- güç ve bilgi

[54] Burcu Bostanoğlu, Mehmet Akif Okur, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2009), 85-86.
[55] Nilüfer Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", *Uluslararası Hukuk ve Politika* 3 9 (2007): 91.

ilişkisi çerçevesinde insanlığın tekil bir medeniyet olarak ele alınma riski ve buna bağlı olarak bireysel özgürlüklerin sınırlandırılması.[56]

Küresel tehdit ve risk unsurlarının meydana getirdiği bu güvensizlik parametreleri karşısında Cox, çoğulcu bir dünya yapılanmasının işlevselliğine ve farklı medeniyet tasavvurları arasındaki ortak zemin arayışının gerekliliğine inanmaktadır.[57] Fakat mevcut uluslararası sistemde olduğu gibi güvenliğin güç eksenli ele alınması ve güç politikaları çerçevesinde oluşturulması, farklılıkların görmezden gelinerek "güçlülerin güvenliği"nin ön plana çıkarılmasına yol açmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde küresel güvenliğe ilişkin ana karar alma organı olan BM Güvenlik Konseyi'nin savaş galiplerinden oluşması, yani güç ile orantılandırılarak belirlenmesi simgesel bir niteliğe sahiptir. Bu problem, çoğulcu bir dünya yapılanmasının etkin bir biçimde işletilebilmesini engellemektedir.

Benzer şekilde kozmopolitan dünyanın kurulmasına vurgu yapan Linklater, uluslararası ilişkilerin karmaşık sorunlarının çözümünde ulusal güvenlik kavramının engel teşkil ettiğine değinmektedir. Zira devletler, çoğulcu çözüm arayışlarının söz konusu olduğu uluslararası platformlarda, ulusal güvenlik söylemleriyle süreci yavaşlatabilmekte ya da durdurabilmektedir. Ulusal güvenlik, küresel sistemin düzenleyici mekanizmalarında bozucu girdi etkisi gösterebilmektedir.[58] Bu kapsamda Habermas, çoğulcu bir dünya yönetiminin sağlıklı işleyebilmesi için ulusal güvenlik kavramının güçlü etkisinin kırılması gerektiğine değinmekte; bu amaçla realizmin keskin çizgilerle ayrıştırdığı iç ve dış politika arasında esnek ve geçişken bir yapı önermektedir. Böylece Habermas'a göre kamusal alan küresel düzleme sirayet edebilir ve sivil toplum kanalları daha etkin bir rol kazanarak ortak çözüm arayışı sürecini güçlendirebilir. Diğer bir ifadeyle Habermas, modernitenin devlet-toplum-birey üçgeninde metalaştırıcı bir işleve sahip olan "araçsal

[56] Bostanoğlu, Okur, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram*, 91-92.
[57] Bostanoğlu, Okur, *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram*, 93.
[58] Anthony Leysens, *The Critical Theory of Robert W. Cox: Fugitive or Guru?*, (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 96.

ussallığın" yerine "iletişimsel ussallığı" yerleştirmektedir. Ona göre iletişimsel ussallık, bireysel özgürlükleri ve birey güvenliğini yeniden tesis edebilecek potansiyele sahiptir. Bu nedenle kamu alanının yeniden tanımlanarak genişletilmesi ve demokratik düzenin ister ulus-devlet içinde isterse de uluslararası ortamda olsun bireylerin sosyal yaşamlarına sirayet edecek biçimde işletilmesi gerektiğini savunmaktadır.[59]

Kısacası eleştirel kuram, güvenlik olgusunu modernitenin yaratmış olduğu paradokslara vurgu yaparak yorumlamış ve eleştirilerini klasik güvenlik anlayışının temel argümanlarına karşı geliştirmiştir. Eleştirel kuramın güvenlik olgusuna dair tespit ve yorumları şu şekilde özetlenebilir: i- güvenlik, sübjektif bir olgudur ve realizmin yaptığı gibi tekil bir güvenlik anlayışından bahsedilemez, ii- realizmin etkisindeki klasik güvenlik anlayışı, devlet güvenliğiyle sınırlandırılmış; bu nedenle birey ve toplum güvenliği ihmal edilmiştir, iii- güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininin diğer kavramları gibi güç ve bilgi ilişkisi çerçevesinde şekillendirilmektedir, iv- küresel güvenlik konularına ilişkin politikalarda hegemon aktör(ler) belirleyici bir role sahiptir, v- küresel güvenliğin tesisi için etiksel evrenselliğin ve kozmopolitan dünya görüşünün hâkim kılınması gerekmektedir.

2. Postmodern Kuramın Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarında ön plana çıkan eleştirel yaklaşımlardan postmodern kuram, modernitenin ötekileştirici kimliğine ilişkin argümanlarını uluslararası ilişkiler disiplini özelinde de tartışmaya açmıştır. Postmodern kuram, disiplinin temel kavram ve olgularını kartezyen, Batılı ve rasyonel bir erkek figürüyle özdeşleştirmektedir. Modernitenin dışlayıcı doğasına atıfta bulunarak modernizm eleştirisi yapan postmodern kuram; savaş-barış, iç politika-dış politika, dost-düşman, düzen-anarşi, yerli-yabancı, merkez-çevre, idealizm-realizm gibi karşıtlıklar temelinde geliştirilen klasik uluslararası ilişkiler literatürüne

[59] Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", içinde *Devlet, Sistem, Kimlik*, ed. Atila Eralp, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 234.

karşı çıkmakta ve kavramlar arasındaki bu hiyerarşik yapılanmayı eleştirmektedir.[60] Geleneksel güvenlik literatürünün bu tezatlıklar üzerinden oluşturulduğu göz önünde bulundurulursa, postmodern kuramın aynı hiyerarşik yapılanma üzerine oluşturulmuş klasik güvenlik anlayışının ontolojik ve epistemolojik kökenlerini sorgulamaya açtığı söylenebilir. Postmodern kuram arkeoloji, soybilim ve yapıbozum yaklaşımları[61] ile geçmişten gelen pratikleri ve kökleşmiş algıları irdeleyerek, geleneksel güvenlik terminolojisinin sorgulanmamış değerlerini ve iç yasalarını açığa çıkarmaya çalışmaktadır.

Postmodern kuram, küreselleşme ile eş zamanlı biçimde yaşanan kavram ve olgulardaki dönüşüme dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle karşılaşmaların sıklaşması, zıtlıkları birbirine yakınlaştırırken çatışmaları da artırmaktadır. Örneğin klasik dost-düşman ayrımı, geçmişte belirli sınırlar içinde algılara yerleştirilmişken, bugün dost-düşman tanımının yapılması daha zorlaşmaktadır. Risk ve tehditlerin daha karmaşık hale geldiğini ve belirsizliklerin kesin yargıların önüne geçtiğini söylemek mümkündür. Klasik güvenlik yaklaşımları, günümüz kriz ve kaoslarını yorumlamada ve kronikleşmiş sorunlara çözüm

[60] Derrida, 1960'larda Batı düşüncesinin anahtar kavramlar üzerine kurulduğunu ve bunların tarafsız olarak sunulmasına karşın kavramlar arasında hiyerarşik bir düzenin mevcut olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin doğru-yanlış, özne-nesne, değer-gerçek, akıl-beden, yapı-içerik, teori-pratik, kendi-diğeri gibi. Bu terimlerden biri üstün ve imtiyazlıyken, diğeri ise geri planda kalmış ve ertelenmiştir. Postmodern uluslararası ilişkiler kuramcıları da bu hiyerarşik düzeni disiplininin kavramlarına uygulamıştır; Trobjorn L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özay, (İstanbul: Açılım Kitap, 2006), 365-366.

[61] Arkeolojik yaklaşım, bilginin belirli bir bölgesini ortaya çıkarmak ve epistemolojinin temellerine inmek için tasarlanmış analitik bir araçtır. Arkeolojik yaklaşımla şekillendirilen çalışmalarda anlamın daha derinlerindeki iç yasaların tanımlanması hedeflenmektedir. Arkeolojik yaklaşımın kullanıldığı çalışmalara Foucault'nun deliler, hastalar ve suçlular gibi marjinalleştirilmiş grupları ele aldığı erken dönem eserleri örnek gösterilebilir. Soybilimsel yaklaşım ise bilgi ve güç arasındaki ilişkiyi araştırarak, tekrarlanan pratiklere vurgu yapmaktadır. David Campbell'ın *Writing Security* isimli çalışması, uluslararası ilişkiler literatüründeki soybilimsel yaklaşımın kullanıldığı örnek eserlerden biridir. Yapıbozum ise gerçeklik iddialarının iç çelişkilerini ortaya çıkararak, değer yüklü doğasını kanıtlama arayışındadır. Richard Ashley'nin *Living on Border Lines* isimli makalesi, uluslararası ilişkiler literatüründe yapıbozum tekniğinin kullanıldığı çalışmalardan biridir; Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, 364-366.

üretmede yetersiz kalmış; klasik paradigmanın temel araçları ise güvenliğin tesisi ve mevcut düzenin korunmasında işlevselliğini kaybetmeye başlamıştır. Kısacası postmodern düşünürler; zaman-mekân sıkışması neticesinde farklı kimliklerin artan bir ivmeyle çatıştığını, kimliksel farklılıklar arasında bir uzlaşma zemini aranmasına rağmen yaşanan iletişim devrimiyle ötekileş(tir)menin ve önyargıların giderek belirginleştiğini ve bu belirsizlikler dünyasında realist söylem ve imgelerin klasik güvenliği sağlamak adına otoritesini korumaya çalıştığını belirtmektedir.

Moderniteyi aşan gelişmelerin yaşandığı günümüz küresel sisteminde postmodern yaklaşım, güvenliğe ilişkin eleştirilerini iki ana eksende oluşturmuştur. Buna göre Batı merkezli uluslararası sistem, bireyin güvenliğini her açıdan sarsmakta ve klasik güvenlik anlayışı, gerçekte Batı değerlerini ve güvenliğini öncelemektedir. Bugün postmodern kuramcıların "klasik güvenlik anlayışının Batı merkezli oluşturulduğu ve birey güvenliğinin geri planda bırakıldığı" savını destekleyen birçok örnek gösterilebilir. Mesela güvenlik gündeminin üst sıralarında yer alan uluslararası göç sorunu, hiyerarşik bir çerçevede ve ben-merkezli bir tutumla ele alınmaktadır. Keza toplum güvenliği vurgusu ön plana çıkarılarak, göç alan ülkelerin başka bir deyişle Batı ülkelerinin güvenliği üzerinde durulurken, göç etmek durumunda kalan toplumların ve bireylerin güvenliği ise ikincil plana atılmaktadır. Göç eden bireylerin ya da toplulukların psikolojik ve güvenlik durumlarından ise neredeyse bahsedilmemektedir. Klasik güvenlik paradigmasının Batı merkezli kurgulanması, hem toplum güvenliği kavramından Batı toplumlarının güvenliğinin anlaşılmasına hem de insan güvenliğinin toplum güvenliği kapsamına alınarak gündem dışı bırakılmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin kendi ulusal güvenliğini küresel güvenlikle özdeşleştirerek Afganistan ve Irak'ta binlerce sivili öldürmesi, bir yandan meşruiyet zemini sağlamada kavramlara araçsal bir işlev yüklendiğini ortaya koymakta, diğer yandan klasik güvenlik anlayışının indirgemeci, ben-merkezli ve tekdüze boyutunu göstermektedir.

Öte taraftan postmodern kuramcılar, günümüz güvenlik çalışmalarına psikolojik bir bakış açısı eklemleyerek literatüre ilişkin kavram ve olguların farklı bir perspektifte irdelenebilmesine zemin hazırlamışlardır. Onlara göre güç, çatışma ve savaş gibi olguların sıradanlaştırılarak insandan bağımsız düşünülmesi, birey ve toplum güvenliğine tehdit oluşturmaktadır. Postmodern düşünürler, içinde bulunduğumuz dijital çağda savaşın kanlı gerçeğinden giderek uzaklaşıldığını ve teknolojik gelişmeler neticesinde savaşın bir tür bilgisayar oyununa dönüştürüldüğünü belirtmektedir.[62] Der Derian, Körfez Savaşını ilk sanal savaş olarak kabul etmiş ve oyunlaştırılmış şiddetin yıkıcı etkilerine vurgu yapmıştır. Zira dijital teknolojiyle sürdürülen savaşlarda sadece bir *mouse*'un yeterli olması, savaş sırasında insani boyutun ve birey güvenliğinin tümüyle yok sayılmasına ve şiddeti uygulayanın yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Ayrıca iletişim devrimiyle birlikte bireylerin güvenliği, savaş ve çatışmalar dışında da her an her yerden gelebilecek tehditlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bugün Şangay'daki bir *hacker* İstanbul'daki bir bilgisayara saldırıda bulunabilmekte ya da GDO'lu bir ürün dünyanın bir diğer bölgesindeki insanların genetik kodlarını etkileyebilmektedir.[63] Yeni güvensizlik ortamında coğrafi uzaklıkların ve fiziki sınırların önemi, artık büyük ölçüde azalmaktadır. Bu denli tehdit kaynakları, hem zaman-mekân ile çizilmiş sınırların dışına çıkmakta hem de maddi güvenlik alanlarının ötesinde psikolojik bir nitelik taşımaktadır. Oysaki güvenlik kavramı sadece fiziksel varlığın korunmasını değil, bireylerin psikolojilerinin de korunmasını içermektedir. Bu çerçevede postmodern kuram, alternatif bir çözüm önerisine yönelmese de günümüz paradokslarına ilişkin tasvirleri ve gizli kalmış içsel yasalarını ortaya koyma yönündeki arayışı ile güvenlik çalışmalarında ön plana çıkmaktadır.

---

[62] Bu konuda bkz. James Der Derian, "The Simulation Syndrome: From War Games to Game Wars", *Social Text* 24 (1990): 187-192.

[63] Johan Eriksson, Giampiero Giacomello, "The Information Revolution, Security, and International Relations: (IR) Relevant Theory?", *International Political Science Review* 27 3 (2006): 233-234.

3. Feminist Kuramın Güvenlik Anlayışı

Postmodern kuram gibi modernite eleştirisinden yola çıkan feminist kuram, uluslararası ilişkiler disiplininin ana kavramlarını, epistemolojik temellerini ve merkezi olgularını cinsiyet dikotomisi üzerinden sorgulamaya açarak güvenlik çalışmalarına yeni bir soluk getirmiştir. Feminist düşünürler, mevcut uluslararası sistemi "hiçbir çocuğun doğmadığı ve hiç kimsenin ölmediği devletlerden oluşan sanal bir yapı"ya benzetmekte[64] ve uluslararası yapının kurgusal bir biçimde ele alınmasını eleştirmektedir. Feminist kuram, "tehditlerle dolu anarşik uluslararası ortam" temasını çalışmalarının odak noktasına yerleştirerek, salt devlet merkezli bir bakış açısı sunan klasik güvenlik anlayışına karşı çıkmaktadır. Feminist düşünürler, realist literatür tarafından devletin bekası ve güvenliği için olmazsa olmaz kabul edilen ulusal çıkar, güç, egemenlik, otonomi ve rasyonalite gibi olguların "ideal erkek" tipi üzerine tasarlandığını ileri sürmektedir.[65] Buna göre realizm, ulus-devlet yapılarının araçsal olması gereken işlevlerini amaçsal hale getirerek güvenliğin erkek egemen yapısını meşrulaştırmakta; savaş ya da çatışma gibi olgulara atıfla erkeğin güvenlik teorisindeki ve pratiğindeki öncelikli konumunu pekiştirmektedir.

Realizmin etkisi altındaki klasik güvenlik tezlerine anti-tezler sunan feminist güvenlik yaklaşımının temel parametreleri şu şekilde sıralanabilir: i- realist anlayışın reddedilmesi, ii- soyut sistematik söylemin sorgulanması, iii- kadınların günlük yaşamları ile güvenlik arasındaki güçlü bağa vurgu yapılması, iv- devlet merkezli anlayışın sorgulanması, v- dönüşüme uğrayan şiddetin yapısal olduğunun kabul edilmesi.[66] Güvenlik çalışmalarının ağırlık merkezine şiddet olgusunu yerleştiren feminist kuramcılar, şiddeti "doğrudan şiddet" ve "yapısal

[64] Özlem Tür, Çiğdem Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", *Uluslararası İlişkiler* 7 26 (2010): 8.
[65] J. Ann Tickner, "Feminist Responses to International Security Studies", *Peace Review* 16 1 (2004): 44.
[66] Muhittin Ataman, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika* 1 1 (2009): 23.

şiddet" olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu tipolojiye göre doğrudan şiddet devletlere ve devletlerarası çatışmalara odaklanırken, yapısal şiddet ise sosyal grup ve bireylerin güvensizliği ile ekolojik tehditlerin yarattığı küresel güvensizliğe yoğunlaşmaktadır.[67] Uluslararası sistemdeki erkek merkezli kurgunun neden olduğu doğrudan şiddet, yapısal şiddeti derinleştirmektedir. Feminist kuramın güvenlik anlayışına göre yapısal şiddetin çıktıları, uluslararası sistem tarafından görünmez kılınan kadınların güvenliğini tehdit etmekte ve gündelik yaşamlarının her alanına sirayet etmektedir.

Feminist kuram, güvenliği çok boyutlu bir yaklaşımla inceleyerek, kavramı başta ekolojik, fiziksel ve yapısal olmak üzere tüm kapsamlarıyla şiddetin azalması olarak ifade etmektedir.[68] Güvenliği şiddet eksenli kodlayan feminist kuramcılara göre güvensizliğin tanımı başta cinsiyet, sınıf ve ırk olmak üzere tüm yapısal eşitsizliklerin etkileridir.[69] Feminist kuramın öncülerinden J. Ann Tickner, güvensizliği Birleşmiş Milletler'in İnsani Gelişim Raporlarında (*Human Development Report*) yer alan istatistiksel verilerle somutlaştırmıştır: "BM'nin Irak'a boykot kararında asıl cezalandırılanlar 'anne ve ailenin taşıyıcısı' olarak kadınlar olmuştur. 1993'ün sonunda yaklaşık 18 milyon mültecinin %80'ini kadın ve çocuklar teşkil etmiştir. Latin Amerika'da kredi programlarından sadece %7-11 arası bir oranda kadınlar yararlanmaktayken, Afrika'da tarımsal üretimin %80'ini gerçekleştiren kadınlar tarım kredilerinin sadece %1'inden yararlanmaktadır."[70]

Diğer yandan feminist kuramcılar, "kadın" imgesinin bilinçaltında savaşları, yaptırım kararlarını ve müdahaleleri meşrulaştırıcı bir araç

[67] J. Ann Tickner, "Introducing Feminist Perspectives into Peace and World Security Courses", *Women's Studies Quarterly* 23 3-4 (1995): 48.
[68] J. Ann Tickner, "You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR Theorists", *International Studies Quarterly* 41 4 (1997): 624.
[69] J. Ann Tickner, "What Is Your Research Program? Some Feminist Answers to International Relations Methodological Questions", *International Studies Quarterly* 49 1 (2005): 6.
[70] Tickner, "You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR Theorists", 625-626.

olarak kullanıldığına işaret etmektedir. Buna göre 11 Eylül'den sonra uluslararası medya, yardım bekleyen burkalı kadın figürlerine sıkça yer verirken, aslında ABD'nin "kurtarıcı bir erkek" figürü olarak algılara yerleşmesini sağlamıştır. Ancak Taliban yönetimi döneminde baskı ve kısıtlamalar altında hapishane hayatı yaşayan Afganistanlı kadınların Taliban'ın devrilmesinden sonra da aynı yaşam biçimini sürdürmek zorunda kalmaları, yapısal şiddetin devam ettiğini göstermektedir. Afganistan'ın kırsal bölgelerinde kadınların büyük bölümü aynı hayatı sürdürmektedir. Afganistan'da birçok kadının savaş sırasında ailelerini yitirmiş olması ise yapısal şiddetin travmatik etkilerini ortaya koymaktadır.[71] Buradan hareketle feminist kuramcılar, erkek egemen güvenlik yaklaşımının yarattığı yapısal güvensizliğe vurgu yapmaktadır.

Güvenlik üzerine çalışan feminist kuramcıların Bosna Savaşı'nda yaşanan tecavüz olaylarını uluslararası gündeme taşımaları,[72] erkek egemen uluslararası ilişkiler kuramlarını sorgulamaya açmış; başta insan güvenliği olmak üzere devlet dışı tüm güvenlik alanlarına ilişkin tartışmalara yeni bir boyut getirmiştir. Bu noktada feminist kuramın güvenlik literatürüne en büyük katkısı, realizmin "biz/onlar" veya "dost/düşman" biçimindeki ikilemler temelinde oluşturduğu ötekileştirici güvenlik anlayışını cinsiyet dikotomisi üzerinden eleştirmesi olmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse klasik paradigmanın dışlayıcı kimliğine karşı çıkarak, kadın ve erkek arasındaki ayrımı konu edinen feminist kuramın bu bakış açısı, "ötekiler" ya da "diğerleri" üzerine düşünülmesine imkân vermektedir ki bu, mikrodan makroya tüm aktörlerin güvensizlik sorunsalının çözümünde yeni bir dönüm noktası teşkil edebilir.[73]

[71] J. Ann Tickner, "On The Frontlines or Sidelines of Knowledge and Power? Feminist Practices of Responsible Scholarship", *International Studies Review*, 8 (2006): 390.
[72] Nitekim kadınlara yönelik tecavüz, savaş dönemlerinde rutin bir cezalandırma yöntemi olarak kanıksanmıştır; Ataman, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", 26.
[73] Tickner, "Introducing Feminist Perspectives into Peace and World Security Courses", 55.

4. Konstrüktivizmin Güvenlik Anlayışı

İki kutuplu sistemin istikrar ve düzenini anlatmakta muktedir olan makro teorinin (*Grand Theory*) Soğuk Savaş sonrası sistemin çoğulcu ve parçalanmış resmini yorumlayamaması ve değişimi açıklamada yetersiz kalması, güvenlik literatüründe yeni bir kuramsal arayışa neden olmuştur. Sadece Bosna, Ruanda ve Afganistan örnekleri dahi Soğuk Savaş mantığından miras kalan "tehdit = kapasite x niyet" formülasyonu ile değerlendirilen ve süper güçlerin karşılıklı etkileşimi içinde cereyan eden statik güvenlik anlayışı ve yapılanmasının gözden geçirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.[74] Çünkü güvenlik olgusu; toplumsal hafıza, sosyal gen, kimlik, norm, inanç, algı(lama), değer ve önyargıları ihtiva eden çok boyutlu bir niteliğe sahiptir.

Buradan hareketle konstrüktivizm; küreselleşmenin yarattığı ikilemlerin, krizlerin, değişim-dönüşümlerin, ayrışmaların ve birleşmelerin açıklanmasında güç ya da piyasa etkileşimi gibi maddi yapılar yerine fikirler, normlar, kültürler ve kimliklerden oluşan sosyal yapıyı[75] analiz düzeyi olarak ele almakta ve güvenliği bu çerçevede yorumlamaktadır. Zira konstrüktivist kurama göre uluslararası ilişkiler, toplumsal bellek ve algılamalarla bugünü yorumlayan sosyal öznelerin etkileşiminin bir ürünüdür.[76] Konstrüktivist kuram, sosyal yapı biçiminde tasavvur ettiği küresel sistemi ve devleti analiz birimi olarak ele almaktadır. Ancak realizmden farklı olarak konstrüktivist yaklaşım, sosyal etkileşimlerin bir ürünü olan devleti toplumla birlikte

[74] Köleliğin kaldırılması, kitle imha silahlarının yasaklanmasına yönelik girişimler ve Güney Afrika'da *Apartheid* rejimin kaldırılması gibi bazı olumlu gelişmelerin yaşanması da aktarılan ve içselleştirilen normlar kanalıyla güvenliğin yeniden tesis edilebileceğini ve değer merkezli bir güvenlik anlayışının uygulamaya dönüşebileceğini ortaya koymaktadır; M. Finnemore, K. Sikking, "International Norm Dynamics and Political Change", *International Organization* 52 4 (1998): 890.

[75] Özne ve yapı karşılıklı olarak birbirini yeniden inşa eder. Özneler kuralları, kurallar özneleri biçimlendirir ve sosyal yapı, sosyal yapının şekillendirdiği insanlar tarafından şekillendirilir. İnançlar, önyargılar, normlar ve kimlikler dünya politikalarının sosyal yapısını oluşturan kurallar bütünüdür; Brian Frederking, "Constructing Post-Cold War Collective Security", *The American Political Science Review* 97 3 (2003): 364.

[76] Frederking, "Constructing Post-Cold War Collective Security", 364.

incelemektedir. Başka bir ifadeyle devlet, toplumdan bağımsız düşünülmez ve toplumla birlikte anlamlandırılır. Konstrüktivizmin kimlik, norm, algılama ve önyargı gibi parçaları daha iyi birleştiren sosyal gerçekliklere vurgu yapması, realizmin devlet güvenliğinin dışında bıraktığı ya da yok saydığı olguları (cinsiyet, kimlik, göç, insan hakları, refah toplumu vb.) güvenlik gündeminde üst sıralara taşımıştır.

Konstrüktivizm, klasik realizmin güç eksenli yorumladığı güvenlik olgusunu intersübjektif bir süreçle açıklamaya ve kimlik merkezli bir güvenlik anlayışı inşa etmeye çalışmakta; realizmin güvenlik denklemindeki askeri kapasite ve teknoloji gibi maddi güç bileşenlerini ikincil plana iterek kimliği merkeze almaktadır. Konstrüktivizme göre aktörlerin uluslararası yapıdaki davranış biçimlerini belirleyen değişkenlerin başında kimlikler gelmektedir. Devletleri çatışma ya da uzlaşmaya iten ana unsur kimliklerdir; devletlerarası güven ilişkilerini de kimlikler şekillendirmektedir. Kuramın öncülerinden Alexander Wendt, konstrüktivizmin bu anlamda nicelden nitele yönelen güvenlik perspektifini somutlaştırmıştır. Wendt, "Kuzey Kore'nin 5 nükleer silahı ABD için İngiltere'nin 500 nükleer silahından çok daha fazla tehdit içerir"[77] örneğiyle kimliğin güvenlik algısındaki rolüne işaret etmektedir. Başka bir deyişle kimlik, bir ülkenin diğerlerini dost ya da düşman olarak kategorize etmesinde veya ötekileştirmesinde temel değişkendir.

Konstrüktivizm, bir devletin diğer bir devleti tehdit olarak değerlendirmesini ya da değerlendirmemesini kendi kimlik tanımlaması üzerinden oluşturduğu öteki algısına bağımlı kılmaktadır. Mesela X devletinin Y devletini tehdit olarak algılarken Z devletini tehdit olarak görmemesi, X devletinin kendisini ve ötekini nasıl tanımladığıyla ilişkilidir. Wendt, bir devletin kendini ne derece tehlikede hissettiğinin diğer devletlerin maddi güçleri tarafından değil, o tehdidin algılanış biçimiyle belirlendiğini ileri sürmektedir. Ona göre tehdit, devletlerin birbiriyle kurduğu güven ilişkisi kapsamında açığa çıkmaktadır. Bir

[77] Alexander Wendt, "Constructing International Politics", *International Security* 20 1 (1995): 73.

devletin diğerinden hissettiği tehdidin ölçüsü, diğer devletlere karşı oluşturduğu güvenlik algılamalarıyla ilgilidir. Kısacası konstrüktivist kuramda tehdit ve güvenlik etkileşimi, algıda şekillenen bir ilişki modelidir. Çünkü devletler de bireyler gibi, "kendi" kişilik duygusunu "öteki" üzerinden oluşturur ve güvenlik ilişkilerini bu doğrultuda yönlendirir.[78]

Özetlemek gerekirse konstrüktivist kuramcılara göre devletlerin "dost" ya da "düşman" kategorizasyonları, kimlik temelli inşa edilen ötekileştirme süreçleri ve tehdit algılamaları ile orantılı oluşturulmaktadır. Konstrüktivist kuramın güvenlik yaklaşımında bir aktörün güvende olma veya olmama durumu, ötekini nasıl algıladığıyla ilgilidir. Nitekim 11 Eylül saldırılarından sonra Batı'da Müslüman kimliğe karşı artan önyargılar ve uygulanan politikalar, kimlik ve algılamaların güvenlik üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Devletler, güvenlik politikalarını kimlik ve algılar üzerinden oluşturdukları sanal tehditlerle şekillendirebilmekte; böylece güvenlik stratejilerini ve önlemlerini meşrulaştırabilmektedir.

Görüldüğü gibi konstrüktivist kuram, güvenlik yaklaşımını güvenlik ile kimlik ve algılama arasında kurduğu korelasyon üzerine inşa etmiştir. Konstrüktivizmin güvenlik tasarımında kimliğe atfettiği bu önem, 21. yüzyıl dünyasındaki ikilemlerin daha önce hiçbir dönemde görülmediği kadar artış göstermesinden kaynaklanmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle zaman ve mekân algısının yeniden şekillendiği bu kaotik dönemde insanlar; kendini korumak, güvende hissetmek ve öz varlığını garanti altına almak için kimliğini ve grup aidiyetini giderek ön plana çıkarmaktadır.[79] Çünkü insanlar, benzer kimlikler arasında kendilerini

[78] George Welton, Wolfango Piccoli, "Konstrüktivizme Yönelik Problemler", içinde *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, der. Ayhan Kaya, Günay Göksu (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003), 93-94.

[79] Tönnies'in ünlü tipolojisi *Gemeinschaft* ve *Gesellschaft*'taki ayrışma, moderniteyle toplumsal yaşamda gerçekleşen dönüşümü vurgulamaktadır. Modern insan, topluluk yaşamından toplum yaşamına geçiş yapmıştır. Topluluk yaşamında grup aidiyeti, dil, gelenek, akrabalık ve inanç bağları ön plandayken; toplum yaşamı, kamu düzeni ve kentleşmeyle birlikte açığa çıkan çıkar ortaklığına dayalı dış ilişkilerden oluşmaktadır;

güvenli, farklı kimlikler arasında ise güvensiz hissederler. Bireylerin kendilerini güvende hissetmelerinin temel şartlarından biri de kimliklerinin tanınmasıdır.[80] Yugoslavya ve Sovyetler Birliği'nin dağılma süreçlerinde görüldüğü gibi 1990 sonrasında ortaya çıkan birçok iç savaş, çatışma ya da krizin temelinde farklı kimliklerin tanınmaması, baskı altına alınması ya da reddedilmesi gibi nedenler bulunmaktadır. Kimliklerin tanınmaması aynı zamanda sorunların müzakere edilebilirliğini sekteye uğratmaktadır. Zira güvenliğin sağlanması ve kimliğin tanınmasının en temel insani gereksinimler olduğu göz ardı edilmektedir.[81] Bu sebeple konstrüktivist çalışmalarda *case* olarak ağırlıklı biçimde Yugoslavya'nın dağılması ele alınmaktadır.

Özellikle günümüzde farklı toplumların ve kültürlerin birbirlerine çoğu zaman önyargıyla yaklaşmaları, konstrüktivizmin güvenlik denkleminde kimliğe atfettiği önemi pekiştirmektedir. Aslında toplumların birbiri hakkında önyargı oluşturmaları ve ilişkilerini bu önyargılar doğrultusunda temellendirmeleri, günümüze özgü yeni bir durum değil; neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Nitekim kuramını 20. yüzyılın ilk yarısında oluşturan ve sistem okumasını 26 farklı medeniyet arasındaki kültürel çatışmaya dayandıran Arnold Toynbee ile "Medeniyetler Çatışması" tezini 20. yüzyılın sonunda oluşturan ve Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi 7 farklı medeniyet havzası arasındaki kültürel çatışmayla yorumlayan Huntington arasındaki teorik benzerlik ve süreklilik,[82] kimliğe dayalı önyargıların hem yeni bir olgu olmadığını hem de pratikle sınırlı kalmayıp kuramsal alana da sirayet ettiğini göstermektedir. Huntington'un kuramsal perspektifinde

---

Jorn Falk, "Ferdinand Tönnies", çev. Lülüfer Körükmez, *Muhafazakâr Düşünce* 1 2 (2004): 49-50. Küreselleşme döneminde güvenlik arayışı içindeki insan, topluluk yaşamına dönüşü yansıtır bir biçimde grup aidiyetini yeniden ön plana çıkarmaya başlamıştır.

[80] Ömer Göksel İşyar, "Uluslararası İlişkilerde Krizlerin Tanımlanması ve Yönetimi", içinde *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*, ed. İdris Bal (Ankara: Lalezar Kitabevi, 2008), 265.

[81] İşyar, "Uluslararası İlişkilerde Krizlerin Tanımlanması ve Yönetimi", 265-266.

[82] Ahmet Davutoğlu, "Medeniyetlerin Ben-idraki", *Divan İlmi Araştırmalar* 2 3 (1997): 1-4.

"Batı ve diğerleri" (*West and the Rest*) şeklinde somutlaşan kimlik ile çatışma arasındaki bu bağıntının pratikteki izdüşümünü, 11 Eylül saldırılarında ve sonrasında yaşanan uluslararası gelişmelerde görmek mümkündür.

Kimliğin ve kültürlerarası önyargının güven(siz)lik üzerindeki etkisine ilişkin örnekleri, 1990'dan günümüze kadar geçen süreçte Balkanlar, Afrika, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan etnik çatışmalarla çoğaltmak olasıdır. Küreselleşmenin etkisiyle kültürlerin aidiyet duygularının ve buna paralel olarak kültürlerarası önyargıların arttığı söylenebilir. Keza Joseph de Maistre'in "Hayatım boyunca Fransızlar, İtalyanlar, Ruslar gördüm; Montesquieu sayesinde Acem bile olunabileceğini biliyorum ama hiç insanla karşılaşmadım" cümlesi,[83] bugün olduğu gibi kimlikler arası karşılaşmaların artmasına rağmen farklılıklara karşı kendini güvende hissetmek amacıyla "öteki"yi sadece ait olduğu kimlik üzerinden tanımlamaya yönelen insan psikolojisini özetler niteliktedir. Kimliksel aidiyet ve önyargıların dinamikleştiği küresel sistemde, güvenliğin sadece devletlerarası olmaktan çıkarak toplumlar arası ve özneler arası boyutları da içeren bir yapısöküme uğradığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Konstrüktivist güvenlik yaklaşımının literatüre getirdiği bir diğer önemli bakış açısı, güvenlik ikilemi modelini yeniden inşa etmesidir. Wendt; neo-realizmin "bir ülkenin kendi güvenliğin artırırken, diğerlerinin güvenliğini tehdit etmesi veya azaltması" olarak tanımladığı klasik güvenlik ikilemini,[84] devletlerin birbirlerinin çıkarları ve niyetleri üzerine inşa ettikleri intersübjektif algılama ve kabullerin sosyal yapısı olarak açıklamaktadır.[85] Ona göre güvenlik ikilemi, mutlak bir gücün karar ve uygulamalarının değil, deneyimlerin ve inançların bir

[83] K. Anthony Appiah, "Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma: Çokkültürlü Toplumlar ve Toplumsal Yeniden Üretim", içinde *Çok Kültürcülük: Tanınma Politikası*, ed. Amy Gutmann (İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2010), 163.
[84] Charles L. Glaser, "The Security Dilemma Revisited", *World Politics* 50 1 (1997): 174.
[85] Wendt, "Constructing International Politics", 73.

sonucudur.[86] Konstrüktivist kuramın güvenlik ikilemi modelini İran nükleer krizi ile somutlaştırmak mümkündür. Zira tarafların karşılıklı algılama, önyargı, toplumsal benliğe yerleşmiş mağduriyet hissi, sahip olma ya da olamama duygusu ve çift taraflı güvensizlik hali gibi psikolojik parametreleri, kriz sürecindeki çözüm arayışlarına ket vurabilmekte ve tarafları güvensizlik sarmalına itebilmektedir.

Sonuç olarak konstrüktivist kuram, geleneksel olguların dışına çıkarak kimlik ve güvenlik arasındaki bağıntıyı açıklamaya çalışmış ve klasik güvenlik anlayışına yeni bir boyut getirmiştir. Bu yönüyle farklı bir perspektif sunan konstrüktivizm, realizm gibi çatışma olgusu üzerinde durarak bir anlamda klasik güvenlik paradigmasını yeniden üretmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde konstrüktivizmin, çatışmayı güç arayışı ve devlet eksenli meşrulaştıran realist bakış açısını kimlik arayışı ve toplum merkezinde yeniden inşa ettiği ifade edilebilir. Bu sebeple pozitivizm ile postpozitivizm ve realizm ile liberalizm arasında bir ara kuram olarak yorumlanabilen konstrüktivizm, sosyal gerçekliklere odaklanan analizleriyle güvenlik çalışmalarında ön plana çıkmaktadır.

5. Kopenhag Okulu

Kopenhag Okulu, güvenlik çalışmalarına odaklanmakta ve güvenlik üzerine öznel bir düşünce sistematiği ortaya koymaktadır. İleri sürdüğü tezler ve kavramsallaştırmalar ile güvenlik literatürünün gelişiminde etkin rol oynayan Kopenhag Okulu, 1990'larda somutlaştırdığı çok boyutlu güvenlik tanımlaması ve kapsamlı güvenlik (*comprehensive security*) anlayışıyla yeni güvenlik çalışmalarının çekim merkezi haline gelmiştir. Kopenhag Okulu, güvenliği devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma arayışları, rakip güçlere karşı bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleri olarak tanımlamıştır.[87] Böylece

[86] Wendt, "Constructing International Politics", 77.
[87] Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs* 67 3 (1991): 433.

güvenlik, yalnızca devlet düzeyinde irdelenen bir olgu olmaktan çıkmış[88] ve daha önce klasik anlayışta anarşik sistem metaforuyla tanımlanan güvenlik kavramına analiz birimi olarak toplum da eklenmiştir.

21. yüzyılın risk toplumunda ulusal ve uluslararası düzeyde aktör çeşitliliğine gidilmiş ve bu durum devlet-toplum-birey üçgeninde aksiyon alımını ve çok taraflı bir güvenlik yaklaşımını gerekli kılmıştır. Bu çerçevede birey güvenliğinin devlet ve toplum arasındaki etkileşimden nasıl etkilendiği, günümüz güvenlik çalışmalarının temel problematiği haline gelmiştir. Analiz birimi olarak devlet ve toplumu ele alan Kopenhag Okulu'nun bireye odaklanmamasına karşın devlet ve toplum arasında denge kurma arayışına girmesi, bu iki birimden doğrudan etkilenen birey için de önem taşımaktadır.[89] Bu açıdan düşünüldüğünde Kopenhag Okulu'nun güvenlik olgusuna dair öne sürdüğü temel argümanlar; liberal, post-yapısalcı, neo-realist ve konstrüktivist yaklaşımların bir kombinasyonudur.[90]

Kopenhag Okulu'nun önde gelen kuramcılarından Barry Buzan, 1983 yılında yayınladığı *People, States, Fear* adlı kitabında güvenliğe klasik perspektiften daha geniş bir ölçekte bakmış; askeri konulara politik, ekonomik, toplumsal ve ekolojik güvenlik konularını da eklemleyerek "genişletilmiş güvenlik" anlayışını ortaya koymuştur. Güvenliğin bütünselliğine vurgu yapan ve güvenliğin tanımını genişleten Buzan; uluslararası sistem, devlet ve etnik grup gibi devlet-altı aktörleri inceleyerek analizini üç temel düzeyde yapmıştır. Buzan birey güvenliğinden ziyade bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları yapılarla

[88] Güvenlik, Vestfalyan düzende rejimin, ülke sınırlarının ve egemenliğinin korunmasını ifade etmekte; fiziki boyutta bir korumayı kapsamakta; iç ve dış güvenlik, sosyal düzenin korunması ve egemenliğin bekası için tek çatı altında değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda medeniyetler ve sivil toplum arka plana atılmıştır. Oysa güvenlik, yalnızca rejimin ve sosyal düzenin fiziki koruması ile eş tutulmamalıdır; Sven Bislev, "Globalization, State Transformation, and Public Security", *International Political Science Review* 25 3 (2004): 282-283.

[89] Barry Buzan, "Peace, Power and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations", *Journal Of Peace Search* 21 2 (1989): 121.

[90] Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Kuram", 97.

ilgilenerek, uluslararası güvenlik analizinde insanların güvenliği yerine egemen devletlerin güvenliğini standart analiz birimi olarak ele almıştır.[91]

Buzan, *New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century* başlıklı makalesinde güvenliği; siyasal, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevre güvenliği olmak üzere beş boyutlu bir kategorizasyonda incelemiştir. Bu tipolojiye göre siyasal güvenlik, devletlerin organizasyonel istikrarı, hükümet sistemleri ve bunlara meşruluk veren ideolojilerle ilgilidir. Buzan, siyasal güvenliğin kapsamının uluslararası sistemdeki dönüşüme bağlı olarak genişlediğini ve süper güçlerin dışındaki aktörlerin siyasal güvenliğinin literatürde görece fazla yer edinmeye başladığını belirtmiştir. Başka bir deyişle Buzan'a göre iki kutuplu sistemde SSCB ve ABD'nin oluşturdukları kamplaşma nedeniyle buzdağının ardında bırakılan çevre ülkelerin ya da üçüncü dünya ülkelerinin siyasi güvenliği Soğuk Savaşın ardından gün yüzüne çıkmıştır. Gerçekten de Buzan'ın belirttiği gibi güvenlik denkleminin ve gündeminin yeniden oluşturulduğu 1990 sonrası dönemde yaşanan birçok gelişme, indirgenmiş ya da tek bloğa özgülenmiş bir siyasal güvenlik anlayışının Soğuk Savaş sonrasında artık mümkün olmadığını somut biçimde ortaya koymuştur. Zira üçüncü dünya ülkelerinde özellikle de Ortadoğu ve Afrika'da yaşanan birtakım siyasi gelişmeler, "siyasal İslam"ın öne çıkması ve dekolonize olan ancak refaha erişemeyen ülkelerin bazı siyasal talepleri gibi değişkenler, sanılanın aksine siyasal güvenliğin toplumsal güvenlikle ne denli ilişkili olduğuna işaret etmektedir.[92]

Buzan, askeri güvenliği devletlerin ofansif ve defansif askeri kapasiteleri ile devletlerin birbirlerine karşı oluşturdukları algıların bileşkesi olarak açıklamaktadır. Soğuk Savaş sonrasında nükleer silahların azaltılmasına yönelik girişimlerde açığa çıkan "nükleer silaha sahip ve sahip olmayan devletler arasındaki tansiyon",[93] askeri

[91] Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Kuram", 97.
[92] Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", 439-441.
[93] Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", 443.

güvenliğin algılamalara göre şekillendiğini ortaya koymaktadır. Buzan'ın realist terminolojide bir arada ele alınan askeri ve siyasal güvenliği birbirinden ayrıştırarak incelemesi, hem bu güvenlik türlerinin diğer güvenlik alanlarıyla arasındaki ilişki modelini ortaya koyması hem de siyasal ve askeri güvenliğin literatürdeki merkeziliğini sorgulamaya açması bakımından önemlidir.

Öte yandan Buzan, ekonomik güvenliği güçlerini ve refahlarını sürdürebilmek veya artırabilmek amacıyla devletlerin gerekli finansal kaynaklara ve pazarlara ulaşabilmeleri biçiminde tanımlamaktadır. Buzan'a göre bir diğer güvenlik alanı olan toplumsal güvenlik ise değişimin kabul edilebilir şartları dâhilinde toplumların geleneklerini, dini ve ulusal kimliklerini, dil ve kültürlerini korumalarına, geliştirmelerine ve yeniden üretebilmelerine ilişkindir. Küreselleşmenin güvenlik açısından devletlerden ziyade toplumları etkilediğini savunan Kopenhag Okulu,[94] kimliksel ve kültürel değerleri de içeren toplum güvenliğini öncelemekte; toplumsal güvenlik çalışmalarında ağırlıklı olarak çevreden merkeze göçü ve kimlikler arasındaki çatışmaları incelemektedir.[95] Toplumsal güvenliğe yapılan bu vurgu, devlet merkezli güvenlik anlayışının yadsıdığı "kimlikleri olan ancak egemenlikleri olmayan" toplumların da görünür kılınmasını sağlamıştır.[96] Son olarak çevresel güvenlik ise insanlığın bağımlı olduğu bölgesel ve küresel biyosferin korunması ile ilgilidir. Başka bir deyişle çevresel güvenlik, yaşanabilir bir çevrenin tehdit ve tehlikelerden korunmasına odaklanmaktadır. Çevresel güvenlik, küresel ısınma gibi ekolojik tehditlerden korunmak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla günümüzde ön plana çıkan bir çalışma alanı haline gelmiştir.

[94] Toplumsal güvenliğin Kopenhang Okulu tarafından kavramsallaştırılması, Kopenhag'ta Avrupa Birliği ve küreselleşme neticesinde kültürel kimliğin kaybına dair bir güvenlik algılamasının yerleşmiş olması ile açıklanabilir; Battissela, *Théories des Rélations Internationales*, 451.

[95] Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", 447.

[96] Barry Buzan, Ole Waever, "Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies", *Review of International Studies*, 23 2 (1997): 242.

Buzan tarafından askeri, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik olarak tasnif edilen güvenlik kavramının söz konusu alt dallarının birbirinden bağımsız olarak düşünülmemesi gerekir.[97] Örneğin ekonomik güvenlik, diğer güvenlik alanları gibi uluslararası güvenlik zincirinin kilit halkalarından biridir. Buzan'a göre liberal uluslararası ekonomi, uluslararası güvenlik sisteminin oluşturulması için gerekli bir faktördür. Zira devletlerarası ekonomik bağımlılık, savaşların geniş alanlara yayılmasının önüne geçilmesinde ve devletlerin güç kullanımından sakınmasında düzenleyici bir mekanizma işlevi görebilmektedir. Ayrıca devletlerin güç kullanımı öncesinde katlanacakları ekonomik maliyet de karar alma mekanizması için önemli girdilerden biridir. Bu doğrultuda merkantilist ekonomi güç kullanımını teşvik etmişken, liberal ekonomi devletlerarası güç kullanımını sınırlandırabilmektedir.[98] Burada üzerinde önemle durulması gereken nokta, güçlü ve refah düzeyi yüksek devletlerden ziyade fakir ülkelerin sisteme nasıl kazandırılacağı sorusudur. Buzan'a göre çevrede kalan zayıf ve güçsüz ülkeler, güç kullanımına daha kolay yönelebilmekte ya da bu ülkelerde kolaylıkla iç çatışmalar yaşanabilmektedir.[99] Kısacası ekonomik faktörlerin güvenlik üzerinde çok boyutlu etkisi söz konusudur.

Askeri güvenliği sağlamak amacıyla yapılan harcamalar, ekonomik istikrarsızlığı ve krizleri beraberinde getirebilir. Ekonomik güvenlikteki bir sarsıntı, domino etkisiyle çok kısa süre içersinde toplumsal güvenliğe doğrudan sirayet edebilir ve toplumsal çalkantıya yol açabilir. Buzan'ın tipolojisinde yer alan güvenlik alanları arasındaki bu etkileşim, öteki güvenlik alanlarında da gözlemlenebilir. Örneğin diğer güvenlik alanlarına nazaran daha az önem atfedilen çevre güvenliğinin tüm güvenlik alanlarını etkileme potansiyeli bulunmaktadır. Çevre güvenliğinde karşılaşılacak bir tehdit ya da tehlike, bütün güvenlik alanlarını hiç umulmadık bir anda derin bir kaosa sürükleyebilir. Nitekim

[97] Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", 433.
[98] Barry Buzan, "Economic Structure and International Security: The Limits of the Liberal Case", *International Organization* 38 4 (1988): 597.
[99] Buzan, "Economic Structure and International Security: The Limits of the Liberal Case", 617.

"doğanın 11 Eylülü" olarak nitelendirilen 2011 Japonya depremi, deprem sonrasında meydana gelen tsunami felaketi ve ardından açığa çıkan nükleer tehlike ile Japon ekonomisini ve toplumsal yaşamını oldukça etkilemiş; bu durum nükleer çalışmaların yeniden sorgulanmasını gündeme getirerek, çevre güvenliğinin ne denli yaşamsal olduğunu gözler önüne sermiştir.

Özetlemek gerekirse Buzan'ın formüle ettiği genişletilmiş güvenlik yaklaşımı, farklı başlıklar altında yer alsalar da birbirinden bağımsız olmayan ve karşılıklı etkileşim içinde bulunan güvenlik kodlamalarından meydana gelmektedir. Birbiriyle sürekli etkileşim halinde bulunan bu güvenlik kodlamaları, "genel güvenlik" başlığı altında farklı öncelikleri yansıtan kurgulardır. Çünkü Buzan'ın askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevre güvenliği alt başlıklarında kavramsallaştırdığı ve yeniden yapılandırdığı güvenlik alanları, Soğuk Savaş sonrasında belirginleşen yeni tehdit ortamını kavramak ve güvenlik sorunsalına çözüm üretmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu güvenlik alanlarının en önemli özelliği ise hem genel bir güvenlik kurgusunun parçalarını teşkil etmeleri hem de birbirini etkileyebilen özerkliğe sahip olabilmeleridir. Kopenhag Okulu, parçalar arasındaki bağıntıyı bütüncül bir yaklaşımla ortaya koyan genişletilmiş güvenlik anlayışının Soğuk Savaş sonrası konjonktürün daha kapsamlı bir biçimde analiz edilmesine ve göz ardı edilen sorunların kronikleşmeden çözümlenmesine katkı sağlayacağını savunmaktadır.[100]

Genişletilmiş güvenlik anlayışı çerçevesinde Buzan'ın literatüre getirdiği konu zenginliği kendisini aktör düzeyinde de göstermiştir. Aslında daha önceki çalışmalarında analiz birimi olarak egemen devletleri temel alan Buzan, 1990'larda özellikle Avrupa güvenliğinde yaşanan değişime paralel biçimde devlet merkezli güvenlik analizlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. Nitekim Ole Waever ve Jaap de Wilde ile birlikte yazdıkları *Security: A New Framework for Analysis* isimli kitapta

[100] A. Şevket Ovalı, "Masadan Sahaya Geçiş: Yeni Güvenlik Kurgusunun Uluslararası Politikadaki Yansımaları", *Avrasya Dosyası* 10 4 (2004): 119.

devlet merkezci yaklaşımın dar ve totolojik bir yaklaşım olduğunu öne sürmüş;[101] konu zenginliğinin yanı sıra aktör çeşitliliğinin de yeni güvenlik denklemine katılması gerektiğini belirtmiştir.

Bu düzlemde Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik ortamını daha iyi anlamlandırabilmek amacıyla Ole Waever, Buzan'ın güvenlik boyutlarından biri olarak ortaya koyduğu toplumsal güvenlik üzerine yoğunlaşmış ve kavramı daha da geliştirmiştir. Buna karşın okulun çalışmalarının ağırlık merkezini devlet güvenliği teşkil etmiştir. Toplumsal güvenlik devlet güvenliğinin yerine tam olarak geçmemişse de okul düşünürlerinin toplumsal güvenliğe sıkça atıfta bulunmaları, geleneksel güvenlik anlayışının dışına çıkıldığının bir göstergesidir. Klasik güvenlik paradigması devlet güvenliğini önceleyerek en önemli değer olarak egemenlik üzerinde dururken, Kopenhag Okulu'nun yeni güvenlik yaklaşımı egemenliğin yerine kimliği ve özneler arası etkileşimi ön plana çıkarmaktadır.[102] Bu açıdan değerlendirildiğinde Kopenhag Okulu'nun konu ve aktör bazında yeni güvenlik anlayışını çok boyutlu bir zemine taşıdığı söylenebilir.

Ole Waever, toplumsal güvenliği devletten bağımsız olarak kendi kendilerini yeniden üretebilen ve kendi varlıklarını devam ettiren büyük kimlik gruplarının güvenliği olarak tanımlamaktadır. Toplumsal güvenliği ulusların güvenliğiyle sınırlandırmayan Waever, kavramı kolektif yapılar ve onların kimlikleri ile ilişkilendirmektedir.[103] Dolayısıyla Waever'da toplumsal güvenlik, bireysel seviyeye ve ekonomik olaylara değil,[104] kolektif kimlikler düzeyine ve "biz

[101] Tanrısever, "Güvenlik", 119.
[102] Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşaacı Yaklaşım", 97.
[103] Waever, bu kolektif yapıların ve kimlik gruplarının ampirik açıdan zaman ve mekâna göre değişebileceğini ve farklılık gösterebileceğini belirtmektedir. Örneğin bu grupların Avrupa'da çoğunlukla ulusal olduğunu, diğer bölgelerde ise dini ya da ırksal grupların da bulunabileceğini ifade etmektedir. Fakat Waever, toplumsal güvenlik kavramını yine de Avrupa'daki ulusal gruplar için oluşturduğunu eklemektedir; Ole Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", çev. Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 155.
[104] Waever'a göre bireysel düzey ve ekonomik konularla ilgilenen güvenlik alanı, sosyal güvenliktir. Bireylere odaklanan ve büyük ölçüde ekonomik olan sosyal güvenlik, bu

kimlikleri"ni korumak amacıyla alınan önlemlere işaret etmektedir. Kısacası Waever, toplumsal güvenliğin eksenine geniş perspektifte ele aldığı kimliği yerleştirerek, kavramı "bir kimliğin algılanan bir tehdide karşı savunulması" olarak tanımlamaktadır.[105] Waever, buradan hareketle toplumsal güvenliğin kimlik güvenliğiyle özdeşleştirilebileceğini vurgulamaktadır. Buna karşın herhangi bir topluluğun bir gelişmeyi veya potansiyel bir durumu kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak algılaması ya da tanımlaması halinde ise toplumsal güvensizlik oluşmuş demektir.[106]

Görüldüğü üzere Waever'a göre toplumsal güvenlik, beliren veya algılanan bir tehdide karşı kimliği savunmakta; "biz kimlikleri"ni vurgulayarak bir anlamda "devlet ötesi" bir nitelik taşımaktadır. Waever'ın devlet ötesi güvenlik algısını, daha açık bir ifadeyle toplum güvenliğinin devletin güvenliğiyle özdeş tutulmaması gerektiğini, Güney Afrika Cumhuriyeti örneğiyle somutlaştırmak mümkündür. Nitekim Güney Afrika Cumhuriyeti'nde beyaz azınlığın dışında kalan halk, *Apartheid* rejimi boyunca karar alma mekanizmaları ve süreçlerinin dışına itilmiş; ulusal güvenlik arayışlarında söz sahibi olamaması nedeniyle yaşamlarını kronik bir güvensizlik hali içinde idame ettirmek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla Güney Afrika Cumhuriyeti'nin güvenliği, tüm halk için aynı anlamı taşımamaktaydı.[107]

Kopenhag Okulu'nun aktör ve konu düzeyinde toplumsal güvenliği geliştirmesinde ve öne çıkarmasında Waever'ın "güvenlikleştirme" (*securatization*) kuramı üzerine tasarladığı düşünceler etkili olmuştur. Güvenlikleştirme; bir şeyin, değerli olduğu kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit biçiminde kurgulanması ve söz konusu kurgunun normal siyasi sürecin dışına çıkılarak alınan istisnai tedbirleri

---

nedenle toplumsal güvenlikle aynı anlama gelmemektedir. Yukarıda değinildiği gibi toplumsal güvenlik "ben"den ziyade "biz"le yani kolektif kimliklerle ilgilidir; Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", 155.

[105] Waever'ın toplumsal güvenlik kavramanın geniş tanımı için bkz; Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", 153-158.

[106] Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", 155.

[107] Ken Booth, Peter Vale, "Security in Southern Africa: After Apartheid, beyond Realism", *International Affairs* 71 2 (1995): 287.

desteklemek için kullanılmasıdır. Güvenlikleştirme girişimleri, yaygın bir başarı sağlayıp sürekli olabileceği gibi sınırlı bir başarı sağlayabilir ya da tamamen başarısızlığa uğrayabilir. Örneğin Sovyet tehdidi, Soğuk Savaş boyunca Batı Bloğundaki devletler için yaygın bir başarı ve süreklilik sağlamışken, Vietnam Savaşı'nda Amerikan kamuoyu desteğinin sürdürülebilirliği başarısızlıkla sonuçlanmış ve ABD'nin Irak'ı tehditleştirmeye yönelik son güvenlikleştirme girişimi ise sınırlı bir başarı kazanmıştır.[108]

Buzan ve Waever'a göre güvenlikleştirme, söylemsel ve siyasal bir süreçtir. Dolayısıyla güvenlikleştirme bu süreçte intersübjektif bir niteliğe sahiptir ve sosyal ilişkilerle inşa edilir. Bu açıdan düşünüldüğünde güvenlikleştirme, siyasi bir topluluk içersinde bir şeyin, referans nesnesinin varlığını tehdit etmesini ve bu tehditle mücadele için alınması gereken acil ve istisnai tedbirler sürecini ifade etmektedir. Bu tanımda kullanılan "referans nesnesi" kavramı, tehdit edildiği düşünülen ve yaşamak zorunda olduğu ileri sürülen şey; örneğin devlet, çevre veya liberal değerlerdir. Söz konusu modelde eylemi yapan özne başka bir deyişle "güvenlikleştiren aktör", belli bir referans nesnesine yönelik varoluşsal tehdit olduğunu ileri süren yani konuşma eylemini yapan ve böylece çoğunlukla olağanüstü önlemleri meşrulaştıran taraftır. Güvenlikleştirme kuramındaki etken taraf güvenlikleştirmeyi yapan özne iken, edilgen taraf ise kamuoyudur. Diğer bir ifadeyle konuşmanın başarılı olması ve olağanüstü önlemlerin alınabilmesi için ikna edilmesi gerekendir.[109]

Görüldüğü gibi Kopenhag Okulu özne, nesne ve süreç bağıntısı çerçevesinde ortaya koyduğu güvenlikleştirme modelini söylemsel ve politik bir süreç olarak ifade etmektedir. Waever, güvenliği "söz söyleme eylemi" (*speech-act*) olarak tanımlamaktadır. Güvenliği söylem olarak

[108] Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", çev. Burcu Yavuz, *Uluslararası İlişkiler* 5 18, (2008): 108.
[109] Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", 152 ve Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework For Analysis*, (Boulder: Lynne Rienner, 1998), 31.

kavramsallaştıran Waever, güvenlik söyleminin oluşturulması ve kullanılması üzerinde durmaktadır. Ona göre bir olgu, sadece söz sahibi bir otorite tarafından güvenlik meselesi olarak tanımlandığında güvenlik alanına dâhil edilmektedir.[110] Üstelik bir sorunun güvenlik kapsamına dâhil edilmesi, bu soruna özel bir statü vermekte ve sorunla uğraşan devlet yetkililerinin olağan dışı tedbirler almasına meşruluk kazandırmaktadır.[111] Başka bir deyişle Waever'a göre bir konunun güvenlik konusu olarak tanımlanması, güvenlik çemberi içine alınan konuya stratejik bir önem ve aciliyet vermekte; politik sürecin dışında yöntemler kullanılmasını yasal kılmaktadır. Örneğin 11 Eylül saldırıları bir suçtan ziyade güvenlik konusu haline getirilmiş; Bush yönetimi, El-Kaide'ye uygulanacak yasal veya politik bir davranıştan ziyade askeri bir saldırının gerekliliğini öne sürmüştür. Bu güvenlikleştirme örneğinde görüldüğü gibi başta Bush olmak üzere Amerikan karar alıcılarının söylemleri, Amerikan askeri müdahalesinin gerekli hale getirilmesinde ve kamuoyu desteğinin alınmasında meşrulaştırıcı bir rol oynamış ve olağanüstü tedbirler uygulamaya konulmuştur.[112]

Buzan da Washington yönetiminin 11 Eylül'den sonra oluşturduğu terörle savaş stratejisini konstrüktivist bir yaklaşım olarak yorumlamakta; çünkü ABD'nin güvenlikleştirme yöntemi ile bu stratejiyi yasal ya da meşru bir zemine dayandırmaya çalışarak sistemdeki diğer devletleri kolektif güvenlik çatısı altında toplamaya çabaladığını belirtmektedir. Buzan ve Waever, terörizm gibi konuların güvenlikleştirilerek bir güvenlik konusuna dönüştürülmesinin sorunları askerileştirdiğini ve daha çok kronikleştirdiğini öne sürmektedir. Zira güvenlik çemberine alınan konular, bir yandan güvenlik literatürünü "biz" ve "ötekiler" çalışmaları

[110] Waever, bu nedenle güvenliğin göreceliliğine işaret etmektedir. Ayrıca bireyin mutlak güvenlik içinde olması durumunda bunun güvenlik olarak adlandırılmasının mümkün olmayacağını belirtmekte ve bu sebeple hiç kimsenin mutlak güvenliğe sahip olamayacağını öne sürmektedir; Pınar Bilgin, "Making Turkey's Transformation Possible: Claming Security-Speak not Desecuritization!", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 7 4 (2007): 558.

[111] Tanrısever, "Güvenlik", 120.

[112] Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", 97.

haline getirmekte,[113] diğer yandan alınan radikal güvenlik önlemlerini tartışılmaz kılarak bazı hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına meşru bir zemin sağlamaktadır. Güvenlikleştirilen konulara atfedilen özel statünün ya da ayrıcalıklı konumun hem teorik hem de pratik alana olumsuz yansıdığını belirten Waever, bazı konuların güvenlik gündeminden çıkarılmasını, başka bir ifadeyle güvenliksizleştirilmesini önermektedir.

Waever öncülüğünde Kopenhag Okulu tarafından yeni güvenlik terminolojisine kazandırılan ve "güvenlik dışılaştırma" (*desecuritization*)[114] olarak da ifade edilen bu kuram, güvenlikleştirmenin anti-tezi şeklinde konumlandırılabilir. Buna göre güvenlik dışılaştırma, daha önce tehdit olarak kabul edilen bir şeyin ya da bir konunun artık tehdit olarak inşa edilmemesidir.[115] Güvenlik dışılaştırmayla önceden tehdit olarak algılanan bir konunun güvenlikleştirilmesi sonucunda sahip olduğu özel konum sonlandırılmakta; söz konusu tehdit algısını bertaraf etmeye yönelik alınan olağanüstü önlemlerin kaldırılmasıyla birlikte konunun normalleşmesi ya da normale dönmesi sağlanmaktadır. Soğuk Savaşın sona ermesi, güvenlik dışılaştırma modeline örnek olarak düşünülebilir. Zira Soğuk Savaş döneminde güvenlik çemberinin içine alınan birçok şey, başka bir ifadeyle güvenlikleştirilen birçok konu, SSCB'nin dağılmasıyla son bulmuş ve böylece güvenlik dışılaştırılmıştır.

6. Aberystwyth Okulu

Kopenhag Okulu gibi doğrudan güvenlik çalışmalarına yönelen ve klasik güvenlik paradigmasını sorgulamaya açan Aberystwyth Okulu, eleştirel güvenlik çalışmaları arasında yer almaktadır. Öncülüğünü Ken Booth'un yaptığı ve eserlerini Eleştirel Güvenlik Çalışmaları (*Critical Security Studies*) başlığı altında toplayan Aberystwyth Okulu, güvenliği "türetilmiş bir kavram" olarak yeniden kuramlaştırmıştır. Güvenlik

[113] Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", 97-98.
[114] *Desecuritization* kavramı Türkçe literatürde "güvenlik dışına çıkarma", "güvenlik(leştirme) gündeminden çıkartılma", "güvenliksizleştirme" ve "güvenlik dışılaştırma" şeklinde kullanılmaktadır.
[115] Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", 108.

perspektifini iki analitik düzlemde meydana getiren Aberystwyth Okulu'nun ilk kuramsal girişimi, güvenlik anlayışını derinleştirmektir (*deepening security*). Bu bakış açısı, akademik kavramlarla siyasi gündemler arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Böylece çevre güvenliği gibi devlet düzeyinin üstünde olan ya da toplumsal güvenlik gibi devlet düzeyinin altında kalan diğer güvenlik alanları da ön plana çıkarılmaktadır. İkinci analitik girişim ise aktörlerin karşılaştığı bir dizi güvensizliği ele almak için güvenlik anlayışının genişletilmesidir (*broadening security*).[116] Bu çerçevede Aberystwyth Okulu, sorunları güvenlik sorununa dönüştürmek veya güvenlikleştirmek yerine türetilmiş bir kavram olan güvenliğin siyasiliğini ortaya çıkarma çabası içindedir.[117]

Aberystwyth Okulu, "nesnelci kuram" anlayışına karşı "kurucu kuram" anlayışını kabul etmesi bakımından kuram oluşturmayı "kurucu bir uygulama" (*constitutive theory as practice*) olarak algılayan Kopenhag Okulu ile benzeşmektedir.[118] Buna karşın sorunları ya da olayları güvenlikleştirme ya da güvenlik dışılaştırma ikileminden sıyrılarak güvenliğin politik kurgulanışını ortaya çıkarmaya yönelmesi nedeniyle Kopenhag Okulu'ndan ayrışmaktadır. İki okulun kuram inşasında epistemolojik ve ontolojik çerçevede benzeştiği fakat stratejik, etik-politik ve analitik noktalarda ayrıştığı ifade edilebilir.[119] Bu açıdan bakıldığında iki kuramsal yaklaşım arasındaki en önemli farklılığın, sorunların çözümünün güvenlikleştirmeyle mi yoksa güvenlik dışına çıkarmayla mı sağlanacağı konusunda olduğu söylenebilir ki

[116] Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", 84. Ken Booth, güvenliği askeri-politik konuların baskınlığından çıkararak, insan yaşamına karşı gündelik tehditleri de güvensizlik kapsamı içine dâhil etmiştir. Nitekim onun için güvenliğin genişletilmesi ve kavramın güncellenmesi; kıtlık, etnik rekabetler, politik baskı, cinayetler, terörizm, devlet içi çatışmalar, ekonomik krizler gibi bir dizi sorunun güvenlik kapsamına eklemlenmesini ifade etmektedir; Ken Booth, "Security and Emancipation", *Review of International Studies* 17 4 (1991): 318.

[117] Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", 84.

[118] Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", 83.

[119] Aberystwyth Okulu'nun sorunları güvenlik gündeminden çıkarmak yerine güvenliğin siyasiliğini ortaya koymayı tercih etmesi stratejik, etik-politik ve analitik olmak üzere üç temel argümana dayanmaktadır. Bu konuda bkz. Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", 84-85.

Aberystwyth Okulu, bu noktada sorunları güvenlik dışılaştırma yerine güvenliğin siyasiliğinin gündeme taşınmasına çalışmaktadır.

Aberystwyth Okulu'nun önde gelen kuramcılarından Ken Booth, özgürlük ve güvenlik arasındaki bağıntıyı güvenlik çalışmalarının merkezine yerleştirerek klasik güvenlik paradigmasında bir kırılma meydana getirmiştir. Ken Booth, *Security and Emancipation* başlıklı makalesinde dünya politikalarını belirleyen kelimeler ve imgelerden yola çıkarak içinde bulunduğumuz yapısal dönüşümü vurgulamış; realizmin entelektüel hegemonyası altında şekillenen geleneksel güvenlik düşüncesini ve çalışmalarını sorgulamaya açmıştır.[120] Realizmin devlet merkezli güvenlik perspektifine karşı çıkan Booth, klasik anlayışın devlete yüklediği amaçsal işlevi eleştirmiş ve bu amaçsal rolü araçsallaştırmaya çalışmıştır. Ona göre devlet, güvenliği sağlama aracıdır.[121] Bu nedenle de devlet güvenliği yerine birey güvenliğini öncelemiş ve bireylerin güvenliklerini özgürlükle ilintilendirmiştir. Tehditlerin yokluğu anlamında kullanılan geleneksel güvenlik kavramsallaştırmasını yetersiz bulan Booth, özgürlük eksenli yeni bir güvenlik kodlaması yaparak hem yerel hem de küresel düzlemde güvenliğin tanımını genişletmiş ve derinleştirmiştir. Dolayısıyla Booth'un yeni güvenlik çalışmalarındaki farklılığı, güvenliği özgürlükle ilişkilendirerek kavramı yeniden formüle etmesindedir.

Booth, güvenliği salt "tehditlerin olmadığı bir durum" ile sınırlandırmamış; gelecekle ilgili beklentilerin garanti altına alınabilmesi veya isteklerin gerçekleştirilmesi önündeki engellerin kaldırılması olarak tanımlamıştır. Güvenlik ile özgürleşme arasında korelasyon kurmaya çalışan Booth'a göre özgürleşme, "bireyler ve gruplar olarak insanların özgürce seçtikleri şeyleri yapmasını engelleyen fiziksel ve insani kısıtlamalardan kurtulması"dır. Booth, fiziki ve insani kısıtlamaları savaş, savaş tehdidi, yoksulluk, politik kısıtlamalar ve eğitim imkânlarından

[120] Booth, "Security and Emancipation", 318.
[121] Booth, "Security and Emancipation", 320.

yoksunluk gibi sorunlarla örneklendirmektedir.[122] Dolayısıyla ona göre özgürleşme ve güvenlik, bir madalyonun iki yüzüdür ve biri diğeriyle anlamlıdır.[123] Diğer bir deyişle Booth'un terminolojisinde özgürlük ve güvenlik, birbirinin karşıtı değil, aksine birbirinin tamamlayıcısı ya da birbirinin bütünleştiricisi iki kavramdır.

Bu açıdan yorumlandığında Booth'un ortaya koyduğu eleştirel güvenlik anlayışına göre özgürlüğün olmadığı yerde güvenlik yoktur; ya da tam tersi güvenliğin olmadığı yerde özgürlükten bahsedilemez. Ne özgür ne de güvende olan Irak toplumunun içinde bulunduğu durum, Booth'un bu tespitine örnek teşkil etmektedir. Zira özgürleşmesi hedeflenen bir toplumun güvenliği, adına "sonsuz özgürlük" konulan bir Amerikan müdahalesiyle derinden sarsılmıştır. Güvenlik ve özgürlük arasındaki bağın ne denli güçlü olduğunu yalnızca uluslararası güvenlik kapsamında değil, aynı zamanda ulusal güvenlik politikaları ve uygulamalarında da görmek mümkündür. Nitekim devlet güvenliğinin sağlanması adına sıkı kontrol koşulları ve baskı rejimi altında yaşayan toplumların özgürlükleri kısıtlanmakta ve bu toplumlar "güvende ama özgürlüğünü arayan yabancılaşmış toplum"lara dönüşebilmektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse Booth'a göre güvenlik, klasik anlayışın ileri sürdüğü gibi yalnızca güç[124] ve düzen değil, aynı zamanda özgürleşmedir.[125] Özgürleşme ise hakların karşılıklılığı fikridir. Booth'un bu noktada altını çizdiği "benim özgürlüğüm senin özgürlüğüne bağlı" ve "herkes özgür olana kadar ben de özgür değilim" cümleleri, güvenlik ile özgürlük arasındaki ontolojik ilişkiyi karşılıklılık mantığında yeniden

[122] Booth, "Security and Emancipation", 319.
[123] Battissela, *Théories des Rélations Internationales*, 455.
[124] Booth, uluslararası ilişkiler alanındaki eleştirel yaklaşımların güç kavramının disiplindeki ontolojik ve deontolojik konumunu sorgulamaya açmaları gerektiğini belirtmektedir. Çünkü ona göre disiplinin küresel dönüşümleri açıklamaktaki yapısal sorunları, güç kavramının nasıl bir kavram olduğu ele alınmadan çözümlenemeyecektir; Ken Booth, "Theory of World Security", Bilim ve Sanat Vakfı Yuvarlak Masa Toplantıları http://www.bisav.org.tr/merkez.aspx?module=yuvarlakmasaayrinti&dizi=1&altturid=80&menuID=9_6_80&merkezid=6&yuvarlakmasaid=876
[125] Booth, "Security and Emancipation", 319.

inşa etmektedir. Dolayısıyla "ben" ve "öteki" arasındaki sınırlar, karşılıklı güvene ve özgürlük haklarına saygı ile kaldırılabilir ki böylece ötekileş(tir)melerin önüne geçilerek bütünleşme sağlanabilir.[126] Sonuç olarak Booth, birey güvenliğini özgürleşme olgusuyla derinleştirmiş ve kapsamlı bir boyuta taşımıştır.

Sonuç

Soğuk Savaşın sona ermesi ve 11 Eylül saldırılarının yarattığı sistemik kırılmalar, güvenlik kavramının dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Güvenliğin boyutları ve kapsamı genişlerken, güvenlik aktörleri de çeşitlenmiştir. Klasik güvenlik paradigmasının siyasi konuları ve askeri gücü önceleyen devlet merkezli yaklaşımı, güvenlik alanında yaşanan değişim ve dönüşümü açıklamakta yetersiz kalmıştır. Güvenliğin genişlemesi ve derinleşmesi, disiplinlerarası bakış açısına sahip yeni güvenlik çalışmalarını gündeme getirmiştir. Klasik güvenlik paradigmasının görünmez kıldığı sorunlara odaklanan yeni güvenlik yaklaşımları, güvenlik olgusunun konu, aktör ve hegemon nezdindeki tekelini kırmıştır. Günümüzde devlet eksenli güvenlik anlayışından insan ve toplum merkezli güvenlik anlayışına geçilmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle insan ve toplum güvenliğini önceleyen yaklaşımlar, güvenliğin ontolojik, psikolojik ve sosyolojik bir kavram olduğunu ve sadece devlet eksenli ele alınamayacağını hatırlatmıştır.

Farklı güvenlik algılamaları ve kaygıları, bir yandan güvenliğin bütünselliğini ortaya koyarken, diğer yandan klasik güvenlik paradigmasının işlevselliğini, Cox'un deyimiyle problem-çözme yeteneğini sorgulanır hale getirmiştir. Eleştirel yaklaşımların getirdiği konu ve aktör zenginliği, Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu çok boyutlu güvenlik kavramsallaştırması ve Aberystwyth Okulu'nun güvenliği özgürleşme kavramıyla ilişkilendirmesi, klasik güvenlik anlayışından yeni güvenlik anlayışına geçişi simgelemektedir. Klasik paradigmaya alternatif bir güvenlik modeli sunan yeni güvenlik

[126] Booth, "Security and Emancipation", 322.

çalışmaları, bu yönüyle Kuhn'un kavramsallaştırmasıyla paradigma kaymasına neden olmuştur. Güvenlik literatüründe meydana gelen bu değişim-dönüşüm, "neo-güvenlik" olarak da kavramsallaştırılan bir güvenlik paradigması ortaya çıkarmaktadır. Güvenlik çalışmalarındaki teorik ivme kadar önemli olan bir diğer nokta ise yaşanan paradigma kaymasının pratiğe ne şekilde yansıyacağı ve sistemi nasıl etkileyeceğidir.

KAYNAKÇA

Açıkmeşe, Sinem Akgül. "Uluslararası İlişkiler Işığında Avrupa Bütünleşmesi", *Uluslararası İlişkiler* 1 (2004): 1-32.

Aktoprak, Elçin. "Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak", *Uluslararası İlişkiler* 1 4 (2004): 23-58.

Appiah, K. Anthony. "Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma: Çokkültürlü Toplumlar ve Toplumsal Yeniden Üretim", içinde *Çok Kültürcülük: Tanınma Politikası*. 162-175, ed. Amy Gutmann, İstanbul: Yapıkredi Yayınları, 2010.

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

Arıboğan, Deniz Ülke. *Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, 2007.

Ashley, Richard K. "Political Realism and Human Interests", *International Studies Quarterly*, Symposium in Honor of Hans J.Morgenthau, 25 2 (1981): 204-326.

Ataman, Muhittin. "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika* 1 1 (2009): 1-41.

Aydın, Mustafa. "Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler* 11 (2004): 33-60.

Balzacq, Thierry. "Qu'est-ce que la Sécurité Nationale", *Revue Internationale et Stratégique* 4 52 (2003): 33-50.

Battissela, Dario. *Théories des Rélations Internationales*. Paris: Presses de Sciences Po, 2003.

Baylis, John. "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 69-87.

Bilgin, Pınar. "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *SAREM* 8 14 (2010): 70-96.

Bilgin, Pınar. "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review* 5 2 (2003): 203-222.

Bilgin, Pınar. "Making Turkey's Transformation Possible: Claming Security-Speak not Desecuritization!", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies* 7 4 (2007): 555-571.

Bislev, Sven. "Globalization, State Transformation, and Public Security", *International Political Science Review* 25 3 (2004): 281-296.

Booth, Ken, Vale, Peter. "Security in Southern Africa: After Apartheid, beyond Realism", *International Affairs* 71 2 (1995): 285-304.

Booth, Ken. "Security and Emancipation", *Review of International Studies* 17 4 (1991): 313-326.

Booth, Ken. "Steps Towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence", *International Affairs* 66 1 (1990): 17-45.

Booth, Ken. "Theory of World Security", Bilim ve Sanat Vakfı Yuvarlak Masa Toplantıları, http://www.bisav.org.tr/merkez.aspx?module=yuvarlakmasaayrinti&dizi=1&altturid=80&menuID=9_6_80&merkezid=6&yuvarlakmasaid=876

Bostanoğlu, Burcu, Okur, Mehmet Akif. *Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram*. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.

Brauch, Hans Günter. "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", çev. Zeynep Arkan, *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 1-47.

Brown, Chris. "World Society and the English School: An 'International Society' Perspective on World Society", *European Journal of International Relations* 7 4 (2001): 423-441.

Brown, Chris, Ainley, Kirsten. *Uluslararası İlişkileri Anlamak*. çev. Arzu Oyacıoğlu, İstanbul: Yayınodası Yayınları, 2008.

Buzan, Barry, Waever, Ole. "Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies", *Review of International Studies*, 23 2 (1997): 241-250.

Buzan, Barry. "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", çev. Burcu Yavuz, *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 107-125.

Buzan, Barry. "Economic Structure and International Security: The Limits of the Liberal Case", *International Organization* 38 4 (1988): 597-524.

Buzan, Barry. "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs* 67 3 (1991): 431-451.

Buzan, Barry. "Peace, Power and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations", *Journal Of Peace Search* 21 2 (1989): 109-125.

Buzan, Barry, Waever, Ole, Wilde, Jaap de. *Security: A New Framework For Analysis*. Boulder: Lynne Rienner, 1998.

Cox, Robert W. "On Thinking About Future World Order", *World Politics* 28 2 (1976): 175-196.

Dedeoğlu, Beril. "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", *Uluslararası İlişkiler* 1 4 (2004): 1-23.

Derian, James Der. "The Simulation Syndrome: From War Games to Game Wars", *Social Text* 24 (1990): 187-192.

Dunne, Tim. "Liberalism", içinde *The Globalization of World Politics*. 162-181, ed. John Baylis, Steve Smith, London: Oxford University Press, 2001.

Eriksson, Johan, Giacomello, Giampiero. "The Information Revolution, Security, and International Relations: (IR) Relevant Theory?", *International Political Science Review* 27 3 (2006): 221-244.

Falk, Jorn. "Ferdinand Tönnies", çev. Lülüfer Körükmez, *Muhafazakâr Düşünce* 1 2 (2004): 45-60.

Finnemore, M., Sikking, K. "International Norm Dynamics and Political Change", *International Organization* 52 4 (1998): 887-917.

Frederking, Brian. "Constructing Post-Cold War Collective Security", *The American Political Science Review* 97 3 (2003): 363-378.

Galtung, Johan. "Emperyalizmin Yapısal Teorisi-Kısım 1", çev. Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler* 1 2 (2004): 25-46.

Galtung, Johan. "Emperyalizmin Yapısal Teorisi-Kısım 2", çev. Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler* 1 3 (2004): 37-66.

Glaser, Charles L. "The Security Dilemma Revisited", *World Politics* 50 1 (1997): 171-201.

Halliday, Fred. "The Pertinence of International Relations", *Political Studies* 38 (1990): 502-516.

Herath, Dhammika. "Development Discourse of the Globalist and Dependency Theorists: Do the Globalisation Theorists Rephrase and Reword the Central Concepts of the Dependency School?", *Third World Quarterly* 29 4 (2008): 819-834.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. London: Penguin Books, 1985.

Iriye, Akira. *Global Community: The Role Of International Organizations in the Making of the Contemporary World*. California: University of California Press, 2002.

İnaç, Hüsamettin, Güner, Ümit. "Avrupa ve Amerikan Güvenlik Çatışmaları Bağlamında Türk Dış Politikası", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* 6 1 (2006): 139-154.

İşyar, Ömer Göksel. "Uluslararası İlişkilerde Krizlerin Tanımlanması ve Yönetimi", içinde *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler*. 225-271. ed. İdris Bal, Ankara: Lalezar Kitabevi, 2008,

Kapani, Münci. *Politika Bilimine Giriş.* İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2004.

Karacasulu, Nilüfer. "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", *Uluslararası Hukuk ve Politika* 3 9 (2007): 82-100.

Keohane, Robert O. "Uluslararası Toplumda Egemenlik, içinde *Küresel Yönetişimler*. 178-196, ed. David Held, Anthony McGrew, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2008.

Keyman, Fuat. "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", içinde *Devlet, Sistem, Kimlik.* 227-261. ed. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Kışlalı, Ahmet Taner. *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

Knutsen, Trobjorn L. *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*. çev. Mehmet Özay, İstanbul: Açılım Kitap, 2006.

Leysens, Anthony. *The Critical Theory of Robert W. Cox: Fugitive or Guru?*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.

Lindberg, Leon. "Political Integration, Definition and Hypotheses", içinde *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*. 99-123, ed. Brent F. Nelsen, Alexander C-G. Strubb. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1994.

Machiavelli, Nicolo. *The Prince*. Wordsworth Editions, 1993.

Morgenthau, Hans J. *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi*. Cilt 1, çev. Baskın Oran, Ünsal Oskay, Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği, 1970.

Nye, Joseph. *Amerikan Gücünün Paradoksu*. çev. Gürol Koca, İstanbul: Literatür Yayınları, 2003.

Ovalı, A. Şevket. "Masadan Sahaya Geçiş: Yeni Güvenlik Kurgusunun Uluslararası Politikadaki Yansımaları", *Avrasya Dosyası* 10 4 (2004): 111-131.

Rosenau, James. "Yeni Bir Küresel Düzende Yönetişim", içinde *Küresel Dönüşümler*. 269-287, ed. David Held, Anthony McGrew, Ankara: Phoenix Yayınları, 2008.

Smith, Steve. "Singing Our World into Existence: International Theory and September 11", *International Studies Quarterly*, 8 3 (2004): 499-515.

Tanrısever, Oktay F. "Güvenlik", içinde *Devlet ve Ötesi*. 107-125, ed. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Tanşu, Okan. "Bilişim Çağında Güvenlik Kavramının Yeniden Tanımlanması", içinde *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*. 361-382, der. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

Tickner, J. Ann. "Feminist Responses to International Security Studies", *Peace Review* 16 1 (2004): 43-48.

Tickner, J. Ann. "Introducing Feminist Perspectives into Peace and World Security Courses", *Women's Studies Quarterly* 23 3-4 (1995): 48-57.

Tickner, J. Ann. "On The Frontlines or Sidelines of Knowledge and Power? Feminist Practices of Responsible Scholarship", *International Studies Review*, 8 (2006): 383-395.

Tickner, J. Ann. "What Is Your Research Program? Some Feminist Answers to International Relations Methodological Questions", *International Studies Quarterly* 49 1 (2005): 1-21.

Tickner, J. Ann. "You Just Don't Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR Theorists", *International Studies Quarterly* 41 4 (1997): 611-632.

Tür, Özlem, Koyuncu, Çiğdem Aydın. "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri**,** Gelişimi, Katkı ve Sorunları", *Uluslararası İlişkiler* 7 26 (2010): 3-24.

Viotti, Paul R., Kauppi, Mark V. *International Relations Theory*. United States: Pearson, 2012.

Waever, Ole. "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", çev. Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 151-179.

Wallerstein, Immanuel. *Liberalizmden Sonra*. İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

Wallerstein, Immanuel. "Dependence in an Interdependent World: The Limited Possibilities of Transformation within the Capitalist World Economy", *African Studies Review* 17 1 (1974): 1-26.

Wallerstein, Immanuel. "Semi-Peripheral Countries and the Contemporary World Crisis", *Theory and Society* 3 4 (1976): 461-483.

Walt, Stephen M. "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly* 2 35 (1991): 211-239.

Walt, Stephen M. "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı", *Avrasya Dosyası* (Güvenlik Bilimleri Özel) 9 2 (2003): 71-106.

Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.

Waltz, Kenneth, Quester, George H. *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. çev. Ersin Onulduran, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.

Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*. çev. Taha Parla, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Welton, George, Piccoli, Wolfango. "Konstrüktivizme Yönelik Problemler", içinde *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*. 79-109, der. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

SAVAŞIN EVRİMİ VE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Metin GURCAN
Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü Doktora Öğrencisi

SAVAŞIN EVRİMİ VE TEORİK YAKLAŞIMLAR*

> "Devletler, büyük ve pahalı konvansiyonel askeri birlikler yerine küçük ve hem ekonomik hem de politik açıdan az maliyetli çözümlerle istedikleri sonuçları alabiliyorsa, savaş bir başka formda yeniden doğar ve bildiğimiz paradigmalar kökünden değişir."[1]
>
> Qiao Liang ve Wang Xiangsui

Hobbes, ünlü eseri Leviathan'da "şayet birbirinin kurdu olan iki insan, aynı anda beraber sahip olamayacakları bir şeyi isterlerse, düşman haline gelirler ve süreç sonuçta ya birinin diğerini kontrol altına alması ya da yok etmesi ile neticelenir" der.[2] Bu kaçınılmaz çatışma aslında insan doğasından gelen "ne pahasına olursa olsun hayatta kalma refleksinin" bir bedelidir. Realist öğretinin temelini oluşturan bu görüşe göre, hayatta kalabilmek adına her zaman en güçlüler en iyi yemeği ve en iyi barınağı almak isterler. Ancak ihtiyaçlar sonsuz, kaynaklar kısıtlı olduğu için en iyiyi elde etmek için verilen mücadele nihayetinde insanları çatışmaya götürür. İki kişi arasında daha iyiyi elde etmek için verilen bu çatışma eninde sonunda kazananın yaşayacağı, kaybedenin öleceği veya köle olacağı bir "düello" haline gelir.

***** Bu çalışma Bilge Strateji Dergisi'nin Güz 2011 sayısında yayınlanan "Bir Önceki Savaş İçin Hazırlanmak: Değişen Küresel Güvenlik Ortamının Geleneksel Savaş Olgusuna Etkisi" başlıklı makalenin gözden geçirilmiş şeklidir.

[1] Qiao Liang ve Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, çev. FBIS (PLA Publishing House, 1999), 6.

[2] Richard K. Betts, *Conflict After the Cold War* (New York: Pearson, 2008), 67.

Klasik realist görüşe göre, insan doğasından gelen bu dürtü, insanların meydana getirdiği devletlerin karakterine ve en önemlisi "anarşinin" egemen olduğu uluslararası politik sisteme de yansır.[3] İnsan, Devlet ve Savaş (Man, the State and War) başlıklı çalışmasında savaşın nedenlerini üç analiz düzeyini inceleyerek açıklamaya çalışan Kenneth Waltz'a göre birinci düzey olan "insan doğası" ve ikinci düzey olan "devletin iç politik yapıları" savaşın nedenlerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Waltz, ancak üçüncü analiz düzeyi olan uluslararası sistem ve sisteme hâkim olan anarşinin savaşın nedenlerini açıkladığını ileri sürmektedir.[4] Bazen devlet adamları savaşı istese de veya bir devlette yaşanan iç siyasi dinamikler savaşın "görünür" sebebi olsa da savaşın asıl nedeni uluslararası ortamda devleti engelleyecek bir üst otoritenin olmamasıdır. Devletler kendi sınırları içinde şiddet kullanma tekelini elinde tutan en üst politik otorite iken, uluslararası sistemde böyle bir politik otoritenin yokluğu, dolayısıyla anarşi savaşın kaçınılmazlığının asıl nedenidir.[5]

Devletler kendi kendilerine yetmeli, devamlı hasımlarını gözlemlemeli ve hassas politik güç dengelerindeki değişimleri iyi okumalıdır. Uluslararası sistemdeki anarşiye bir nebze de olsa düzen getirebilmenin ve barışın yegâne formülü aslında her daim savaşa hazır olmaktır (*si vis pacem para bellum*). Yani, "şiddeti tekelinde bulunduran" ulus-devletlerin başat aktörler olduğu, "devlet çıkarlarının" uluslararası ilişkilerde temel belirleyici faktör olarak algılandığı ve ulus-devlet merkezli bakış açısının halen "savaş olgusu" üzerinden tanımlandığını söylemek pek de abartılı olmaz. Thucydides'in 2500 yıllık ünlü eseri "Peloponez Savaşı Tarihi"nde yer alan Melian Diyaloglarında geçen aşağıdaki ifadeler, o günden bu yana belki de farklı toplumlar ve devletler tarafından binlerce kez kullanılagelmiştir.

> "Sizin hazırlığınız savaş için. Bu görüşme de zaten boşuna. Ya size köle olmamızı ya da ölmemizi istiyorsunuz. Ordularınız bizden

[3] Kenneth Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis* (New York: Columbia University Press, 1954), Chapter 2 ve 3.
[4] Waltz, *Man, the State.*
[5] Waltz, *Man, the State.*

> güçlü, askerleriniz bizden fazla, ama biz direneceğiz ve adalet için savaşacağız."[6]

Savaş, uluslararası ilişkilerde tüm diplomatik yollar tükendiğinde nihai sorun çözme vasıtası olarak görülmüştür. Yine geleneksel görüşe göre savaş aslında öncesindeki ve sonrasındaki siyasi süreçten farklı ve bağımsız bir olgu değildir; tam tersine sorunların çözülmesinde devletlerin elindeki en son politik araç olarak bir başka şekilde "politikanın devamı"dır.[7]

Bugünkü küresel güvenlik ortamına bakıldığında görünen tablo savaş olgusunun geleneksel sınırları dışına çıktığını göstermektedir. Örneğin, GlobalSecurity'ye göre 2010 yılında dünyada devam eden 37 silahlı çatışmadan sadece 6 tanesi[8] iki ulus-devlet arasındaki geleneksel tanımlarla açıklanabilecek çatışmalardır. Buna karşılık Meksika ve Kolombiya'nın uyuşturucu kartellerine karşı verdiği mücadeleden, Kuzey Kafkasya'dan Belucistan'a, Uygur Özek Bölgesi'nden Laos'a, Nepal'den Afganistan'a, Nijerya'dan Gazze'ye dünyanın birçok sorunlu bölgesinde halen devam eden 31 "savaşımsı" çatışmanın temel dinamiklerinin geleneksel tanımlarla açıklanması oldukça zordur.[9] Yine, 11 Eylül saldırılarından hemen sonra ABD Savunma Bakanlığı'nca yapılan ayrıntılı bir durum değerlendirmesinde, modern güvenlik ortamı ile 1970'li yıllardaki güvenlik ortamının bir kıyaslaması yapılmış ve günümüzde bir dünya savaşı ihtimalinin 1970'lere nazaran üç kat, ikiden fazla devletin katılacağı bir bölgesel savaş ihtimalinin ise yarı yarıya

---

[6] Thucydides'in ünlü eseri 2500 yıllık "Peloponez Savaşı Tarihi"'nde geçen Melian Diyalogları devletlerarası ilişkilerde güç kullanımı ve etik değerler üzerine önemli konulara değinen, aynı zamanda realist öğretinin ruhunu yansıtan ilk yazılı kaynaktır. Betts, *Conflict After*, 56.

[7] Carl Von Clausewitz, *On War* (Princeton: Princeton University Press, 1976), 87.

[8] Bunlar: Çin-Japonya arasında Senkaku Adaları, Çin-Malezya-Vietnam arasındaki Spratly Adaları, Pakistan-Hindistan arasındaki Keşmir, Azerbaycan-Ermenistan arasında Dağlık Karabağ ve Kuzey ve Güney Kore arasındaki sınır sorunudur.

[9] Erişim tarihi 10 Ocak 2011.
http://www.globalsecurity.org./military/world/war/index.html.

azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.[10] Özellikle, devlet dışı bir aktör tarafından kendi kıtasında saldırıya uğrayan ABD için bu saldırılar ayrıntılı bir durum değerlendirmesi yapılacak kadar önemli görülmüştür. Nitekim John Lewis Gaddis'in de belirttiği gibi 11 Eylül 2001 sabahı, "çöken sadece İkiz Kuleler değil aynı zamanda bu kulelerle; insanlığın uluslararası, ulusal ve bireysel güvenlik alanında kurumsallaşmış pek çok temel varsayımlarıdır."[11] Gerçekten de 11 Eylül saldırıları uluslararası sistem üzerinde derin etkilere yol açmıştır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte devlet dışı aktörlerin uluslararası güvenlik ortamında görünürlüğünün artması geleneksel varsayımları büyük ölçüde zayıflatmıştır. Böylece savaşın sadece ulus-devletlerin tekelindeki politik bir araç olarak görülmediği yeni bir döneme girildiği belirginleşmiştir.

Aşağıdaki tabloda savaş olgusunun geçirdiği değişim farklı biçimlerde tanımlanan evreler üzerinden gösterilmektedir. Tabloda görüldüğü gibi aslında Toffler'in "dalgalara", Hanle'nin "dönemlere", Van Creveld'in "çağlara", Lind ve diğerlerinin "nesillere" ayırdığı teorilerle asıl açıklamaya çalıştıkları şey, savaş olgusunun doğuşu ve insanlık tarihi içindeki gelişimidir. Son 350 yılda toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak savaşın tarafları, savaşlarda güdülen hedefler, savaş stratejileri ve en önemlisi savaşın icra ediliş şekli önemli değişimlere uğramıştır. Savaşlar devletlerin tekelinden çıkmış, devlet dışı aktörlerin de müdahil olduğu süreçlere dönüşmüştür.

[10] Thomas Barnett, *Pentagon's New Map: The Military in the 21st Century* (New York: Berkley Books, 2004), 25-26.
[11] John Lewis Gaddis, *Surprise, Security, and the American Experience* (Harvard University Press 2004), 80.

Tablo 1: Savaşın doğasını ve evrimini açıklamaya çalışan teoriler

Teorisyen	**1. Aşama**	**2. Aşama**	**3. Aşama**	**4. Aşama**	**5. Aşama**
Lind, Nightengale, Schmitt, Sutton (1989)[12]	Ulus-devlet öncesi savaşlar	**1.Nesil Savaş** Klasik savaşlar (1648-1830) Zirvesi: Napolyon Savaşları	**2. Nesil Savaş** Topyekûn Endüstri Savaşları (1830-1918) Zirvesi: I. Dünya Savaşı	**3. Nesil Savaş** Manevra Savaşları (1918-1948) Zirvesi: 1991 Körfez Savaşı	**4.Nesil Savaş** Gayri-Nizami Harp Türevleri (1948'den bu güne, özellikle 11 Eylül sonrası) Zirvesi: ABD'nin Irak ve Afganistan İşgalleri

[12] W.S. Lind, Nightengale, K., K. Schmitt J. F., Sutton J. W., "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation," *Marine Corps Gazette*, Ekim 1989, 22-26.

Tablo 1: Savaşın doğasını ve evrimini açıklamaya çalışan teoriler (devamı)

Teorisyen	**1. Aşama**	**2. Aşama**	**3. Aşama**	**4. Aşama**	**5. Aşama**
Martin Van Creveld (1991)[13]	Aletler çağı	Makineler çağı		Sistemler çağı	Otomasyon çağı
J. Hanle (1989)[14]	Ortaçağ Dönemi (Fiziksel beceriler)	Klasik Dönem (grup becerileri)	Erken Modern Dönem (teknik beceriler)	Geç Modern Dönem (sevk ve idare becerileri)	Nükleer Dönem (sosyal beceriler)
Toffler (1993)[15]	**1.Dalga:** Tarım Toplumu	**2. Dalga:** Endüstri Toplumu		**3. Dalga:** Bilgi Toplumu	
Arquilla ve Rondfelt (2000)[16]	Kılıç Dönemi	Kitle ve Endüstri Savaşları Dönemi		Manevra Savaşları Dönemi	Birbirinden Türeyen Savaşımsı Çatışmalar
Qiao Liang ve Wang Xiangsui[17]	Sınırlı Ortaçağ Savaşları	Sınırlı imparatorluklar ve ulus-devlet savaşları (Zirve noktası 1991 Körfez Savaşı ve Kara-Hava Muharebe doktrini)			Sınırsız Post-modern Savaşlar

[13] Martin Van Creveld, *The Rise and Decline of the State* (Cambridge, Cambridge University Press, 1999).
[14] D.J. Hanle, "On Terrorism: An Analysis of Terrorism as a Form of Warfare," (Master Thesis, Naval Postgraduate School, 1987).
[15] Alvin Toffler, *War and Anti-war: Survival at the dawn of the 21st Century* (Boston: Little Brown Company, 1993).
[16] J. Arquilla, D. Rondfelt, *Swarming and the Future of Conflict* (Santa Monica: Rand Cooperation, 2000).
[17] Liang, Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, 22.

Mevcut küresel güvenlik ortamında yaşanan çatışmaların çoğu ve savaşın değişen doğası ile çelişen geleneksel tutum bugün ne kadar geçerliliğini korumaktadır? Hâlihazırdaki küresel çatışma ortamını hangi yaklaşım daha iyi açıklayabilir? Bugünün dünyasında yaşanan çatışmaların savaşın geleneksel paradigmalarına olan etkileri nelerdir? Bu çalışma bu sorulara cevap aramaktadır.

Amaç, Yöntem ve Kapsam

Bu çalışmanın temel amacı William S. Lind ve diğerlerinin Ekim 1989'da Marine Corps Gazette'de yayımlanan "Savaşın Değişen Yüzü: Dördüncü Nesil Savaşa Doğru" (The Changing Face of War: Into the Fourth Generation) başlıklı makalelerinde 4. nesil savaş ile ilgili önerdikleri modeli esas alarak yeni küresel güvenlik ortamında geleneksel savaş stratejilerinin niçin yetersiz kaldığını açıklamak ve modern dünya ordularının 4. nesil savaş ortamında beliren tehditlere karşı etkinliğini ve verimliliğini nasıl artırabileceklerine dair bir bakış açısı sunmaktır. Çalışma, uluslararası ilişkiler teorilerinin savaş olgusuna ve savaşın nedenlerine ilişkin yaklaşımlarını gözden geçirmekte, bugünkü savaşlara nasıl gelindiğinin daha iyi anlaşılabilmesi için geleneksel savaş stratejilerinin tarih içindeki gelişimini incelemektedir. Daha sonra ise 4. nesil savaş (4NS) anlayışı ele alınarak bu anlayışın temel unsurlarına dair bir analiz sunulmakta, son olarak birbirleri ile karıştırılan ve hâlihazırda Türkçe literatürde yeterince açıklanmamış temel tanımların ayrıntılı açıklamalarına yer verilmektedir.

4. nesil savaş yaklaşımı her ne kadar deniz ve hava kuvvetlerinin savaş stratejilerinde de önemli değişikliklere yol açmışsa da bu çalışma kara kuvvetleri merkezli olarak konuyu ele almaktadır.

1. TEORİK ÇERÇEVE

Geleneksel uluslararası ilişkiler disiplininin en önemli sorunlarından birisinin savaşın nedenleri olduğu "Giriş" bölümünde belirtilmişti. Bu

bölüm, literatürde bulunan mevcut teorilerin savaşın nedenlerine ilişkin yaklaşımlarını incelemektedir.

Siyaset bilimciler savaş olgusunu açıklayan genel geçer teoriler peşinde iken tarihçiler genelde her bir savaşı kendine özgü (*sui generis*) sebepleri ışığında inceleme çabasında, biyoloji ile felsefe ve (sosyal) psikoloji ise saldırganlığın ve çatışmanın fizyolojik ve psikolojik nedenlerine cevap bulmak peşindedir. Kimine göre savaş insan doğasından kaynaklanan ve "kaçınılması güç" bir "defo,"[18] kimine göre insanlık geliştikçe giderek "demode" ve "ahlak dışı" hale gelen bir olgudur.[19] Kenneth Waltz'a göre "herhangi bir şey" savaşa neden olabilir.[20] Nitekim 2400 yıl önceki Peloponez Savaşı'nın nedenleri hakkında bilimsel çalışmalar hazırlandığı halde bugün hala sosyal bilimlerin savaş olgusunu tam anlamı ile çözebildiği iddia edilemez.

Uluslararası ilişkiler teorileri, savaşın "kaza eseri ve rastlantısal" meydana gelen bir olgudan ziyade belli aktör, yapı ve süreçlerin bir araya gelmesiyle meydana gelen "önceden kestirilebilir" bir olgu olduğu iddiasındadır. Örneğin klasik realistler insan doğasındaki defo ve güce duyulan arzu ile savaşı açıklarken, neo-realistler uluslararası sistemdeki "anarşi" ve devletler sisteminde savaşı durduracak bir "üst otoritenin" yokluğu ile savaşı açıklamakta, radikal yaklaşımlar ise savaşları kolonizasyon sürecinin veya kapitalizmin tabii bir sonucu olarak yorumlamaktadır.[21]

Uluslararası ilişkiler teorilerinin savaşın nedenlerine yönelik yaklaşımları Waltz'ın analiz düzeyleri üzerinden incelenebilir. İlk analiz düzeyi bireydir. Klasik Realizm'e göre savaşların nedeni aslında insanların davranışlarından kaynaklanmaktadır. Savaş olgusu insanın

[18] Donald Kagan, *The Outbreak of Peloponnesian War*, (Cambridge University Press, 1989), 373.
[19] John Mueller, "The Obsolescence of Major War," *Security Dialogue* 21(1990): 321.
[20] Waltz, *Man, the State.*
[21] Bkz. Quincy Wright, Louise Leonard Wright, *A Study of War*, (University of Chicago Press, 1942). John G. Stoessinger, *Why Nations Go to War*? (Wadsworth Publishing Co Inc.,2010).

doğasındaki çatışma temayülü ile açıklanabilir. Morgenthau insan tabiatına ait bu özelliği devletlerin savaşma eğiliminin ardında yatan temel sebep olarak değerlendirmektedir.[22]

İkinci analiz düzeyi ise devlettir. Avrupa merkezli ulus-devlet sisteminin oluşum süreci ve bu sürece savaşların katkısını açıklayan Charles Tilly'nin "Devletler savaş yapar/ Savaşlar devlet kurar" tezini hatırlamak yerinde olacaktır.[23] Bu teze göre savaş, ulus-devlet oluşum sürecine 3 dinamiği tetikleyerek katkıda bulunur. Savaş;

- Yönetime vergi ve benzeri yöntemlerle halktan finansal kaynak tedarik etme yani para kazanma imkânı verir.
- Ordu ve benzeri silahlı güçler oluşturma imkânı verir.
- Halka güçlü bir milli kimlik oluşturma imkânı verir.[24]

Max Weber'e göre Avrupa modeli ulus-devlet oluşumunda ilk aşama şiddet vasıtası olarak kullanılan silahlı güçlerin, öngörüsü olan bir lider etrafında ve belli bir bölgede toplanması ile olmuştur. Yönetim o bölge halkından ortak iç/dış düşmanlara karşı kendilerini korumak karşılığında insan gücü, kaynak ve para temin etmiş, bu vasıtalarla da bürokratik yapılanmasını tamamlamış, bu sayede savaşların yapıcı ve organize edici etkisiyle Avrupa'da ulus-devletler oluşmuştur.[25]

Avrupa merkezli ulus-devlet oluşum tezlerinde ortak nokta şehirlerde toplanabilen sermaye birikimi ve nüfus yoğunluğudur. Örneğin Afrika ve Latin Amerika'da nüfus yoğunluğunun azlığı, zor arazi koşulları ve geniş araziler gibi demografik ve coğrafi koşullar yüzyıllar boyu insanları ortak düşmana karşı birleşme, milli kimlik kazanma yetilerinden uzak tutmuş, bu bölgelerde meydana gelen sınırlı ve küçük savaşlar ancak kısa süreli

[22] Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*. New York: Knopf, 1967), 31-32.
[23] Brian D.Taylor ve Roxana Botea "Tilly Tally: War making and state making in Thirld World," *International Studies Review* 10 (2008): 1.
[24] Brian D.Taylor ve Roxana Botea a.g.m., 28.
[25] Brian D.Taylor ve Roxana a.g.m., 29.

ve zayıf devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmiştir.[26] Tilly, iç savaşları da göz önünde bulundurarak savaşların devlet kurduğu tezini yeniden değerlendirmiştir. Örneğin Tilly bugünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşumunda Amerikan İç Savaşı'nın önemine dikkat çekmiştir. Her ne kadar Tilly'nin tezinin 3. Dünya ülkelerine uygulanması konusunda hala eleştiriler mevcut olsa da şu an bu tez hala ulus-devletlerin oluşumu sürecine ışık tutmaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorilerinde savaşların sebebini devlet aygıtının niteliğine bağlayan yaklaşımlar vardır. Liberal bakış açısına göre bir devletteki yönetim biçimi savaşı belirleyen en önemli etkendir. Örneğin, demokratik devletler birbirleri ile savaşmadıkları için demokrasinin küresel anlamda yayılması barışın tesisine hizmet eder.[27] "Demokratik Barış Teorisi" olarak da adlandırılan bu liberal görüşe göre demokrasilerde sivil toplum daha güçlü, muhalefet daha teşkilatlı olduğu için çatışmaya gitmeme konusunda karar mercilerine kamuoyu baskısı yapılabilmektedir. Böylece demokratik yönetimler çatışmadan kaçınmakta, özellikle birbirleri ile savaşma konusunda isteksiz hareket etmektedir.[28] Devletleri "kara kutu" olarak gören ve iç işlerine karışmayı "bağımsızlık" ilkesini zedelemek olarak gören realist okulun aksine bu görüş devletlerin iç politik yapılarına dair konulara yoğunlaşır. Çünkü demokratikleşme iç siyasete dair ve içselleştirilmesi gereken bir süreçtir.

Öte yandan, Troçki ve Lenin tarafından olgunlaştırılan Marksist görüşe göre; sürekli ucuz işgücü, sermaye, pazar ve hammadde arayışında olan "kapitalist" devletler ve bu devletlerin emperyalist/sömürgeci çıkarları savaşın ve çatışmanın temel kaynağıdır.

[26] Brian D.Taylor ve Roxana a.g.m., 30.
[27] Charles A. Kupchan, "Minor League, Major Problems: The Case against A League of Democracies," *Foreign Affairs* No 87/6 (Nov-Dec 2008): 96-109.
[28] Barbara Farnham, "The Theory of Democratic Peace and Threat Perception," *International Studies Quarterly* 47 (2003): 395-415.

Devletin iç politik yapılarına hâkim milliyetçilik ve din gibi olguların da savaş ve çatışmanın nedeni olduğuna dair teorik yaklaşımlar da mevcuttur.

Son analiz düzeyi ise uluslararası sistemdir. Özellikle neo-klasik realistlerin yoğunlaştığı uluslararası sistemde, savaşlar aslında bireylerin korku, hırs veya ön yargıları ile veya devletlerin güvenlik, refah gibi kaygıları ile açıklanamayacak kadar karmaşık bir olgudur. Savaşları aslında en iyi uluslararası sistemin "anarşik yapısı" açıklar. Uluslararası sistemdeki yapısal değişimler savaşın asıl nedenidir. John J. Mearsheimer uluslararası sistemi tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu olma durumlarına göre üç farklı şekilde tanımlamış ve iki kutuplu dünyanın savaş ihtimalini azaltan en istikrarlı sistem olduğu sonucuna ulaşmıştır.[29] Mearsheimer'e göre iki kutuplu sistem en istikrarlı yapı iken (örneğin 1945-1990 arası Soğuk Savaş dönemi), bölgesel ve küresel savaşları getiren 1783-1815, 1903-1918 ve 1939-1945 dönemlerinde görüldüğü gibi "dengesiz" çok kutuplu uluslararası sistem aslında savaşa neden olabilecek en istikrarsız yapıdır. Öte yandan, tek kutuplu dünyada nüfuzu giderek azalan hegemon güce karşı yükselmekte olan bir rakibin varlığı durumunda uluslararası sistemin en istikrarsız yapıda olduğu iddiasında olan Kenneth Organski'ye göre savaş olgusunu en iyi açıklayan dinamik "hegemonik güç değişimi"dir.[30] George Modelski'nin "uzun dönemler" teorisine göre ise uluslararası sistem her göreceli barış ve istikrar döneminin sonunda "önlenemez bir şekilde" mutlaka savaş ve çatışma haline evrilmektedir.[31]

Diğer taraftan, sistem düzeyinde bir perspektif sunan liberal görüşe göre, uluslararası teşkilatlar ve normlar uluslararası sistemdeki uzlaşma

[29] John J. Mearsheimer, The False Promise of International Institutions," *International Security* Vol 19 No 3 (1994/95):5-49.
[30] "Hegemonik İstikrar" teorisi için bakınız: http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/pol116/hegemony.htm (erişim 10 Şubat 2012).
[31] George Modelski, "Long Cycles in Global Politics," İnternational Relations, Vol.1, 1978, Lütfen bakınız: http://www.eolss.net/Sample-Chapters/C14/E1-35-01-08.pdf (erişim 12 Şubat 2012).

ve işbirliğini artırabilir.[32] Bu görüşe göre, uluslararası teşkilat ve normlar devletlerarasında işbirliği için gerekli güven ortamını oluşturur. Böylece anarşik uluslararası ortama nispi bir istikrar getirebilir ve ortamın belirsizliği azalabilir. Bu sayede, devletler kısa vadeli göreceli kazançlarından vazgeçerek uzun vadeli mutlak kazançlara yönelebilir. Uluslararası teşkilat ve normlar yardımı ile devletlerarasında kurulan ilişki biçimi kurumsallaşarak uzun soluklu hale getirilebilir. NATO örneğinde olduğu gibi kurumsallaşmış savunma ilişkisi sayesinde realist okulun bir devlet için başka devletlere havale edilemeyecek hayati bir olgu kabul ettiği güvenlik kavramı "kolektif" bir hale getirilebilir.[33]

Başka bir liberal görüş ise, ekonomik karşılıklı bağımlılığın devletlerarası çatışma ihtimalini azaltacağı görüşüdür.[34] Bu görüşe göre bir çatışmada öncesinde, ekonomik alandaki götürü ekonomik/politik alandaki getiriden fazla ise devletler çatışmadan uzak durur. Devletlerin temel amacı güvenlik değil, refahı artırmak olmalıdır. Bu nedenle ekonomik refah güvenlik de dâhil diğer tüm mülahazalardan daha önemlidir. Hem iç siyasette hem de bölgesel ve küresel anlamda istikrar da zaten salt askeri güçten değil aslında devletlerarasındaki sınırları ekonomik anlamda ortadan kaldırarak liberal bir ekonomik düzen tesis etmekten geçer.[35] Güvenlik alanında sıfır toplamlı oyun ve göreceli kazanç söz konusu iken ekonomik karşılıklı bağımlılıkta mutlak kazanç ön plana çıkmaktadır.[36] Pakistan ile Hindistan arasında yaşanan siyasi gerginlikte her iki ülkede de önemli yatırımları olan Dell Şirketi'nin arabuluculuk girişiminde bulunmuş olması kayda değer bir örnektir. Şirketin iki ülke arasındaki siyasi gerginliğin sona ermesinde etkin rol

[32] Strobe Talbot, *The Great Experiment*, (New York, Simon&Schuster, 2008),8-9.
[33] Kenneth Waltz, "NATO's Expansion: A Realist's View" adlı bölüm, Robert Rauchhaus ed. *Explaining NATO Enlargement*, kitabından (Londra, Frank Class Press, 2001).
[34] Robert O. Keohane ve Joseph Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, (Glenview, Foresman, 1989), 20-27.
[35] Michael Mastanduno, "The Strategy of Economic Engagement: Theory and Practice" Kitap Bölümü, *Economic Interdependence and International Conflict*, (Michigan, University of Michigan Press, 2003), 175-185.
[36] Robert O. Keohane, "The Promise of Institutionalist Theory," *International Security* Vol 20 No1 (1995): 39-51.

oynaması karşılıklı ekonomik bağımlılığın tesiri açısından "Dell etkisi" olarak tanımlanmaktadır.[37]

Yukarıdaki görüşlerden yola çıkıldığında, herhangi iki devlet arasında bir savaşın olup olmayacağı:

-Bu devletler arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılığın derecesine,
-Bu iki devletin demokrasiyi bir rejim olarak benimseme derecesine,
-Bu devletlerin uluslararası teşkilatlara ve normlara olan bağlantı düzeyine bağlıdır sonucuna ulaşılabilir.

Aslında "devletlerarası ilişkilerin kurumsallaşma düzeyini" temel değişken olarak esas alan liberal okula göre dünya siyasetinde çatışma ortamı insan doğasından değil, uluslararası toplumun kusurlu yapısından kaynaklanır. Genelde iyimser olan bu görüşte, realist öğretinin dünyayı olduğu gibi kabul etme geleneğine karşı bir sorgulama, dünya siyasetinde uzlaşma yollarını arama ve idealler ile evrensel değerleri esas alma ön plana çıkar. 1'nci Dünya Savaşı'ndaki mevzi savaşlarında örneği görüldüğü üzere savaşlarda bile düşman askerler arasında zaman içinde işbirliğinin ve bazı konularda uzlaşmanın mümkün olduğuna dikkat çeken bu teori uzlaşma ve işbirliğinin öğrenilebileceğini; bunun için de öncelikle kesintisiz bir iletişim ortamı ile zamana ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Liberal okula göre tarih, realistlerin söylediği gibi insan doğasından kaynaklanan çatışmanın hüküm sürdüğü ve savaşlar meydana getiren bir fasit daire değil, geçmişten ders alınan ve gelişme kaydedilen bir süreçtir.[38] Liberal yaklaşımda dünya siyaseti sıfır toplamlı bir oyun değildir. İşbirliği ve uzlaşma sayesinde tüm aktörlerin kazanacağı bir oyun kurulabilir. İnsan doğası çıkarları için çatışmaya meyilli olsa da çaba harcanarak ve emek verilerek barış tesis edilebilir. Çünkü işbirliği ve uzlaşmanın hâkim olduğu bir atmosferde çatışma ile temin

[37] Thomas Friedman, *The World Is Flat* (Farrar, Straus and Giroux,2006).
[38] Mark Crescenzi, "Economic Exit, Interdependence and Conflict," *Journal of Politics* Vol 65 No 3 (2003): 809-832.

edilebilecek kısa vadeli çıkarlar değil uzun dönemle işbirliği ve uzlaşma temel alınabilir.[39] Bu nedenle askeri güç her zaman ön planda değildir, idealler ve ekonomik menfaatler de önemlidir.

Realist ve liberal yaklaşımlar uluslararası sistemin başat aktörleri kabul ettikleri devletlerin genelde değişmez ve süreklilik arz eden milli çıkarlarının hareket tarzlarını belirleyen temel faktör olarak nitelemektedir. İnşacı (constructivist) yaklaşım ise devletin tercihlerini kimlik, idealler, normlar gibi çeşitli sosyal olgularla anlamlandırmak çabasındadır. Bu nedenle, bu yaklaşıma göre uluslararası ilişkilerde "anarşi," "devlet çıkarları," "iç işlerine karışmama ve bağımsızlık" gibi geleneksel realist ve liberal okullarca kabul edilen çoğu olgu aslında sosyal olarak zihinlerde inşa edilmiş ve neticede değiştirilmesi mümkün olgulardır. Kimlik, cinsiyet, etnisite, idealler, normlar, kültür gibi bu inşa sürecinde önemli rol oynayabilecek sosyal olgular da bu nedenle dünya siyasetinde önemlidir.[40]

İnşacı yaklaşıma göre uluslararası ortamda iki aktör arasındaki çatışma veya işbirliği ihtimali için ilk bakılacak kavram "kimliktir." İnşacı okula göre devletler de dâhil uluslararası ortamdaki aktörlerin hareket tarzını belirleyen temel unsur aslında sosyal olarak inşa edilmiş ve belirli bir süreçle değiştirilebilir bir olgu olan kimliktir. Bir devletin diğer devletleri değişik biçimlerde algılaması ve diğer devletlerin tercihlerine farklı tepkiler vermesinin temel nedeni kimliktir.[41] Örneğin Kanada'nın bir ABD işgaline yönelik en son savunma planlarını 1930'larda yapması, sonra bir daha bu planları güncellememesi, İngiltere'nin Fransa'nın nükleer programı ile İran'ın nükleer programını farklı farklı algılaması, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki "bir millet iki devlet" söyleminin kökeni, Kuzey ve Güney Kore arasındaki gerginlik

[39] Felix Berenskoetter ve M.J. Williams, *Power in World Politics*, (Abington: Routledge, 2007), 89-90.
[40] John Ruggie, "What makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and Social Constructivist Challenge," *International Organization* Vol 52 No 4 (1998) 855-885.
[41] Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics," *International Organizations* Vol 46 No 2 (1992): 391-425.

gibi konularla Avrupa Birliği projesinde kimlik bahsi açılmadan yorum yapabilmek çok zordur. Kimlik söz konusu olunca bu unsuru oluşturan tarihi arka plan, kültür ve coğrafya gibi hususlar ile iç politikada kimliğe dair algılamalar da dış politika alanındaki kararları doğrudan etkilemektedir.[42]

İnşacı yaklaşıma göre, uluslararası düzeyde varsayılan "anarşi" olgusu aslında bir gerçek olmaktan öte zihinlerde inşa edilen ve karar alıcıların gerçek olduğuna inandığı (veya inandırıldığı) bir olgudur.[43] Bu nedenle "anarşi," "güç" gibi mefhumlar dünya siyasetinde kullanılan her kavram gibi inşa edilmiş bir olgu olduğundan yeni bir inşa süreci ile bu kavramlar değiştirilebilir. İnşacı yaklaşım, gücü değiştirilemeyen bir kavram olarak gören ve salt askeri güç/ekonomik güç olarak tanımlayan realist okuldan ayrılmaktadır. İnşacı bakış açısı, gücün aktörler arasında nasıl dağıldığına ve güçler dengesinin nasıl tesis edildiğine değil, sosyal olarak inşa edilmiş bir olgu olarak kabul ettiği gücün inşa sürecine ve aktörlerin güç kavramından ne anladığına yoğunlaşır.

Devletlerin çıkarlarını genelde "değişmez," "birbirine benzer" ve "genellenebilir" sabitler olarak alan realist ve liberal okulların aksine inşacı yaklaşıma göre devletlerin çıkarları da kimlik, idealler ve normları da güç kavramı gibi bir süreç içerisinde sosyal olarak inşa edilmiş olgulardır.[44]

Geleneksel realist teori ile inşacı yaklaşım arasında bir diğer fark "tehdit" kavramı ile ilgilidir. Bir devlet için neler tehdit teşkil eder? Realist okula göre tehdit düşmanca niyetleri ve bu niyetleri destekleyecek taarruzi materyal imkân kabiliyetleri (parası, savaş uçağı ve savaş gemisi) olan ve çoğunlukla coğrafi yakınlıkta bulunan devlet kaynaklı güçtür.

---

[42] Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory," *International Security* Vol 23 No 1 (1998): 171-200.
[43] Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics."
[44] Jeffrey T. Checkel, "The Constructivist Turn in International Relations Theory," *World Politics*, Vol 50 No 2 (1998): 324-248.

Realist okula göre geleneksel anlamda tehdit; coğrafi yakınlı, taarruzi materyal imkân ve kabiliyetler ve algılanan düşmanca niyetin toplamıdır. Realist okul, taarruzi materyal imkân ve kabiliyetler (örneğin balistik füze sistemleri, uçak gemileri, savaş uçakları vb.) yani askeri yeteneklere yoğunlaşırken inşacı yaklaşım ise "algılanan düşmanca niyet" kavramına yoğunlaşır. İnşacılara göre tehdit her şeyden önce bir algılamaya dayalı, tehdit algılaması da aslında tamamen sosyal olarak inşa edilmiş bir olgudur. Dünyanın toplam yıllık savunma bütçesinin yaklaşık yarısını oluşturan 700 milyar dolarlık savunma bütçesi ile ABD, güçlü bir ordusu olan sınır komşusu Kanada'yı tehdit olarak algılamazken[45] niçin binlerce kilometre uzaklıktaki ve yıllık savunma bütçesi ancak 3 milyar doları bulan İran'ı tehdit olarak algılamaktadır? Veya Japonya için İngiltere'nin nükleer programı ile Kuzey Kore'nin nükleer programı aynı derecede tehdit midir?

Bu teorik girişten sonra geleneksel literatürün savaşı nasıl tanımladığının bilinmesinde bu çalışmanın amaçlarından biri olan geleneksel yaklaşımların yeni küresel güvenlik ortamındaki "savaşımsı çatışmaları" açıklamakta yeteriz kaldığını göstermesi açısından faydalı olacaktır. Geleneksel literatürde savaş;

- Silahlı gruplar arasında maksatlı ve genel bir çatışma hali,[46]
- Politikanın başka vasıtalarla bir başka şekilde devamı,[47]
- İki veya daha fazla devlet arasındaki silahlı politik mücadele,[48]
- Devletlerarası nitelikte veya bir devlet içindeki farklı politik gruplar arasında sivil nitelikte, hasım gücün azim ve iradesinin kırılmasını amaç edinen silahlı mücadele[49] olarak tanımlamaktadır.

[45] ABD, Kanada ile en son savaş planlarını 1952'de güncellemiş olup bu tarihten sonra herhangi bir planlama yapmamıştır.
[46] Stanford Felsefe Sözlüğü, erişim tarihi 26 Aralık 2010, http://plato.stanford.edu/archives/sum2002/entries/war/.
[47] Clausewitz, *On War*. Ayrıca kitabın "Savaş Nedir?" adlı ilk bölümü için bkz. Erişim tarihi 19 Kasım 2010, http://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h.
[48] Merriam-Webster Online Sözlüğü, bakınız: Erişim tarihi 29 Aralık 2010, www.m-w.com.

Bu tanımlarda ortaya çıkan en belirgin hususlardan ilki, savaşın geleneksel anlamda (1648 Vestfalya'dan bu yana) taraflarının ulus-devletler olduğudur. Diğer belirgin husus ise savaşın aslında politik-askeri bir mücadele olduğudur. Ancak, çağdaş küresel güvenlik ortamında cereyan eden çatışmaları bu geleneksel yaklaşımlarla açıklamak oldukça zordur. O halde savaş olgusundaki değişimi açıklayabilecek yeni kavramsal modellere ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. İşte, Lind ve diğerlerinin geliştirdiği 4NS bu boşluğu doldurma amacındadır.

2. LIND'İN MODELİNE GÖRE SAVAŞIN EVRİMİ

Tarih içinde insanoğlu daha iyi savaşabilmek için elindeki teknolojiyi kullanarak silah üretmeye başlamış; ok ve kılıçla başlayan bu çaba nükleer silahlara ve uzayın fethine kadar ulaşmıştır. Geleneksel anlamda bu silahlanma yarışında son sözü daima teknoloji söylemiş ve daha üst teknoloji ürünü silahları savaş meydanlarına getirebilen her taraf çoğu zaman savaş alanından zaferle çıkmıştır. Eşit teknolojideki silahları kullanan ve nitelik ile nicelik açısından birbirine denk güçteki tarafların savaşlarında ise bu sefer bu silahları, eldeki teçhizatı ve personeli stratejik hedefler doğrultusunda daha iyi sevk ve idare eden taraf savaşı kazanmıştır. Yani aslında denk güçler arasındaki savaşta "daha iyi fikri olan" ve bu fikri savaş meydanında iyi kullanan savaşı kazanmıştır. İşte bu sonuç tarih içinde lider ve askeri stratejistleri daha iyi doktrin ve strateji üretmeye zorlamış, bu çabanın sonucu olarak savaş stratejileri ve uygulanan doktrinlerde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Kısaca, değişen "teknoloji" ve "strateji" nasıl savaşıldığını belirleyen iki önemli faktör olarak savaşın evrimindeki temel nedenler olmuştur.

a. Birinci Nesil Savaşlar (Klasik Ulus-devlet Savaşları)

Din savaşları ile yorulan Avrupa'da güçler dengesi oluşması 1648 Vestfalya Antlaşması'ndan bu neslin zirve noktası olan Napolyon

[49] *The Colombia Encyclopedia*

Savaşları'nın da dâhil olduğu dönemi kapsar. 1. nesil savaşın muharebe alanı, tercihen sayıca fazla piyadenin ellerinde yivsiz Musket tüfekleri ile çizgisel bir düzende ve belli hatlar şeklinde omuz omuza savaştığı, cephede azami ateş gücünün toplanmasının gerektiği ve manevranın ve teknolojinin çok sınırlı kullanıldığı bir alandır. Tüfek ve topçu atışlarının barut gazlarından savaş meydanını yoğun bir sis perdesiyle kaplandığı alanda topçu ve süvari piyadeyi sınırlı olarak destekleyebilir ve birliğinden ayrı düşerek hat düzenini bozan asker/askerler ya kendi arkadaşları ya da düşman tarafından öldürülür. 1. nesil savaşlarda alanda, topçu ve süvari piyadeyi sınırlı olarak destekleyebilir, kazanan birkaç gün içinde belli olmakta, mevzilenme, manevra ve aldatma hoş karşılanmamaktadır. Temel askeri hedef ise her ne pahasına olursa olsun bir bölgenin kontrolü ve elde bulundurulmasıdır.[50]

b. İkinci Nesil Savaşlar (Topyekûn Endüstri Savaşları)

Endüstri devriminin nimetlerinin ve gelişen teknolojinin savaş alanına uygulanmasının savaş alanındaki en önemli etkileri; görerek ateş gücünü arttıran makinalı tüfeklerin ve görmeyerek atışları giderek daha yıkıcı olan topçu sınıfının öneminin artması olmuştur. Ayrıca bu dönemde savaş alanındaki hizmetlerin daha da karmaşıklaşması nedeniyle piyade, topçu ve süvari gibi muharip sınıfların yanında levazım, bakım, personel gibi yardımcı sınıfları ortaya çıkmıştır. 1850'de demiryolları ile toplu taşımanın gelişmesi dolayısıyla büyük birlik yer değiştirmelerinin mümkün hale gelmesi, stratejik manevra ve kuvvet kaydırma imkânı sağlamış, telgrafın kullanılmaya başlaması haberleşmenin hızını ve etkinliğini arttırarak sevk ve idareyi kolaylaştırmıştır. Buhar motorlarının ve zırh teknolojilerinin savaş gemilerine uygulanması ise daha büyük ve ölümcül bir deniz gücü ortaya çıkarmıştır. Savaş silahlarında, özellikle piyade tüfekleri ve toplarda meydana gelen gelişmelerle muharebe sahaları genişlemiştir. Yine bu dönemde kendi kendine yeten "tümenler" ve karmaşıklaşan askeri karar verme sürecinde komutana kararlarında yardımcı olacak, teknik bilgi ve karargâh desteğini sağlayacak kurmay

[50] J. Luvaas, *Napoleon On the Art of War* (New York: The Free Press, 1999).

sınıfı ortaya çıkmış, ayrıca lider yeteneklerinden yoksun "soyluların" subaylıktan uzaklaşması ve liyakat ile eğitime dayanan bir askeri eğitim ve rütbe terfi sistemi kurumsallaşmıştır. Yine bu dönemde ilk kez barış zamanlarında 30.000-40.000 askerli birliklerin katıldığı tatbikatlar yapılmaya başlanmıştır.

19. yy. başında ordugâhlar elektrikli aydınlatmanın olduğu, ısınma, beslenme ve sıcak su sorununun çözüldüğü ve telgrafın sıklıkla kullanıldığı her türlü konfora sahip küçük birer şehir görünümündedir. 1908'de uçaklar ilk kez askeri maksatla kullanılmış, 1914'de yani tam 6 sene sonra Almanya, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa'nın büyük devletlerinin her biri sayıları 400 uçaktan fazla olan birer hava gücüne kavuşmuştur. I. Dünya Savaşı boyunca ise her iki taraftan yaklaşık 80.000 uçak düşürülmüştür.[51] Uçaklar ilk olarak bir ateş unsuru olarak değil bir keşif unsuru olarak muharebe sahasına girmiş, böylece Schliffen Planı gibi büyük tahkimat planları ve büyük birlik ordugâhları önemini yitirmiştir. Bayanlar profesyonel anlamda askerlik hizmetinde çalışmaya başlamıştır. 2. nesil kısaca teknolojinin savaş stratejilerini belirlediği bir dönem olmuştur.

2. nesil savaşın doruk noktası olan I. Dünya Savaşında ise tüm muharebelerin temel karakteristiği, savaşan tarafların sivillerden uzak tahkimli mevzilerde statik olarak ve göğüs göğse savaşmasıdır. Yine bu savaşların temel karakteristiklerini manevradan ziyade topçu ve makineli tüfek atışları ile sağlanan yoğun ateş gücü, taarruzdan ziyade savunmanın ön plana çıktığı ve temel amacın cephedeki düşmanın fiziki varlığının yok edilmesi oluşturmuştur.

4 uzun yıl süren ve 100 milyondan fazla askerin cephelerde savaştığı, 57 milyondan fazla insanın hayatını kaybettiği I. Dünya Savaşı'nın bu kadar "ölümcül" olmasının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan ilki, ileri teknolojinin savaş için seferber edilmesiyle ortaya çıkan yüksek ateş gücü ve statik mevzi anlayışı nedeniyle ortaya çıkan şiddet ve yıkımdır.

[51] Hammes, *The Sling*, 108.

Örneğin 1 Temmuz 1916'da başlayan ve neticesinde taktik anlamda her iki tarafın da hiçbir kazancının olmadığı bir cephe savaşı şeklinde geçen Somme Muharebesi'nin sadece ilk günü yoğun topçu ve makineli tüfekler atışları nedeniyle her iki taraftan da toplam 19,240 asker ölmüştür.[52] John Keegan'a göre I. Dünya Savaşı'nda cephedeki asker kayıplarının % 70'i topçu atışları nedeniyle verilmiştir.[53] Diğer neden ise savaş başlamadan önce savaşacak devletlerin genelkurmaylarında stratejik planlayıcıların hasımlarının savaş için ne kadar iyi teşkilatlandığını ve savaşın dört yıl gibi uzun bir süre devam edeceğini hesaplayamamış olmasıdır. Alman Genelkurmayı savaşı 1914 Aralık'ında bitirmeyi planlamaktadır.[54] Dönemin ABD Genelkurmay Başkanı Woods da hemen savaşın başlamasından önce yaptığı bir açıklamada "dünyanın birinci sınıf devletleri arasındaki hiçbir modern savaş bir yıldan daha fazla süremez" demektedir.[55]

I. Dünya Savaşı'nda ortaya çıkan "Topyekûn Savaş" doktrininin temel sorusu: "nüfusumuzun yüzde kaçı üniforma giyebilir ve ülke ekonomimiz bu seferberliği kaç ay/yıl sürdürebilirdir?" Gerçekten de Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesinin asıl nedeni ekonomisinin çökmesi olmuştur. Yani Almanya'nın savaşma azim ve kararını kıran ve onu "stratejik bir tükenmeye" götüren iki temel neden savaş planlarını destekleyecek yeteri sayıda asker ve para bulamaması olarak görülmektedir.

c. Üçüncü Nesil Savaş (Manevra Savaşları)

3. nesil savaşın doğmasındaki temel neden 2. nesildeki "mevzi savaşları" anlayışının önemini yitirmesi ve özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Alman birliklerinin "fırtına taktiklerinin *(blitzkrieg*)" savaş alanında başarı elde etmesi oldu. *Blitzkrieg* doktrinine göre tüm savaş gayretleri düşmanın en zayıf olduğu tespit edilen tek bir noktada

[52] Hammes, *The Sling*, 18.
[53] John Keegan, *The Face pf Battle* (New York: Viking Press, 1976), 232.
[54] Theodore Ropp, *War in the Modern World* (John Hopkins University Press, 2000), 250.
[55] Brian Linn, *The Echo of Battle* (London: Harvard Press, 2007), 113.

toplanmaktadır (genellikle düşmanın kanatları). Bu bölgede sıklet merkezi tesis edildikten sonra bölgedeki düşman direnci kırılarak düşman hatları yarılıyor ve bir kuşatma harekâtı ile düşmanın geri bölgesi ele geçirilerek düşmanın geri bölgeden lojistik destek alması engelleniyor, düşman küçük parçalara bölünüyor ve imhası veya teslim olması sağlanıyordu. Bu anlayışta temel hedef, süratli manevra ile düşman üzerinde bir şok etkisi yaratma ve bu sürpriz etkisinin savaş temposunu koruyarak devam ettirilmesine dayanıyordu. Tankın savaş meydanlarında görülmesi bu anlayış için kara harekâtında bir "kuvvet çarpanı "etkisi yapmıştır. Çünkü tankta üstün ateş gücü ile manevra avantajı birleşmiştir. Yine torpido ve denizaltı teknolojilerindeki gelişmeler, uçak gemilerinin ortaya çıkışı, savaş uçaklarının menzil ve özelliklerinin artması, gelişen deniz ve hava manevra taktikleri sayesinde kara, deniz ve hava harekât alanlarında manevra imkânı sağlanmış, muharebe sahalarının boyutları enine ve derinliğine genişlemiştir. Yine gelişen teknolojiye paralel olarak savaş uçakları, füzeler ve hatta nükleer silahlar ile hasım ülke derinliklerindeki ekonomik tesis ve sivillerin de hedef alındığı "topyekün mücadele" anlayışı doğmuş ve I. Dünya Savaşı'ndan miras kalan "Topyekün Savaş" doktrini pekiştirilmiştir.

Ayrıca II. Dünya Savaşı'nda başarılı olan kuşatıcı manevra savaşı anlayışı ile artık muharebe sahası hat şeklinde olma özelliğini kaybetmiştir. Almanların 1940'da Meuse'da ve 1941'de Bug'da; İsrail zırhlı birliklerinin Sina'da Mısır ordusuna karşı 1956 ve 1967 savaşlarında yaptığı aslında artan bir tempo ile kısa sürede düşman savunma hatlarını aşarak geri bölgesini kuşatma manevraları ile ele geçirme ve bu sayede savaşma azmini kırma esasına dayanan birer manevra savaşıdır. Yine aynı şekilde Hindistan ordusunun 1971'de Pakistan ordusuna karşı Dacca'da ve en son ABD ordusunun 1991 ve 2003'de Irak'ta yaptığı da savaşılan ordunun azmini kırmaya dayalı birer manevra savaşıdır.[56] 3. nesil savaş çağı, düşman muharip kuvvetleriyle göğüs göğüse muharebe etmek ve onları yoketmek yerine hatlarına sızmayı, etrafını sarmayı ve kendini savunması güç küçük parçalara

[56] Hammes, *The Sling*, 208.

bölmeyi esas taktik olarak kullanan ve düz bir hat üzerindeki cepheler yerine derinlikte savunma taktikleri geliştiren çağıdır. Türk Kurtuluş Savaşı'nın en kritik safhalarından olan Sakarya Savaşı'nda (23 Ağustos-13 Eylül 1921) aslında çağı 2. nesil olmasına rağmen Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk ve kahraman silah arkadaşlarını zafere götüren temel neden 3. nesil savaş konseptini Yunan ordusuna karşı başarı ile uygulayabilmesidir. Sakarya'da Türk ordusu 2. nesil'in öngördüğü gibi düşmanı bir hat boyunca karşılamak yerine vizyoner bir şekilde coğrafi derinliğe çekmek ve cephe derinliğinde satıh üzerinde gerçekleşen çarpışmalarda yıpratarak Sakarya Nehri içinde çember içine almayı ve lojistik destekten mahrum halde yok etmeyi, "Hatt-ı müdafaa yoktur; sath-ı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır" emriyle savaşı geniş bir alana yaymayı amaçlamıştır.

d. Dördüncü Nesil Savaş

T. X. Hammes'e göre 4. nesil savaş;

> "ayaklanmadan evrilmiş ve geleneksel savaş tanımları dışında, savaş hali ile barış arasında sınırları, cephesi ve muharebe sahası belli olmayan, 'sivil' ve 'asker' arasındaki kesin ayrımı ortadan kaldıran; tarafları devletler olduğu gibi devlet dışı aktörlerin de olabildiği, klasik gerilla harekâtının ve terörizmin modernite ile revize edildiği bir savaş türüdür."[57]

William S. Lind, Keith Nightengale, John Schmitt ve Joseph Sutton'un 1989 yılında ABD Deniz Piyadeleri Gazetesi'nde yazdıkları "Savaşın Değişen Yüzü: Dördüncü Nesil Savaşa Doğru" başlıklı makalede ise 4. nesil savaş; "Savaş ile barış dönemleri arasındaki ayırımın bulanıklaştığı, mücadelenin belirlenmiş muharebe sahaları dışına taştığı, sivil ve askerler arasındaki farkların ortadan kalktığı ve asimetrik özellikleri de içinde barındıran askeri, yarı-askeri ve bazen de sivil gayretler bütünü"[58] olarak tanımlanmıştır.

[57] Hammes, *The Sling*, 208.
[58] Lind ve diğerleri, "The Changing Face," 22-26.

İki Çinli albay olan Qiao Liang ve Wang Xiangshui 1991 Körfez Savaşı'nı 3. nesil savaşın zirvesi olarak nitelendirmektedir.[59] Yine bu iki askeri stratejiste göre ABD ordusu yıllık 700 milyar dolara ulaşan savunma bütçesi ile[60] (yıllık dünya savunma harcamalarının yaklaşık yarısı) 3. nesil savaşta diğer devletler ile arasında büyük bir "caydırıcılık boşluğu" oluşturmuştur. Yani konvansiyonel anlamda ABD ordusu karşısında durabilecek hiçbir devlet yoktur. 3. nesil savaş boyutunda oluşan bu "caydırıcılık boşluğunu" kapatabilmek için ABD'yi tehdit olarak algılayan pek çok devlet daha az riskli, daha düşük maliyetli, daha dolaylı ve daha ümit verici çözümler sunan 4. nesil savaşa önem vermekte ve bu boyutta ABD'nin askeri gücünü dengelemeye çalışmaktadır. Liang ve Xiangshui'ye göre küresel güvenlik ortamındaki karmaşıklığın asıl kaynağı da bu sorundur. Yine, David Kilcullen ABD'nin konvansiyonel savaş konusunda diğer devletlere nazaran oldukça ileride olmasının küresel terörizmin günümüzde bu kadar gündemde olmasının başlıca nedeni olarak görmektedir. ABD de bu durumun farkındadır. CACI Asimetrik Tehdit Belgesi'nde "ABD ordusunun geleneksel ulus-devlet odaklı tehdit algılamaları yanı sıra asimetrik tehditlerle de silahlı mücadele konusunda gayretlerinin arttırılması hayatidir."[61] ABD'nin 4. nesil savaşta da yeteneklerini artırma gayreti içinde olduğunu, bu çabalarını özellikle 2006 yılından beri arttırmaya çalıştığı görülmektedir.[62]

4NS'nin artan önemine rağmen, modern küresel güvenlik ortamında, devletler ve modern dünya orduları için savaşın doğasındaki değişimi ve yaşanmakta olan bu yeni "dönemi" algılamak oldukça güçtür. Bunun biri "bilişsel" diğeri "ekonomik" iki temel nedeni vardır;

- Doktrin, bir ordunun geçmiş savaş tecrübeleri ışığında kendisine verilen savaşma görevini nasıl yapacağı konusunda yol gösteren ve her türlü

[59] Liang, Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, 22.
[60] Zenko, "The Future."
[61] *Dealing with Today's Asymmetric Threat to US and Global Security Mayıs 2008 Sempozyum Sonuç Belgesi*, (CACI Asymmetric Threat Paper), 12.
[62] *ABD Dört Yıllık Strateji Belgesi* (Qaudridennial Defense Review, 2006), 44-45.

göreve uyarlanabilen temel yaklaşımları içeren boş bir çerçeve olarak tanımlanabilir. Ordular elindeki insan gücü, silah ve teçhizatıyla oluşturdukları yetenekler paketini bu çerçeve rehberliğinde kullanır. Ordular, doktrinlerini *"bir önceki savaşlarından üretir"* ve başta eğitim, planlama ve tedarik gibi tüm gayretlerini bir önceki savaşa daha iyi hazırlanmaya yönlendirir. *Bu bilişsel saplantının da doğal sonucu bir sonraki savaşı tahayyül edememektir.*

Örneğin, Sovyet Ordusu, 1970'lerin başından itibaren teknolojik gelişmelerin bir sonucu olan bilgi devriminin öneminin farkına varmış ve bu devrime paralel olarak doktrinlerini revize etmeye çalışmıştır.[63] Sovyet ordusu bu yeni olguyu doktrinleştirirken teknik detaylara fazla inmemiştir. Bu yaklaşımın da tarihi arka planı 1943-1945 döneminde Kızıl Ordu'yu zafere yani Berlin'e götüren "derin savaş" doktrinidir. Bu doktrine göre, Sovyet ordusunun temel amacı zırhlı bir taarruzla düşman hattını en hassas noktasından yarmak, bu yarmayı ivedilikle genişleterek düşmanın derin gerisine sarkmak, büyük kuşatma manevraları ile geri bölgesindeki lojistik ulaşımını, komuta ve kontrol unsurlarını etkisizleştirmek ve düşmanı teslim olmaya zorlamaktır.[64] Derin savaş doktrini nedeniyle Sovyet ordusunda bilgi devrimini sadece stratejik manevra ve ateş gücü ile kısıtlı kalmış, daha alt kademelere ve ordunun geneline yaygınlaşmamış ve bu devrim taktik seviyeye inememiş, Sovyet ordusu alt kademelerinde bilgi devriminin gerektirdiği dönüşümü gerçekleştirememiştir.[65] Aynı şekilde 1979'da Afganistan işgali sonrası zırhlı tümenleri ile at ve katır sırtındaki Afgan Mücahidleri kovalamaya çalışan Sovyet ordusu geliştirmeye çalıştığı *Bronegruppa* doktrini[66] ile zırhlı birlikleri gayri nizami savaş ortamına etkili ve caydırıcı bir şekilde entegre ettiğini zannetmiş, ancak bu doktrinin bedelini 1991'de Çeçen

[63] Dima Adamsky, *The Culture of Military Innovation: The Impacts of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US and Israel* (San Fransisco: Stanford University Press, 2010), 19.
[64] Adamsky, *The Culture of,* 82.
[65] Steven e. Miller, *The Russian Military* (London: MIT Press, 2004), 123.
[66] Anne C.Aldis, *Russian Military Reform* (London: Frank Cass Publishers, 2003), 192.

savaşçılara karşı Grozni sokaklarına zırhlı birliklerini soktuğunda ödemiştir.[67]

Öte yandan 1991 Körfez Savaşı ile 3. nesil savaşın zirve noktasına ulaşan ve hassas güdümlü teknolojik silahların Irak ordusunun büyük bölümünü imha ettiğini gören ABD Ordusu bu savaş sonrasında geliştirdiği yüksek teknoloji yoğunluklu Kara-Hava Muharebe ve ağ tabanlı savaş doktrinlerini geliştirmiştir. Ancak, bu sefer de "teknoloji-yoğun savaş saplantısına" kendini kaptırmış ve bu bilişsel saplantı nedeniyle 4. nesil savaş ortamları olan Irak çöllerinde ve Afganistan mağaralarında bu saplantının sonucu olarak kaş yapayım derken göz çıkarmış ve hala çıkarmaya devam etmektedir.[68]

Yine, İsrail ordusu 1948, 1956, 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarında zırhlı, yüksek tempolu ancak kısa süreli taarruz manevraları ile düşmanı yenme becerisi göstermiştir. Ancak, bu savaşlar sonrasında geliştirdiği doktrinler "uzun soluklu ve düşük tempolu yıpratma stratejileri" güden Hamas ve Hizbullah'a karşı etkili olamamıştır. İsrail ordusunun bu durumu fark etmesi üzerine geliştirmeye çalıştığı etki odaklı savaş gibi yeni doktrinler de içinde bulunduğu "stratejik kafa karışıklılığını" artırmış, bu durum 2006 Lübnan Savaşı'nda Hizbullah'a karşısındaki hezimeti beraberinde getirmiştir.

- Orduların yeni dönemi algılamasını zorlaştıran nedenlerden bir diğeri de materyal nedendir. Orduları belli bir ürün üreten fabrikalara benzetmek mümkündür. 3. nesil savaşa göre hazırlanan doktrinleri hammadde olarak kullanan günümüz dünya ordularının savaş stratejileri yani ürünleri de bu yönde olmaktadır. Bu fabrikalarda çalışan personel, üretim hattı, kullanılan teçhizat ve malzemeler, personelin eğitim sistemi hep bu anlayışa göre şekillenmiştir. Bu nedenle fabrikada yeni bir

[67] Raymond C. Finch, *Why The Russian Military Failed In Cechnya* (Fort Leavenworth, KS: Foreign Military Studies Office), 3.
[68] Peter R. Mansoor, "The Softer Side of War," *Foreign Affairs* (Janurary-February 2011): 164-171; Metin Turcan, "Seeing the Other Side of the COIN: A Critique of the Current Counterinsurgency (COIN) Strategies in Afghanistan," *Small Wars Journal* Vol 7 No 3.

vizyonla yeni bir ürün üretilmesi amaçlansa bile "kurulu üretim hattı" ,"mevcut teçhizat, eğitim sistemi ve personelle", daha da önemlisi mevcut "vizyonla" bu amacı gerçekleştirmek oldukça zordur. Örneğin ABD ordusunun 2050 yılına kadar kullanımda kalması beklenen sofistike F-35 Lightning II Savaş Uçağı projesinin maliyetinin 260 milyar dolar olduğu,[69] veya Çin'in 2010 yılında 90 milyar dolarlık savunma bütçesinin 10 milyar dolarlık kısmını 2030 yılına kadar savunmasının belkemiği olarak belirlediği uzun ve orta menzilli balistik füzelere harcayacağı[70] düşünülürse, yıllık 1.21 trilyon doları bulan[71] küresel savunma harcamalarının büyük bir kısmının 3. nesil konvansiyonel savaşın sofistike ihtiyaçlarına göre ve geleneksel savaş doktrinleri doğrultusunda yapılacağını söylemek pek de zor değildir.[72]

3. 4'ÜNCÜ NESİL SAVAŞIN KARAKTERİSTİKLERİ

a. Savaşta Ulus-Devlet Tekelinin Kırılması

Yeni küresel güvenlik ortamında artık "en üst politik şiddet türü olarak savaşın tekeli" ulus-devletlerin elinden çıkmış, savaşan taraflardan biri veya birkaçı devlet düzenli orduları dışındaki aktörler olmuştur. Dünya genelinde "küreselleşme" ve "yerelleşme" olguları nedeniyle bireyi devlete bağlayan vatandaşlık birincil kimliğinin gücü zayıflamış, buna bağlı olarak ulusla devlet arasındaki tirenin gücü azalmıştır. Artık savaş olgusu bireyler, suç örgütleri, aşırı dini akımlar, etnik şiddet yanlısı akımlar gibi farklı devlet-dışı aktörlerin etkilerine açık hale gelmiştir. Ayrıca örneklerini Afganistan ve Irak'ta gördüğümüz taktik seviyede muharebe yetenekleri olan "Özel Askeri Şirketlerin" güvenlik alanında kullanılmaya başlanması ile "güvenlik" kavramı ticarileşmiş ve

[69] Gordon Adams, Matthew Leatherman, "A Leaner and Meaner Defense," *Foreign Affairs* (Janurary-Februrary 2011): 139-152.
[70] "A Special Report on China's Place on Earth: The Fourth Modernization," *The Economist*, 2 Aralık 2010.
[71] Adams, Leatherman, "A Leaner and."
[72] Micah Zenko, "The Future of War," *Foreign Policy* (March-April 2011).

pazarlanabilen bir "hizmet" haline gelmiştir.[73] Bu nedenlerle devlet-dışı aktörlerin küresel güvenlik ortamındaki görünürlükleri ulus-devlet tekeli aleyhine gözle görülür şekilde artmıştır.

Ayrıca, geleneksel 3. nesil savaşın politik, ekonomik ve sosyo-psikolojik maliyetlerini bilen çoğu devlet hasım devletlere karşı bu savaşı veren politik hareketlere destek verir hale gelmiştir. Ulus-devletlerin yeni küresel güvenlik ortamında politik meselelerin halli için artık çok maliyetli olan konvansiyonel savaşlar yerine dolaylı yoldan hasmı yıpratmaya çalışmak istemesi "Vekâlet Savaşları (proxy wars)" olgusunu ortaya çıkarmıştır.

"Vekâlet Savaşları" olgusu konusunda en iyi örnek ABD-İran ilişkileridir. İran Cumhuriyet Muhafızları Ordusu'ndan General Muhammed Caferi "eğer İran'ın, ABD'nin Irak, Afganistan ve İsrail ile ilgili sorunlarını çözmesini ve sonra İran'a yönelmesini elleri bağlı bekleyeceğini düşünenler varsa hata ederler. Çünkü İran asla ABD'nin Irak, Afganistan ve İsrail'de işinin bitmesine izin vermez" demektedir.[74] O halde, İran'ın yapması gereken ABD'nin savaş kaynaklarının ve savaşma iradesinin Bağdat ve Lübnan sokaklarında, Afganistan dağlarında tükenmesini sağlayacak stratejiler belirlemektir. Gerçekten de özellikle 2006 Lübnan Savaşı'nda Hizbullah'ın İsrail'e karşı ezici zaferinin arkasında İran'ın olduğu da sıklıkla dile getirilmektedir.[75] Yine İran'ın özellikle 2005-2008 yılları arasında Irak'taki direnişi lojistik, finansal ve eğitim açısından desteklediği,[76] özellikle Irak'ta ABD'nin zayiatlarının %40'ının sebebi olan El Yapımı Patlayıcılar (EYP) konusunda Irak'lı direnişçileri (veya teröristleri) çok sıkı eğittiği ABD'li

[73] Metin Turcan, Nihat Özpınar "Who let the dogs out?: A critique of the security for hire option in weak States," *Dynamics of Asymmetric Conflict* 2: 143 – 171.
[74] Masoud Kazemzadeh, "Ahmedinejad's Foreign Policy," *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* Vol 27 No 2 (2007): 446.
[75] Anthony Cordesman, *Iran's Support of the Hezbollah in Lebanon*, Center for Strategic and International Studies, July 15, 2006.
[76] *Associated Pres'e* göre Irak'lı direnişçilere İran 2007 yılı boyunca her ay 200 milyon dolar para göndermiştir. Bakınız: Hamza Hendawi and Qassim Abdul-Zahra, "Shi'ite Militia is Disintegrating," *Associated Press*, 21 Mart 2007.

yetkililerce en üst düzeyde defalarca ifade edilmiştir.[77] Afganistan'da da ABD'nin işini zorlaştırmaya ve bu ülkedeki güç gruplarını etkisi altına almaya yönelik İran'ın yoğun çaba sarf ettiği de sıklıkla belirtilmektedir.[78]

Ancak madalyonun diğer yüzüne bakıldığında İran rejimine muhalif olan ve silahlı direniş sergileyen PJAK, Cundullah ve Mujahedin-e Khalq (MEK) terör örgütlerinin pek de sahipsiz olduğu söylenemez. İran'ın Kürtlerin yoğun yaşadığı Merivan bölgesinde 2006 yılından bu yana aktif olan ve PKK terör örgütüyle bağlantılı olan PJAK'ın[79] politik kanadının lideri olan, Alman pasaportu sahibi olup Almanya'da yaşayan Abdul Rahman Haji Ahmadi[80] ABD'yi ziyaret ederek önemli temaslarda bulunmuştur. Ayrıca uzun yıllar İran ile Lübnan'da çalışan ve George Clooney'in başrolünü oynadığı *Syriana* filmine ilham kaynağı olan CIA Ajanı Robert Baer de PJAK ile ABD'nin doğrudan görüşme içinde olduğu iddiasındadır.[81] Aynı şekilde İslamcı-Marksist bir politik ajandası olan, İran-Irak Savaşı'nda aktif olarak Saddam Hüseyin'i destekleyen, ayrıca Irak'ta pek çok politik ofisi bulunan MEK[82] ABD Dışişleri Bakanlığı Terörist Örgütleri Listesi'nde olmasına rağmen bazı ABD'li yetkililere göre, İran'ın istikrarını ABD çıkarlarına uygun olarak bozabilecek bir potansiyele sahip olması açısından kritik bir rol üstlenebilir.[83] İran'la Pakistan'da El-Kaide ile 2004 yılında Pakistan-ABD Kültür Merkezi'nin bombalanması dâhil pek çok ortak eyleme imza atan ve İran ile Pakistan sınırları içinde kalan Baluc bölgesinin bağımsızlığı için savaştığını açıklayan Abdül Malik Regi liderliğindeki

[77] Sara Wood, "Petraeus: Interrogations Reveal Iranian Influence in Iraq," (American Forces Press Service, Pentagon News Conference, Washington, D.C., April 26, 2007).
[78] Shahram Chubin "Extended Deterrence and Iran," S*trategic Insights* 8 (2009): 27-36.
[79] PJAK hakkında bilgi için bkz. Erişim tarihi 30 Ağustos 2009, http://www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?issue.
[80] Bkz. Erişim tarihi 19 Aralık 2008, http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,547211,00.html.
[81] Bkz: Erişim tarihi 19 Aralık 2009, http://kurdishmedia.com/article.aspx?id=14262.
[82] Michael McFaul, Abbas Milani, Larry Diamond, " A Win-Win US Strategy for Dealing With Iran," *The Washington Quarterly* Vol 30 No1: 125.
[83] Keith Crane, Rollie Cal, Jeffrey Martini, *Iran's Political, Demographic and Economic Vulnerabilities* (Santa Monica: RAND, 2008), 125.

Cundullah da[84] İran'in iç istikrarını etkileyebilecek önemli bir aktör olmuştur. 23 Mayıs 2008'de CIA'ye casusluk yaptıkları gerekçesiyle altı Cundullah üyesinin İran tarafından iade isteminin Pakistan tarafından reddedilmesi üzerine bu iki devlet arasında önemli bir kriz çıktığının hatırlanmasında fayda vardır.[85] ABD'nin PJAK, Cundullah ve MEK'e hem finansal hem de lojistik desteğine dair önemli iddialar mevcuttur. Seymour M. Hersh'e göre "ABD Başkanı Bush bu üç örgüte İran'daki iç istikrarı yıpratmak maksadıyla örtülü ödenekten 400 milyon $'a yakın yardım yapmış ve bunun yanında onlardan İran'ın nükleer programı hakkında da bilgi talep etmiştir."[86]

Savaş olgusunda ulus-devlet tekelini zayıflatan diğer iki neden de savaş-çatışma konusunda devlet dışı aktörler olan Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) ve Özel Askeri Şirketler'in artmakta olan önemleridir. 1994-1998 arasında Meksika hükümeti ile Zapatistalar arasındaki görüşmelerde önemli bir rol oynayan STÖ'ler, çatışma ortamının da sona ermesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır.[87] Yine Sudan'daki iç çatışmalarda Güney Sudan'daki savunmasız köyleri uydularla 7/24 esasına göre gözetleyen ve bu görüntüleri internet ortamında tüm dünya ile aynı anda paylaşan, bu sayede bu köylere olan saldırıları büyük ölçüde durduran, BM fonları ile destekli sivil bir girişim olan *Global Watch* misyonu bu görevi ile ulus-devlet ordularının başaramadığı bir konuyu asimetrik bir yöntemle çözmüştür.[88] Öte yandan, 2010 yılı itibarı ile küresel cirosu 100 milyar doları[89] bulan Özel Askeri Şirket piyasası güvenlik alanında pek çok "müşteri" için politik olarak az riskli, az maliyetli, modern ordulara nazaran daha düşük profilli çözümler sunabilmektedir. M. Turcan ve N.

---

[84] "Cundellah," *Washington Post*
[85] Bkz: Erişim tarihi 23 Aralık 2009, http://abcnews.go.com./Blotter/story?id=4913927&page=1.
[86] Seymour M. Hersh, bkz: Erişim tarihi 14 Ekim 2010, http://www.newyorker.com/reporting/2008/07/07080707fa_fact_hersh?currentPage=all.
[87] J Arquilla, D Ronfeld, *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime and Militancy* (Santa Monica: RAND Publication, 2001), 171-199.
[88] Richard A. Lobben, *Sudan: Global Security Watch* (Santa Barbara: CA Preager, 2010), 4.
[89] Turcan, Özpınar, "Who let the."

Ozpınar'a göre Özel Askeri Şirketler 1992 yılında Sierra Leone'de hükümet tarafından elmas madenlerini işgal eden isyancılara karşı etkin olarak kullanılmışlar ve özellikle işe yaradıklarının anlaşılması üzerine pek çok "savaşımsı çatışmanın" temel aktörleri haline gelmişlerdir.[90] Yine özellikle ABD'li karar mercilerinin Irak ve Afganistan'da ABD ordusunun artan kayıpları karşısında özel askeri şirketleri kendi askerleri yerine kullanma konusunda oldukça istekli davranmaları bu piyasaya olan ilgiyi oldukça artırmıştır.[91] Kısaca geleneksel anlamda ulus-devlet tekelinde olan "güvenlik" kavramının "özelleştirilmesi" ile bir kaç yüz bin doları olan bir kişi bir muharip taburun veya bir taarruz helikopter filosunun ateş gücünü istediği bölgede ve istediği süre boyunca, pek de ulusal ya da uluslararası hukuk kurallarına uymadan toplayabilmektedir. Bu konuda hâlihazırdaki en güzel örnek Somali'de yaşanmakta olan iç çatışmalardaki özel askeri şirketlerin rolüdür.[92]

b. Savaşta Düşman-merkezli Anlayıştan Halk-merkezli Anlayışa Geçiş

4. nesil savaşta birbiriyle çatışan iki temel yaklaşımdan ilki aslında 3. nesil savaşın bir mirası olan geleneksel düşman merkezli yaklaşımdır. Sivrisinekleri teker teker öldürme olarak özetlenebilecek bu yaklaşımda savaşın temel maksadı hasımın fiziki varlığının sona erdirilmesi ile savaşma azim ve iradesinin kırılmasıdır. Kinetik ve konvansiyonel askeri güce dayanan bu yaklaşımda tüm askeri ve yarı-askeri gayretler hasımın fiziki varlığına yöneltilir. Clausewitzci düşman-merkezli bu geleneksel yaklaşım 20. yüzyıl boyunca eğitim, teşkilatlanma, planlama ve icra aşamalarında hâkim görüş olarak modern dünya orduları tarafından benimsenmiş ve kurumsallaşmıştır. Bu açıdan, gayri-nizami savaşı nizami savaşın "aykırı" bir şekli olarak kabul edilen düşman merkezli yaklaşıma göre 4. nesil savaş ortamında dahi askeri eğitim, teşkilatlanma, planlama ve icra düşman-merkezli olmalıdır. Veya David Killcullen'in

[90] Turcan, Özpınar, "Who let the."
[91] Turcan, Özpınar, "Who let the."
[92] Jeefrey Getleman, "U.S. Relies on Contractors in Somalia Conflict," *New York Times*, 10 Ağustos 2011.

ifadesiyle "önce düşmanı yok edince, sonra gerisi kendiliğinden gelmektedir".[93]

ABD ordusunun Afganistan'daki varlığı ve görevleri özellikle ABD Başkanı Obama'nın yeni "Ayaklanmaya Karşı Koyma Stratejisi"ni 2009 sonbaharında açıklamadan hemen önce ateşli tartışmalara neden olmuştur. Örneğin Başkan Yardımcısı Joe Biden'in Afganistan'ın yeniden inşasını amaç edinen halk – merkezli bir stratejiden ziyade Afganistan-Pakistan sınırında yuvalanan El-Kaide ve Taliban unsurlarının Özel Kuvvetler ve Silahlı İnsansız Hava Araçları ile vurulmasını savunan görüşleri geleneksel düşman-merkezli anlayışa iyi bir örnektir. Yine Peter Barker ve Elisabeth Bumiller'e göre; "ABD ordusu Afgan halkını korumak gibi boş gayelerle enerji ve kaynaklarını tüketmek yerine kanserli dokuların bir cerrah ustalığı ile vücuttan ameliyatla alınmasına benzer şekilde ABD elit güçleri, İHA'lar ve diğer yeteneklerin açık ve örtülü faaliyetleri ile El-Kaide ve Taliban kadroları yok edilmelidir."[94] Bu geleneksel anlayışı savunan bir diğer isim olan Ralph Peters'a göre Afganistan'daki durum şu şekilde açıklanabilir:

> "İşte size Afganistan sorunun daha iyi anlaşılması için bir yol. Azılı katillerden oluşan bir suçlular çetesi bakımsız, her yeri dökülen ikinci sınıf bir otele sığınıyorlar. Acaba kanun adamları doğrudan bu azılı katillere mi odaklanmalıdır yoksa azılı katiller içeride iken motelde restorasyon ve bakım işlerine mi girişilmelidir? Ortak akıl şunu der: azılı katillerin peşinden git. Asıl problem bu katillerdir, bakımsız otel değil. Şimdi Afganistan'da yapmayı düşündükleri şey bu bakımsız oteli beş yıldızlı bir Four Season'a çevirmeye çalışmak: bu gerçekleşmesi zor bir hayal."[95]

[93] Metin Turcan, "Seeing the Other Side of the COIN: A Critique of the Current Counterinsurgency (COIN) Strategies in Afghanistan," *Small Wars Journal* Vol 7 No 3 (March 2011).
[94] Peter Barker, Elisabeth Bumiller, "Obama considers a strategy shift in Afghan War," *New York Times*, 22 Eylül 2010.
[95] Ralph Peters, "Afghan Agony: More Troops won't help," *New York Post*, 14 Eylül 2008.

Şayet düşman-merkezli bir savaş stratejisi belirlenirse geleneksel anlamda en iyi taktik "ara- bul-yok et"tir. Bu harekâtta temel amaç düşmanı tespit, düşmanla teması sağlamak ve her ne pahasına olursa olsun düşman etkisiz hale gelinceye kadar teması korumaya çalışmaktır.[96] Gayri-nizami harbin en temel sorununu da teşkil eden en zor aşama düşmanın tespit edilmesi aşamasıdır. Çünkü gayri-nizami harbin doğası gereği aşağıdaki konvansiyonel kuvvetler "araziye ve halk arasına operasyona çıkarken" gayri-nizami harekât uygulayanlar zaten halkın içinde ve arazidedir. Bu nedenle, konvansiyonel kuvvetler için çoğunlukla aşağıda sunulan üç ana durumdan ilki söz konusudur;

- Düşman bizi önceden gördü durumu (Düşman bu taktik avantaj sayesinde konvansiyonel birlikleri istediği yer ve zamanda pusuya düşürebilir ve takibe alabilir)
- Aynı anda düşmanla birbirimizi gördük durumu (tesadüf teması anlamına gelir, ilk ve en şiddetli tepkiyi gösteren taktik üstünlük kazanır)
- Düşmanı önce biz gördük durumu (Genelde nadiren yaşanır çünkü ağır, hantal ve büyük olan konvansiyonel birliklerin İHA ve gece görüş sistemleri gibi teknolojik avantajları yoksa bu durumun yaşanması ihtimali çok düşüktür)

Gayri-nizami savaşta önceden tespit stratejik bir avantaj sunduğu için özellikle Rapier 3, Heron, Predator gibi İHA'lar ile etkili gece görüş sistemleri ve uydu görüntüleri gibi teknolojik kabiliyetler harekâtın seyrini değiştiren önemli "kuvvet çarpanlarıdır". Bu tarz kuvvet çarpanlarına sahip olmayan konvansiyonel kuvvetler için ellerinde kalan tek şey acemi iki oyuncunun bilardo oyunundaki bilardo topları misali arazi ve yollarda yapılan keşif ve devriye faaliyetleri ile "tesadüfî" bir çarpışma yani bir temas aramalarıdır. Bu hareket tarzının daha maliyetli ve yorucu olmasının yanında asıl önemli olan daha riskli olmasıdır: çünkü şayet düşmanın kesin yeri belli değilse gayri-nizami savaşın doğası gereği ava giden av olabilir.

[96] *ABD Ordusu FM 3-0 Harekât Talimnamesi*, 7-16.

Düşman-merkezli anlayışın temel avantajlarından biri de sayısal yönden çabuk ve kesin ölçülebilir sonuçlar verebilmesidir. Savaş ve güvenlik gibi bilimsel açıdan ölçülmesi güç ve başarının sayısal olarak tanımlanmasının bir hayli zor olduğu alanlarda ele geçirilen düşman sayısı, tespit edilen düşman sayısı, düşmanla gerçekleştirilen temas sayısı, kontrol altında tutulan bölge miktarı ve daha pek çok şey rahatlıkla sayısallaştırılıp yapılacak kıyaslamalarda bir başarı kriteri olarak kullanılabilir. Bu nedenle askeri stratejistler bu tür konvansiyonel anlayışlara meyillidir.

Öte yandan genelde cephesiz savaş olan 4. nesil savaşta bir bölgenin işgali ve kontrolü veya düşmanın fiziki varlığının imhası gibi somut hedefler ana askeri hedef olmaktan çıkmış, "düşmanın mücadele azim ve kararı" gibi soyut amaca ulaşmak maksadıyla nihai hedefler daha çok sosyo-psikolojik ve politik-ideolojik olarak tanımlanmaya başlamıştır. Daha da önemlisi, asker ve sivil arasındaki ayrım ortadan kalkmış, savaş politik-askeri bir mücadele olmaktan çıkarak politik-sosyal bir mücadeleye dönüşmüş ve taraflar hem asker hem de sivili içeren "melez" mücadele stratejileri geliştirmeye başlamıştır. 2000 Kosova Savaşı'nda[97] ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nda görüldüğü gibi çoklu-kimlikli hale gelen toplum yapıları nedeni ile sivillerin çatışma ortamında görünürlükleri artmış ve çoğunlukla çatışmada etkili bir taraf haline gelmişlerdir. Bu nedenle "savaş alanının" arazi, hava şartları ve düşmanı esas alan geleneksel fiziki tanımları genişlemiş ve savaş alanının "bilgiye dayalı"[98] ve "manevi alanlarının"[99] da olduğunun farkına varılmıştır. Ayrıca, çatışma ortamları coğrafi olarak daha çok sivillerin yoğun olarak

[97] J Matsumara, S Randall, T Herbert, R Glenn , *Exploring Advanced Technologies for Future War System and Programs* (Santa Monica: RAND Publication, 2001).

[98] *KKT* 2-4. Bilgiye dayalı alan olarak bilginin stratejik olarak yönetimi ve düşmanın bilgiyi yönetmesinin tahdit edilmesini kapsar. Bu amaçla tüm elektronik harp faaliyetleri, sayısal bilgi harekâtı faaliyetleri, bilgi harekâtı yönetimi faaliyetleri ve sivil-asker işbirliği gayretleri ile stratejik iletişim gayretlerini içine alır.

[99] *KKT* 2-5. Savaşın manevi alanı olarak hem orduların hem de onların destekçisi toplumların "ahlaki ve moral değerleri" ile "mücadeleye olan inançları", mücadelede toplumun geri kalan kesiminin ordulara vereceği destek biçimi ve düzeyi gibi, toplumun ve ordunun stratejik kültürü gibi sosyo-psikolojik faktörleri içinde barındıran alandır.

yaşadığı meskûn mahallere kaymıştır. Bu nedenle, gayri-nizami savaşta üretilecek ve uygulanacak her türlü strateji ve planlama için dayanak teşkil edebilecek diğer bir temel yaklaşım da "halk-merkezli" yaklaşımdır. "Sivrisinekleri öldürmek yerine bataklığı kurutmak" olarak tanımlanabilecek bu yaklaşım, dost kamuoyunun olumlu algı ve kanaatlerini güçlendirmek, tarafsız kamuoyunu kazanmak, hasım kamuoyunu kazanmak veya caydırmak suretiyle kamuoyu çoğunluğunun desteğini kazanmayı amaçlar. Halkın çoğunluğunun desteği kazanıldığı takdirde düşman yiyecek ve barınaksız bırakılacak, düşmanın her türlü faaliyetinden haberdar olunacak ve bataklık kurudukça sivrisineklerin yaşam alanları daralacaktır. Gaula'ya göre bu yaklaşımın sadece askeri değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik ve sosyolojik boyutları da mevcuttur. Gaula ayrıca bu yaklaşımın en etkin şekilde uygulanabilmesi için 4 temel prensip öne sürer. Bunlar;

- Mücadelenin amacı düşmanın fiziki varlığını yok etmek veya bir arazi parçasını kontrol etmek değil halkın kontrolü ve halk desteğinin kazanılmasıdır. "Gece" ve "arazi" taktik gerekçelerle veya bir plan çerçevesinde düşmana terk edilebilir, ancak halk desteği asla kaybedilmemelidir.
- Mücadelenin başlarında halkın büyük çoğunluğu tarafsızdır. Süreç içerisinde tarafsızları safına çekmeyi başaran mücadeleyi kazanır.
- Mücadele süresince zaman zaman halk desteği azalabilir, ancak bu durum yaşansa dahi "halkın düşmandan korunması" prensibinden asla vazgeçilmemelidir.
- Yavaş yürüse ve çok maliyetli olsa da belli aşamaları olan bir mücadele stratejisi uygulanmalıdır. Bu aşamalar: düşmanın bölgeden temizlenmesi, bölgedeki halk desteğinin kazanılması, bölgede politik otoritenin yeniden tesisi/pekiştirilmesi, bölgenin yeniden inşa edilmesi ve bölge halkı ile uzun dönemli ve stratejik düzeyde bir ilişki tesisidir.[100]

[100] David Gaula, *Counterinsurgency*, 54-56.

Gaula'ya göre mücadelede temel başarı kriteri düşmanın halktan tamamen ayrılması ve tecrit edilmesi sonucunda kurulacak sosyo-politik düzenin halk nezdinde meşruiyet derecesidir.[101] Gaula gibi Thomas X. Hammes de 4. nesil savaş anlayışını gerektiren yeni çatışma ortamında temel prensip düşmanın imhası veya iradesinin kırılması değil halk desteğinin kazanılmasıdır.[102] Aynı şekilde General David Petraus da şu görüştedir:

> "Modern çatışma ortamında sıklet merkezi halk desteğidir. Afganistan halkı için yaratılması gereken güvenlik ve istikrar ortamı ve bu ortamın sürdürülebilir olması sayesinde Afgan hükümetinin ve ISAF'ın halk nezdindeki meşruiyeti sağlanabilir ve güçlendirilebilir."[103]

Halk desteğinin iki boyutu olduğunu öne süren David Kilcullen'a göre "kalpler" (hearts) boyutu desteğin "duygusal" (emotive) yani sosyo-psikolojik yanını temsil ederken "beyinler" (minds) boyutu ise "bilişsel" (cognitive) yanını temsil etmektedir.[104] Kalpler boyutunda halk, dost güçlerin kazanacağı bir zaferin kendilerine uzun vadede daha güvenli, daha müreffeh ve daha istikrarlı bir ortam sağlayacağı konusundaki "inancı" temsil ederken, beyinler boyutu ise halkın "çıkarları" açısından dost güçlerle işbirliğine gitmesinin daha uygun olacağı konusunda ulaşacağı "akla yatkın karar" olarak tanımlanabilir.[105] Kilcullen müteakiben şu sonuca ulaşmaktadır: "Kalpleri ve beyinleri kazanmak halkın sizi sevmesi ile eş anlamlı değildir. Halkın algılarına ve çıkarlarına uygun hareket etmek demektir".[106] Yani 4. nesil savaşta halk ile bir "inanç" ve "çıkar" birliği kurarak halk desteğini kazanmak nihai hedeftir.

---

[101] David Gaula, *Counterinsurgency*, 57.
[102] Hammes, *The Sling and*, 331.
[103] General Petraeus'un 1 Ağustos 2010 tarihinde Afganistan Komutanı olarak yayınlandığı emir için lütfen bkz. Erişim Tarihi 20 Ekim 2010, http://www.isaf.nato.int/from-the-commander/from-the-commander/comisaf-s-counterinsurgency-guidance.html.
[104] David Kilcullen, "Twentey Eight Articles: Fundamentals of Company-Level Counterinsurgency," lütfen bkz. Erişim tarihi 10 Ağustos 2010, http://smallwarsjournal.com/documents/28articles.pdf.
[105] Kilcullen, "Twentey Eight."
[106] Turcan, "Seeing the Other."

Bu nedenle, halk-merkezli anlayış sadece askeri-güvenlik odaklı stratejilerle uygulanabilecek bir yaklaşım değildir. Aksine sosyoloji, sosyal psikoloji gibi davranış bilimleri dalları ile teoloji, ekonomi, uluslararası ilişkiler, işletme, yönetim ve organizasyon, yabancı dil alanlarında da uzmanlık bilgisi gerektiren ve ancak disiplinlerarası bir bakış açısı ile uygulanması mümkün olan bir yaklaşımdır. Bu nedenle 4NS'yi etkin ve verimli icat edecek olan kadroların "melez" yani hem askeri hem de sivil olmaları istenir. ABD ordusunda askeri eğitim sistemindeki yapısal değişikliklerle bu doğrultudaki değişime hız verilmiştir. ABD Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları'nın eğitim kadrolarının asgari % 60'ı sivilleştirilmiş, bu okullardaki Sosyal Bilimler bölümleri geliştirilmiş, bölümlere alanlarında tanınmış sivil öğretim üyeleri tam kadrolu olarak alınmış ve verilen dersler çeşitlendirilmiştir. Örneğin ABD Kara Harp Okulu (West Point) Sosyal Bilimler Bölümü (SOSH) tam zamanlı sivil öğretim kadrosunu 15'e çıkarmıştır. Tamamı karşılaştırmalı olarak işlenen Ekonomi, Politika, Dinler Tarihi, Kültürel Çalışmalar gibi dersler konulmuş, yabancı dil eğitimine önem verilmiş ve her öğrencinin en az bir bölgede (Latin Amerika, Uzak Asya, Yakın Asya, Ortadoğu, Avrupa, Balkanlar, Rusya vb.) uzmanlaşması amaçlanmıştır.[107] Yine ABD ordusunun tüm kuvvetlerinde "Bölge Uzmanı" (Foreign Area Officer) kadrosu ihdas edilmiş olup bu kadrolara yüzbaşı ve binbaşı rütbesindeki seçkin subaylar atanmıştır. Bu subaylar öncelikle uzmanlaştığı bölge ya da ülke konusunda yüksek lisans eğitimi almakta, mezuniyeti müteakip sorumlu olduğu bölge ya da ülkede 1-2 yıl süreyle yerinde dil eğitimi almakta ve bölgenin kültürünü tanımaktadır.[108] Halk merkezli anlayışın önemini anlayan ABD'nin yeni uygulamaya koyduğu bir başka program ise "İnsan Arazisi Timleri"dir (*Human Terrain Team*). Şu an Afganistan'da aktif olarak denenen bu programa göre, alanında doktor unvanlı sivil antropolog, sosyolog, sosyal psikoloji ve ekonomi uzmanlarından ve askerlerden oluşan araştırma timleri teşkil

[107] SOSH resmi web sayfası için bkz. Erişim tarihi 10 Ağustos 2011, http://www.dean.usma.edu/sosh.

[108] ABD Ordusunun "Bölge Uzmanı" programı hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz. Erişim tarihi 8 Ağustos 2011, http://usmilitary.about.com/od/army/a/fao.htm.

edilerek, bu timlerin doğrudan saha çalışmaları ile harekât bölgesindeki sivil halka dair önemli parametreler etüdler halinde çıkarılmaktadır.[109]

c. Siber Savaş: 4NS'nin Yeni Cephesi

4NS ortamında cephe kavramı artık mekânsal bir olgu olmaktan çıkarak siber dünya da en önemli savaş cephelerinden biri haline gelmiştir. Özellikle hem barış ve kriz hem de savaş dönemlerinde çok boyutlu olarak icra edilebilen bilişim altyapılarını tahrip edici sabotajarla hasım gücü itibarsızlaştırmak, moral gücünü zayıflatmak, yine gizli sızmalarla istihbarat toplamak amacıyla icra edilen siber saldırılar yeni nesil savaşın önemli parametrelerinden biri haline gelmiştir. Siber saldırı konusunda en çarpıcı örnek 27 Nisan 2007 tarihinde başlayan ve Estonya'nın başta finans merkezlerini, bankalarını, parlamentosunu, bakanlıklarını, güvenlik ve ulaşım alt yapısını hedef alan saldırıdır. Bu saldırı ile insanlık tarihinde ilk kez bir devlet üç hafta süreyle sistematik ve çoklu bir siber saldırıya maruz kalmış ve 1,4 milyonluk bu Doğu Avrupa ülkesinde devlet otoritesi oldukça sarsılmıştır.[110] Estonya, arkasında Rusya'nın olduğu konusunda ciddi iddialar[111] olan bu sistemik siber saldırının üzerinden dört yıl geçmesine rağmen yarattığı altyapı tahribatını tam olarak giderebilmiş değildir.[112] Ayrıca Estonya hükümetinin bu saldırılardan sonra ülkede yaşayan 1300 Rus'u tutuklaması sonrasında ülkedeki Rus azınlığın başını çektiği sokak gösterileri yaklaşık üç ay sürmüş ve bu gösterilerde beş kişi hayatını kaybetmiştir.[113] Yine siber dünya 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın önemli bir cephesi haline gelmiş ve finans, medya ve siyasi alanda yayın yapan pek çok Gürcü, Rus, Güney Osetya ve Azeri internet sitesine siber

[109] Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Erişim tarihi 1 Ağustos 2011, http://humanterrainsystem.army.mil/.
[110] Ian Traynor, "Russia Accused of Unleashing Cyberwar to Disable Estonia," *The Guardian*, 17 Mayıs 2007.
[111] Traynor, "Russia Accused."
[112] "Estonia Fines Man for Cyber Attack," *BBC*, 17 Mayıs 2011.
[113] "Estonia Fines."

saldırılar yapılmıştır.[114] Bunlardan en çarpıcı olan Gürcistan Devlet Başkanlığı resmi sitesine Mikhail Saakasvhili'nin resminin yerine Adolf Hitler'in resminin konulmasıdır.[115] Yine, 2008 yılında tarihinin en ağır siber saldırısına uğrayan ABD Savunma Bakanlığı bilişim alt yapısının yenilenmesi 100 milyon dolara mal olmuş ve 6 ay sürmüştür.[116] Siber âlemin toplum ve kitle hareketleri üzerindeki etkisini gösteren bir başka güzel örnek de Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal paylaşım sitelerinin yaşanmakta olan Arap Baharı'na etkisidir. Arap Baharı'nı "Facebook Devrimi" olarak nitelendirenlerin ve sosyal medyanın politik gücünün önemli bir savaş yeteneği olduğunu niteleyenlerin sayısı oldukça fazladır.[117]

Siber savaş konusunda özellikle Rusya, Çin ve İran'ın önemli taarruzi yetenekler geliştirdiği konusunda ciddi endişeleri olan ABD Savunma Bakanlığı önemine binaen ABD ordusunda doktrinleşmesini ve kurumsallaşmasını sağlamak maksadıyla Kara, Hava, Deniz ve Uzay alanından sonra Siber alanı 5. muharebe alanı olarak tanımlamıştır.[118] Bu nedenle 23 Haziran 2009 tarihinde Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nden bağımsız olarak kurulmasına başlanan U.S. CYBERCOM (ABD Ordusu Siber Komutanlığı) 25 Mayıs 2010'dan itibaren faaliyete geçmiştir.[119] Yine, yakın zamanda ABD kendi bilişim altyapısını kritik bir milli değer olarak tanımlamış ve buna yönelik her türlü politik amaçlı büyük hasara

[114] Asher Moses, "Georgian Websites Forced Offline in Cyber War," *Sydney Morning Herald*, 12 Ağustos 2008.
[115] Moses, "Georgian Websites."
[116] "Pentagon Bill to Fix Cyber Attack: 100 M$," *CBS News*, 7 Nisan 2009.
[117] Sosyal medyanın kitle hareketlerine olan etkisi için lütfen bakınız NATO Review: Erişim tarihi 12 Ağustos 2011, http://www.nato.int/docu/review/2011/Social_Medias/Arab_Spring/TR/index.htm.
[118] "Cyberwar: War in the Fifth Domain," *Economist*, 1 Haziran 2010. Metnin tamamı için lütfen bkz. Erişim tarihi 12 Ağustos 2011, http://www.economist.com/node/16478792.
[119] Erişim tarihi 12 Ağustos 2011, http://www.defense.gov/home/features/2010/0410_cybersec/docs/cyberfactsheet%20updated%20replaces%20may%2021%20fact%20sheet.pdf.

ve can kaybına yol açabilecek siber saldırıyı savaş sebebi olarak gördüğünü açıklamıştır.[120]

d. Savaşın Başlama ve Bitişi ile Zaferin Muğlâklaşması

4. nesil savaşta geleneksel anlamda barış-kriz-savaş dönemi olarak tanımlanan ve birbirinden net olarak ayrılabilen üç farklı dönem iyice birbirinin içine girmiştir. Barış ve savaş kavramları muğlâklaşmış, devletler 4NS'nin bilgi harekâtı ve terörizm gibi yeni parametreler ile barış ve kriz dönemlerinde bile aktif mücadele edebilir hale gelmiştir. Örneğin, iki devlet arasında bir savaş olarak 3. nesil savaş parametreleri ile açıklanması başlangıçta kolay görünen Ağustos 2008'deki Rusya-Gürcistan Savaşı detaya inildiğinde tipik bir 4. nesil savaş olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşın başlangıcı her ne kadar 7-8 Ağustos'taki Güney Osetya'ya yönelik Gürcü zırhlı birliklerinin taaruzu olarak görülse de aslında sınır çatışmaları bu saldırıdan aylar önce başlamıştır.[121] Yine savaşın resmi bitiş tarihi olarak belirtilen ve Rus birliklerinin Gürcistan'dan çekildiği tarih olan 19 Ağustos 2008'den aylar sonra bile çatışmalar devam etmiştir.[122]

Yine, artık nicelik ve nitelik bakımından güçlü ve teknolojik orduların her zaman kazanan taraf olacağı anlayışı geçerliliğini yitirmiş, zaferin sahibini belirleyen tek bir savaş veya kısa süreli bir dizi savaş yerine savaşın süresi oldukça uzamış ve daha uzun zaman dilimine yayılmıştır. Öte yandan, 4. nesil savaşta savaşın nihai hedefi düşmanın azim ve kararını kırmak gibi soyut ve zor ölçülebilen bir alana kaydığından zafer olgusu muğlâklaşmış ve zaferin ne olduğu, nasıl ölçüleceği konusunda birbirleri ile yarışan pek çok farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bu durumun en güzel örneği ABD'nin Irak Savaşı'nı kazanıp kazanmadığına ve halen devam eden Afganistan Savaşını kazanmakta olup olmadığına dair

[120] Julian E. Barnes, "Cyber Combat: Act of War," *Wall Street Journal*, 31 Mayıs 2011.
[121] Fred Weir, "Roots of Georgia-Russia Clash Run Deep," *Christian Science Monitor*, 12 Ağustos 2008.
[122] C.J. Chivers, "Georgia Eager to Rebuild Its Defeated Armed Forces," *New York Times*, 2 Eylül 2008.

tartışmalardır.[123] Örneğin ABD Başkanı Obama Afganistan Savaşı'nın gidişatına göre pek çok kez "zafer" tanımını ve başarı kriterlerini değiştirmek zorunda kalmıştır.[124]

e. "Fetih Anlayışından" (triumphalism) "Barış Adamına" (man of peace) Dönüşüm

3. nesil savaşın gereği olarak kurgulanan geleneksel askeri eğitim ve öğretim sisteminde temel esas, her askerin içine "ölmeden önce öldürme" refleksinin otomatik olarak ortaya çıkmasını sağlayacak fetih anlayışını (triumphalism) koymak ve bu anlayışı kutsayan normların organizasyon içinde kurumsallaşmasını sağlamaktır. Ancak 4. nesil savaş halk desteğine ve halk nezdindeki meşruiyete odaklandığından fetih anlayışı 4. nesil savaşta geçerliliğini yitirmiştir. Aslında başta Afganistan ve Irak'ta ABD ordusunun ve 4. nesil savaşla karşılaşan pek çok devlet ordusunun temel problemi bu anlayış nedeniyle giderek "sivilleşen" muharebe ortamının gereklerini algılamakta zorluk çekmeleridir. Karşısındaki düşmanın fiziki varlığını sona erdirerek ve yıldırarak muharebe kazanmaya odaklanan askerlerin bu hedefe ulaşmak için şartlandırıldıkları "*fetih anlayışı"* 4. nesil savaş ortamında geçerliliğini yitirmiştir. Halk merkezli stratejilerin öne çıktığı 4. nesil çatışma ortamında temel hedef harekât bölgesindeki halkın desteğini kazanmak için onların duygu ve düşünceleri ile algı ve kanaatlerini iyi anlayabilen, kültürel adaptasyonu yüksek, bölgenin dilini bilen, bireysel ve grup düzeyinde sosyo-psikoloji ve antropoloji gibi disiplinlere hâkim ve bölge halkının "beyni" ile "kalbini" kazanmayı, öldürmeden çok yaşatmaya odaklanmış "barış adamlarını" çatışma bölgesinde kullanmaktır. 4. nesil çatışma ortamının gerektirdiği en önemli dönüşümlerden biri olan bu durum özellikle 3. nesil doktrinlerine göre eğitilmiş ve teşkilatlanmış konvansiyonel orduların eğitim ve teşkilatlanmalarında köklü yapısal

[123] David Axe, "Defining Victory to Win A War," *Foreign Policy*, 6 Ekim 2009.
[124] Editorial, "Obama: 'Victory' Not Necessarily A Goal in Afghanistan," *Fox News*, 23 Temmuz 2009.

değişiklikler gerektirmekte, bu nedenle de modern dünya ordularını bu değişimi fark etme ve uygulama konusunda oldukça zorlamaktadır.

f. Bilgi Harekâtının Artan Önemi

Yine günümüz küresel güvenlik ortamında düşmanın iradesini kırabilmek için barış, kriz ve savaş dönemlerinde de kullanılabilecek askeri, politik, ekonomik ve sosyo-psikolojik pek çok vasıtanın kullanılabilmesi mümkün hale gelmiştir. Cep telefonları, yaygınlaşan internet ve sosyal medya ağları sayesinde katı emir komuta zinciri kırılmış, savaşın tarafları daha yatay teşkilatlanma imkânına kavuşmuş, dağılma ve âdem-i merkezi planlama ve icraat mümkün hale gelmiştir. Cephesiz ve barışta bile uygulanabilen psikolojik harekât ve siber savaş teknikleri ile hasmı itibarsızlaştırma, hedef kamuoylarının algı ve kanaatlerinin dost çıkarlarına uygun olarak şekillendirilmesi, hasmın bilgi işlem alt yapılarına taaruz, hasmın bilgi sistemlerine sızma ile bilgi toplama mümkün hale gelmiştir. Bilgi harekatının 4NS ortamını hem zaman hem de mekan olarak değiştirmesi ile olarak, sivil toplum içinde daha iyi kamufle olma ve daha az hedef teşkil etme imkanı elde edilmiştir.

g. Taktik Seviyenin Artan Önemi

4NS'de artık geleneksel anlamda 3NS'ın gerektirdiği kolordu ve tümen düzeyindeki ağır zırhlı ve mekanize birliklere duyulan ihtiyaç azalmış, harekâtta sıklet merkezi kendi kendine yeten, hafif ve süratli hareket edebilen tugay seviyesindeki birliklere kaymıştır. Yine, muharebe ortamının karmaşıklaşması, harekatların sivillerin yaşadığı meskun mahallere kayması, halk desteğinin kazanılmasının başarıda önemli bir kriter haline gelmesi, artan iletişim imkanları ve medyanın gücü nedeni ile doğrudan harekat alanında bulunan taktik unsurlar (takım, bölük ve tabur) önem kazanmıştır. Artık harekât alanında generallerin yerine "çavuş ve onbaşılarla" bunları emir komuta eden takım ve bölük

komutanı genç liderlerin (üsteğmen, yüzbaşı) verdikleri taktik kararlar mücadelenin sonucu tayin eder hale gelmiştir.[125]

Sonuç

4. nesil güvenlik ortamında geleneksel anlayışın aksine artık ulus-devletler "savaş" denen en yüksek politik şiddet formunun kontrolünü kaybetmiştir. Başta küresel terörizm, deprem, sel gibi doğal afetler, kaçak göçmenler ve sınır güvenliği, uluslararası organize suç örgütleri, korsanlık, siber savaş, tehdit olarak tanımlanan aktörlerin finansal takibi gibi doğrudan ulus-devlet kaynaklı olmayan tehdit algılamaları savaş olgusunun geleneksel tanımlarından taşmasına neden olmuştur. Yine, yukarıda sayılan hem "sert" hem de "yumuşak" boyutları olan "melez tehditleri" en etkin şekilde karşılamak için ancak sivil ve askeri alanların birbiri içine girmesi ile "melez güvenlik güçlerinin" kurulması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu açıdan bu yeni güvenlik ortamında savaş olgusunun giderek "sivilleştiğini" buna bağlı olarak da modern dünya ordularının da "sivilleştiğini" ve modern dünya ordularında bir "üniformasız askerler" (soldiers without uniform) sınıfının türediği görülmektedir. Yine 4NS ortamında beliren tehditlere karşı daha etkin mücadele için pek çok modern dünya ordusunun yapısal reformlara yöneldiği de bir gerçektir.

ABD'nin 2010 Dört Yıllık Savunma Raporu'na göre (2010 QDR) önümüzdeki 20 yıllık dönemde ABD'ye tehdit olarak;

a. 4 NS ortamında küresel terörizm, deprem sel gibi doğal afetler, kaçak göçmenler ve sınır güvenliği; uluslararası organize suç örgütleri, korsanlık, siber savaş, tehdit olarak tanımlanan aktörlerin finansal takibi gibi doğrudan ulus-devlet kaynaklı olmayan tehditler,
b. Irak, Afganistan başta olmak üzere problemli ülkelerin yeniden inşası,
c. İran ve Kuzey Kore gibi devletlerin uluslararası sisteme entegresi,

[125] *FM 3-24*.

d. BRIC ülkelerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ekonomik ve diplomatik teşviklerle "ehilleştirilerek" ABD hegemonyasını tanımaları ve küresel sisteme entegreleri, şayet bu başarılamazsa geleneksel konvansiyonel tedbirlerle (3NS vasıtalarla) caydırılmaları belirtilmiştir.[126]

ABD ordusunun bu savaşı etkin yürütebilmek için ciddi yapısal reformlara yöneldiğinin en açık göstergesi olan bu rapor ışığında önümüzdeki 20 yıllık süreçte 4. Nesil Savaş modelinin geleneksel tanımlarından taşan savaş ve çatışma olgularını, daha da karmaşıklaşan küresel güvenlik ortamındaki aktörlerin bu gerçek ışığında hareket etmek zorunda kalacaklarını söylemek pek de abartılı sayılmaz.[127]

4. TANIMLAR

a. Savaşın Analiz Düzeyleri

ABD Harekât Talimnamesi FM 100-5'e göre savaşın üç ana analiz düzeyi mevcuttur. Her ne kadar aralarında bariz sınırlar olmasa da bu analiz düzeyleri, askeri birliklerin görev ve yetkileri, sorumlulukları, teşkilatlanmaları, yer ve zaman ilişkileri ve en önemlisi tanınan öncelik açısından birbirlerinden farklılaşmaktadır.[128] Bu düzeyler;

Stratejik Düzey: Savaşın planlama ve icrasının en üst düzey siyasi-askeri makamlarca yapıldığı, temel hedefin muhtemel bir saldırıyı caydırmak olduğu, bu mümkün olmadığı takdirde savaşın kazanılmasının amaçlandığı en üst düzeydir. Geleneksel anlamda Ordu Komutanlıkları ve üstü stratejik düzeyi temsil eder.[129]

---

[126] ABD 2010 Savunma Raporu için bkz. Erişim tarihi 2 Ağustos 2011, http://www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2029jan10%201600.PDF.
[127] Robert Gates, "A Balanced Strategy: Reprogramming the Pentagon for a New Age," *Foreign Affairs* (Ocak 2009).
[128] *FM 100-5*, 2-3.
[129] *FM 100-5*, 2-4.

Operatif Düzey: Savaşın stratejik ve taktik seviyeleri arasında bir köprü teşkil eder ve genel olarak büyük birliklerin sevk ve idaresi anlamına gelir. Soyut stratejik hedeflerin somut fiziki hedeflere dönüştürüldüğü düzeydir. Geleneksel anlamda Tugay, Tümen ve Kolordu düzeyindeki birliklerin harekâtıdır.[130]

Taktik Düzey: Tabur (yaklaşık 600 personel), Bölük (yaklaşık 100 personel), Takım (yaklaşık 30 personel), Manga ve hatta tek er düzeyindeki düşmanla doğrudan temas içinde olan birliklerin bizzat arazide düşman ve taktik durumun gereklerine göre düzenlenmesini ve manevra yapmasını içeren düzeydir.[131]

b. Savaşın Tipleri

Nizami Savaş: İki veya ikiden fazla devlet arasında temel harekâtlar olan taarruz, savunma, geri çekilme ve askeri birlik intikallerini esas alan, stratejik hedefler ışığında belirlenen planlar doğrultusunda mekanize ve zırhlı ağırlıklı konvansiyonel kara birlikleri ile hava ve deniz kuvvetlerinin müştereken kullanıldığı silahlı mücadele şeklidir. Nizami savaşta temel hedef düşmanın savaşma azim ve iradesini kırmaktır. Lind'in ve arkadaşlarının modelindeki 1. ve 2. nesil savaşlarda bu hedef "düşmanın fiziki varlığının yok edilmesi" suretiyle gerçekleştirilmeye çalışılırken, aynı hedef 3. nesil savaşta düşmanın doğrudan fiziki varlığına yönelmek yerine akıllı, kuşatıcı manevralarla geri bölgesini ele geçirme ve muharebe edebilme yeteneğinin yok edilerek savaşma azminin kırılması suretiyle gerçekleştirilmeye çalışılır. Bu nedenle, bir savaşı kazanabilmek için ilk ve en önemli şart "üstün bir muharebe gücü" teşkil etmek hem nitelik ve hem de nicelik açısından yani her bakımdan düşmandan üstün olmaktır.

Gayri-nizami Savaş: Geleneksel ve konvansiyonel harp tanımlarından uzak şekilde, iki hasım güç arasında (devletler veya devlet

[130] *FM*, 24.
[131] *FM*, 25.

dışı aktörler), askeri ve yarı-askeri (para-militer) gayretleri içeren, genelde uzun süreli ve asimetrik şekilde devam eden politik-askeri mücadeledir.[132] Gayri nizami savaşta tarafların güçleri arasında önemli farklılıklar mevcut olup zayıf taraf güçlü tarafın sayısal ve nitelik üstünlüğünü asimetrik strateji, taktik ve yeteneklerle dengelemeye çalışır. Gayri-nizami savaşın bölümleri;

Gerilla Savaşı: Düşmanın fiziki işgali altındaki bölgede politik ve askeri kontrolünü kırmak ve bölgede yeni bir askeri-politik otorite tesis etmek maksadıyla dost askeri veya yarı-askeri unsurların küçük birlik harekâtı[133] tekniklerini kullanarak icra ettikleri silahlı mücadeledir.[134] Geleneksel anlamda zayıfın güçlüye karşı uyguladığı uzun soluklu politik-askeri bir direniş olan Gerilla Savaşı, kendi başına kesin sonuca ulaştıran bir askeri harekât olmayıp taarruz, savunma ve geri çekilme harekâtları yapan nizami birliklerin desteklenmesi amacını taşır.[135] 1977 yılı Cenevre Savaş Hukuku Sözleşmesi ek protokolüne göre bir silahlı grubun gerilla sayılabilmesi için;

- Grup içinde bir emir komuta zinciri kurulmuş olmalı ve grupları sevk edecek komutanlar belli olmalı,
- Uzak bir mesafeden belli olabilecek şekilde bir işaret taşımaları,
- Silahlarını açıkta ve görünür taşımaları,
- Uluslararası savaş hukuku ilkelerine ve etik değerlere bağlı kalmaları gerekmektedir.[136]

Ancak gerilla savaşının doğası gereği bir grubun tüm unsurlarının açık faaliyetler içinde olması düşünülemez.[137] Bu nedenle silahlı gerilla grupları açık faaliyetler yürütürken, gerillaya personel temini, lojistik,

[132] *FM 3-05 Army Special Forces Manual,* ABD Ordusu Talimnamesi, (2006), 2-1.
[133] Temel Küçük Birlik Harekâtı Teknikleri; pusu, baskın, keşif, üs bölgesi işgali gibi özel harp tekniklerini kapsar.
[134] *FM 31-21 Guerilla Warfare,* ABD Ordusu Talimnamesi, (1958), 3.
[135] *FM 31-21,* 5.
[136] Ek protokolü görmek için bkz. Erişim tarihi 24 Aralık 2010, http://www.icrc.org/web/eng.
[137] *FM 31-21,* 6.

finans, yardımcı olan ve buzdağının görünmeyen[138] bölümünü teşkil eden ve genelde açıktan bir silahlı mücadeleye girmekten kaçınan yer altı teşkilatı, milis kuvvetleri ve kurtarma/kaçırma hücreleri hem açık hem de örtülü faaliyetler içinde olurlar.[139] ABD FM 31-21 talimnamesine göre gerilla güçleri ile nizami askeri birlikler arasındaki irtibatı ve gerilla güçlerinin tali gayretlerinin savaşın stratejik hedeflerine uyumlaştırılmasından özel kuvvet unsurları sorumludur.

Ayaklanma ve Ayaklanmaya Karşı Koyma: Geleneksel görüş ayaklanmayı belli bir bölgede ya da ülkede meşru politik otoriteyi, politik şiddet ve uzun soluklu bir mücadele yolu ile devirmek ve o bölgede ya da ülkede yaşayan insanlar üzerinde siyasi otorite tesis etmek maksadıyla girişilen askeri ve yarı-askeri faaliyetler olarak tanımlamaktadır.[140] Ayaklanmaya karşı koyma da bu nedenle gayri nizami harbin bir parçası olarak görülmekte ve "dost ülkenin meşru otoritesini yıkarak yerine yeni bir politik düzen tesis etmek maksadıyla ülkenin tamamında veya bir bölümünde girişilen silahlı başkaldırıya karşı koyma konusundaki tüm askeri, yarı askeri ve sivil gayretler" olarak tanımlanmaktadır.[141] Bu tanımlardan bu harekât cinsinde hasım güçlerin öncelikli hedefinin ilgili bölgede veya ülkede yaşayan halk üzerindeki "politik meşruiyeti" olduğu açıkça görülmektedir. Ayaklananlar halk ile hâkim siyasi otorite arasındaki bağı koparmaya çalışırken ayaklanmaya karşı koyan otorite ise dost halk grubunun kendine olan bağımlılığını devam ettirecek, tarafsızları kendi safına çekecek ve hasım grupları caydıracak tedbirleri almak zorunda kalacaktır.[142] Cezayir İç Savaşı'ndaki tecrübesi ışığında Fransız askeri stratejist David Gaula "halk nezdindeki politik meşruiyetin" önemini şu şekilde açıklamaktadır:

---

[138] *FM 31-21*, 18.
[139] *FM 31-21*, 16.
[140] *ABD Hükümeti Ayaklanmaya Karşı Koyma Rehberi* (U.S. Government Interagency Counterinsurgency Initiative, Ocak 2009), 6.
erişim tarihi 12 Kasım 2010,
http://www.state.gov/documents/organization/119629.pdf. Ayrıca bkz. *FM 3-24, 1-1*.
[141] *ABD Hükümeti.*
[142] *FM 3-24*, 1-13.

> "Siyasi ve ideolojik sebepleri ne olursa olsun herhangi bir ayaklanmada en başta hasım güç olarak aktif bir azınlık vardır. Ayaklanmaya karşı koymadaki başarı bu aktif azınlık henüz büyümeden ve tarafsız çoğunluğun desteğini almadan aktif azınlığın politik söyleminin yok edilmesidir."[143]

Ayaklananlar için "deniz içindeki balık" misali halkın içinde kamufle olmak önemli bir stratejik üstünlük iken bu durum ayaklanmaya karşı koyanlar için ise hasım, tarafsız ve dost halk kitlesinin ayrıntılı analizini, ve daha da önemlisi ayaklanmaya aktif katılan hasım kitlenin tarafsız ve dost kitleden ayrılmasını gerektirecek önemli bir tahdittir.[144] Yine bu harekâtın doğası gereği ayaklananlar eylem yapmasalar dahi sadece varlıkları bile hâkim siyasi otoritenin meşruiyetinin sorgulanması için yeterliyken, hâkim siyasi otorite için ise başarı ayaklananların fiziki varlığının ve ürettikleri alternatif politik söyleminin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.[145]

Bir ayaklanma hareketine katılanların ideolojik motivasyonu (dini, etno-kültürel veya sınıfsal) hareketin devamlılığı için hayati derecede önemlidir.[146] Bu motivasyon, hareketin "kimliğini" ve "amacını" kutsar aynı zamanda harekete katılanların beraberce omuz omuza savaştığı bir "dava" olarak "birlik ruhunu" besler. Aynı zamanda ideolojik motivasyon, tarafsızların ve hakim otorite yandaşlarının hakim otorite ile kurmuş oldukları "gönül bağını" zayıflatmak ve bu kategorilerdekilerin harekete sempati duymasını sağlamak için hem bilişsel (cognitive) hem de duygusal (emotive) gerekçeler sunar.[147] İdeolojik motivasyon aynı zamanda, hazırlanacak propaganda mesajlarının (veya eylem-söylem paketlerinin) uygun vasıtalarla en etkili olabilecek yer ve zamanda hedef kitlelerle paylaşılması için gerekli ana çerçeveyi oluşturur. Bu açıdan aslında ayaklanma ve ayaklanmaya karşı koyma mücadelesi "fikirlerin

---

[143] David Gaula, *Counter insurgency Warfare: Theory and Practice* (Westport: Preager Security International, 1967), 53.
[144] John A. Nagl, *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*, (Chicago: University of Chicago Press, 2005), 249.
[145] *FM 3-24*, 1-1.
[146] *FM 3-24*, 1-15.
[147] *FM 3-24*, 1-26.

savaşıdır (battle of ideas).” Çoğu zaman ağızlardan çıkan sözler namlulardan çıkan mermilerden daha önemlidir.[148]

Ayaklanma ve Ayaklanmaya Karşı Koyma stratejilerinin “küçük savaşlar” olarak özellikle 20. yy. başlarından itibaren görünürlükleri artmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası başta Rusya’da Lenin ve Troçki’nin 1917 Kızıl Devrimi’ne götüren Bolşevik hareketi, T. E. Lawrence’nin Arapları Osmanlı İmparatorluğu’na karşı isyana teşvik etmesi önemli örneklerdir. II. Dünya Savaşı sonrası yaşanmaya başlayan “dekolonizasyon süreci” ve bu süreçte bağımsızlık mücadelesine giren eski sömürge halklarının “yükselen milliyetçilik akımlarıyla” beslenen gerilla hareketlerinin bu yönteme başvurmaları da önemli örneklerdir. Bunun yanı sıra ABD ve Sovyetler Birliği’nin bu tür bağımsızlık hareketlerini “ideolojik” olarak kutsayarak onlara “kol kanat” germesi ayaklanma ve ayaklanmaya karşı koyma açısından II. Dünya Savaşı sonrası dönemde pek çok örneğin yaşanmasına yol açmıştır. Mao’nun “kırsal ve uzun süreli halk savaşı,” “Che Guevara tipi focoist mücadele,” “şehir gerillacılığı” gibi pek çok farklı ekolu takip eden gerilla hareketleri bu dönemde kendilerinden kat kat üstün konvansiyonel ordulara karşı başarıya ulaşmıştır.

Terörizm ve Terörizme Karşı Harekât: 4. nesil savaş kimilerince terörizm olarak nitelendirilse de Lind ve arkadaşlarına göre bu kavram terörizmden daha geniş, ancak onu da içine alan bir kavramdır.[149] İlk üç nesil savaşın aksine 4. nesil savaşta düşmandan hem nicel hem de nitel anlamda daha güçlü olmak yerine düşmanın savaşma azmini kırmak için doğrudan düşman ordusunu değil ordunun içinden çıktığı toplumun kendisini hedef seçilebilir. İşte bunun için daha çabuk neticeler veren, maliyeti ve riski daha az, daha dramatik sonuçlar doğurarak daha çok medya ilgisi çeken bir seçenek olarak terörizmle amaçlanan toplumda “dehşet ve korku” yaratarak hedef ülkenin toplum nezdindeki “politik meşruiyetini” yıpratmaktır. Hakkında oldukça fazla bir literatür oluşan

[148] *FM 3-24*, 1-27.
[149] Lind ve diğerleri, “The Changing Face.”

terörizmin halen yüzü aşkın tanımının olması,[150] her devletin veya uluslararası örgütün terörizme farklı bakması nedenleriyle bu kavramın ne olduğu, ne olmadığı, hangi eylemlerin terörist eylem sayılıp hangilerinin sayılmayacağı konularında tam bir mutabakat olmadığının en açık göstergesidir.

Bu çalışma terörizmi, bir politik amaçtan ziyade politik ya da ideolojik bir hedefe ulaşmak maksadıyla kullanılan politik şiddet türlerinin "en kirlisi" olarak tanımlar. Yani terörizm, 4. nesil savaş genel bir tanımı içinde politik ve ideolojik hedeflere ulaşmak için kullanılan en kirli vasıtadır. Çünkü terörizm "sivilleri hedef alır ve temel hedefi sivil-savaşan ayırımı yapmadan uygulanacak bir şiddet veya şiddet tehdidi ile siviller arasında korku ve dehşet yaymak suretiyle sivil toplumun iradesini esir almak amacı güder".[151] *4. nesil savaşta savaşanların "niçin" savaştığı ön plana çıkarken terörist eylemlerde "nasıl" sorusu ön plana çıkar.* 4. nesil savaş, uzun vadeli ve sadece askeri hedeflere yönelen cephesiz ve küçük birlik harekâtı tekniklerine dayanan, ancak genel harp kurallarına bağlı kalan silahlı bir mücadele stratejisidir. Düşmanın kaynaklarını ve mücadele azmini tüketmeye dayanan bir *mahrum etme* (denial) stratejisi olan 4NS'e karşılık terörizm ise esasta bir sivil-savaşan ayırımı gözetmeyen bir *cezalandırma* (punishment) stratejisidir. [152]

ABD Ordusu Ayaklanmaya Karşı Koyma Talimnamesi FM 3-24'e göre halkın desteğini kazanmak ve onları politik bir hedef uğruna mobilize etmek isteyen bir politik hareketin hem *iknaya dayalı* (persuasive) ve hem de *zorlamaya dayalı (*coercive) stratejiler uygulamak zorunda olduğuna işaret etmektedir.[153] Bir bölgede sosyo-ekonomik ve politik yönden problemleri olan bir toplumun sosyolojik, ekonomik ve

[150] Wale Laqueur, *No End to War: Terrorism in the 21st Century* (New York: 2003), 235.
[151] D. Tucker, *Skirmishes at the Edge of Empire: The US and International Terrorism* (Westport: Preager Press, 1997).
[152] Mindaguas Rekasisus, "Unconventional Deterrence Strategy," (Naval Postgraduate School Thesis, 2005), 18.
[153] *FM 3-24*, 1-8.

güvenlik alanındaki ihtiyaçları karşılanarak bu toplum mücadeleye katılmaya ikna edilebilir. Ancak bölgedeki hâkim otoritenin o toplum üzerindeki "politik meşruiyetini" yıpratabilmek ve sorgulanmasını sağlamak için ikna edici teşvikler her zaman yeterli olmayabilir.[154] Zorlayıcı ve politik şiddet içeren eylemlerle de hem hedef kitle arasında korku ve endişe meydana getirilebilir, hem örgütün iç ve dış kamuoyunda reklamı yapılmış olur, hem de hükümet güçlerinin bölge halkını koruyamadığı mesajı verilmiş olabilir. Peki, teröre niçin başvurulur? Terör eylemleri ile, daha az maliyet, kaynak, personel ve riskle daha çok ses getirilebilir ve daha çok ulusal/uluslararası görünürlük sağlanabilir. Yüzbinlerin korkmasını ve milyonların seyretmesini sağlamak, örgütün gücünü, hasmın güçsüzlüğünü göstermek ve dikkat çekmek için birkaç sivili öldürmekten ne çıkar? Aynı zamanda terör eylemleri ile adını duyuran bir örgüt rahatlıkla kendine dış destek bularak finansal ve lojistik sorunlarını çözebilir. Bunun yanında terörist eylemlerde uluslararası bir savaş kuralına veya etik değere bağlı kalma şartının olmaması hem eylemin planlaması hem de icrası esnasında büyük bir esneklik ve durum üstünlüğü sağlar.

ABD Dışişleri Bakanlığı'na göre 2010 yılı itibarı ile dünya genelinde 80 ülkede faaliyet gösteren ve toplam personel sayıları 80.000'i bulan 45 terör örgütü mevcuttur.[155] Yine aynı kaynağa göre 2009 yılında dünya genelinde 14.000 terör saldırısı yaşanmış ve bu saldırılarda 22.000 kişi hayatını kaybetmiştir.[156]

ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı yapmış, hâlihazırda CIA başkanlığı görevini yürüten General Petraeus'un liderliğindeki bir ekip tarafından hazırlanan ABD Ordusu Ayaklanmaya Karşı Koyma Talimnamesine göre, Terörizme Karşı Koyma ise "terörizm faaliyetlerini

[154] *FM 3-24*, 1-9.
[155] ABD Dışişleri Bakanlığı Resmi sitesi, bkz. Erişim tarihi 20 Temmuz 2011, http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2009/140900.htm.
[156] Erişim tarihi 20 Temmuz 2011, http://www.state.gov/s/ct/rls/crt/2009/140900.htm.

engellemek, caydırmak ve önceden kestirmek maksadıyla yapılan taarruzi faaliyetlerin tümü" olarak tanımlanmaktadır.[157]

Dost Ülke İç Savunmasına Yardım (DÜİSY): Ayaklanma amacı güden gerilla savaşının tam zıttı olan bu gayri-nizami harekât cinsinde temel amaç dost ülke içinde politik amaç güden silahlı ayrılıkçı hareketlerin büyümesine karşı dost ülke güvenlik güçlerine eğitim, lojistik ve finansal destek sağlamaktır.[158] FM 3-05'e göre bu harekât "dost ülke içinde beliren siyasi-şiddet hareketlerine karşı dost ülke hükümetinin halk nezdindeki meşruiyetini korumak için yapılan askeri ve sivil faaliyetlerin tümü" olarak tanımlanmaktadır.[159] Şu an ABD'nin Kolombiya, Çin'in Kuzey Kore ve Rusya'nın Beyaz Rusya'da, bu ülkelerdeki kendilerine müzahir hükümetleri desteklemek için yapmaya çalıştığı askeri ve yarı askeri faaliyetlerin (askeri eğitim, silah ve malzeme yardımı, ortak tatbikatlar ve askeri ziyaretler vb.) tümü bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bilgi Harekâtı (BH): FM 3-05 Talimnamesi'ne göre Bilgi Harekâtı, bilginin stratejik yönetimi maksadıyla psikolojik harekât, sivil-asker işbirliği, siber savaş, komuta kontrol ve en önemlisi stratejik iletişim faaliyetlerinin tümünün birleşiminden oluşmaktadır. Bu faaliyetler eşgüdüm içerisinde, dost harekâtının etkinliğini arttıracak, hasımın harekâtının etkinliğini azaltacak şekilde Bilgi Harekâtı çatısı altında kullanılmaktadır.[160]

Lindsey J. Borg'a göre yeni yüzyılda savaşlar aslında harp sahasından kişilerin zihinlerine kaymış ve "fikirlerin savaşı (battle of ideas)" tank ve uçakların savaşından daha önemli hale gelmiştir.[161] Artık modern dünya orduları için de barış döneminde askeri güçleri ile üretecekleri

[157] *FM 3-24*, 2-6.
[158] *FM 3-05*, 2-2.
[159] *FM 3-05*, 2-3.
[160] Thomas X. Hammes, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century* (St. Paul: MN Zenith Press, 2004), 321.
[161] Lindsey J. Borg, *Communicating with Intent* (Incidental Paper, Harvard University, 2008).

caydırıcılık, savaş döneminde ise fiziki harp sahasında vereceği askeri mücadele kadar hedef kişi, grup veya ülkelerin algı ve kanaatlerinin yönetimi de önem kazanmıştır.[162] FM 3-05'e göre, psikolojik harekât hedef kişi veya kamuoylarının dost ülke stratejik hedeflerine uygun şekilde mevcut algı ve kanaatlerini değiştirmek için ne düşünmesi gerektiğini zorlayıcı veya ikna edici tekniklerle dikte eden bir süreçtir.[163] Özellikle ABD'nin psikolojik harekâtı, küresel terörle mücadele stratejileri kapsamında, başta El-Kaide olmak üzere aşırı örgütler ve aşırılıkla mücadele etmek ve hedef kamuoyları üzerinde ABD çıkarları lehine algı oluşturmak maksadıyla sıklıkla kullandığı görülmektedir.[164] Bu kapsamda, örneğin ABD halk desteğinin önem kazandığı birer 4NS harekât ortamı olan Irak ile Afganistan'da daha iyi mücadele edebilmek, hedef kamuoyu olarak belirledikleri Afgan ve Irak halkı nezdinde uygulaya geldikleri politikaları "meşrulaştırmak" için algı ve kanaat değişikliği yaratma konusunda radyo yayını, halk ve kaynak kontrolü için çeşitli güç gruplarına para ve nüfuz sağlama; alt yapı faaliyetleri, insani yardım ve destek faaliyetleri gibi teşvik edici yöntemlerle, itibarsızlaştırma gibi zorlayıcı yöntemleri psikolojik harekât tekniği olarak sıklıkla kullanmaktadır.[165]

ABD Talimnamesi JP 3-57'ye göre Sivil Asker İşbirliği (SAİB) faaliyetleri ise bazen açık bazen gizli olarak icra edilen Psikolojik Harekat faaliyetleri aksine hedef halk desteğini kazanmak maksadıyla tamamen açık ve şeffaf bir süreçle ve yerel hükümet unsurlarıyla koordine olarak icra edilen harekat bölgesindeki sivil alt yapıyı iyileştirmeye yönelik (su, elektrik ve kanalizasyon alt yapıları, eğitim ve sağlık tesisleri, hijyen) faaliyetleri kapsamaktadır.[166] Sivil-Asker İşbirliği

[162] Jeffrey Jones, "Strategic Communication: A Mandate for the United States," *Joint Force Quarterly* 4 (2009):104-114.
[163] *FM 3-05*, 1-2.
[164] Carsten Bocksette, *Jihadist Terrorist Use of Strategic Communication Management Techniques* (George C. Marshall Center for European Security Studies, December 2008).
[165] Russel Hampsey, "Rediscovering the Art of Psychological Operations," *Small Wars Journal* (4 Temmuz 2010).
[166] *JP 3-57*, ABD Ordusu Sivil-Asker İşbirliği Müşterek Talimnamesi (Washington DC: CJCS, July 08, 2008), viii.

aslında 4NS harekât ortamında bulunan ve genel olarak alt yapısı zayıf bölgelerde yaşayan sivil halkın desteklenmesi gayesi ile hem dost sivil gayretlerle dost askeri gayretlerin eş zamanlı ve koordineli bir şekilde kullanılmasını, hem de harekât ortamındaki meşru otorite ile koordineli bir şekilde hizmetin verilmesini sağlayarak bölge halkı nezdinde meşruiyetin güçlendirilmesidir.[167] SAİB faaliyetleri artık modern muharebe ortamının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Örneğin ABD dost ülkelere ekonomik yardımı amaçlayan USAID programının SAİB için ayrılan yıllık fonu yaklaşık 100 milyon dolardır[168] ve sadece ABD Kara Kuvvetleri'nde bu alanda çalışan ve büyük bir bölümü sivillerden oluşan 10.000'e yakın personel mevcuttur.[169]

Bilgi harekâtının bir başka alt bölümü ise siber harekât olup hem hasım güçlerin siber yeteneklerine yönelik taarruzi harekâtı hem de dost unsurların bilişim alt yapılarını korumaya yönelik savunma harekâtını kapsar.[170] Giderek bilişim alt yapılarına bağımlı hale gelen modern dünyada, devletlerin finans, ulaşım, sağlık ve güvenlik gibi önemli altyapılarına yönelik politik gayelerle işlenen hem sabotaj hem de istihbarat amaçlı siber saldırılar 4NS ortamının en önemli parametrelerinden biri haline gelmiştir.

---

[167] *JP 3-57*, x.
[168] USAID SAİB Rehberi, 27 Nisan 2008, 6.
Rehberin tamamı için bkz. Erişim tarihi 12 Ağustos 2011.
http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADS180.pdf,
[169] Erişim tarihi 12 Ağustos 2011.
http://www.globalsecurity.org/military/agency/army/ca-psyop.htm.
[170] William J. Lynn, "Defending A New Domain: The Pentagon's Cyberstrategy," *Foreign Affairs* (Eylül/Ekim 2010).

KAYNAKÇA

Adams, Gordon, Matthew Leatherman. "A Leaner and Meaner Defense." *Foreign Affairs* (Janurary-Februrary 2011).

Adamsky, Dima. *The Culture of Military Innovation: The Impacts of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US and Israel*. San Fransisco: Stanford University Press, 2010.

Aldis, Anne C. *Russian Military Reform*. London: Frank Cass Publishers, 2003.

Arquilla, J. D. Rondfelt. *Swarming and the Future of Conflict*. Santa Monica: Rand Cooperation, 2000.

Arquilla, John D. Rondfelt. *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime and Militancy*. Santa Monica: RAND Publication, 2001.

Axe, David. "Defining Victory to Win A War," *Foreign Policy*, 6 Ekim 2009.

Barker, Peter, Elisabeth Bumiller. "Obama considers a strategy shift in Afghan War." *New York Times*, 22 Eylül 2010.

Barnes, Julian E. "Cyber Combat: Act of War." *Wall Street Journal*, 31 Mayıs 2011.

Barnett, Thomas. *Pentagon's New Map: The Military in the 21st Century*. New York: Berkley Books, 2004.

Betts, Richard K. *Conflict After the Cold War*. New York: Pearson, 2008.

Bocksette, Carsten. *Jihadist Terrorist Use of Strategic Communication Management Techniques*. George C. Marshall Center for European Security Studies, December 2008.

Borg, Lindsey J. *Communicating with Intent*. Incidental Paper. Harvard University, 2008.

Clausewitz, Carl Von. *On War*. Princeton: Princeton University Press, 1976.

Chivers, C.J. "Georgia Eager to Rebuild Its Defeated Armed Forces." *New York Times*, 2 Eylül 2008.

Chubin, Shahram. "Extended Deterrence and Iran." *Strategic Insights* 8 (2009): 27-36.

Cordesman, Anthony. *Iran's Support of the Hezbollah in Lebanon*. Center for Strategic and International Studies, July 15, 2006.

Crane, Keith, Rollie Cal, Jeffrey Martini, *Iran's Political, Demographic and Economic Vulnerabilities*. Santa Monica: RAND, 2008.

Doyle, Michael W. *Ways of War and Peace*. New York: Norton Company, 1997.

Finch, Raymond C. *Why The Russian Military Failed In Cechnya*. Fort Leavenworth, KS: Foreign Military Studies Office,

Getleman, Jeefrey. "U.S. Relies on Contractors in Somalia Conflict." *New York Times*, 10 Ağustos 2011.

Gates, Robert. "A Balanced Strategy: Reprogramming the Pentagon for a New Age." *Foreign Affairs* (Ocak 2009).

Gaula, David. *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*. Westport: Preager Security International, 1967.

Hammes, Thomas X. *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. St. Paul: MN Zenith Press, 2004.

Hampsey, Russel. "Rediscovering the Art of Psychological Operations." *Small Wars Journal,* 4 Temmuz 2010.

Hanle, D.J. "On Terrorism: An Analysis of Terrorism as a Form of Warfare." Master Thesis. Naval Postgraduate School, 1987.

Jones, Jeffrey. "Startegic Communication: A Mandate for the United States." *Joint Force Quarterly* 4 (2009): 104-114.

Kazemzadeh, Masoud. "Ahmedınejad's Foreign Policy." *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East* Vol 27 No 2 (2007).

Keegan, John. *The Face of Battle*. New York: Viking Press, 1976.

Laqueur, Wale. *No End to War: Terrorism in the 21st Century*. New York: 2003.

Liang, Qiao ve Wang XIANGSUI. *Unrestricted Warfare*. Çeviren FBIS. PLA Publishing House, 1999.

Lind, W.S ve diğerleri. "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation." *Marine Corps Gazette,* Ekim 1989.

Linn, Brian. *The Echo of Battle*. London: Harvard Press, 2007.

Lobben, Richard A. *Sudan: Global Security Watch*. Santa Barbara: CA Preager, 2010.

Lynn, William J. "Defending A New Domain:The Pentagon's Cyberstrategy." *Foreign Affairs* (Eylül/Ekim 2010).

Mansoor, Peter R. "The Softer Side of War." *Foreign Affairs* (Janurary-February 2011).

McFaul, Michael, Abbas Milani, Larry Diamond, "A Win-Win US Strategy for Dealing With Iran." *The Washington Quarterly* Vol 30 No 1.

Matsumara, J S. Randall, T Herbert, R Glenn. *Exploring Advanced Technologies for Future War System and Programs*. Santa Monica: RAND Publication, 2001.

Miller, Steven. *Russian Military*. London: MIT Press, 2004.

Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*. New York: Knopf, 1967.

Moses, Asher. "Georgian Websites Forced Offline in Cyber War." *Sydney Morning Herald*, 12 Ağustos 2008.

Nagl, John A. *Learning to Eat Soup with a Knife: Counterinsurgency Lessons from Malaya and Vietnam*. Chicago: University of Chicago Press, 2005.

Peters, Ralph. "Afghan Agony: More Troops won't help." *New York Post*, 14 Eylül 2008.

Rekasisus, Mindaguas."Unconventional Deterrence Strategy." Naval Postgraduate School Thesis, 2005.

Ropp, Theodore. *War in the Modern World*. John Hopkins University Press, 2000.

Toffler, Alvin. *War and Anti-war: Survival at the dawn of the 21st Century*. Boston: Little Brown Company, 1993.

Traynor, Ian. "Russia Accused of Unleashing Cyberwar to Disable Estonia." *The Guardian*, 17 Mayıs 2007.

Turcan, Metin. "Seeing the Other Side of the COIN: A Critique of the Current Counterinsurgency (COIN) Strategies in Afghanistan." *Small Wars Journal* Vol 7 No 3.

Turcan, Metin & Nihat Özpınar. "Who let the dogs out?: A critique of the security for hire option in weak States." *Dynamics of Asymmetric Conflict* Vol 2: 143 – 171.

Van Creveld, Martin. *The Rise and Decline of the State,* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Waltz, Kenneth. *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press, 1954.

Weir, Fred. "Roots of Georgia-Russia Clash Run Deep." *Christian Science Monitor*, 12 Ağustos 2008.

Wood, Sara. "Petraeus: Interrogations Reveal Iranian Influence in Iraq." American Forces Press Service. Pentagon News Conference. Washington, D.C.: April 26, 2007.

Zenko, Micah. "The Future of War." *Foreign Policy* (March-April 2011).

Talimnameler

FM 3-05 Army Special Forces Manual. ABD Ordusu Talimnamesi. 2006.

FM 3-24 US Marine COIN Manual. 2008.

FM31-21 Guerilla Warfare. ABD Ordusu Talimnamesi. 1958.

ABD Hükümeti Ayaklanmaya Karşı Koyma Rehberi. U.S. Government Interagency Counterinsurgency Initiative, Ocak 2009.

Erişim tarihi 12 Kasım 2010. http://www.state.gov/documents/organization/119629.pdf.

JP 3-57. ABD Ordusu Sivil-Asker İşbirliği Müşterek Talimnamesi. Washington, DC: CJCS, July 08, 2008.

KKT 100-5. Harekât Talimnamesi. 1998.

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE BARIŞ

Atilla SANDIKLI
Doç. Dr.
BİLGESAM Başkanı

Erdem KAYA
BİLGESAM Araştırma Koordinatörü

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE BARIŞ

Uluslararası ilişkiler, Batı literatüründeki çeşitli eserlerden felsefi temellerini alarak 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde ayrı bir disiplin hüviyeti kazanmaya başlamıştır. Uluslararası arenadaki egemen aktörlerin diğer egemen aktörler karşısındaki hareket tarzlarını açıklamaya ve tahmin etmeye yönelik geliştirilen teorik yaklaşımlar aynı felsefi temeller üzerine inşa edilmiştir. İlk teorik yaklaşımlar Antik Yunan kaynaklı pozitivist bakış açısıyla tasarlanan varsayımlarla devletlerarası münasebetleri gözlemlenebilir gelişmeler dâhilinde izah etmeye çalışmıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininin ortaya çıkışına zemin hazırlayan gözlemlenebilir gelişmeler ise çoğunlukla savaşlardır. Savaşlar; uluslararası sistemin aktörlerini dönüştürme ve devletlerarası düzeni değiştirme işlevlerinden ötürü birincil önceliğe sahip hadiseler olarak değerlendirilmiştir.

Bu nedenle, uluslararası ilişkiler disiplini ortaya çıktığında doğrudan barış kavramıyla ilgilenmemiş, daha çok uluslararası düzenin, savaşların ve tarihteki ilgili gelişmelerin teorik değerlendirmelerine odaklanmıştır. Barış kavramı ancak devletlerarası düzen ve savaşlar kapsamında dolaylı olarak ele alınmıştır. Bunun sonucu olarak uluslararası ilişkiler disiplininde barış kavramı üzerine yapılan çalışmalar, savaş üzerine yapılan çalışmaların gölgesinde kalmıştır. Mevcut literatürde uluslararası çatışmalar ve terörizm konularında gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar barışın tesisi, sürdürülebilirliği ve korunması hakkındaki araştırmalardan oldukça fazladır. Uluslararası ilişkilerin bir alt dalı olarak ortaya çıkan çatışma çözümü ve barış çalışmaları disiplini dahi barış kavramını geliştirmekte

başarısız olmuş, aksine savaşa neden olan dinamikleri açıklamaya girişmiştir. Şiddet, insan doğasının ve devletlerarası etkileşimin doğal bir yönü olarak değerlendirilmiş, karar alıcıları barışa ikna edebilecek iklimin niteliklerinden ziyade devletleri silahlı güç kullanmaya sevk eden sebepler üzerinde durulmuştur.[1]

Ancak, son dönemlerde uluslararası ilişkilerde barış konusu odaklı akademik dergilerin, enstitülerin, yüksek lisans ve doktora programlarının ve derslerinin arttığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte uluslararası siyasi gelişmeler kapsamında barış olgusunu ele alan yayınların çoğalması beklenmektedir. Ampirik verilerdeki çeşitlilik uzun dönemde barışı inceleyen teorik literatürün zenginleşmesine hizmet edecektir. Disiplinin mevcut teorik literatüründeki barış kavramının incelenmesi ise uluslararası ilişkiler akademisini ve öğrencilerini bu yönde entelektüel çaba sarf etmeye teşvik edebilir. Böyle bir mülahaza ile hazırlanan bu çalışma; uluslararası ilişkiler teorilerinde barış kavramının nasıl ele alındığını analiz etmekte, disiplinde barışla ilgili teorik literatürün genel çerçevesini ortaya koymaktadır. Çalışmada, Pozitivist teorilerden İdealizm, Liberalizm, Uluslararası Entegrasyon Teorileri, Demokratik Barış Teorisi, Realizm ve Marksizm; postpozitivist teorilerden ise Eleştirel Kuram ve Postyapısalcılık'ın barışın tesisine ilişkin yaklaşımları incelenmektedir.

POZİTİVİST TEORİLERDE BARIŞ KAVRAMI

İdealizm Geleneğinde Barış Kavramı

İdealizm'in dünya barışının nasıl gerçekleşebileceğine ilişkin yaklaşımı; bütün halkların hür iradesiyle kendi yönetimlerini tayin edebilme hakkı, uluslararası hukukun üstünlüğü, devletlerarası ticari ilişkiler, uluslararası işbirliğini sürekli kılacak devletlerarası teşkilatlar ve dünya genelinde etkili olabilecek federal bir idare sistemi gibi fikirlere dayanır. İdealist düşünürler, bu alanlardaki ilerlemelerden hareketle uluslararası sistemde

[1] Oliver P. Richmond, *Peace In International Relations* (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2008), 1-4.

nihai barışa doğru bir gelişme olduğu kanaatine sahip olmuşlardır. İdealizm geleneği; Jeremy Bentham, John Locke, Adam Smith, Immanuel Kant ve Thomas Paine gibi düşünürlerin fikirlerinden beslenerek ortaya çıkmış; Sir Alfred Zimmern, Norman Angell, Philip Noel-Baker gibi isimlerin çalışmalarıyla gelişmiştir. İdealist yaklaşım, Woodrow Wilson'ın 1918 yılında ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi'nin ortak oturumunda beyan ettiği 14 İlke doğrultusunda uluslararası ilişkilerde somut uygulamalarını bulmaya başlamıştır.

İdealizm'e göre uluslararası sistemde barışçıl ve adil dünya düzenine doğru bir ilerleme vardır. İnsan doğası özünde barışçıldır ya da barış içinde bir arada yaşama yönünde olgunlaşabilecektir. Devletler demokratik değerlerle donatıldıkça diğer devletlerle olan ihtilaflarını savaşarak değil sulh yoluyla çözme yönünde irade gösterecek, ortak menfaatleri ön planda tutarak işbirliğine yönelecektir. Devletlerarası etkileşimde savaş kaçınılmaz değildir. Savaşlara yol açan faktörler devletlerarası teşkilatlar tarafından denetim altına alınabilir. İdealist bakış açısı savaşın ebediyen ortadan kaldırılabileceğini, evrensel ve nihai bir barışın gelecekte gerçekleşebileceğini ileri sürer. Tüm düşmanlıkların sona erdirilmesi, devletlerin savaşma yeteneklerinin asgariye indirilmesi ve silahlı kuvvetlerin sadece iç güvenliği sağlayabilecek ölçekte tutulması kalıcı barış için gereklidir. Immanuel Kant, devletlerarası antlaşmaların ileride çatışmalara mesnet teşkil edebilecek gizli maddeler içermesine ve sürekli orduların varlığına bu nedenle karşı çıkmıştır.[2]

İdealizm'e göre uluslararası barışın sağlanabilmesi, bütün halkların hür iradesiyle kendi yönetimlerini tayin edebilme hakkına sahip olmasıyla ilişkilidir. Bir milletin başka bir milletin egemenliği altında bulunması sürdürülebilir barışı imkânsız kılmaktadır. Woodrow Wilson kendi geleceğini tayin ilkesini dünya barışı için gerekli görmüş, dönemindeki imparatorluklar bünyesinde yer alan halkların bağımsızlığını savunmuştur.[3]

---

[2] Immanuel Kant, *Toward Perpetual Peace: A Philosophical Sketch* (1795), 1-2, http://www.earlymoderntexts.com/pdf/kantpeac.pdf.

[3] Woodrow Wilson, "The Fourteen Points," içinde *Classics of International Relations*, der. John A. Vasquez, (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1996), 38-40.

Kant; veraset, mübadele, alım-satım veya hibe yoluyla hiçbir devletin başka bir devletin hâkimiyeti altına girmemesi gerektiğini belirtmiştir. Üzerinde bulunduğu toprak ve diğer zenginlikler devletin özel mülkiyeti olabilir, ama devlet alınıp satılabilecek bir mülk değildir. Devlet kendi geleceğini kendisi tayin eden bir toplulukla devlettir ve başka bir otoriteye bağlı varlık gösteremez. Kant'ın ebedi barışın tesisi için kurulmasını öngördüğü dünya federasyonu bağımsız devletlerden oluşmaktadır.[4]

İdealizm geleneği küresel barışın tesisi için devletlerarası anlaşmazlıkların giderilmesinde uluslararası hukuk ilkelerinin esas alınması gerektiğini ileri sürer. Devletlerin barış içinde bir arada varlık gösterebilmesi için bazı norm ve kurallara ihtiyaç vardır. Bu norm ve kurallar Hugo Grotius'un doğal hukuk tanımında yer alan nefsi müdafaa ve özel mülkiyet haklarının uluslararası düzeye uyarlanabileceği düşüncesi ile ele alınmaya başlamıştır. Grotius'a göre devletler kendi barışı ve çıkarları gereği uluslararası hukuka bağlı kalmalıdır.[5] Immanuel Kant, sürdürülebilir küresel barışı mümkün kılacak federal birliğin muhafaza edilmesinde uluslararası hukukun üstünlüğe işaret etmiştir.[6] Dolayısıyla İdealizm'e göre kalıcı barış, devletlerin aralarındaki sorunları uluslararası hukuk ilkeleriyle çözebildiği bir düzende sağlanabilir. Dünya barışı devletlerarası problemleri çözüme kavuşturacak bir yargı sisteminin geliştirilmesiyle korunabilir.

İdealizm, küresel barışın yerleşmesinde ülkeler arasındaki iktisadi ilişkilerin önemine değinir. Adam Smith, birey-toplum ilişkisi kapsamında geliştirdiği "menfaatlerin uyumu" ilkesinden hareketle ekonomik alanda devletlerin tekil çıkarlarının uluslararası toplumun faydasına hizmet ettiğini öne sürmüştür. Kendi halkının refahı için çaba harcayan bir devlet aynı

[4] Kant, *Toward Perpetual Peace*, 2-9.
[5] Hugo Grotius, "Prolegomena to The Law of War and Peace," içinde *Classics of International Relations*, der. John A. Vasquez, (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1996), 402-403.
[6] Kant, *Toward Perpetual Peace*, 17.

zamanda uluslararası toplumun refahına katkıda bulunmaktadır.[7] Woodrow Wilson, küresel barışın sağlanabilmesi için uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini 14 İlke arasında zikretmiştir.[8] Serbest piyasa ekonomisinin küresel ölçekte geçerli olması ile devletlerarası ticari ilişkiler gelişecek; karşılıklı ekonomik çıkarlar, devletleri barışın korunması yönünde ortak hareket etmeye zorlayabilecektir.

İdealist düşünürler dünya barışının küresel ölçekte gerçekleştirilecek devletlerarası işbirliğiyle mümkün olabileceğini kabul ederler. Dünya barışı, devletlerin tekil girişimleri ile değil uluslararası sistemin küresel ölçekte ortak hareket etmesiyle sağlanabilir.[9] Kant, bağımsız cumhuriyetlerin tesis edeceği federal bir yapının küresel barışı sürekli kılabileceğini ileri sürmüştür. Uluslararası hukuk bu federal yapı sayesinde etkili bir şekilde uygulanabilecek, devletlerarası savaş tamamen ortadan kaldırılabilecektir.[10] Wilson, dünya barışının devletler topluluğunun ortak çabasıyla sağlanabileceğini ve sürdürülebileceğini ifade etmiş, uluslararası bir teşkilatın bu işlevi yerine getirebileceğini belirtmiştir.[11]

İdealist düşünürler, 1. Dünya Savaşı sonrası dönemde demokratik yönetimlerin yaygınlaşması ve Milletler Cemiyeti'nin güçlenmesi ile evrensel barışın tesis edilebileceğine kanaat getirmişlerdir. Demokrasi ile yönetilen devletler diğer devletlerle işbirliği içinde hareket edecek, dünya çapında ağırlığı artan Milletler Cemiyeti'nin sağlayacağı uluslararası siyasi iklim de dünya barışını temin edebilecektir. 1. Dünya Savaşı sonrası Versay düzeni ve Milletler Cemiyeti ile uluslararası barış sürdürülemediği için İdealizm güncelliğini yitirmiş, aynı gelenekten beslenen uluslararası ilişkiler yaklaşımları; Liberalizm, Neoliberalizm, Demokratik Barış Teorisi, Plüralizm, Fonksiyonalizm ve Transnasyonalizm gibi teorilerle devam etmiştir.

---

[7] Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004), 360-361.
[8] Wilson, "The Fourteen Points," 39.
[9] Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkilere Giriş* (İstanbul: Der Yayınları, 2009), 13.
[10] Kant, *Toward Perpetual Peace*, 9-10.
[11] Wilson, "The Fourteen Points," 40.

Liberalizm ve Neoliberalizm

I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'da faşizmin ve diktatörlerin güçlenmesi İdealizm'in tasvir ettiği nihai barışın gerçekleşmesi ümidini önemli ölçüde zedelemiştir. Liberal bakış açısı bu nedenle İdealizm'in dünya federasyonu ve topyekûn silahsızlanma gibi "ütopik" hedeflerini daha uygulanabilir bir çizgiye çekerek kalıcı barışın tesisi için pragmatik araçlara odaklanmıştır.[12] Liberalizme göre dünya barışı; siyasi ve ekonomik liberal normların ulusal ve uluslararası düzeyde yerleşik hale gelmesi, karşılıklı bağımlılığın ve etkileşimin artması, devletlerarası teşkilatların öncülüğünde gerçekleştirilecek uluslararası işbirliği, yönetişim ve insan haklarının korunmasıyla gerçekleşebilir.

İnsan doğasının barışa eğilimli olduğunu kabul eden Liberalizm, liberal demokrasilerin sürdürülebilir küresel barış için en uygun yönetim şekli olduğunu savunmuştur. Bireylerin haklarını devlete karşı koruyabilecek liberal anayasalarla yönetilen demokrasiler iç barışını muhafaza edebilecektir. Ulusal düzeyde liberal demokratik düzeni tesis etmiş ülkeler uluslararası seviyede diğer devletlerle ortak siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda işbirliğine gidecektir. Joseph A. Schumpeter, liberal kurumların ve değerlerin barış üzerindeki olumlu etkisine işaret etmiş, kapitalizm ve demokrasinin barışın tesisinde iki önemli dinamik olduğunu ileri sürmüştür.[13]

Liberalizm, dünya barışının serbest piyasa ekonomisi kurallarının geçerli olduğu bir sistemde mümkün olabileceğini iddia etmiştir. Ekonomik ilişkiler devletleri ortak menfaatlere sahip aktörler haline getirmekte, karşılıklı ticareti mümkün kılan barış ortamını koruyacak iradeyi ortaya çıkarmaktadır. Montesquieu barışı, uluslararası ticaretin doğal bir sonucu olarak değerlendirmiş, aralarında bağımlılık bulunan

[12] Richmond, *Peace In International*, 32-33.
[13] Michael W. Doyle, "Liberalism in World Politics," içinde *Essential Readings in World Politics*, der. Karen A. Mingst & Jack L. Synder (New York: W. W. Norton & Company Inc, 2004), 73-86.

devletlerin birbiriyle savaşmayacağını farz etmiştir.[14] Konuyla alakalı nicel çalışmalar, ekonomik getirisi yüksek olan ticareti münasebetlerin barışın korunması üzerindeki olumlu etkisine işaret etmektedir. Oneal, Russett ve Berbaum'un ilgili çalışması, ekonomik alandaki karşılıklı bağımlılığın herhangi iki ülke arasındaki çatışma ihtimalini %43 oranında düşürdüğünü göstermektedir.[15]

Ancak ekonomik alandaki karşılıklı bağımlılığın daha çok liberal rejimler arasında barışın korunmasına hizmet ettiği görülmektedir.[16] Liberal demokrasiler liberal olmayan devletlerle savaşa girebilmektedir. Dolayısıyla sadece liberal rejimlerle yönetilen ülkeler arasında kalıcı barıştan bahsedilebilir. Michael W. Doyle, bu müstakil barışın istikrarlı bir genişleme sürecine girdiğini ve dünya barışının sağlanabileceği ümidini güçlendirdiğini öne sürer.[17] Liberal değerlerin yaygınlaşması ve kabul görmesi ile diğer devletler bir sosyalizasyon süreci geçirerek uluslararası topluma entegre olabilecek, barışın sürdürülebildiği coğrafya genişleyecektir.

Devletlerarası teşkilatların öncülüğünde gerçekleştirilecek uluslararası işbirliği liberal barışın tesisinde önemli rol oynamaktadır. Liberalizm, İdealizm geleneğinin dünya çapında federal bir sistem kurmak fikrinden ayrılmış, liberal devletlerin iradesiyle kurulacak uluslararası teşkilatlarla barışın sağlanabileceğini ve korunabileceğini ileri sürmüştür. Uluslararası teşkilatlar belirli norm ve kurallar dâhilinde devletlerarası işbirliğini teşvik edebilecek ve kolektif güvenliği sağlayarak barışı koruyabilecektir. Kolektif güvenliği koordine eden kurumların varlığı, devletlerin menfaat tasarılarının uluslararası istikrarın korunması hedefiyle örtüşmesine hizmet

[14] Robert Howse, "Montesquieu On Commerce, Conquest, War, and Peace," *Brooklyn Journal of International Law* 33 1 (2006): 693-694.
[15] John R. Oneal, Bruce Russett ve Micheal L. Berbaum, "Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885-1992," *International Studies Quarterly* 47 3 (2003): 373.
[16] Andrew Moravscik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics," *International Organization* 51 4 (1997): 534.
[17] Michael W. Doyle, "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs," *Philosophy and Public Affairs* 12 3 (1983): 206.

edecektir. Devletlerin saldırgan aktörlerin durdurulması için toplu hareket edebileceğini öngören kolektif güvenlik sistemi, muhtemel saldırılara karşı caydırıcı etkiyi muhafaza ederek savaşları engelleyebilecektir. Kolektif güvenlik sisteminde mütecaviz devlete karşı gerçekleştirilecek toplu tepki ise bu devleti dengeleyebilecek ölçüde kuvvetli olabilecektir.[18]

Uluslararası teşkilatların dünya barışının tesisindeki işlevi Neoliberalizm'de daha belirgindir. Keohane ve Martin'e göre uluslararası teşkilatlar; devletlerarası karşılıklılık ilkesinin gözetilmesi, işbirliğinin belirlenen hedefler doğrultusunda tertip edilmesi ve yürütülmesine katkı sağlayarak kalıcı barışa hizmet etmektedir. Uluslararası teşkilatlar, düzenli bilgi akışını sağlayarak ve karşılıklı taahhütlerin yerine getirilmesi noktasında tarafların ikna olmasını kolaylaştırarak, ülkeler arasında güven inşa etmektedir.[19] Nitekim devletlerarası ikili ilişkiler ölçeğinde gerçekleştirilen nicel çalışmalar, aynı uluslararası teşkilata üye olan ülkeler arasındaki çatışma riskinin daha az olduğunu göstermektedir.[20] Uluslararası teşkilatlar ayrıca üye ülkeler arasında ticari bağları güçlendirmekte, böylece barışın sürdürülmesine dolaylı katkıda bulunmaktadır.[21]

Liberal bakış açısı son dönemde çok taraflılığa imkân tanıyan küresel yönetişim ilkesiyle barışın sürdürülmesi yönünde yeni yaklaşımlar tasarlamıştır. Küresel yönetişim; farklı dış politika tercihleri olan devletlerin, problemlerin teknik yönleri hakkında ihtisas sahibi teknokratların ve sivil toplumun birlikte çözüm üretebileceği bir diyalog zemini işlevi görebilir. Dünya barışına doğrudan veya dolaylı olarak zarar veren terörizm, ekonomik krizler, çevre felaketleri, iklim değişikliği gibi ulusaşırı tehditlerle mücadele bu diyalog zeminindeki yönetişimle

[18] Charles A. Kupchan ve Clifford A. Kupchan, "The Promise of Collective Security," içinde *Theories of War and Peace: An International Security Reader*, der. Michael E. Brown, Owen R. Coté, Jr., Sean M. Lynn-Jones ve Steven Miller (Massachusetts: The MIT Press., 1998), 397-406.
[19] Robert O. Keohane ve Lisa L. Martin, "The Promise of Institutionalist Theory," *International Security* 20 1 (1995): 42-50.
[20] Oneal, Russett ve Berbaum, "Causes of Peace:" 373.
[21] Oneal, Russett ve Berbaum, "Causes of Peace:" 389.

gerçekleştirilebilir. Nitekim Birleşmiş Milletler, küresel ve yerel ölçekte yönetişimi gerçekleştirerek liberal barışı muhafaza edebilecek en önemli mekanizma haline gelmiştir.[22] Gerek BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nin yapısı ve yetkileri gerekse diğer devletlerarası teşkilatların demokratik temsil ve müessiriyeti konularında yapılacak reformlarla küresel yönetişimin barışın tesisindeki etkisi artırılabilir.

Uluslararası Entegrasyon Teorileri

Uluslararası entegrasyon teorileri, devletlerin bütünleşmiş topluluklar meydana getirerek güvenliği ve barışı sağlayabilecek bir düzen teşkil edebileceğini ileri sürer. Bütünleşme sürecinin ortaya çıkaracağı karşılıklı bağımlılık ve ortak menfaate dayalı işbirliği devletler topluluğunun üyeleri arasında çatışma ihtimalini düşürebilecek, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü doğrultusunda müşterek iradeyi muhafaza edecektir. Fonksiyonalizm ve Neofonksiyonalizm bu iradenin belirli işlevlerin gerçekleştirilmesine yönelik yetki devri ilkesiyle başlatılan işbirliğinin genişlemesi neticesinde ortaya çıkabileceğini ve dünya barışına hizmet edeceğini ileri sürmüştür.

Karl Deutsch'a göre entegrasyon, aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan ve birlikte hareket ederek topluluk niteliklerini ve dinamiklerini sürdürebilen birimler arasındaki ilişkidir. Bu birimlerin birbirinden ayrı varlık göstermesi aynı dinamikleri doğurmayacak, birimlerin müstakil hareketi topluluk bünyesindeki hareket tarzlarına göre farklılık arz edecektir.[23] Entegrasyon, topluluk mensubu ülkeleri barışın korunması hedefinde toplayabilecek etkiye sahiptir. Deutsch, uluslararası entegrasyonun çoğulcu nitelik taşıyan bir güvenlik toplululuğuna terfi etmesiyle barışın sağlanabileceğini ifade eder. Çoğulcu güvenlik toplululuğu, temel siyasi değerlerin bağdaştığı, karar mercilerinin karşılıklı duyarlılığı sağlayabildiği ve tarafların birbirinin hareket tarzını tahmin

[22] Richmond, *Peace In International*, 35.
[23] Karl W. Deutsch, *The Analysis of International Relations* (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1978), 198.

edebildiği şartlarda gerçekleşebilir. Bu topluluğun üye ülkeleri arasında; ihtilafları silahlı güce başvurarak çözme eğilimi, dolayısıyla savaş ihtimali asgari düzeyde tutulabilecek, işbirliği yanlısı kamuoyları oluşabilecek, iletişim ve karşılıklı duyarlılığın devamı ile barış sürdürülebilecektir.[24]

Fonksiyonalizm, barışı sağlayabilecek entegrasyon sürecinin devletlerin ortak ihtiyaçları kapsamında uluslararası teşkilatların devreye girmesi ile başlayabileceğini ileri sürer. David Mitrany, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde bağımsız devlet sayısının artışıyla birlikte uluslararası düzeyde ortak ihtiyaç alanlarının genişleyeceğini öngörmüş, bu ihtiyaç alanlarına özel devletlerarası organların geliştirilebileceğini ifade etmiştir. Savaşların engellenebildiği bir dünya toplumunun ortaya çıkabilmesi için devletleri birlikte hareket etmeye sevk edecek ve birbirine bağlayacak unsurların ön planda tutulması ve yapıcı işbirliğine gidilmesi gereklidir. Uluslararası işbirliği sürecinde Fonksiyonalist yaklaşımın benimsenmesi devletlerin eşit egemenliği ilkesinden kaynaklanabilecek güçlüklerin aşılmasına hizmet edecektir. Fonksiyonalist işbirliği egemenliğin devrini değil belirli işlevlere odaklı uluslararası teşkilatlara yetki devrini esas alır.[25] Ortak çıkarlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda kurulacak uluslararası teşkilatların faaliyet kapsamı işbirliği sürecinin etkisiyle farklı alanlara doğru yayılacak (ramification), devletlerarası güven tesis edilebilecektir. David Mitrany'ye göre barış, devletlerin belirli alanlardaki yetkilerini devredeceği ve faaliyet alanı peyderpey genişleyecek bu teşkilatlarla sağlanabilecektir.[26]

Neofonksiyonalizm, devletlerin çıkarları doğrultusunda işbirliğine gitmesi ile entegrasyonun gerçekleşebileceğini, bu sürecin barışın tesisini ve korunmasını sağlayabileceğini öne sürer. Özellikle aynı bölgedeki ülkeler ortak menfaatler kapsamında işbirliğini kurumsal boyuta taşıyarak entegrasyon süreci başlatabilir. Ernst B. Haas'a göre devletleri entegrasyona sevk eden saik, ulusaşırı ihtiyaçlardan ziyade karar alıcıların

[24] Deutsch, *The Analysis of*, 244-251.
[25] David Mitrany, "The Functional Approach to World Organization," *Royal Institute of International Affairs* 24 3(1948): 356-359.
[26] David Mitrany, *The Functional Theory of World Politics* (Londra: Martin Robertson, 1975), xi.

işbirliğinin menfaat sağlayacağı yönündeki beklentileridir.[27] Haas, Mitrany'nin uluslararası işbirliğinin genişleyerek devam edeceği yönündeki tespitini kabul eder ve bu süreci taşma etkisi (spillover) kavramı ile açıklar. Taşma etkisi bir sektörde başlatılan entegrasyonun diğer sektörlere doğru genişlemesidir. Devletler, ilk aşamada planlanmadığı halde entegrasyon kapsamının genişletilmesinin fayda getirebileceğini süreç içinde öğrenebilir ve bu yönde hareket edebilir.[28] Entegrasyon, daha fazla alana yayıldıkça devletlere yüksek düzeyde menfaat sağlayan bir dinamik haline gelmekte ve devletlerarası ilişkilere istikrar katmaktadır. Entegrasyon süreci böylece devletlerarası anlaşmazlıkların çözümünde başvurulabilecek normlar ve kuralların oluşmasına hizmet etmekte[29], silahlı güç kullanma ihtimalini düşürmektedir. Avrupa bütünleşmesi projesiyle Almanya-Fransa ilişkilerinin çatışma doğurmayacak niteliğe kavuşturulması Neofonksiyonalist bakış açısının bu konuda üzerinde durdurduğu bir örnektir.

Demokratik Barış Teorisi

Demokratik Barış Teorisi'ne göre demokratik normların yerleşmesiyle kalıcı uluslararası barışın tesisi arasında doğru orantılı bir korelasyon vardır. Halkın karar merciine etkisi nispetinde devletin silahlı güce başvurma eğiliminin zayıflayacağı, uluslararası ihtilafların çözümünde diplomatik yollara öncelik verileceği farz edilmiştir. Demokratik yönetime sahip devletlerin birbiriyle savaşmayacağı, böylece sürdürülebilir dünya barışının sağlanabileceği ileri sürülür.

Charles L. Montesquieu monarşilerin savaşa daha fazla eğilimli olduğunu ileri sürer. Montesquieu'ye göre demokratik yönetimlerin yaygınlaşması uluslararası barışın muhafaza edilmesini sağlayabilecektir.[30]

---

[27] Ernst B. Haas, *Beyond the Nation-state: Functionalism and International Organization* (Stanford: Stanford University Press., 1964), 34-35.
[28] Haas, *Beyond the Nation-state,* 48.
[29] Haas, *Beyond the Nation-state,* 47.
[30] Torbjörn L. Knutsen, *A History of International Relations Theory: An Introduction* (Manchester: Manchester University Press, 1992), 106-107.

Halkın iradesinin yönetime yansıdığı cumhuriyetlerde savaşa girme kararı toplum tarafından alınacağı için devletlerarası savaş ihtimali daha düşüktür. Kant, harplerin sebep olacağı yıkım ve zararlardan doğrudan etkilenecek halkın savaşa girme konusunda oldukça ihtiyatlı hareket edeceğini ifade eder.[31] Böylece devletler sadece tek bir liderin ya da yönetici elitlerin kararıyla diğer devletlere savaş açamayacak, halkın temkinli tutumu neticesinde tercihini çoğu zaman barışçıl çözümden yana kullanacaktır.

Devletin siyasi rejiminin demokratik olmasının barışa katkı sağladığı ampirik verilerle desteklenmektedir. Oneal, Russett ve Berbaum'un 1885-1992 yılları arasındaki döneme ait yaklaşık 10,000 ikili ilişki kapsamında derlediği verilerle gerçekleştirdiği çalışma, demokrasinin barışın tesisine hizmet eden üç temel faktör arasında yer aldığını göstermektedir. Çalışma, iki demokrasi arasındaki çatışma ihtimalinin taraflardan sadece birinin otokrasi olduğu ikililere göre % 86 daha az olduğunu, demokratikleşme sürecinin ise genel kanaatin aksine barışı tehdit etmediğini ortaya koymaktadır.[32]

Realizm Geleneğinde Barış Kavramı

Uluslararası barışın korunmasına dönük tasarlanan kolektif güvenlik mekanizmasının; 1931'de Japonya'nın Çin'i, 1939'da Hitler'in Polonya'yı ve Stalin'in Finlandiya'yı işgali karşısında başarısız kalması ve 2. Dünya Savaşı uluslararası ilişkilerde Realizm akımının daha etkili olduğu bir süreci başlatmıştır. Felsefi temellerini Thucydides, Machiavelli, Hobbes ve Rousseau'dan alan Realist bakış açısı, Edward H. Carr'ın İdealizm eleştirisi ve Hans J. Morgenthau'nun ortaya koyduğu Siyasi Realizm'in ilkeleriyle uluslararası ilişkilerin en önemli teorik yaklaşımlarından biri haline gelmiştir. İdealizm'in dünya barışı ile ilgili yaklaşımlarına ütopya

[31] Kant, *Toward Perpetual Peace*, 7.
[32] Oneal, Russett ve Berbaum, "Causes of Peace:" 387-88 (Diğer iki faktör: karşılıklı bağımlılık ve aynı uluslararası teşkilata üyelik).

nazarıyla bakan Realizm, uluslararası seviyede sürdürülebilir barışın hangi şartlar altında gerçekleşeceğine ilişkin bir tasarı geliştirememiştir.[33]

Realizm'e göre barışın tesisinin önündeki temel engel insan doğasıdır. İnsanın karşı tarafı baskı altına alma ve şiddet kullanma temayülü devletlerin güç ve nüfuz sahibi olma ve savaşma eğiliminin ardında yatan sebeptir.[34] Realist bakışı açısı, devletleri uluslararası anarşik ortamda varlığını sürdürme mücadelesi veren rasyonel aktörler olarak farz eder. Devletler diğer ülkelerin gelecek hesaplarını en kötü senaryoyu göz önünde bulundurarak değerlendirmekte,[35] mevcut kabiliyetlerini güvenlik kaygılarını giderecek ölçüde geliştirmeye çalışmaktadır. Devletlerin kendi güvenliğini sağlamaya yönelik girişimleri ise diğer devletlerin güvenliğine zarar vermekte, böylece karşılıklı güç mücadelesi süreklilik arz etmektedir.

İdealist bakış açısının uluslararası sistemde evrensel nihai barışa doğru bir ilerlemenin olduğu yönündeki tespiti Realist bakış açısı tarafından kabul edilmemiştir. Realizm'e göre evrensel düzeyde tüm düşmanlıkları sona erdirecek bir barış mümkün değildir. Uluslararası ilişkilerde barış belirli dönemlerle sınırlıdır. Barış; devletlerarası güç dengesinin sağlanabildiği ve sıcak savaşın yaşanmadığı süreçlerde kısa süreli gerçekleşebilir. Morgenthau'ya göre barışın korunmasında devletlerarası güç dengesinin sağlanması önemli bir dinamiktir.[36] John Mearsheimer da uluslararası ilişkilerde barışın güç dengesine bağlı olduğunu belirtmiş, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'daki barışın kutuplar arasındaki güç dengesiyle açıklanabileceğini savunmuştur.[37]

Realizm'in barış yaklaşımı tüm unsurların ve aktörlerin kendisine tabi olduğu bir otoritenin varlığına dayanır. Bu nedenle ülke içinde siyasi

[33] Richmond, *Peace In International*, 55.
[34] Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace* (New York: Knopf, 1967), 31-32.
[35] Jack. S. Levy, "War and Peace," içinde *Handbook of International Relations*, der. W. Carlsnaes, T. Rise ve B. A. Simmons, (Londra: SAGE, 2002), 350-368.
[36] Morgenthau, *Politics Among Nations:* 20-25.
[37] John Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War," *International Security* 15 1 (1990): 11.

otoriteye bağlı sürdürülen bir barıştan bahsedilebilir. Uluslararası ilişkilerin düzensiz yapısı dâhilinde ise benzer bir barış ortamı ancak güçlü bir devletin hegemonyasında ya da savaş sonrası galip devletin nüfuzu altında mümkündür. Bu nitelikteki bir barış süreci de hâkim devletin normları, değerleri, sosyo-ekonomik ve siyasi sistemlere yaklaşımını yansıtır ve ilgili devletin hegemonyasının devamına bağlıdır.[38] Realizm'e göre barış sıfır toplamlıdır ve farklı aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda tasarladığı izafi niteliklere sahip bir düzendir. Kendi çıkarları doğrultusunda kendi barışını tasarlayan aktörlerden oluşan uluslararası sistemde bu nedenle kalıcı barışın tesisi imkânsızdır.

İdealizm, Liberalizm ve Demokratik Barış Teorisi'nin dünya barışının gerçekleşmesi için gerekli gördüğü devletlerarası ticari ilişkiler, karşılıklı bağımlılık, işbirliği ve demokrasinin yaygınlaşması gibi dinamikler Realizm'e göre aynı derecede önemli değildir. Realist bakış açısı, bu dinamiklerin uluslararası ortamdaki anarşinin etkilerini ortadan kaldıramayacağını ve savaşı engelleyemeyeceğini ileri sürer. Realist yaklaşım, ekonomik ilişkilerin devletlerarası münasebetler üzerinde etkisi olmadığını, aksine siyasetin ticari bağları belirlediğini kabul eder.[39] Devletler güvenlik kaygılarından ötürü muhtemel düşmanları ile olan ticari ilişkilerini kısıtlamaya çalışır. Ticari ilişkilerin sınırlı tutulması kararı, karşı tarafın menfaatinin ve kazanımının daha fazla olabileceği, bunun da savunma yetenekleri açısından karşı tarafı daha avantajlı bir konuma getirebileceği hesabı ile alınır.[40]

Neorealizm barışın tesisi önündeki en büyük engeli uluslararası sistemdeki anarşi olarak değerlendirmiştir. Devletleri "güvenlik ikilemi" algısıyla varlığını sürdürme mücadelesine sevk eden anarşik düzende uluslararası karşılıklı bağımlılığın sağlanması ve işbirliği mümkün değildir. Liberal bakış açısının tanımladığı devletleri ortak norm, kurallar ve benzer

[38] Richmond, *Peace In International*, 40-41.
[39] Levy, "War and Peace," 357.
[40] Joseph M. Grieco, "Realist Theory and the Problem of International Cooperation: Analysis with an Amended Prisoners' Dilemma Model," *Journal of Politics* 50 3 (1998): 611.

beklentiler etrafında işbirliğine hazırlayan uluslararası rejimlerin[41] mevcut anarşik sistem üzerindeki tesiri oldukça zayıftır.[42] Devletlerarası işbirliğini kolaylaştıran uluslararası teşkilatlar ise dünyadaki güç dağılımını yansıtan, büyük güçlerin çıkarları doğrultusunda varlık gösteren yapılardır. Dolayısıyla bu kurumlar dünya barışına hizmet edemez.[43] Neorealizm'e göre demokrasinin yaygınlaşması da devletlerarası anarşinin etkilerini ortadan kaldırmayacaktır. Waltz, dünyadaki bütün ülkelerde demokratik rejimin yerleşmesi durumunda dahi uluslararası ilişkilerin anarşik karakterinin sabit kalacağı görüşündedir. Savaşlar, uluslararası ilişkilerin tabiatı gereği kaçınılmazdır ve egemen devletler topluluğu şeklindeki mevcut sistem devam ettiği sürece bu gerçek değişmeyecektir.[44]

Marksizm Geleneğinde Barış Kavramı

Marksist felsefeden temelini alan yapısalcı yaklaşıma göre barış, sosyal adalet ve ekonomik eşitliğin sağlanabildiği sınıfsız bir toplumda gerçekleşebilir. İşçi sınıflarları arasında ulusaşırı örgütlenmelerle geliştirilecek direniş neticesinde küresel kapitalist sistem kaldırılarak ve uluslararası adalet tesis edilerek dünya barışı sağlanabilecektir. Marksist bakış açısıyla tasarlanan Merkez-Çevre Teorisi ve Dünya Sistemi Teorisi gibi yapısalcı teoriler; uluslararası sistemde kalıcı barışın, emperyalizmi besleyen kapitalizmin ortadan kaldırılması ve kaynakların eşit tahsisi ile mümkün olabileceğini savunmuştur.

Marksist düşünce, diyalektik materyalizm anlayışı çizgisinde küresel barışa doğru ilerleyen bir sürecin varlığını kabul eder. İdealizm'den farklı olarak Marksizm'in tasavvur ettiği nihai barış, sınıflar arası çatışmanın yol açacağı sosyalist devrimlerle silahlı güç kullanılarak gerçekleştirilecektir. Karl Marx materyalist bakış açısıyla, sınıflar arası çatışmanın yeni bir

[41] Stephen D. Krasner, *International Regimes* (New York: Cornell University Press, 1983), 2.
[42] Richmond, *Peace In International*, 51.
[43] John Mearsheimer, "The False Promise of International Institutions," *International Security* 19 3 (1994-1995): 7.
[44] Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War," *International Security* 25 1 (2000): 7-10.

ekonomik, sosyal ve siyasi düzenin ortaya çıkışında önemli rol oynadığını ileri sürmüştür.[45] Materyalizm'e göre iktisadi ilişkiler toplum hayatının ve siyasi yapının temelini oluştur. İnsanlık tarihini, toplumu ve siyasi süreçleri yönlendiren itici güç ekonomik altyapıdan kaynaklanır. Siyasi ve sosyal kurumlardan oluşan üstyapıyı belirleyen ekonomik altyapıdır. Dolayısıyla uluslararası ilişkilerin temel dinamiği ekonomik unsurlardır. Mevcut kapitalist sistemde devletlerarası siyasi münasebetleri belirleyen ve yönlendiren ekonomik alandaki yapısal ilişkilerdir. Yeni emperyalizm, bir topluluğa siyasi egemenliğin dayatılması ile değil ekonomik ilişkilerle baskı kurulması şeklinde tezahür etmektedir.[46]

Marksizm'e göre özel mülkiyet, kâr edinme ve maddi çıkarlar üzerine kurulu ve sermaye birikimine dönük işleyen kapitalist sistem, doğası gereği adaletsiz ve haksız bir düzendir. Kapitalizm; elitlerin menfaatine hizmet ederken kitlelerin sömürülmesine ve ötekileşmesine yol açmakta, böylece toplumdaki sınıf yapısını muhafaza etmektedir. Bu çelişkileri kapitalist sistemin şiddetli bir devrimle bertaraf edilmesi sonucunu doğuracak; sosyal adalet ve ekonomik eşitliğin sağlandığı, özel mülkiyetin olmadığı bir düzende barış tesis edilebilecektir.[47] İşçi sınıfının burjuvaziyi alt etmesiyle ulusal düzeyde sosyal adalet ve ekonomik eşitlik temelli bir barış sağlanabilir. İşçi sınıflarının ulusaşırı örgütlenmesiyle yayılacak sosyalist devrimler ise küresel kapitalizmi kaldırabilecek, dünya barışını temin edebilecektir.

Yapısalcı yaklaşıma göre kapitalist sistem uluslararası ölçekte gelişmiş ülkelerin menfaatlerine hizmet edecek şekilde tanzim edilmiştir. Dar bir zümrenin denetiminde olan küresel ekonomi, ticaret, devletler ve uluslararası teşkilatlar, kaynakların bu zümrenin çıkarları doğrultusunda kullanılmasına, dolayısıyla adaletsizliğe ve dünya nüfusunun büyük çoğunluğunun yoksul kalmasına yol açmaktadır. Lenin, kapitalizmi

[45] Karl Marx ve Friedrich Engels, *Manifesto of the Communist Party* (New York: Cosimo, Inc., 2009), 54-55.
[46] Ellen Meiksins Wood, "A Manifesto for Global Capital?" içinde *Debating Empire*, der. Gopal Balakrishnan (New York: Verso, 2003), 61-82.
[47] Richmond, *Peace In International*, 60.

emperyalizme yol açtığı için barışın önündeki en büyük engel olarak değerlendirmiştir.[48] Troçki, devletlerarasında dengesiz bir gelişmeye neden olduğu için kapitalizmin uluslararası çatışmaların temel sebebi olduğunu ileri sürer.[49] Dünya barışının önündeki temel engel kapitalizmdir. Serbest piyasa kuralları uyarınca gerçekleşen uluslararası ticaret, merkez ile çevre arasında merkezdeki gelişmiş ülkeler lehine asimetrik bir bağımlılığa neden olmaktadır.

Johan Galtung'un merkez-çevre teorisine göre ulusal ölçekte ve uluslararası düzeyde barış; emperyalizmin sürekliliğini sağlayan yapısal şiddetin kaldırılması ile tesis edilebilir. Yapısal şiddet, insanların potansiyel kabiliyetleri ile gerçek hayatta imkânları arasındaki farka sebep olan etkendir. Gelir düzeyinin düşüklüğü, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yeterli ölçüde sunulmayışı veya ortalama yaşam süresinin kısa olması yapısal nitelikte şiddetin varlığına işaret etmektedir.[50] Yapısal şiddet, hayat kaliteleri farklı olan topluluklar meydana getirmekte, barışı imkânsız kılmaktadır. Galtung'a göre iki topluluk arasındaki çatışma ihtimali bu toplulukların hayat kaliteleri arasındaki farkın büyüklüğü ile doğru orantılıdır.[51] Kaynakların eşit dağılımı ve kaynakların dağılımında eşit yetki tahsisi ile gerçekleştirilecek dikey kalkınma[52] aralarında hayat kalitesi farkı olmayan toplumları meydana getirebilecektir. Böylece yapısal şiddet ortadan kaldırılabilecek ve barış gerçekleşebilecektir.

Johan Galtung'a göre dünya, merkez ve çevre ülkelerden oluşur ve ayrıca her ülkenin kendi merkez ve çevresi vardır. Uluslararası düzeyde merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasında ve her ülkedeki merkez-çevre arasında hayat şartları açısından eşitsizlik, dolayısıyla çıkar çatışması vardır. Çevre ülkelerde yönetici elitlerden oluşan merkez, merkez

[48] V. I. Lenin, *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism* (Newtown: Resistance Books, 1999), 11-12.
[49] Richmond, *Peace In International*, 61.
[50] Johan Galtung, "Violence, Peace, and Peace Research," *Journal of Peace Research* 6 3 (1969): 171.
[51] Johan Galtung, "A Structural Theory of Imperialism," *Journal of Peace Research* 8 2 (1971): 82.
[52] Galtung, "Violence, Peace," 183.

ülkelerdeki merkeze bağlı hareket eder ve bu iki merkez arasında menfaat birliği vardır. Çevre ülkelerdeki merkez-çevre arasındaki çatışma merkez ülkelerdeki merkez-çevre arasındaki eşitsizliğe nazaran daha yoğundur. Asıl çıkar çatışması ise merkez ülkelerdeki merkez ile çevre ülkelerdeki çevre arasında bulunmaktadır.[53] Galtung, yapısal emperyalizm olarak adlandırdığı bu ilişki biçimlerini uluslararası barışın önündeki temel engel olarak görmektedir. Yapısal emperyalizm sadece ekonomik eşitsizlik olarak değil; siyasi, askeri, kültürel sahalarda, iletişim ve ulaşım teknolojilerinde de merkez ülkeler lehine işleyen bir sistemdir.[54] Merkez-çevre ülkeleri arasındaki asimetrik ilişkinin son bulması ve azgelişmiş devletlerin sosyal adaleti gözeterek kalkınmasıyla dünya barışı mümkün olabilecektir.

Immanuel Wallerstein'ın Dünya Sistemi Teorisi'ne göre uluslararası düzeyde barışın önündeki temel engel, kapitalist üretim ilişkilerinin tarihi süreçte yol açtığı mevcut dünya ekonomisinin yapısıdır. Gelişmiş ülkelerin çıkarına hizmet eden kapitalizm, uluslararası sistemde kutuplaşmaya sebep olmakta, uluslararası çatışmaların ve savaşların temel nedeni olan azgelişmişliği ortaya çıkarmaktadır. Sermaye birikimine dayalı kapitalist dünya ekonomisinde, artı değerin çevreden merkeze transfer edildiği bir işbölümü vardır. Bu işbölümü merkezin gelişmişlik düzeyini muhafaza ederken çevre ülkelerdeki yoksulluğun giderilmesini engellemektedir. Gelişmekte olan ülkelerden oluşan yarı-çevre ülkeleri ise merkez ile çevre arasında merkezin menfaatlerine hizmet eden yapısal bir unsur konumundadır.[55] Kapitalist sisteme yön veren ve yoksullukla mücadele iddiasıyla kurulan uluslararası teşkilatlar ise gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Barış; çevre ülkelerinin merkeze bağımlı tutulduğu kapitalist dünya ekonomisinde gerçekleşecek yapısal değişimle ekonomik adalet sağlanabilirse mümkün görünmektedir.

[53] Galtung, "A Structural Theory," 83-84.
[54] Galtung, "A Structural Theory," 91-94.
[55] Immanuel Wallerstein, "The Inter-State Structure of the Modern World System" içinde *International Theory: Pozitivism and Beyond*, der. Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalevski (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 87-107.

POSTPOZİTİVİST TEORİLERDE BARIŞ KAVRAMI

Eleştirel Kuram'ın Barış Kavramı

Eleştirel Kuram; sosyal bir teori geliştirme hedefi doğrultusunda Pozitivizm ve pozitivist uluslararası ilişkiler teorilerinin sorgulanması ile ortaya çıkmıştır. Kuram, Pozitivizm'in sosyal bilimlerde değer hükümlerinden bağımsız bilgi edinilebileceği yönündeki ilkesine itiraz eder. Robert W. Cox, teorilerin belirli sosyal ve siyasi şartlar dâhilinde belirli çıkarlara dönük tasarlandığını, tamamen nesnel olamayacağını ileri sürmüştür.[56] Normatif öğelerden, ahlaki ve kültürel değerlerden arınmış bilgi mümkün değildir. Uluslararası sistemdeki dinamikleri inceleyen gözlemci, teorik varsayımlarını ideolojik eğilimlerinden bağımsız kalarak geliştiremez. Antonio Gramsci'nin eserleri ve Frankfurt Ekolü'nden düşünce temelini alan Eleştirel Kuram, farklı eleştirel yaklaşımlardan oluştuğu için yekpare bir görünüm arz etmez. Ancak, Kuram içinde olduğu kabul edilen çeşitli yaklaşımların ortak yanının insanın özgürleşmesinin önündeki engelleri keşfetme ve kaldırma gayreti olduğu söylenebilir.[57]

Liberalizm, Realizm ve Marksizm gibi teorilerin insanı tâli planda ve edilgen konumda ele aldığını ileri süren Eleştirel Kuram, öncelikli olarak incelenmesi gereken unsurun insan olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Eleştirel Kuram çizgisindeki düşünürler, temel sorunsal olarak insanın özgürleşmesini ele almış, Marksizm'deki sınıf kavramına bağlı özgürleşme hedefini daha geniş bir çerçevede incelemiştir. Eleştirel Kuram, uluslararası ilişkilerin klasik devlet egemenliği çerçevesi dışına çıkarak, insanın özgürleşmesini merkeze yerleştiren bir barış tasvir etmiştir. Devletlerin çıkarı yerine özgürleşmeye imkân tanıyacak insan hakları ön plandadır. Barış; insanların kültür ve kimliğinin tanındığı, maddi

[56] Robert W. Cox, "Social Forces, States, and World Order: Beyond International Relations Theory," içinde *Neorealism and Its Critics*, der. Robert O. Keohane (New York: Columbia University Press, 1971), 204-254.
[57] Richard Wyn Jones, "Introduction: Locating Critical International Relations Theory," içinde *Critical Theory & World Politics*, der. Richard Wyn Jones (Londra: Lynne Rienner Publishers, 2001), 1-19.

kaygılarının giderildiği bir ortamda mümkün olabilir. Ötekileşme, dışlanma ve eşitsizlik gibi sorunların ortadan kaldırılması ile insanın özgürleşeceğini savunan Kuram, bu özgürleşmenin devrimlerle gerçekleşeceği yaklaşımını kabul etmez. Birey, dışarıdan müdahale ile değil kendi iradesiyle özgürleşebilecektir.[58] Devletler, devletlerarası teşkilatlar, uluslararası finans kurumlarının yanında bireyler, sosyal hareketler ve sivil toplum kuruluşları da uluslararası adaletin sağlanması ile gerçekleşecek barışa katkıda bulunabilir.

Eleştirel Kuram, uluslararası ilişkilerde anarşi ve güç gibi değişmez kurallar olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Kuram, tarihi süreci durağan olarak değil değişim içinde ele alır. Eleştirel teorisyenler; uluslararası sistemin niteliğinin ve sosyal ilişki biçimlerinin, insan doğasından veya sabit anarşik yapıdan kaynaklandığı ve değiştirilemeyeceği savını kabul etmezler. Eleştirel Kuram; kurumları, toplum ve iktidar ilişkilerini mevcut biçimiyle değerlendirmek yerine sorgulamayı tercih eder.[59] Sistem düzeyinde bir determinizm söz konusu değildir. Tarihi süreci yönlendiren insan topluluklarının iradesidir. İnsanlar toplu halde hareket ederek barışın önündeki yapısal engelleri kaldırabilir.[60] Değişmezlik ilkesinin kabul edilmesi, hâlihazırdaki uluslararası sistemin ve sosyal yapıların yol açtığı eşitsizliklerin ve gelir dengesizliklerinin sürdürülmesine hizmet etmektedir. Yönetici sınıfın menfaatlerini korumaya dönük kurgulanmış bir ideolojiyle sürdürülen hegemonyanın yıkılması için önce sorgulanması gerekmektedir. Bu sorgulama süreci; mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal yapıların yegâne alternatif olmadığı ve değiştirilebileceği yönünde kanaati, dolayısıyla iradeyi ortaya çıkarabilecektir. Dünya barışı, kurumsal ve ideolojik baskının varlığına ilişkin farkındalığın artması, insanın özgür düşünebilmesi ve hareket edebilmesi ile gerçekleşebilir.

[58] Richmond, *Peace In International*, 125.
[59] Cox, "Social Forces," 208.
[60] Andrew Linklater, "The Achievements of Critical Theory," içinde *International Theory: Pozitivism and Beyond*, der. Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalevski (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 282.

Eleştirel Kuram, toplumların karşılıklı iletişimini barışın tesisinde önemli bir unsur olarak değerlendirmiştir. Andrew Linklater'a göre barış, devlet ve toplum sınırlarını aşan, siyasi ve ekonomik sistemlerin üzerinde evrensel bir nitelik taşır. İletişimin tüm insanların özgürleşmesini sağlayacak şekilde kullanıldığı ve evrensel diyalogun hiç kimseyi ve hiçbir topluluğu dışlamayacak şekilde gerçekleştiği bir dünyada barış mümkün olabilir.[61] Eleştirel Kuram, evrensel ölçekte geçerli olabilecek bir değerler bütünü olduğunu kabul eder ve bu değerlerin iletişim yoluyla yaygınlaşabileceğini ileri sürer. Böylece, üzerinde fikir alış-verişi yapılan ve uzlaşılan değerler ağırlık kazanacak, ortak değerlerin benimsenmesiyle farklılıklardan kaynaklanan uyuşmazlıklar giderilebilecektir. Evrensel barış bu değerlerin karşılıklı eleştiriye dayalı bir sosyal öğrenme süreci ile yerleşmesi neticesinde sürdürülebilir bir nitelik kazanabilecektir.

Postyapısalcı Yaklaşımın Barış Kavramı

Postyapısalcılık, Pozitivizm ve pozitivist uluslararası ilişkiler teorilerine yönelik gelişen eleştirel akımın ikinci önemli ayağını oluşturmuştur. Postyapısalcı bakış açısı, dünya barışının tesisi konusunda Aydınlanma felsefesi kaynaklı akılcı ilerleme, evrensel normlar ve devlet-merkezli yaklaşımlara itiraz etmektedir. Postyapısalcı düşünceye göre ortodoks uluslararası ilişkiler teorileri, güçlü aktörlerin hegemonyasına ve çıkarlarına entelektüel düzlemde meşruiyet kazandıran kisve işlevindedir. Batılı ontolojik, metodolojik ve epistemolojik kaynaklardan temelini alan Liberalizm ve Realizm geleneklerinin varsayımları bu nedenle barışa hizmet edemez.[62] Gerçeği yansıtmayan ve nesnel olmayan bu varsayımlarla bağlantılı olarak savunulan değerler başat aktörlerin menfaatlerini korumaktadır. Postyapısalcı bakış açısı bu sebeple kalıcı barışın tesisi için uluslararası ilişkilerin anlam dünyasında yeni bir ontoloji ihtiyacına işaret etmiştir.

[61] Linklater, "The Achievements," 286.
[62] Richmond, *Peace In International*, 136-141.

Postyapısalcı yaklaşım, barışın nasıl gerçekleştirilebileceğine ilişkin bir yol haritası sunmasa da tesis edilebilecek barışın niteliklerini açıklamaktadır. Barış, mevcut uluslararası sistemdeki hegemonyaya karşı toplumlararası bir dayanışma ve direnç siyasetinin geliştirilmesiyle gerçekleşebilir.[63] Barışın tesisi Eleştirel teoride olduğu gibi insanların özgürleşmesi demektir. Ancak Postyapısalcı düşüncede, barışın getireceği özgürleşme sadece hâkim güçlerin sultasından kurtulmak değil Aydınlanma felsefesinden kaynağını alan Batı menşeli anlayış tarzının dışına çıkabilmektir. Postyapısalcı düşüncede, aynı evrensel değerlere bağlı tek bir barış anlayışından ziyade yerel değerlerle bütünleşmiş farklı barışların birlikte var olduğu çoklu barış anlayışı vardır. Bu barış anlayışları da sabit ilkelere bağlı olmayıp değişen şartlarda farkı biçimlerde sürdürülebilir niteliktedir.

Postyapısalcılık'ta barışın temel özelliği hegemonya karşıtlığına dayanmasıdır. Postyapısalcı düşünürler, düşünceleri biçimlendiren hâkim bilgi ve söylemlerin güç ve otorite ile ilişkisini sorgular. Michel Foucault'ya göre güçlü aktörler tarafından gerçek iddiasıyla sunulan bilgi, tek alternatife dönüşmekte ve aynı konuya ilişkin diğer yaklaşımları devre dışı bırakmaktadır.[64] Hegemonik güçler, ürettiği bilgi ve söylemlerle kendi menfaatleri doğrultusunda işleyen mevcut sistemi idame etmektedir. Barış için öncelikle hâkim aktörler tarafından sunulan bilginin ve kullanılan söylemlerin sorgulanması ve hegemonyanın çözülmesi gereklidir.

Postyapısalcı yaklaşımın barış kavramı farklılıkların kabulüne ve çok merkezli bir yapıya dayanır. Evrensel barış, belirli değerlerin dünya ölçeğinde yaygınlaşmasıyla tesis edilemez. Çünkü bu nitelikteki bir barış, söz konusu değerlerin evrensel ölçekte uygulanması sürecinde değerlerin sahibi olduğunu iddia eden ve dünyaya hükmetmeye çalışan bir merkezi doğurabilir. Postyapısalcı düşünceye göre, bir barış anlayışının evrensel olduğu savıyla ve tek seçenek şeklinde diğer insanlara ve toplumlara

[63] Richmond, *Peace In International*, 146.
[64] Michel Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, der. C. Gordon (New York: Pantheon Books, 1980), 131-133.

dayatılması barışın sağlanmasına hizmet etmez. Farklı kimliklere ve kültürlere sahip toplulukların barış içinde birlikte varlık gösterebilmesi için çoğulcu bir barış anlayışının yerleşmesi elzemdir.

Postyapısalcı düşüncenin tasvir ettiği barışa imkân tanıyan ilkeler veya değerler zamanla değişen şartlara göre yeniden tanımlanabilir. Bugün ve gelecekte barışın gerçekleşebileceği şartlara yönelik zamanla değişmeyecek sabit normlar ve kurallar belirlenemez. Barış, nihai bir son durum değil, farklı fikirlerin ve kimliklerin birlikte var olduğu sürecin dinamik niteliğidir. Bu sürekliliğin sağlanabilmesi için Walker, hâkim kavramları sorgulayabilecek sosyal hareketlerin önemine işaret etmektedir.[65] Yerleşik düzenin sorgulanması bu şekilde mümkün olabilecek, farklılıkların kabul edildiği kendini yenileyebilen bir barış sağlanabilecektir.

Sonuç

Pozitivist uluslararası ilişkiler teorilerinde barış kavramına ilişkin dikkate alınabilecek geniş bir tasarılar ve değerlendirmeler dizisi olduğu söylenebilir. Realizm geleneği savaşın olmadığı dönemlerle sınırılı bir barış tanımlamakta, İdealizm ve Marksizm geleneklerinden kaynağını alan teoriler küresel ölçekte nihai bir barışın belirli şartlar altında gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. Pozitivizm'in tüm bilimlerde tek metodoloji ısrarına önemli eleştiriler getiren postpozitivist teoriler ise barışın nasıl tesis edilebileceği noktasında bütüncül ve uygulanabilir öneriler sunamamıştır. Ancak postpozitivist eleştiri ekolleri, uluslararası ilişkiler disiplininin Batı'nın inanç ve düşünce dünyası dışına açılması ve evrensel nitelik kazanması vetiresinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Bu sürecin de uluslararası ilişkiler teorilerinde dünya barışının nasıl sağlanabileceği konusunun beslendiği felsefi temellerde çeşitlenmeye imkân tanıyacağı zannedilmektedir.

[65] R. B. J. Walker, "Social Movements/World Politics," içinde *The Global Resistance Reader*, der. Louise Amoore (Oxon: Routledge, 2005), 136-149.

Disiplinin hâlihazırdaki barış projeleri, uluslararası ilişkiler akademisinde bir paradigma değişimine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Dünya barışının tesisine yönelik uygulanabilir teorik yaklaşımların hazırlanabilmesi, çatışma ve tek taraflı çıkar temelli varsayımların yerini karşılıklı hoşgörü, anlayış ve işbirliği odaklı bir paradigmanın almasıyla gerçekleşebilecektir. Paradigma değişimi açısından, insan tabiatının dünya barışına etkisi konusunda eğitimin rolü üzerine çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Uluslararası ilişkilerin geleneksel olarak istifade ettiği ekonomi, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinlere pedagoji dâhil edilebilir. Eğitimin barış düşüncesi üzerindeki etkisi incelenerek, disiplinin ilgili çalışmalarında nesillere sağlanabilecek eğitimin içeriği uluslararası barış ekseninde tasarlanabilir. Fert ve toplumların tedrisatla barışçıl çözümleri önceleyecek olgunluğa ulaşması, insandaki paylaşma duygusu ve barış içinde birlikte yaşama eğiliminin eğitimle güçlendirilmesi mümkün görünmektedir. İdealizm geleneğinin savunduğu demokratik değerlerin benimsenmesi ve postpozitivist teorilerin açıkladığı diyalog kültürünün yerleşmesi eğitime bağlı olarak gerçekleşebilir.

Eleştirel Kuram'ın vurguladığı iletişimin işlevi, uluslararası ilişkiler teorilerinin barış projelerinde karşılıklı anlayış ve işbirliği odaklı paradigmaya terfi için dikkate alınabilir. Barışın tesisi ve korunması ile ilgili teorik varsayımların modern insan hayatına yön veren medyanın rolünü kapsayacak şekilde geniş tutulması önemlidir. Medyanın önyargı, anlaşmazlık, düşmanlık ve çatışmalara yol açan diğer dinamikler üzerinde ne ölçüde etkili olduğunu yakın tarihteki gelişmeler göstermiştir. Öğretici medya desteği ve toplumlar arası karşılıklı anlayış merkezli iletişim, birey ve toplumlarda barış düşüncesinin yerleşmesine hizmet edebilecektir. Birey ve toplumlardaki barış düşüncesinin sivil toplum kuruluşları, devletler ve uluslararası teşkilatların yöntem ve hedeflerine tesir etmesi ile dünya barışı gerçekçi bir proje halini alabilir.

Yapısalcı yaklaşımların öncelikli olarak ele aldığı ekonomik adaletin sağlanması gerçekçi bir barış projesinin diğer boyutunu oluşturmaktadır. Sürdürülebilir dünya barışı için uluslararası düzeydeki ekonomik eşitsizliğin giderilmesine dönük barışçıl yol haritaları tasarlanabilir. Bu

süreçler gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasında ortak menfaati ve işbirliğini ön planda tutacak şekilde belirlenebilir. Yoksul ülkelerde yoksulluktan kaynaklanan sorunların zengin ülkeleri de olumsuz etkilediği, azgelişmiş ülkelerin kalkındırılmasıyla gelişmiş ülkelerin refahının artacağı yönünde varsayımlar düşünülebilir. İstikrarlı kalkınmanın süreklilik arz etmesi için ise uluslararası ve bölgesel entegrasyon süreçlerinin sürdürülmesi, devletlerarası işbirliklerinin yönetişim ilkesi korunacak şekilde kurumsallaştırılarak ilerletilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

Cox, Robert W. "Social Forces, States, and World Order: Beyond International Relations Theory." içinde *Neorealism and Its Critics*. Derleyen Robert O. Keohane, 204-254. New York: Columbia University Press, 1971.

Deutsch, Karl W. *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1978.

Doyle, Michael W. "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs." *Philosophy and Public Affairs* 12 3 (1983): 205-235.

Doyle, Michael W. "Liberalism in World Politics." içinde *Essential Readings in World Politics*. Derleyenler Karen A. Mingst & Jack L. Synder. New York: W. W. Norton & Company Inc, 2004.

Foucault, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. Derleyen C. Gordon. New York: Pantheon Books, 1980.

Grotius, Hugo. "Prolegomena to The Law of War and Peace." İçinde *Classics of International Relations*. Derleyen John A. Vasquez. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1996.

Haas, Ernst B. *Beyond the Nation-state: Functionalism and International Organization*. Stanford: Stanford University Press., 1964.

Howse, Robert. "Montesquieu On Commerce, Conquest, War, and Peace." *Brooklyn Journal of International Law* 33 1 (2006): 693-708.

Johan Galtung. "A Structural Theory of Imperialism." *Journal of Peace Research* 8 2 (1971): 81-117.

Johan Galtung. "Violence, Peace, and Peace Research." *Journal of Peace Research* 6 3 (1969): 167-191.

John Mearsheimer. "The False Promise of International Institutions." *International Security* 19 3 (1994-1995): 5-49.

John Mearsheimer. "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War." *International Security* 15 1 (1990): 5-56.

Jones, Richard Wyn. "Introduction: Locating Critical International Relations Theory." içinde *Critical Theory & World Politics.* Derleyen Richard Wyn Jones. Londra: Lynne Rienner Publishers, 2001.

Joseph M. Grieco. "Realist Theory and the Problem of International Cooperation: Analysis with an Amended Prisoners' Dilemma Model." *Journal of Politics* 50 3 (1998): 600-624.

Kant, Immanuel. *Toward Perpetual Peace: A Philosophical Sketch.*1795. http://www.earlymoderntexts.com/pdf/kantpeac.pdf.

Keohane Robert O. ve Lisa L. Martin. "The Promise of Institutionalist Theory." *International Security* 20 1 (1995): 39-51.

Knutsen, Torbjörn L. *A History of International Relations Theory: An Introduction*. Manchester: Manchester University Press, 1992.

Krasner, Stephen D. *International Regimes*. New York: Cornell University Press, 1983.

Kupchan, Charles A. ve Clifford A. Kupchan, "The Promise of Collective Security," içinde *Theories of War and Peace: An International Security*

Reader, Derleyenler Michael E. Brown, Owen R. Coté, Jr., Sean M. Lynn-Jones ve Steven Miller. Massachusetts: The MIT Press., 1998.

Lenin, V. I. *Imperialism: The Highest Stage of Capitalism*. Newtown: Resistance Books, 1999.

Levy, Jack. S. "War and Peace." içinde *Handbook of International Relations*. Derleyenler W. Carlsnaes, T. Rise ve B. A. Simmons. Londra: SAGE, 2002.

Linklater, Andrew. "The Achievements of Critical Theory." içinde *International Theory: Pozitivism and Beyond*. Derleyenler Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalevski. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Marx, Karl ve Friedrich Engels. *Manifesto of the Communist Party*. New York: Cosimo, Inc., 2009.

Mitrany, David. "The Functional Approach to World Organization." *Royal Institute of International Affairs* 24 3(1948): 350-360.

Mitrany, David. *The Functional Theory of World Politics.* Londra: Martin Robertson, 1975.

Moravscik, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics." *International Organization* 51 4 (1997): 513-553.

Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace.* New York: Knopf, 1967.

Oneal, John R., Bruce Russett ve Micheal L. Berbaum. "Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885-1992." *International Studies Quarterly* 47 3 (2003): 371-393.

Richmond, Oliver P. *Peace In International Relations.* New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2008.

Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Der Yayınları, 2009.

Walker, R. B. J. "Social Movements/World Politics." içinde *The Global Resistance Reader*. Derleyen Louise Amoore. Oxon: Routledge, 2005.

Wallerstein, Immanuel. "The Inter-State Structure of the Modern World System." içinde *International Theory: Pozitivism and Beyond.* Derleyenler Steve Smith, Ken Booth ve Marysia Zalevski. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Waltz, Kenneth N. "Structural Realism after the Cold War." *International Security* 25 1 (2000): 5-41.

Wilson, Woodrow. "The Fourteen Points." içinde *Classics of International Relations.* Derleyen John A. Vasquez. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1996.

Wood, Ellen Meiksins. "A Manifesto for Global Capital?" içinde *Debating Empire.* Derleyen Gopal Balakrishnan. New York: Verso, 2003.

YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI KAPSAMINDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜ VE UYGULAMALARI

Nihal ERGÜL
Galatasaray Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi

YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI KAPSAMINDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜ VE UYGULAMALARI

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte dünya sistemi, yeni bir sürece ve yapıya doğru evrilmeye başlamıştır. 1970'lerden itibaren kendini daha ziyade ekonomik anlamda hissettiren küreselleşme, 1990'lı yıllarda kültürel, sosyal ve siyasal alanda da devinim kazanmıştır. Tıpkı Ortaçağ'da olduğu gibi eski ve yeninin birbiri içinde günümüzde de harmanlanarak var olması, yaşanan değişim-dönüşümü daha hissedilir kılmaktadır. İster uluslararası ilişkiler epistemolojisinde ister reelpolitikada olsun, aktörlerin henüz kendilerini nasıl konumlandıracaklarını bilemedikleri ve değişime ayak uydurmaya çalıştıkları bir paradigma dönüşümü yaşanmaya başlamıştır. Bu bağlamda bireyin güvenliğinden toplumun güvenliğine, devletin güvenliğinden sistemin güvenliğine kadar her alanda klasik güvenlik tanımı ve araçları yetersiz kalmaya başlamış; bu değişim-dönüşümü yakalamaya çalışan güvenlik kavramsallaştırmaları gündeme gelmiştir. Artık hiçbir sorunun ulusal sınırlar ve klasik kapsamları içinde çözümlenemediği böylesi bir dönemde, hem aktör düzeyinde hem de güvenlik konuları açısından çok boyutluluk ve çok taraflılık söz konusudur. Nitekim artık birden çok alanı içeren güvenlik, aktör düzeyinde toplumsal ve küresel bir yönetişimi de beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası ilişkiler epistemolojisinde yaşanan ve post-pozitivizme gidiş olarak adlandırılabilecek dönüşümü yeni güvenlik paradigması kapsamında ele alarak çok boyutlu güvenlik anlayışının Birleşmiş Milletler (BM) çerçevesinde nasıl algılanıp, nasıl

uygulamaya dönüştürüldüğünü analiz etmektir. Yeni güvenlik paradigmasının çok boyutlu niteliğinden hareketle, Kopenhag Okulu'nun beş boyutlu güvenlik tipolojisinden yola çıkılacak; ancak bu beş boyuttan askeri ve politik güvenlik bir arada ele alınarak, Kopenhag Okulu'ndan farklı biçimde insan güvenliğine de yer verilecektir. Bu çerçevede çalışmada ilk olarak güvenlik kavramı incelenecek; ardından ise öncelikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem analiz edilerek, yeni güvenlik konseptine ilişkin BM'nin rolü ve uygulamaları tartışılacaktır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: SOĞUK SAVAŞ SONRASI DEĞİŞİP DÖNÜŞEN GÜVENLİK PARADİGMASI

Güvenlik Kavramının Tanımı

Güvenlik kavramının birçok tanımı yapılmıştır.[1] Güvenlik kelimesi en basit tanımıyla tehditler, kaygılar ve tehlikelerden uzak olma hissi anlamına gelmektedir. Güvenlik böylece bireyin diğerlerinin verebileceği zararlardan uzak olduğunu hissettiği bir ruh halidir.[2] Başka bir ifadeyle başkalarına duyulan güven, sürekli ve yinelenen türde bir psikolojik gereksinimdir ve bu gereksinim sağlandığında güvenlik içinde olma duygusu söz konusudur.[3] Güvenliği uluslararası ilişkiler disiplininde kavramsal açıdan ilk ele alan Arnold Wolfers'a göre güvenlik; kazanılan mevcut değerlere yönelik bir tehdidin olmaması halidir.[4] Bu tanımdan hareketle realist okul, güvenliği tehdit ve güç ilişkisi kapsamında

[1] Güvenlik kavramı da diğer siyasi ve bilimsel kavramlar gibi karmaşık bir bağlamda kullanılmaktadır. Zamansal ve sistemsel boyutta güvenlik kavramı içinde bulunduğu şartları kapsamakta ve yansıtmaktadır. Dolayısıyla farklı tarihlerde güvenliğin tanım, kapsam ve niteliğinin değişmesi olağandır; Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 17.

[2] Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", 8.

[3] Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998), 97.

[4] Oktay F. Tanrısever, "Güvenlik", içinde *Devlet ve Ötesi*, der. Atilla Eralp, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 108.

incelemiş ve bu kapsamın dışında kalan olgu ve kavramlara güvenlik çalışmalarında yer vermemiştir.

1990'larda güvenlik kavramına yeni bir açılım getiren Barry Buzan, güvenliği devletlerin ve toplumların tehditlerden kurtulma arayışları ve rakip güçlere karşı bağımsız kimliklerini ve işlevsel bütünlüklerini koruma yetenekleri olarak tanımlar.[5] Toplumu da güvenlik kavramının kapsamına dâhil eden bu yaklaşımın yanı sıra güvenliği özgürlükle birlikte değerlendiren tanımlar da mevcuttur. Böylece güvenlik, gelecekle ilgili beklentilerin garanti altına alınabilmesi[6] veya isteklerin gerçekleştirilmesi önündeki engellerin kaldırılması olarak tanımlanabilir. Richard Ullman ise farklı bir yaklaşımla, güvenliği bir ülkenin vatandaşlarının hayat standardı ve kalitesinin devlet tarafından garanti altına alınması olarak yorumlar.[7] Söz konusu yorumlamada sosyal devlet anlayışının izlerini görmek mümkündür.

Güvenliğin Temel Parametreleri

Güvenlik kavramsal çerçevede hem tehdit ve saldırı unsurlarını hem de savunma, önlem ve caydırıcılık öğelerini birlikte içerir.[8] Bu noktada güvenlik, devletlerin politika ve eylemlerini meşrulaştıran ve merkezi otoriteye hareket özgürlüğü sağlayan bir olgudur. Herhangi bir olaya güvenlik etiketinin yapıştırılması onu özel bir statüyle algılara yerleştirirken, merkezi otoriteye de tedbir alma konusunda meşru dayanak sağlar.[9] Bir ülkenin dış politikası açısından güvenlik sınırlarının ne olduğunu belirlemek çok kolay olmayabilir. Başka bir deyişle bir ülkenin güvenlik önlemleri kendi siyasal sınırlarının dışına, diğer ülkelere doğru uzanabilir; ancak nerede bittiği belirsizdir. Çünkü güvenlik ucu

[5] Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Security", *International Affairs* 67 3 (1991): 433.
[6] Okan Tanşu, "Bilişim Çağında Güvenlik Kavramının Yeniden Tanımlanması", içinde *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, der. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003), 366.
[7] Tanşu, "Bilişim Çağında Güvenlik Kavramının Yeniden Tanımlanması", 366.
[8] Tanşu, "Bilişim Çağında Güvenlik Kavramının Yeniden Tanımlanması", 365.
[9] Tanrısever, "Güvenlik", 120.

açık bir kavramdır. Nitekim güvenliğin sınırları, komşulara kadar uzanan bir güvenlik anlayışına dayalı dış politika yapımından, sanal tehditlere yönelik kapsamlı düzenlemeleri de içeren güvenlik politikalarına kadar uzanabilir. Aynı şekilde ülkelerin gücüyle de ilgili olan güvenlik arayışının belirli bir sınırı yoktur.

Öte yandan güvenlik muğlak ve esnek bir kavramdır. Birine güvenlik anlamına gelen, diğerine tam tersi güvensizlik anlamına gelebilir. Dolayısıyla güvenlik algıda şekillenir ve sübjektif bir kavramdır. Örneğin ABD'nin Ortadoğu'da güvenliği sağlaması, İran için güvensizlik ve tehdit unsurudur. Ancak başka bir Ortadoğu ülkesi Suudi Arabistan içinse bölge ülkelerinden gelebilecek tehditlere karşı bir güvenlik şemsiyesi ve güç unsurudur. Görüldüğü gibi bir aktör için refah kaynağı olan diğeri için tehdit ve baskı unsuru olabilir.[10] Bu açıdan düşünüldüğünde "güvenliği ve emniyeti sağlanması gereken" ile "dışarıda kalanlar" arasında bir ötekilik oluşur. Özetle güvenlik hem konu hem de aktör bazında göreceli bir doğaya ve çok boyutlu bir niteliğe sahiptir.

Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte güvenlik çalışmalarına ilgi artmış ve bunun sonucunda güvenlik araştırmaları uluslararası ilişkiler disiplininin bir alt dalı, hatta deyim yerindeyse disiplinin ayrı bir endüstri kolu haline gelmeye başlamıştır. Bu çerçevede güvenlik literatüründe aktör ilişkileri temelli güvenlik sorunlarından bölgesel sorunlara, ekonomik tehditlerden küresel düzeyde sağlık ve enerji gibi alanlara kadar geniş bir yelpaze mevcuttur. Aktör düzeyinde ulus-devleti merkeze alan güvenlik analizleri devletlerin iktidar yapısına, refah düzeyine, ülkesel varlığını koruma ve sürdürmesine, bekalarına yönelik tehditlerle mücadele etmek için geliştirmesi gereken askeri ve siyasi stratejilere ve bu tehditlerin bertaraf edilmesi noktasında izlenecek taktiksel manevralara odaklanırken;[11] aktör düzeyi olarak uluslararası sistemi ele alan güvenlik analizleri ise küresel düzeydeki tüm aktörlerin

[10] Dario Battistella, *Théories des Rélations Internationales*, (Paris: Presses de Sciences Po, 2003), 437.
[11] John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 73.

güvenlikleri önünde tehdit oluşturan sorunların tespitini ve çözüm önerilerini konu edinmektedir.[12]

Sistem düzeyindeki güvenlik-tehdit incelemeleri, her ne kadar "sorun ortaklığı" üzerine kurgulanmış olsalar da bazı konuların değer paylaşımı ve algılanması noktasında eşanlılık ve ortaklık söz konusu olmayabilir ve bünyesinde aktör düzeyli bir sübjektiviteyi barındırıyor olabilir. Mesela uluslararası terör, küresel güvenliğin önünde büyük bir tehdit olarak vurgulanmaktadır. Oysa küresel sistemdeki her aktörün bu konuyu güvenlik politikaları bağlamında ABD kadar öncelediği ve küresel tehdit kapsamında değerlendirdiği söylenemez. Bu noktadaki paradoksal durum, güvenlik olgusunun evrensel bir değer taşıyıp taşımadığı sorunsalıyla ilintilidir. Başka bir ifadeyle bu durum, "güvenlik olarak nitelendirilen bir sorun, dünyanın herkes için güvenilir bir yer olmasını mı önceler; yoksa sistemin konjonktüründen memnun olanların bu durumu sürdürmek adına kendilerine gelecek tehditleri ortadan kaldırma çabası mıdır?" sorusuyla somutlaştırılabilir.[13]

Realizmin güvenlik kavramını metalaştırıcı yaklaşımı nedeniyle güvenliğin psikolojik bir olgu olduğu gerçeğinden uzaklaşılmıştır. Böylece güvenlik çalışmalarında birey/insan güvenliği kapsam dışı kalmış ve ihmal edilmiştir. Ancak Soğuk Savaşın bitişiyle beraber devlet merkezli çatışma ve savaşların etnik çatışmalara dönüşmesi, analiz birimi olarak toplum ve bireyi ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla yeni dönem güvenlik çalışmalarının analiz birimi çeşitlilik arz eder: küresel sistem, devlet, toplum ve birey.

Ortadoğu'da gerek bölgesel güvenliğin sağlanması gerekse terörizmin bertaraf edilmesiyle küresel güvenliğin sağlanması için ortaya konan uygulamalar, bireyin güvenliğini en temelinden yaşama hakkını elinden

[12] Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2003), 49.
[13] Deniz Ülke Arıboğan, "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe", *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, der. Toktamış Ateş, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004), 46.

alarak sarsmıştır. Nitekim uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik olgusuna ilişkin güncel tartışmalar, klasik paradigmanın birey güvenliğini hiçe saydığı görüşünde birleşmiş ve bireyi önceleyen eleştirel yaklaşımlar daha belirgin hale gelmiştir. Özetle güvenlik literatüründeki çalışmalar analiz birimi ya da düzeyi olarak bireyi, devleti ve uluslararası sistemi ele almakta ve konu olarak birey güvenliğini, ulusal güvenliği ya da uluslararası güvenliği incelemektedir.

Uluslararası Güvenlik Kavramından Kolektif Güvenliğe: Güvenlikte Küresel Dönüşüm

Kolektif güvenlik kavramı uluslararası platformda ilk defa Milletler Cemiyeti ile 1919 yılında ortaya konmuş ve bunun bir yansıması olarak kolektif güvenlik sistemi BM Şartı'nın temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte kavram, 1980'lerden sonra özellikle küreselleşmeciler tarafından küresel güvenlik kavramıyla literatürde yeniden üretilmiştir. Böylece klasik güvenlik çalışmalarının ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik analizlerinin karşısında alternatif bir yaklaşım oluşmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ön plana çıkan farklı kuramsal yaklaşımların vurgu yaptıkları ve güvenlik çalışmalarında kavramsal bir dönüşüme işaret eden söz konusu güvenlik kavramsallaştırmaları literatürde şu şekilde yer almaktadır: "ortak güvenlik", "karşılıklı güvenlik", "işbirlikçi güvenlik", "güvenlik ortaklığı", "kapsamlı güvenlik" ve "küresel güvenlik". Bu bağlamda İtalya Genel Kurmay Başkanı Giampaolo di Paola'nın aşağıdaki konuşması hem güvenlik kavramının geçirdiği dönüşümü hem çeşitlenen güvenlik aktörlerini ve gündemini hem de yeni güvenliğin küresel yönetişimle ilişkisini özetler niteliktedir:

> "Kavramsal açıdan, her şeyden önce, güvenlik konularında devletlerin ağırlığının azaldığını, buna karşılık BM, NATO, AB ve AGİT gibi uluslararası örgütlerin ağırlığının ise arttığının bilincine varmalıyız. Aynı şekilde, örneğin sivil toplum örgütleri ve tüzel şirketler gibi diğer aktörlerin de rolünün artacağını anlamalıyız. Ayrıca, yeni tehditler ve risklerin tipolojisini dikkate alarak, artık güvenlik kavramının iç ve dış güvenliğin birbirinden ayrı tutulamadığı ve sınırları olmayan bir dünyayı ima etmekte

> olduğunu anlamalıyız. [...] Küresel düzeyde istikrar ve güvenlik konusunda referans noktası olarak kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri dahi tek başına iş göremeyeceğinin bilincindedir. Yeni küresel riskler karşısında Batı ülkelerinin NATO ve AB gibi çokuluslu güvenlik yapılarını kullanma eğilimi, bu yapıların bir evrim geçirmeleri ve kendilerini küresel bir yaklaşıma uygun şekilde yapılandırmalarını gerekli kılmaktadır."[14]

Kolektif güvenlik kavramı yanında, devletin eylem ve politikalarını meşrulaştırıcı bir işlev olarak ulusal güvenlik kavramı eşanlı biçimde var olmuştur. Ancak küresel sistemde karşılıklı bağımlılıklar ve belirsizliklerin artmasıyla güvenlik aktörlerine, konularına, kuramlarına ve uygulamalarına yenileri eklenmiş; ulusal güvenlikten kolektif güvenliğe, çevresel güvenlikten bilgi güvenliğine kadar güvenlik çemberi genişlemiştir.[15] Bununla birlikte teknolojik gelişmelerin ve küresel sistemin ekonomik değişkenlerinin gölgesinde, aktörler arasındaki güç dengesinde de hızlı değişmeler meydana gelmiştir. Güvenlik ve güvensizlikler yeniden tanımlanırken, tanımı yapanın tanım üzerindeki manipülasyonu saklı kalmaktadır. Küresel sistemin aktörleri bu durumun farkındadır ve ittifaklara katılmalarına, silahların denetimine yönelik antlaşmalar imzalamalarına rağmen ulusal güvenlikleri konusunda hassasiyetleri devam etmektedir. Başka bir ifadeyle ulus-devletlerin uluslararası topluma katılımcı tutum ve davranışlarına karşın ulusal çıkarları nedeniyle uluslararası örgütlerde süreçlerin işlerliğini bloke edici tavır almaları söz konusu olabilmektedir.[16]

Bu durum, 1990'ların başında Stratejik Silahlarda Azaltma Antlaşması'nın imzalanması ve 1995'de Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nın genişletilmesine rağmen nükleer silahların elde tutulmaya devam edilmesini ve bu konuda devletlerin gösterdiği direnci

---

[14] Giampaolo di Paola, "NATO'nun Dönüşümü: Towards The Riga Summit and Beyond", 20-21 Temmuz 2006, *Royal United Services Institute Konferansı*, http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/turkish/art2.html

[15] Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", 14, 17.

[16] Sven Bislev, "Globalization, State Transformation, and Public Security", *International Political Science Review* 25 3 (2004): 283.

açıklar niteliktedir. Benzer şekilde Batı Avrupa devletlerinin 1990'ların başından beri herhangi bir ciddi tehditle karşılaşmamış olmalarına rağmen nicel ve nitel boyutta önemli miktarda askeri güce sahip olmaları ve bu gücü askeri ilişkilerden ziyade caydırıcı bir unsur olarak ekonomik ve siyasi ilişkilerde sıklıkla kullanmaları da devletlerin ulusal güvenliklerine verdikleri önemi ve önceliği göstermektedir.[17] Özellikle 11 Eylül sonrası ABD politikaları da küresel düzeyde ulusal güvenliğe yönelimleri hızlandırmıştır.[18] Bu açıdan değerlendirildiğinde ulusal güvenlik, konjonktüre göre kapsam ve şekil değiştirmekte ancak bekasını her zaman korumaktadır.

Özetle küreselleşmeyle birlikte uluslararası güvenlik gündemi yeniden inşa edilmektedir. Güvenliğin küreselleşmesi, her ne kadar 11 Eylül ile ilişkilendirilse de kuşkusuz daha öncesi mevcuttur. Örneğin güvenliğin küreselleşmesini nükleer silahların ortaya çıkışıyla açıklayan görüşler vardır. Zira bu silahlar, klasik anlamdaki savunma artık mümkün olmadığı için devletlerin kendi topraklarını ve vatandaşlarını koruma kapasitelerini azaltmaktadır. Nükleer saldırı tehdidinin kırılganlığı, bölgeselcilik gibi işbirliği modellemelerini beraberinde getirmiş; uluslararası kurumların konu üzerindeki ağırlığı artmıştır. Çünkü güvenlik, tek bir aktör tarafından sağlanamayacak kadar karmaşık, çok boyutlu ve karşılıklılık içeren bir hal almıştır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde, bugün ekonomik alandan iletişime, kültürden çevreye kadar geniş bir alanı kapsayan kolektif güvenliğin, esasında insanlığın ortak çıkarları açısından kozmopolitan bir unsur taşıdığını söylemek mümkündür.[19]

[17] Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 108.
[18] Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", 75.
[19] Etienne Balibar, "Cosmopolitisme et Internationalisme: Deux Modèles, Deux Héritages", içinde *Philosophie Politique et Horizon Cosmopolitique*, Journée de la Philosophie à l'UNESCO, (Paris: UNESCO, 2006), 39.

Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğin Kuramsal Dönüşümü: Küreselleşmenin Getirdiği Teorik Perspektifler

Modern öncesi dönem ile modern dönemin güvenlik ortamları keskin bir sınırla birbirinden ayrılmaktadır. Premodern dönemde bölgeselleşmiş güvenin egemen rolünden, modern dönemde ise yerinden çıkarılmış soyut sistemlere yönelik güvenlik ilişkilerinden bahsetmek mümkündür. Modern dönemin en büyük ayrımı ise belirsiz zaman ve mekân ilişkilerinin yarattığı güvenlik paradoksudur. Küreselleşmeyle birlikte zaman-mekân sıkışmasının daha önce hiçbir dönemde yaşanmadığı kadar arttığı düşünülürse, insanın fiziksel ve psikolojik varlığı açısından en temel gereksinimlerinden biri olan güven(lik) hissinin derin bir kriz içine girdiği söylenebilir. Küresel sistemin neden olduğu tehditler; sosyolojik boyutta modernliğin getirdiği tehdit ve tehlikeler, savaşın endüstrileşmesinden kaynaklanan insan şiddeti, toplumsal ve etno-dini kimlik çatışmaları, cemaat ile cemiyet arasındaki sıkışmışlık, kimlik bunalımı ve toplumdan yabancılaşma gibi sosyo-psikolojik kişisel anlamsızlıklar olarak özetlenebilir.[20]

Küreselleşmenin moderniteyi de aşan bir olgu olması ve toplumsal karşılaşmaları artırması, günümüzde risk dünyasının hâkim olması, güvensizlik ve belirsizlik duygusunun hayatın her alanında yaygınlaşması, farklılıkların hem çarpışarak hem de eriyerek bir arada bulunması, devlet-toplum-birey güvenliğinde yaşanan dönüşümde devletlerin geleneksel rollerinin konjonktüre bağlı olarak daralması gibi bir dizi değişken dikkate alındığında, küreselleşme ve güvenliğin neden bu kadar iç içe geçtiği ve neden bu denli tartışıldığı daha açık hale gelmektedir. Bu bağlamda küreselleşmenin eski ve yeninin aynı anda ihtiva ettiği bir sistem olarak 1990 sonrası güvenlik literatürüne yerleşmesiyle birlikte güvenlik tartışmaları ve çalışmaları, yeni kuramlar çerçevesinde ele alınmaya başlamıştır. Böylece uluslararası ilişkiler literatürü, bu dönemde sosyoloji ve psikoloji gibi diğer sosyal bilimler

[20] Giddens, *Modernliğin Sonuçları,* 100.

disiplinlerinden de yararlanan yeni güvenlik çalışmalarına sahne olmuş ve çoğulcu güvenlik anlayışı bu çerçevede filizlenmiştir.

Soğuk Savaşın ve örgütlü kapitalizmin sona ermesi, zaman-mekân sıkışmasının giderek şiddetlenmesi, örtüşen kültürlerin ve çapraz ifadelerin ortaya çıkışı, sanayi toplumunun risk toplumuna dönüşümü, toplumsal ilişkilerin ulusal toplumla sınırlandırılamayacak kadar genişlemesi gibi[21] daha birçok gelişmeye tanıklık eden küresel sistemde güvenlik ve tehdit algılamaları da değişime uğramaktadır. Bugün bireylerden devletlere kadar mikrodan makroya her aktör, değişimin getirdiği yeni güvenlik parametreleriyle tanışmaktadır. Bu çerçevede güvenlik paradigması farklı teorik yaklaşımların katkılarıyla değişim-dönüşüme uğramaktadır. Başka bir ifadeyle güvenlik paradigması, küreselleşmeyle birlikte ulusal ve uluslararası güvenlikten küresel güvenliğe doğru uzanan geniş bir düzlemde değişim ve dönüşüm yaşamaya başlamıştır.

Endüstrileşen dünyanın karşılıklı bağımlılıklar zinciri olarak da tanımlanan küreselleşme, geleneksel sınırları olan ulus-devletlerin güvenliğini küresel toplum güvenliğine doğru dönüştürmektedir.[22] İnsanın en temel gereksinimlerinden olan güvenlik arayışı ile küreselleşmenin dönüştürücü niteliği arasındaki sıkı bağa paralel olarak küreselleşmenin kemikleşmeye başladığı 1990'lardan bu yana güvenlik literatüründe ciddi bir kuramsal gelişim söz konusu olmuştur. Sonuç olarak, Giddens'ın deyimiyle "modernliğin radikalleşmesi"nin yarattığı belirsizlikler ve krizlerle karşı karşıya kalan günümüz dünyasında güvenlik arayışı, uluslararası ilişkiler disiplininde de farklı kuramsal yaklaşımlar tarafından yoğun bir şekilde ele alınmaktadır. Söz konusu güvenlik çalışmaları, çok boyutlu ve daha sistematik hale gelmiş; Vestfalyen sürecin ulusal güvenlik sınırlarını aşan yeni bir kuram inşasına yönelmiştir. Bu dönüşümde küreselleşmenin koşullarının ulusal güvenlik

[21] Fuat Keyman, Küreselleşme, *Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkileri Yeniden Düşünmek*, çev. Simten Coşar, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), 287.
[22] Helga Haftendorn, "The Security Puzzle: Theory-Building and the Discipline-Building in International Security", *International Studies Quaterly* 35 1 (1995): 5.

ile açıklanamayacak ve düzenlenemeyecek biçimde karmaşık olması kadar, modernitenin "modern insan" üzerinde yarattığı kıskacın ve devlet güvenliğinin ortaya çıkardığı şiddetin rasyonelite ile meşru kılınarak devletin birey üzerinde kurduğu tekelin eleştirilmesi etkili olmuştur.

Bu kuramsal yaklaşımlar arasındaki en önemli ortak nokta, güvenliğin çok boyutlu ve çeşitlilik içeren bir kavram olduğunun kabul edilmesidir. Buna göre insan, birçok alanda güvenlik içinde olma arayışındadır; dolayısıyla sadece devlete özgü kılınan güvenlik alanlarından bahsedilemez. Örneğin insanlar, ailelerinin güvenliği, sağlıklarının güvenliği, maddi durumlarının güvenliği gibi birçok noktada güvende olma arayışındadır. Bu kuramsal önkabul, uluslararası ilişkiler disiplini için de geçerli kılınmış ve güvenlik kavramı kategorize edilerek incelenmeye başlanmıştır. Gerek sistem bazında gerekse aktör düzeyinde birçok güvenlik alanı vardır: ekonomik güvenlik, askeri güvenlik, kültürel güvenlik, demografik güvenlik ve çevresel güvenlik gibi.[23]

1990'larda kavramsal güvenlik çalışmalarında bir dönüm noktası yaratan Barry Buzan, güvenliği askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevre güvenliği alt başlıklarında inceleyen beş boyutlu bir güvenlik kurgusu ortaya koymuştur.[24] Söz konusu tipolojide Buzan, askeri güvenliği devletlerin saldırı ve savunma yetenekleri ve birbirlerinin niyetlerini algılamaları ile açıklar. Siyasal güvenlik, devletlerin organizasyonel istikrarı, hükümet sistemleri ve devlete meşruluk sağlayan ideolojileri kapsar. Ekonomik güvenlik, devletlerin kaynaklara ulaşımı, finans ve pazarlara erişimi ile refah ve güçlerinin sürdürülmesi ile ilgilidir. Toplumsal güvenlik de değişimin kabul edilebilir şartlarında, geleneklerin, dini ve ulusal kimliklerin, dil ve kültür birliğinin korunarak yeniden üretilebilmesini içerir. Çevresel güvenlik ise yaşamın idamesinde olmazsa olmaz role sahip bir sistem olarak bölgesel ve küresel biyosferin korunmasıdır.

[23] Özlen Çelebi, "Güvenlik", içinde *Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler*, ed. Haydar Çakmak, (Ankara: Platin Yayınları, 2007), 74.
[24] Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Security", 433.

Dolayısıyla küreselleşmenin getirdiği paradoksların çözüme kavuşturulmasında anahtar bir kavram olarak ortaya konulan kolektif güvenlik, konu bağlamında bu beş alt güvenlik başlığının bileşkesidir.

Görüldüğü gibi güvenlik kavramının günümüzde sadece askeri ve siyasal güvenlik ekseninde ele alınamayacak kadar karmaşıklaşması, güvenliğin çevresel güvenlikten bilgi güvenliğine kadar uzanan çok boyutlu niteliğini gündeme getirmektedir. Yeni güvenlik çalışmalarında konu çeşitliliğinin yanı sıra aktör çeşitliliği de ön plana çıkmaktadır. Çatışma ve güvenlik ilişkisinden hareketle günümüzde yalnızca devletlerin birbirlerine karşı çatışmaları söz konusu değildir ve asimetrik çatışma modelleri daha çok görülmeye başlamıştır. Bu asimetrik çatışmalar, örneğin devletlerin devlet dışı aktörlerle ve devlet içinde de farklı grupların birbirleriyle çatışmaları, günümüzde giderek artmaktadır. Burada görüldüğü gibi küreselleşmenin güvenlik açısından devletlerden daha çok toplumları etkilediği görüşünü savunan Kopenhag Okuluna göre ister Soğuk Savaş sonrası sistem isterse de küreselleşme denilsin, toplumlar karar alma sürecine dahil edilmeden ve analiz düzeyi olarak dikkate alınmadan küresel güvenliğin tesis edilmesi sağlanamayacaktır. Bu da, güvenlik çalışmalarında salt siyasi ve askeri güvenliği konu edinen ulusal güvenlik anlayışının merkezi konumunda eksen kayması yaşanmasına ve çok boyutlu işbirlikçi güvenlik, kolektif güvenlik ve küresel güvenliği önceleyen kuramsal yaklaşımların dikkat çekmesine neden olmuştur.

İsteklerin gerçekleştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılması veya gelecekle ilgili beklentilerin garanti altına alınabilmesi[25] biçimindeki güvenlik tanımlamasından hareketle sosyal, siyasal, ekonomik ve psikolojik açılardan insan güvenliği üzerinde durulması gereken bir diğer önemli güvenlik alanıdır. Nitekim insan güvenliği, yukarıda bahsi geçen diğer güvenlik alanlarından direkt olarak etkilenmektedir. İnsan güvenliği salt "tehditlerin yokluğu" anlamına gelen bir güvenlik durumuyla sağlanamayacak kadar derin ve geniş bir konudur. Çünkü

[25] Tanşu, "Bilişim Çağında Güvenlik Kavramının Yeniden Tanımlanması", 366.

insan, oldukça güvenli koşullarda yaşasa dahi özgürlüğüne sahip değilse psikolojik olarak güvensizlik hali içindedir. Kısacası güvenlik ve özgürlük arasında ontolojik bir ilişki vardır. Buradan hareketle güvenlik ve özgürlük arasındaki bağıntı üzerine yoğunlaşan Ken Booth'un ifadesi ile özgürleşme, "bireyler ve gruplar olarak insanların özgürce seçtikleri şeyleri yapmasını engelleyen fiziksel ve insani kısıtlamalardan kurtulması"dır.[26] Bu kısıtlamalar politik baskılar olabileceği gibi temel besin maddelerine erişmekten yoksun olma, toplumda bireysel benliğini ortaya koyabilme noktasında engellenme, cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalma şeklinde de gerçekleşebilir.

Özetle küreselleşmenin iç içe geçmiş, birbiriyle bağlantılı ve birbirine bağımlı yapısına paralel biçimde, küreselleşmeyle birlikte güvenliği sağlayan ve güvenliğini arayan aktörler ile güvenliği aranan alanların arasında oldukça karmaşık bir örümcek ağı örülmektedir. Dolayısıyla günümüzde "küresel sistem-devlet-toplum-birey" arasında karşılıklı güvenlik arayışı modeli olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca tüm bu aktörler arasındaki ilişkiler farklı güvenlik konularıyla birbirine sıkı sıkı bağlanmıştır. Küresel güvenlikten insan güvenliğine, biyogüvenlikten bilgi güvenliğine kadar örnekleri çoğaltılabilecek bu farklı kategorizasyonlar, esasında kolektif güvenlik arayışının altyapısını oluşturmaktadır. Güvenlik çalışmaları da bu anlamda umut verici bir dinamizm kazanmaktadır.

YENİ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARININ BM'NİN ULUSLARARASI GÜVENLİKTEKİ ROLÜNE ETKİSİ VE BM'NİN AÇILIMLARI

Küreselleşme, karmaşık süreçlerin biraraya geldiği bir olgular kümesi ve üstelik çelişkili ya da birbirine zıt etkenlerin biraraya geldiği bir

[26] İbrahim Mazlum, "Çevre ve Güvenlik İlişkisine Tanımsal Bir Yaklaşım", *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, der. Ayhan Kaya, Günay Göksu Özdoğan, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003), 334-335.

süreçtir.[27] Toplumları hızlı bir biçimde içine alarak veya dışında bırakarak dönüştürdüğü ve farklı yönlere itip çektiği için küreselleşme eş zamanlı bir şekilde çatışmayı olduğu kadar işbirliğini, parçalanmayı olduğu kadar bütünleşmeyi, dışlamayı ve içermeyi, uyumu ve uyumsuzluğu, düzeni ve düzensizliği içerir.[28] Soğuk Savaşın sona ermesi de sistemik bir kırılma faktörü olmuş; uluslararası sistem ilk olarak ABD liderliğindeki bir "güçler oligarşisi"ne dönüşmüş ve 11 Eylül sonrasında ise çok merkezli bir yapıya evrilmeye başlamıştır. Teknolojinin yaygınlaşması ve gelişmesi, haber ağlarının daha sıkı ve iç içe geçmiş bir biçimde örülmesi, sınırların kalkması ve ekonomik anlamda ülkeler arası benzerlikler ve ilişkilerin artması, bu sistemik kırılmayı tetiklediği için küreselleşme olgusu 1990 sonrasında uluslararası gündemin üst sıralarına yerleşmiştir. Uluslararası ve/veya küresel güvenlik, yaşanan bu değişim-dönüşüm sonucunda farklı merkezlere kaymış ve çok boyutlu bir hal almıştır. Bu iki kırılma, uluslararası güvenliğe dönük uygulamaları ve bu uygulamalarda etkin roldeki aktörleri değişime zorlamıştır.

Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem

Soğuk Savaşın sona ermesi neticesinde "büyük güçler rekabeti"yle birlikte iki blok arasındaki "düşünceler çatışması" da sona ermiştir. Böylece BM çatısı altında işbirliğine ve diyaloğa dayalı kolektif güvenlik sisteminin oluşturulması yönünde iyimser bir hava oluşmuştur. Fakat Varşova Paktı'nın kalkması ve Sovyet tehdidin bertaraf edilmesi sonucunda açığa çıkan boşluğu etnik-dinsel hareketler doldurmuş; Avrupa'nın kuzeyi ve güneyi arasındaki ekonomik uçuruma batısı ve doğusu da eklemlenmiş; Soğuk Savaş boyunca dondurulan sorunların kapağı açılmış ve buna bağlı olarak uluslararası terörizm, kitlesel göç, siyasal sığınma tehdidi, azınlık sorunları ve sınır anlaşmazlıkları açığa çıkmıştır. Yeni tehdit unsurlarına bağımlı olarak ortaya çıkan güvenlik anlayışı doğrultusunda BM iki bloklu sistemin engelleyici etkisinden

[27] Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Şekillendiriyor?*, çev. Osman Akınhay, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2000), 25.
[28] David Held, Anthony McGrew, *Küresel Dönüşümler*, (Ankara: Phoenix Yayınları, 2008), 15.

sıyrılarak bu sorunlar üzerinde daha etkin çalışmaya başlamış ve yeni örgütlenmeler vücuda getirmiştir. ABD, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik sorunlarını aşmak ve riskleri en aza indirmek için en önemli örneği I. Körfez Savaşı'nda olduğu gibi BM'yi ön plana çıkarmaya başlamıştır.

İki kutuplu sistem boyunca bastırılan talepler Soğuk Savaş sonrasında küllenmiştir. Soğuk Savaş döneminde realizm hâkim paradigmayken, sonrasında ise normatif değerler ön plana çıkmaya başlamıştır. Zira Batı dünyası, Soğuk Savaş döneminde bütün "kötülükler"in kaynağında Sovyet ideolojisini görmüş ve bunun sonucu olarak da gerilim ve çatışmaların diğer kaynaklarına yeterince ilgi gösterilmemişti. Soğuk Savaş sonrasında milliyetçi rekabetler, dinsel fanatizm, çözülmemiş sınır sorunları, geçmiş önyargılar ve düşmanlıklar gibi uluslararası barış ve güvenliğe karşı ciddi tehdit unsurları, Pandora'nın kutusunun açılmasıyla etrafa yayılarak akademik ve pratik dünyada bir bocalama döneminin yaşanmasına neden olmuştur. Artık Sovyet korkusuna dayalı ortaklıklarda sızıntı yaşanmaya başlamış; uluslararası sistem ideolojik, jeopolitik, psikolojik ve sosyolojik bir boşluk içine düşmüş ve bu boşluğa etnik-milliyetçi akımlara öncülük eden yeni aktörler eklemlenmiştir.

ABD, sistemde "geçiş dönemi" olarak nitelendirilen SSCB'nin dağılmasından 11 Eylül'e kadar geçen süreçte her ne kadar sistemin tek süper gücü ve hegemon aktörü olarak algılarda yerini alsa da, 11 Eylül saldırılarının da gösterdiği gibi jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel güç alanlarını ve bu alanlarda meydana gelen gelişmeleri denetlemede ve şekillendirmede büyük zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.[29] Zira artık çok boyutlu güvenlik sorunlarını tek bir aktör nezdinde çözmek mümkün değildir. Bu durum, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde gözler önüne serilmiştir. Nitekim ortaya atılan "yeni dünya düzeni" kavramsallaştırması, yaşanan gelişmeler karşısında

[29] Hüseyin Emiroğlu, "Soğuk Savaş Sonrası Küresel Gücün Güvenlik Sorunları ve BM", içinde *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan,* ed. Ersin Embel, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 507-508.

rüştünü ispat edememiş; bazı yazarlar bu durumu "yeni dünya düzensizliği" olarak kavramsallaştırmaya gitmiştir. Çünkü eski ve yeni, paradoksal bir biçimde aynı anda ve birbirini daha da karmaşık bir sürecin içine çekerek varlığını sürdürmüştür. Bu bağlamda yeni dünya düzenini mümkün kılacak kolektif güvenlik anlayışı sancılı bir süreç dahilinde şekillendirilmektedir.

11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistem

Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde meydana gelen kırılma, 11 Eylül saldırıları sonrasında daha derin bir kırılma ile pekişmiş ve yeni bir uluslararası sistem ve/veya yeni bir yüzyılın dinamikleri daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Siyasal olarak, sistemde ABD liderliğinde tek kutuplu bir dünya düzeninin olmadığı anlaşılmış; devletlerin güvenlikleri yeniden ön plana çıkmıştır. Küresel terör olgusu ve/veya terörün küreselleşmesi, uluslararası aktörleri yeni bir sorun dahilinde bir araya getirmiş ve yeni yüzyılın sistemdeki "bozucu girdi"si olarak anılmaya başlamıştır. Böylesi bir dönüşümde, sistemdeki diğer aktörler de kendilerini yeniden konumlandırma, ifade etme ve tanımlama olanağı bulmuş; uluslararası sistemde çok merkezliliğe dönüş ve yeni bir denge arayışı başlamıştır.

Post-vesfalyen süreç olarak ifade edilen ve devletin merkezi konumunun yeniden sorgulandığı ve tanımlandığı bu dönemde yaşanan 11 Eylül saldırıları, güvenliği sağlayan ana aktör olarak devleti yeniden ön plana çıkarmış ve *soft power*'dan *hard power* uygulamalarına bir geçiş yaşanmıştır. Ancak bir kere sistemde belirli normlar yer edinmeye başladığında, geriye dönüş eskisi gibi kolay değildir. Dolayısıyla her ne kadar güvenlik merkezli sert politikalara doğru bir evriliş söz konusu olsa ve güvenlik ve askeri odaklı dış politika yaklaşımları ön plana çıksa da çok boyutlu güvenlik anlayışı kapsamındaki diğer güvenlik öğeleri tartışmaların ana noktasında olmaya devam etmekte; klasik güvenlik anlayışına dayalı sert politikalar uluslararası arenada sorgulanmaktadır. Gerek uluslararası örgütler gerekse sivil toplum bu noktada önemli inisiyatifler almaktadır.

11 Eylül saldırıları devlet merkezli ulusal güvenlik anlayışına güç kazandırsa ve realist güvenlik araçlarını yeniden güvenlik gündemine taşısa da bu denli büyük çaptaki saldırıların devlet dışı bir aktör tarafından gerçekleştirilmesi, aslında yeni güvenlik konseptinin klasik anlayıştan çok farklılaştığını ve geleneksel paradigmanın sorun çözme işlevini yitirdiğini göstermiştir. Diğer bir ifadeyle 11 Eylül olaylarından sonra her ne kadar realist unsurlar ön plana çıkmış ve realizme geri dönüş gibi yorumlar yapılmış olsa da saldırının asimetrik tehdit unsurlarınca "güvenlik ve özgürlükler ülkesi" ABD'ye gerçekleştirilmiş olması, değişen sistemle birlikte güvenliğin de postmodern bir düzlemde dönüşüme uğradığını ortaya koymuştur. Söz konusu saldırıların gösterdiği üzere yeni tehdit unsurları devlet dışılaşmış, küreselleşmiş, asimetrikleşmiş ve zaman-mekân tanımaz bir nitelik kazanmıştır. Tehdit ve risk öğelerinin böylesine genişlediği ve belirsizleştiği bir güvensizlik ortamında güvenliği bir ya da birkaç devletin güvenliğine indirgemek ve sert güç politikalarını uygulamaya koymak yetersiz kalmakta ve sorunları çözmek yerine yeni sorunlar üretmektedir. 11 Eylülden sonra ABD'nin uluslararası hukuk ve kurumları hiçe sayarcasına reelpolitikalarına güvenerek müdahalede bulunduğu Irak'ta düştüğü paradoksal durum, devlet merkezli güç politikalarının yerine küresel yönetişimi önceleyen, uluslararası hukuk ve kurumları işleten, sistemin tüm aktörlerini göz önünde bulunduran değer merkezli politikalar üretmenin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Yeni Güvenlik Konsepti Çerçevesinde BM'nin Rolü ve Uygulamaları

24 Ekim 1945 tarihinde kurulduğundan bu yana temel amaçlarından biri[30] uluslararası barış ve güvenliği sağlamak olan BM'nin Soğuk Savaş sonrası küresel dönüşüm kapsamında düzenleyici mekanizma olarak yetersizlikleri sorgulanmaktadır. Fakat yine de küreselleşme ile açığa

[30] Birleşmiş Milletler'in temel amaçları; dünyada barışı ve güvenliği sağlamak, eşitlik ve kendi kaderini tayin temelinde ülkeler arasında dostane ilişkiler geliştirmek, ekonomik, toplumsal, kültürel ve beşeri sorunları çözmek amacıyla uluslararası işbirliğini tesis etmek ve üyelerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmak şeklinde sıralanabilir.

çıkan küresel yönetişim tartışmalarında BM halen merkezi bir role sahiptir ve etkinliğinin arttırılmasına yönelik girişimler bulunmaktadır. Bahsi geçen çok boyutlu güvenlik kavramsallaştırması, belki de yeni misyonunu ortaya koyar bir biçimde 31 Ocak 1992 tarihli BM bildirisinde yerini almış ve BM uluslararası sisteme yönelen tehditlerin ekonomik, sosyal, çevresel ve insan hakları gibi askeri olmayan boyutlarını vurgulamıştır. Bu da, güvenliğin sağlanması için savaşların önlenmesinden çok daha fazla çaba harcanması gerektiğini göstermektedir. Aynı zamanda güvenlik sorunlarının çözümü artık ulus aşan niteliktedir. Başka bir ifadeyle ister bölgesel ister ulusal olsun, güvenlik sorunu ulusal sınırlar içinde çözümlenememektedir. Çernobil gibi çevresel afetler, AIDS, silahlanma, saldırgan milliyetçilik, kitlesel ve yasadışı göçler ulusal sınırı aşan sorunlara sadece birkaç örnektir. BM de bu yeni güvenlik sorunlarına karşı kendini yeniden konumlandırma arayışındadır.

Bu bağlamda BM eski Genel Sekreteri B. Boutros Ghali'nin hazırladığı "Barış için Gündem Raporu" (*An Agenda for Peace*)[31] ve BM'nin barışı koruma harekâtları, bu dönemde örgütün yeniden etkinlik kazanmasında önemli gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.[32] Yine BM'nin yeni konjonktürde kendisini yeniden konumlandırmasında öncü rol oynayan ve bunu 2003 yılında Genel Kurul'da yapmış olduğu konuşmasında "şu an yeni bir yoldayız, değişime ihtiyacımız var ve eğer bu anı kaçırırsak tarih bizi affetmeyecektir" sözleriyle ifade eden BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan, küresel yönetişim için BM'nin fonksiyonlarının artırılmasında ve birçok alanda işlerlik kazanmasında önemli rol oynamış ve yeni kavramları örgütün gündemine taşımıştır. Nitekim Kofi Annan'ın önemli katkısının bulunduğu "Daha Güvenli

[31] B. Boutros Ghali, "An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peace Keeping, Peace Building", the Security Council 31 January 1992, http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html

[32] Allen G. Sens, "From Peace-Keeping to Peace-Building", in *The United Nations and Global Security*, ed. Richard M. Price, Mark W. Zacher, (New York: Palgrave, 2004), 141-160 ve Özlem Eraydın, "Avrupa'nın Yeni Güvenlik Düzeni ve Türkiye", içinde *Değişen Dünya ve Türkiye*, der. Faruk Sönmezoğlu, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996), 22, 28.

Dünya: Bizim Paylaşılan Sorumluluğumuz" (*A More Secure World: Our Shared Responsability*) adlı BM raporu bunun bir örneğidir.[33] Dolayısıyla gerek Boutros Ghali (1992-1996) gerekse Kofi Annan (1996-2006),[34] görev aldıkları süre boyunca örgütün yeniden yapılanması, küresel yönetişim ve kolektif güvenliğin sağlanması ve bu kavramsallaştırmaların hem örgütün hem de uluslararası sistemin gündemine yerleşmesinde birer norm girişimcisi (*norm entrepreneur*) olmuştur.[35]

Ayrıca iki kutuplu yapının sona ermesiyle ABD-Rusya arasındaki diyaloğun artması, Güvenlik Konseyi'nde sık sık kullanılan veto silahının önemli ölçüde etkisizleşmesine ve Konsey'in daha dinamik bir şekilde çalıştırılmasına yol açmıştır. Aslında günümüz uluslararası sisteminde de İran nükleer krizi örneğinde görüldüğü gibi ulusal çıkarların çatıştığı konularda veto mekanizması yine işlerliğini korumaktadır. Ancak bugün BM'nin veto mekanizması, Soğuk Savaş konjoktüründeki kadar sık başvurulan bir araç olmaktan uzaktır. Zira Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin karşılıklı vetoları, hem sistemi kilitleyerek sorunların çözümünü ertelemekte ve uluslararası yapıyı statikleştirmekte hem de aslında iki bloklu yapıyı dengede tutan bir işlevsellik sağlamaktaydı.

---

[33] Richard Falk, "Reforming the United Nations: A Global Civil Society Perspective", September 2005, http://www.transnational.org/SAJT/forum/meet/2005/Falk_UNReforms.html; A More Secure World: Our Shared Responsability, *Report of High-Level Panel on Threats, Challenge, Change*, 2004, http://www.un.org/secureworld/report2.pdf

[34] BM'nin organları arasında Genel Sekreterliğin özellikle BM'nin yüzünü ve imajını temsil etmesi bakımından algılarda önemli yeri bulunmaktadır. BM Antlaşması'nın 97. maddesine göre örgütün en üst idari görevlisi olan Genel Sekreter, barış güçlerinin yönetiminden uluslararası uyuşmazlıklarda arabuluculuğa, ekonomik ve toplumsal eğilimlerin izlenmesinden insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma sorunlarına kadar çok geniş bir yelpazede çalışma alanına sahiptir; Funda Keskin, "Yeni BM Genel Sekreteri: Sorunlar ve Beklentiler", *Mülkiye Dergisi* 31 254 (2009): 136, 140.

[35] Norm girişimciler, bir konuyu veya sorunsalı tespit edip konuyu gündeme getirerek bu konudaki ihtiyacın idrak edilmesini sağlar. Böylece yerleşmeye ve içselleştirilmeye başlayan bu normlar, başka normları da doğurur; Martha Finnemore and Kathyrn Sikkink, "International Norm Dynamics and Political Change", *International Organization* 52 4 (1998): 893.

Yine bölgesel savaşların ve etnik-çatışmaların artması neticesinde uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması ve korunması noktasında BM yeni yöntemler geliştirmiş ve önleyici diplomasi (*preventive diplomacy*), çatışmayı önleme (*conflict prevention*), barışı sağlama (*peace making*), barışa zorlama (*peace enforcement*), barışı koruma (*peace keeping*), çatışma sonrası barışı kurma (*peace building*) ve diğer bölgesel örgütlerle işbirliğine gitme gibi uygulamaları hayata geçirmiştir. BM, bu faaliyetlerine ek olarak çevre sorunları, mültecilik ve göç sorunları, konvansiyonel ve nükleer silahlanma, biyopolitika gibi yeni güvenlik konseptinin ve kolektif güvenliğin içinde yer alan güvenlik sorunlarına da odaklanmıştır. BM, küreselleşen dünya şartlarında barışın ve güvenliğin sadece politik değişkenlerden değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal değişkenlerden geçtiğini, bünyesinde oluşturulan Dünya Şartı'nda (*Earth Charter*) yer verdiği "sosyal ve ekonomik adalet olmaksızın ve fakirlik yok edilmeksizin, barış tesis edilemez" mesajıyla gözler önüne sermiştir.[36]

Görüldüğü gibi BM, Soğuk Savaş sonrası yaşanan dönüşüm kapsamında bir yenilenme sürecine girmiş ve bu süreçte kolektif güvenlik yaklaşımını Kopenhag Okulunun ortaya koyduğu beş boyutlu güvenlik kavramsallaştırmasını yansıtır biçimde oluşturmuştur. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrası güvenliğe ilişkin ortaya çıkan akademik çalışmalarda insan güvenliği ve insanın özgürleşmesi aynı anda tartışılmış ve BM de insan güvenliği kapsamında ciddi çalışmalar sunmuştur. Bu bağlamda uluslararası konjonktür de göz önünde bulundurularak BM'nin uygulamaları ve küresel güvenlikteki rolü; siyasal-askeri güvenlik, ekonomik güvenlik, insan güvenliği, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenlik başlıkları altında ele alınacak ve teori-pratik bağıntısı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

[36] Ömer Göksel İşyar, "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", *Akademik Bakış* 2 3 (2008): 6.

Siyasal-Askeri Güvenlik

BM, bölgesel savaşlarda tüm dünyanın gözleri önünde yaşanan insan hakları ihlallerinin önlenmesi ve postmodern kuramların ön plana çıkardığı insan güvenliğinin sağlanması noktasında aktif bir rol üstlenmiş ve Soğuk Savaş dönemindeki siyasi güvenliğe ilişkin uygulamalarının dışında yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Nitekim Güvenlik Konseyi'nin 688 sayılı kararı ile ilk kez Irak'a, ardından 794 sayılı karar ile Somali'ye "insancıl amaçlar"la egemen devletlerin içişlerine kuvvet kullanılarak müdahalede bulunulmuştur. Aynı kapsamda, demokratik kurallara uyulmadığı gerekçesiyle Birmanya'daki seçimler iptal edilmiş ve Haiti'ye müdahale izni verilmiştir.[37] Bu durum, gerek teorik açıdan gerekse uluslararası hukuk açısından bir paradigma dönüşümünü de ifade etmektedir.[38] Böylece bir devletin başka bir devlete karşı geniş çaplı insan hakları ihlallerini önlemek adına kuvvet kullanmasını ifade eden insancıl müdahale kavramı,[39] uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler literatüründe gelişmeye başlamıştır. Zira klasik anlayışta devletin güvenliği uluslararası ilişkilerin temel konusuydu. Başka bir ifadeyle uluslararası ilişkilerin analiz birimi ve moral çıkış noktası devletti. Bireyin güvenliği ise devletin iç sorunu veya iç hukukun konusuydu.[40] Ancak BM'nin devletlerin iç işlerine müdahale edilmemesi ilkesinin Soğuk Savaş sonrasında söz konusu kararlarla aşılması, uluslararası ilişkilerdeki analiz birimleri arasındaki yön değişimini de gözler önüne sermesi açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır.

Soğuk Savaşın hemen ardından yaşanan politik gelişmelerde ön plana çıkarılan BM'nin rolü, küresel güvenlik tehditlerini karşılama ve çözüm geliştirme noktasında yeni dünya düzeni paradigmasından hareketle şekillendirilmeye çalışılmış ve belirlenen stratejik öncelikler

[37] Erel Tellal, "Soğuk Savaş Sonrasında Birleşmiş Milletler ve Türkiye", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi* 29 179-180 (1995): 73.
[38] Füsun Türkmen, İnsancıl Müdahale, (İstanbul: Okumuş Adam, 2006), 19.
[39] Funda Keskin, "1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", *Uluslararası İlişkiler* 3 12 (2006-2007): 51.
[40] Steve Smith, "Singing Our World into Existence: International Theory and September 11", *International Studies Quarterly* 8 3 (2004): 504-505.

doğrultusunda kararlar alınmıştır.[41] BM'nin güvenliği sağlamaya dönük karar alma mekanizmalarında gerek maliyetlerin paylaşılması noktasında gerekse de işbirlikçi güvenlik anlayışının gerektirdiği politikaların oluşturulması kapsamında sorunlarla karşılaşılmıştır. Bu doğrultuda sahip olduğu yayılma etkisi ve negatif prototip oluşturma potansiyeli ile uluslararası barış ve güvenliğe en ciddi tehditlerden birini teşkil eden Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin dağılma süreci, BM'nin barış ve güvenlikleştirme üzerine faaliyetlerinde önemli bir tecrübe olmuştur. Zira BM'nin Bosna Hersek topraklarında güvenli bölge olarak ilan edilen katliamları engelleyememesi ve BM Güvenlik Konseyi ülkelerinin yasal, meşru ve moral değerleri dışlamayan bir çözüm sürecini zorlamak yerine tarihsel dostluklar, stratejik tasarımlar ve planlar doğrultusunda dış politika izlemesi gibi nedenler, örgütün etkinliğinin sorgulanmasına yol açarak BM'nin yapısal dönüşümüne ilişkin tartışmaları hızlandırmıştır.

Diğer yandan başta sadece BM Genel Sekreteri'nin gündem maddesinde yer alan Kosova sorunu, insan hakları ihlallerinin çok büyük boyutlara ulaşması neticesinde 1998 tarihinde ilk kez 1160 sayılı kararla Güvenlik Konseyi'nin gündemine alınmıştır. Bu kararla, bölgedeki durumun barış ve güvenliği tehdit ettiği vurgulanmış ve 1203 sayılı kararda ise NATO'nun bölgedeki eylemlerine değinilmiştir.[42] 1239 sayılı kararda ise insani boyut ön plana çıkarılmıştır. Yeni güvenlik algılamaları açısından Sırbistan negatif bir prototip olarak nitelendirilmiş ve BM, Kosova Yönetim Misyonu'nu bölgenin yönetim ve denetiminden sorumlu kılarak, bu yapılanmaya bağlı Kosova Barış Kuvvetini kurmuştur.

Öte taraftan BM Güvenlik Konseyi, 11 Eylül saldırılarını 12 Eylül 2001 tarihli toplantısında aldığı 1368 sayılı kararla şiddetle kınamıştır.[43]

[41] Bosna Hersek sorununda müdahale konusunda geç kalınmış olması ve alınan kararlar neticesinde Sırpların lehine gelişmeler yaşanması söz konusu sürecin en somut örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nurşin Ateşoğlu Güney, "Bosna-Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci", içinde *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, ed. Kemali Saybaşılı, Gencer Özcan, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997), 261-265.

[42] Keskin, "1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", 58.

[43] Security Council Resolution 1368 (2001): Threats to international peace and security caused by terrorist acts,

Bu kararda, terörist eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe yönelttiği tehditle bütün araçlar kullanılarak müdahale edileceği yönündeki kararlılık vurgulanmıştır. 1368 sayılı karar, BM Antlaşması ile uyumlu bir şekilde bireysel ve kolektif meşru savunma hakkını tanırken, uluslararası toplumu terörizmle mücadelede işbirliğine çağırmıştır. 28 Eylül 2001'de alınan 1373 nolu karar ile terörizmle mücadelede işbirliği alanlarının hangi noktalarda odaklanması gerektiğine dair bir yol haritası çizilmiştir.[44] Görüldüğü gibi 11 Eylül saldırıları, çok boyutlu güvenlik stratejilerini ön plana çıkarmış ve küresel sistem ile iç politika arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir. Başta BM olmak üzere uluslararası örgütlerin de sürece aktif katılımının sağlanması ve örgütlerin yeni güvenlik anlayışının uygulayıcısı olmasının sağlanması bu kapsamda öncelenmiştir. Ancak 11 Eylül saldırılarının aynı zamanda ulusal güvenlik kavramını yeniden ön plana çıkarması neticesinde, Irak müdahalesinde görüldüğü gibi işbirlikçi güvenlik anlayışının kozmopolitan bir güvenlik kurgusuna işaret etmediğini söylemekte yarar vardır. Nitekim gerek Güvenlik Konseyi'nin güç ilişkilerine dayanan yapısı gerekse karara bağlanacak konunun politik ve jeopolitik açıdan önemi, BM nezdindeki politik-askeri karar alma süreçlerinde oldukça önemli değişkenlerdir ve manipülatif etkiye sahiptirler.

Soğuk Savaş sonrasında kolektif güvenlik sisteminde siyasal ve askeri güvenliğin tesisinde evrensel bir uluslararası örgüt olarak BM'nin konumuna ilişkin tartışmalar söz konusudur. Karşılıklı ekonomik

---

http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement

[44] 1373 numaralı karar; terörizmin mali kaynaklarının kesilmesi, terörist eylemlerin hazırlık aşaması dahil olmak üzere her düzeyde önlenmesi, üye ülkelerin terörizmle mücadele için aralarında yoğun bir işbirliği gerçekleştirmesi, terörist eylemlere girişenlerin ağır suçlu olarak yargılanması, teröristlere mülteci statüsü tanınmaması, BM üyesi ülkelerin terörizmle mücadele için uluslararası işbirliğini öngören tüm sözleşmelere süratle katılmaları gibi konuları kapsamaktadır. Karar; tüm devletlere, terörizmle bağlantılı kişi ve kuruluşlara aktif veya pasif destek verilmesinden kaçınma, teröristlere ve terör örgütlerine doğrudan veya dolaylı olarak mali kaynak yaratılmasını engelleme, terörle bağlantılı kişi ve kuruluşlarla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan kişi ve kurumların mal varlıklarını dondurma yükümlülüğü getirmektedir; http://www.mfa.gov.tr/bm-guvenlik-konseyi_nin-1373-sayili-karari_.tr.mfa

bağımlılık, teknolojinin yayılımı, küresel izleyicilerin çoğalması ve paylaşılan değerlerin artması, kolektif güvenlik sisteminin kurulmasında umut verici gelişmeler olarak adledilmiş olsa da BM'nin politik-askeri misyonu ve yetkinlikleri tartışılmaya açılmıştır.[45] Zira kolektif güvenlik sisteminin tesisinde rol alma deneyimine ve etkinliğine sahip en önemli örgüt BM olmasına rağmen, yine de BM'nin rolü, yetkinlikleri ve yapısı güçlendirilmelidir. Bununla birlikte ulusal egemenlik ve ulusal güvenlik endişeleri nedeniyle devletlerin uluslararası örgütlere karşı geleneksel dirençleri devam etmektedir. Bu da, BM'nin ne zaman ve hangi durumlarda aksiyon alacağı sorusunu beraberinde getirmektedir. Kolektif güvenlik sistemi adına BM rolünün ve gücünün genişletilmesi, bir anlamda süpranasyonel bir örgütü açığa çıkarmaktadır. Ancak özellikle büyük güçlerin bu duruma henüz hazır olduklarını söylemek mümkün değildir.

Küresel yönetişimin etkin bir biçimde kurulabilmesi ve kapsayıcı bir boyuta taşınabilmesi için BM'nin önündeki en önemli sorunlardan biri, siyasal ve askeri güvenlik noktasında en yüksek karar organı olan BM Güvenlik Konseyi'nin yapısıdır. Zira klasik realist anlayışı yansıtır biçimde statik bir görünüme sahip olan Güvenlik Konseyi, uluslararası sistemin geçirdiği dönüşümün aksine halen II. Dünya Savaşı'nın "savaş galipleri"nden oluşmaktadır ve günümüz konjonktürüne uygun bir işlevselliğe sahip değildir. Oysa çok kutupluluğu yansıtan ve bölgesel güçlere daha etkin rol kazandıran bir yapı, kolektif güvenliğin sağlanmasında gerekli olan dinamizmi Güvenlik Konseyi'ne sunabilir. Dolayısıyla başta veto sistemi olmak üzere BM'nin birçok alanda yeniden yapılanma sürecine girmesi gerekmektedir ki bu; demokratik, çoğulcu ve evrensel bir yönetişimin oluşturulmasına önemli katkı sağlayacaktır. Nitekim BM'deki organizasyonel dönüşüm çalışmaları bağlamında Genel Kurul yerine Halklar Kurulu'nun konumlanabileceğini ve tüm dünyadan doğrudan seçimle oluşan bu kurulun özellikle korumasız alt grupları

[45] Barry M. Blechman, "International Peace and Security in the Twenty-First Century", içinde *Statecraft and Security*, ed. Ken Booth, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 290-292.

(kadınlar, yerliler, fakirler vb.) kapsaması gerektiğini belirten alternatif yaklaşımlar bulunmaktadır.[46]

Son olarak ise askeri ve siyasi güvenliğin sağlanması adına BM'nin organizasyonel yapısının revizyon sürecine girmesi gerektiğine ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. BM'nin bürokratik yapısı, acil konulara müdahale ve eşgüdümlü ilerleme konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Bununla birlikte barışı koruma ve barışı kurma gibi girişimlerde rol alan askeri birlikler arasındaki tutum ve kültür farklılıklarına bağlı olarak karşılaşılan operasyonel problemler, BM'nin askeri rolünün ve yetkinliklerinin sorgulanmasına neden olmaktadır.[47] Kısacası siyasal ve askeri güvenlik kapsamında gerek ulus-devletlerin ulusal güvenlik ve ulusal egemenliklerine ilişkin sergiledikleri çekinceler gerekse de BM'nin yöneti(şi)m problemleri uygulamada kolektif güvenliğin tesisini zorlaştırmaktadır.

Ekonomik Güvenlik

BM'nin ekonomi alanındaki çalışmaları ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Latin Amerika Ekonomik Komisyonu'nda (ECLA) özellikle 1970'li yıllarda dünya ekonomisine ilişkin tartışmalar hız kazanmıştır. Bu tartışmalarda gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki farklılık ve merkez-çevre bağlılığı üzerine odaklanılmış; "dünya ekonomisi" kavramı, azgelişmiş ülkelerin sorunlarına çözüm odaklı ve ikna edici bir cevap bulmak adına ortaya konulmuştur. Modernleşme kuramları ve Marksist yaklaşımlarca ele alınan merkez-çevre arasındaki ekonomik bağlılık olgusu, gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasında oluşan uçuruma dikkat çekmiş ve merkez-çevre arasındaki işbölümünün eşitsiz bir gelişim yarattığı düşüncesi üzerine şekillenmiştir.[48] BM'de Bağlantısızlar tarafından gerçekleştirilen "Yeni

[46] David Ingram, "Between Political Liberalism and Postnational Cosmopolitanism: Toward an Alternative Theory of Human Rights", *Political Theory* 31 3 (2003): 391.
[47] Blechman, "International Peace and Security in the Twenty-First Century", 304.
[48] Çağlar Keyder, "Dünya-Ekonomisi, Dünya-Sistemi, Küreselleşme", Voyvoda Caddesi Toplantıları Metinleri, http://www.obmuze.com/volvotop26.asp

Uluslararası Ekonomik Düzen" çağrısı da, dünya ekonomisindeki yapısal güvensizliğe dikkat çekerek üçüncü dünyacı güvenlik yaklaşımının gelişimine katkı sağlamıştır.[49]

Küresel ölçekte eşitsiz ekonomik dağılım üzerine odaklanan BM, özellikle küreselleşmeyle artan gelir farklılıkları arasındaki uçurumu gündemine almış ve ekonomik güvenliği, insan güvenliği vurgusunu ön planda tutarak çalışmalarında irdelemeye başlamıştır. Nitekim Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)[50] yoksullukla mücadeleyle ilgili finansman aracı olarak 1998 yılından beri İnsani Yoksulluk Endeksi'ni (*Human Poverty Index*) yayımlamaktadır. Bu endeks gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğun parasal göstergelerine dayanarak değil, asgari toplumsal refah haklarından dışlanmanın ölçülmesi üzerine kurgulanmıştır.[51] Ancak BM ve UNDP'nin küresel kalkınma gündemine birtakım değerler oturtma çabası, küreselleşme süreci karşısında UNDP'nin kalkınmakta olan ülkelere sunabildiği çıkış yollarının küreselleşme sürecinin hızına ve gücüne karşılık vermekte zorlanması nedeniyle yetersiz kalmaktadır. Yoksul ve yoksullaşan ülkeler aşağı doğru çekimden kurtulamazken, BM açlık ve mutlak yoksulluğa karşı uluslararası topluluğun, özellikle de gelişmiş ülkelerin vicdanına seslenmek zorunda kalmıştır.

2000 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan, "Biz Dünya Halkları, 21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler'in Rolü" başlıklı raporunda (*We the Peoples—the Role of the United Nations in the 21st Century*) küreselleşmenin insanlığa büyük fırsatlar sunmasına karşın aynı zamanda dünya nüfusunun ve ülkelerinin çoğunu kulvar dışında bıraktığı

[49] Pınar Bilgin, "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review* 5 2 (2003): 205-206.
[50] BM sisteminin kalkınmakta olan ülkelere kalkınma için hibe desteği sağlayan başlıca kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Dünya Bankası ve IMF'nin aksine uluslararası kredilerle değil, hibe destekleriyle yoksul ülkelere kalkınma finansmanı sağlamaktadır. Ancak sağlayabildiği kaynak, bu kurumlara göre daha düşüktür.
[51] Ahmet İnsel, "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", *Toplum ve Bilim* 89 (2001): 62-73.

gerçeğinin altını çizmiştir.[52] Benzer şekilde BM Binyıl Zirvesi'nde küresel yoksulluk ve açlık tehlikesi ile mücadelenin temel sorun olduğu noktasında ve küreselleşmenin tüm insanlık için olumlu güce dönüştürülmesi konusunda ortak bir açıklama yapılmıştır.[53] Nitekim Kofi Annan'ın "Biz Dünya Halkları, 21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler'in Rolü" raporu, esas itibariyle sanayileşmiş Kuzey ülkelerinin vicdan ve cüzdanlarına seslenmekte; onları daha fazla kalkınma yardımı yapmaya ve ağır borç yükü altındaki ülkelerin borçlarını silmeye çağırmaktadır.[54]

Yeni güvenlik paradigmasında ekonomik güvenliğin temeline alınan "insani yoksulluk" kavramı, iyi bir yaşam standardıyla özgür, onurlu, özgüvenli ve diğer insanlara da saygı duyulabilir şekilde uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilme olanak ve seçimlerinden mahrum olmama durumunu ifade etmektedir. UNDP'nin 1997'de ortaya attığı bu kavram, ekonomik değerleri insani öğelerle harmanlayarak uluslararası topluma seslenilmesinde bir norm yaratımıdır. BM'nin her yıl yayımladığı "Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentiler" (*World Economic Situation and Prospects 2011*) başlıklı raporda ekonomik güvenlik ile siyasi, askeri ve toplumsal faktörler arasındaki karşılıklı etkileşime ve aralarındaki organik bağa yer veren tespitlerde bulunulmuştur. Örneğin raporda Mozambik'in gayri safi milli hasılasında artış görülmesine rağmen gıda güvensizliğinin devam ettiği bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca politik istikrarsızlık ve güvenlik açıklarının ekonomik gelişimi de etkilemesi, Yemen, Somali ve Nepal gibi ülkelerin içinde bulunduğu durumla örneklendirilmiştir.[55] Bu açıdan düşünüldüğünde söz konusu veriler, güvenliğin değişen kapsamıyla örtüşmekte ve ekonomik güvenliğin

[52] Kofi Annan, "We The Peoples: The Role Of The United Nations in the Twenty-First Century", *Report of the Secretary-General*, 2000, http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan000923.pdf

[53] Yeşim M. Oruç, "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler", *Toplum ve Bilim* 89 (2001): 73-88.

[54] Oruç, "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler", 74.

[55] World Economic Situation and Prospects 2011, (New York: United Nations, 2011); 8.http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2011wesp_prerelease1.pdf Raporda ayrıca ekonomik güvenliğin toplumsal ve insani boyutunu ön plana çıkarır biçimde çalışma hayatındaki güvensizlik durumuna da yer verilmiştir.

sadece rakamsal artışlarla ifade edilmeyeceğini ve yaşam kalitesindeki artışın salt ekonomik verilere (Gayri safi milli hasıla, ihracat artışı, borçlar dengesi vb.) indirgenemeyeceğini gözler önüne sermektedir ki bu, ekonomik güvenliğin insani boyutunu ön plana çıkarmaktadır.

İnsan Güvenliği

Eleştirel güvenlik çalışmalarının ön plana çıkardığı insan güvenliği, sadece politik anlamda ele alınmamış; insan yaşamındaki günlük güvenlik-tehdit algılamaları açısından da değerlendirilmiş ve şiddet unsuru üzerine vurgu yapılmıştır. Zira sosyal dünya; sosyal, politik ve ekonomik olguların bileşkesidir. Örneğin insan güvenliği, kişinin işten çıkarılmasıyla da tehdit edilebilir. Bu bağlamda BM Kalkınma Programı, insan güvenliği kavramının geliştirilmesine çok önemli katkılarda bulunmuştur. İlk defa 1994 yılında BM Kalkınma Programı, "İnsani Güvenliğin Yeni Boyutları" (*Human Development Report: New Dimension of Human Security*) başlıklı raporunda nükleer güvenlikten insan güvenliğine geçiş tartışmaya açılmış[56] ve insanların gündelik yaşamda da kendilerini güvensiz hissettiğinden hareketle şu sorular gündeme getirilmiştir: "İnsanlar ve aileleri yeterli besini alabilecek mi? İşlerini kaybederler mi? Sokaklar cinayetlerden korunabilir mi? Cinsiyete dayalı bir ayrımcılığa veya tacize maruz kalacaklar mı? Etnik kimlikleri veya dinleri nedeniyle saldırıya uğrayacaklar mı?"[57]

Aslında tüm bu sorular, postmodern düzlemde yapısal şiddetin tekrar sorgulanmasını yansıtmakta ve modernden postmoderne bir paradigma dönüşümüne işaret etmektedir. Keza son yıllarda gündemdeki yeri artan insan güvenliğinin "ölmemiş bir çocuk", "yayılmamış bir kıtlık" ve "şiddete dönüşmemiş bir etnik tansiyon" olduğunu söylemek

[56] Roland Paris, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air", *International Security* 26 2 (2001): 89.
[57] 1994 UNDP Human Development Report: New Dimensions of Human Security, 22, http://hdrnet.org/426/1/hdr_1994_en.pdf

mümkündür.[58] Dolayısıyla insan güvenliğinin gelişimi son derece önemlidir ve kronik sorunların çözümünde dönüştürücü bir etkide bulunabilir. Zira insan güvenliği silahlarla değil, insan onuru ve yaşamıyla ilgilenir; evrensel bir olgudur, çünkü tehditler herkes için ortaktır. İnsan güvenliğine yönelik tehditler ulusal sınırların dışındadır. Raporda korkulardan arındırılmış güvenliğin sağlanması; ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, toplum güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, kişisel güvenlik ve politik güvenlik olarak sınıflandırılan alanlar kapsamındadır. Ayrıca raporda insan güvenliğine yönelik altı ana tehdit belirtilmiştir. Bu tehditler; kontrolsüz nüfus büyümesi, ekonomik fırsat eşitsizliği, göç baskısı, çevre kirliliği, uyuşturucu trafiği ve uluslararası terörizm olarak sıralanmıştır.[59]

2002 yılı BM Kalkınma Programı "Parçalanmış Bir Dünyada Demokrasiyi Derinleştirmek" (*Deeping Democracy in a Fragmanted World*) başlıklı raporunda ise uluslararası şiddete dikkat çekilmiş[60] ve şu verilere yer verilmiştir: Hergün 30.000 çocuk kıtlık nedeniyle ölmekte ve bu rakam yılda 11 milyonun üzerine çıkmaktadır. 2.8 milyar insan günlük 2 doların, 1.2 milyar insan ise 1 doların altında yaşamaktadır. 2000 yılının sonunda 22 milyon insan AIDS nedeniyle ölmüştür. Her yıl 500.000'den fazla kadın hamilelik ve doğum nedeniyle hayatını kaybetmektedir. % 90'ını Afrika'da olmak üzere her yıl 300 milyon sıtma vakası yaşanmaktadır. Afganistan'da yeni doğmuş bir bebeğin 5 yaşına kadar hayatta kalabilme şansı beşte birdir. 1992-1995 arası Bosna'da 200.000, 1994'te Ruanda'da 500.000 kişi katledilmiştir. 1990'larda devletlerarası çatışmalarda hayatını kaybeden kişi sayısı 1980'lere göre 220.000 azalmış, ancak yaklaşık 3.6 milyon kişi bu savaşlarda hayatını

[58] Smith, "Singing Our World into Existence: International Theory and September 11", 508.
[59] Smith, "Singing Our World into Existence: International Theory and September 11", 508.
[60] 2002 UNDP Human Development Report: Deeping Democracy in a Fragmanted World http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2002_EN_Complete.pdf

kaybetmiştir. 1990'larda mülteci sayısı %50 oranında artmıştır. Dünya genelindeki sivil savaşlarda 300.000 çocuk asker bulunmaktadır.[61]

Bu tablo, çok şiddetli ve şiddetin birçok formunu içinde barındıran bir dünyada yaşadığımızı özetlemektedir. BM'nin yayımladığı İnsani Gelişim raporları ve uluslararası ilişkiler disiplininde de eleştirel ve normatif kuramların insan güvenliğini ön plana çıkaran çalışmaları konuya önemli ölçüde her ne kadar dikkat çekse de politik aktörlerin insan güvenliğini gündemlerinin merkezine yerleştirdiğini söylemek mümkün değildir. Buna karşın BM'nin bu alandaki girişimleri, umut verici ve farkındalığı artırıcı olması açısından önemlidir. Nitekim Kofi Annan, insan güvenliğini stratejik bir alan olarak benimseyerek, devlet egemenliği ve ulusal çıkar kavramlarının karşısına "bireysel egemenlik" kavramını çıkarmıştır. Bireysel egemenlik, BM Şartı'nda olduğu gibi her insan için temel özgürlükler ve insan haklarını kapsamaktadır.[62]

Söz konusu raporların bir diğer önemli getirisi de politikacılara ve uluslararası ilişkiler disiplini akademyasına küresel ve/veya uluslararası güvenliğin devletlerin çıkarlarından ve topraklarından çok daha fazlası olduğu üzerine düşündürebilmesidir.[63] İnsan güvenliği, güvenlik parametreleri kapsamında askeri ve askeri olmayan veya her ikisini içeren tehditlerin bireyler, gruplar ve toplumlar üzerindeki etkisi olarak şu şekilde kategorize edilmiştir:[64]

[61] Smith, "Singing Our World into Existence: International Theory and September 11", 509.
[62] Bilgin, "Individual and Societal Dimensions of Security", 214-215.
[63] Paris, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air", 87.
[64] Paris, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air", 98.

	Güvenlik Tehditinin Kaynağı Nedir?		
Kimin İçin Güvenlik?	Aktörler	Askeri	Askeri, Askeri Olmayan veya Her İkisi de
	Devletler	Ulusal Güvenlik (Güvenlik Çalışmalarına Konvansiyonel Realist Yaklaşım)	Yeniden Tanımlanmış Güvenlik (Çevresel veya Ekonomik Güvenlik vb.)
	Toplumlar, Gruplar ve Bireyler	İç Güvenlik (Sivil Savaş, Etnik Çatışma ve Soykırım vb.)	İnsan Güvenliği

İnsan güvenliği, esasen her tür tehdit kaynağından ve her tür analiz düzeyinden etkilenmektedir. Dolayısıyla eskiden ulusal sınırlar çerçevesinde resmedilmiş insan güvenliği, bugün ulusal sınırların dışındadır ve ulusal mekanizmalar insan güvenliğini sağlama noktasında yetersiz kalmaktadır. Herşeyin birbirine pamuk ipliğiyle bağlı olduğu küreselleşen dünyada, insan güvenliği için ortak güvenlik tabirini kullanmak mümkündür. İnsan güvenliği, evrensel normlar üzerine temeli atılmış etkin düzenlemeler yoluyla tesis edilebilir. Bunun için sistem düzeyinden hareket etmek esastır. Bu noktada karşımıza evrensel bir uluslararası örgüt olarak BM çıkar ki özellikle Soğuk Savaş sonrası Kalkınma Programı ile atmış olduğu adımlar umut vericidir. Yanı sıra BM yukarıda belirtilen tüm konularla uluslararası bir çerçeve oluşturulması için adımlar atabilme ve tüm aktörlerle ilişki kurma potansiyeline sahip bir örgütlenmedir.

Bu bağlamda geniş güvenlik tanımı, BM çerçevesinde 1990'ların sonlarında geliştirilen "Global Kamu Yararı" kavramıyla ortaya konmuştur. Global Kamu Yararını sağlayacak unsurlar, yeni güvenlik konseptini yansıtır bir biçimde şu alt başlıklardan oluşmaktadır: i- fiziksel güvenlik ve korkulardan uzak olmak, ii- herkese eşitlik getiren ve yaptırım gücü olan bir hukuksal düzen, iii- herkes için zenginlik sağlayacak açık ve kapsayıcı bir ekonomik düzen, iv- her yönüyle refah, herkese eşit sağlık, eğitim ve temiz çevre imkânlarından yararlanma hakkı. Burada yapılan önemli vurgu, eşitsizliklerin azaltılması ve böylece

gerilimlerin de azaltılmasıdır. Tüm alt başlıkları sağlamak için BM çerçevesinde küresel yönetişim kavramsallaştırılması yapılmıştır ki böylesi bir yönetimin oluşturulması, BM'nin Milenyum Kalkınma Hedefleri arasında sayılmıştır.[65] Yine 2003 yılında yayımlanan "Şimdi İnsan Güvenliği" (*Human Security Now*), insan güvenliğini bir bütün olarak ele almış; insan hakları, demokrasi, kültürel özgürlüklerin korunması, teknolojinin doğru ve verimli kullanımı, kadın sorunları gibi konuları uluslararası siyasetin gündemine taşımıştır.[66] Kısacası BM raporları, yaşanan paradigma dönüşümünün içselleştirilmesine katkı sağlayabilir.

Toplumsal Güvenlik

Geçiş dönemini simgeler bir biçimde küreselleşme, kaygan ve belirsiz bir doğaya sahiptir. Sistemin yapısal dönüşümü ve zaman-mekân sıkışması neticesinde her aktörün kendi savunma mekanizmasını geliştirdiği paradoksal bir süreci ifade eder. Sınırlar açılırken daha çok kapanır; sınırsız erişim yaygınlaşırken "yasak mekânlar" artar; küreselleşme hayatın her alanına girerken "bir başka küreselleşme" diye ifade edilen kolektif tepkiyi de aynı ölçüde doğurur. Böylece yeni dünya düzeni güvenlik okumalarında toplumsal yapıdaki değişim-dönüşüm de yerini almıştır. Bu bağlamda BM kültürel ve demografik konular üzerine daha çok eğilmeye başlamış; küreselleşmenin ortaya çıkardığı tansiyonun hafifletilmesinde düzenleyici bir mekanizma olarak rol almaya çalışmıştır.

Özellikle Richard Falk'un "aşağıdan küreselleşme" olarak ifade ettiği halkların hareketliliği ve devinimi, küresel güvenliğin sağlanması noktasında önemli bir değişkendir. Küresel sivil toplumu geliştiren sosyal hareketler, politik toplumun dengeleyicisi olarak alternatif bir dünya

[65] İşyar, "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", 15.
[66] A. Şevket Ovalı, "Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırılması", *Uluslararası İlişkiler* 3 10 (2006): 28-29.

düzeni için önemli bir adım teşkil etmektedir.[67] Bu çerçevede, küresel sivil toplum perspektifinde kolektif devinimi ve sosyal hareketliliği artıran girişimler öncelenmeye çalışılmaktadır. Böylece politik dünyanın reelpolitikaları, sivil toplumun alacağı inisiyatiflerle törpülenebilir ve küresel düzlemde toplumsal güvenlik için kolektif bir bakış açısını beraberinde getirebilir.

BM, insan güvenliği ve ekonomik güvenlik arasında organik bir bağ bulunan toplumsal güvenlik kavramı üzerine yoğun mesai harcamakta ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı toplumsal sorunlara odaklanmaktadır. Bu bağlamda etnik kimliğe dayalı çatışmalar, tecrit edilme, sosyo-ekonomik krizler gibi birçok sorunu görünür kılan uluslararası göç[68] karşımıza çıkmaktadır. BM, küresel-toplumsal sorun haline gelen göçe ilişkin çalışmalarda bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre, Soğuk Savaşın sürmekte olduğu ve küreselleşme rüzgârlarının yeni esmeye başladığı 1974 yılında bütün dünyadaki sığınmacı sayısı 2,4 milyondu. Bu sayı, 1984'te 10,5 milyona, 1996'da da 27,4 milyona ulaşmış; son dönemde ise anavatanlarına geri dönenlerdeki artış ve yeni başvurulardaki azalma sonucunda 2003 başında BMMYK'nın bilgisi dahilindeki sığınmacı ve mültecilerin toplam sayısı 20,6 milyona düşmüştür. Ancak, mülteci statüsü kazanabilenlerin sayısındaki bu düşüş, alınan tüm önlemlere rağmen sığınma talebindeki artışı durduramamış; 2001'de dünya çapında 940 bin olan sığınma başvuruları 2002'de bir milyona çıkmasına rağmen, aynı yıl mülteci statüsü kazananların sayısı bir önceki yıla göre %69'luk bir düşüşle 293 bine gerilemiştir.[69] BM, yasadışı göçü önlemek ve mültecilerin yaşama ve güvenliklerinin sağlanması için devletlerle ortak

[67] Robert W. Cox, "Civil Society at the Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", *Review of International Studies*, 25 1 (1999): 11.

[68] Uluslararası göç kavramı, her ülkenin kendi yasal ve sosyal ortamına göre farklı şekillerde algılanabilmektedir. Ancak genel kabul gören BM'nin tanımıdır. Buna göre göçmek bir ülkenin sınırlarını aşarak, bir yıl veya daha uzun süre kalmak niyetiyle yer değiştirmektir. Bir yıldan kısa süreli seyahatler ziyaret olarak görülmektedir; Esin Yılmaz Başçeri, "Uluslararası Göç", içinde *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*, der. Faruk Sönmezoğlu, (İstanbul: Der Yayınları, 1998), 493.

[69] Aslı Didem Danış, "Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye", *Birikim* 184-185 (2004): 217.

çalışmalar yürütmekte ve aynı zamanda hem insan güvenliği hem de ekonomik güvenlik alanlarını kapsayan uluslararası göç için önemli çalışmalarda bulunmaktadır.

Öte yandan toplumsal güvenlik kapsamında sosyal güvenlik, eğitim, kadın hakları, çocukların korunması gibi konularda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) önemli çalışmaları bulunmaktadır. UNESCO, barış kültürü yaratmak adına küresel bir hareket olarak tanımlanabilmektedir. Bu kapsamda barış kültürü, ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik arasındaki ayrımın anlamsızlığı üzerinde durmakta ve küresel vatandaşlık ile evrensel değerleri ön plana çıkarmaktadır.[70] Paralel biçimde barışı kurma operasyonları sırasında sivil barış adına UNESCO eğitim, bilim, kültür ve iletişim alanlarında demokratik, çoğulcu ve katılımcı bir toplum açığa çıkarma görevini üstlenmektedir. Bu bağlamda El Salvador, Mozambik, Burundi, Ruanda ve Haiti'de çeşitli eğitim programları uygulanmıştır. Toplumsal barışın kurulması amacıyla söz konusu eğitim programları; kalkınma, insan hakları, demokrasi ve barış arasındaki karşılıklı bağımlılık olgusu üzerine temellendirilmiştir. Ayrıca UNESCO etnik kökeni, cinsiyeti, yaşı, dini inançları, coğrafi yerleşimi veya ekonomik durumu nedeniyle toplumdan tecrit edilen insanlar için özellikle eğitimde fırsat eşitliği yaratmaya odaklanmaktadır.[71]

Diğer yandan, kadınların toplumsal yaşama ve karar alma mekanizmalarına entegre edilmesi, maruz kaldıkları şiddetin önüne geçilmesi ve toplum içinde güvenlik ve özgürlük duygusu içinde varolabilmeleri adına 1975'ten bu yana BM Kadın Konferansı düzenlenmektedir.[72] BM'nin toplumsal cinsiyet ve kalkınmayı eşanlı bir biçimde ele alarak toplumsal güvenliği tesis etmeye yönelen

[70] Suzan Ilcan ve Lynne Phillips, "Governing Peace: Global Rationalities of Security and UNESCO's Culture of Peace Campaign", *Anthropologica* 48 1 (2006): 63.
[71] "Extract From Unesco's Medium-Term Strategy For 1996–2001", içinde *From Partial Insecurity To Global Security*, International Symposium, (France: UNESCO, 1996), 192. http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001106/110639e.pdf
[72] Jill Steans, "Küreselleşme ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlik", içinde *Küresel Dönüşümler*, 545-546.

çalışmalarında görüldüğü gibi, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan sorunlarda –ister toplumsal ister ekonomik olsun– BM bir norm girişimcisi olarak hareket etmekte, ulusal sınırlar içinde çözüme ulaşılamayacak bu konuları uluslararası sistem nezdinde gündeme getirmektedir. Dolayısıyla sorunların çözümünde yetersizlikler olsa da BM, bir konunun "sorun" olarak algılara yerleşmesi ve çözüm arayışlarına girilmesi noktasında önemli bir rol oynamaktadır.

Çevresel Güvenlik

Çevresel güvenlik, yukarıda bahsedilen dört güvenlik alanıyla ilintili olarak incelenmekte ve ağırlıklı olarak çevre sorunlarının ortaya çıkaracağı sonuçların diğer güvenlik alanlarında yaratacağı olumsuz etkiler kapsamında ele alınmaktadır. 1972 yılında BM Uluslararası Çevre Programının (UNEP) kurulmasıyla birlikte BM'nin çevresel güvenlik alanındaki faaliyetlerinde bir artış söz konusu olmuştur. 1982 BM Dünya Doğa Şartı'nda başlıca çevre sorunları olarak doğal sistemlerin bozulması ve kıt kaynaklar üzerindeki rekabet gösterilmiştir. Uluslararası hukukta insanlığın ortak mirası[73] biçiminde yer alan çevre ile güvenlik arasındaki ilişkiyi önemle vurgulayan ve çevre hukukunun kurumsallaşmasını sağlayan diğer toplantı ise 1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı Rio Deklarasyonu'dur. O güne kadarki en geniş kapsamlı küresel çevre anlaşması paketi oluşturulmaya çalışılan bu toplantıda öncelikli hedef olarak "devletler, toplumun ilgili kesimleri ve halklar arasında yeni işbirliği katmanları oluşturarak, yeni ve adil bir küresel ortaklığın kurulması" belirtilmiştir. Ancak söz konusu Deklarasyon, çevre hukukunda ortak miras, küresel ortaklık ve sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin önemli bir dönüm noktası teşkil etse de maliyetlerin nasıl

[73] Çevre hukukunun gelişiminde önemli rol oynayan uluslararası sularla ilgili düzenlemeler kapsamında açığa çıkan "insanlığın ortak mirası" betimlemesi başta ABD olmak üzere birçok devlet tarafından tartışılan bir içeriğe sahiptir. Nitekim bu kavramın önemli bileşenleri arasında tahsis etme hakkının rafa kaldırılması, kaynakların tüm insanlığın çıkarları doğrultusunda kullanma sorumluluğu ve kaynakların yalnızca barışçıl amaçlar için araştırılması ve işletilmesi yer almaktadır; David Held, "Uluslararası Hukukun Değişen Yapısı: Egemenlik Dönüştü mü?", içinde *Küresel Dönüşümler*, 205-206.

bölüşüleceği ve ulusal yargı konularının dışında kalan sınır-ötesi konuların nasıl çözüleceği konusunda muğlak kalmış ve sorumluluklarla küresel yaptırımlar hususunda belirleyici olamamıştır.[74]

1999 Dünya Şartı Komisyonu'nda başlıca çevre sorunları iklim değişikliği, çevresel bozulma, doğal kaynakların kirlenmesi, aşırı nüfus artışı, yoksulluk ve silahlı çatışmalar olarak sıralanmış; çevresel baskınların önlenmesi, nüfus artışının frenlenmesi ve barış içinde yaşama ise bu sorunlara çözüm yolları olarak sunulmuştur.[75] Kyoto Protokolü ise iklim değişikliğiyle mücadele konusunda atılacak adımların etkinleştirilmesi yönünde bir girişim olarak 1997 yılında kabul edilmiş ve 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Protokol'de belirlenen hedeflere ulaşmak için piyasa ekonomisi ilkelerine göre oluşturulan esneklik mekanizmaları ve yükümlülüklere uyulmaması halinde geliştirilen yaptırımlar sistemi, Kyoto Protokolü'nü diğer uluslararası çevre sözleşmelerinden farklı kılan en önemli özellikler arasında sayılmaktadır. Ancak ülkelerin dirençlerinden dolayı çevresel güvenlik alanında çok sınırlı bir ilerleme söz konusu olabilmektedir. Kopenhag zirvesi de bu duruma bir örnek sayılabilir. Oysa, 2050'de her 45 kişiden birinin iklim değişikliği nedeniyle göç etmek zorunda kalacağı düşünüldüğünde,[76] iklim değişikliği başta olmak üzere çevresel güvenliğe ilişkin konular için tüm aktörler taşın altına elini koymalıdır.

Yine, BM Binyıl Kalkınma Hedefleri (2000) arasında dünyada temel yaşam standardı imkânlarından yoksun 1 milyarı aşkın insan için su kaynaklarına erişim ve 2 milyarı aşkın insan için de hijyen koşullarının sağlanması öncelikli yer tutmaktadır. Söz konusu tehdite bağlı olarak BM Genel Sekreteri'nin öncülüğünde su kaynakları yönetimini temel alan sosyo-ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği hedeflenmiştir. Bu çerçevede oluşturulan ve suyun yaşamsal öneminin bulunduğu diğer

[74] Held, "Uluslararası Hukukun Değişen Yapısı: Egemenlik Dönüştü mü?", 207.
[75] İbrahim Mazlum, "Çevre ve Güvenlik İlişkisine Tanımsal Bir Yaklaşım", içinde *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, 338-339.
[76] Oli Brown, *Migration and Climate Change*, (Geneva: International Organization For Migration Series, 2008), 11.

alanlarla arasındaki yapısal bağıntıyı simgeleyen WEHAB (*Water-Energy-Health-Agriculture-Biodiversity*) girişiminde su kaynakları yönetiminin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği vurgulanmıştır.[77] Özelde su kaynaklarının güvenliği genelde ise doğal kaynakların güvenliği, tarih boyunca barış, güvenlik ve toplumsal ilişkileri belirleyici bir rol oynamıştır. Dolayısıyla BM'nin ekolojik güvenlik kapsamındaki çalışmalarını bu bağlamda da değerlendirmek gerekir.[78] Ayrıca BM, biyolojik çeşitlilik kaybının kökenindeki nedenlerle mücadele etmek için tüm karar alma mekanizmalarında ve ekonomik sektörlerde biyolojik çeşitliliğin korunmasına özel öncelik verilmesi gerektiğini kaydederek 2010 yılını "Uluslararası Biyolojik Çeşitlilik Yılı" olarak kabul etmiştir. Bu çerçevede hazırladığı raporda devletlerin hemen harekete geçmemeleri halinde, biyolojik çeşitliliği sağlayan ekolojik sistemlerin çökme riskiyle karşı karşıya olduğunu bildirmiştir. Görüldüğü gibi tüm bu zirvelerde alınan kararlar ve kullanılan söylemler, çevresel güvenliğin diğer güvenlik boyutlarıyla arasındaki karşılıklı bağımlılığı vurgulamakta; kolektif ve çok boyutlu güvenliği ön plana çıkarmaktadır.

Sonuç

Güvenlik paradigmasında yaşanan dönüşümle birlikte sadece siyasi-askeri konuları güvenliğin merkezine yerleştiren realist akım sorgulamaya açılmıştır. Yeni güvenlik yaklaşımları çerçevesinde toplumsal, kültürel, ekonomik, ekolojik güvenlik hatta biyogüvenlik ve özünde insan güvenliği bir norm olarak artık dünya gündemine yerleşmiştir. Her ne kadar devletlerin, özellikle de hegemon güçlerin sınırlayıcı etkileri olsa da çok boyutlu yeni güvenlik kavramsallaştırmaları uygulamada da gözle görünür hale gelmeye

[77] Ayşegül Kibaroğlu, Vakur Sümer, "Sınıraşan Nehirlerdeki Su Uyuşmazlıklarına Farklı Yaklaşımlar: Uluslararası İlişkiler Disiplini Ne Sunabilir?", *Uluslararası İlişkiler* 3 12 (2006-2007): 42.

[78] Bu konuda yapılan bir çalışma için bkz. William J. Cosgrove, *Water Security and Peace: A Synthesis of Studies Prepared under the PCCP-Water for Peace Process*, PCCP Publications 51 (2003), http://www.unwater.org/wwd09/downloads/133318e.pdf

başlamıştır. BM de evrensel bir örgütlenme olarak değişim-dönüşümü yakalamış, olanakları zaman zaman sınırlı kalsa da 1992 yılında açıkladığı yeni güvenlik algısını eylem ve söylemlerine yansıtmayı bilmiştir. Bu bağlamda BM, bir norm girişimcisi olarak hareket etmekte ve özellikle UNDP'nin küresel gidişata, insan güvenliğine ve dünya ekonomik sisteminin yeni yapılanmasına ilişkin hazırladığı raporlarla dünya kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmaktadır. Özetle UNDP, realist dünyaya barış adına insan merkezli bir yaklaşım sunmaya çalışmaktadır.

Her ne kadar uygulamada devletlerin kısıtlayıcı etkisi söz konusu olsa ve politik gündemde henüz yeterli ölçüde yer bulamasa da,[79] güvenliğin küresel düzlemde farklı boyutlarıyla tartışılması ve küresel yönetişim ile küresel sivil toplumun öncelenmesi oldukça umut verici gelişmelerdir. Sürekli bahsi geçen, eski ve yeniyi aynı anda içeren yeni dünya düzeninin salt devlet eksenli düşünülmeden insan ve toplum güvenliği ön plana çıkarılarak analiz edilmesi, bu paradigma dönüşümünün insanlık için en önemli artısıdır. BM'nin rolü bu bağlamda oldukça önemlidir ve küresel güvenliğin sağlanmasında bir "dönüm noktası" yaratabilir. Ancak etkin bir küresel yönetişimin nasıl kurulacağı, BM'nin organizasyonel dönüşümünün nasıl gerçekleştirileceği, devletlerin küresel yönetişime katılımının ve çoğulcu evrensel bir yapılanmanın nasıl sağlanacağı gibi sorular yanıtlanmadan, küresel güvenlikte BM'nin rolü ve etkinliği her zaman tartışmaya açık kalacaktır.

[79] Jürgen Habermas, "Ulus Sonrası Konumlanma", içinde *Küresel Yönetişim*, 648.

KAYNAKÇA

"Extract From Unesco's Medium-Term Strategy For 1996–2001", içinde *From Partial Insecurity To Global Security*, International Symposium, (France: UNESCO, 1996), http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001106/110639e.pdf

1994 UNDP Human Development Report: New Dimensions of Human Security, http://hdrnet.org/426/1/hdr_1994_en.pdf

2002 UNDP Human Development Report: Deeping Democracy in a Fragmented World http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2002_EN_Complete.pdf

A More Secure World: Our Shared Responsibility, *Report of High-Level Panel on Threats, Challenge, Change*, 2004, http://www.un.org/secureworld/report2.pdf

Annan, Kofi. "*We The Peoples: The Role Of The United Nations in the Twenty-First Century"*, Report of the Secretary-General, 2000, http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan000923.pdf

Arıboğan, Deniz Ülke. "Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe", *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*. 38-63. der. Toktamış Ateş, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004.

Balibar, Etienne. "Cosmopolitisme et Internationalisme: Deux Modèles, Deux Héritages", içinde *Philosophie Politique et Horizon Cosmopolitique*. 37-65. Journée de la Philosophie à l'UNESCO, Paris: UNESCO, 2006.

Battistella, Dario. *Théories des Rélations Internationales*. Paris: Presses de Sciences Po, 2003.

Baylis, John. "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008), 69-87.

Başçeri, Esin Yılmaz. "Uluslararası Göç", içinde *Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar*. der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Der Yayınları, 1998.

Bilgin, Pınar. "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review* 5 2 (2003): 281-96.

Bislev, Sven. "Globalization, State, Transformation and Public Security", *International Political Science Review* 25 3 (2004): 281-96.

Blechman, Barry M. "International Peace and Security in the Twenty-First Century", içinde *Statecraft and Security*. 289-308. ed. Ken Booth, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Brauch, Hans Günter. "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 1-47.

Brown, Oli. *Migration and Climate Change*. Geneva: International Organization For Migration Series, 2008.

Buzan, Barry. "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler* 5 18 (2008): 107-25.

Buzan, Barry. "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Security", *International Affairs* 67 3 (1991): 431-51.

Cosgrove, William J. *Water Security and Peace: A Synthesis of Studies Prepared under the PCCP-Water for Peace Process*. *PCCP* Publications 51 (2003), http://www.unwater.org/wwd09/downloads/133318e.pdf

Cox, Robert W. "Civil Society at the Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order", *Review of International Studies*, 25 1 (1999): 3-28.

Çelebi, Özlen. "Güvenlik", içinde *Uluslararası İlişkiler, Giriş, Kavram ve Teoriler*. 70-76. ed. Haydar Çakmak, Ankara: Platin Yayınları, 2007.

Danış, Aslı Didem. "Yeni Göç Hareketleri ve Türkiye", *Birikim* 184-185 (2004), 216-24.

Dedeoğlu, Beril. *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. İstanbul: Derin Yayınları, 2003.

Emiroğlu, Hüseyin. "Soğuk Savaş Sonrası Küresel Gücün Güvenlik Sorunları ve BM", içinde *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan.* 505-526. ed. Ersin Embel, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.

Eraydın, Özlem. "Avrupa'nın Yeni Güvenlik Düzeni ve Türkiye", içinde *Değişen Dünya ve Türkiye*. 21-41. der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1996.

Falk, Richard. "Reforming the United Nations: A Global Civil Society Perspective", September 2005, http://www.transnational.org/SAJT/forum/meet/2005/Falk_UNReforms.html

Finnemore, Martha ve Sikkink, Kathyrn. "International Norm Dynamics and Political Change", *International Organization* 52 4 (1998): 887-917.

Ghali, B. Boutros. *"An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peace Keeping, Peace Building"*, the Security Council 31 January 1992, http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html

Giddens, Anthony. *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Şekillendiriyor?*. çev. Osman Akınhay, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.

Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*. çev. Ersin Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Güney, Nurşin Ateşoğlu. "Bosna-Hersek Sorunu ve Barış Görüşmeleri Süreci", içinde *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*. 261-287. ed. Kemali Saybaşılı ve Gencer Özcan, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997.

Güvenlik Konseyi 1373 Nolu Karar, http://www.mfa.gov.tr/bm-guvenlik-konseyi_nin-1373-sayili-karari_.tr.mfa

Haftendorn, Helga. "The Security Puzzle: Theory-Building and the Discipline-Building in International Security", *International Studies Quaterly* 35 1 (1995): 3-17.

Held, David, McGrew, Anthony. *Küresel Dönüşümler*. Ankara: Phoenix Yayınları, 2008.

Ilcan, Suzan, Phillips, Lynne. "Governing Peace: Global Rationalities of Security and UNESCO's Culture of Peace Campaign", *Anthropologica* 48 1 (2006): 59-71.

Ingram, David. "Between Political Liberalism and Postnational Cosmopolitanism: Toward an Alternative Theory of Human Rights", *Political Theory* 31 3 (2003): 359-391.

İnsel, Ahmet. "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", *Toplum ve Bilim* 89 (2001): 62-73-87.

İşyar, Ömer Göksel. "Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama", *Akademik Bakış* 2 3 (2008): 1-42.

Keskin, Funda. "1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", *Uluslararası İlişkiler* 3 12 (2006-2007): 49-70.

Keskin, Funda. "Yeni BM Genel Sekreteri: Sorunlar ve Beklentiler", *Mülkiye Dergisi* 31 254 (2009): 135-48.

Keyder, Çağlar. "Dünya-Ekonomisi, Dünya-Sistemi, Küreselleşme", Voyvoda Caddesi Toplantıları Metinleri, http://www.obmuze.com/volvotop26.asp

Keyman, Fuat. *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkileri Yeniden Düşünmek*. çev. Simten Coşar, İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.

Kibaroğlu, Ayşegül, Sümer, Vakur. "Sınıraşan Nehirlerdeki Su Uyuşmazlıklarına Farklı Yaklaşımlar: Uluslararası İlişkiler Disiplini Ne Sunabilir?", *Uluslararası İlişkiler* 3 12 (2006-2007), 21-48.

Mazlum, İbrahim. "Çevre ve Güvenlik İlişkisine Tanımsal Bir Yaklaşım", içinde *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*. 333-361. der. Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

Oruç, Yeşim M. "Küresel Yoksulluk ve Birleşmiş Milletler", *Toplum ve Bilim* 89 (2001), 73-88.

Ovalı, A. Şevket. "Ütopya ile Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırılması", *Uluslararası İlişkiler* 3 10 (2006), 3-50.

Paola, Giampaolo di. "NATO'nun Dönüşümü: Towards The Riga Summit and Beyond", 20-21 Temmuz 2006, Royal United Services Institute Konferansı, http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/turkish/art2.html

Paris, Roland. "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air", *International Security* 26 2 (2001), 87-102.

Security Council Resolution 1368 (2001): Threats to international peace and security caused by terrorist acts, http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement

Sens, Allen G. "From Peace-Keeping to Peace-Building", in *The United Nations and Global Security*. 141-160. ed. Richard M. Price, Mark W. Zacher, New York: Palgrave, 2004.

Smith, Steve."Singing Our World into Existence: International Theory and September 11", *International Studies Quarterly* 8 3 (2004): 499-515.

Tanrısever, Oktay F. "Güvenlik", içinde *Devlet ve Ötesi*. 107-25. der. Atilla Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Tanşu, Okan. "Bilişim Çağında Güvenlik Kavramının Yeniden Tanımlanması", içinde *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*. 361-382. der. Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

Tellal, Erel. "Soğuk Savaş Sonrasında Birleşmiş Milletler ve Türkiye", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi* 29 179-180 (1995), 70-77.

Türkmen, Füsun. *İnsancıl Müdahale*. İstanbul: Okumuş Adam, 2006.

World Economic Situation and Prospects 2011, (New York: United Nations, 2011); http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2011wesp_prerelease1.pdf

TEORİLER IŞIĞINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE EGE SORUNU

Atilla SANDIKLI
Doç. Dr.
BİLGESAM Başkanı

Erdem KAYA
BİLGESAM Araştırma Koordinatörü

TEORİLER IŞIĞINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE EGE SORUNU

Türk-Yunan ilişkileri tarihsel süreç içinde taraflar arasındaki çatışmaların (1897, 1912, 1917-1922) bıraktığı izlerden ötürü güvensizlik temeli üzerine gelişme göstermiştir. Yunanistan, Megali İdea (Büyük Ülkü) hedefi doğrultusunda değişik dönemlerde İstanbul başkent olmak üzere Makedonya, Kıbrıs, Trakya, Batı Anadolu, Marmara civarı ve Trabzon bölgelerini de içeren büyük Yunanistan'ı kurma girişimlerinde bulunmuştur. 1830 yılında bağımsızlığını ilan eden ve 1947 yılına kadar topraklarını üç kat genişleten Yunanistan'ın doğuya doğru genişlemeye dönük tarihi özlemi Türk-Yunan ilişkilerinde güven unsurunun yerleşmesini engellemiştir. Megali İdea doktrini Yunan siyasi düşüncesinde Türklerin Avrupa'ya ait olmadığı, iki millet arasında Malazgirt'ten (1071) bu yana bir çatışmalar zinciri olduğu ve anlaşmazlıkların çözülemeyeceği yönündeki anlayışı canlı tutmuştur.[1]

Türkiye-Yunanistan arasındaki güvensizlik 1950'li yılların sonlarından itibaren Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmeler sonrasında tırmanmıştır. 1960'ta Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla çözüme yönelik önemli bir adım atılmışsa da, Kıbrıslı Rumların anayasada Türklere tanınan hakları kısıtlama çabası adada istikrarı ortadan kaldırmış, çatışmalara yol açmıştır. Kıbrıs'taki gelişmeler iki ülke arasındaki güvenlik ikilemine

[1] Alexis Heraclides, *Yunanistan ve "Doğu'dan Gelen Tehlike" Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 41.

mesnet teşkil eden tarihi düşmanlık algılarını güçlendirmiş, tarafların birbirine karşı çatışmacı güvenlik anlayışı ile hareket etmesine zemin hazırlamıştır. Atina'nın Kıbrıs'ta Enosis hedefi doğrultusunda attığı adımlar, Yunanistan'ın Megali İdea ülküsünden vazgeçmediğini, ortaya çıkan her fırsatta topraklarını genişletmeye dönük girişimlerde bulunabileceğini göstermiştir. Türk ordusunun 1974 yılında adaya müdahalesi ise Yunanistan nezdinde Türkiye'nin açık bir askeri tehdit olduğu algısını yerleştirmiştir.[2]

Kıbrıs'taki gelişmelerin doğurduğu karşılıklı tehdit algısı, Ege'deki ihtilafların iki ülke tarafından güvenlik merkezli ele alınmasına sebep olmuştur. 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren Ege Denizi'ndeki anlaşmazlıklar iki ülke arasında güç mücadelesi doğurmuştur. Ege'de gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması, kıta sahanlığı sorunu, Yunanistan'ın karasularını 6 milden 12 mile ve hava sahasını 10 mile genişletme girişimi, egemenliği tartışmalı ada, adacık ve kayalıklar üzerinde tarafların hâkimiyet iddiaları iki ülke arasındaki temel uyuşmazlıklar olarak ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içinde, Ege sorunlarının Türkiye ve Yunanistan tarafından algılanması ve anlamlandırılmasının farklı uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının etkisinde kaldığı söylenebilir. Bu nedenle tarafların Ege'deki ikili uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin değişik dönemlerde çatışma veya diplomasi seçeneklerine yöneldiği ve hazırlık yaptığı gözlemlenmiştir.

İki ülke Ege Denizi kapsamındaki sorunlarını ilk etapta Realist bakış açısıyla değerlendirmiş, anlaşmazlıkların giderilmesi sürecinde Realist güvenlik anlayışı doğrultusunda tutum geliştirmiştir. Türkiye-Yunanistan arasında gerilimi tırmandıran gelişmelerin meydana geldiği ve savaş ihtimalinin yükseldiği bu dönemde, taraflar diyalogu sürdürmüşse de Ege'de işbirliğinin ortak menfaatlere hizmet edebileceği kanaati yerleşmemiştir. 1999 yılından itibaren taraflar arasında güçlenen diyalog

[2] S. Gülden Ayman, "Negotiation and Deterrence in Asymmetrical Power Situations: The Turkish-Greek Case," içinde *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean* der. Mustafa Aydın ve Kostas Ifantis (London: Routledge, 2004), 222.

iklimi ise Ege Denizi kaynaklı sorunların liberal güvenlik anlayışıyla ele alındığı bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde iki ülke karşılıklı belirsizliği ve yanlış anlamaları ortadan kaldırabilecek güven artırıcı önlemler üzerinde durmuş, Ege sorunlarının işbirliği ile çözümlenmesi için istikşafi görüşmeler yürütmeye başlamıştır. Ancak Ege sorunlarının çözümü liberal güvenlik yaklaşımının imkân tanıdığı diyalog ve işbirliği sürecinin ötesinde, iki ülkenin ortak menfaatlerine hizmet edecek bir teşkilatlanma ile gerçekleşebilir. İkili menfaat paydasını sürdürülebilir niteliğe kavuşturacak Ege'ye özgü bir teşkilatlanma Türkiye-Yunanistan işbirliğini değişen siyasi iktidarların olumsuz yöndeki etkilerine bağışık kılabilecektir. Böylece Ankara ile Atina arasında işbirliği ve ortak çıkar eksenli bir Ege algısı tesis edilebilecektir.[3] İki tarafın da kazançtan sürekli mahrum kaldığı ve çatışma tehlikesini göz önünde bulundurarak savunma harcamalarını sürekli artırdığı fasit daireden çıkışı ancak böyle bir algı ile mümkün görünmektedir.

REALİST YAKLAŞIMIN GÜVENLİK ANLAYIŞI

Realizm devlet merkezli bir güvenlik anlayışını esas alır. Belirli sınırlar dâhilinde ve nefsi müdafaa kapsamında meşru silahlı güç kullanma hakkını elinde bulunduran yegâne siyasi teşkilat devlettir. Realizm'e göre devlet rasyonel bir şekilde kendi güvenliği ve bekası için gerekli olan güçlenme hedefi istikametinde çaba sarf etmektedir. Devletin hareket tarzını, tercihlerini ve siyasi ufkunu belirleyen temel dinamik güç öğesidir. En önemli güç ise askeri güçtür. Devletlerarası askeri güç dengesi uluslararası ölçekteki mevcut siyasi düzeni biçimlendiren ana unsurdur.[4]

Realizm, güvenlik kavramını "güvensizlik" temelinde devletin bekasını göz önünde bulundurarak ele almaktadır. Devlet, uluslararası anarşik

[3] Yunanistan'ın Ege Denizi'ne ilişkin Romalıların Akdeniz için kullandığı "bizim denizimiz" anlamına gelen "mare nostrum" algısının değişmesi bu açıdan önemlidir. Türkiye açısından ise Yunanistan egemenliğinde bulunan adaların "Yunan adaları" yerine "Ege adaları" olarak adlandırılması ve algılanmasında değişikliğe ihtiyaç olduğu görülmektedir.

[4] Edward A. Kolodziej, *Security and International Relations* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 128-129.

düzende varlığını sürdürme mücadelesi vermekte, diğer devletlerden kaynaklanan tehditleri değerlendirerek en kötü senaryoya hazırlık yapmaktadır.[5] Bütün devletler öncelikli olarak diğer devletler karşısındaki nispi askeri gücünü değerlendirir. Devletlerarasında mütemadi bir gözlem, değerlendirme ve tehdit analizi söz konusudur. Devlet, diğer devletler karşısındaki nispi konumunu geliştirmek için askeri gücünü artırır.[6] İdaredeki karar mercileri devletin menfaatlerini askeri açıdan güçlenme hedefi üzerinden tanımlar.[7] Realist düşünürlere göre güvenliğin sağlanabilmesi için askeri gücü azami seviyeye yükseltmek devletin rasyonel tercihidir. Devletlerin tekil iradesinin değiştiremeyeceği bu zoraki tercihe sistem düzeyindeki şartlar neden olmaktadır. Anarşik uluslararası düzen devletleri kendi tercih ve iradesini diğer devletlere kabul ettirmeye, bu istikamette silahlı güç kullanmaya ve silahlı güç tehdidinde bulunmaya sevk etmektedir.[8] Bu nedenle uluslararası politikaya sürekli güçlenme hedefi doğrultusunda siyaset geliştiren devletlerin karşılıklı nüfuz mücadelesi yön vermektedir.

Realizm, güvensizlik algısını anarşik yapının yol açtığı yalnızlık sendromu ile ilişkilendirir. Realist bakış açısının her devletin aslında yalnız olduğu varsayımı uygulamada hiçbir devletin diğer bir devlete tamamen güvenemeyeceği prensibini ortaya çıkarmıştır. Devlet, muhtemel bir savaşta sadece özkaynaklarına bağlı hareket edebileceği telakkisi ile savunma alanında kendi yeterliliğini sağlamalıdır. Tespit edilen saldırı ihtimallerinden algılanan güvensizliği gidermek için gerekli askeri teçhizat ve silah sistemlerinin tedariki devletin öncelikli görevidir. Kolektif güvenlik anlayışı ile oluşturulan savunma nitelikli uluslararası teşkilatlar devletlerin savaş durumunda yalnız kalmayacağını garanti edemez. Morgenthau, kolektif güvenlik sisteminin gerçek şartlar altında uygulanamayacağını, ilk etapta üye devletlerin güvenliğini sağlasa da uzun

[5] Jack. S. Levy, "War and Peace," içinde *Handbook of International Relations*, der. W. Carlsnaes, T. Rise ve B. A. Simmons (Londra: SAGE, 2002), 353.
[6] Kolodziej, *Security and International Relations*, 128-130.
[7] Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace* (New York: Knopf, 1967), 5.
[8] Kolodziej, *Security and International Relations*, 128-131.

vadede statükonun değişmesi yönünde irade gösteren devletlerin güçlenmesiyle işlevini yitireceğini ileri sürmüştür.[9] Bu nedenle devletler, tehdit algıladığı devletleri dengelemek ve bu devletlerin hareket alanını daraltmak için geçici askeri ittifaklara yönelir. Karar mercileri tehdit algılanan devletlerin askeri kabiliyetlerini hesap ederek ve muhtemel sıcak çatışma biçimlerini tahlil ederek stratejiler geliştirir.

Realizm'e göre ortak menfaatlere hizmet eden ve güvensizliği ortadan kaldırabilecek nitelikte bir devletlerarası işbirliği söz konusu değildir. Realist bakış açısı devletlerarası etkileşimin "sıfır toplamlı oyun" kuralı doğrultusunda gerçekleştiğini ileri sürer. İşbirliğine giren tarafların birlikte kazanabileceği bir etkileşim şekli mümkün değildir. Taahhütlere riayet edilmeyeceği kaygısı ve nispi kazanç endişesi devletleri işbirliği seçeneğinden uzaklaştırmaktadır.[10] Müttefik devletler değişen şartlara bağlı olarak ittifaklardan ayrılabilir. Devletlerarası hukuktaki ahde vefa ilkesi değişen uluslararası düzendeki yeni gelişmeler neticesinde terk edilebilir ve hukuki yükümlülükler güç mücadelesinin gölgesinde kalabilir. Devletlerarası karşılıklı bağımlılık ve ticari ilişkiler de uluslararası anarşinin neden olduğu güvensizliği izale edemez. Realizm, ekonomik ilişkilerin siyasi algılara bağlı geliştirildiğini veya kısıtlandığını varsaymaktadır. Devlet muhtemel düşmanlarının savunma kabiliyetlerine dolaylı destek teşkil edebileceği mülahazası ile tehdit algıladığı devletlerle ekonomik ilişkilerini sınırlı tutmaya çalışır.[11]

Realist Yaklaşım ve Ege Sorunu Kapsamındaki Gelişmeler

1950'li yılların sonlarında Kıbrıs'taki gelişmelerin yol açtığı süreçte, Türkiye ve Yunanistan Ege'deki anlaşmazlıkları karşılıklı güç mücadelesi ve güvensizliğe dayalı Realist bakış açısıyla değerlendirmiştir. 1974

[9] Morgenthau, *Politics Among Nations*, 397-399.
[10] John Mearsheimer, "Anarchy and the Struggle for Power," içinde *Essential Readings in World Politics*, der. Karen A. Mingst ve Jack L. Synder (New York: W.W. Norton & Company Inc, 2004), 66.
[11] Joseph M. Grieco, "Realist Theory and the Problem of International Cooperation: Analysis with an Amended Prisoners' Dilemma Model," *Journal of Politics* 50 (1998): 611.

sonrası süreçte ise tarafların birbirine karşı yalnızlık algısı Ege'de muhtemel bir savaş durumuna hazırlık niteliğinde adımlar atılmasına neden olmuştur. Türkiye; 1959 tarihli Garanti Antlaşması'nın sağladığı müdahale hakkına rağmen Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra ABD'nin silah ambargosuna maruz kalmıştır. Yunanistan, ABD Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesini engelleyemediği için Ankara karşısında yalnız kalmış ve Ege'de askeri güç dengesinin Türkiye'nin lehine olduğu kesinlik kazanmıştır. İki ülkenin de üyesi olduğu NATO'nun sağladığı güvenlik şemsiyesi aynı ittifaktaki devletler birbiriyle savaştığı için devre dışı kalmış, tarafların yalnızlık algısıyla hareket edeceği bir süreç başlamıştır.

Ege Denizi'ndeki gayri askeri statüdeki adaların silahlandırılması taraflar arasındaki Realist algıların yerleşmesi ve süreklilik arz etmesi sürecinin önemli bir yönünü oluşturmuştur. Ege bölgesi, Kıbrıs'taki gelişmelerle birlikte iki ülkenin tehdit algıladığı bir coğrafya haline gelmiş, Türkiye ve Yunanistan bölgede konuşlu askeri güçlerini artırarak güvenliklerini sağlamaya çalışmıştır. Yunanistan, Lozan Barış Antlaşması ve 1947 tarihli Paris Barış Antlaşması'nın tesis ettiği rejimle gayri askeri statüde bulunan Ege adalarını 1960'lı yıllarda silahlandırmaya başlamış, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ardından Anadolu'ya yakın adaların silahlandırılmasına hız vermiştir. Ankara, Yunanistan'ın bahse konu Ege adalarının askerden arındırılmış statüde muhafaza edilmesi yükümlülüğünü ihlal ettiğini belirterek, adaların silahlandırılmasını sürekli protesto etmiştir.[12] Türkiye, 1975 yılında Ege'den gelebilecek tehdide karşı merkezi İzmir'de olan 4. Orduyu kurarak dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Türkiye'de 1970'lerdeki Yeni Ulusal Savunma Kavramı ile temel tehdidin Yunanistan'dan geldiği algısı yerleşmiş, İzmir merkezli 4. Ordu'nun imkân ve kabiliyetleri Ege'den gelebilecek saldırıları karşılamaya ve bertaraf etmeye yönelik geliştirilmiştir. Anadolu'ya yakın Boğazönü, Saruhan ve Menteşe ada gruplarının silahlandırılması Ankara tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Yunanistan da bu adaları Türkiye'den algıladığı tehdidi karşılayabilmek için silahlandırdığını, adalardaki tahkimin savunma

[12] Harp Akademileri Komutanlığı, *Küresel ve Bölgesel Kapsamda Sorunlarımız* (İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1999), 27.

niteliğinde olduğunu beyan etmiştir.[13] Sonuçta taraflar Ege'de birbirlerinin savunma ve saldırı kabiliyetlerindeki gelişmeleri takip ederek silahlanmış, en kötü senaryoyu göz önünde bulundurarak muhtemel bir savaşa hazır olmaya çalışmıştır.

1970'li yıllarda Ege'de kıta sahanlığının paylaşımı iki ülke arasında önemli bir sorun olmuştur. Kıta sahanlıklarının paylaşımı noktasında tarafların sıfır toplamlı oyun anlayışı çizgisinde hareket ederek işbirliği ihtimalini göz ardı ettiği görülmüştür. İki ülke de Ege'de ortak menfaatlere hizmet edebilecek bir paylaşım üzerinde durmamış, tarafların mutlak egemenliğine devredilecek kıta sahanlıklarını ayırması gereken hattın güzergâhına odaklanmıştır. Atina, kıta sahanlığı tanımının adalar için de geçerli olduğunu ileri sürerek Ege adalarına ait kıta sahanlıklarının olduğunu iddia etmiştir. Yunan tezine göre iki ülkenin kıta sahanlıklarını sınırlandıran hat doğu Ege adaları ile Anadolu karası arasından geçmekte, Yunanistan'a ait kıta sahanlığı Türkiye'nin batı kıyısındaki dar bir şerit dışında bütün Ege'yi kapsamaktadır. Türkiye ise Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer alan doğu Ege adalarına ait ayrı kıta sahanlıklarının olmadığını, Ege'de eşit paylaşıma dayalı bir kıta sahalığı sınırlandırmasının geçerli olabileceğini öne sürmüştür.[14] Türkiye, Ege'de kıta sahanlığının "S" şeklinde Ege Denizi'ni kabaca eşit iki parçaya bölen bir hatla ayrılması gerektiğini savunmuştur.[15]

Ege'de kıta sahanlıklarının paylaşımı konusunda Türkiye-Yunanistan arasında tercih edilen sıfır toplamlı oyun anlayışı, tarafların hak iddialarını rekabetçi ve çatışmacı bir hareket tarzı ile sürdürmelerine zemin

[13] Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler," içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980,* der. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 760-762.

[14] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler," 752-753.

[15] Türkiye'nin savunduğu "S" şeklindeki kıta sahanlığı sınırı; Boğazönü adalarından sadece Bozcaada'yı doğuda bırakarak güneye inen, Sporat adalarının doğusundan geçerek Saruhan ve Menteşe adalarını doğuda Kiklat adalarını batıda bırakan, Girit'in kuzeyinden batıya yönelen bir hat üzerinde bulunmaktadır. Ege Denizi'nin tabanında Saroz körfezinden Girit kıyılarına kadar uzanan ve bu hatla büyük ölçüde örtüşen tabanının derinliği yer yer 1000 metreyi bulan bir oluk vardır. Bu oluk Ege Denizi tabanını derinliği 100 ila 500 metre arasında değişen iki platoya ayırmaktadır.

hazırlamıştır. Yunanistan'ın, kendisine ait olduğunu iddia ettiği kıta sahanlığı üzerinde petrol arama faaliyetlerine karşılık Türkiye, Ege'de açık deniz olarak kabul ettiği bölgelerde petrol arama ve sismik araştırma girişimlerine başlamıştır. Türk gemilerinin Ege'deki ilgili faaliyetleri Atina'nın protesto notalarına neden olmuş, Ankara ise her seferinde protesto notalarını reddeden notalar vermiştir. Yunanistan'ın 1961'den beri verdiği benzer ruhsatlara karşılık, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) 1973 yılında Ege'de petrol arama ruhsatı verilmiş ve Yunanistan'ın hak iddia ettiği kıta sahanlığı üzerinde arama faaliyetlerine yönelik kanuni düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Ege'de kıta sahanlığının paylaşımı konusunda Yunan tezlerine itirazını ifade eden bu girişimiyle kıta sahanlığı sorunu gündeme gelmiştir.[16] 1976'da Ankara'nın Hora (Sismik I) gemisini Türk savaş gemileri ile birlikte Yunanistan'ın kendi kıta sahanlığı içinde olduğunu iddia ettiği Limni ile Midilli adaları arasındaki bölgeye göndermesi, iki ülke arasında gerginliği tırmandırmıştır. Yunanistan, Türkiye'nin Ege'deki faaliyetlerinin "uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ettiği" gerekçesiyle BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı'na başvurmuştur. Bu süreç sonucunda iki ülke 1976'da Bern Mutabakatı'nı imzalayarak Ege kıta sahanlığını ilgilendiren konularda tek taraflı teşebbüslerden kaçınmayı kararlaştırmıştır.

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde tarafların Realist tutumu 1970'li yıllardan itibaren Ege hava sahasının paylaşımında iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar üzerinde etkili olmuştur. İki ülke arasındaki güvensizlik Ege'deki askeri uçuş faaliyetlerine hassasiyet kazandırmış, taraflar tavuk oyunu[17] mantığı ile sıcak çatışmaya yol açabilecek girişimlerde bulunmuştur. Ege'de Türk ve Yunan savaş uçakları arasında sürekli

[16] Şule Kut, "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu," içinde *Türk Dış Politikasının Analizi,* der. Faruk Sönmezoğlu (İstanbul: Der Yayınları, 1998), 265.

[17] Tavuk oyunu Oyun Teorisi'nde iki aktörün birbirine boyun eğmeden gerilimi tırmandırdığı sürece işaret eder. Taraflar birbirine boyun eğmeksizin gerilimi tırmandırmaya devam ederse, çatışma süreci en kötü senaryo ile sonuçlanır. Dolayısıyla, tavuk oyunu tarafların en iyi sonucu elde etme hedefiyle en kötü akıbeti göze aldığı duruma tekabül etmektedir. "Tavuk" benzetmesi, birbirine doğru hızla hareket eden iki araçtan çarpışmadan önce yön değiştiren aracın sürücüsünün "korkak" olarak nitelendirilmesinden esinlenilerek geliştirilmiştir.

yaşanan it dalaşları 1992, 1996 ve 2006 yıllarında uçakların düşürüldüğü veya vurulduğu sonuçlar doğurmuştur. Yunanistan'ın özellikle 1974'ten sonra Türkiye'den algıladığı tehdidi gerekçe göstererek Ege hava sahasında fiili hâkimiyet tesis etmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Uluslararası hukuktaki karasuları ile hava sahası özdeşliği ilkesine rağmen Yunanistan'ın hava sahasını 10 mile genişletme girişimi Türkiye'nin tepkisine yol açmıştır. Türkiye, iki ülkenin de taraf olduğu 1944 tarihli Chicago Sözleşmesi'ne dayanarak Yunanistan'ın 10 mil genişliğinde hava sahası uygulamasına itiraz etmiş, Yunan hava sahasını karasularıyla aynı genişlikte 6 mil olarak kabul etmiştir. Bu nedenle Türk savaş uçakları 6 mil dışında kalan 4 millik sahaya sürekli girerek, Türkiye'nin 10 millik hava sahasına itirazını gündeme getirmiştir. Yunanistan, Türk uçaklarının 4 millik sahadaki her uçuşunu "ulusal hava sahasının ihlal edildiğini" ileri sürerek protesto etmekte, Türkiye ise protestoları geri çevirmektedir.[18]

İki ülke arasındaki Realist güvenlik anlayışının etkisiyle ortaya çıkan diğer bir anlaşmazlık Yunanistan'nın FIR (Uçuş Malumat Bölgesi) hattı sorumluluğundan kaynaklanmıştır. Yunanistan'ın FIR hattı sorumluluğunu Ege hava sahası üzerinde fiili egemenliğe dönüştürme hedefi ikili ilişkilerde gerilim doğurmuştur. Ege'deki sivil hava trafiğinin yönetimi sorumluluğunu Atina'ya veren FIR hattı yetkisi, iki ülke arasında askeri uçuşların bildirimi konusunda anlaşmazlık teşkil etmiştir. Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı'nın kuralları uyarınca üye devletlere uluslararası hava sahalarındaki sivil uçuşlara ait bilgi alışverişinin sağlanması yetkisi tahsis edilmiş, Ege Denizi üzerindeki sivil uçuşlar 1950'den itibaren Yunanistan'ın sorumluluğuna bırakılmıştır. Atina, iki ülke ilişkilerinde güvensizliğin belirdiği 1970'li yıllardan başlayarak, Ege'deki askeri uçuşların da FIR hattı sorumluluğu kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmiş, Türkiye'nin Ege'deki askeri uçuşlarla ilgili kendisine bilgi vermesini talep etmiştir. Türkiye ise FIR hattı yetkisinin sivil uçuş trafiği ile sınırlı olduğunu, dolayısıyla askeri uçuşlara ilişkin bilgi verilmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Türkiye savaş

[18] Serhan Yücel, "Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 12 (2010): 95.

uçaklarını Ege'nin orta hattının doğusunda Atina'ya bilgi vermeksizin uçurmakta, Yunanistan da her seferinde bu uçuşların egemenlik haklarını ihlal ettiğini ve iyi komşuluk ilişkileriyle uyuşmadığını beyan etmektedir.[19]

Yunanistan, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi sonrasında, Sözleşme'nin 3. Maddesi'ni kaynak göstererek karasularını 12 mile çıkaracağı yönünde demeçler vermeye başlamıştır. Yunan ana karası ile adaların bir bütün olduğu savına dayandırılan bu teşebbüs ile Atina, Ege denizini denetimine alabilecek, Türkiye'nin Ege'deki hareket kabiliyetini sınırlandırabilecektir. Yunan karasularının 12 mil olması durumunda Türkiye'nin Ege kıyılarını savunma yeteneği zayıflayacak ve Ege hava sahası Türk askeri uçaklarına kapanacaktır. Türk Deniz Kuvvetlerinin uluslararası sular üzerinden Ege'den Akdeniz'e geçişini imkânsız kılacak böyle bir gelişme aynı zamanda Ege'de Türk Silahlı Kuvvetlerinin tatbikat olanağını da ortadan kaldıracaktır. 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmayan Türkiye, Ege Denizi'nde 6 milin üzerinde bir karasuları genişliği esasını egemenlik haklarına müdahale olarak değerlendirmektir.[20] Türkiye, bu nedenle Yunanistan'ın Ege Denizi'nde atacağı böyle bir adımı savaş sebebi sayacağını ilan etmiştir. Dolayısıyla Ege'de karasuları konusunda taraflardan birinin kendi güvenliğini gerekçe göstererek attığı adım diğer tarafın güvenliğine zarar verebileceği için karşılıklı güvensizliğe neden olmuş, iki ülkenin de Realist algılarla tepki geliştirmesine yol açmıştır.

Ege Denizi'nde egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar üzerinde tarafların hâkimiyet iddiaları, ikili ilişkilerin 1990'lı yıllarda gündemini belirleyen gelişmeler doğurmuştur. Uluslararası hukukta ülke topraklarının egemenliğinin başka bir ülkeye devri antlaşmalarla gerçekleşmesi gerekirken, Yunanistan tek taraflı girişimlerle bu nitelikteki adacık ve kayalıklar üzerinde hâkimiyet sağlamaya çalışmış, Anadolu'ya yakın adacıkların Yunan yerleşimcilerce

[19] Kut, *Türk Dış Politikasında Ege Sorunu*, 264.
[20] M. Melih Başdemir, "Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan İle Olan Karasuları Sorunu," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 6 (2007): 107-109.

iskân edilmesini hedeflemiştir.[21] Çoğunluğu Anadolu'ya yakın doğu Ege adaları bölgesinde bulunan 11 adacığın yerleşime açılacağı yönünde Yunan basınında Kasım 1995'ten itibaren çıkan haberler konuyu gündeme taşımıştır. Kardak bunalımı ise tarafları sıcak savaşın eşiğine getirmiş, iki ülke arasında gerçek bir savaş tehlikesi olduğu yönündeki algıyı güçlendirmiştir. Washington'ın sürece müdahalesi ile gerginlik yatışmış, Kardak kayalıklarının egemenliği konusundaki ihtilaf muhtemel bir çatışmadan karşılıklı tezlerin ileri sürüldüğü hukuki ve diplomatik bir mücadeleye dönüşmüştür. Kardak bunalımından sonra Türkiye "gri alanlar" tezi ile Ege'de aidiyeti antlaşmalarla belirlenmemiş adacıklar olduğunu, Anadolu'ya yakın bu nitelikteki adacıkların Yunanistan'a ait olamayacağını ileri sürmüştür. Ankara'nın Ege'de egemenliği belirsiz statüdeki adacıklar üzerindeki Türk hâkimiyetini ispat etme girişimine karşılık, Yunanistan Avrupa Birliği nezdinde Türkiye'nin tezleri aleyhine diplomatik bir atak başlatmıştır. Atina böylece, Türk-Yunan sorunlarında AB'nin Yunanistan'ın tezlerini desteklemesini amaçlamış, Ege'deki ihtilafları AB-Türkiye ilişkileri kapsamına dâhil etmeye çalışmıştır.

Sonuçta, Kıbrıs'taki gelişmelerle Türkiye-Yunanistan arasında ortaya çıkan güvensizlik Ege'deki ihtilafların iki ülke tarafından Realist bakış açısıyla değerlendirilmesine yol açmıştır. Ege'deki anlaşmazlıklar karşısında tarafların sergilediği Realist tutum ise ikili ilişkilerde karşılıklı tehdit algısını ön planda tutmuştur. Ancak iki ülke arasındaki karşılıklı tehdit algısı asimetrik nitelikte kalmış, Yunanistan'ın Türkiye'den algıladığı tehdit, Türkiye'nin Yunanistan'dan algıladığı tehdide nazaran daha yüksek düzeyli seyretmiştir. Bu nedenle Yunanistan'ın Türkiye'ye dönük izlediği Realist dış politika Türkiye'nin Yunanistan siyasetindeki Realist tutuma göre daha belirgindir. Yunanistan 1970'li yıllardan itibaren Türkiye karşısındaki nispi konumunu güçlendirmek için silahlanmaya yüksek bütçeler tahsis ederek askeri güç dengesini tesis etmeye çabalamıştır. Yunan karar mercileri ikili ilişkiler kapsamında Atina'nın menfaatlerini askeri açıdan güçlenme hedefiyle tanımlamış, bu doğrultuda

[21] Ege'deki yaklaşık 2400 ada ve adacık vardır. Bu ada ve adacıkların ise sadece 109'unda yerleşim bulunmaktadır.

silah tedarik politikaları izlemiştir. NATO'nun güvenlik şemsiyesine itimat etmeyen Atina, 1980'ler ve 1990'larda Türkiye'nin komşularıyla askeri ittifak arayışına yönelmiş, Türkiye'yi çevreleyerek dengeleme stratejisini uygulamaya çalışmıştır. Yunanistan, 1980'li yıllarla birlikte ulusal güvenliğine yönelik tehdidin kuzeyden (SSCB) değil doğudan (Türkiye) geldiğini vurgulamış, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Balkanlarda artan temaslarından ötürü Müslüman nüfus tarafından çevrelendiğini ileri sürmeye başlamıştır. Atina bu dönemde savunma alanında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile ortak hareket etmeye başlamış, Türkiye'nin ihtilaflı ilişkiler içinde olduğu ülkelerle yakınlaşmaya çalışmış ve PKK terör örgütünü desteklemiştir.

Türkiye'den algıladığı tehdidi dış politikasının merkezine yerleştiren Yunanistan, 1993 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Ortak Savunma Doktrini'ni ilan etmiştir. Yunanistan, Ortak Savunma Doktrini ile Güney Kıbrıs'ı savunma alanına dâhil etmiş, Türkiye'nin Güney Kıbrıs'a olası bir müdahalesini savaş nedeni sayacağını taahhüt etmiştir. Bu yeni askeri doktrinde Yunanistan ile Rum Yönetimi ortak savunma planları hazırlamayı ve uluslararası platformlarda birlikte hareket etmeyi kararlaştırmıştır.[22] Böylece Türkiye ve KKTC'ye karşı Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin caydırıcı ortak bir güç teşkil etmesi hedeflenmiştir. Nitekim Türk-Yunan ilişkilerinde 1997-98 yılları Rum kesiminin Rusya'dan satın aldığı S-300 füze savunma sistemini adaya konuşlandırma girişimiyle başlayan krizin gölgesinde kalmıştır.[23]

Atina, 1980'lerde Todor Jivkov iktidarının Bulgaristan'daki Türk azınlık üzerindeki baskı politikasını desteklemiş, Doğu bloğundaki Sofya ile Türkiye'ye karşı yeni bir eksen oluşturmaya çalışmıştır. 1990'lı yıllarda Yunanistan'ın İran ve Ermenistan'la ilişkileri stratejik işbirliği düzeyine

[22] Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler," içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001,* der. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 459.

[23] Birgül Demirtaş-Çoşkun, "Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri," içinde *21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası,* der. İdris Bal (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001), 211-212.

terfi etmiş, üç ülkenin dışişleri bakanları arasında mutat görüşmeler tesis edilmiştir. Üç ülkenin savunma bakanları arasında da toplantılar yapılmış, Yunanistan Savunma Bakanı Akis Çuhacopulos 1979 Devrimi'nden sonra İran'ı ziyaret eden ilk AB ve NATO üyesi ülkenin savunma bakanı olmuştur. Yunanistan, Suriye ile 1995 yılında, Ermenistan ile 1996 savunma işbirliği antlaşmaları imzalamıştır.[24] Yunanistan'ın "Türk tehdidi" algısı ile hareket ettiği bu dönemde aynı zamanda Moskova ile askeri ve ekonomik münasebetlerini güçlendirdiği, Arnavutluk ve Makedonya ile ilişkilerini düzeltmeye yönelik çaba sarf ettiği gözlemlenmiştir.[25]

Yunanistan, Ankara'nın komşu ülkelerle olan problemlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanırken Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit eden PKK terör örgütü unsurunu da aynı kapsamda değerlendirmiştir. Atina, 1980'li yıllardan itibaren PKK terör örgütü militanlarına kendi topraklarında bulunan BM denetimindeki Lavrion mülteci kampını açmış, örgütü askeri ve ekonomik açıdan desteklemiştir. Yunan devleti, topraklarında bulunan kamplarda terör örgütü militanlarına askeri eğitim sağlamış, siyasi faaliyetlerini yürütmesine imkân tanıyarak örgütü himaye etmiştir.[26] 1999'da Öcalan'ın Nairobi Yunan Büyükelçiliği'nde Kıbrıs Rum Kesimi'ne ait bir pasaportla kaldığının ortaya çıkmasıyla Atina'nın terör örgütüne sağladığı destek uluslararası kamuoyunda kabul edilmiştir. PKK terör örgütüne destek veren Şam yönetimi ile Atina'nın münasebetlerini teyakkuzla takip eden Ankara, Yunanistan ile girilebilecek olası bir savaşa dönük senaryolar üzerinde durmuştur. Olası bir savaşta Yunanistan, Suriye ve PKK terör örgütünün birlikte hareket edebileceği ihtimali üzerine bu dönemde Türkiye'nin 2,5 savaş stratejisi geliştirmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır.[27]

[24] Demirtaş-Çoşkun, "Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri," 214-215.
[25] S. Gülden Ayman, "Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit," içinde *Türk Dış Politikasının Analizi,* der. Faruk Sönmezoğlu (İstanbul: Der Yayınları, 1998), 552.
[26] Harp Akademileri Komutanlığı, *Küresel ve Bölgesel Kapsamda Sorunlarımız*, 30-34.
[27] Şükrü Elekdağ, "2½ War Strategy," *Perceptions, Journal of International Relations* 1 (1996): 56.

Türkiye ve Yunanistan 1990'lı yıllarda Balkanlar'daki gelişmelerin ikili ilişkilere yansımalarını Realist algılarla değerlendirmiş, bölgede işbirliği yerine çatışmacı bir nüfuz mücadelesine girmiştir. Türkiye, Sırpları Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki çatışmalardan sorumlu tutarken, Yunanistan Ortodoks dayanışması söylemi ile Sırp ordusuna yardım sağlamıştır. Türkiye, Bosna-Hersek ve Kosova'ya yapılan uluslararası müdahaleleri desteklemiş, Yunanistan ise müdahaleleri olumsuz karşılamıştır.[28] Yunanistan; 1990'lı yıllarda Balkanlardaki aktif dış politikasından dolayı Türkiye'yi "Yeni Osmanlıcı" eğilimlerle hareket etmekle suçlamış, Ankara'nın çok taraflı görev güçlerine destek sağlamasına Sırbistan ile birlikte muhalefet etmiştir.[29] Atina bu dönemde Türkiye'nin Balkanlarda izlediği politikaların nihai hedefinin Yunanistan'ı çevrelemek olduğunu ileri sürmüştür. 1990'lı yıllarda Balkanlarda Yugoslavya'nın dağılması ile Türkiye için yeni müttefikler ortaya çıkması ve Ankara'nın özellikle Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya ile geliştirdiği münasebetler bu algıyı güçlendirmiştir. Yunanistan'daki çevrelenme algısı, Ankara'nın bölgedeki Müslüman nüfusla yenilenen bağları ile farklı bir boyut kazanmıştır. Atina; Türkiye'nin Batı Trakya, Arnavutluk, Kosova ve Yugoslavya'nın Sancak bölgesinde bulunan Müslüman nüfus ile kurduğu temaslarla "İslam ekseni" kurarak Yunanistan'ı çevrelemeye çalıştığını iddia etmiştir.[30]

Kıbrıs'taki gelişmeler sonrasında, 1980'ler ve 1990'lar boyunca karşılık tehdit algısının güçlenmesiyle iki ülke Realist güvenlik ilkeleri ile hareket ederek silahlanmaya hız vermiştir. Taraflar birbirlerinin Ege'deki savunma ve taarruz kabiliyetlerini hesaba katarak potansiyel bir savaşa hazırlık amacıyla askeri harcamalarını artırmıştır. Türkiye-Yunanistan arasında sistematik bir silahlanma yarışı gerçekleşmemişse de tarafların savunma

[28] Othon Anastasakis, "Greece and Turkey in the Balkans: Cooperation or Rivalry?" içinde *Greek-Turkish Relations in the Era of Détente,* der. Ali Çarkoğlu ve Barry Rubin (New York: Routledge, 2005), 50.
[29] Sylvie Gangloff, "The Weight of Islam in the Turkish Foreign Policy in the Balkans," *Turkish Review of Balkan Studies* 5 (2000/2001): 97-102.
[30] İlhan Uzgel, "Balkanlarla İlişkiler," içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001,* der. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 514-515.

harcamalarının birbirini etkilediği tespit edilmiştir.[31] Bu etkileşimin ise büyük ölçüde asimetrik geliştiği gözlemlenmiştir. Türkiye'nin savunma harcamalarının Yunanistan üzerindeki etkisinin, Yunanistan'ın savunma harcamalarının Türkiye üzerindeki etkisinden çok daha fazla olduğu fark edilmiştir.[32] Yunanistan'ın silahlanması Türkiye'nin savunma harcamalarını sınırlı düzeyde etkilerken, Yunanistan'ın askeri harcama planlarına yön veren ana etken Türkiye'den algılanan tehdit olmuştur.[33] Yunanistan'ın, Türkiye'nin askeri gücünü dengelemeye dönük savunma kabiliyetleri edinme hedefinin ülke bütçesindeki yansıması oldukça belirgindir. Nitekim savunmaya ayrılan bütçenin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'ya (GSYH) oranı açısından Yunanistan, AB ve NATO üyesi ülkeler içinde en çok silahlanan ülke konumuna yükselmiştir.[34] Yunanistan'da sürekli yüksek seyreden savunma harcamaları bütçe açığının en önemli sebebi olmuş, ülke ekonomisinin AB şartlarına uyumunu zorlaştırmış ve kamu hizmetlerinin hedeflenen düzeyde sağlanmasına engel teşkil etmiştir.[35] Son yıllarda ise Yunanistan'da savunma bütçesinin ekonomi üzerindeki yükü krize neden olabilecek boyutlara ulaşmıştır.

Realist Yaklaşım ve İki Ülke Arasında Savaş İhtimali

Ege'de işbirliği ihtimalinin güvenlik ikilemi yaklaşımı ile göz ardı edildiği bu süreçteki gelişmeler, tarafları çatışma odaklı çözüm girişimlerine sevk etmiştir. İki ülke Ege'de kıta sahanlığının paylaşımı ve egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş adacıklar konusunda iki kez sıcak savaşın eşiğine gelmiştir. İki durumda da Yunanistan'ın Ege'deki hak iddialarına yönelik tek taraflı eylemlerine

[31] Christos Kollias, "The Greek-Turkish Rapprochment, the Underlying Military Tension and Greek Defense Spending," içinde *Greek-Turkish Relations in the Era of Détente,* der. Ali Çarkoğlu ve Barry Rubin (New York: Routledge, 2005), 104.
[32] George M. Georgiou et al.. "Modelling Greek-Turkish Rivalry: An Empirical Investigation of Defence Spending Dynamics," *Journal of Peace Research* 33 (1996): 232.
[33] Christos G. Kollias, "The Greek-Turkish Conflict and Greek Military Expenditure 1960-92," *Journal of Peace Research,* 33 (1996): 218-223.
[34] Kollias, "The Greek-Turkish," 99-101.
[35] Panayotis J. Tsakonas, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations: Grasping Greece's Socialization Strategy* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 62-63.

Türkiye'nin itirazı ve misilleme girişimleri sonucunda gerginlik tırmanmış, üçüncü tarafların araya girmesiyle ikili diyalog tekrar tesis edilebilmiştir. İki ülke, Ege'deki çıkarlarının korunması noktasında tavuk oyunu mantığı ile hareket etmiş, son aşamaya kadar çatışma riskini göze alarak hak iddialarındaki kararlı tutumlarını sürdürmüştür.

1987 yılında meydana gelen Ege krizi (Taşoz adası krizi), Yunanistan'ın uluslararası bir konsorsiyumla kuzey Ege'de Taşoz adası açıklarında petrol arama girişimiyle ortaya çıkmış, tarafları karşı karşıya getirmiştir. 1980'den beri Ege'de sondaj çalışmaları yürüten Yunanistan 1987'de, tarafların kıta sahanlığı konusunda tek taraflı girişimlerinin engellenmesi için 1976 tarihinde iki ülke tarafından imzalanan Bern Mutabakatı'nı tanımadığını duyurmuştur. Türkiye, Yunanistan'ın Ege'de petrol arama girişimlerine başlaması halinde misillemede bulunacağını açıklamış, Milli Güvenlik Kurulu Sismik I gemisinin Ege'ye açılması için tavsiye kararı almıştır. Sismik I gemisi 26 Mart 1987 tarihinde Türk karasuları dışına çıkmış, Atina geminin Yunan sularına girmesi halinde batırılması talimatını vermiştir. Türk ve Yunan silahlı kuvvetleri alarm durumuna geçmiş, Yunanistan Bulgaristan'dan siyasi destek istemiştir. İngiltere'nin arabuluculuk girişimiyle; Türkiye'nin geri adım atma şartını Yunanistan'ın geri atması şartına bağlamasından sonra Atina'nın olumlu açıklaması sonucunda gerilim yatışmıştır.[36]

Kardak krizi Ege'deki adacık ve kayalıkların egemenliği konusunun taraflar arasında sıcak savaşa dönüşebilecek ölçüde hassas ele alındığını göstermiştir. 25 Aralık 1995 tarihinde Kardak kayalıklarına oturan bir yük gemisinin yardım talebi üzerine Yunanistan'a ait devriye botlarının kurtarma çalışmasına başlaması iki ülke arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Türkiye, Yunan botlarının kendi karasularına girerek kaza geçiren gemiye yardım etmesini protesto etmiş, Atina da Kardak kayalıklarının kendisine ait olduğunu ileri sürerek Yunanistan'ın yardım etmesi gerektiğini beyan etmiştir. Kayalıkların batısındaki Kalimnos Adası'nın Belediye Başkanı tarafından yönlendirilen bir grup Yunanlının

[36] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler," 113.

Kardak kayalıklarına çıkarak diktiği Yunan bayrağının Hürriyet Gazetesi muhabirlerince indirilip yerinde Türk bayrağı dikilmesiyle Yunanistan silahlı kuvvetleri harekete geçmiştir. Kardak krizinde 31 Aralık gecesi birbirine 325 metre uzaklıkta iki kayalık üzerinde Türk ve Yunan askerleri karşı karşıya gelmiş, taraflar sıcak savaşa yaklaşmıştır.[37] Bu gelişme sonrasında silahlı güce başvurmanın getireceği sıcak savaş riskini göz önünde bulunduran taraflar, Realist yaklaşımın iki ülkeye verdiği ve verebileceği büyük zararları düşünmeye başlamıştır. Bunun üzerine güven artırıcı önlemler ve liberal yaklaşımlara yönelik bir paradigma değişimi yaşanmaya başlamıştır.

LİBERAL YAKLAŞIMIN GÜVENLİK ANLAYIŞI

Liberal bakış açısı devlet ve devlet dışındaki diğer aktörlerin karşılıklı etkileşime girdiği bir güvenlik anlayışını esas alır. Güvenliğin sağlanmasında devlet en önemli aktördür. Ancak güvenliğin temini için devletin diğer devletler dışında göz önünde bulundurması gereken bir dizi aktör vardır. Hükümetler arası teşkilatlar, sivil toplum kuruluşları, çokuluslu şirketler ve güçlü bireyler gibi aktörler devletlerin gücünü ve tercihlerini belirlediği gibi güvenlik stratejilerine de tesir etmektedir. Liberalizm devleti çıkarları doğrultusunda hareket eden rasyonel bir aktör olarak kabul eder. Devlet sadece askeri güç tatbiki ve tehdidiyle değil ekonomik nüfuzunu ve yumuşak gücünü kullanarak da çıkarlarını muhafaza edebilir. Devletin menfaat yaklaşımı güvenlik eksenli değildir.

Liberalizm, işbirliği odaklı bir güvenlik yaklaşımı sunmaktadır. Uyuşmazlıkların çözümü sürecinde silahlı güç tatbiki veya tehdidi tek seçenek değildir. Uyuşmazlığa taraf devletlerin işbirliğiyle hareket etme ve karşılıklı çıkarlara hizmet edebilecek bir uzlaşı tesis etme gibi alternatifleri vardır. Liberalizm, devletlerin işbirliği ile tek taraflı adımlarla sağlanacak menfaatlerden fazlasını kazanabileceğini ileri sürmektedir. Sıfır toplamlı oyun yaklaşımı yerine tarafların birlikte kazanç sağlamasına imkân tanıyabilecek bir işbirliği yaklaşımı söz konusudur. Devletler nispi kazanç

[37] Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler," 464-465.

ve mutlak kazanç ihtimallerini tetkik etmekte, menfaatlerine zarar vermediği takdirde diğer taraf(lar)ın kazançlarını tehdit olarak değerlendirmemektedir. Liberal yaklaşıma göre devlet, diğer devletler karşısındaki nispi konumundan ziyade halkının refahını gözeterek işbirliğinden tahsil edilebilecek mutlak kazanç üzerinde durur. Muhtemel rakip statüsündeki diğer devletlerin kazancı daha fazla olsa da işbirliği seçeneği göz ardı edilmez. Devletler sınır aşan meseleler karşısında ortak hareketin sağlayabileceği mutlak menfaatleri hesap ederek işbirliğini tercih edebilir.[38]

Liberal yaklaşıma göre devletlerarası güvensizlik ortak menfaatlere hizmet eden işbirliği süreçleri ve bu işbirliği süreçlerini sürekli kılabilecek uluslararası norm ve kuralların yerleşmesi ile giderilebilir. Uluslararası norm ve kurallar devletleri ortak beklentiler dâhilinde hareket etmeye ve istikrarı muhafaza etmeye yönelik irade göstermeye sevk etmektedir. Yerleşik norm ve kuralların varlığı devletlerarası belirsizliği ortadan kaldırmakta, şeffaflığı temin ederek işbirliğinin istismar edilmeyeceği yönünde taraflara güven sağlamaktadır. Devletlerin tercihlerini belirleyecek düzeyde kabul gören norm ve kurallar ise uluslararası bir rejim niteliğine terfi edebilecektir. Böylece devletler menfaatlerini bu rejimin devamı üzerinden tasarlayacak ve artırmaya çalışacaktır. Söz konusu rejimin dayandığı norm ve kurallar kapsamındaki yükümlüklere riayet edilmemesi ise ekonomik tecrit ve askeri müdahale gibi sonuçlara yol açabilecektir.[39] Liberal kuram, uluslararası güvenliğin kolektif güvenlik sistemi ile sağlanabileceğini farz etmektedir. Kolektif güvenlik sistemi vasıtasıyla mütecaviz aktörlere devletlerin toplu hareket ederek müdahale etmesi öngörülmekte, keyfi silahlı güç tatbikine karşı caydırıcı bir tepki hazır tutulmaktadır.

Liberalizm, devletlerarası karşılıklı bağımlılığın güvenliğin sağlanmasında önemli bir faktör olduğunu varsaymaktadır. Karşılıklı bağımlılık tarafları barışçıl çözümlere teşvik etmekte, çatışma riskini

[38] Kolodziej, *Security and International Relations*, 153-157.
[39] Kolodziej, *Security and International Relations*, 158-159.

azaltmaktadır. Mevzu ile ilgili nicel çalışmalar, karşılıklı çıkarlara hizmet eden ticari ilişkilerin devletlerarası çatışma ihtimalini düşürdüğünü ve uluslararası güvenliğe katkıda bulunduğunu göstermektedir.[40] Neoliberalizm, devletlerarası karşılıklı bağımlılığı muhafaza edecek işbirliğini yürütecek organların uluslararası teşkilatlar olduğunu öne sürmüştür. Uluslararası teşkilatlar taahhütlerin yerine getirilmesi sürecinde devletlerarası düzeyde karşılıklı güveni korumakta, işbirliğini ortak menfaatler doğrultusunda yürüterek güvensizliği gidermektedir.[41] Oneal, Russet ve Berbaum'un nicel çalışması uluslararası teşkilatların üye ülkeler arasındaki ticari ilişkileri de güçlendirdiğini, böylece karşılıklı bağımlılığı artırdığını göstermektedir.[42]

Fonksiyonalizm karşılıklı bağımlılığın güvenliğin sağlanmasındaki olumlu etkisini entegrasyon süreçleri üzerinden açıklamaktadır. Fonksiyonalist bakış açısı devletlerin ortak ihtiyaçlar kapsamındaki teknik konularda başlayan işbirliğini diğer alanlara genişleterek bütünleşmiş topluluklar meydana getirebileceğini ileri sürer. Belirli işlevlere özgü uluslararası teşkilatlara yetki devri ile başlayan bütünleşme süreci ilerledikçe üye devletlerin karşılıklı bağımlılığı güçlenmekte, bu süreç devletlerarası güvenliğe katkıda bulunmaktadır.[43] Devletlerarası entegrasyon Ernest B. Haas'ın "taşma etkisi" tabiriyle tasvir ettiği süreçte diğer alanlara yayıldıkça, tarafların müşterek menfaat paydası genişlemektedir. İstikrarlı ilişkiler dâhilinde genişleyen menfaat paydası, bütünleşme süreci içinde devletlerin tercihlerine tesir eden müstakil bir dinamik halini almaktadır. Müşterek menfaatlerin yön verdiği bütünleşme iradesi ise devletlerarası ihtilafların çözümünde ortak normların yerleşmesini ve barışçıl yöntemlere riayeti sağlamaktadır. İstikrarlı ilişkiler

[40] John R. Oneal, Bruce Russett ve Micheal L. Berbaum, "Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885-1992," *International Studies Quarterly* 47 (2003): 372-374.
[41] Robert O. Keohane ve Lisa L. Martin, "The Promise of Institutionalist Theory," *International Security* 20 (1995): 42, 45-46.
[42] Oneal, Russett ve Berbaum, "Causes of Peace:" 389.
[43] David Mitrany, *The Functional Theory of World Politics* (Londra: Martin Robertson, 1975), xi.

ile ortak çıkarlar arasındaki doğru orantılı ilişki böylece devletlerarası güvenliğin muhafaza edilmesine hizmet etmektedir.[44]

Liberal Güvenlik Yaklaşımı ve İkili İlişkilerde Diyalog Süreci

Kardak krizi sonrasında Ankara ve Atina, iki ülke arasında sıcak savaşı önleme hedefi ile belirli ilkelere bağlı kalmayı kararlaştırarak ve değişik düzeylerde mutat görüşmeler tesis ederek Ege'de ortak hareket kuralları belirlemeye çalışmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın Ege'de müşterek menfaatleri ön planda tutarak riayet edeceği bu hareket kuralları, tarafları silahlı çatışmadan uzak tutacak normlara dönüşme sürecine girmiştir. Avrupa Birliği'nin bu süreçteki yapıcı rolü de tarafların diplomasi seçeneğinde sebat etmesine imkân sağlamış, Ankara-Atina arasındaki yumuşamaya süreklilik kazandırmıştır.[45] İki ülke bu süreçte Ege sorunları kapsamında Liberal güvenlik anlayışı doğrultusunda irade göstermiş, tarafların güvensizlik odaklı Realist bakış açısı diyalog ve işbirliği odaklı yaklaşıma terfi etmiştir. Nitekim Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde 1999 sonrası dönemde tarafların karşılıklı güvensizlik algısında kısmen zayıflama olduğu ve yoğunlaşan üst düzey temaslarla ikili diyalogun kuvvetlendiği ifade edilebilir. Böylece Yunanistan, Ege sorunları kapsamında Türkiye'ye karşı yürüttüğü müzakereye girmeme politikasından 1999 yılından itibaren vazgeçmiş, Türkiye de kendisini güçlü hisseden taraf olarak güven artırıcı tedbirler noktasında daha somut girişimlerde bulunmuştur.[46] Bu dönemde Türkiye-Yunanistan ekonomik ilişkilerinde yakalanan istikrarlı yükselme çizgisi ile iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık artmış, milli menfaatlerin korunmasında güç tatbiki ve tehdidinin yegâne seçenek olmadığı yaklaşımı ağırlık kazanmıştır.

[44] Ernst B. Haas, *Beyond the Nation-state: Functionalism and International Organization* (Stanford: Stanford University Press, 1964), 34-35, 47-48.

[45] Akisato Suzuki ve Neophytos Loizides, "Escalation of Interstate Crises of Conflictual Dyads: Greece-Turkey and India-Pakistan," *Cooperation and Conflict*, 46 (2011): 31-32.

[46] Aralarında güç asimetrisi bulunan devletlerden güçlü olan taraf müzakereler konusunda daha istekli davranabilmekte, karşı tarafla ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde daha rahat hareket edebilmektedir.

Kardak krizini müteakip sürdürülen görüşmeler neticesinde 1997 yılında iki ülke Madrid Bildirgesi'ni kabul ederek Ege'de sıcak çatışmayı engellemeye yönelik kurallar ihdas etmiştir. Madrid Bildirgesi'ne göre taraflar; barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkilerinin sürdürülmesi, birbirlerinin Ege'deki hayati çıkarlarına saygı, tek taraflı eylemlerden kaçınılması ve anlaşmazlıkların kuvvet kullanımı ve tehdit olmaksızın barışçıl yollarla çözümü taahhüdünde bulunmuştur. Taraflar, 1998 yılından itibaren NATO Genel Sekreterliğinin koordinasyonunda karşılıklı güven artırıcı önlemler üzerine çalışmaya başlamıştır. Türkiye-Yunanistan arasındaki diyalog ikliminin 1999 sonrasında geliştiği ve iki ülkenin işbirliğine sıcak baktığı gözlemlenmiştir. PKK terör örgütü lideri Öcalan'ın yakalanması ikili ilişkilerde dönüm noktası niteliğinde gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Türkiye, Öcalan'ın yakalanmasının ardından Yunanistan'a terörizmle mücadele alanında bir antlaşma imzalama teklifinde bulunmuş, taraflar arasında işbirliği süreci başlamıştır. İki ülke 2000 yılında "Terörizm, Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasadışı Göç İle Mücadelede İşbirliği Anlaşması" imzalamıştır. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığını Yunanistan'ın veto etmemesi ve 2002 Kopenhag Zirvesi'nde üyelik müzakere tarihi konusunda Atina'nın devam eden desteği taraflar arasında karşılıklı iyimser tutumu güçlendirmiştir. Marmara ve Atina depremleri sonrasında tarafların birbirine sağladığı insani yardımlarla da iki ülke arasında sosyo-kültürel bir yakınlaşma gözlemlenmiştir.[47]

Türkiye-Yunanistan ilişkileri son on yılda ticaret, enerji, ulaştırma ve turizm alanlarında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. 2000 yılında iki ülke arasında imzalanan "Ekonomik İşbirliği Antlaşması" ile Türk-Yunan Karma Ekonomik Komisyonu kurulmuş, taraflar arasında artan siyasi temaslarla birlikte Türk-Yunan İş Konseyi'nin faaliyetleri ivme kazanmıştır. İki ülke arasında 1999 yılında 750 milyon dolar olan ticaret hacmi son on yılda 3 kattan fazla artarak yaklaşık 3,5 milyar dolara ulaşmıştır. Yunanistan'ın Türkiye'ye doğrudan yatırımı son on yılda 56

[47] Ömer Göksel İşyar, *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası* (Bursa: Dora Yayınları, 2009), 819-823.

milyon dolar civarından yaklaşık 6,5 milyar dolara yükselerek 106 kat artış göstermiştir. Bu yatırımlarla Yunan bankaları Türk bankacılık piyasasına girerken aynı dönemde T.C. Ziraat Bankası'nın Atina, Gümülcine ve İskeçe şubeleri hizmete açılmıştır. Yunanistan'daki yatırım olanakları ve teşviklerinin geliştirilmesiyle Türk iş dünyasının Yunan pazarına ilgisinin artacağı, Yunanistan'daki Türkiye sermayeli yatırımların da benzer bir yükselme grafiği izleyeceği beklenmektedir. İki ülke son dönemde enerji alanında büyük ölçekli işbirliği projelerine girmiştir. Karacabey-Gümülcine doğalgaz boru hattı 2007 yılında açılmıştır. Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğalgaz Boru Hattı Projesi ise sürdürülmektedir.

Aynı dönemde Türk ve Yunan ekonomilerinin önemli kalemlerinden biri olan turizm sektörünün ikili ilişkilere katkısının arttığı gözlemlenmiştir. Son yıllarda özellikle İstanbul'u tercih eden Yunan turistlerin sayısında önemli bir artış görülürken, Türk turistlerin Ege'deki Yunan adalarını daha çok ziyaret ettiği fark edilmiştir. 2010'da Ege'deki adalara günübirlik seyahate getirilen vize muafiyeti ile Ege kıyıları ile Yunan adaları arasında turizmin önemli ölçüde arttığı kaydedilmiştir.[48] Aynı yıl içinde düzenlenen Türk-Bulgar-Yunan Turizm Forumu'nda üç ülkenin yabancı turistlere yönelik teşvik ve ortak tur paketi uygulaması değerlendirilmeye başlanmıştır. Türkiye Kültür ve Turizm Bakanlığı ekonomik krizden büyük zarar gören Yunan turizm sektörünün canlandırılmasına kamu ve özel sektörü seferber ederek destek sağlamıştır. Bakanlık, Türkiye'nin Akdeniz ve Ege kıyılarındaki tatil beldelerinden Yunan adalarına günübirlik turlar düzenlenmesi için özel sektörü teşvik etmiş, ABD ve Çin'den gelen turistlerin Türkiye, Yunanistan ve Mısır'a yönlendirilmesi doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. İki ülkenin Ege'de ortak tur paketleri hazırlayarak turizm alanında birlikte hareket edebileceği yönündeki öneriler Türk ve Yunan yetkililerinin gündemindedir.

[48] Yunanistan hâlihazırda yeşil pasaportlu T.C. vatandaşlarına vize uygulamamaktadır. Türk işadamlarının 48 saatlik vizesiz seyahat talebinin de Yunanistan tarafından değerlendirildiği bilinmektedir.

2009 yılında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi'nin (YDİK) tesisi ikili işbirliğinin süreklilik arz etmesi açısından önemli bir adım olmuştur. İki ülke Başbakanlarının eş-başkanlığında yılda en az bir kere dönüşümlü olarak Türkiye ve Yunanistan'da toplanacak Konsey ile ikili ilişkiler düzenli olarak üst düzeyde ele alınabilecektir. 2010 yılında gerçekleştirilen YDİK'nin ilk toplantısında "Ortak Deklarasyon" dâhil imzalanan 22 mutabakat metninin akdedilmesi ile iki ülke arasındaki yakınlaşma tescillenmiştir. Bu işbirliği konseyi ile iki ülke arasında karşılıklı bağımlılığın pekişmesi ve tarafların Ege'deki anlaşmazlıklar kapsamında çatışma seçeneğinden uzak durması beklenmektedir. Son dönemde Yunanistan'ın PKK terör örgütü militanlarının kullandığı Lavrion mülteci kampını kapatması Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Türkiye'nin de Yunanistan'ı Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde (MGSB) dış tehdit algılanan devletler arasından çıkarması karşılıklı güveni artırmıştır. Yunanistan'ın yeni MGSB'de öncelikli tehdit algılanan devlet yerine işbirliği ve ortak vizyon oluşturulan ülke olarak yer aldığı bilinmektedir. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine Yunanistan'ın devam eden desteği ve bazı üye ülkelerin önerdiği imtiyazlı ortaklık önerisine mesafeli duruşu ikili ilişkilerdeki çözüm yanlısı iklime katkıda bulunmaktadır.

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde Liberal güvenlik anlayışının yerleşmesine zemin hazırlayan 1999 sonrası dönemdeki bu gelişmeler iki ülkenin Ege'deki anlaşmazlıkların çözümü için diplomatik araçlara yönelmesini sağlamıştır. Bu dönemde taraflar Ege sorunları ile ilgili iki diyalog kanalı ihdas etmiş ve bu kanallar vasıtasıyla çözüm istikametinde çaba sarf etmiştir. Türkiye-Yunanistan arasında Ege sorunları kapsamında tesis edilen ilk diyalog kanalı istikşafi temaslardır. 2002 yılından itibaren Dışişleri Bakanlıkları müsteşarlıkları arasında başlatılan istikşafi görüşmeler iki ülke arasında çözüm yanlısı iklimin devamını sağlamıştır. Basına kapalı olarak yürütülen istikşafi toplantılarla taraflar bugüne kadar 50'den fazla görüşme gerçekleştirmiştir. 2010 yılından itibaren yoğunlaşan istikşafi görüşmelerle iki ülke Ege sorunları konusunda görüş ayrılıklarını gidermeye ve uzlaşma zemini inşa etmeye çalışmıştır.

Ege'deki anlaşmazlıklar konusunda Türkiye-Yunanistan arasında başlatılan diğer diyalog kanalı güven artırıcı önlemlerin hazırlanması ve uygulanması için Dışişleri Bakanlıkları Siyasi Direktörleri arasında yapılan görüşmelerdir. Taraflar arasında karşılıklı güvenin sağlanması hedefi ile sürdürülen görüşmelerle iki ülke toplam 29 adet güven artırıcı önlem üzerinde mutabakat sağlamıştır. Güven artırıcı önlemler; iki ülkenin Dışişleri Bakanlıkları, Savunma Bakanlıkları, Genelkurmay Başkanlıkları ile Eskişehir ve Larissa'daki Milli Hava Harekât Merkezleri arasında doğrudan temas hattı kurulması gibi muhtemel krizleri önleyebilecek mekanizmalar, Türk ve Yunan silahlı kuvvetleri arasında etkileşimi artırarak karşılıklı güvensizliği asgariye indirecek ziyaret, ortak eğitim ve bilimsel faaliyetler içermektedir. Bu önlemler kapsamında, taraflar Ege'de çakışmayı önlemek üzere bir yıl sonraki tatbikatlar hakkında karşılıklı bildirim yapılmasını ve Sahil Güvenlik Komutanlıkları arasında ikili müzakereler yürütülmesini kararlaştırmıştır. Alınan önlemler doğrultusunda Türkiye ve Yunanistan, Barış İçin Ortaklık (BİO) eğitim merkezlerinde BİO ülkelerinin iştirakiyle ortak eğitim programları düzenleyecektir.[49] Güven artırıcı önlemlerle iki ülke arasında etkileşimin artması, belirsizliğin ortadan kalkması ve diğer alanlarda başlatılan işbirliği süreçlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi mümkün olabilecektir.

MUHTEMEL ÇÖZÜM MODELİ: EGE'YE ÖZGÜ TEŞKİLATLANMA

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde gerek Güven Artırıcı Önlemlerle alınan mesafe gerek Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi ile sağlanan yakınlaşma, Ege sorunlarının çözümünde yeterli değildir. Ege Denizi üzerinde iki ülke arasında kurumsal işbirliğini sürekli kılacak ve Realist algıların yinelenmesini engelleyecek yapıların kurulması gerekmektedir. Fonksiyonalist bakış açısı ile tasarlanabilecek, Ege'ye özgü

[49] T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye İle Yunanistan Arasında Kabul Edilmiş Bulunan Güven Artırıcı Önlemler*, erişim tarihi 9 Ağustos 2011, http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/Yunanistan_Guven_artirici_onlemler.pdf,

işlevleri olan iki taraflı bir teşkilatlanmaya gidilebilir. Ege'deki sorunların Türkiye-Yunanistan işbirliğiyle taraflara değişik düzeylerde de olsa menfaat sağlayacak şekilde değerlendirilmesi mümkün görünmektedir. Bu kapsamda Avrupa Birliği tecrübesi muhtemel bir çözümün esin kaynağı olabilir.

Almanya-Fransa arasındaki güvensizlik algısını uzun dönemde ortadan kaldıran Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu (AKÇT), Batı Almanya ve Fransa'nın kömür-çelik sanayilerinin ortak yönetimi esası üzerine teşkil edilmiştir. Avrupa bütünleşmesinin ilk aşamasını oluşturan bu süreç, Alman savaş endüstrisinin kalbi sayılan Ruhr bölgesinin denetim altına alınması hedefiyle başlamıştır. Ege'de petrol arama ve çıkarma konusundaki mevcut anlaşmazlık da Türkiye-Yunanistan arasında benzer bir süreci ikili düzeyde başlatabilir. İki ülkenin Ege Denizi'nin tabanından çıkarılacak fosil yakıtların üretimi ve işletimi alanında birlikte hareket etmesine imkân tanıyacak bir teşkilatlanma düşüncesi bu nedenle dikkate alınmalıdır.

Ege Denizi coğrafi konumu bakımından yarı kapalı nitelikte bir denizdir. Türkiye ve Yunanistan ise Ege Denizi'ne kıyısı olan yegâne iki ülkedir. Dolayısıyla, iki ülkenin Ege Denizi ile ilgili konularda ortak hareket etmesine engel teşkil edebilecek üçüncü bir aktör söz konusu değildir. Çıkarları sınırlı ölçüde örtüşen daha fazla sayıdaki devletin yer aldığı çok taraflı karmaşık bir süreç yerine sadece iki taraflı bir işbirliğine ihtiyaç vardır. Türkiye ve Yunanistan ikili düzeyde Ege'ye özgü bir teşkilatlanmaya gidebilir. Bu teşkilatlanma iki ülke arasındaki barışı güçlendirerek güvensizlik algısının nüksetmesini önleyebilecektir. Almanya ve Fransa'nın Avrupa bütünleşme sürecinde zenginleştiği gibi Türkiye ve Yunanistan da Ege odaklı savunma harcamalarında kesintiye gidebilir ve işbirliğinden kayda değer ölçüde menfaat sağlayabilir.

Ege'ye özgü teşkilatlanma; Türkiye ve Yunanistan'ın ilk etapta Ege Denizi'nin tabanında doğalgaz ve petrol arama-çıkarma faaliyetlerinde birlikte hareket etmesine yönelik tasarlanabilir. Enerji alanında büyük ölçüde diğer ülkelere bağımlı olan iki ülkede de gerek petrol ve doğalgaz

arama-çıkarma gerekse rafineri, işletme ve arz alanında faaliyet gösteren tecrübeli şirketler bulunmaktadır. İki ülke Ege Denizi tabanında petrol ve doğalgaz arama platformlarını birlikte işletebilir. Tesis edilecek ikili konsorsiyumda Ankara ve Atina değişik oranlarda da olsa hissedar taraflar olarak hareket edebilir. Böylece Türkiye ve Yunanistan, Ege'deki petrol ve doğalgaz arama-çıkarma sürecinin barışı zedeleyen bir dinamiğe dönüşmesini engelleyebilecektir.

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege'de petrol ve doğalgaz arama-çıkarma alanında başlayacak teşkilatlanma diğer alanlara doğru genişletilebilir. Ege Denizi'nin korunması ile ilgili çok taraflı sözleşmelerle oluşturulmuş yasal çerçeve, 2000 yılında imzalanan ilgili mutabakat muhtırası ile ikili düzeyde bir çerçeveye terfi etmiş durumdadır. Ege'ye özgü gerçekleşecek teşkilatlanma, Ege Denizi'nde canlı çeşitliliğinin korunması, deniz kirliliğinin engellenmesi ve Yunan adaları ve Ege bölgesindeki orman yangınlarıyla mücadelede işbirliğine olanak tanıyabilir. Teşkilatlanma, Ege'de balıkçılık ve turizm gibi iki ülke ekonomisini doğrudan etkileyen alanlarda birlikte hareket etme imkânı sağlayabilir. Ankara ve Atina teşkilatlanmayı Ege'de uyuşturucu ve insan kaçakçılığının önlenmesi hedefi doğrultusunda geliştirerek işbirliği kapsamına güvenlik boyutunu da ekleyebilir.

Özetle, Türkiye-Yunanistan arasındaki psikopolitik düşmanlık algısının izale edilmesi ve karşılıklı güvensizliğin yeniden ortaya çıkmaması için böyle bir teşkilatlanma sürecinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Ege'de petrol ve doğal gaz arama-çıkarma faaliyetlerinde tesis edilecek organize işbirliği Ege'ye özgü daha fazla işlevi olan ikili bir teşkilatlanmaya tekâmül edebilir. Bu nitelikte bir teşkilatlanma ise iki ülkenin tehdit algılarını geride bıraktığı yeni bir döneme kapı aralayabilir.

EK -1

Türkiye ile Yunanistan Arasında Kabul Edilen Güven Artırıcı Önlemler

1) Yılda bir kere büyük tatbikatların seçkin gözlemci gününe katılmak üzere karşılıklı olarak askeri ataşelerin yanı sıra merkezden de gözlemci subay davet edilmesi.
2) İki ülke Genelkurmay Başkanlarının askeri konularla ilgili uluslararası organizasyonlarda görüşlerini birbirine aktarması için, bahse konu uluslararası yetkili organlarının toplantıları çerçevesinde bir araya gelmesi.
3) Dışişleri Bakanları arasında doğrudan iletişim hattı kurulması.
4) Devamlılık arz eden bir çevresel iyileştirme rejimi tesis ederek, Meriç Nehri'nde kirliliğin önlenmesi maksadıyla işbirliği yapılması.
5) İki ülke Savunma Bakanlıkları arasında doğrudan iletişim hattı kurulması.
6) Biri Yunanistan'da biri Türkiye'de bulunan iki askeri hastane arasında "tele-medicine- alanında bilgi alışverişinde bulunulması ve işbirliği yapılması.
7) Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlıkları arasında ziyaretler düzenlenmesi.
8) Harp Okullar arasında (2-3 subay eşliğinde 5-10 öğrenci) akademik program ve faaliyetler hakkında bilgi değişimine yönelik karşılıklı ziyaretler düzenlenmesi.
9) Herhangi bir çakışmanın önlenmesi maksadıyla, bir sonraki yıl tatbikat programlarının karşılıklı bildirimi.
10) İki ülkenin Silahlı Kuvvetler Akademileri (National Defence Colleges) arasında (başlangıç olarak bilimsel alanda ve NATO meseleleri, askeri doktrinler, kriz yönetimi, barışı koruma, doğal afetler, çevre vs. konularda) karşılıklı ilgi duyulan konularda işbirliği yapılması.
11) İki ülkenin barış için ortaklık (BİO) eğitim merkezleri arasında eğitim amaçlarına yönelik olarak personel mübadelesi.

12) İki ülke askeri doğal afet mübadele birlikleri arasında işbirliği tesis edilmesi ve ortak tatbikatlar düzenlenmesi.
13) Her iki ülkenin askeri kurumlarında verilen lisan eğitimlerine her sene belirli sayıda askeri personelin iştirak etmesi.
14) Askeri okullar arasında ferdi spor (yelken, yüzme, atletizm ve tenis) müsabakaları düzenlenmesi.
15) Seçilecek bir sergiye ortak ziyaret gerçekleştirilmesi.
16) İki ülke Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri arasında karma spor müsabakaları düzenlenmesi.
17) Eskişehir ve Larissa'daki Milli Hava Harekât Merkezleri arasında doğrudan muhabere hattı kurulması.
18) Sahil Güvenlik Komutanlıkları arasında karşılıklı ziyaretlerin ve ikili müzakerelerin yapılması.
19) İki ülke Genelkurmay Başkanları arasında doğrudan temas hattı tesis edilmesi.
20) Türkiye ve Yunanistan Barış İçin Ortaklık (BİO) eğitim merkezlerinde, BİO ülkelerinin katılımıyla müşterek BİO eğitim programları düzenlenmesi.
21) Kuvvet Komutanları tarafından karşılıklı ziyaretler kapsamında her kuvvetin Harp Okulu öğrencilerine konferanslar verilmesi.
22) Bir Yunan tümen/tugayının 3. Kolordu Komutanlığına (NRDC-T) ve bir Türk tümen/tugayının Yunan NATO İntikal Edebilir Kolordu Komutanlığına (NDC-GR) eğitim maksadıyla tahsis edilmesi.
23) Harp Akademilerinin planlı yurtdışı gezi faaliyetleri kapsamında karşılıklı ziyaretler düzenlenmesi.
24) Kurmay Kolejleri ve askeri öğrenciler arasında belirlenmiş karşılıklı ziyaretler kapsamında Harp Okulları arasında ortak bilimsel faaliyetlerin icrası (akademik çalışma, seminer, sempozyum düzenlenmesi ve iki ülkenin askeri gazete/yayınlarında makaleler yayımlanması).
25) İki ülke kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanları ve diğer komutanlar arasında karşılıklı düzenli ziyaretler yapılması.
26) NATO çerçevesinde barışı destekleme harekâtlarına katılmak üzere birleşik-müşterek bir Harekât Birliği teşkil edilmesi.

27) NATO'nun acil müdahale gücü harekâtlarına katılmak üzere birleşik bir kara birliği teşkil edilmesi.
28) Geniş bir görev yelpazesinde ve alanında çalışma yeteneğine sahip birleşik-müşterek doğal afet kurtarma/insani yardım görev kuvveti teşkil edilmesi.
29) Trakya'da Türk-Yunan sınırında görev yapan birliklerin komutanları arasında karşılıklı ziyaretler yapılması.

KAYNAKÇA

Aksu, Fuat. *Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme*. Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Araştırma Projeleri Dizisi 2. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001.

Anastasakis, Othon. "Greece and Turkey in the Balkans: Cooperation or Rivalry?" içinde *Greek-Turkish Relations in the Era of Détente*. Derleyenler Ali Çarkoğlu & Barry Rubin. New York: Routledge, 2005.

Aydın, Mustafa ve Kostas Ifantis. *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*. London: Routledge, 2004.

Ayman, S. Gülden. Türk-Yunan İlişkilerinde Güç ve Tehdit. İçinde *Türk Dış Politikasının Analizi.* Derleyen Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der Yayınları, 1998.

Ayman. S. Gülden. *Neo-Realist Bir Perspektiften Soğuk Savaş Sonrası Yunan Dış Politikası: Güç, Tehdit ve İttifaklar*. Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Araştırma Projeleri Dizisi 7. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2001.

Ayman, S. Gülden. "Negotiation and Deterrence in Asymmetrical Power Situations: The Turkish-Greek Case." içinde *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*. Derleyenler Mustafa Aydın ve Kostas Ifantis. London: Routledge, 2004.

Başdemir, M. Melih. "Türkiye'nin Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Yunanistan İle Olan Karasuları Sorunu." *Güvenlik Stratejileri Dergisi 6* (2007): 93-122.

Belge, Taciser Ulaş. *Geleceğin Sesi Türk-Yunan Yurttaş Diyaloğu*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Deutsch, Karl W. *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1978.

Çalış, Şaban ve Akgün, Birol. "Çatışmadan Uzlaşmaya: 21. Yüzyıla Girerken Balkanlarda Türk-Yunan Rekabeti." içinde *21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası.* Derleyen İdris Bal. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Demirtaş-Çoşkun, Birgül. "Değişen Dünya Dengelerinde Türk-Yunan İlişkileri." içinde *21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası.* Derleyen İdris Bal. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Elekdağ, Şükrü. "2½ War Strategy." *Perceptions, Journal of International Relations* 1 1 (1996): 33-57.

Fırat, Melek. "Yunanistan'la İlişkiler." içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980.* Derleyen Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Fırat, Melek. "Yunanistan'la İlişkiler." içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001.* Derleyen Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Gangloff, Sylvie. "The Weight of Islam in the Turkish Foreign Policy in the Balkans." *Turkish Review of Balkan Studies* 5 (2000/2001): 91-102.

Georgiou, George M., Panayotis T. Kapopoulos & Sophia Lazaretou. "Modeling Greek-Turkish Rivalry: An Empirical Investigation of Defence Spending Dynamics." *Journal of Peace Research* 33 2 (1996); 229-239.

Grieco, Joseph M. "Realist Theory and the Problem of International Cooperation: Analysis with an Amended Prisoners' Dilemma Model." *Journal of Politics* 50 3 (1998): 600-624.

Haas, Ernst B. *Beyond the Nation-state: Functionalism and International Organization*. Stanford: Stanford University Press, 1964.

Harp Akademileri Komutanlığı. *Küresel ve Bölgesel Kapsamda Sorunlarımız*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1999.

Heraclides, Alexis. *Yunanistan ve "Doğu'dan Gelen Tehlike" Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*. Çeviren Mihalis Vasilyadis-Herkül Millas. İstanbul: İletişim Yayınları 2002.

İşyar, Ömer Göksel. *Karşılaştırmalı Dış Politikalar: Yöntemler, Modeller, Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası*. Bursa: Dora Yayınları, 2009.

Kalelioğlu, Oğuz. "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea." *Atatürk Yolu Dergisi* 41 (2008): 105-123.

Keohane, Robert O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton: Princeton University Press, 1984.

Keohane, Robert O. & Lisa L. Martin. The Promise of Institutionalist Theory. *International Security* 20 1 (1995): 39-51.

Keridis, Dimitris ve Dimitrios Triantaphyllou. *Greek-Turkish Relations In The Era of Globalization*. Virginia: Brassey's, Inc, 2001.

Kollias, Christos G. "The Greek-Turkish Conflict and Greek Military Expenditure 1960-92." *Journal of Peace Research* 33 2 (1996): 217-228.

Kollias, Christos G. "The Greek-Turkish Rapprochment, the Underlying Military Tension and Greek Defense Spending." içinde *Greek-Turkish Relations in the Era of Détente*. Derleyenler Ali Çarkoğlu & Barry Rubin. New York: Routledge, 2005.

Kolodziej, Edward A. *Security and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Kurubaş, Erol. "Türk-Yunan İlişkilerinin Psikopolitiği ve Sorunların Çözümü Üzerine Düşünceler." içinde *21. Yüzyıl Eşiğinde Türk Dış Politikası.* Derleyen İdris Bal. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Kut, Şule. "Türk Dış Politikasında Ege Sorunu." içinde *Türk Dış Politikasının Analizi.* Derleyen Faruk Sönmezoğlu. İstanbul: Der Yayınları, 1998.

Kutlay, Mustafa. "A Political Economy Approach to the Expansion of Turkish-Greek Relations: Interdependence or Not?" *Perceptions, Journal of International Relations* 14 1 (2009): 91-121.

Levy, Jack. S. "War and Peace." içinde *Handbook of International Relations.* Derleyenler W. Carlsnaes, T. Rise ve B. A. Simmons. Londra: SAGE, 2002.

Mearsheimer, John. "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War." *International Security*, 15 1 (1990): 5-56.

Mearsheimer, John. "The False Promise of International Institutions." *International Security* 19 3 (1994-1995): 5-49.

Mearsheimer, John. "Anarchy and the Struggle for Power." içinde *Essential Readings in World Politics* Derleyenler Karen A. Mingst & Jack L. Synder. New York: W.W. Norton & Company Inc, 2004.

Mitrany, David. "The Functional Approach to World Organization." *Royal Institute of International Affairs 24* 3 (1948): 350-363.

Mitrany, David. *The Functional Theory of World Politics*. Londra: Martin Robertson, 1975.

Moravscik, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics." *International Organization* 51 4 (1997): 513-553.

Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*. New York: Knopf, 1967.

Oneal, John R., Bruce Russett, & Micheal L Berbaum. "Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885-1992." *International Studies Quarterly* 47 3 (2003): 371-393.

Pazarcı, Hüseyin. "Ege Denizi'ndeki Türk-Yunan Sorunlarının Hukuki Yönü." içinde *Türk-Yunan Uyuşmazlığı.* Derleyen Semih Vaner. İstanbul: Metis Yayınları, 1989.

Suzuki, Akisato ve Neophytos Loizides. "Escalation of Interstate Crises of Conflictual Dyads: Greece-Turkey and India-Pakistan." *Cooperation and Conflict* 46 1 (2011): 21-39.

Tsakonas, Panayotis J. *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations: Grasping Greece's Socialization Strategy*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye İle Yunanistan Arasında Kabul Edilmiş Bulunan Güven Artırıcı Önlemler*. Erişim tarihi 9 Ağustos 2011. http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/Yunanistan_Guven_artirici_onlemler.pdf.

Uzgel, İlhan. "Balkanlarla İlişkiler." içinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001*. Derleyen Baskın Oran. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Yücel, Serhan. "Ege'de Bitmeyen Sorunun Bir Unsuru Olarak Türk ve Yunan Karasuları ve Ulusal Hava Sahaları." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 12 (2010): 83-101.

Waltz, Kenneth N. "Structural Realism after the Cold War." *International Security* 25 1 (2000): 5-41.

BARIŞ ÇALIŞMALARI PERSPEKTİFİNDEN İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU

Bora BAYRAKTAR
Dr.
İstanbul Kültür Üniversitesi Öğretim Görevlisi

BARIŞ ÇALIŞMALARI PERSPEKTİFİNDEN İSRAİL-FİLİSTİN SORUNU

Savaşlar ve yıkımlarla dolu bir geçmişe sahip insanlığın en büyük özlemlerinden biri olmasına rağmen "barış" kelimesinin uluslararası ilişkiler alanında kavramlaşmaya başlaması yenidir. Siyaset bilimciler, filozoflar, tarihçiler, siyasetçiler ve askerler asırlar boyunca savaş ve barış konularına odaklanmış; barışın ne olduğuna ve nasıl ulaşılacağına dair teoriler, açıklamalar geliştirmeye çalışmışlardır. Barış konusu, uluslararası ilişkiler alanının genişlemesine paralel olarak, İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan büyük felaketin de etkisiyle daha sistemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Yine de "barış çalışmaları" alanı emekleme dönemini henüz atlatmaktadır. Barış kavramı da hala gelişmekte, genişlemekte ve derinleşmektedir. Barışın tesisi için yöntemler, kavramlar ve yaklaşımlar da buna bağlı olarak sürekli şekillenmektedir. Hâlihazırda genel bir "barış teorisi"nin varlığından ise söz edilemez.

Barış çalışmalarında ilk yaklaşımlar Johan Galtung'un savaşın olmaması hali olarak ifade ettiği "negatif barış" kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır. Barış, sadece "ateşkes" olarak algılanmıştır. Bu anlamda barış aslında savaşın, taraflardan birinin savaşa devam edememesi durumunda geçilmesi gereken bir zorunluluk hali olarak değerlendirilmiştir. Clausewitz'te de bu vardır: "Barış yapmanın teorik ve gerçek temelleri şudur: Savaş yenilgi ve muharibin silahsızlandırılması ile bitirilebilir. Mücadeleyi sürdürmekte yetersiz kalmak, pratikte yapılacak barışın, diğer iki temeli ile değiştirilebilir: Zaferin ihtimal dâhilinde

olmayışı; kabul edilemez bedel ödenmesi."[1] Görüldüğü gibi Clausewitz'in barıştan kastı fiili savaş durumunun sonlandırılması ile sınırlıdır.

Ortaçağ Avrupası'nda barış, "Hıristiyan dünyasında barış"tır, "savaşın başka yerlerde olması"dır. Örneğin, Podebary'li George barışın "kâfir Türkler üzerindeki zaferden sonra sağlanacağını" savunmuştur. Fransız hukukçu Pierre Dubois, Hıristiyan savaşlarını önlemek için tüm Hıristiyan imparatorluklarının birleşmesini savunmuştur.[2] Rönesanstan sonra "Hıristiyan barışı" kavramı yerini "tüm insanlık için barış" kavramına bırakmıştır. Rönesans, insanı ve insani yaşam biçimini "barış içinde hayat" olarak belirlemeye çalışmıştır. Barış bu dönemde daha zengin bir içerik kazanmış ve hayatın gelişmesi, sosyal adalet, özgürlük ve kalkınma kavramlarını da kapsamaya başlamıştır. Barış artık sadece savaşın olmaması hali değil, eğitimin yaygınlaşması ve reformu, insanların birbirlerini daha yakından anlaması, tanıması için ortam sağlanması halidir. Alman düşünür Sebastian Franck, "savaşın barış getireceği" tezine karşı çıkarken "hiçbir şeye zıttı ile ulaşılamaz" diyerek kendisinden yıllar sonra gelecek olan Galtung'un "barışçı yollarla barış" yaklaşımına öncülük etmiştir. Aydınlanma döneminde de bu çizgi devam etmiştir. "Sınırların dokunulmazlığı" ilkesi ilk olarak bu yıllarda net bir biçimde ifade edilmeye başlanmıştır. Barış, hâlâ halkların değil prenslerin, kralların barışıdır.

Bu dönemde barış çalışmalarının temel yöntemi, savaşların nedenleri üzerinde çalışarak barışın tesisinin koşullarının araştırılması şeklindedir. Varılan sonuç çoğu zaman barışı sağlamanın en doğru yolunun siyasi birleşmeler olduğudur.

İslam dünyasında ise barış Müslümanların diğer insanlarla ilişkisine göre değerlendirilmektedir. Tüm insanlık için barış mesajı iddiası ile ortaya çıkan İslam'da insan hayatının kutsallığı esastır. İslam'ın referans noktası Kur'an-ı Kerim'de "Kim bir nefsi, bir başka nefse ya da yeryüzündeki bir

[1] Michael I. Handel, *Savaşın Ustaları,* 4. Basım (Ankara: Doruk Yayınları, 2004) 253.
[2] Istvan Kende, "The History of Peace: Concept and Organizations from the Late Middle ages to the 1870's," *Journal of Peace Research* 26 3 (1989): 233-247, erişim tarihi 12.07.2009, www.jstor.org/stable/423686.

fesada karşılık olmaksızın öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur" denilmektedir.[3] Dünya siyaset alanı savaş-barış durumuna göre üçe ayrılmıştır. Müslümanların hür ve emin oldukları, ibadetlerini rahatça yaptıkları topraklar Dar-ül İslam olarak tanımlanmaktadır. İslam devleti ile anlaşma yapmış bulunan, yani Müslümanların tehdit altında olmadıkları gayrimüslim toprakları Dar-ül Ahd olarak nitelendirilmiştir ki bu, Dar-ül Sulh olarak da ifade edilmektedir. Bu iki alan Müslümanlar için savaşın olmadığı, barış içinde kabul edilen yerlerdir. Bunlar İslam yargı sisteminin uzantısıdır. Dar-ül Harb ise, Dar-ül İslam'ın tam tersidir ve Müslümanlara ve Müslümanların özgürlük ve emniyetine düşman devlet ya da devletlerin var olduğu topraklardır. İslam'ın savaş ve barışa bakışında önemli yer tutan kavramlardan biri de "cihat"tır. Cihat İslam hukuk sisteminde tamamen askeri olmasa da sürekli bir psikolojik ve siyasi savaş durumuna işaret eder. Cihat, Dar-ül İslam, Dar-ül Harbi yenene kadar Müslümanlara "farz olan" eylemdir. Bazı İslam bilginlerine göre ise Müslümanlar "kâfir" olan devletle yani Dar-ül Harb ile 10 yılı aşmayan kısa süreli barış anlaşmaları yapabilir. Ebu Hanife'ye göre bu süre 10 yılı da aşabilir. Barış durumu (ki burada da fiilen savaş olmaması şeklinde algılanmaktadır) İslam Devleti'nin yararına olursa barış anlaşması süresiz de olabilir.[4]

Modern İsrail devleti, Yahudi geleneği ile 19. yüzyıl Avrupa felsefesi ve kurumlarının bir sentezi olduğundan Yahudiliğin barışa nasıl baktığına da değinmek yerinde olacaktır. Kutsal kitapta anlatılan Yahudilerin göçü ve İsrail topraklarına geri dönüş kavramı Yahudiliğin temeli haline gelmiş, Avrupa'daki ulusçu hareketlerin gelişimi sırasında Yahudi milliyetçiliği bu inanç ve felsefe üzerine bina edilmiştir.[5] Bu nedenle Filistin topraklarındaki Kudüs, El Halil ve benzeri kutsal yerlerin Yahudilerin kontrolü altında olması önemli bir siyasi amaç haline gelmiştir (Bu da

[3] Maide Suresi, 32.

[4] A.Ahmed Ebu Süleyman, *İslam'ın Uluslararası İlişkiler Kuramı*, Çev. Fehmi Koru (İstanbul: İnsan Yayınları, 1985), 34-35; Manoucher Parvin and Maurie Sommer, "Dar al-Islam: The Evolution of Muslim Territoriality and Its Implications for Conflict Resolution in the Middle East," *International Journal of Middle East Studies* 11 1 (Feb. 1980): 1-21, erişim tarihi 25.03.2009, www.jstor.org/stable/162397.

[5] Gerald M.Steinberg, "Interpretations of Jewish Tradition on Democracy, Land, and Peace," *Journal of Church and State* 43 1 (Winter 2001): 94-97.

İsrail-Filistin sorunu açısından barış arayışlarının önündeki önemli engellerden biridir). Yahudi barış anlayışında öne çıkan üç yaklaşım vardır. Yaklaşımlar önceliği kutsal sayılan toprağın egemenliğine verenler; insan hayatının kutsallığına ve savaşın önlenmesine öncelik verenler; demokrasinin (Tevrat'ın üstünlüğüne dayalı, yöneticilerin, halkın meşru taleplerine duyarlı ve sorumlu olduğu bir yönetim) tesisi ve iç çatışmanın önlenmesine ağırlık verenler şeklinde özetlenebilir. Bu yaklaşımları savunanların her birinin referansı Tevrat'tır. Farklılık, kutsal sayılan kitaptaki farklı ifadelerin farklı gruplarca ön plana alınmasıyla ilgilidir. İlk görüşte olanlar örneğin Judea, Samaria (Batı Şeria) ve Gazze'deki Yahudi Yerleşimleri Konseyi, 1985 yılında, bu topraklardan çekilme fikrini İsrail Devleti'nin yıkılmasına yol açacak temel bir ihanet olarak tanımlamıştır. 1993 yılında Haham Shlomo Goren Yahudilerin bu topraklardaki yerleşimleri boşaltmalarının dinen yasak olduğuna hükmetmiş, askerlerin böyle bir durumda görevi reddetmelerini istemiştir. Felsefi açıdan Yahudilerin barışa bakışı ise ikinci görüşte daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tevrat'taki "pikuach nefesh" kavramı, yani insan hayatının korunması çıkış noktasıdır. Eski başhaham Ovadia Yosef bu yolu tercih edenlerdendir.[6] Barış içinde yaşamayı ve insan hayatını kutsal topraklara hâkim olma şartından daha üste çıkarmışlardır. Savaşın önlenmesi yönünde hareket etmişlerdir.

Savaş ve barış kavramları Marksizm'de de belirgin bir tartışma konusudur. Marksizm savaşı, uluslar, devletler ya da sınıflar arası "siyasi şiddetin bir biçimi" olarak görmektedir. Engels'e göre "uluslararası silahlı mücadele, toplumların, sosyal sınıfların bağımsız kalkınmasını sürdürme çabasıdır. Çünkü savaş kazanana maddi avantaj sağlayan bir durumdur." [7] Marksizm Clausewitz'in "savaş siyasetin şiddetli yollarla devamıdır" tezini kabul etmektedir. Komünist manifestoda "her ulusun birliği ve özerkliği sağlanmadan uluslararası proletaryanın birliğine ya da bu ulusların ortak

[6] Steinberg, "Interpretations of Jewish," 105-108.
[7] Karel Kara, "On the Marxist Theory of War and Peace," *Journal of Peace Research* 5 1 (1968): 1-27, erişim tarihi 31.03.2009, http://www.jstore.org/stable/422658.

amaçlara akılcı işbirliği ve barış içinde ulaşması mümkün değildir"[8] denilmekte ve barış devletlerarası sorunların silahlı mücadele ile değil barışçı siyasi yollarla, diplomasiyle çözüldüğü ilişki biçimi olarak tanımlanmaktadır.[9] Marksizm'e göre ancak sınıf çatışması sona ererse barış için sosyal koşullar oluşabilir: "Ancak bir bireyin diğeri tarafından sömürüsü bittiği ölçüde bir ulusun diğerini sömürmesi bitirilebilir. Ulus içinde sınıf çatışması yok olduğunda ulusların da birbirlerine düşmanlıkları ortadan kalkacaktır."[10]

Barış kavramı 20. yüzyıla bu şekilde taşınmış, bu şekilde tartışılmıştır. İki dünya savaşı arası dönemde ve sonrasında, Soğuk Savaş yılları boyunca barış hep negatif barış bağlamında düşünülmüş ve barış çabaları uzlaşıya değil zafere odaklı olarak ele alınmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde dünyanın içinde bulunduğu ideolojik bölünme, bir kampın kendisini iyi ve doğru diğer tarafı ise yanlış ve kötü olarak gördüğü ve bunun propagandasını yaptığı için uzlaşıya dönük müzakereler ahlaki zeminini kaybetmiştir. Müzakere, "kötü" ile masaya oturmak, bir anlamda şeytanla pazarlık etmek gibi algılandığından uzlaşma arayışları zayıf olmuştur. Müzakere ve diplomasiyi zayıflatan bir durum İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Alman yükselişinin diplomasi ile durdurulmaya çalışıldığı yıllarda da yaşanmıştır. Nazi Almanyası'nın talepleri üzerine İngiltere ve Fransa'nın Çekoslovakya'yı Alman egemenliğine bıraktığı 1938'deki Münih Anlaşması, yani yatıştırma politikası bazı siyasilerin zihninde "müzakere" kelimesini "yatıştırma" ile aynı kefeye koymasına yol açmış; bu da barışçı yollarla barış düşüncesinin gelişimini engellemiştir. Barışın diplomasi yerine sorun çıkaran tarafın güç kullanılarak etkisiz hale getirilmesi, barışın tesis edilmesi için gerçek bir zafer gereği algısı uzun yıllar dünya politikasına hâkim olmuştur.[11]

[8] Karl Marx and Frederick Engels, *Manifesto of the Communist Party* (1847), (Translated from Ferman by Samuel Moore in 1888), Marx/Engels Internet archive, (marxist.org), 2000, 44.
[9] Kara, "On the Marxist," 6.
[10] Marx, Engels, *Manifesto of*, 18.
[11] Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System* (London, Thousands Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2002), 4.

Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan ilk barış çalışmaları, silahların kontrolü ve azaltılması konularına yoğunlaşmıştır. Bu çabalarda amaç iki süper güç arasındaki temel sorunları çözmek değil, büyük bir savaşın yıkıcılığını önlemektir. Bu dönem barış çalışmalarına "çatışma yönetimi" demek daha yerinde olacaktır. Çatışma yönetimi, krizlerin tehlikesini azaltmaya yönelik, güven arttırıcı yöntemlerdir. "Çatışma çözümü" ise temel sorunların çözümüne etki edecek yöntemlerin bulunması ve uygulanması gibi konuları içermektedir. Çatışma çözümü "çatışan tarafların, temel anlaşmazlıklarını çözmek, karşı tarafın devam eden varlığını kabul etmek ve birbirlerine karşı her türlü şiddet eylemini durdurmak için girilen anlaşma ve süreçtir."[12]

BARIŞ KAVRAMI

Barış başta da belirtildiği gibi önceleri savaşın olmaması, çatışmanın başka bir coğrafyada olması, ateşkes gibi dar bir çerçevede değerlendirilmiştir. Ancak şiddetin olmaması, adalet, eşitlik, refah, kendi kendini yönetme hakkına sahip olmak, tanınma, dil, din özgürlüğü gibi pek çok konu bugün barış kavramının önemli unsurlarıdır. Barış artık statik bir siyasi durum değil sürekli değişen ve yaşayan dinamik bir süreç olarak algılanmaktadır.

Barış çalışmaları literatüründe üç temel barış tanımı öne çıkmaktadır. Bunlar; John Burton'ın ihtiyaç teorisine göre barış, Johan Galtung'un barışçıl yollarla barış yaklaşımında ortaya koyduğu "negatif barış"-"pozitif barış" ayrımı ile Kenneth Boulding'in "istikrarlı/sürdürülebilir barış" kavramlarıdır. Barışı "farklı meşruiyet ve kabul, egemenlik, güç ya da tehdit kullanımına dayanan bir tür sosyal sözleşme" olarak gören Richmond barış kavramının genellikle ikili bir kavram olarak, savaşla-barış arasındaki farkı göstermek adına göz ardı edildiğine dikkat çekmektedir. Richmond, barışın uluslararası ilişkiler paradigmalarında farklı yönlerinin öne çıkarıldığına değinmektedir. Buna göre realizmde barış genellikle çatışmayı engelleyecek güç dengelerinin kurulması şeklinde

[12] Wallensteen, *Understanding*, 8.

algılanmaktadır ve hâkimiyet, tehdit algısı ve askeri gücün muzafferiyetine dayanmaktadır. İdealizmde ise barış; sosyal, siyasi ve ekonomik uyuma dayalı ulusal ve uluslararası bir barış olarak algılanmaktadır. Ne tür kurumlarla barışa ulaşılabileceği üzerinde durulmaktadır. İdealizmde yine güç dengelerinin kurumlar aracılığıyla düzenlenmesi vardır. Liberalizm ise barış kavramını ferdiyetçilik, özgürlük, sosyal, siyasi ve ekonomik hak ve sorumluluklara, adalete dayandırmaktadır. Post-modernizm, yapısalcılık ve Marksizm'e göre sosyal, ekonomik adalete, kimliklerin temsiline ve özgürleştirmeye dayalı bir barış anlayışı vardır.[13]

Barış çalışmalarında teorik arayışlara öncülük eden John Burton'ın ihtiyaç teorisidir ve bu teori alana "problem çözümü" yaklaşımını getirmiştir. Burton'ın teorisinin özünde insan davranışlarının ihtiyaçlara göre biçimlendiği savı yatmaktadır. Buna göre insanın bastırılamayacak ihtiyaçları vardır ve bunlar; kimlik, gelişme ve anlam gibi evrensel ve genetik ihtiyaçlardır. Bireyin temel ihtiyaçları karşılanmadan uzun süreli gerçek sosyal ilişkiler sağlanamaz. İnsan bunlara ulaşmak için sonuçlarını umursamadan mücadele eder. Bunları elde etmesi engellendiğinde çatışmadan kaçınmaz. Genellikle her toplumda bu ihtiyaçları sağlayacak kaynakları kontrol eden, statükonun devamını sağlayan seçkinler vardır ve bu seçkinler diğer grupların taleplerine direnir. Yani çatışmaya ihtiyaçlar değil ihtiyaçların karşılanamamasından doğan bıkkınlık neden olur. Bu ihtiyaçların ne olduğunu belirlemek için ise problem çözümü yöntemi benimsenmelidir. Akademik, gayri resmi, küçük tartışma grupları temel ihtiyaçların belirlenmesini sağlayarak tarafları doğrudan iletişime koyar. Özetle Burton'a göre barışa temel ihtiyaçlar sağlanarak ulaşılabilir.[14]

Barış kavramının gelişmesinde önemli bir başka isim ise Johan Galtung'dur. Galtung, negatif/pozitif barış ayrımını ortaya koyarak yapısal şiddet kavramı ile barışın daha geniş bir anlam kazanmasını sağlamıştır. Galtung'a göre "barış" kelimesi ulaşması zor ama imkânsız olmayan,

[13] Oliver P. Richmond, "Patterns of Peace," *Global Society* 20 4 (October 2006); 369-370.
[14] Richard E. Rubinstein, "Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development," *The International Journal of Peace Studies* 6 1 (Spring 2001), erişim tarihi 27.10.2010, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol6_1/Rubinstein.htm.

sosyal amaçlar için kullanılır ve barış, en basit haliyle şiddetin yokluğu olarak görülebilir.[15] Bu nedenle Galtung'un barış kavramını anlamak için öncelikle şiddeti nasıl tanımladığına bakmak gerekmektedir. Galtung'a göre şiddet "insanların gerçek bedensel ve zihinsel gerçekliklerinin, potansiyellerinin altında kalması" halidir. En dar anlamda bedensel yetersizlik, sağlığın, bunu bozmak isteyen aktör tarafından yoksun bırakılmasıdır. Bunun en uç noktası ölümdür. Şiddet kavramında anahtar sözcükler "gerçek" ve "potansiyel"dir. Şiddetin nedeni, bu ikisi arasındaki farktır. Bu durumdan kaçınmak mümkünse ortada şiddet vardır. Bu şiddet tanımına göre barış, potansiyelin hayata geçirilebildiği sistemlerdir.[16] Galtung, "yapıların içinde de dondurulmuş şiddet barınmaktadır ve kültür de şiddeti meşru kılar"[17] diyerek barışın şiddetin azaltılması ve önlenmesi ile sağlanacağını savunmaktadır. Galtung'a göre, "eğer şiddeti gerçekleştiren birey değil mevcut yapı ise burada yapısal şiddetten" söz edilir. Eşit olmayan güç, fırsat eşitliği olmaması, kaynakların dengesiz dağılımı gibi unsurlar yapısal şiddete örnektir. Eğer önlenebilecekken insanlar sistem dolayısıyla aç kalıyorsa bu yapısal şiddettir. Bazen yapısal şiddet, sosyal adaletsizlik olarak da ifade edilir.[18] Kasıtlı şiddet açık ve gizli olabilir. Yapısal şiddet sessizdir.

Üçüncü ve kapsamlı bir barış tanımı da Kenneth Boulding'e aittir. Boulding'e göre barış araştırmasının ilk şartı, "barışın bir parçası olduğu sistemin kimliğinin belirlenmesidir." Bu nedenle farklı sistemler için farklı barış tanımları vardır. Bu nedenle her çatışmaya özgü farklı bir barış arayışı olmalıdır. "Barış, bir çatışma sisteminin dinamik yolu boyunca belirlenen sınır içinde kalmasını sağlayan özelliğidir. Sınır, sistemin dinamik süreçler içerisinde aniden bir başkasına dönüştüğü, geri

[15] Johan Galtung, "Violence, Peace and Peace Research," *Journal of Peace Research* 6 3 (1969): 167, erişim tarihi 27.10.2010, www.jstore.org/stable/422690.
[16] Galtung, "Violence," 168-169.
[17] Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means* (London: PRIO & Thousand Oaks & New Delhi: Sage, 1996), 2; Juergen Dedring, "On Peace in Times of War: Resolving Violent Conflicts by Peaceful Means," *The International Journal of Peace Studies* 4 2 (July 1999), erişim tarihi 27.10.2010, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol14_2/dedring.htm.
[18] Galtung, "Violence," 171.

dönülemez noktaya denir. Dolayısıyla örneğin evlilik sisteminde bu sınır; boşanma, ayrılık, sanayi çatışmasında grev, kişisel çatışmada yumruklaşma, uluslararası çatışmada savaş olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre barış "bir çatışma sistemi içinde kırılma sınırının sistem içinde kaldığı çatışmanın taraflar ya da üçüncü taraf sayesinde dinamikler içinde kırılma noktasından süreçler içinde geri dönmesidir." Önemli olan sistemin sınırının çizildiği yer değil, sistemi o noktada tutan mekanizmadır. Bu tanıma göre çatışmalar, sistemdeki "kırılma sınırını" gösterir. Çatışma başladıktan sonra tehlikeli bir biçimde sınıra sürüklenmesini önleyecek dinamik bir mekanizma olmazsa barış da olmaz. Birçok sistemde çatışma sürecinde kırılma sınırına gitmekten geri döndürecek dinamikler yoktur ve dolayısıyla süreç eninde sonunda sınırı aşacaktır. Ulusal sistemlerde kırılma sınırına gitmeyi önleyecek yapılar varken, anarşik bir yapı olarak ifade edilen uluslararası sistemde bu mekanizma yoktur. Boulding'e göre bir sistem için barış tanımlandıktan sonra ikinci aşama, bilgi-enformasyon geliştirme sistemidir. Enformasyon çatışma sisteminin ne yöne gittiği ve kaçınılan sistemden ne kadar uzakta bulunulduğunu gösterir. İstikrarlı bir uluslararası barış sisteminde savaşa doğru gidişi algılayacak ve bunu çok ilerlemeden erken safhada dönüştürecek bir mekanizma olmalıdır. Dolayısıyla Boulding'e göre barış araştırmasında, "bilgi işleyen bilgi ile işleyen bir sistem" olmalıdır.[19]

Bu barış kavramları ışığında İsrail-Filistin sorununa bakıldığında şunlar söylenebilir:

Öncelikle İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi, geçmişte ve bugün pek çok İsrail liderinin Filistin halkının varlığını dahi sorgulaması, Batı Şeria'da açılan Yahudi yerleşim birimlerinin varlığı, bunların güvenliğinin sağlanması gerekçesiyle Filistin kentlerinin birbirinden izole bir halde bulunması, Burton'ın sözünü ettiği temel ihtiyaçların Filistin halkı açısından ulaşılamaz bir durumda bulunmasına yol açmaktadır. Filistinlilerin hâlihazırda hareket serbestisilerinin bulunması, kesintiye

[19] Kenneth E. Boulding, "Is Peace Researchable?" *Background* 6 4 (Winter 1963): 73-74, erişim tarihi 28.04.2009, www.jstor.org/stable/3013633.

uğramadan ve işgalle karşılaşmadan bir yaşam sürdürmeleri mümkün değildir. Gazze'deki abluka, Batı Şeria kentlerindeki kuşatma, gıda ve sağlık malzemelerinin halka ulaşmasına engel olmaktadır. Oslo Barış Süreci ile kurulan Filistin Yönetimi, Filistin toplumunun kimliğini güvence altına alacak bir siyasi yapı olmaktan uzaktır. Bir devlet yapısı, asker ve polis kurumları olmadığından silah ve güç kullanımı meşru bir tekelde değildir. Üstelik Yahudi yerleşimciler silahla serbestçe dolaşabildiği gibi İsrail devletinin gerekli gördüğü hallerde aşırı güç kullanması, en temel hak olan yaşama hakkını tehdit etmektedir. Dolayısıyla ihtiyaç teorisi açısından bölgede bir barış tesis edilebilmesi için Filistinlilerin bu ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında en öncelikli ve temel koşul Galtung'un sözünü ettiği hem açık hem de gizli şiddet unsurları içeren işgal şartlarının ortadan kaldırılmasıdır. İşgal fiziksel olarak Filistinlilerin yaşam koşullarını güçleştirdiği gibi, devlet yapısının olmaması ve her şeyin İsrail kontrolü altında bulunması dolayısıyla Filistinlilerin potansiyellerini açığa çıkarmaları da engellenmektedir. Örneğin öğrenciler yurtdışında eğitimlerine devam etmek isteseler bunu sağlamaları tamamen İsrail'in onayına bırakıldığından çoğu zaman bu mümkün olmamaktadır. Ayrımcılık, sadece işgal altındaki Filistinlilere yönelik değildir. Aynı zamanda İsrail içinde yaşayan Arap nüfus da kendisini ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmekte, pek çok kamu hizmetinin dışında tutulmaktadır.

Boulding'in istikrarlı barış kavramı İsrail-Filistin sorununun çözümüne ışık tutmaktadır. Boulding çatışmanın belli bir mekanizma ile sınır içinde tutulabilmesine vurgu yapmaktadır. Sistemin şiddete ve savaşa sürüklenmesini engelleyecek mekanizmaların kurulması İsrail ile Filistin arasında güvenin arttırılması, iletişimin güçlendirilmesi, niyetlerin berraklaştırılması ve barış yönünde güvence vermeleri ile ilişkilidir. Oslo Barış süreci boyunca pek çok şiddet olayı yaşanmasına rağmen taraflar müzakereleri sürdürmeyi başarmışlardır. 1994'teki Yahudi fanatik Baruch Goldstein'ın El Halil'deki camiyi basarak Filistinlileri katletmesi ya da Hamas ve İslami Cihad'ın sivil otobüslere yönelik intihar saldırıları tarafların görüşmelerini durdurmamıştır. O dönemde taraflar arasında bir

mekanizma ile ilişkilerin sürdürülebildiği açıktır. Ne var ki 2000 yılındaki Camp David görüşmelerinden sonra bu sistem çökerek kırılma noktasından geri dönülememiş ve şiddet bölgeye yeniden egemen olmuştur. Gelecekte taraflar arasında ilişkileri kırılma noktalarından döndürecek bir mekanizma kurulması gereği ortadadır.

Barış ile ilgili değinilmesi gereken bir kavram da "adalet"tir. Adalet ve uzlaşma, çatışma çözümünde ve negatif barışın kurulmasında önemlidir ama barış inşasından çatışmaya dönüş olasılığının azaltılmasında hayati öneme sahiptir. Demokrasiye geçiş için de önemi büyüktür.[20] Barışçı çözümlerde adalet, siyasi müzakere ve uzlaşma açısından önemlidir. Çünkü çatışan tarafların "adalet" için savaştığını söylemesi yaygın görülen bir durumdur. Barışçı çözümlerde her iki tarafa da minimum adalet sağlandığını bulmak en önemli zorluktur.[21] Ancak İsrail-Filistin sorunu gibi asimetrik güçlerin arasındaki anlaşmazlıklarda adalete dayalı bir barışa ulaşmak son derece zordur. Denklemde zayıf olan taraf adalet için bastırmakta ve hukuku dayanak olarak göstermektedir. Fakat güçlünün bu noktada pozisyonunu zayıflatmak istememesi dolayısıyla bu tür anlaşmazlıklarda adaletten çok, yaşayabilir ve gerçekçi bir çözüm ile sonuca gidilmeye çalışılması daha çok rastlanan bir yöntemdir.

BARIŞ ÇALIŞMALARI

Günümüzde yukarıda özetle tarif edilen barış kavramına ulaşmak için çabalar, geçmişte olduğu gibi sadece savaşan taraflara masaya oturmalarını söylemek veya ateşi kesmelerini istemekten ibaret değildir. Taraflara hangi konularda konuşmaları gerektiğini hatırlatmak, nasıl bir orta yol bulabilecekleri hakkında yol göstermek ve ilişki biçimini değiştirecek adımlar atmalarını sağlamak gibi çok daha çeşitli yöntemler vardır. Çatışma çözümü ya da barış çalışmaları alanı bu yeni anlayışın karşılığıdır. Çatışma çözümü, gruplar ve devletlerarası çatışmadan doğan şiddeti

[20] Donna Pankhurst, "Issues of Justice and Reconciliation in Complex Political Emergencies: Conceptualising Reconciliation, Justice and Peace," *Third World Quarterly* 20 1 (1999): 239.
[21] Pankhurst, "Issues of Justice," 241-242.

önlemek ya da hafifletmek, anlaşmazlıkları gidermek için gösterilen geniş kapsamlı çabalardır.

Geçmişte bir müzakere durumunda bir taraf kazanan, diğer taraf kaybeden olarak düşünülmekteydi. Temel yöntemler, geleneksel diplomatik (caydırma, zorlayıcı diplomasi, savunma ittifakları), askeri (güç kullanma, tehdit gibi güce dayalı) ve ekonomik (yardımın kesilmesi, silahların kontrolü çabaları vs. gibi) politikalardı. Müzakere, çıkarların dengelenmesi ya da değişimi anlamına geliyordu. Soğuk savaşta temel ortak çıkar nükleer savaşın önlenmesiydi.[22] Günümüz barış çalışmalarında ise durum farklıdır. Modern barış çalışmalarında, sadece savaşın önlenmesi ya da ateşkes değil, daha geniş bir anlayış üzerine barış kurgusu yapılmaktadır. Sosyal değişim, adalet, yapısal şiddetin azaltılması gibi kavramlara, yani pozitif barışa vurgu yapılmaktadır. Ancak bunlar yapılırken taraflar arasında askeri, siyasal güç dengelerinin gözden kaçırılması, çoğu zaman taraflar arasında yanlış hesaplamalar yapılmasına, bir barış anlaşması yapılsa da bunun hayata geçmemesine neden olmaktadır.

Barış Çalışmalarında İsrail-Filistin Anlaşmazlığı

Pek çok özelliği dolayısıyla İsrail-Filistin sorunu, 20. yüzyılın en göz önünde anlaşmazlık konularından biri olarak barış araştırmacılarının odaklandığı meselelerden birisi olmuştur. Filistin sorunu, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin dağılması sürecinden arta kalan büyük güçler arasındaki sömürge paylaşım savaşlarından kalma anlaşmazlıklardan biridir ve son 60 yılda geçirdiği dönüşüm bakımından "çözümü zor çatışmalar" sınıfına girmektedir.

İsrail-Filistin sorunu 1960'ların sonundan itibaren, özellikle 1967 savaşından sonra barış çalışmalarının özel ilgi alanlarından biri olmuştur.

[22] Paul C. Stern, Daniel Druckman, *International Conflict after the Cold War*, (Washington D.C: National Academies Press, 2000), 3-4, erişim tarihi 15.06.2010, http://site.ebrary.com/lib/kultur/Doc?id=10038719&ppg=20.

Filistin meselesi gerek negatif barış anlamında, akan kanın durması için gerekse pozitif anlamda tam bir barış tesis edilebilmesi için sayısız çalışmanın merkezi olmuştur.

Burton ve Kelman'ın ilk problem çözümü çalışma grupları İsrailli ve Filistinli katılımcılar ile gerçekleşmiş, saha çalışmaları yapılmış, kapsamlı bir barış süreci denemesi gerçekleşmiş ve bu sorun araştırmacılara çatışma çözümü yöntemlerin tamamının test edildiği bir sosyal laboratuar ortamı sunmuştur. Bu açıdan İsrail-Filistin anlaşmazlığı, Kıbrıs ve Doğu Timor sorunları gibi, barış çalışmaları alanının önemli bir parçası haline gelmiştir.

Burton'ın ihtiyaç teorisinden yola çıkılarak hazırlanan çalışma grupları, tarafların temel ihtiyaçlarını objektif bir biçimde belirleyebilmek için toplantılar yapmış, bulgularını taraflarla ve kamuoyuyla paylaşmışlardır. Böylece bu ihtiyaçların giderilmesiyle barış sağlanabileceği tezinden hareketle bazı adımların atılmasını sağlamışlardır. Filistin'de okullarda eğitim sistemleri incelenmiş, çeşitli müzakere simülasyonları yapılmış, çatışmanın dönüşümü için nasıl adımlar atılması gerektiği konusunda sayısız eser ortaya konmuştur. Bu çalışma grubunun ortaya koyduğu temel ihtiyaçlardan en önemlisi kimliklerin tanınması sorunudur. Tarafların birbirlerini reddeden ulusal kimlik tarifleri barış yapılmasının önündeki engellerin başında gelmektedir. Kimlik ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlar üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanan bir çatışma olduğu için "çözümü zor çatışma" sınıfına girmektedir ve geleneksel müzakere ve arabuluculuk yöntemleriyle çözülmesi güçtür.[23] Bir başka deyişle İsrail-Filistin sorunu, Oslo barış sürecinin temel ilkesi olarak kabul edilen "barış için toprak" ilkesinin gerektirdiği gibi sadece bir toprak paylaşımı meselesi değildir. Sorun sadece paylaşım sorunu olsaydı sorunun bugüne kadar çözümlenmiş olması gerekirdi. Sorun temelde, Filistin halkı ile Filistin'e göç eden Yahudi halk arasındaki bir toplumsal savaş gibi görünse de, gerçekte Filistin milliyetçiliği ile Siyonizm'in toprak, kendi kendini idare hakkı ve devlet olma eksenindeki bir mücadeledir.

[23] Nadim N. Rouhana, "Psychological Dynamics of Intractable Ethnonational Conflicts The Israeli-Palestinian Case," *American Psychologist* 53 7 (July 1998): 761.

Tarihi Filistin topraklarında bir Yahudi devletinin BM'nin 1947'deki 181-II sayılı kararıyla tarif ettiği sınırların ötesinde kurulmasıyla 1948'de şekillenen *Filistin meselesi*, 1967 savaşında Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ün de işgaliyle bugünkü görünümünü almıştır. İşgal edilen topraklarda Yahudi yerleşim yerlerinin açılmasıyla anlaşmazlık derinleşmiş, Filistin milliyetçiliğinin gelişimiyle Siyonizm-Filistin milliyetçiliği çekişmesine dönüşmüştür. Çatışma, aynı topraklar üzerinde hak iddia eden, bunu yaparken de birbirlerinin varlığını ve meşruiyetini sorgulayan iki halk arasındadır.[24]

Çözüm arayışları ise bugün için BM kararları doğrultusunda "iki devletli çözüm" formülüne odaklanmıştır. Filistin direnişi hedefini (İsrail'i yok ederek) tüm Filistin'in kurtarılmasından, Batı Şeria ve Gazze'de bağımsız bir devlet kurulmasına çevirmiştir. İsrail'in ise bu konuda net bir tavrı olduğunu söylemek güçtür. Kesin olan tek şey İsrail'in 67 sınırlarına dönmek istemediğidir.

Oslo Süreci

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Körfez Krizi'nden sonra ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Madrid Konferansı ile başlayan Arap-İsrail barış görüşmeleri, dolaylı olarak İsrail ile Filistinliler arasında doğrudan müzakere sürecini de tetiklemiştir. Norveç aracılığıyla farklı kanallardan gelişen müzakereler sonunda FKÖ ile İsrail 1993'te Oslo Anlaşması olarak da bilinen Prensipler Anlaşması'nı Washington'da imzalamıştır. Bu anlaşma isminden de anlaşılabileceği gibi tarafların bundan sonra sürdürecekleri müzakerelerin çerçevesini belirleyen, görüşmelerin hangi prensipler ilkesinde yürütüleceğini belirleyen bir metindir. Prensipler Anlaşması, Filistin'de 5 yıl için bir geçici özerk yönetim kurulmasını onaylarken Filistin tarafına güvenlikle ilgili bazı yükümlülükler getirmiş ve nihai statü müzakerelerinin de bu 5 yılın sonunda yapılmasını karara bağlamıştır. Prensipler anlaşması İsrail-Filistin

[24] Herbert C. Kelman, "The Israeli-Palestinian Peace Process and Its Vicissitudes," *American Psychologist* 62 4 (May-June 2007): 289.

sorununun 4 temel konusu olan mültecilerin durumu, Kudüs'ün statüsü, sınırlar ve Yahudi yerleşim yerlerinin geleceği ile ilgili hiçbir hüküm vermemektedir. Anlaşmanın önemi tarafların birbirlerini tanımalarını ve bir barış sürecine başlamalarını sağlamasındadır.

1993'te imzalanan bu anlaşmayı takiben taraflar, İsrail'in işgal ettiği toprakların bir bölümünden çekilmesini, Filistin Yönetimine bırakacağı topraklar ve sorumluluklara dair başka anlaşmalar da imzalamışlardır. Bunlardan ilki 1994'te Kahire'de imzalanan Gazze-Eriha anlaşmasıdır. Daha detaylı bir çekilmeyi içeren ve OSLO II olarak bilinen anlaşma ise 1995 yılı Eylül ayında Taba'da imzalanmıştır. İsrail'in Batı Şeria'nın yüzde 13'ünü Filistinlilere bırakmasına dair bu anlaşmanın imzalanmasından kısa bir süre sonra İsrail Başbakanı İzak Rabin'in öldürülmesiyle süreç askıya alınmıştır. O tarihten 2000 yılında Camp David'de nihai statü görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasına kadar devam eden süreçte, bu anlaşmaların hayata geçirilmesine dair, bu çalışmanın sınırlarına sığdırılması zor başka protokoller ve memorandumlar da vardır. Özetle şu söylenebilir ki Oslo Süreci çeşitli barış inşası çabalarının uygulandığı, yoğun müzakerelere sahne olan, arabulucuların öne çıktığı önemli bir barış denemesidir. Ancak tüm iyi niyetli çabalara rağmen bu girişim iki taraftaki, hem sürecin içindeki hem de dışındaki barışı bozucu güçler tarafından engellenmiştir. Sürecin en büyük eksikliği ise sorunu sadece bir paylaşım sorunu olarak görmesi, asıl önemli olan kimlik dönüşümünü es geçmiş olmasıdır.

Oslo Barış Süreci'nin mimarlarından Herbert C. Kelman da İsrail-Filistin sorununu 1967 savaşından sonra iki halkın ya hep ya hiç (sıfır toplamlı) felsefesiyle yaklaştığı, aynı topraklar üzerinde vatan ve siyasi devlet kurmak için hak iddia ettiği bir kimlik savaşı olarak görmektedir. Dolayısıyla İsrail-Filistin sorunu 'kimlik üzerinde müzakereler'in yapılması gereken bir çatışmadır. İsrail-Filistin sorunu iki halkın, iki kimlik grubunun varoluş mücadelesidir. Taraflar birbirlerinin varlığını ve kimliğini, kendi etnik gruplarının kimliğine ve varlığına bir tehdit olarak görmektedir. Bir tarafın kimliği ve kimliğine bağlı olarak tarihsel tezleri ve anlatımı, diğer grubun o topraklar ve kaynakları üzerindeki hak iddiasına

karşı çıkmaktadır. Bu dinamik, çatışmanın sadece toprak üzerinde değil; varlık ve ulusal kimlik üzerinde de anlaşmazlığı sıfır toplamlı hale getirmektedir. İki taraf da aynı topraklar üzerinde sadece bir ulusun var olabileceğine inanmış ve 'ya onlar ya biz' mantığı ile hareket etmiştir. "Öteki" ancak 'bizim' aleyhimize ulus kimliği hakkını elde eder" düşüncesi yerleşmiştir. Bu nedenle İsrail ve Filistin temsilcileri, diğerinin ulus olma durumunu sistematik olarak inkâr etmektedir. Filistin topraklarına bağlılıklarının gerçekliğini ve ulusal taleplerinin meşruiyetlerini sorgulamaktadırlar. Bunun pek çok örneği arşivlerde mevcuttur. Golda Meir'in "Filistin halkı diye bir halk olmadığını" söylemesi, Arafat'ın "Yahudilerin kutsal tapınağının belki de Nablus'ta olduğunu" öne sürmesi bunun örnekleridir. Bu bakış açısı, ideolojik bir ağırlık da kazanarak tehdit, karşılıklı güvensizlik ve çaresizlik duygusu ile beslenerek ağırlığını artırmıştır.[25]

Kimlik meselelerine mesafeli duran ama başta iki tarafın birbirini tanımasıyla başlayan Oslo Süreci, iki toplumdaki temel unsurların uzun vadeli çıkarları ile yakın vadeli yerel hedeflerinin farklılaşması ve davranışlarının değişmesi sayesinde hayata geçebilmiştir. Görüşmelerin başında iki taraf da müzakerelerin anlamlı olmasının iki tarafın liderlerinin karşılıklı olarak birbirlerinin ulusal haklarını ve kimliğini tanımasıyla olacağını anlayarak bunu gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bu tanıma, iki tarafın da sorunu uzun yıllar boyunca "sıfır toplamlı bir çatışma" olarak gördüğü için dirençle karşılaştığından kolay olmamıştır.

1993 tarihli Prensipler Anlaşması, Batı Şeria ve Gazze'de geçici yönetimin esaslarını oluşturmuş, ama anlaşmazlık konusu ana konuları, nihai statü görüşmeleri adı altında yapılması planlanan başka bir görüşmeye ötelemiştir. Kelman'a göre "Oslo, tarafların siyasi düşüncelerini temelden değiştiren değil davranışlarını yeniden biçimlendiren bir süreç olmuştur. Oslo'nun Prensipler Anlaşması'yla sonuçlanması yeni, olumlu davranışlar gelişmesine yol açarken eski, olumsuz davranışlar da tamamıyla ortadan kaybolmamıştır. Değişen

[25] Kelman, "The Israeli-Palestinian," 288-289.

olaylar bu eski, olumsuz davranış kalıplarının tamamen su yüzüne çıkmasına yol açmıştır."[26] Müzakere sürecinde paylaşılması ile sorunu çözmesi umulan toprağın, çatışan iki tarafın ulusal kimliği için ne ifade ettiği sorunu yeterince değerlendirilememiştir. Bu nedenle büyük ölçüde, toprak paylaşımına bağlı çözüm arayışı tarafları sonuca ulaştıramamıştır. "Toprağın devamlılığının, ülkenin bütünlüğünün, ulusal kimlik ve güvenlikle ilişkisi bu açıdan düzgün bir şekilde değerlendirilmemiştir. Camp David görüşmeleri sırasında Filistinlilerin kendilerine sunulan toprak ve egemenlikle ilgili öneriler, bu anlamda belirsizliğe sürüklenmelerine yol açmıştır. İki taraf da sürecin sonunda varılacak anlaşmanın doğuracağı sonuçların kendi ulusal varlıklarını tehdit edeceği endişesine kapılmış, bu nedenle iki taraf için de tek geçerli yol şiddete dönüş olmuştur."[27] Schulz, ulusal kimlik inşasının Oslo'daki müzakerelerin yöntemini ve içeriğini nasıl etkilediğini; kimlik, korku ve güven meselelerinin Prensipler Anlaşması'nın imzasından sonra nasıl değerlendirildiğini; Camp David görüşmelerinin şiddete sürüklenilmesinde nasıl bir etki yaptığını incelemiştir. Schulz, "korku ve belirsizliğin aynı anda kimliğin biçimlenmesinde ve yeniden şekillenmesinde etkili olduğunu, dolayısıyla şiddete geri dönüldüğünü" savunmaktadır.[28]

Kimlik konusu üzerinde duran araştırmacılardan Nadim Rouhana da İsrail-Filistin çatışmasında kimlik boyutunun asıl ağırlık noktasını oluşturduğunu savunmaktadır. Bu çatışma, iki tarafın aynı gerçekliğe farklı anlamlar yüklemesi dolayısıyla kilitlenmiştir. İki tarafta da 'mağduriyet' tarihi gözlemlenmektedir. Bu anlayış tarafların tarih anlatımında açıkça görülmektedir. Yakın tarihi anlatırken Yahudiler soykırımı, Filistinliler ise sömürgeciliği çatışmanın içine çekmektedir. Filistin tarafının tarih anlatımına bakıldığında Yahudi yerleşimcilerin Filistin topraklarını işgali ve Filistin halkının evsiz, yurtsuz bırakılması öne çıkmaktadır. Siyonist tarih ise binlerce yıl önce topraklarından sürülen ve "geri dönerek vatanlarını kurtaran" bir halktan söz etmektedir. Siyonist tarihe göre yerel

[26] Kelman, "The Israeli-Palestinian," 292.
[27] Helena Lindholm Shulz, "The Politics of Fear and the Collapse of the Mideast Peace Process," *International Journal of Peace Studies* 9 1 (Spring/Summer 2004): 91-101.
[28] Shulz, "The Politics of," 85-105.

halk bu durumu hazmedemeyerek tepki göstermiş ve ortaya çıkan bu "Arap saldırganlığı" sonunda Siyonistler kendini müdafa etmiş, sonuçta Filistinliler mülteci durumuna düşmüştür. Taban tabana zıt bu iki tarih anlatımının açık bir çaba harcamadan uzlaştırılması mümkün değildir. Çünkü Yahudilerin Filistin anlatımını kabul etmesi, İsrail Devleti'nin "suç üzerine kurulduğunu" gösterecek ve tezlerini gayri meşru duruma düşürecektir. Siyonist tezini kabul etmek ise Filistinlileri kendi topraklarına yabancılaştıracaktır. Görüldüğü gibi iki taraf arasında diğerini dışlayıcı bir meşruiyet algısı bulunmaktadır. Bu anlatıların altında, ötekinin gelip kendisini evinden, toprağından atacağı korkusu ve sürekli tehdit algısı yatmaktadır. Bu da nihai taviz ve uzlaşma dürtüsünü yok etmektedir.[29]

Sonuç

Görüldüğü gibi İsrail-Filistin anlaşmazlığı aslında basit bir paylaşım sorunu olmanın çok ötesindedir. Bu nedenle klasik bir kaynak paylaşımı ve değişimiyle çözülmesi beklenmemelidir.

Geçmişi yarım asrı bulan barış çalışmalarının ortaya koyduğu bilgiler bu tür anlaşmazlıkların, sosyal dönüşüm gerektiren, ulusal kimliklerin yeniden tarif edilmesini sağlayacak büyük siyasi projelerle çözülebileceğini ortaya koymaktadır.

Soğuk Savaş boyunca şiddet ve savaş ile yoğrulan İsrail-Filistin sorununun 1990'larda evirilmesi incelendiğinde tarafların karşılıklı şiddet dolayısıyla dayanılması zor açmazlara sürüklenerek birbirlerinin varlıklarını tanımaya yöneldikleri görülmektedir. Taraflar problem çözümü yöntemi ile masaya oturduktan sonra ciddiyet kazanan ve ulusal müzakereye dönüşen Oslo müzakereleri, Prensipler Anlaşması'nın imzalanmasından sonra farklı boyutlarda 7 yıl boyunca devam etmiştir. Görüşmeler sonunda 'iki devletli çözüm' ilkesi, gerek taraflar açısından gerekse üçüncü ülkeler ve uluslararası toplum tarafından genel kabul görür hale gelmiş gibi görünmektedir. Ancak bu çözüm biçiminin önce kendisi

[29] Rouhana, "Psychological Dynamics," 762-764.

üzerinde sonrasında ise nasıl gerçekleşeceği yönünde anlaşmazlıklar nihai bir sonuca ulaşılmasına engel olmuştur.

İsrail tarafında büyük bir kesim hala iki devletli çözüme tam olarak emin olamamıştır. Bugün iktidarda bulunan Likud Partisi iki devletli çözümü kabul etmemektedir. Benzer şekilde Filistin'de de 2006 yılında seçimi kazanan Hamas, İsrail'i tanımayı reddetmektedir. Barış müzakerelerinin bir numaralı destekçisi Amerikan yönetimi dahi iki devletli çözüm seçeneğini tanıdığını ancak 2002 yılında, barış süreci çöktükten iki yıl sonra resmen ilan etmiştir. Nihai çözüm üzerindeki bu belirsizlik, barış sürecinin çöküşündeki en önemli etkenlerden biridir.

İkincisi, temel ihtiyaçların belirlenmesi konusunda bir ortak görüş sağlanamasıdır. Filistin tarafı için kendi bağımsız kimliğinin tanınmaması, mültecilerin evlerine dönüş hakkının verilmemesi, işgal koşullarının sürmesi ve normal bir gündelik yaşantının tesis edilememesi, açık ve gizli şiddetin devam etmesi Oslo Süreci ile aşılamamış, İsrail bu konuda Filistin tarafına yeterli güvence verememiştir. İsrail'in ise bu süreçteki en büyük beklentisi ve temel ihtiyacı "güvenlik"tir. İsrail süreci tamamen kendi güvenliğini sağlayacak düzenlemelere odaklamış, Filistin tarafının beklentilerine bu yönde karşılık vermeyerek kendi taleplerine yoğunlaşmıştır. İsrail güvenlik ile ilgili düzenlemeleri her aşamada pazarlık konusu haline getirmiştir. Ortak bir dil, ortak bir vizyon sağlanamamıştır.

Taraflar kimlik dönüşümü konusunda da üzerlerine düşeni yapmamışlardır. Şiddet kültürünü yok etmek veya kısıtlamak için gerekli adımlar atılmamıştır. Filistin tarafı halkın elindeki silahları toplamamış; okullarda, televizyonlarda direniş ve şehadet konularının işlenmesini desteklemiş ve bir anlamda her an silahlı mücadeleye dönüş kapısını açık tutarak bu durumu bir pazarlık konusu haline getirmiştir. İsrail de Filistin tarafının bağımsızlığını tanımamış, Kudüs'teki semtlerin, köylerin isimlerini Yahudi tarihine uygun olarak değiştirmiş ve bunu dayatarak Filistin kimliğini hiçe saymıştır.

Taraflar kendi aralarındaki anlaşmazlıkları kırılma noktasından döndürecek bir mekanizma kuramamışlardır. İsrail'de değişen hükümetler süreci bir diğerine aktaramamış, özellikle sağ iktidarlar barış sürecinde verilen sözleri tutmayarak ya da adımları erteleyerek güven bunalımına neden olmuşlardır. Filistin tarafı da intihar saldırıları düzenleyen örgütleri zaman zaman kontrolü dışında tutarak yeni saldırılar olmasına engel olmamış ya da olamamış İsrail kamuoyundaki güvensizliği pekiştirmiştir. Taraflar şiddet sarmalına sürüklenmelerini önleyecek ve sisteme geri dönüşleri sağlayacak kurumsal yapılar oluşturamamıştır. Camp David görüşmelerinden sonra taraflar müzakere etmeyi birkaç ay daha sürdürebilmesine rağmen müzakereye devam edememişlerdir. Bunda barışı koruyacak kurumların oluşturulmaması ve sürecin kaderinin liderlerin eline bırakılmasının etkisi büyüktür. 2000'deki Zirve sonrası ilk lider değişiminde, Ariel Şaron'un iktidar gelmesiyle Oslo Süreci çöpe atılmıştır.

Oslo Süreci'nin bir eksikliği de barış çalışmalarının genel sorunu olan, güç dengelerini denklemden çıkarmış olmasıdır. Problem çözümü grupları, müzakere yöntemleri ve eşit taraflar algılaması üzerine kurgulanan görüşmelerde, güç dengelerinin yeterince öne çıkarılmaması, daha doğrusu masada değil de cephede ileri sürülmesi en önemli eksiklik olmuştur. Bu asimetrik anlaşmazlıkta, ideal bir anlaşmazlıkta zayıftan yana tavır koyarak güç dengesini sağlaması gereken ABD ve arabulucu rolündeki diğer unsurlar bu görevi yerine getirememiştir. Hatta tam tersine ABD bütün ağırlığını İsrail'den yana koyarak asimetriyi daha da derinleştirmiştir. Özellikle Camp David'deki zirvede Filistin heyeti Amerikan heyetinin ikinci bir İsrail heyeti gibi davranmasından yakınmıştır.

Filistinli müzakereciler de sürecin genelinde İsrail karşısındaki askeri, ekonomik ve siyasi zayıflıklarını göz ardı ederek "adil" bir barışı kovalamışlar, buna göre taleplerle İsrail'in karşısına çıkmışlardır. İsrail tarafı ise müzakere masasında verdiği sözleri, büyük ölçüde gücünü ve stratejik dengeleri koruma kaygısıyla yerine getirmekten kaçınmış, anlaşmaları uygulamakta gecikmiş ve isteksiz davranmıştır.

Bu güç dengesizliğinin yanı sıra İsrail-Filistin sorununun aynı zamanda küresel güçlerin de mücadele alanı olması müzakerelerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında ABD ile Sovyetler Birliği'nin dolaylı mücadele alanı olan Ortadoğu'nun en önemli sorunlarından biri olarak Filistin sorunu, tüm yönleriyle bir güvenlik sorunudur. Dolayısıyla İsrail-Filistin sorununa yönelik çözüm arayışları, barış çalışmaları tüm bu faktörleri göz önüne almadan sonuçlandırılabilecek bir mesele değildir.

Bu noktada İsrail üzerinde etkili olabilecek tek büyük güç olarak Amerikan yönetiminin yapıcı bir rol oynaması hayati önem taşımaktadır. Ancak Amerikan yönetimi genellikle kendi stratejik ve konjonktürel ihtiyaçlarına göre barış sürecine hız vermek için girişimlerde bulunmuştur. Örneğin 2007 yılında Annapolis'te barış sürecini canlandırmak için bir girişimde bulunmuş, ancak sorunun özüne dönük bir projesi bulunmadığından bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Amerikan yönetimi, gerek Bush döneminde Filistinlilerin geri dönüşünün mümkün olmadığına dönük BM'nin 194 sayılı kararıyla ters düşen açıklamasıyla gerekse sonraki Başkan Obama'nın 67 sınırlarına dönülemeyeceğini belirtmesiyle soruna olumsuz yönde müdahalelerde bulunmuştur.

İsrail-Filistin sorunu barış çalışmalarının bir uluslararası anlaşmazlığa çözüm konusunda neler yapabileceği ve neler yapamayacağı konusunda, bu çalışmaların hangi noktaya odaklanması gerektiği konusunda ışık tutacak önemli veriler sunmaktadır. 7 yıl süren, önemli ilerlemeler kaydeden Oslo Barış Süreci derinlemesine incelendiğinde benzer anlaşmazlıkların çözümü konusunda da önemli ipuçları vermektedir. Görünen odur ki müzakerelerin yürütülmesi, barışçı ilişkileri yürütecek kurumların inşa edilmesi, görüşülecek konuların belirlenmesi ve daha pek çok konuda önemli ilerlemeler sağlayan barış çalışmaları, güvenlik sorunlarının çözümü ve güç dengelerinin sürece doğru ve yapıcı bir şekilde yansıtılması konusunda eksiktir. Barış araştırmacılarının biraz da bu noktayı irdelemesi gerekmektedir. İsrail-Filistin sorununun yeniden çözüm sürecine girmesi de bu meseleyle, yani güç dengelerinin doğru yansıtılması ve tarafların bunu hazmetmesiyle ilgili görülmektedir. Taraflar son 10

yıldır müzakereler yerine tek taraflı adımlarla sorunu değilse de sorunlarını çözmeye çalışmaktadır. İsrail tek taraflı adımlarla, duvar inşa ederek, işgali derinleştirerek, kendi güvenlik durumunu iyileştirmeye çalışmakta Filistin tarafı ise tek taraflı bağımsızlık ilanı ve kurumlarının uluslararası toplum tarafından tanınmasını sağlamaya çalışarak kimliğini teyide çalışmaktadır. Bu bilek güreşi düşük bir ihtimal de olsa tarafları yeniden masaya oturmaya itebileceği gibi iyiden iyiye ayrılığa da sürükleyebilecek gibidir.

KAYNAKÇA

Boulding, Kenneth E. "Is Peace Researchable?" *Background* Vol 6 No 4 (Winter 1963): 70-77. Erişim tarihi 28.04.2009, www.jstor.org/stable/3013633.

Dedring, Juergen. "On Peace in Times of War: Resolving violent conflicts by peaceful means." *The International Journal of Peace Studies* Vol 4 No 2 (July 1999), Erişim tarihi 27.10.2010, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol14_2/dedring.htm.

Ebu Süleyman, A. Ahmed. *İslam'ın Uluslararası İlişkiler Kuramı*. Çeviren Fehmi Koru. İstanbul: İnsan Yayınları, 1985.

Galtung, Johan. "Violence, Peace and Peace Research." *Journal of Peace Research* Vol 6 No 3 (1969): 167-191. Erişim tarihi 27.10.2010, www.jstore.org/stable/422690.

Galtung, Johan. *Peace by Peaceful Means*. London: PRIO, & Thousand Oaks & New Delhi: Sage, 1996.

Handel, Michael I. *Savaşın Ustaları.* 4. Basım. Ankara: Doruk Yayınları, 2004.

Kara, Karel. "On the Marxist Theory of War and Peace." *Journal of Peace Research* Vol 5 No 1 (1968): 1-27. Erişim tarihi 31/03/2009, http://www.jstore.org/stable/422658.

Kelman, Herbert C. "The Israeli-Palestinian Peace Process and Its Vicissitudes." *American Psychologist* Vol 62 No 4 (May-June 2007): 287-303.

Kende, Istvan. "The History of Peace: Concept and Organizations from the Late Middle ages to the 1870's." *Journal of Peace Research* Vol 26 No 3 (1989): 233-247. Erişim tarihi12.07.2009, www.jstor.org/stable/423686.

Marx, Karl and Frederick Engels. *Manifesto of the Communist Party*. 1847. (Translated from Ferman by Samuel Moore in 1888). Marx/Engels Internet archive (marxist.org), 2000.

Pankhurst, Donna. "Issues of Justice and Reconciliation in Complex Political Emergencies: Conceptualising Reconciliation, Justice and Peace." *Third World Quarterly* Vol 20 No 1 (1999): 239-256.

Parvin, Manoucher and Maurie Sommer. "Dar al-Islam: The Evolution of Muslim Territoriality and Its Implications for Conflict Resolution in the Middle East." *International Journal of Middle East Studies* Vol 11 No 1 (Feb, 1980): 1-21. Erişim tarihi 25.03.2009, www.jstor.org/stable/162397.

Richmond, Oliver P. "Patterns of Peace." *Global Society* Vol 20 No 4 (October 2006); 369-370.

Rouhana, Nadim N. "Psychological Dynamics of Intractable Ethnonational Conflicts The Israeli-Palestinian Case." *American Psychologist* Vol 53 No 7 (July 1998); 761-770.

Rubinstein, Richard E. "Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development." *The International Journal of Peace Studies*, Vol 6 No 1 (Spring 2001). Erişim tarihi 27.10.2010, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol6_1/Rubinstein.htm.

Shulz, Helena Lindholm. "The Politics of Fear and the Collapse of the Mideast Peace Process." *International Journal of Peace Studies* Vol 9 No 1 (Spring/Summer 2004): 85-105.

Steinberg, Gerald M. "Interpretations of Jewish Tradition on Democracy, Land, and Peace." *Journal of Church and State* 43 1 (Winter 2001).

Stern, Paul C., Daniel Druckman. *International Conflict after the Cold War*. Washington D.C: National Academies Press, 2000. Erişim tarihi 15.06.2010, http://site.ebrary.com/lib/kultur/Doc?id=10038719&ppg=20

Wallensteen, Peter. *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*. London & Thousand Oaks & New Delhi: Sage, Publications, 2002.

ÇATIŞMA TEORİLERİ IŞIĞINDA GÜRCİSTAN VE KARABAĞ ÇATIŞMALARININ ÇÖZÜMLENMESİ

Reha YILMAZ
Yrd. Doç. Dr.
Çankırı Karatekin Üniversitesi Öğretim Üyesi

Sezai ÖZÇELİK
Yrd. Doç. Dr.
Çankırı Karatekin Üniversitesi Öğretim Üyesi

ÇATIŞMA TEORİLERİ IŞIĞINDA GÜRCİSTAN VE KARABAĞ ÇATIŞMALARININ ÇÖZÜMLENMESİ

Çatışma çözümü disiplini; bireyler arası uyuşmazlıklardan uluslararası ihtilaflara kadar tüm çatışmalara uygulanabilecek, teori yanında pratik uygulamalara da önem veren disiplinlerarası nitelikte bir alandır. Bu çalışmanın amacı, genel olarak çatışma analizi ve çözümü teorilerini açıklayarak özelde Kafkasya çatışmalarının tahlil edilmesidir. Bu bölümde, çatışma analizinin temel yaklaşımlarından Temel İnsan İhtiyaçları (Tİİ) Teorisi başta olmak üzere mikro ve makro teorilere değinilecektir.

Çatışma çözümü disiplininin en önemli varsayımlarından biri çatışmaların kaçınılmaz, hatta gerekli ve yararlı olmasıdır. Burada önemli olan çatışmaların yıkıcı değil yapıcı olarak yönetilmesidir. Çatışma ile şiddet kavramları ayrı ayrı ele alınmaktadır. Çatışma çözümü uygulayıcıları, şiddetin azaltılmasına (yok edilmesi insan doğası gereği mümkün gözükmemektedir), birbirine düşmanca duygular besleyen tarafların karşılıklı kabul edilebilir sonuçlara ulaşmasına ve ulaşılan bu sonucun sürdürülebilir olmasına vurgu yapmaktadır.

Çatışma çözümü disiplini kapsamında şiddet; direkt, yapısal ve kültürel olarak üçe ayrılmakta, barış kavramı müspet barış (*positive peace*) ve menfi barış (*negative peace*) olarak sınıflandırılmaktadır. Çatışma çözümü doğrudan şiddet denilen silahlı güç takbiki, sıcak çatışma ve savaş gibi süreçlerin sona erdirilmesi ile sınırlı değildir. Negatif barışın (doğrudan şiddetin durdurulması) tesisi yerine pozitif barışa (doğrudan ve dolaylı

şiddetin ortadan kaldırılması) ulaşmaya çalışmak temel amaç olmalıdır. Çatışma çözümü uygulayıcıları için önemli olan pozitif barışa yani direkt, yapısal ve kültürel tüm şiddet çeşitlerinin asgariye indirildiği ve yapıcı bir şekilde yönetildiği bir sistem oluşturmaktır.

Buna en iyi örnek, 1990'lı yıllarda Balkanlarda meydana gelen çatışmalardır. Bosna-Hersek'teki çatışmalardan sonra NATO'nun önderliğinde gerçekleştirilen askeri operasyonlar ile negatif barışa ulaşılmıştır. Dayton Barış Anlaşması imzalandıktan sonra bu negatif barış durumu uzun süre devam etmiştir. Aynı şekilde Kosovo'da NATO tarafından gerçekleştirilen ve 78 gün süren hava harekâtı sonucu etnik çatışmalar durdurulmuştur. Fakat pozitif barışın sağlanması adına barış sonrası inşa (*post peace-building*) faaliyetleri çerçevesinde çok yollu diplomasi (*multi-track diplomacy*) ve ikincil diplomasi (*track-two diplomacy*) uygulamaları ile etnik gruplar arasında uzlaşma kültürünün yaygınlaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Uzlaşma (*reconciliation*), affetme (*forgiveness*), gerçek ve uzlaşma komisyonları (*truth and reconcilation commission*) yanında özellikle uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde sivil toplum kuruluşları barışın inşası için çatışmaların kökeninde yer alan nedenleri ortadan kaldıracak adımlar atmıştır.

Çatışma çözümleri alanının bir diğer özelliği ise çok disiplinli yaklaşımlarla geliştirilmiş disiplinlerarası nitelikte olmasıdır. Bu bilimin gelişimine bakıldığında, örgüt içi ve örgütler arası çatışmaların çözümü için uluslararası çatışmaların çözümünü amaçlayan problem çözme çalıştaylarına, dini öğelere, barış yapma çalışmalarına, alternatif uyuşmazlık çözümlerine ve ombudsmanlık gibi kurumlara müracaat edildiği görülmektedir. Bir yandan farklı etnik gruplar arası çatışmalar kültür çalışmaları ile incelenirken, diğer yandan 1990'lı yıllarda Avrupa'da dahi ortaya çıkan soykırım ve insanlığa karşı suçların sebepleri incelenebilmektedir. Bu bilim dalında Gandhi'nin dinsel boyutu olan şiddetsizlik (*nonviolence*) öğretisi yanında, Sharp'ın şiddetsizliği bir strateji olarak kullanmayı hedefleyen bilimsel çalışması da incelenebilmektedir. Hatta bu dalda dünyada sayılı bilim insanlarından Vamık Volkan'ın dünyadaki birçok çatışmaya uyguladığı psiko-analitik

çatışma analizi ve buna dayanan problem çözme çalıştaylarının teorik ve uygulamaya dayalı araştırılması da mümkün olmaktadır.

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİLERİ

Çatışma analizi ve çözümü alanında en önemli teori temel insan ihtiyaçları teorisidir. Maslow'un insan ihtiyaçları teorisinden yola çıkarak Avustralyalı diplomat ve bilim adamı John Burton tarafından ortaya atılan bu teori daha sonra geliştirilmiş ve birçok uluslararası çatışmanın analizinde kullanılmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası çatışmaların analizinde temel olarak güç dengesi, ittifaklar, silahlanma yarışı, caydırıcılık ve süper güçlerin çatışması gibi kavramlar kullanılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde çatışma analizi ve çözümü disiplini uluslararası ilişkiler bilim dalı içinde kendine daha fazla yer bulmuş ve özellikle 1990 sonrası çatışmaların analizi ve açıklanmasında daha fazla kullanılır olmuştur. Bu dönemde kullanılan kavramlar etnik milliyetçilik, dini istismar, çevresel sorunlar, kaynak kıtlığı, önleyici diplomasi, barış gücü, insancıl müdahale ve küçük-devlet çatışması olmuştur.

Kenneth Waltz[1] tarafından ortaya atılan "analiz seviyesi" kavramı Dennis Sandole tarafından çatışma analizi ve çözümüne uyarlanmıştır. Bunun sonucu olarak "Üç Sütün Yaklaşımı" ortaya çıkmıştır.[2] Bu yaklaşıma göre, sistematik seviye analizi dışında özellikle bireysel seviye, ulusal seviye ve sosyal seviye olmak üzere değişik düzeylerde çatışma analizi teorileri incelenmiştir.

Çalışmada bu analiz seviyelerinden daha çok bireysel seviye, ulusal seviye ve sosyal seviye üzerine odaklanılacaktır. Örneğin, sosyal kimlik

[1] Kenneth. N. Waltz, *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis* (New York: Columbia University Press, 1959).
[2] Dennnis J.D. Sandole. "A Comprehensive Mapping of Conflict and Conflict Resolution: Three Pillar Approach," *Peace and Conflict Studies* 5 2 (December 1998), erişim tarihi 20.09.2011, http://www.gmu.edu/programs/icar/ pcs/sandole.htm.

teorisi ya da günah keçisi hipotezi gibi kavramlar Kafkasya'daki çatışmaların analizinde yardımcı olacaktır. Bundan da öte, özelikle Vamık Volkan[3] tarafından Freud'un fikirlerinin çatışma analizine uygulanması ile ortaya çıkan "Seçilmiş Travmalar/Zaferler", "Kurbanlaşmanın Egoizmi", "Küçük Farklılıkların Narsisizmi", "Düşman İmajı", ve "Biz/Onlar" (ötekileştirme) gibi kavramlar psiko-analitik ve psiko-tarih açısından çatışmaların analizine ışık tutmaktadır.

Sandole'nin Üç Sütün Yaklaşımının ilk sütunu çatışmaların taraflarını, çatışma konularını, çatışma sonucu ulaşılacak hedefleri, çatışma araçlarını, çatışma oryantasyonunu ve çatışma çevresini incelemektedir. İkinci sütün çatışma nedenlerini ve koşullarını incelemekte, bunu yaparken Waltz'ın analiz seviyesine benzer şekilde bireysel seviye, sosyal seviye, uluslararası seviye ve küresel/ekolojik seviye olarak ayrılmıştır. Üçüncü sütun ise çatışmanın çözümüne yoğunlaşmaktadır. Burada çatışma önleme, çatışma yönetimi, çatışma çözümü, çatışmanın dönüştürülmesi gibi yaklaşımlar kullanılmaktadır.

İnsan İhtiyaçları Teorisi

İnsan ihtiyaçları teorisi çatışma analizi ve çözümü disiplinin temel teorilerinden birisidir. Bu teorinin iki önemli bilim insanı John Burton ve Johan Galtung'dur. İlk olarak uyuşmazlık ve çatışma kavramları arasındaki farkın belirtilmesi gerekir. Uyuşmazlıklar müzakere ve hakemlik gibi geleneksel yöntemler kullanılarak çözüme kavuşturulan ve tarafların karşı karşıya geldiği durumlardır. Çatışmalar ise daha çok analitik yöntemler kullanılarak çözüme kavuşturulan, çıkar çatışması ve değer çatışması dışında ihtiyaçlar temelindeki çatışmaların analizi ve çözümüne

[3] Vamik D. Volkan, "The Need to Have Enemies and Allies: A Developmental Approach," *Political Psychology* 6 2 (June 1985); 219-245; Vamik D. Volkan, *The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to International Relationships* (New Jersey: Northvale and London: Jason Aronson, 1988); Vamik D. Volkan, "Large Group Identity and Chosen Trauma," *Psychoanalysis: Downunder, The Online Journal of the Australian Psychoanalytical Society* Issue 6 (December 2005), erişim tarihi 14.09.2011, http://psychoanalysis.mylithio.com/downunder/backissues/6/427/large_group_vv.

yoğunlaşılması gereken durumlardır. Çatışma durumunda karmaşık ve kaos ortamında çatışan tarafların görünen çatışma nedenleri dışında görünmeyen çatışma nedenlerine odaklanmak gerekmektedir.

John Burton insan ihtiyaçları teorisini, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi[4] ve Paul Sites'ın[5] sekiz temel ihtiyacı gibi psikoloji ve birey davranışlarının açıklanmalarından yola çıkarak ortaya atmıştır. Burton'ın yeniliği, insan ihtiyaçlarının tatmin edilmemesinin çatışmanın en önemli nedeni olduğunu belirtmesidir. Ayrıca Burton iki önemli ihtiyacın - özellikle çatışmaların ortaya çıkmasında ve çözümünde- önemine yoğunlaşmıştır: Kimlik ve güvenlik ihtiyacı.

Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde toplam yedi ihtiyaç bulunmakta ve Maslow bunları şu şekilde kategorize etmektedir.

1. Kendini gerçekleştirme ihtiyacı (erdem, yaratıcılık, doğallık, problem çözme, önyargısız olma, gerçeklerin kabulü)
2. Saygınlık ihtiyacı (kendine saygı, güven, başarı, diğerlerinin saygısı, başkalarına saygı)
3. Estetik ihtiyacı (güzellik, simetri, düzen)
4. Bilişsel ihtiyacı (bilme isteği, anlama isteği, merakı tatmin etme)
5. Ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyacı (arkadaşlık, aile, cinsel yakınlık)
6. Güvenlik ihtiyacı (vücut, iş, kaynak, etik, aile, sağlık, mülkiyet güvenliği)
7. Fizyolojik ihtiyaçlar (nefes, besin, su, cinsellik, uyku, denge, boşaltım)

Maslow'un bu kategorizasyonunda daha temel ihtiyaçlar ile daha az temel ihtiyaçlar arasında ayrım yapılmakta ve bu ihtiyaçlar tatmin edilme aciliyetine göre ayrılmaktadır. Daha temel ihtiyaçlar daha çok materyalist tatmin ediciler ve daha az temel ihtiyaçlar ise materyalist olmayan tatmin ediciler ile ilişkilendirilmektedir. Maslow'dan farklı olarak Burton

[4] Abraham Maslow, *Motivation and Personality* (Reading: Addison-Wesley Publishing Company, 1954).
[5] Paul Sites, *Control: The Basis of Social Order* (New York; Associated Faculty Press, 1973).

insanların varoluşundan beri sahip olduğu ihtiyaçlar ile değerler ve çıkarlar arasında ayrım yapmaktadır. Varoluş ile ilgili olan ihtiyaçlar müzakere edilemez; fakat değerler belli sınırlar içinde müzakere edilebilir. Çıkarlar ise tamamen müzakereye açıktır. Burton'un çatışma ve uyuşmazlık ayrımına göre, çatışmalar müzakere edilemez olan insan ihtiyaçları ile alakalı iken uyuşmazlıklar ise müzakere edilebilir değerler ile ilgilidir. Aynı şekilde çatışma çözümü Burton'a göre, çözülemez olan ve derinlerde yatan konular ile ilgili iken çatışmayı halletme (*conflict settlement*) ise çatışmanın yüzeyinde ve çatışmanın çözümü için önemsiz olan konularla ilgilidir.[6]

İnsan İhtiyaçları Teorisi'nin en önemli özelliği, uluslararası çatışmaları bireysel seviyede analiz etmesidir. İkinci olarak, insan ihtiyaçları her insanın tatmin etmek için çaba harcadığı ve bazı durumlarda ihtiyaçların tatmin edilmesi adına canını verdiği ve insan varlığının bir parçası olmasıdır. Maslow'un hiyeraşisinden farklı olarak bu teoriye göre kimlik, güvenlik, tanınma, gelişim gibi ihtiyaçlar, çatışma durumlarında fiziksel ve fizyolojik ihtiyaçlardan daha öncelikli hale gelebilmektedir. Temel ihtiyaçların anlaşılması çatışma analizi ve çatışmalara çözüm bulunması açısından önemlidir. Temel ihtiyaçların tatmin edilmemesi ve engellenmesi birçok çatışmanın kaynağı ve nedenidir. Eğer iki insan ya da iki ulus arasında uyuşmayan amaç algıları bulunuyor ise ihtiyaçların tatmin edilmemesi veya engellenmesi sonucu kaçma, kavga ve en sonunda kanlı çatışma ya da savaşa başvurulabilir.[7]

Edward E. Azar, insan ihtiyaçlarının özellikle kimlik ihtiyacının yadsınmasının toplumsal, sosyal, uluslararası ve devletlerarası çatışmaların

[6] John Burton, *Violence Explained* (Manchester: Manchester University Press, 1997).
[7] William (B.J.) Cunnigham, "Violent Conflict in Northern Ireland: Complex Life at the Edge of Chaos," (2001 National Conference on Peacemaking and Conflict Resolution (NCPCR) Research and Higher Education Symposium, June 7-10, 2001, George Mason University, Fairfax, VA., 3), erişim tarihi 20.09.2011, http://cain.ulst.ac.uk/conflict/cunningham01.pdf.

nedeni olduğunu belirtmiştir.[8] Başta Dağlık Karabağ çatışması olmak üzere birçok Kafkasya çatışması, kimlik ihtiyacı ile güvenlik ihtiyacı arasında yaşanan gerilim ile açıklanabilir. Şöyle ki; Kafkas halkları için kimlik ihtiyacının tatmin edilmesi önemlidir. Öte yandan Rusya gibi bölge ülkeleri için güvenlik ihtiyacının tatmin edilmesi gerekmektedir. Bu iki ihtiyacın oluşturduğu birbirine uymayan ve zıt durum, çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun dışında Dağlık Karabağ örneğinde etnik-ulusal kimliklerin tatmin edilmemesi ve bir yanda Müslüman Azeriler ve diğer yanda Hıristiyan Ermenilerin yer aldığı bir çatışma durumu oluşmaktadır. Kelman'a göre, yaşamı sürdürme ile ilgili olan kimlik, güvenlik ve benzeri güçlü grup ihtiyaçları gruplar arası ve toplumlararası çatışmaların en önemli nedenidir.[9] Sonuç olarak, insan ihtiyaçlarının tatmin edilmemesi ve engellenmesi başta etnik gruplar arası çatışmalar olmak üzere birçok çatışmanın sebebidir.

Bireysel Düzeydeki Teoriler: Psiko-Analitik ve Psiko-Tarih Teorileri

İnsan ihtiyaçları teorisi gibi bireysel düzeyde çatışmaları analiz eden diğer teoriler psiko-analitik ve sosyal-psikoloji disiplinleridir. Bu kavramlardan ilki Volkan[10] tarafından ortaya atılan "düşman ihtiyacı" hipotezi ile "seçilmiş travmalar" (aynı şekilde önemli olan "seçilmiş zaferler") kavramlarıdır. İnsan ihtiyaçları teorisi gibi Volkan, insanların grup içi (müttefikler) ve grup-dışı (düşmanlar) olarak ayrıldığını belirtmiştir. Mikro teoriler (bireysel kimlik) ile makro teoriler (grup kimliği) birbiriyle iç içe geçmiştir.

Ben kimliği sosyalleşme sürecinde biz kimliği haline gelmektedir. Bu süreç sonunda etnik kimlik önemli hale gelmekte özelikle aile ve hısımlık

[8] Edward, E. Azar, "Protracted International Conflicts: Ten Propositions," içinde *International Conflict Resolution-Theory and Practice*, ed. Edward E. Azar, John W Burton (Sussex: Wheatsheaf Books, 1986), 28-39.
[9] Herbert C. Kelman, "Social-Psychological Dimensions of International Conflict," içinde *Peacemaking in International Conflict: Methods and Techniques,* ed. I. William Zartman and J. Lewis Rasmussen (Washington D.C.: USIP Pres, 1997), 195.
[10] Volkan, "The Need to Have"; Volkan, *The Need to Have Enemies.*

bağları aidiyet, güvenlik ve hayatın anlam bulması konusunda öne çıkmaktadır. Bu düşman ihtiyacı özellikle "kurbanlaştırma egoizmi" ile biraraya geldiğinde çatışma sarmalı ortaya çıkmaktadır.[11] Grupların biz ve onlar olarak ayrılması ve ötekileştirme süreci sonucu bir kere iki grup saldırıya uğramış ve çatışma yaşamış ise bu, ileride iki grup arasında çatışmanın tekrar çıkma ihtimalini yükseltmektedir.[12]

Etnik gruplar ya da sosyal gruplar tarihin bir döneminde kurban olmuş ise etnik gruplar, bireysel ve grup düzeyinde kimliklerinin tehdit edileceği algısına kapılabilir. Tarihin bir döneminde etnik grupların yaşadığı travmalar ya da zaferler biz ve onlar ayrımının (etnik-bencillik ve önyargı) devam etmesine neden olur. Bu psikolojik süreçler çatışmaların gizli durumdan açık duruma geçtikleri durumda tekrar grup üyeleri için su yüzüne çıkar.[13]

Freudian anlayışa göre, travmalar, kurbanlaşma, düşman ihtiyacı, ötekileştirme, küçük farklılıkların narsisizmi gibi unsurlar bilinçaltından bilinç durumuna doğru hareket ederler. Bu grupların bilinç altına o kadar nüfuz etmiştir ki barış zamanlarında bile etnik gruplar arasında kaos sonrası olaylar olsa bile bu biz ve onlar ayrımı devam eder. Bunun en belirgin örneği, Kafkasya açısından 1988'de yaşanan Ermenistan Depremi sonrası Ermenistan'ın Türkiye'den kan bağışını kabul etmemesidir. "Deprem Diplomasisi" ya da "Felaket Diplomasisi" yıllar sonra Türkiye-Yunanistan arasındaki yumuşamanın nedeni olarak gösterilmektedir. Psiko-analitik teoriler aslında normal zamanlarda normal insanlar olan terörist, özgürlük savaşçısı olarak tanımlanan bireylerin nasıl bu duruma

[11] John E. Mack, "Psychodynamics among National Groups in Conflict," içinde *The Psychodynamics of International Relationships: Volume I: Concepts and Theories.* ed. Vamik Volkan, Demetrios A. Julius and Joseph V. Montville (Lexington: Lexington Books, 1990), 125.

[12] Joseph V., Montvile, "The Healing Function in Political Conflict Resolution," içinde *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application,* ed. Dennis J.D. Sandole and Hugo van der Merwe (Manchester: Manchester University Press, 1993).

[13] Muzaffer Ercan Yılmaz, "Ethnic Identity and Ethnic Conflicts," *Akademik Bakış Dergisi* 21 (Temmuz-Agustos-Eylül 2010), erişim tarihi 15.09.2011, www.akademikbakis.org/21/10.pdf.

geldiklerini de açıklamaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Bosna-Hersek'deki gibi birçok çatışmada, yüzyıllardır barış içinde yaşayan halkların bir anda nasıl düşman olabildiklerine şahit olunmuştur. Bu tür çatışmaların analizinde realist teoriler dışında çok-seviyeli ve çok-nedenli teoriler ve kavramlardan da yararlanılmaktadır.

Gruplararası çatışmaların -özellikle etnik çatışmaların- baş nedeni olan bu psiko-analitik ve sosyal-psikolojik süreçler özellikle Azerbaycan, Ermenistan ve Türkiye arasında günümüzde de devam etmektedir. Çatışma Analizi teorileri, realist teorilerin özellikle de jeopolitik teorilerin Kafkasya'daki çatışmaları açıklamakta yetersiz kaldığını iddia etmektedir. Çok-nedenli çatışmalar yine çoklu kavramlı ve yaklaşımlara dayanan teoriler ile açıklanmalıdır.

Bu tür çatışmaların çözümlemelerinin psiko-analitik ve psiko-tarih teorileri ile yapılmasına örnekler verilmeden önce bazı tarihi günleri ve etnik grupları belirtmek gerekir: Sırplar için 1389, Yunanlılar için 1453, İrlandalılar için 1690, Ermeniler için 1915, Türkler için 1920, Kırım Tatarları için 1944, Yahudiler için Holocaust ve Exodus, Filistinliler için 1948 Nakba (Felaket) gibi. Bu listeyi uzatmak mümkündür. Bu teorilere göre, her bir etnik grubun kimliğinin oluşumunda "seçilmiş travmalar" ve "seçilmiş zaferler" etnik grupların "etnik çadırın orta direği olan liderin etrafında"[14] toplanmasına sebep olmaktadır. Volkan büyük etnik grupları oluşturan etnik kimliği bir çadıra benzetmekte ve bu çadırın ortasında yer alan direk ise lider olarak tanımlanmaktadır. Freudian yaklaşımla, etnik gruplar "Oedipal baba" olarak gördükleri lider etrafında sımsıkı birlik oluşturarak onu idol haline getirmekte ve bu direğin etrafında birbirlerinin kimliklerini tanımlayarak büyük bir etnik grup kimliği oluşturmaktadır. Bu etnik kimliğin oluşmasında liderlerin oynadığı rol, en çok seçilmiş travmaları kullanarak etnik grupları harekete geçirebilme yetenekleridir. Örneğin, Sırp lider Miloseviç Yugoslavya dağılırken, 1389 Kosova Savaşı

[14] Vamık D. Volkan, "Large Group Identity and Chosen Trauma," *Psychoanalysis: Downunder, The Online Journal of the Australian Psychoanalytical Society* Issue 6 (December 2005), erişim tarihi 14.09.2011, http://psychoanalysis.mylithio. com/downunder/backissues/6/427/large_group_vv.

travmasını kullanarak Sırplara kendi topraklarında bir daha "Osmanlıları" ve "Müslümanları" görmemeleri için kendi etrafında bir araya gelerek Avrupa'nın kalbinden Müslümanların etnik temizlik yoluyla tamamen yok edilmeleri gerektiğine inandırmıştır. Yıllarca Bosnalı Müslümanlar "Türk" olarak çağrılmakta idi. Bu Sırplar dışında Yunanlılar, Ermeniler için "öteki" yıllarca "Osmanlı Türkiyesi"dir. Hala günümüzde bu üç grubun etnik kimliğinin temel taşı olarak "ötekileştirme" sonucu "Türkler"dir.[15]

Kuzey İrlanda'da günümüzde hala bu "seçilmiş travmaların" ritüeller yoluyla devam ettiğini görmekteyiz. Her yıl "Yürüyüş Sezonu" boyunca Katolik İrlandalılar ve Protestan İngilizler arasında 12 Haziran 1690'da yapılan Boyne Savaşı'nı anmak için Protestanlar Katolik kasaba ve şehirlerinin içinden yürüyerek geçerek 21. yüzyılda bile bu zaferi kendi etnik kimliklerinin devamı için kullanmaktadır. Fakat bu "travma sonrası stres sendromu" (*post-traumatic stress syndrome*) her yıl Portakal Yürüyüşü'nde Kuzey İrlanda'daki başta Belfast olmak üzere birçok Katolik kent ve kasabada tekrarlanmaktadır. Bunun yanında "kültürel şiddet" kavramı çerçevesinde incelenebilecek birçok ritüel, simge ve kültürel miras çatışma süreçlerinin devam etmesinde kullanılmaktadır. Bu örnekler Kafkasya çatışmalarında da yaygındır. En açık örnek, Çeçenlerin 1944 yılında maruz kaldıkları "zorunlu göç" ya da "1944 soykırımı"dır.

KAFKASYA ÇATIŞMALARI VE ÇÖZÜMLEMELERİ

1990'lı yıllar Kafkasya'da çatışma yılları olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bunun en önemli sebebi şüphesiz uluslararası sistemin yapısal değişiklikler sonucu iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme doğru kaymasıdır. Bu kayma sonucu, Kafkasya, daha önce Soğuk Savaş nedeniyle sıcak çatışmaya dönüşmemiş gizli (*latent*) bölgesel çatışmaların mekânı haline gelmiştir. Kuhn'un deyimiyle paradigmatik kaymanın

[15] Türkkaya Ataöv, "Armenian Question-Conflict, Trauma, and Objectivity," SAM Paper No: 3/97, 20, erişim tarihi 15 Eylül 2011, www.sam.gov.tr/perceptions/sampapers/SAMPAPERN0397.pdf.

ardından Kafkasya bölgesinde bir buzdağının altında kalan ve görünmez durumda olan birçok çatışmanın kökenleri yeryüzüne çıkmıştır.

Çatışmaların görünen nedenleri dışında görünmeyen kökenleri bulunmaktadır. Kafkasya'daki çatışmaların görünen nedenleri yanında görünmeyen kökenlerini temel insan ihtiyaçlarının yeterince tatmin edilmemesi ve etnik gruplar arasında yaşanan psiko-analitik süreçler olarak göstermek mümkündür. Tüm Kafkasya'daki çatışmalarda şu analizi yapmak mümkündür. Bir etnik grubun tarihsel olarak ya da günümüzde tatmin edilmemiş bir temel ihtiyacı mutlaka bulunmaktadır. Fakat bu temel insan ihtiyacının tatmin edilmesi başka bir etnik grubun temel ihtiyaçlarının tatmin edilmemesi anlamına gelmektedir. Örneğin, Gürcistan'da yaşayan Gürcüler için temel insan ihtiyacı güvenliktir. Öte yandan, Osetler ve Abhazlar için temel insan ihtiyacı kimliktir. Bir başka deyişle, Gürcüler toprak bütünlüğü olarak tanımlayabileceğimiz güvenlik ihtiyacına vurgu yaparken Osetler ve Abhazlar ise kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde incelenebilecek olan kimlik ihtiyacının tatmin edilmesini beklemektedir.

Bu durum karmaşık bir çatışmanın basitleştirilmesi olarak görülebilir. Realist bakış açısından bölgesel güçlerin hatta süper güçlerin güç mücadelesi ve denge politikası gibi faktörler çatışmanın süreçlerini etkileyebilmektedir. Fakat temelde Kafkasya çatışmalarının nedeni, etnik grupların temel insan ihtiyaçlarının tatmin edilmemesidir.

Kafkasya çatışmaları Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte gündeme gelse de, bu çatışmaların doğuş zamanlarını Çarlık Rusyası'na kadar götürmek mümkündür. Bölge halklarının yönetilebilmesi için uygulanan politikalar sonucunda Kafkasya'da bulunan her halk diğerine düşman yapılmış ve bir arada yaşama iradeleri ellerinden alınmıştır. Böylelikle Kafkasya halklarının özgürce yaşam ve kendi kimliklerini ifade edebilme iradeleri ellerinden alınmıştır. Bu konuda bölge halklarının duyduğu açlık Sovyetler Birliği'nin yıkılışıyla kendini göstermiş ve bölge halkları geri dönülmez bir çatışma ortamına girmiştir. Kuzey Kafkasya'da Çeçen, İnguş ve Dağıstan halkları arasında yaşanan çatışmalar Rusya

içerisinde bile bu halkların birlikte yaşamasının zorluğunu açık olarak göstermiştir. Güney Kafkasya'da ise bu sorun daha etkin ve sürekli yaşanmıştır. Azeriler, Gürcüler ve Ermeniler arasındaki ilişkiler zamanla daha da kötüleşmiş ve tüm dünyayı etkileyecek boyutta kalıcı çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya sorunları bu bölümde incelenecektir.

Rus-Gürcü Çatışması: Abhazya ve Güney Osetya

Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra Kafkasya'da tarihi düşmanlıklar canlanmış, Kafkas halkları bağımsızlık arayışına girmiştir. Bağımsızlık arayışları, savaş düzeyine ulaşan siyasi çatışmaları (Abhazya, Güney Osetya, Dağlık Karabağ) beraberinde getirmiştir. Bu çatışmaların sonucunda binlerce insan ölmüş ya da yaralanmış, onbinlerce insan mülteci durumuna düşmüş, milyarlarca dolar değerinde maddi zarar ortaya çıkmıştır.[16] Bu sonuçların ortaya çıkmasına, ayrılıkçı yönetimlerin iç ve dış desteklerle gösterdiği direnç kadar merkezi yönetimlerin orantısız güç kullanması da sebep olmuştur.

Kafkasya'da ortaya çıkan bu problemlerin ortak noktalarından birisi, perde arkasında aynı uluslararası aktörün, Rusya'nın bulunmasıdır. Sovyet sonrası dönemde bölgedeki nüfuzunu yitiren Rusya etnik çatışmaları körükleyerek, kendisiyle ters düşen bölge ülkelerini baskı altına almak istemiştir.[17] 11 Eylül sonrası esen rüzgârın yardımıyla Çeçen problemini kolaylıkla çözen Rusya, Güney Kafkasya'yı da etkisi altına alabilmek için farklı uygulamalarda bulunmuştur. Her ne kadar Ermenistan'ı Rusya'nın bir parçası haline getirmeyi başarsa da, Azerbaycan ve Gürcistan hızla Rusya'dan uzaklaşarak Batılı kurumlarla entegrasyonu tercih etmiştir. Bu durum, bölgede stratejik menfaatleri bulunan Rusya'yı daha sert tedbirler

[16] Hasan Kanbolat, "Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Yönelebilir mi?" *Stratejik Analiz* (Haziran 2008): 74-79.

[17] Александр Фролов, "Россия и Грузия: некоторые итоги конфликта [Rusya ve Gürcistan: Bazı Çatışma Sebepleri]," *Власть* 10 (2008): 36-39; Алла Алексеевна, *Государства Южного Кавказа и Россия*, erişim tarihi 10.09.2011, http://gpf-europe.ru/upload/iblock/e70/south_caucasus_russia.pdf.

almaya itmiş, bu amaçla Rusya ayrılıkçı yönetimleri sosyal, ekonomik, siyasi ve diplomatik düzeyde desteklemiştir.[18] Özellikle Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya, ayrılıkçı bölge yönetimlerine olan desteğini daha da artırmıştır.

Gürcistan-Rusya ilişkilerinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sonrasında büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Rusya; jeopolitik açıdan stratejik bir konumda bulunan Gürcistan'ı kontrol altına almaya çalışırken, Tiflis ise Rusya'dan kurtuluşun yollarını aramıştır. Tiflis bu çerçevede, AB ile iyi komşuluk ilişkileri kapsamında birçok ortak projeye girmiş, ABD ve NATO ile işbirliğine giderek ülkenin askeri yapısının modernizasyonuna hız vermiştir. Rusya, ABD ve NATO'nun kendi nüfuz alanına bu derece sokulmasından rahatsız olmuş ve Gürcistan'a karşı yoğun siyasi, ekonomik ve sosyal baskıda bulunmuştur. Gerektiğinde diplomatik usullerle uluslararası alanda da baskı oluşturmanın yollarını aramıştır. Ancak, Moskova'nın Gürcistan üzerindeki en büyük etkisi ayrılıkçı bölgeler sorununda olmuştur.

Ayrılıkçı bölgeler Abhazya[19] ve Güney Osetya[20] sorunu SSCB sonrasında doğmuş, Rusya'nın tesiriyle büyümüş ve çözülemez bir hale gelmiştir. Problemin doğuşundan bugüne, Rusya doğrudan ayrılıkçı yönetimlerin yanında yer almıştır. Ayrılıkçı bölgelerle ekonomik ilişkiye girmiş, bölge halkına serbest ticaret hakkı vermiştir. Bölgelerin kalkındırılması için Rus bütçesinden para ayrılmış, mali ve idari yardımlar yapılmıştır. Ayrıca, Gürcistan halkına vize uygulanırken, ayrılıkçı bölge halkına Rusya'da serbest seyahat ve ticaret hakkı verilmiştir. En önemlisi, bölge halkına Rus vatandaşlığı verilerek, bir anlamda bölgeler fiili olarak

[18] *Вооружённый конфликт в Южной Осетии и его последствия* [Güney Osetya'da silahlı Çatışma ve Yansımaları], **(**М.: Красная звезда, 2009).

[19] Abhazya sorunu hakkında geniş bilgi için bakınız. Treysi Cerman, "Abhaziya i Yujnaya Osetiya: Stolknoveniya Rasisykih i Gurizinskix interesov" [Abhazya ve Güney Osetya: Gürcü ve Rus menfaatlerinin Açıklaması], *Russie Nei Vision* 11, 6-8.

[20] Güney Osetya Sorunu hakkında daha geniş bilgi için bakınız. Fatih Özbay, "Tarihsel Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu," erişim tarihi 10.09.2011, http://www.bilgesam.org/tr/boelgesel-aratrmalar/kafkaslar/153-tarihsel-suerec-cerisinde-gueney-osetya-sorunu.html.

Gürcistan'dan koparılmış ve Rusya'nın bir parçası haline getirilmiştir. Diğer yandan, Gürcistan'ın bölgeye müdahalesini önlemek amacıyla BDT aracılığıyla bölgede barış gücü adı altında askeri birlikler yerleştirmiştir. Bu birlikler, barış gücünden ziyade ayrılıkçı bölgelerin ordusu gibi hareket etmiş ve zamanla doğan askeri çatışmalarda ayrılıkçı güçlerin yanında yer almıştır.[21]

Beş Gün Savaşı Rusya'nın bu sorundaki yerinin açık olarak görülmesini sağlamıştır.[22] Bu savaş, ayrılıkçı bölgelerin Gürcistan'daki statüsünü fiili durumdan resmi duruma dönüştürmesini sağlayan önemli bir etken olmuştur. Beş Gün Savaşı, Gürcistan çatışmalarının çok iyi yönetilmesinin gerekliliğini, yanlış atılacak adımların, aşırı popülist politikaların hatta söylemlerin bile çatışmayı daha ağır sonuçlara götürebileceğini açık olarak göstermiştir.

Gürcistan'daki Güney Osetya ve Abhazya sorunlarının bu derece kötüleşmesinin perde arkasında Batı ile Rusya'nın hesaplaşmasının bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[23] ABD'nin NATO aracılığıyla Rusya'nın nüfuz bölgelerine doğru ilerlemesi, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya füze rampaları yerleştirilmesi, Kosova'nın Sırbistan'dan koparılarak bağımsızlığının tanınması ve sonunda Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyelik için müracaat etmeleri Rusya'yı Batı ile hesaplaşma noktasına getirmiştir. Gürcistan bu hesaplaşmanın açık alanlarından birisi olmuştur.

---

[21] *Проблемы безопасности на Южном Кавказе: российско-грузинские отношения и перспективыдолгосрочного урегулирования грузино-абхазскогои грузино-югоосетинского конфликтов* [Güney Kafkasya'da Güvenlik Problemleri], Аналитические Доклады, выпуск 3(27), июнь 2011, Москва МГИМО-Университет , 2011

[22] Charles King, "The Five-Day War," *Foreign Affairs* 87 6 (2008): 2-11.

[23] "Aspektı Gruzino-Abhazskova Konflikta-12 [Gürcü-Abhaz Çatışmasının Yansımaları-12]," (Russia's Rol: Realities and Myths, Conference Proceedings: Moscow, June 28-29, 2005, Irvayn, University of California, 2006), http://www.socsci.uci.edu/~cpb/progs/pdfs/aspect12.pdf.

NATO'nun 2-3 Nisan 2008'de Bükreş'te gerçekleştirdiği zirvede Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgeler sorunu nedeniyle üyeliğe kabul edilmemesi, Rusya'ya bu hesaplaşma için iyi bir imkân vermiştir.[24] Zira Gürcistan NATO üyeliğinin en büyük engeli olarak gözüken ayrılıkçı bölgeler sorununu halledebilmek için Güney Osetya'ya karşı operasyona başlamış, bölge halkıyla beraber Rus barış gücü askerleri de ölmüştür. Bunun üzerine Rusya, bölgede barışın temini ve vatandaşlarının hayat güvenliğini sağlamak amacıyla karşı operasyon başlatmış, hızla Güney Osetya'da Rus hâkimiyetini sağlamıştır. Ancak, askeri operasyon bununla bitmemiş, Rus birlikleri Gürcistan topraklarına girerek çatışmanın sıcak savaş düzeyine çıkmasına sebep olmuştur.[25] Kısa sürede Gürcistan'ı işgal eden Ruslar, ayrılıkçı bölgeler sorununda doğrudan taraf olmakla kalmamış, bölgenin bağımsızlığını tanıyarak Güney Osetya'yı tamamen Tiflis'ten koparmıştır.

Beş Gün Savaşı sonrasında yaşananlara bakıldığında Gürcistan ile Rusya arasındaki çatışmanın geldiği noktayı şu şekilde özetlemek mümkündür: Birincisi, Batı Rusya'ya karşı ilerlemesinin son noktasına gelmiştir. Bundan sonrası Rusya için kırmızı çizgilerdir. Bu nedenle çatışma yönetimini yapacak güçlerin Rusya'da daha fazla taviz beklemesi aşırı iyimserlik olacaktır.

İkincisi, sıcak çatışma Gürcistan krizleri için kalıcı bir çözüm getiremeyecektir. Bu nedenle negatif barışı sağlamaya yönelik çabalar sadece problemi artırmaya yarayacaktır. Çatışmanın Gürcü tarafının askeri sistemini geliştirme ve silahlanmaya gitmek gibi seçeneği tercih etmesinin Batılı müttefiklerine rağmen ters etki yapacağı açık olarak görülmüştür.

Üçüncüsü, çatışma yönetimi konusunda tarafların siyasi liderliğinin başarısız olduğudur. Gerek Medvedev-Putin ikilisi, gerekse Şaakaşvili ve aynı zamanda ayrılıkçı bölgelerin liderleri çatışmayı siyasi beklentileri için bir araç olarak kullanmışlardır. Ancak bu politika ters tepmiş ve hiçbir

[24] Gürcistan çatışmalarına NATO'nun etkisi konusunda bakınız. *Аспекты Грузино-Абхазского Конфликта-14* [Gürcü-Abhaz Çatışmasının Yansımaları-14], ed. Paula Garb, Walter Kaufmann, (Irvine Center for Citizen Peacebuilding University of California, 2008).
[25] Stephen Sestanovich, "What has Moscow done?" *Foreign Affairs* 87 6 (2008): 12-29.

liderin tam olarak kazançlı çıkmasına imkân vermemiştir. Bu da çatışma yönetimi için önemli bir etken olan siyasi liderliğin, Gürcistan Rusya çatışması için olumsuz bir etken olacağını göstermektedir.

Dördüncüsü, Gürcistan çatışmalarının çözüme kavuşturulmasında arabulucu olarak Türkiye'nin önemli görevler üstlenebileceği görülmüştür. Türkiye'nin gerek Rusya gerekse Gürcistan ile yakın bir diyalog ve işbirliği içinde olması nedeniyle her iki ülkeyi çözüm için bir araya getirmesi ve sorunun çözümüne yönelik çalışmalarda bulunması mümkündür. Zira Beş Gün Savaşı sonrasında Türkiye'nin bölgesel sorunların tek bir çatı altında çözülmesine yönelik bir teklifle tarafları bir araya getirmeye çalışması çatışmanın gelecekte çözümü için atılan önemli bir adım olmuştur. Bu politikanın devamı çatışmanın çözümüne yapıcı katkı sağlayabilecektir.

Gürcistan çatışmalarının çözümünde ABD gibi uluslararası güçlerin, AB ve NATO gibi kurumların etkin roller alamayacağı bu savaş ve sonrasında görülmüştür.[26] Rusya'nın ekonomik olarak güçlenmesi bu kurumların Doğuya doğru ilerlemesini yavaşlatmış hatta durdurmuştur. Enerji ve ekonomik kaynaklar açısından Rusya'ya nisbi bir bağımlılık yaşayan Avrupa'nın Rusya'ya rağmen Gürcistan'ın yanında yer alması zor görünmektedir. Bu da Batının bugün gelinen noktada çatışmanın çözümüne yapıcı bir katkıda bulunmasının zor olduğunu göstermektedir.

Gürcistan çatışmaları, çatışma çözümleme teorileri ışığında analiz edildiğinde daha çok realist teorilere başvurulduğu görülmektedir. Fakat çatışma çözümleme teorileri, özellikle insan ihtiyaçları teorisi ve psiko-analitik yaklaşımlar Rus-Gürcü çatışmasının analizinde kullanılabilir. Bu çatışmada ilginç olan nokta, hem güvenlik hem de kimlik ihtiyaçlarının iç içe geçmiş olması ve tüm çatışan tarafların çatışma nedenleri ve sonuçları

[26] Себастьян Пейруз, "Перед лицом сепаратизма: Европейский Союз, Средняя Азия и уйгурский вопрос [Ayrılıkçılık problemi: AB, Orta Asya ve Uygur problemi]," *Eu-Central Asia Monitoring* 4 (Апрель 2009): 2-3, http://www.eucentralasia.eu/fileadmin/user_upload/PDF_RU/Policy_%20Briefs_%20RU/%20brief_Peyoruse_rus-small.pdf.

üzerinde etkili olmasıdır. Rus-Gürcü çatışmasının etkin tarafları Abhazlar ve Osetler ile Gürcüler arasındaki çatışmanın nedeni Abhazlar ve Osetler için kimlik ihtiyacının, Gürcüler içinse güvenlik ihtiyacının tatmin edilmemesidir. Ayrıca Abhaz ve Osetler psiko-analitik teoriler ile açıklanan kurbanlaşma, seçilmiş travmalar, ötekileştirme, küçük farklılıkların narsizmi gibi süreçleri de çatışma boyunca yaşamaktadırlar. Bir Abhaz ve Oset için bağımsızlık ulusal kimlikleri için "ölüm kalım meselesi"dir. Gürcüler için "toprak bütünlüğü"nün korunması yaşam alanlarının güvenlik altına alınması ve hayat standartların devamı ve hatta gelişmesi için önemlidir. Abhaz ve Osetler için Gürcülerin güvenlik ihtiyacının tatmin edilmemesi önemli değildir. Çünkü bağımsızlıktan vazgeçme onlar için "ulusal intihar" anlamına gelmektedir. Gürcüler için ise Abhazların kimlik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi diğer etnik grupları harekete geçirecek, hatta Rusların tekrar hâkimiyet kuracakları bir politik sistemi ortaya çıkarabilecek bir süreci başlatacaktır.

Bu iki ihtiyacın, her iki tarafı da tatmin edecek bir sonuca ulaşması şu anki şartlarda mümkün gözükmemektedir. Bir çözüm önerisi olarak ekonomik gelişme ve kalkınma ile Güney Kafkasya'da çatışmaların işbirliği içinde çözümü için gerekli ortamın hazırlanması düşünülebilir. İkinci olarak, çatışma çözümünde Finlandiya ile İsveç arasında kazan-kazan modeline göre çözüme ulaşan Aland Adaları çatışması bir örnek olabilir. Bu adaların egemenliği Finlandiya'ya aittir. Bu adalarda yaşayan İsveç toplumu ise kendi kimliklerini devam ettirecek tüm araçlara sahiptir. Kendilerine ait yasama organına, bayrağa, pullara, devlet televizyonlara, radyolara ve hatta Fin vatandaşlarından biraz farklı olan bir Fin pasaportuna bile sahiptirler.[27] Bu tarz bir çözüm Gürcistan çatışmalarının her iki tarafını da tatmin edebilir.

[27] Dennnis J.D. Sandole, "A Comprehensive Mapping of Conflict and Conflict Resolution: Three Pillar Approach," *Peace and Conflict Studies* 5 2 (December 1998), erişim tarihi 20.09.2011, http://www.gmu.edu/programs/ icar/pcs/sandole.htm.

Azeri-Ermeni Çatışması: Dağlık Karabağ

Dağlık Karabağ çatışması Kafkasya bölgesine son üç yüzyıldır damgasını vurmuş, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde hızlanıp Birliğin dağılmasıyla sıcak savaşa dönüşmüş, çözümü kolay olmayan ve yakın zamanda olması mümkün gözükmeyen bir sorundur. Savaşta her iki halk da büyük zarar görmüş, yüzbinlerce Azeri Türkü mülteci durumuna düşmüş ve Azerbaycan topraklarının % 20'si Ermeni işgaline uğramıştır. Karabağ ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerindeki Ermeniler de Azeriler kadar olmasa da maddi ve manevi kayıplara uğramıştır. Çatışma 1994 yılındaki ateşkes ile sona ermiş ve sorunun çözümüne yönelik barış süreci halen devam etmektedir.

Ermenilerin Azerilerin yaşadığı topraklarda sadece Ermenilerden oluşan bir devlet kurma talepleriyle başlayan gelişmeler, daha Sovyetler Birliği'nin çökmesinden önce bir savaşın çıkacağının işaretlerini vermiştir. Azerilerin 1987 yılında Ermenistan'dan sürgün edilmesi ve sonrasında Ermenilerin Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması yönündeki talepleri, Ermeni ve Azeriler arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. 1988'de Dağlık Karabağ'da yaşayan Azerbaycan Türklerine yönelik saldırıların artması, Sovyetler zamanında göreceli olarak sağlanmış barışı tehdit eder duruma gelmiştir. Sovyet rejiminin son yıllarında iki halk arasında beliren gerginlik, 1991 yılında Ermenistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve bu arada Dağlık Karabağ'da Ermenilerin Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'ni ilanıyla devletlerarası bir savaşa dönüşmüştür.

Çatışmayı durdurmaya yönelik barış süreci 1992 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK-1994 yılından itibaren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı AGİT) çerçevesinde başlamış, 1994 yılında ateşkes anlaşması imzalanmış fakat nihai çözüme henüz ulaşılamamıştır.

Bugün gelinen noktada Azeriler, Karabağ'ın Azerbaycan'ın bir parçası olduğunu, bu nedenle bölgede herhangi bir siyasi oluşumun tanınmayacağını ve tek çözümün Azerbaycan toprak bütünlüğü içerisinde

özerk bir yapılanmayla sağlanabileceğini savunmaktadır. Ermeniler ise bölgenin etnik yapısı itibariyle ve fiili durumu öne sürerek bağımsız bir siyasi devlet olarak tanınması gerektiğini ve hiçbir şekilde bölge Ermenilerinin Azerbaycan egemenliği altında yaşayamayacağı iddiasını ileri sürmektedir.[28] Azeriler için Ermenilerin ayrılıkçı hareketleri ülke bütünlüğünü tehdit eden bir güvenlik sorunudur. Ermeniler ise bu hareketi kimliklerini kazanma adına bağımsızlık mücadelesi olarak görmektedir. Hatta Ermenilere göre bu mücadele, Haçlı zihniyetiyle Türk- Müslüman unsurlara karşı yürütülen dini bir mücadeledir.

Dennis Sandole'nin Haziran 1992'de Ermenistan'ı ziyaretinde yaşadığı bir olay, Dağlık Karabağ sorununa çatışma analizi açısından farklı bir boyut getirmektedir. Sandole:

> "Echevan'ı ziyaretimiz sırasında Azerilerin karşı saldırısı gerçekleşmişti. Ben ve diğer ekip arkadaşlarımız yakınlardan gelen otomatik silahlardan gelen sesleri duyabiliyorduk. Beni bu savaş alanında en çok etkileyen şey etrafımızda patlayan silah sesleri değil Ermenilerin Azerileri "Türkler" olarak tanımlaması idi. Dağlık Karabağ çatışması "süreç olarak çatışma" olarak tanımlanabilir. Asıl önemli olan, "başlangıç çatışması" olan Ermeni-Türk çatışmasıdır. Bu çatışma ise 1915 yılına kadar gitmektedir. Ermenilere göre, Dağlık Karabağ çatışması 1915'den başlayan sürecin bir sonucudur. Onlar kendilerini o günün nüfus sayılarına göre, 3 milyon Ermeni (4 milyon diaspora Ermenileri) etrafından Türkler tarafından sarılmıştır. Bu "Türkler" ise 7 milyon Azeri ve 63 milyon Türkiye Türkleri olmak üzere 70 milyon Türk'ten oluşmaktadır. 24 Nisan tarihi birçok insan için herhangi bir tarih olabilir. Fakat Ermeniler için "seçilmiş travma" tarihidir. Ermeni kimliğinin ayrılmaz bir parçası olan "soykırım" Türkiye-Ermenistan arasındaki tarihi çatışmayı temsil etmekte ve bu çatışmanın günümüze yansıması ise Dağlık Karabağ'dır. Ermeni

[28] Adalet İbadov, "Dağlık Karabağ'da Ermenilerin Kendi Kaderini Tayin Hakkı," içinde *Karabağ: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz* (Baku: Beynelhalk Münakaşaları Araştıma Merkezi Yayınları, 2010), 546.

> tarihinin en önemli olayı olan "soykırım"ın tanınmaması Ermeni kimliğine bir saldırıdır."[29]

İnsan ihtiyaçları teorisi ve psiko-analitik teoriler çerçevesinde Türkiye-Ermenistan çatışması çözülmeden Dağlık Karabağ çatışmasının çözülmesi mümkün değildir.[30] İşin ilginç tarafı, 2002'de kaleme alınan bu makalede Minsk Grubunun barış için önerileri arasında Türkiye-Ermenistan arasında "ortak tarihi komisyonlarının" kurulması da bulunmakta idi. Kısaca, Dağlık Karabağ çatışmalarını sadece realist ve jeopolitik unsurlarla analiz etmek yanında çatışma analizi ve çatışma teorilerini kullanmak yerinde olacaktır. Fakat bunu yapmadan önce Dağlık Karabağ sorunun gelişiminin kısa bir tarihçesini incelemek gerekmektedir.

Bağımsızlık sonrası dönemde Karabağ sorununun çözülmesiyle ilgili her türlü girişime karşın Ermenilerin gerçekleştirdiği yeni işgaller neticesinde bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. Muttalibov'un büyük ümitler bağladığı Rusya, ikili davranarak Ermenilere destek vermiş ve hatta Ermeni işgallerine Rus birliklerinin doğrudan katılması, işgalin büyümesini sağlayan en büyük etken olmuştur.[31] Bu durum Azerbaycan tarafında büyük hayal kırıklığı meydana getirmiş ve yeni çözüm arayışları başlamıştır. Bu çerçevede İran'dan ümit beklense de İran'ın Ermenileri durdurmakta aciz kalması ve aracılıktan çekilmesiyle -zaman zaman Ermenileri desteklemesiyle-[32] Muttalibov hükümeti ister istemez Batılı kurumlara müracaat etmek zorunda kalmıştır. Bölge ile yakından ilgilenen Batılı kurumlar bu talebi değerlendirmiş ve BM ve AGİK nezdinde bir

[29] Dennis J.D. Sandole, "Virulent Ethnocentrism: A Major Challenge for Transformational Conflict Resolution and Peacebuilding in the Post-Cold War," *The Global Review of Ethnopolitics* Vol 1 No 4 (June 2002): 4-27, erişim tarihi 20.09.2011, www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_I/issue.../sandole.pdf.
[30] Sandole, "Virulent Ethnocentrism:" 20.
[31] Musa Gasımov, *Uluslararası İlişkiler Sisteminde Azerbaycan (1991-1995)* (Bakı: Genclik Yayınevi, 1995), 102.
[32] Abdollah Ramezanzadeh, "Irans Role as Mediator in Nagorna Karabagh Crisis," içinde *Contested Borders in the Caucasus*, ed. Bruno Coppieters (VUB University Press, 1996), erişim tarihi 12.11.2009, http://poli.vub.ac.be/publi/ContBorders/eng/ch0701.htm.

takım çalışmalar başlatılmıştır.[33] Azerbaycan'ın yeni hamlesi başarılı olmuş ve o güne kadar dünya kamuoyu tarafından pek bilinmeyen Karabağ problemi bir anda BM'nin dolayısıyla tüm dünyanın gündemine taşınmıştır. Bununla birlikte Ermeni işgallerinin durmaması, Şuşa ve Laçin'in işgali karşısında artan ülke içi kamuoyu baskısı, hükümeti görüşmelerden çekilmek zorunda bırakmıştır. Bu sonuç hükümetin Karabağ problemini çözme konusunda başarısız politikalarının bir parçası olarak değerlendirilmiş ve Azerbaycan'da hükümet değişmiştir.[34]

Elçibey hükümetinin gayretleriyle uluslararası alanda elde edilen olumlu sonuçlara rağmen Karabağ Savaşı Azerbaycan için hiç de iyi gitmemiştir. Zira Ermeniler sağlanan ateşkesleri ihlal ederek her geçen gün Azerbaycan topraklarını işgal etmiş ve savaş Karabağ'ın etrafındaki bölgelere de sıçramaya başlamıştır. Uluslararası kamuoyu karşısında yalnız kalan ancak Karabağ ve etrafında yeni topraklar işgal eden Ermeniler yeni stratejiler geliştirmeye yönelmiştir. Karabağ'daki ayrılıkçı Ermeniler yeni bir devlet kurdukları iddiasıyla AGİK toplantılarına bu statüyle katılmak istediklerini bildirmiş, bir bakıma Azerbaycan'ın istediği gibi seyreden AGİK toplantılarının geleceğini ipotek altına almaya çalışmıştır.

Nitekim Ermeniler bu isteklerinde başarıya ulaşmıştır. Bir yandan AGİK toplantılarının bir sonraki ayağı ertelenirken, diğer yandan Elçibey hükümetinin uluslararası alanda da sıkıntıya düşmüştür. Zira savaşta toprak kaybını engelleyemeyen Elçibey hükümeti, uluslararası alanda da Ermenilerin uyguladığı siyaseti durdurmayı başaramamış, ülkenin toprak bütünlüğünü uluslararası hukuk çerçevesinde güvenceye alamamıştır. Kelbecer'in işgali konusunda uluslararası kamuoyunda başlatılan yoğun çalışmalar sonucunda başta ABD olmak üzere birçok Avrupa devleti çeşitli seviyede Ermeni işgalini kınayan açıklamalarda bulunmuştur. ABD ve

[33] *Los Angeles Times*, March 14, 1992.
[34] Nazım Cafersoy, *Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası* (Ankara: ASAM Yayınları, 2001), 80.

İngiltere Ermeniler üzerinde baskı kurmaya çalışsa da bunda muvaffak olamamış, Ermeniler geri adım atmamıştır.[35]

12 Mayıs 1994'te ateşkesin imzalanmasına nail olan Aliyev, kısa sürede iç siyasette de istikrarı sağlamış ve Karabağ probleminin çözümüne yönelmiştir. Bu noktada AGİT ve diğer uluslararası güçlerle işbirliğine gitmiştir. Bu çerçevede AGİT aracılığıyla problemin çözümüne ilişkin yeni bir plan hazırlanmıştır. Sorunun başlangıcının 1988 olduğu düşünüldüğünde, 1996 yılındaki bu planın hazırlanmasında Aliyev'in istikrarlı iç ve dış politikasının tesiri inkâr edilmez bir gerçektir. Bu planda: "Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki anlaşmazlığa son verilmesi, Karabağ'a maksimum özerklik tanınması, Karabağlı Ermeni ve Azerilerin hayat güvenliğinin sağlanması" gibi temel unsurlar yer almıştır. Aynı şekilde Aliyev hükümetinin yürüttüğü olumlu lobi faaliyetleriyle elli üç devlet tarafından bu plan kabul edilmiş olsa da, Ermenistan yönetimi yayılmacı siyasetine uymadığından bu planı kabul etmekten kaçınmıştır. [36]

11 Eylül sonrasında büyük güçlerin bölge devletlerine yaklaşımlarında değişimler gözlemlenmiştir. Özellikle Azerbaycan'ın uluslararası terörizmle mücadeleye tam destek vermesinin bu değişimde etkisi büyük olmuştur. Başta ABD olmak üzere birçok Batılı devlet Azerbaycan'a karşı daha ılımlı söylemlerde bulunurken, giderek Rusya'ya yaklaşan Ermenistan'a karşı ise politikalarında nispi bir sertleşme görülmüştür. Bu gelişmelere karşın Ermeni lobisi gerek ABD'de gerekse Avrupa ülkelerindeki faaliyetlerine hız vermiş bu politikaları dengelemeye çalışmıştır.[37]

Son dönemde ikili ve çok taraflı görüşmelerle soruna çözüm bulunmaya çalışılsa da özellikle Ermeni tarafının kalıcı bir çözümden kaçması

[35] Dennis Sammut, "Müsteqillik Elde Edenden Sonra Azerbaycan'ın Harici Siyaseti," *Azerbaijan Focus* 1/1 (2009): 143.
[36] Ramiz Mehdiyev, *Azerbaycan, Küreselleşmenin Talepleri* (İstanbul: DA Yayıncılık, 2005), 220-221.
[37] Samir Guliyev, "Azerbaycan-ABD İlişkilerinde Karabağ Sorunu," içinde *Karabağ: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz* (Bakı: QÜ Yayınları, 2010), 467.

nedeniyle herhangi bir çözüm mümkün görünmemektedir. Bu durum özellikle Azeri tarafında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Ciddi bir iç kamuoyu baskısına uğrayan İlham Aliyev, problemin uzamasından kaynaklanan sorunlardan kurtulmak için ülke çapında seferberlik ilan etmiştir. Bir yandan ülke ekonomisini iyileştirmek için kalkınma planı kabul edilip uygulamaya konulmuş, diğer yandan askeri bütçeyi artırarak neredeyse Ermenistan bütçesine yakın bir meblağa ulaştırmıştır. Diğer taraftan Karabağ konusundaki siyasette görünür oranda sertleşme meydana gelmiş ve gerekirse savaşa gidilebileceği mesajları verilmiştir.[38] Ermeni tarafı ise Ter-Petrosyan ve Koçaryan döneminden sonra Sarkisyan'la fiili kazanımlarını resmi kazanıma dönüştürme çabası içerisindedir. Karabağlı ve Karabağ Savaşı'nın aktif katılımcısı olan devlet başkanları Ermeni Diaspora'sının da desteğiyle Karabağ'ı kaybetmemek için her türlü hileli oyunlara başvurmaktadır. Ülke bu politikaların sonucunda tamamen Rusya'ya angaje olmuş, tüm ekonomik ve doğal kaynaklarını Rusya'ya kaptırmıştır. Bu nedenle Rusya'ya rağmen bir siyaset izlemesi zor gözükmektedir.[39]

Şu anda Karabağ çatışması ne barış ne savaş durumu olarak tanımlanamaz. Genel şartlara bakıldığında sorun "donmuş çatışma" olarak tanımlanabilir. Sorunun çözümü yani pozitif barış için öncelikle barış inşası, sonrasında (*post peace-building*) uzlaşma, çatışmanın transformasyonu, işbirliği ve hatta bütünleşmeye doğru giden yolda yeterli adım atılmamıştır.

Karabağ çatışmasının çözülememesinin temel nedenlerini siyasi, ekonomik ve uluslararası boyutlarda ele almak mümkündür. Azerbaycan ve Ermenistan siyasi liderliği Dağlık Karabağ sorununu sürekli olarak iç politika aracı olarak kullanmaktadır. Her iki devlette de iç kamuoyunun en fazla ilgilendiği konu Karabağ çatışmasıdır ve bu soruna ilişkin her türlü

[38] Elmar Memmedyarov, "Hazar Regiyonu için Yeni Yol," *Türk Siyaseti Toplusu* 6 3 (2007): 6.
[39] Yılmaz, "Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler Çerçevesinde Güney Kafkasya," içinde *Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2,* ed. İhsan Çomak (İstanbul: Tasam Yayınları, 2009), 147.

adım yakından takip edilmektedir. Bu nedenle hükümetler, toplumu ve diğer baskı unsurlarını iktidar ve faaliyetlerinden uzak tutabilmek için bu sorunu bir siyasi malzemeye çevirmiştir. Bu durum hükümetlerin işini kolaylaştırmakta ve iktidarda kalabilmenin temel kaynağı haline gelmiş durumdadır.

Ekonomik olarak bakıldığında ise Karabağ sorunu her iki ülkede ekonomi alanında yeni bir elit kitlenin oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle dış yardımlar ve bunların ülke içindeki dağıtımı ekonomik bir sektör oluşturmuştur. Ortaya çıkan bu yeni ekonomik elit, sorunun çözülmesi konusunda isteksiz davranmakta hatta direnç göstermektedir. Bu da sorunun çözümü konusunda önemli bir engel olarak gözükmektedir.

Sosyal açıdan bakıldığında ise etnik ve dini sorunlar ön plana çıkmaktadır. Ermeniler bölgenin Ermenileştirilmesi politikasını uzun yıllardır uygulamaktadır. 1987 yılında Ermenistan'daki tüm Azerilerin çoğunluğunu oluşturduğu Müslüman unsurların sürülmesiyle başlayan etnik temizlik siyaseti, 1990'la birlikte Dağlık Karabağ topraklarına sıçramıştır. Bölgede uygulanan katliamlar, Müslüman halkın korkutularak bölgeyi boşaltması amacını güdüyordu ve bunda da başarılı olunmuştur. Dağlık Karabağ, Müslüman gruplar tarafından boşaltılmış ve sadece Ermenilerin yaşadığı bir bölge haline gelmiştir. Bu süreçte dini unsurlar birer baskı aracı olarak kullanılmış ve Ermeniler, Karabağ savaşının yeni bir haçlı seferi olduğunu Batı'ya kabul ettirmeye çalışmıştır. Bunun Batı'daki olumlu yansımaları görülmüş ve Batılılar Karabağ savaşının suçlusunu hep Müslüman unsurlarda görmüş ve bu bağlamda uygulamalarda bulunmuştur. ABD tarafından kabul edilen 907 nolu karar bunun açık göstergelerinden biridir.

Gelinen noktada Karabağ çatışmasının çözümü için büyük çaba gerekmektedir. Ayrıca sorunun çözümü için doğru metodun tespiti ve sürecin sıkı kontrolü şarttır. Çatışmaların çözümlenmesinde genellikle realist teorilere başvurulsa da Karabağ çatışmasının çözümlenmesinde Temel İnsan İhtiyaçları ve Psiko-Analitik ve Psiko-Tarih yaklaşımlar ile bu analizlere paralel farklı çatışma çözüm yöntemlerine de başvurulabilir.

Hiç kuşkusuz çatışma çözümlemelerinde en çok kullanılan yöntem sorun çözme çalıştaylarıdır (*problem-solving workshops*). Dağlık Karabağ çatışmasında da çatışan iki etnik gruptan önemli karar vericiler, kanaat önderleri ve hatta vatandaşlar süreci sadece yönetmekle görevli olan üçüncü taraf ile birlikte ilk önce çatışmayı derinliğine analiz etmelidir. Taraflar çatışmanın görünen ve görünmeyen nedenlerini, faktörlerini ve unsurları belirledikten sonra, üçüncü tarafın yardımı ile hiçbir bağlayıcılığı olmayan ve özgür bir tartışma ortamında bir araya gelmeli ve karşılıklı şekilde fikir teatisinde bulunmalıdır. Böylelikle tarafların talepleri, bu taleplerin sınırları ve karşı tarafın taleplerine gösterebileceği toleransın ölçüsü tespit edilecektir.

Bu süreçte, tarafların çatışmayı başka açılardan görmelerini sağlayacak barışı sağlama (*peace making*) ve barış inşası (*peace building*) faaliyetlerinin özellikle devlet dışı örgütler kanalıyla daha etkin ve yaygın kullanılması sağlanmalıdır. Ayrıca sorunun anlaşılması ve çözüme doğru hareket için kamu diplomasisi kanallarının açık olması sağlanmalıdır. Karabağ sorununun tarafsız üçüncü tarafların liderliğinde, sorunun tüm taraflarının katılabildiği ve kendilerini rahat bir şekilde ifade edebildikleri sorun çözme çalıştayları ile anlaşılması gerekmektedir. "Donmuş çatışma"[40] olarak tanımlanabilecek Dağlık Karabağ sorununda "felaket diplomasisi" (*disaster diplomacy*) gibi yenilikçi ve beklenmedik olayları katalizör gibi kullanarak çatışan tarafların yakınlaştırılması ve uzlaşma sürecine (*reconciliation*) başlanması sağlanmalıdır.

Sonuç ve Teklifler

Kafkasya'daki çatışmaları ne barış ne savaş durumu olarak belirtmek mümkündür. Bu çatışmalar bugün "donmuş çatışmalar" olarak tanımlanabilir. Dağlık Karabağ sorunu negatif barışa, Abhazya ve Güney Osetya problemi ise zaman zaman sıcak çatışmaya dönüşebilmektedir. Ne

[40] Aytan Gahramanova, *Peace Strategies in "Frozen" Ethno-Territorial Conflicts: Integrating Reconciliation Into Conflict Management The Case Of Nagorno-Karabakh*, (Mannheim: 2007), erişim tarihi 15.09.2011, http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/wp/wp-103.pdf.

yazık ki pozitif barışa doğru özellikle barış inşası sonrası sağlanması zor olan uzlaşmaya, çatışmanın transformasyonuna, işbirliğine ve hatta bütünleşmeye doğru giden yolda yeterince adım atılmamıştır.

Bununla birlikte çatışma çözümlemesi aracılığıyla sorunun çözüme kavuşturulması mümkündür. Bu konuda AB iyi bir örnektir. Zira iki büyük Dünya Savaşı ve hatta Soğuk Savaş boyunca birbirine karşı savaşmış ve çatışmaya girmiş uluslar bugün Avrupa Barışı çerçevesinde bir araya gelmiştir. Bu durum Kafkasya için uzun dönemde de olsa mümkündür.

Geleneksel uluslararası barışı sağlama yöntemleri arasında en eski ve en temel olanlardan biri diplomasidir. Bununla beraber çatışmaların çözümü için temel insan ihtiyaçları, psiko-analitik ve psiko-tarih yaklaşımları ile bu analizlere paralel çatışma çözüm yöntemleri de kullanılmaktadır.

Hiç kuşkusuz çatışma çözümlemelerinde en çok kullanılan yöntem sorun çözme çalıştaylarıdır. Kafkasya çatışmaları için de bu yöntem kullanılabilir. Bu çalıştaylar 1970'li yıllarda başta Burton olmak üzere Kelman, Fisher, Volkan gibi bilim insanları tarafından kullanılmıştır. Burada temel unsur, çatışan tarafların tarafsız bir üçüncü taraf liderliğinde çatışma çözümü süreçlerinin kontrol edildiği ortamda bir araya gelmeleridir. Çatışan iki gruptan karar vericiler, kanaat önderleri ve hatta vatandaşlar süreci sadece yönetmekle görevli olan üçüncü taraf ile birlikte ilk önce çatışmanın analizini yapmaktadır.

Bu analiz yapılırken çatışmanın görünen nedenleri, faktörleri ve unsurları yanında çatışmanın görünmeyen unsurları da ortaya çıkarılmaktadır. Tarafsız üçüncü tarafın süreci yönettiği ve hiçbir bağlayıcılığı olmayan özgür bir tartışma ortamı oluşturulmaktadır. Bu yöntemin en çok kullanıldığı çatışmalar Kıbrıs çatışması ve Arap-İsrail çatışmasıdır.

Bu çalıştaylar ile ulaşılabilecek sonucu anlamak için bir anekdottan bahsetmekte yarar var. İki kız kardeş bir portakal konusunda kavga etmişler. Her iki kız kardeş de portakalı istemektedir. Temel olarak çözüm,

portakalın ikiye bölünmesidir. Fakat iki kız kardeş birbirleriyle konuştukça aslında portakalı bölmeden ve her iki tarafın ihtiyacını karşılayacak bir çözüme ulaşmışlardır. Zira kız kardeşlerden birisinin kek yapmak için kabuğuna, diğerinin ise suyuna ihtiyacı vardır. Böylece farklı ihtiyaçlar karşılanarak çatışma çözülmüş ve her iki tarafta kazanmıştır. Görüldüğü gibi çatışmalara yapıcı çözümler bulmak mümkündür. Aynı şekilde Kafkasya çatışmalarının taraflarının ihtiyaçları ve bunların karşılanması yolları bulunarak sorunun çözülmesi mümkündür. Bu açıklamalar ışığında Kafkasya çatışmaları için öngörülebilecek çözüm önerileri aşağıdaki gibidir:

1- Çatışma çözümlemelerinde kavga ve kaçma (*fight and flight*) temel yol olarak kullanılmaktadır. Kavga ve kaçma yöntemi kazan-kaybet (*win-lose*) ya da kaybet-kazan (*lose-win*) çözümüne yöneliktir. Kafkasya çatışmaları için bu yöntemler içerisinde sorunun tüm taraflarını memnun edecek bir metot olan kazan-kazan (*win-win*) metodu kullanılmalıdır. Kazan-kazan çözümüne ulaşmak için tek-taraflı (tehdit, geri çekilme, kaçınma), iki-taraflı (müzakere ve pazarlık) ve çok taraflı (arabuluculuk, barış kurma) çatışma çözüm metotları kullanılmalıdır. Aksi takdirde sorunların kalıcı bir barışa kavuşturulması mümkün gözükmemektedir.

2- Çatışmaların çözüme kavuşturulmasında bir başka yol Anatol Rapoport'un ifade ettiği[41] tarafların kavga etmesi, oyun oynaması ve tartışmasıdır. Yani taraflar gerginliği iyice tırmandırarak mutlak ve fiili sonuca yönelmekte ve taraflardan birinin yenildiği bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Fakat birçok çatışma, evin ateş alması metaforunda olduğu gibi çözüm için uygun değildir. Özellikle Kafkasya için bu tarz bir yaklaşım sadece bölge ülkelerini değil tüm dünyayı içine çekebilecek bir anafora dönüşme riskini taşımaktadır. Bunun yerine Zartman'ın olgun zaman (*ripe moment*) kavramından yola çıkarak, çatışmaların tırmanmasından sonra çatışan tarafların karşılıklı olarak donma

[41] Anatol Rapoport, *Fights, Games, and Debates* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1960).

noktasına (*stalemate*) ulaşmalarını beklemek gerekmektedir. Böylece karşılıklı yitirilen güvenin sağlanması için gerekli süre ve etkileşimin sağlanması olanağı mevcuttur.

3- Kafkasya çatışmalarının çözümünde taraflar acele etmemeli, çatışmalar donma noktasına ulaştıktan sonra, çatışan tarafların kabul edebileceği bir uluslararası ya da bireysel arabulucu tayin edilmelidir. Arabuluculuk görevi uluslararası örgütlere (BM, AGİT, AB) ya da çatışan tarafların tamamının saygı göstereceği bireysel arabuluculara (eski İngiliz Başbakanı Tony Blair ya da eski ABD Başkanı Bill Clinton vb.) da verilebilir.

4- Kafkasya çatışmalarının kalıcı çözüme kavuşturulabilmesi için iç kamuoyu baskısından kurtulmak zorunludur. Bu nedenle tarafların arabulucu liderliğinde, herhangi bir etki altında kalmayacakları uzak bir ülkede görüşmeleri gereklidir. Görüşmelerin başarılı olabilmesi için kesin sonuca ulaşılana kadar görüşmelere son verilmemesi ve görüşmeden dışarıya hiçbir bilgi sızdırılmaması da sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Aspektı Gruzino-Abhazskova Konflikta-12 [Gürcü-Abhaz Çatışmasının Yansımaları-12]. Russia's Rol: Realities and Myths, Conference Proceedings: Moscow, June 28-29, 2005, Irvayn, University of California, 2006. http://www.socsci.uci.edu/~cpb/progs/pdfs/aspect12.pdf.

Ataöv, Türkkaya. "Armenian Question-Conflict, Trauma, and Objectivity." SAM Paper No: 3/97. Erişim Tarihi 15.09.2011. www.sam.gov.tr/perceptions/sampapers/SAMPAPERN0397.pdf.

Azar, Edward, E. "Protracted International Conflicts: Ten Propositions." içinde *International Conflict Resolution-Theory and Practice*. Editörler Edward E. Azar, John W Burton. Sussex: Wheatsheaf Books, 1986.

Burton, John. *Violence Explained.* Manchester: Manchester University Press, 1997.

Cafersoy, Nazım. *Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası.* Ankara: ASAM Yayınları, 2001.

Cerman, Treysi. "Abhaziya i Yujnaya Osetiya: Stolknoveniya Rasisykih i Gurizinskix interesov [Abhazya ve Güney Osetya: Gürcü ve Rus Menfaatlerinin Açıklaması]." *Russie Nei Vision* No 11.

Cunnigham, William (B.J.) "Violent Conflict in Northern Ireland: Complex Life at the Edge of Chaos." 2001 National Conference on Peacemaking and Conflict Resolution (NCPCR) Research and Higher Education Symposium, June 7-10, 2001, George Mason University, Fairfax, VA. Erişim Tarihi 20.09.2011. http://cain.ulst.ac.uk/conflict/cunningham01.pdf.

Gahramanova, Aytan. *Peace Stragegies in "Frozen" Ethno-Territorial Conflicts: Integrating Reconciliation Into Conflict Management The Case Of Nagorno-Karabakh*. Mannheim: 2007. Erişim Tarihi 15.09.2011. http://www.mzes.uni-mannheim.de/publications/wp/wp-103.pdf.

Gasımov, Musa. *Uluslararası İlişkiler Sisteminde Azerbaycan (1991-1995)*. Bakı: Genclik Yayınevi, 1995.

Guliyev, Samir. "Azerbaycan-ABD İlişkilerinde Karabağ Sorunu." içinde *Karabağ: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz.* Bakı: QÜ yayınları, 2010.

İbadov, Adalet. "Dağlık Karabağ'da Ermenilerin Kendi Kaderini Tayin Hakkı." içinde *Karabağ: Bildiklerimiz ve Bilmediklerimiz.* Baku: Beynelhalk Münakaşaları Araştıma Merkezi Yayınları, 2010.

Kanbolat, Hasan. "Abhazya ve Güney Osetya Sorunu Çatışmaya Yönelebilir mi?" *Stratejik Analiz* (Haziran 2008): 74-79.

Kelman, Herbert C. "Social-Psychological Dimensions of International Conflict." içinde *Peacemaking in International Conflict: Methods and Techniques.* Editör I. William Zartman and J. Lewis Rasmussen. Washington D.C.: USIP Pres, 1997.

King, Charles. "The five-day war." *Foreign Affairs* Vol 87 No 6 (2008): 2-11.

Los Angeles Times, March 14, 1992.

Mack, John E. "Psychodynamics among National Groups in Conflict." içinde *The Psychodynamics of International Relationships: Volume I: Concepts and Theories.* Editörler Vamik Volkan, Demetrios A. Julius and Joseph V. Montville. Lexington: Lexington Books, 1990.

Maslow, Abraham. *Motivation and Personality*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company, 1954.

Mehdiyev, Ramiz. *Azerbaycan, Küreselleşmenin Talepleri.* İstanbul: DA Yayıncılık, 2005.

Memmedyarov, Elmar. "Hazar Regiyonu için Yeni Yol." *Türk Siyaseti Toplusu* Cilt 6 No 3 (2007): 6.

Montvile, Joseph V. "The Healing Function in Political Conflict Resolution." içinde *Conflict Resolution Theory and Practice: Integration and Application.* Editörler Dennis J.D. Sandole and Hugo van der Merwe Manchester: Manchester University Press, 1993.

Özbay, Fatih. "Tarihsel Süreç İçerisinde Güney Osetya Sorunu." Erişim Tarihi 10.09.2011. http://www.bilgesam.org/tr/boelgesel-aratrmalar/kafkaslar/153-tarihsel-suerec-cerisinde-gueney-osetya-sorunu.html.

Ramezanzadeh, Abdollah. "Irans Role as Mediator in Nagorna Karabagh Crisis," içinde *Contested Borders in the Caucasus*. Editör Bruno Coppieters. VUB University Press, 1996. Erişim Tarihi 12.11.2009. http://poli.vub.ac.be/publi/ContBorders/eng/ch0701.htm.

Rapoport, Anatol. *Fights, Games, and Debates.* Ann Arbor: University of Michigan Press, 1960.

Sammut, Dennis. "Müsteqillik Elde Edenden Sonra Azerbaycan'ın Harici Siyaseti." *Azerbaijan Focus* No 1/1 (2009): 143.

Sandole, Dennis J. D. "Virulent Ethnocentrism: A Major Challenge for Transformational Conflict Resolution and Peacebuilding in the Post-Cold War." *The Global Review of Ethnopolitics* Vol 1 No 4 (June 2002): 4-27. Erişim Tarihi 20.09.2011.

www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_I/issue.../sandole.pdf.

Sandole, Dennnis J.D. "A Comprehensive Mapping of Conflict and Conflict Resolution: Three Pillar Approach." *Peace and Conflict Studies* Vol 5 No 2 (December 1998). Erişim Tarihi 20.09.2011. http://www.gmu.edu/programs/icar/ pcs/sandole.htm.

Sandole. Dennnis J.D. "A Comprehensive Mapping of Conflict and Conflict Resolution: Three Pillar Approach." *Peace and Conflict Studies* Vol 5 No 2 (December 1998). Erişim Tarihi 20.09.2011. http://www.gmu.edu/programs/ icar/pcs/sandole.htm.

Sites, Paul. *Control: The Basis of Social Order*. New York; Associated Faculty Press, 1973.

Stephen Sestanovich. "What has Moscow done?" *Foreign Affairs* Cilt 87 No 6 (2008): 12-29.

Volkan, Vamık D. *The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to International Relationships*. New Jersey: Northvale and London: Jason Aronson, 1988.

Volkan, Vamık D. "Large Group Identity and Chosen Trauma." *Psychoanalysis: Downunder, The Online Journal of the Australian Psychoanalytical Society* Issue 6 (December 2005). Erişim Tarihi 14.09.2011. http://psychoanalysis.mylithio.com/downunder/backissues/6/427/large_group_vv.

Volkan, Vamık D. "Large Group Identity and Chosen Trauma." *Psychoanalysis: Downunder, The Online Journal of the Australian Psychoanalytical Society* Issue 6 (December 2005). Erişim Tarihi 14.09.2011.

http://psychoanalysis.mylithio.com/downunder/backissues/6/427/largegroup_vv.

Volkan, Vamık D. "The Need to Have Enemies and Allies: A Developmental Approach." *Political Psychology* Vol 6 No 2 (June 1985): 219-245.

Waltz, Kenneth. N. *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press, 1959.

Yılmaz, Muzaffer Ercan. "Ethnic Identity and Ethnic Conflicts." *Akademik Bakış Dergisi* 21 (Temmuz-Agustos-Eylül 2010). Erişim Tarihi 15.09.2011. www.akademikbakis.org/21/10.pdf.

Yılmaz, Reha. "Rus Dış Politikasında Yeni Yönelimler Çerçevesinde Güney Kafkasya." içinde *Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2*. Editör İhsan Çomak. İstanbul: Tasam Yayınları, 2009.

Аспекты Грузино-Абхазского Конфликта-14 [Gürcü-Abhaz Çatışmasının Yansımaları-14]. Editörler Paula Garb, Walter Kaufmann. Irvine Center for Citizen Peacebuilding University of California, 2008.

Алла Алексеевна, *Государства Южного Кавказа и Россия*. Erişim Tarihi 10.09.2011. http://gpf-europe.ru/upload/iblock/e70/south_caucasus_russia.pdf.

Вооружённый конфликт в Южной Осетии и его последствия [Güney Osetya'da silahlı Çatışma ve Yansımaları]. М.: Красная звезда, 2009.

Проблемы безопасности на Южном Кавказе: российско-грузинские отношения и перспективыдолгосрочного урегулирования грузино-абхазскогои грузино-югоосетинского конфликтов, [Güney Kafkasya'da Güvenlik Problemleri], Аналитические Доклады выпуск 3(27), июнь 2011, Москва МГИМО – Университет, 2011.

Себастьян Пейруз, "Перед лицом сепаратизма: Европейский Союз, Средняя Азия и уйгурский вопрос [Ayrılıkçılık problemi: AB, Orta Asya ve Uygur problemi]." *EU-CENTRAL ASIA MONITORING* No 4 (Апрель 2009): 2-3. http://www.eucentralasia.eu/fileadmin/user_upload/PDF_RU/Policy_Briefs_RU/ brief_Peyoruse_rus-small.pdf.

Фролов, Александр. "Россия и Грузия: некоторые итоги конфликта [Rusya ve Gürcistan: Bazı Çatışma Sebepleri]." *Власть* , 10 (2008).

FRANSA'NIN ETNİK KİMLİK SORUNLARINA POLİTİK-PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM: KORSİKA ÖRNEĞİ

Bilgehan EMEKLİER
Galatasaray Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi

FRANSA'NIN ETNİK KİMLİK SORUNLARINA POLİTİK-PSİKOLOJİK BİR YAKLAŞIM: KORSİKA ÖRNEĞİ

II. Dünya Savaşının ardından yükselen milliyetçilik akımlarının etkisiyle artmaya başlayan etnik kimlik talepleri, 1970'lerden itibaren kurulan şiddet örgütleriyle ayrılıkçı bir karaktere bürünmüştür. İki bloklu statik yapıda dondurulan ya da ertelenen birçok etnik sorun, Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan boşlukta yeniden gündeme gelmiştir. Uluslararası sistemin dinamikleştiği Soğuk Savaş sonrası konjonktürde kimlik sorgulamaları ve bunalımları yaşanmış; yeni kimlik arayışları ve tanımlamaları, haritaların değiştiği ve yeniden şekillendiği kanlı çatışmalarla sonuçlanmıştır. 1990'larda jeopolitik ve jeokültürel kopmalar yaşayan Yugoslavya ve SSCB'nin dağılma süreçleri, bu durumun güncel örneklerini oluşturmuştur. Çatışma ya da savaşa dönüşme potansiyeline sahip etnik kimlik problemleri, sadece federal ya da konfederal devlet yapılanmalarında değil, aynı zamanda üniter ulus-devlet modelinde de ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında beliren ve 11 Eylül saldırılarıyla somutlaşan asimetrik güç bileşenleri ve tehdit unsurları, klasik güvenlik paradigmasının sorgulanmasına neden olmakta ve yeni güvenlik gündeminin ontolojisini belirlemektedir. Bu çerçevede etnik kimlik problemleri ve çatışmaları üzerine odaklanan etnisite çalışmaları, güvenlik literatürünün ilgi alanı haline gelmiştir. Günümüzde etnik kimlik sorunları, evrenselleşme ve yerelleşmeyi aynı anda içeren

küreselleşme olgusuyla birlikte ivme kazanmıştır. Kimlikler, bir yandan evrenselleşmeyle dışa açılarak bütünleşmekte ve "dünya toplumunu" oluşturmakta; diğer yandan ise yerelleşmeyle içe kapanarak ayrışmakta ve "yerel topluluklara" dönüşmektedir. Glokalizasyon (*glocalization/globalocalization*)[1] kavramının özetlediği bu psikolojik ve sosyolojik sıkışmışlık, *Gemeinschaft* ile *Gesellschaft* arasındaki paradoksal ilişkiye benzemektedir.

Küreselleşmenin kendine özgü dikotomisini ortaya koyan bir tanımlama olarak glokalizasyon, bir boyutuyla etnik-yerel kimlikleri, başka bir boyutuyla da "dünya vatandaşlığını" ifade etmektedir. Hem parçalanmayı (*fragmentation*) hem de bütünleşmeyi (*integration*) ortaya çıkaran bu eklektik süreç, ulus-devlet yapılarına tehdit oluşturmaktadır. Zira bireyler, bir yanıyla küreselleşmenin etkisiyle tek tipleşirken, bir yanıyla da yerelleşmenin etkisiyle etnik-kültürel değerlerine sarılarak etnik kimliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bir taraftan benzeşen diğer taraftan da farklılaşan kimlikler yabancılaşma yaşayabilmektedir. Kimliklerin yaşadıkları anomiler ve kültürel travmalar, etnik sorunlara dönüşmekte; etnik problemlerin neden olduğu güven bunalımları ise çatışmalara yol açmaktadır.

Etnik sorunlar ve çatışmalar, çoğu zaman Afrika, Balkan ve Ortadoğu ülkeleri ile özdeşleştirilmektedir. Oysaki etnisiteye dayalı talepler ve yapısal şiddet, Batı ülkelerinin de temel sorunlarından birini teşkil etmektedir. İngiltere, İspanya ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde tarihsel sürekliliği bulunan etnik kültürel talepler söz konusudur ve bu talepleri dile getiren etnik ayrılıkçı örgütler bulunmaktadır. Örneğin Fransa'da Brötonlar, Alsaslılar, Basklar, Katalanlar ve Korsikalılar gibi birçok etnik grup vardır. Bu etnisiteler arasında Korsikalılar, hukuki-idari alanlarda özerkliklerinin artırılması ve başta dil olmak üzere kültürel alanlarda anayasal haklarının genişletilmesi yönündeki talepleriyle öne çıkmaktadır. Korsikalılar, otonomi hakları bakımından Fransa'da en

[1] Roland Robertson, "Time-Space and Homogeneity", içinde *Global Modernities*, ed. Mike Featherstone, Scott Lash, Roland Robertson, (London: Sage Publications, 1995), 25.

ayrıcalıklı statüye sahip olmalarına rağmen Fransızlardan farklı olan tarihi, kültürü ve dili nedeniyle daha fazla özerklik veya bağımsızlık istemekte; bağımsız Korsika amacıyla hareket eden etnik ayrılıkçı örgütler, şiddet eylemleriyle Fransa için tehdit unsuru oluşturmaktadır. Fransa'nın en yoksul bölgelerinden olan Korsika, hem farklı etnik kimliğiyle hem de Fransa anakarasından kopuk coğrafi konumuyla Fransa için önemli sorunlardan biridir. Korsikalı kimliği, Fransa'daki etnik gruplar arasında kimlik bilinci en yüksek ve Fransa için en problemli olanıdır.

Bu çalışmanın amacı, Fransa'nın etnik kimlik problemlerinin başında gelen Korsika sorununu politik-psikolojik açıdan analiz etmektir. Çalışmada öncelikle kavramsal olarak etnisite, etnik grup ve etnik kimlik incelenecek; etnik sorunları ve çatışmaları açıklayan politik psikoloji kuramlarına yer verilecektir. Ardından kimlik oluşumundaki zaman ve mekân faktörleri göz önünde bulundurularak, Korsika coğrafyası ve tarihinin Korsikalı kimliği üzerindeki etkisi anlatılacaktır. Sonrasında Korsika sorununun gelişimi, etnik-milliyetçiliğin yükselmesi ve ayrılıkçı örgütlerin eylemleri üzerinde durulacaktır. Son olarak ise Fransa'nın bu kronik sorunda nasıl bir strateji ve politika izlediğine değinilecektir.

Kavramsal Çerçeve: Etnisite, Etnik Grup ve Etnik Kimlik

"Etnik" kelimesi, "halk" anlamına gelen Yunanca "*ethnos*" kelimesinden türetilmiştir.[2] Etimolojik kökeni *ethnos*'a dayanan "etnisite" (*ethnicity*) kavramı, 19. yüzyılın ortalarından itibaren "ırksal" özellikler anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Etnisite, bugün hâlâ günlük dilde çoğunlukla "ırk ilişkileri" referans gösterilerek kullanılmaktadır.[3] Oysa kavramsal açıdan etnisite ile ırk arasında önemli

[2] "Etnik" kelimesi, aynı zamanda "topluluk", "insanlar" ya da "kabile" anlamına gelmektedir; Vamık Volkan, *Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999), 31.

[3] Hüseyin Kalaycı, "Etnisite ve Ulus Karşılaştırması", *Doğu Batı*, 11 44 (2008): 104. Etnisite, günlük dilde azınlık durumu ve sorunlarını ifade etmek için de kullanılmaktadır. Etnisite ve azınlık kavramları arasındaki farklılık için bkz. Cahit Aslan, *Birey, Toplum,*

farklılıklar vardır. Buna göre ırk, bir grubun zihinsel niteliklerini belirleyen benzersiz kalıtsal biyolojik özelliklere sahip olduğu savunulan bir toplumsal grup olarak tanımlanmaktadır.[4] Bu kapsamda ırk ayrımı, insanların biyolojik özellikleri doğrultusunda farklı türlere bölünebilecekleri varsayımına dayanmaktadır. Söz konusu varsayıma göre fiziksel yapı, deri rengi, saç şekli veya yüz özelliklerindeki çeşitlilik gibi genetik unsurlar, insanları farklılaştıran ırksal göstergeler olarak düşünülmektedir.[5]

Etnisite kavramının tanımı konusunda farklı bakış açıları vardır.[6] Etnisite, "primordiyal" (*primordial*)[7] ve "araçsalcı" (*instrumental*) yaklaşım olmak üzere iki kuramsal perspektif çerçevesinde ele

Devlet: Kavramsallaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite, (Adana: Karahan Kitabevi, 2004), 13.

[4] Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), 42-43.

[5] Volkan, *Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre*, 32-33. Bu varsayımı reddeden düşünürler de vardır. Nitekim sosyolog Anthony Giddens, ırk tanımına karşı çıkarak, ırkçılığın biyolojik özelliklere dayalı önyargılardan oluştuğunu ileri sürmektedir. Giddens, aslında insanlar arasında sadece fiziksel farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların ise kesinlikle ırksal farklılıklar olmadığını ifade etmektedir. Giddens'a göre "ırklar yoktur, yalnızca insanlar arasındaki bir dizi fiziksel farklılık vardır. (…) Irkçılık, toplumsal olarak önemli fiziksel ayrımlara dayanan bir önyargıdır." Anthony Giddens, *Sosyoloji*, (Ankara: Ayraç Yayınları, 2000), s. 226.

[6] Örneğin antropolog George De Vos, bir etnik grubu "aynı geleneklere sahip olan ve bu gelenekleri temas ettikleri diğer insanlarla paylaşmayan" insanlar olarak tanımlamıştır. De Vos'un "gelenekler" kavramı; dini inanç ve uygulamalar, dil, tarihsel süreklilik duygusu, ortak atalara sahip olma, ortak bir ana yurt ve ortak bir tarih gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Benzer şekilde Roger Scruton da etnik grubu "kuşaklar boyunca uzun süreli birliğin, karmaşık akrabalık ilişkilerinin, ortak kültürün, genellikle dinsel birlik ve genel bölgesel bağlılıkların aracılık ettiği" sabit bir grup olarak tanımlamaktadır. Buna karşın antropolog Howard Stein, etnisitenin doğal bir kategori olmadığını ve bir düşünce biçimi olduğunu ileri sürmüş ve sübjektif ölçütler üzerinde durmuştur. Vamık Volkan ise etnisiteyi şu şekilde tanımlamaktadır: "(…) Etnisitenin temelinde bir duygulanım durumunun yattığını söyleyebiliriz. Etnisite, insanları bilinç dışı ve simgesel olarak anneleri gibi ya da çocukluk çağında kendilerine bakan önemli kişiler gibi 'hissetikleri' kişilere bağlayan duyguları ve düşünceleri yansıtmaktadır. Bu nedenle etnisite, yalnızca temel duygusal düzeyde insani bir aidiyet duygusunu ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda 'başkası'nı 'bizim gibi' olmayan biri şeklinde tanımlayarak 'biz-lik'i tanımlar."; Vamık D. Volkan, *Körü Körüne İnanç*, çev. Özgür Karaçam, (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2005), 31-32.

[7] Primordiyal yaklaşım, Türkçe literatürde "ilkçi" yaklaşım olarak da kullanılmaktadır.

alınmaktadır.[8] Primordiyalist (*primordialists*) kuramcılara göre etnisite, "ilksel/asli" niteliğe sahip bir kavramdır ve zamanın dışında doğal olarak bulunmaktadır. Etnisitenin zaman-dışı ya da zamandan bağımsız bir yapısı olduğunu ileri süren bu sav, sosyo-biyolojiden de[9] bilimsel destek alarak, etnisiteyi insani varlığın verilerinden biri olarak kabul etmektedir.[10] Bu açıdan düşünüldüğünde etnisite *a priori'*dir.[11] Primordiyalizme göre etnisitenin ontolojik çerçevesini grubun ayırt edici geçmiş imajı ve geçmişe ait atavistik parametreleri oluşturmaktadır.[12] Daha açık bir ifadeyle primordiyalistlere göre etnisite; din, dil, akrabalık, doğum yeri, gelenek ve görenek gibi sabit verilerden oluşan bir bağlılık duygusu ve sosyal dayanışmadır.[13]

Primordiyalist kuramcılar, doğuştan edinilen etnisitenin tarihi ve toplumsal koşullardan bağımsız olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle primordiyal yaklaşımda etnisite sabit, statik ve somut bir olgudur. Bir başka deyişle primordiyalistler, etnisiteyi öznel bir "kan-soy bağı" algısına dayanan toplumsal bir kategori olarak tanımlamaktadır. Zaman ve mekândan bağımsız olan "kan bağı" algısı, etnik kimliği diğer toplumsal kategorilerden ayıran en temel özelliktir.[14] Primordiyal yaklaşım, her etnik kimliğin bir özü ya da bir ilk formu olduğunu varsaydığı için özcü (*essentialist*) bir karakteristiğe sahiptir.[15]

---

[8] Bu konuda ayrıntı için bkz. Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, (Ankara: Dost Kitabevi, 2002), 28-35 ve Anthony D. Smith, *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, çev. Derya Kömürcü, (İstanbul: Everest Yayınları, 2002), 23-33. Etnisitenin kavramsal ve teorik çerçevesi hakkında ayrıca bkz. John Hutchinson, Anthony D. Smith (ed.), *Ethnicity*, (New York: Oxford University Press, 1996), 3-104.

[9] Etnisiteyi sosyo-biyolojik açıdan inceleyen bir makale için bkz. Pierre Van Den Berghe, "A Socio-Biological Perspective", içinde *Nationalism*, ed. John Hutchinson, Anthony D. Smith, (New York: Oxford University Press,1994), 96-103.

[10] Smith, *Milli Kimlik*, 40.

[11] Smith, *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, 32.

[12] Hüsamettin İnaç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, (Ankara: Adres Yayınları, 2005), 32.

[13] Erol Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", *Doğu Batı* 11 44 (2008): 13-14.

[14] Şener Aktürk, "Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler", *Doğu Batı* 9 38 (2006): 24-25.

[15] İnaç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, 32.

Araçsalcı yaklaşım ise etnisitenin doğuştan kazanılmadığını savlamakta; etnisiteyi, zaman ve sosyo-politik koşullar tarafından inşa edilen toplumsal tasarımlar olarak varsaymaktadır. Dolayısıyla araçsalcılar, bir anlamda etnisitenin *a posteriori* boyutu üzerinde durmaktadır. Etnisiteyi grup içi ve grup dışı sosyal koşulların belirlediği varsayımına dayanan araçsalcı yaklaşım, etnisitenin durumsal olduğunu ileri sürmekte[16] ve "durumsal yaklaşım" olarak da nitelendirilmektedir. Araçsalcılara göre bir etnik gruba aidiyet, öznenin özgül durumuna bağlı olarak değişiklik gösteren algı, tutum ve duygularla ilgili bir konudur. Böylece bireyin durumu değiştikçe, grup aidiyeti de değişecektir. Başka bir ifadeyle en azından bireyin bağlı bulunduğu birçok kimlik ve söylemin o birey için önemi, farklı zaman ve durumlara göre değişiklik arz edecektir.[17]

Araçsalcı yaklaşımda etnik kimlikler; döneme, kültürlere, ekonomik ve siyasal koşullara, grup üyelerinin algılamalarına, bireylerin tutum, ihtiyaç ve önceliklerine göre değişim-dönüşüm içerisindedir. Bu nedenle araçsalcılar, primordiyalistlerin aksine etnik kimliklerin esnek ve dinamik olduğunu belirtmekte; etnisitede bir öz aranmaması gerektiğini ileri sürmektedir.[18] Araçsalcılara göre etnisitenin konjonktürel doğası, iktidar mücadelesinde siyasal çıkar ve amaçlarını gerçekleştirmek isteyen siyasal elitlerin bireyleri harekete geçirmede ya da kitleleri mobilize etmede etnisiteyi bir araç olarak kullanmalarına olanak sağlamaktadır.[19] Bu açıdan değerlendirildiğinde etnik kimlik de her toplumsal ve siyasal kimlik gibi sembolik bir inşa ya da sosyal bir tasarımdır.[20]

Primordiyal ve araçsalcı yaklaşımların bütünsel bir etnisite tanımı yaptığını söylemek zordur. Primordiyal yaklaşım, etnik grup dayanışmasının değişken yapısını tamamıyla göz ardı edip etnisiteyi statikleştirirken; araçsalcı yaklaşım ise etnik bağların rolünü konu dışı

[16] İnaç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, 32.
[17] Smith, *Milli Kimlik*, 41.
[18] Smith, *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, 28.
[19] Smith, *Milli Kimlik*, 40-41.
[20] Kalaycı, "Etnisite ve Ulus Karşılaştırması", 105.

bırakmıştır.[21] Aslında bu iki yaklaşımın öne sürdüğü tezlerin bir karışımı olan etnik kimlikler, özellikle siyasallaşma sürecinde şartlara göre iki yönünü de gösterir biçimde var olmaktadır.[22] Bu iki yaklaşım arasındaki sıkı bağı vurgulayan Anthony Smith, "bu iki uç nokta arasında" etnik kimliğin tarihi ve sembolik-kültürel parametrelerini ortaya koyan yaklaşımların bulunduğunu öne sürerek, kendi bakış açısının da böylesi bir yaklaşımın türevi olduğunu belirtmiştir.[23]

Smith'e göre etnik grup, "soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi bir ya da birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kültürel kolektif tiptir".[24] Etnik kimliğin etimolojik kökenini oluşturan *ethnie*; Smith'in terminolojisinde etnik grup ya da etnik topluluk olarak kullanılmakta ve ortak bir isim, soy miti, tarih, kültür ve bir toprakla özdeşleşen halk kategorisi, belirli bir kimlik ve dayanışma duygusu gibi bileşenlerden meydana gelen bir topluluk olarak tanımlanmaktadır.[25] Smith, etnik bir topluluğun genel tipolojik özelliklerini şu şekilde özetlemektedir: i- kolektif bir özel ad, ii- ortak bir soy miti, iii- paylaşılan tarihi anılar, iv- ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, v- özel bir "yurt" ile bağ (tarihi yurt ve ülkesel toprak anlamında), vi- nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu.[26]

Ayrıca Smith kabile, etnik grup ve ulus arasında aşağıda belirtilen özellikleri bulundurma kapasitesine dayalı bir korelasyon kurmaya çalışmış ve bu çerçevede bir başka tipoloji ortaya koymuştur: i- kültürel farklar, ii- serbest dolaşımın geçerli olduğu bir ülkesel toprak, iii- görece geniş büyüklük, iv- dış politik ilişkiler ağı (çatışma ve ittifaklar), v- gözle görülür bir grup duygusu ve sadakat anlayışı, vi- eşit vatandaşlık

[21] İnaç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, 32.
[22] Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", 14.
[23] Smith, *Milli Kimlik*, 41.
[24] Smith, *Milli Kimlik*, 41.
[25] Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 55.
[26] Smith, *Milli Kimlik*, 42. Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 45-57.

haklarıyla doğrudan üyelik müessesesi, vii- dikey ekonomik bütünleşme. Smith'in bu kategorizasyonuna göre kabile, söz konusu özelliklerden birinci ve ikinci maddelere ve buna ek olarak ortak akrabalık ağına sahipken; etnik grup ilk beş maddeyi, ulus ise hepsini kapsamaktadır. Buradan hareketle Smith, etnik grubun[27] ulus oluşturmanın bir önceki evresi, yani ön koşulu olduğunu belirtmekte ve hiçbir ulusun bir etnik kültür yaratmaksızın meydana getirilemeyeceğini vurgulamaktadır. Yabancı kurallara kolektif direnci simgeleyen ulusalcılığın ise ulusla birlikte ya da ulus olmaksızın da var olabileceğini eklemektedir.[28]

Kısaca ifade etmek gerekirse bir kimlik kategorisi olarak etnisite, kimlikleşmenin ve diğerleri tarafından kimlikleştirilme(me)nin bir bileşimidir.[29] Bu çerçevede bir kimlik inşası olarak etnisitenin, sübjektif

---

[27] Ulusal gruplar ile etnik gruplar, genellikle benzer karakteristik özellikleri göstermelerine karşın, ulusal grupları etnik gruplardan ayıran temel nokta; ulusal grupların bir bölgede yoğunlaşması, sosyal bakımdan bütünleşmiş olması ve kültürlerini belli bir düzeyde de olsa kurumsal olarak ifade etmesi gibi farklı karakteristikleri sergilemeleridir; Nafiz Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003), 70-71.

[28] İnaç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, 33. Smith'in bu kuramına göre yatay (*lateral*) ve dikey (*vertical*) olmak üzere iki tür etnik çekirdek vardır ve bu ikili ayrım, etnik kimliklerin ulusal kimliğe dönüşebilme potansiyeli ve kapasiteleri hakkında bilgi vermektedir. Yatay etnik topluluklar, meslek grupları ve bürokratik kesimleri kapsayan daha heterojen ve esnek bir gruba işaret ederken; dikey etnik topluluklar ise belirli bir toprağa, inanca ve kültüre aidiyeti yüksek ve etnik bağlılığın güçlü olduğu daha homojen topluluklardır. Bu konuda bkz. Smith, *Milli Kimlik*, 88-116 ve Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 110-127. Smith, Korsikalılar ile birlikte Baskların, Katalanların ve Brötonların dikey etni (*ethni*e) olduklarını belirtmektedir; Smith, *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*, 64.

[29] Aslan, *Birey, Toplum, Devlet: Kavramlaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite*, 8. Kimlik, varlığın bir tanımı, tasviri ve vasfıdır. Kimlik (aidiyet), "tanımlayan" ve "tanımlanan" olmak üzere iki unsurdan oluşur. Başka bir deyişle kimlik olgusu içinde bir "kimlik edinen" (ait olan), bir de "kimlik veren" (ait olunan) vardır. Kimliğiyle tanımlanan ya da kimliğe sahip olanı "kimlik edinen" (ait olan); kimlik edineni tanımlayan ya da ona kimliğini kazandırana ise "kimlik veren" (ait olunan) denilebilir. Kısacası kimlik, kimlik edinen ile kimlik verenin bir bileşimidir. Ayrıca kimlik, "başkalık" ya da "farklılık" ve "öteki" ile tanımlanır ve anlamlanır; A. Nuri Yurdusev, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", içinde *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*, ed. Atila Eralp, (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), 19-20. Dolayısıyla kimlik "öteki ile" ve "ötekine karşı" etkileşim yoluyla şekillenen sosyal bir olgu ve dinamik bir süreçtir; İnaç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, 15.

ve objektif parametrelerden meydana geldiği söylenebilir. Dil, din, semboller, mitoslar, coğrafya, yaşam tarzı, değerler, gelenek ve görenek[30] gibi bileşenler, etnisitenin objektif boyutunu oluştururken; aidiyet hissi, öteki algısı ve tarihi bilinç gibi bileşenler ise sübjektif boyutunu meydana getirmektedir. Etnisitenin sübjektif ve objektif yönleri aynı zamanda ayrı bir kimlik oluşumunun çerçevesini belirlemektedir.[31] Bu durumu örnekleyen birçok toplumsal olay ve olgu vardır. Etnisite üzerine yapılan çalışmalarda en çok atıfta bulunulan olaylardan biri Yugoslavya'nın dağılma sürecidir. Zira Güney Slav olarak kabul edilmelerine ve aynı dili konuşmalarına rağmen farklı olan tarihi deneyimleri, dini aidiyetleri ve kültürel kodları nedeniyle Ortodoks Sırp, Katolik Hırvat ve Müslüman Bosnalıların birbirinden ayrışmaları ve Yugoslavya haritasını sonlandırmaları, etnisitenin sübjektif ve objektif değişkenlerden oluştuğunu gösteren önemli bir örnek olarak güncelliğini korumaktadır.

Kuramsal Çerçeve: Etnik Sorunları ve Çatışmaları Açıklayan Teorik Yaklaşımlar ve Çözüm Stratejileri

Etnik sorun, "kendi"lerini ve "öteki"lerini köken, dil, din, ırk ve kültür gibi etnik unsurlarla ifade eden gruplar arasındaki kronik sosyo-politik anlaşmazlık ve cepheleşme olarak tanımlanabilir. Genellikle devlet ile etnik grup arasında ortaya çıkan etnik sorunlar; fiziksel, kültürel, teritoryal ve siyasal alanlardaki çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede etnik sorunları şu şekilde sınıflandırmak mümkündür: i- fiziksel açıdan devlet ile etnik grubun fiziksel varlığının çatışması, ii- teritoryal açıdan etnik grubun sınırları (*frontiers*) ile devletin sınırları (*boundries*) arasındaki çatışma, iii- kültürel açıdan etnik grubun ve devletin sembolleri ve kültürel kurumları arasındaki çatışma, iv- siyasal açıdan etnik grup ile devletin etnik sorunun çözümüne ilişkin hedefleri arasındaki çatışma.[32]

[30] Yurdusev, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", 26.
[31] Aslan, *Birey, Toplum, Devlet: Kavramlaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite*, 8.
[32] Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", 16.

Etnik sorunları ve etnik merkezli çatışmaları açıklayan birçok teorik yaklaşım vardır.[33] Söz konusu teoriler; "çevresel (*environmental*) teoriler", "yapısal (*structural*) teoriler" ve "psiko-politik (*psycho-politic*) teoriler" olmak üzere üç temel kategoride toplanabilir.[34] Çevresel teoriler, etnik şiddeti iki farklı biçimde ele almaktadır. Bunların bir kısmı, etno-milliyetçi ve etno-dinsel çatışmaları uluslararası sistem düzeyinde inceleyerek, çatışmanın nedenlerini sistemik değişkenlerle açıklarken;[35] bir kısmı ise etnik çatışmaları aktör düzeyine odaklanarak açıklama eğilimindedir. Aktörlere yoğunlaşan kuramcılar, uluslararası ilişkiler disiplinindeki realist teoriden etkilenerek etnik çatışma nedenlerini anarşi metaforuyla ilişkilendirmiş ve çatışmayı aktörler arası "güvenlik ikilemi" (*security dilemma*) modeliyle açıklamışlardır. Bu model, devletlerarası savaş ve çatışmaları anlatmak için kurgulanmış olsa da devlet içi etnik şiddeti analiz eden çalışmalarda da kullanılmaktadır.[36]

Yapısal teoriler ise etnik grupların elitleri ile devlet arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır. Yapısal teorilere göre etnik çatışmanın çıkma olasılığı ve şiddet derecesi gibi parametreler, etnik grupların siyasal sistemlere entegrasyonuna göre şekillenmektedir. Örneğin Anatoly Khazanov, liberal rejimlerin bütünleşmeyi artırıcı, etnik çatışmaları ise engelleyici bir potansiyeli olduğunu ileri sürmektedir. Son olarak psiko-politik teoriler, etnik çatışmaları grup içi, grup dışı ve çevresel faktörlerin psikolojik analiziyle açıklamaya çalışmaktadır.[37] Etnik grupların politik psikolojisini inceleyen bu teoriler; tarih, din, dil, kültür, gelenek ve

[33] Örneğin Michael E. Brown, etnik sorunların nedenlerini sistem düzeyi, ulusal düzey ve algısal düzey olmak üzere üç düzeyde açıklamaktadır. Rajat Ganguly ve Ray Taras ise etnisitenin siyasallaşmasına ilişkin kuramsal yaklaşımları doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki ana kategoriye ayırmaktadır. Buna göre dolaylı açıklamalar, modernleşme ve kalkınma sorunlarıyla ilgilenirken; doğrudan açıklamalar ise etnisiteyi açıklayan yaklaşımlarda olduğu gibi primordiyal ve araçsalcı yaklaşımları içerir; Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", 17-18.

[34] Bu konuda bkz. Rogers Brubaker, David D. Laitin, "Etnik ve Milliyetçi Şiddet", *Doğu Batı* 11 44 (2008): 211-238.

[35] Rasim Özgür Dönmez, "Milliyetçi Çatışmalar", içinde *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Cilt: 2, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010), 706.

[36] Brubaker, Laitin, "Etnik ve Milliyetçi Şiddet", 227.

[37] Dönmez, "Milliyetçi Çatışmalar", 707-708.

görenek gibi sosyolojik verileri göz önünde bulundurmaktadır. Bu çalışmada Korsika sorunu, psiko-politik açıdan ele alınacağı için bu kısımda politik-psikolojik çatışma kuramlarına yer verilecektir.

Politik-psikolojik çalışmalar, çatışma olgusunu disiplinlerarası bir yaklaşımla ele almakta;[38] etnik merkezli çatışmaları, psikolojik ve politik değişkenler arasındaki ilişkiler kapsamında irdelemektedir. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik olgusunda yaşanan değişim-dönüşümün teorik boyuta yansımasıyla politik psikoloji alanında yapılan çalışmalar ağırlık kazanmıştır. 1990 sonrası süreçte dünyanın birçok yerinde meydana gelen etnik çatışmalar, etnik-merkezciliğin (*ethnocentrism*) kuramsal alanda daha çok yer bulmasına neden olmuştur. Günümüzde artış gösteren etnik-merkezcilik, dışlayıcı bir öteki algısını beraberinde getirerek, etnik şiddeti yapısallaştırmakta ve küresel bir sorun haline dönüştürmektedir. Zira etnisiteye dayalı önyargıların dışavurumu olan etnik-merkezcilik,[39]

[38] Politik psikoloji; ulusların, etnisitelerin, büyük grupların ve kitlelerin birbirleriyle ilişkilerini psikolojik faktörler temelinde inceleyen bir çalışma alanıdır. Politik psikoloji; etnik, ulusal ve uluslararası ilişkilerdeki davranışların temelinde yatan sorunları analitik bir metodolojiyle derinlemesine incelemektedir. Ulusal ve etnik kimliklerin psikolojisi, etnik çatışmaların ve şiddetin politik ve psikolojik nedenleri, terörizm ve teröristlerin psikolojisi gibi konular politik psikolojinin başlıca ilgi alanını oluşturmaktadır. Politik psikoloji, bu konuları irdelerken interdisipliner bir yaklaşım ortaya koymakta ve çalışmalarında psikiyatri, sosyal psikoloji, sosyoloji, tarih, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi birçok disiplinden faydalanmaktadır. Politik psikoloji alanındaki çalışmaların sayısı özellikle Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra artmıştır. Türkiye'de çok yaygın olmamakla beraber bu alanla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Türkçe literatürde politik psikoloji alanındaki bazı çalışmalar için bkz. Vamık D. Volkan, *Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999). Vamık D. Volkan, *Körü Körüne İnanç,* çev. Özgür Karaçam, (İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2005). Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular*, çev. Banu Büyükkal, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2002). Vamık D. Volkan, *Kıbrıs: Savaş ve Uyum (Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi)*, çev. Berna Kılınçer, (İstanbul: Everest Yayınları, 2008). Serol Teber, *Politik Psikoloji Notları*, (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1990). Abdülkadir Çevik, *Politik Psikoloji*, (Ankara: Dost Kitabevi, 2009).

[39] Etnik-merkezcilik, bir kişinin diğerlerini, kendi etnik grubunu veya kültürünü merkeze alarak değerlendirmesi şeklinde tanımlanabilir. Birçok önyargı ve stereotipin temelini oluşturan bu tutum, diğerlerinin olumsuz bir biçimde nitelendirilmesiyle sonuçlanır. Etnik-merkezci tutum sergileyen bir kişi, kendi grubunun kültürel kabullerinden ve değerlerinden hareketle başka gruptan olanları tarafgir bir şekilde yargılayarak onları kendinden daha "aşağıda" görür. Etnik-merkezcilik, kişilerin gündelik yaşamlarında ve davranışlarında görülebildiği gibi diğer toplumları inceleyen bilim adamlarının kuramsal

gruplar arası dışlayıcı tutumların ve davranış kalıplarının hâkim paradigmasını oluşturmaktadır. Antropolog William Graham Sumner, etnik-merkezciliğin grup davranışları üzerindeki yönlendirici etkisini şu şekilde ortaya koymaktadır:

> "Kişinin kendi grubunu her şeyin merkezinde görmesi, başka herkesi buna göre ölçeklendirip derecelendirmesi… Her grup kendisiyle gurur duyar, kendisinin üstün olduğunu düşünür, kendi kutsallarını yüceltir ve yabancıları hakir görür. Her grup kendi yaşam tarzının biricik doğru tarz olduğunu düşünür (…) Etnik-merkezcilik, bir halkı, kendi yaşam tarzına özgü olan ve onları başkalarından ayrıştıran her şeyi abartmaya ve şiddetlendirmeye götürür."[40]

Sumner'in ifadelerinden de anlaşıldığı gibi etnik-merkezcilik, gruplar arası önyargıların oluşumunda rol oynamakta ve ırkçılığa varabilen dışlayıcı bir kimlik algısını bünyesinde barındırmaktadır. Etnik-merkezcilik, bu anlamda etnik çatışmaların temelini oluşturmaktadır. Bugün politik psikoloji alanında etnik ayrımcılığı[41] ve bu sorunsalın neden olduğu etnik çatışmaları açıklayan birçok kuramsal perspektif vardır. Burada söz konusu kuramsal yaklaşımlardan realist çatışma teorisi (*realistic conflict theory*), sosyal öğrenme teorisi (*social learning theory*), sosyal kimlik teorisi (*social identity theory*) ve sosyal baskınlık teorisi (*social dominance theory*) ele alınacak ve Korsika sorunu bu teorik zeminde incelenecektir.

Realist çatışma teorisine (*realistic conflict theory*) göre ayrımcı davranışlar, sınırlı maddi kaynaklar ve çıkarlar için yapılan rekabetin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu rekabete bağlı olarak farklı grupların üyeleri, gruplar arasındaki sınırları katılaştırma eğiliminde davranış

yaklaşımlarında da görülebilir; Nuri Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003), 116.

[40] Michael Hogg, Graham Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2007), 435.

[41] Önyargının ve etnik-merkezci ayrımcılığın medya aracılığıyla kullanılmasını ele alan bir çalışma için bkz. Güliz Uluç, *Medya ve Oryantalizm*, (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2009), 53-141.

modelleri göstermekte ve her üye kendi grubunun üstün olduğuna inanmaktadır. 1961 yılında yapılan ampirik bir çalışma, çıkar eksenli rekabetin gruplar arasında ayrımcılığa varan davranışlara yol açabildiğini ortaya koymuştur. Söz konusu deney için 11 yaşındaki erkek çocuklardan oluşan bir yaz kampı düzenlenmiştir. Çocuklar, kampın ilk haftasında birlikte yemek yemiş, oyun oynamış ve eğlenceli zaman geçirmişlerdir. İkinci haftada ise çocuklar iki gruba ayrılıp birbirlerinden yalıtılmış ve ortaya bir ödülün konduğu gruplar arası bir dizi yarışma düzenlenmiştir. İkinci haftanın sonunda bu iki grup, birbirine karşı düşmanca davranışlarda bulunup karşılıklı saldırılara başlamıştır. Arkadaş olan çocuklar, yarışmanın sonucunda iki hafta gibi kısa bir sürede çatışmaya yönelmişlerdir. Sonrasında kamp organizatörleri tarafından iki gruba, bozulan su depolarının tamir edilmesi gibi iki grubun da tek başına başarmalarının mümkün olmadığı ikincil bir hedef (*subordinated goals*) verilmiştir. Böylece iki grup birlikte çalışmaya başlamış ve bu durum iki grup arasındaki tansiyonu azaltarak iki grubu işbirliğine yöneltmiştir.[42] Söz konusu deneydeki rekabet örneği, kıt kaynakların paylaşımı veya benzer hedeflere ulaşılma çabası sırasında farklı grupların birbiriyle rekabete girmelerini ve gruplar arası çatışmaya dönüşebilecek bir tansiyon ortamının çıkış noktasını açıklamaktadır.

Etnik ayrımcılığı ve önyargıyı açıklamaya çalışan bir diğer kuramsal yaklaşım, sosyal öğrenme teorisidir (*social learning theory*). Sosyal öğrenme teorisine göre çocuklar, içinde bulundukları sosyal çevreleri tarafından kabul görmeye ve sevilmeye ihtiyaç duydukları için büyükleri ile aynı tutum ve davranışları sergilemektedir. Grup üyelerinin davranışları anne ve babadan öğrenilen normlar yoluyla şekillendiğinden çocuklar, ailelerinden öğrendikleri ayrımcı tavır ve negatif tutumları davranışa dönüştürmektedir.[43] Bir başka deyişle anne, baba, diğer aile büyükleri ve akrabalar, bebeklikten itibaren çocuklara sözlü ve sözsüz ifadeleri ve davranışları ile öteki gruba ilişkin önyargı ve tutumlarını

[42] Martha Cottam, Beth Dietz-Uhler, Elena M. Mastors, Thomas Preston, *Introduction to Political Psychology*, (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004), 154-155. Ayrıca bkz. Hogg, Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, 434-435.
[43] Cottam, Dietz-Uhler, Mastors, Preston, *Introduction to Political Psychology*, 155.

iletir.[44] Ayrımcı önyargıların çocukluktan süregelen öğrenme yoluyla kuşaktan kuşağa aktarımını, özellikle etnik önyargıların hâkim olduğu toplumlarda kolayca gözlemlemek mümkündür.[45] Bugün geçmişe kıyasla her ne kadar siyahlara karşı önyargılar azalmış olsa da pek çok insanın siyahlarla tokalaşmaktan hâlâ rahatsız olması, çocukluk döneminde ailelerden öğrenilen önyargıların bir göstergesidir.[46] Kısacası sosyal öğrenme teorisine göre ötekine ve başka gruplara karşı tutumların nesilden nesile aktarımı, gruplar arası önyargıların ve ayrımcılığın toplumsal bellekte kalıcı hale gelmesine yol açabilmektedir.

Sosyal kimlik teorisi de (*social identity theory*) "biz" (kendi) ve "onlar" (diğerleri) oluşumuna[47] odaklanarak, etnik ayrımcılığın ve etnik-merkezciliğin kuramsal analizlerine önemli katkıda bulunmuştur. Nitekim sosyal kimlik teorisyenleri, sosyal kategorizasyonun tek bağımsız değişken olduğunu, dolayısıyla çatışan çıkarlar ve herhangi bir etkileşim olmaksızın da biz ve onlar ayrımının oluştuğunu ileri sürmektedir.[48] Asgari grup paradigmasıyla (*minimal group paradigm*) ortaya konulan bu yaklaşım, gruplar arası farklılaşmaların ve iç grup-dış grup ayrışmasının sosyal kategorileşmenin sonucu olduğunu savlamaktadır. Buna göre iç grup, dış grupları ötekileştirmeye yönelmektedir. İç grup ve dış grup ayrımına dayanan bu teorik perspektifte her grup, kendi grubunun üstün olduğu algısından yola çıkarak grup üyelerini içselleştirirken, öteki grup üyelerini dışsallaştırmaktadır. Psikologların yaptığı bir deneyin sonucunda grup üyesi, kendi grubunun pozitif davranışlarını negatif davranışlarından, buna karşın dış grubun negatif davranışlarını da pozitif davranışlarından daha çok hatırlamıştır. Bu örnek, kişilerdeki psikolojik genelleme ve sosyal kategorizasyon eğilimlerini açıklamaktadır.[49] Yapılan deneylerde ayrıca, iç grubun otoriter bir kimliğe sahip olması

[44] John E. Mack, "Önsöz", içinde *Kıbrıs: Savaş ve Uyum (Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi)*, Vamık D. Volkan, çev. Berna Kılınçer, (İstanbul: Everest Yayınları, 2008), xiv.
[45] Cottam, Dietz-Uhler, Mastors, Preston, *Introduction to Political Psychology*, 155.
[46] Hogg, Vaughan, *Sosyal Psikoloji*, 397.
[47] "Ben" ve "öteki" oluşumu için bkz. Uluç, *Medya ve Oryantalizm*, 15-141.
[48] Bilgin, *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar*, 34.
[49] Cottam, Dietz-Uhler, Mastors, Preston, *Introduction to Political Psychology*, 155-156.

durumunda, iç grup üyelerinin dış gruplara karşı daha önyargılı ve daha çatışmacı oldukları gözlemlenmiştir.[50]

Son olarak sosyal baskınlık teorisi (*social dominance theory*), farklı gruplar arasındaki eşitlik-eşitsizlik ikileminin ve gruplar arası hiyerarşik ilişkilerin, ayrımcı davranışların ortaya çıkışında etkili olduğunu savlamaktadır. Buna göre gruplar arası ayrımcı davranışlar, sosyal grupları oluşturan bireylerin hiyerarşideki sosyal statüsünün bir ürünüdür. İçinde bulunduğu grubu diğer gruptan üstün gören insanlar, alt statüde konumlandırdıkları grubun üzerinde güçlerini kullanma eğilimi gösterirler. Sosyal baskınlık teorisi; cinsiyet, yaş ve etnisite (ırk, sınıf, klan ve milliyet) olmak üzere toplumda üç çeşit hiyerarşi biçimi bulunduğunu belirtmektedir. Bu anlamda yaşı büyük olan küçük olan üzerinde, üstün olduğunu varsayan etnisite altta gördüğü etnik grup üzerinde, erkek de kadın üzerinde baskınlık kurma eğilimindedir. Bu davranış biçimi, aynı zamanda iç grupta kendini ifade etme, sosyalleşme ve aidiyet hissinin kuvvetlendirilmesi anlamına gelmektedir.[51]

Söz konusu teorilerin nedenlerini açıkladığı etnik anlaşmazlıkları çözmek, etnik çatışmaların önüne geçmek ve etnik grupların bir arada yaşamasını sağlamak amacıyla farklı stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejilerden biri, ulus inşa sürecinde öncelikli olarak tercih edilen asimilasyondur. Yapısal ve kültürel olmak üzere iki boyutu bulunan asimilasyon,[52] bir etnik grubun diğer etnik gruba ait duyguları, tutumları, davranış modellerini ve kültürel özellikleri aldığı ve böylece türdeş bir yapının kurulduğu bir süreçtir. Başka bir ifadeyle bir grubun etnik ve kültürel kimliğinin ulusal kimlik içinde eritilerek çoğunluğun içine dâhil

[50] Bu konuda yapılan deneyler için bkz. Teber, *Politik Psikoloji Notları*, 31-47.
[51] Cottam, Dietz-Uhler, Mastors, Preston, *Introduction Political Psychology*, 156-157.
[52] Yapısal asimilasyon, bir etnik grubun içinde bulunduğu çoğunluğun toplumsal kurumlarına girmesi ve ortak bir toplumsal yaşam sürdürmesidir. Yapısal asimilasyonun bir getirisi olarak geniş ölçekli karma evlilikler gerçekleşirse, etnik bilinç kaybedilerek ve diğer etnisite tamamen içselleştirilerek kimliksel asimilasyon tamamlanır. Kültürel boyutlu asimilasyon ise grupların veya kişilerin başka bir grubun davranışlarını ve alışkanlıklarını kabul ettiği ve uyguladığı toplumsal bir süreçtir; Aslan, *Birey, Toplum, Devlet: Kavramlaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite*, 24.

edilmesidir. Ancak çeşitli etnisiteleri homojenleştirerek tek bir ulus kimliği inşa etmek için farklı etnik gruplara uygulanan baskıcı asimilasyonist yöntemler, etnik anlaşmazlıklar çıkarma ve gruplar arası güvenlik ikilemi yaratma potansiyeli taşımaktadır.[53] Ulus inşasının sürdüğü ülkelerde baskıcı asimilasyonist yöntemlerle sıkça karşılaşılmaktadır.

Etnik anlaşmazlıkların ve çatışmaların çözümü konusunda izlenen bir diğer strateji, bütünleşme stratejisidir (*integration strategy*). Sistemin birlik içinde idame ettirilmesi için işbirliği ve uyumu önceleyen bütünleşme stratejisi, yetki paylaşımı stratejisi (*shared sovereignty strategy*) ve faydacı bütünleşme stratejisi (*utilitarian integration strategy*) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yetki paylaşımı stratejisi; özerklik, federasyon ve konfederasyon gibi yönetim şekillerinde ya da çeşitli derecelerdeki bölgesel politik otonomilerde görülmektedir. Yetki paylaşımı stratejisine göre farklı etnik gruplar, karar alma mekanizmalarına ve süreçlerine dâhil edilerek düşüncelerini, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını temsil etme imkânı bulmaktadır. Farklı etnik grup üyelerinin yönetimde söz sahibi olmaları ve seslerini duyurmaları, bütünün bir parçası olduğunu hissetmelerini sağlamakta ve onlara temsil meşruiyeti duygusu vermektedir.

Faydacı bütünleşme stratejisi ise genellikle kolonyal bir geçmişe sahip, farklı etnik öğelerin birbirini tehdit olarak algıladığı ve gruplar arası sosyal uçurumların bulunduğu ülkelerde uygulanmaktadır. Zira bu ülkelerde derin ve kronik bir sorun olan etnik anlaşmazlıklar, bütünleşmeye ulaşılmasını zorlaştırmakta ve çözüm uzun bir süreci almaktadır. Faydacı bütünleşme stratejisi, çoğulculuğu vurgulayarak gruplar arası negatif imaj ve stereotiplerin silinmesini amaçlamaktadır. Bunun için "farklıyız ama bir aradayız" söylemi üzerinden bir "üçüncü kimlik" yaratılarak, bu kimliğin altındaki farklılıkların kabul edilip sosyal uzaklıkların kapatılması hedeflenmektedir. Bu strateji, daha ziyade multi-

[53] Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", 24.

etnik ülkelerde kullanılmaktadır. Örneğin Brezilya, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bütünleşme, üçüncü bir kimlik yaratılarak bu strateji üzerinden gerçekleştirilmiştir.[54] Bununla birlikte günümüzde farklı etnik grupların hoşgörü, uyum ve ahenk içinde bir arada yaşadıkları çok kültürlü yapıların inşa edilmesine yönelik arayışlar söz konusudur ve bu kapsamda çok kültürcülük yaklaşımı hızlı bir gelişim yaşamaktadır.

Etnik grupların bu stratejiler karşısında geliştirdiği başlıca davranış modelleri ise şu şekilde özetlenebilir: i- üst kimliğe asimile veya entegre olma, ii- devlet politikalarına karşı çıkarak özel haklar ve statü elde etme, iii- devlet içinde ayrı yönetim birimi kurma veya devletten ayrılma. Bunun sonucunda devlet ve etnik grupların karşılıklı olarak sergilediği strateji ve davranış modelleri arasında bir etkileşim doğmaktadır: i- etnik grubun üst kimliği benimseyerek "gönüllü asimilasyonun gerçekleşmesi", ii- etnik grubun ulusal kimliği reddetmesi ve buna karşı devletin sert tepki göstermesiyle baskı ve şiddetin travmatik boyuta ulaşması, iii- etnik grubun kendi kimliğinde direnmesi nedeniyle devletin asimilasyonda ısrar etmesi ya da etnik kimliği tanıması sonucunda çatışma ya da uyumun ortaya çıkması.[55]

Korsikalıların Etno-Karakteristik Özellikleri: Kimlik Oluşumunda Mekân Faktörü

Mekân üzerine düşünmek; o mekânda yaşayan insanların eylemlerini, davranış biçimlerini, zorunluluklarını ve mekân ile kurdukları ontolojik ilişkiyi yorumlamaktır.[56] Coğrafyanın sosyal ve siyasal yaşam üzerindeki

[54] Uzun dönemli en iyi çözüm, gruplar arasında ortak bir kimliğin yaratılarak güvenlik ikilemlerinin ortadan kaldırılmasıdır. Faydacı entegrasyon stratejisi, ABD örneğinde "ben beyazım, sen siyahsın; fakat ikimiz de Amerikalıyız ve birlikte uyum içinde yaşayabiliriz" söylemiyle özdeşleşmiştir; Cottam, Dietz-Uhler, Mastors, Preston, *Introduction Political Psychology*, 180-187.

[55] Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", 28-29.

[56] Marina Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités Et Territoires Vécus", *Nouvelles Perspectives en Sciences Sociales* 2 1 (2006): 12,

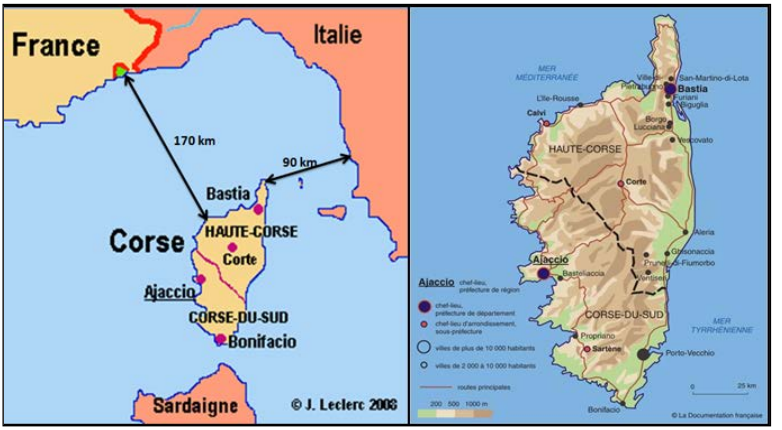
etkisi, pre-modern düşünür İbn-i Haldun'dan modern tarihçi Braudel'e dek birçok düşünürün ilgisini çekmiş; Montesquieu gibi siyaset felsefecilerinden Mackinder gibi jeopolitik kuramcılara kadar birçok düşün adamı coğrafi konumun siyasal etkilerine yer veren kuramlar oluşturmuştur. Mekân faktörü, bir toplumun siyasal tercihlerini ve eğilimlerini etkilediği gibi o toplumun kültürel genlerini, toplumsal kodlarını, psiko-politik zihniyetini ve kimliğini şekillendiren bileşenlerin başında gelmektedir. Kısacası coğrafya; insanların fiziksel, psikolojik, kültürel ve politik yapıları üzerinde rol oynamakta ve öznel bir kimlik meydana getirmektedir. Buradan hareketle Korsikalı kimliğinin belirleyici unsurlarından biri, Korsika'nın coğrafi özellikleridir. Dolayısıyla "Korsika'yı Korsika yapan" coğrafi niteliklerin Korsikalı kimliğinin etno-karakteristik özellikleri üzerindeki etkisine değinmek gerekir.

Sicilya, Sardinya ve Kıbrıs'tan sonra Akdeniz'de dördüncü büyük ada olan Korsika, bağlı olduğu Fransa'dan 170 km uzakta bulunmasına karşın İtalya'dan yaklaşık 90 km uzaklıktadır. Başkenti Napolyon'un doğduğu kent Ajaccio'dur.[57] Dağlık bir yapıya sahip olan adanın yüzölçümü 8,681 km^2'dir.[58] Korsikalı kimliği açısından Korsika'nın üç önemli coğrafi özelliği vardır. Birincisi, onu diğer coğrafyalardan doğal sınırlarla ayıran ama aynı zamanda yüzyıllardır istilalara maruz bırakan bir ada olması; ikincisi, tarım alanlarını oldukça sınırlayan dağlık bir yapıya sahip olması; üçüncüsü ise Akdeniz'de yer almasıdır.

http://www.erudit.org/revue/npss/2006/v2/n1/602454ar.pdf

[57] Adanın diğer önemli şehirleri Bastia, Calvi, Corte ve Sartene'dir. Ada nüfusunun üçte birinden fazlası Ajaccio ile Bastia'da yaşamaktadır; *Britannica*, Vol. 3, (Chicago: The University of Chicago, 1990), 652.

[58] Dağlık olan adada 2000 metreden yüksek 20 doruk vardır. Bunların en yükseği olan Cinto Dağı'nın yüksekliği yaklaşık 2.710 metredir; *Britannica*, 652.

Korsika Adasının Coğrafi Konumu[59]

Öncelikle coğrafi bir mekân olarak ada, insanlara içinde yaşadıkları koşulların ve sınırların farkındalığını aşılamaktadır. Ada toplumu olmak, insanların istilalar karşısında mücadeleci yönlerini ve kendilerini koruma içgüdülerini geliştirmeleri anlamına gelmektedir. Ada insanı, istilalar karşısındaki tek çözüm yolunun mücadele etmek olduğunu iyi bilmektedir. Zira adanın sınırlı coğrafi koşulları, insanlara hareket edebilecekleri veya geri çekilebilecekleri geniş bir alan tanımamaktadır.[60] Bir başka ifadeyle ada, her ne kadar sularla çevrili doğal bir savunma sistemine sahip olsa da saldırılar karşısında adalıların hareket serbestîsini ve manevra alanını sınırlandırmaktadır. Nitekim adalar, 16. yüzyılın ortalarında yani deniz tarihinin en çatışmacı ve en savaşçı olduğu dönemde deniz güçleri tarafından binlerce kez kuşatılmıştır.[61] Özellikle de Korsika gibi deniz ticaret yollarının güzergâhı üzerinde bulunan adalar, sürekli kuşatılma tehdidi altında kalmıştır. Bu sebeple Korsikalılar, tarih boyunca denizden gelebilecek tehditlere karşı devamlı teyakkuz halinde yaşamışlardır.

[59] http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/europe/corsefra.htm ve http://abcvoyage.com/hotels-et-vols-pas-chers-pour-la-corse/avion-hotel-sejour-pas-cher/

[60] Elena Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", *Ethnologie Française*, 38 3 (2008): 398.

[61] Fernand Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Epoque de Philippe II*, Tome I, (Paris: Librairie Armond Colin, 1966), 140.

Adalılar, kendilerini savunmak amacıyla gözetleme kuleleri ya da kaleler inşa ederek, buraları toplarla ve silahlarla donatmışlar; olası bir askeri harekâta karşı her zaman destek birliklerini hazır bulundurmak zorunda kalmışlardır.[62] Bilhassa Korsika gibi jeopolitik ve jeostratejik konuma sahip adalarda, güvenliği sağlamak her zaman öncelikli bir sorun olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde Korsika'ya doğal bir savunma sistemi sağlayan denizin, paradoksal biçimde Korsikalılar için bizzat güvensizlik kaynağı oluşturduğu söylenebilir. Adanın izole ve tehditlere açık coğrafi yapısı, ada insanının güvenlik kaygılarını artırmakta ve kendisini koruma içgüdüsünü geliştirmektedir. Bu yönüyle tehdit altında bir yaşam, adaların coğrafi bir gerçeği ve tarihi bir sürekliliğidir. Ada toplumlarının savunmacı yapıları ve tepkisel davranma alışkanlıkları, tehdit ve risklerin hâkim olduğu güvenlik ikilemi psikolojisinin bir dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Korsikalıların günümüzde kimliklerini sahiplenici tutumları, ada toplumu olmanın perçinlediği "kendini güvensiz hissetme" algısı ve "sürekli güvende olma" isteğiyle, yani yaşanılan mekânın kimlik üzerindeki psikolojik etkisiyle ilişkilendirilebilir.

Güvenlik kaygılarını ve hassasiyetlerini ön plana çıkaran bu coğrafi özellik, yalnızca fiziki varlıkların savunulması şeklinde belirmemekte; kültürel ve manevi bir korumacılığı da beraberinde getirmektedir. Başka bir deyişle adasallık, toplumsal bağları kuvvetlendirmekte ve muhafazakâr bir tutuma yol açabilmektedir. Fernand Braudel, dış tehditlere karşı oluşan hassas ve kırılgan psikolojinin ada toplumlarında muhafazakâr bir kimliğe neden olduğunu belirtmiştir. Braudel'e göre ada toplumlarının bu muhafazakârlığı, "öteki" ile sıklıkla karşılaşmalarına ve yaşadıkları kültürel değişimlere karşın geleneklerini, göreneklerini ve dillerini yüzyıllarca koruyabilmeleri şeklinde kendini göstermektedir.[63] Korsikalıların ana dillerini Fransa anakarasında[64] yaşayan diğer etnik

[62] Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Epoque de Philippe II*, 140.
[63] Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Epoque de Philippe II*, 138.
[64] Korsikalılar, Fransa'ya "anakara" anlamına gelen *le continent*; Fransızlara ise "anakaralılar" anlamına gelen *les continentaux* demektedir. Korsikalıların Fransa ve

kimliklere nazaran bugün hâlâ etkin biçimde kullanmaları ve canlı tutmaları, adasallığa bağlı kültürel muhafazakârlıkla ilişkilendirilebilir.

Adalıların korumacı, savunmacı ve reaksiyoner davranış modelleri geliştirmelerine zemin hazırlayan coğrafi bütünsellik ve sosyo-psikolojik parametreler, özgürlükçü bir kimlik oluşumunda da rol oynamaktadır. Montesquieu'nün "adalılar özgürlüklerine, karada yaşayanlardan daha düşkündürler" savı,[65] ada insanının özgürlükçü yönünü özetlemektedir. Bu durum, adalıların muhafazakâr yönleri açısından düşünüldüğünde paradoksal bir görüntü sergilese de ada toplumlarının kimliğinde tamamlayıcı bir role sahiptir.[66] Söz konusu karakteristik eğilim, adalıların özgürlüklerini ve kimliklerini korumak amacıyla mücadeleci bir tutum geliştirmelerine de imkân tanımaktadır. Ada toplumlarının mücadeleci yönleri, özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına düşkün olmalarıyla birlikte düşünülmelidir. Öteki ile ilişkilerinde baskıcı bir tutumla karşılaşmaları halinde asimetrik bir direnç sergilemeleri de bu durumun çıktısı olarak değerlendirilebilir. Nitekim Fransa'da bağımsızlık taleplerini en fazla gündeme getiren etnik grubun Korsikalılar olması, Korsikalıları anakaralı etnik kimliklerden farklı kılan adasal kimliğin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Özetlemek gerekirse adasallık, mekâna özgü bir ilişki biçimidir. Çünkü her ada, küçük bir evren (*microcosme*) gibidir. Bu öznellikten hareketle adalılar, kendilerini dünyanın merkezi olarak algılamakta ve konumlandırmaktadır. Söz konusu algıyı oluşturan en önemli nokta, denizin adalılar ile öteki arasına doğal bir sınır çekmesi, yani coğrafi bir

---

Fransızları tasvir etmede kullandıkları bu terimler, deniz kültürünün ve mekânsal uzaklığın etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

[65] Montesquieu, *De L'Esprit des Lois*, Tome Premier, (Paris: Ernest Flammarion, tarihsiz), 306. Ayrıca coğrafyanın kanunlar üzerindeki etkisi için bkz. 303-328.

[66] Ada toplumlarının en temel özelliklerinden birisi, muhafazakârlık ile özgürlüğü birbirine eklemlemeleridir. Bu durumu ada devleti olan İngiltere'nin toplumsal ve siyasal yaşamında görmek mümkündür. İngilizler, muhafazakâr eğilimlerini özgürlükçü ve liberal düşünceleri ile eş anlı bir biçimde gelenekselleştirmişlerdir.

engel teşkil etmesidir.[67] Keskin sınırlarla ayrılmış coğrafi bir bütün içinde yaşama, başka bir ifadeyle coğrafi birlik, yaşanılan alana bağlı bir toplum meydana getirmekte ve güçlü bir mekânsal bağlılığa işaret etmektedir. Üstelik küçük bir adada yaşamak, insanların içinde bulunduğu toplumu daha iyi tanımasına, aidiyet duygusunun güçlü olmasına ve toplumsal gerçekliklerinin farkında olmasına neden olmaktadır.[68] Tüm bu etkenler birarada düşünüldüğünde, adasallığın öznel bir kimlik yaratımı olduğunu ve kolektif Korsikalı kimliğini oluşturan olguların merkezinde yer aldığını söylemek mümkündür.[69] Kısacası "Korsika adası, Korsikalıları üretmektedir".[70]

Korsika sadece bir ada değil, aynı zamanda bir dağdır.[71] Jeopolitik kuramcı Ratzel, Korsika'yı "denizin üzerinde bir dağ" olarak tasvir etmiştir.[72] Korsika, söz konusu jeolojik özelliği nedeniyle birçok köy ve küçük bölgeden (*micro-région*) oluşmaktadır. Dağlık yapı, Korsika'nın içinde coğrafi ve sosyolojik ayrışmalar yaratmaktadır. Adanın dağlık yapısı, Korsika'nın kuzeyi ve güneyi arasına doğal bir sınır çekerek, "dağın berisi" (*Deçà des monts*) ve "dağın ötesi" (*Delà des monts*) olmak üzere Ortaçağ'dan bu yana süregelen kültürel ve politik bir ayrışmaya neden olmuştur. Bu durum, gelişmişlik düzeyi açısından tarihsel bir

[67] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités Et Territoires Vécus", 14, 26. Adalılar, kıta insanlarına göre her ne kadar izole bir yaşam alanına sahip olsalar da deniz yollarının kavşağında yer almaları nedeniyle karşılaşmalara ve kültürel değişimlere açıktır. Dolayısıyla adasallık, açıklık ile kapalılık özelliğini aynı anda ihtiva etmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi kapalılık eğilimi ise denizden gelen ötekiye karşı kendini koruma içgüdüsünden kaynaklanmaktadır; Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités Et Territoires Vécus", 17.

[68] Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 399.

[69] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités Et Territoires Vécus", 11.

[70] Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 398.

[71] Bu nedenle Korsikalılar denizle ilgili tanımlamalardan ziyade dağcı, göçebe ve çoban olarak nitelendirilirler. Bu durum mutfak kültürlerine de yansımıştır. Ada toplumu olmalarına karşın mutfaklarında deniz ürünlerinden ziyade şarküteri, şarap ve peynirin önemli yeri vardır; Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 399.

[72] Ian B. Thompson, "Settlement and Conflict in Corsica", *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series: Settlement and Conflict in the Mediterranean World, 3 3 (1978): 259.

süreklilik olarak iki bölgenin farklılaşmasına zemin hazırlamıştır. Korsika'nın görece düzlük olan kuzeyi daha kentsel, dağlık olan güneyi ise daha kırsal bir yaşam tarzına sahiptir.[73] Adanın dağlık yapısı, sosyo-politik bir örgütlenme biçimi olan klan sistemi üzerine kurulu ve feodaliteyle örtüşen geleneksel yaşamın şekillenmesinde rol oynamıştır.[74] Ayrıca adanın çetin, zahmetli ve zor koşullar dayatan dağlık yaşamı, Korsika toplumunun mücadeleci yönünü geliştirmiştir.[75] Engebeli ve dağlık yapı, Korsikalıların özgürlüklerine düşkün karakterlerini pekiştirici bir coğrafi faktördür; zira dağ, her zaman özgür insanların bir sığınağı ve ülkesi olmuştur.[76] Dağın engellerle dolu yaşam biçimi, Korsika'nın adasallığını ve deniz kültürünü bütünleyici işlev görmüş; Korsikalı kimliğinin oluşturucu unsurlarından biri olmuştur.

Öte yandan Korsika adası; coğrafi, tarihi ve kültürel anlamda Akdeniz dünyasının bir parçasıdır. Dolayısıyla Akdeniz kimliği, özellikle kültürel boyutuyla Korsikalı kimliğinin oluşturucu bileşenlerinden biridir.[77] Coğrafi aidiyetinin yanı sıra adanın Antik dönemden 1768'e kadar Roma, Papalık, Piza ve Cenova gibi İtalyan yarım adasında bulunan güçler tarafından yönetilmesi, Korsikalıların Akdenizli kimliğinin İtalyan etkisi altında şekillenmesine neden olmuştur.[78] Korsika'nın Akdenizli kimliği, adanın 1768'den günümüze dek Fransa tarafından yönetilmesi ile Fransız etkisi altında dönüşüme uğramıştır. Kimlik evrimsel bir olgu olarak düşünüldüğünde, Korsikalı kimliğinin oluşturucusu sadece Akdenizlilik değil, aynı zamanda Fransız-İtalyan (*franco-italien*) etkisidir. Ancak

[73] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités Et Territoires Vécus", 54-55.
[74] Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 399.
[75] Braudel, dağ yaşamının Akdeniz coğrafyasının "ilk yaşam biçimi ve ilk tarihi" olduğunu belirtmektedir; Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Epoque de Philippe II*, 46-47.
[76] Braudel, "dağlı özgürlüğü" olarak kavramsallaştırdığı bu durumu Baron de Tott'dan alıntılayarak şu şekilde özetlemektedir: "En çetin yerler her zaman özgürlüğün sığınağı olmuştur". Ayrıntı için bkz. Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Epoque de Philippe II*, 34-38.
[77] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 51.
[78] Marco Cini, Bernard Biancarelli, "Corse et Italie: Proximité et Fractures", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 428.

Korsikalıları Fransızlardan ayrıştıran en önemli nokta, Korsikalıların Fransızlardan daha çok Akdenizli olmasıdır. Bu durum, adanın İtalya'ya yakın coğrafi konumuyla birlikte değerlendirildiğinde bazı Korsikalıların kendilerini Fransızlardan ziyade İtalyanlara yakın hissetmesini ve kimliklerini Akdenizli olarak tanımlamasını açıklamaktadır.[79] Korsika'nın IMEDOC'ta yer alması, Akdeniz toplumları ile arasındaki tarihsel ve coğrafi aidiyetin bir izdüşümü olarak yorumlanabilir.[80]

Akdeniz toplumlarındaki sosyal bağların ve aidiyet duygusunun diğer Batı toplumlarındaki bireyselciliğe nazaran güçlü olması, Akdenizli kimliğini öznel kılan unsurlardan biridir.[81] Yaşlı insanlara saygı, ailenin önemi, sıkı akrabalık bağları ve toplumsal dayanışma gibi kültürel parametrelerin Korsika'nın toplumsal kodlarında yer alması ve pratiğe dönüştürülmesi, Korsikalıların Akdenizli kimliğinin bir yansıması olarak belirtilebilir. Özetle Akdeniz'in verdiği kültürel farklılık, Fransa anakarasından kopuk coğrafi konumun Korsika'yı doğal olarak çevre kılması ve dağlık yapısının etkilediği toplumsal yaşamdaki arkaizm gibi bileşenler, Korsika'nın kendine özgü etno-karakteristik özelliklerini açığa çıkarmaktadır.[82]

Coğrafi parametrelerin yanı sıra dil de kolektif kimlik oluşumunda ve toplumsal bağların korunmasında önemli bir paya sahiptir. Bu kapsamda

[79] Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 399-400.

[80] Batı Akdeniz Adaları Topluluğu (IMEDOC), 9 Mayıs 1995 yılında İspanya'nın Baléreas Adaları, Fransa'nın Korsika Adası ve İtalya'nın Sardunya Adası arasında kurulmuş bir işbirliği girişimidir. 2000 yılında İtalya'nın Sicilya adasının da dahil olmasıyla 8 milyon nüfusu temsil eden bir örgütlenmeye dönüşmüştür. Akdeniz adalarının ortak çıkarlarının AB çatısı altında korunması, adalar arası düzenli ve istikrarlı kurumsal işbirliğinin tesis edilmesi ve adalar arasındaki ekonomik etkileşimin arttırılması amacıyla kurulmuştur. IMEDOC, ekonomik bir model olmasının yanı sıra aynı zamanda kimliksel ve kültürel bir süreçtir; Michel Biggi, "La Coopération Interrégionale et les Îles de la Méditerranée", *Confluences Méditerranée* 1 36 (2001): 130. Zira adalar arası işbirliği ve etkileşimin arttırılmasıyla Akdeniz ve Avrupa kimliği arasında ikili aidiyet duygusunun güçlendirilmesi amaçlanmaktadır; Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 52.

[81] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 51.

[82] Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 398.

Korsika dili, Korsikalı kimliğinin oluşturucu unsurlarından biridir. Kökeni Etrüks, Ligurya ve İberya dillerine dayanan bu yerel dil,[83] Latin dönemi ve Ceneviz yönetimi etkisi altında şekillenmiştir. Korsikaca, adanın Toskana ve Sardinya ile etkileşimine paralel olarak Fransızcadan ziyade İtalyancaya benzemektedir.[84] 19. yüzyıla kadar yazı dili olarak kullanılmayan Korsikaca, bugün birçok Korsikalı tarafından hem konuşma hem de yazı dili olarak kullanılmaktadır. Hatta birçok Korsikalı, Fransızcadan önce Korsikacayı öğrenmiştir.[85] 1995'te yapılan bir araştırmaya göre ada nüfusunun %81'i Korsikacayı anlamakta, %64'ü konuşmakta ve %57'si de okuyabilmektedir.[86] Korsikaca, Fransa'daki bölgesel diller arasında en çok öğretilen ve en yaygın biçimde kullanılan dildir. 1998 yılı verilerine göre Korsika'daki öğrencilerin %85'i Fransızcanın yanında anadillerinde de eğitim almaktayken, bu oran Brötonya'da sadece %5, Katalan bölgesinde ise %13,5'dur.[87]

Korsikalı kimliğinin kültürel boyutu ağırlıklı olarak Korsikacanın pratiğine dayanmaktadır. Korsikaca; bu anlamda iletişim kanalı, kimliksel talepleri iletme yolu ve vatansever bir kaygının dışavurumu olarak kimliksel aidiyet duygusunun ifade edilme biçimidir. Dolayısıyla Korsikacanın gündelik yaşamda pratiğinin azalması, Korsikalı kimliğinin kültürel temelinden yoksun kalması olarak yorumlanmaktadır.[88] Bu nedenle Korsikalılar, özellikle aile içinde dillerini kullanmaktadır. Nitekim 1998 yılında Bastia'daki liseli öğrenciler arasında yapılan bir ankette Korsikaca'nın %72 oranında aile içinde konuşulduğu

[83] Peter Ross Range, "Fransa'nın Açmazlar Adası Korsika", *National Geographic Türkiye*, (Nisan 2003): 73.
[84] Susan J. Henders, *Territoriality, Asymmetry and Autonomy: Catalonia, Corsica, Hong Kong and Tibet*, (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 91.
[85] Range, "Fransa'nın Açmazlar Adası Korsika", 73.
[86] Bu oranlar, Korsika'nın kuzeyinde güneye göre daha yüksektir; Jean-Baptiste Harguindéguy, Alistair Cole, "La Politique Linguistique de la France à l'Epreuve des Revendications Ethnoterritoriales", *Revue Française de Science Politique* 59 5 (2009): 950.
[87] Marianne Lefevre, "Langue, Terre et Territoire en Corse", *Hérodote* 105 (Février 2002): 52.
[88] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 39-40.

belirlenmiştir.[89] Birçok Korsikalı, kimliğinin korunmasında kültürel bir aktarım aracı olarak gördüğü dilini canlı tutmaya çalışmakta ve Korsikacanın eğitim-öğretim hayatında da yer almasını desteklemektedir. 1995'te Korsika'da yapılan bir araştırmada Korsikalı ebeveynlerin %73'ü, çocuklarının Korsikacayı öğrenmesini istediklerini belirtmiştir.[90]

Benzer şekilde Louis Harris tarafından yapılan ve Korsika dergisinde Ocak 2000'de yayınlanan ankette "adadaki tüm okullarda Korsikaca öğretiminin zorunlu olmasını destekliyor musunuz?" sorusuna %62 oranında "evet" cevabı verilmiştir. Bu soruya olumlu görüş bildirenlerin %84'ünün 18-24 yaş aralığında olması,[91] genç kuşağın da dillerini sahiplendiğini göstermektedir.[92] Ayrıca lise ve üniversite öğrencileri, 28 Şubat 2002'de Bastia, Ajaccio, Corte ve Porto-Vecchio kentlerinde düzenledikleri gösterilerde Korsika dilinin resmi dil olarak tanınmasını talep etmiştir.[93] Genç kuşağın etnik diline ilişkin sahiplenici tutumları ve Korsikalı ailelerin dil konusundaki bu hassasiyetleri, sosyal öğrenme teorisiyle açıklanabilir.

Kısaca belirtmek gerekirse mekânsal bağlılık ve kimliksel aidiyet; cinsiyet, yaş, adada geçirilen zaman ve sosyo-ekonomik durum gibi parametrelere göre değişiklik gösterebilmektedir. Ancak Korsikalıların diğer ada toplumları gibi adaya olan bağlılıklarının ve kimliksel aidiyetlerinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.[94] Nitekim

[89] Söz konusu ankete göre ebeveynler %60 oranında, kardeşler %13 oranında Korsikaca konuşmaktadır. Gençlerin %39'u büyükanne ve büyükbabasıyla Korsikaca konuşurken, bu oran arkadaşlar arasında ise %22'dir; Jean-Marie Arrighi, "Langue Corse: Situation et Débats", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 511. Fransızca, Korsikalı genç kuşak için iletişim dilidir; ancak gençler özellikle aile içi ilişkilerinde Korsikacayı kullanmaktadır.

[90] Arrighi, "Langue Corse: Situation et Débats", 511.

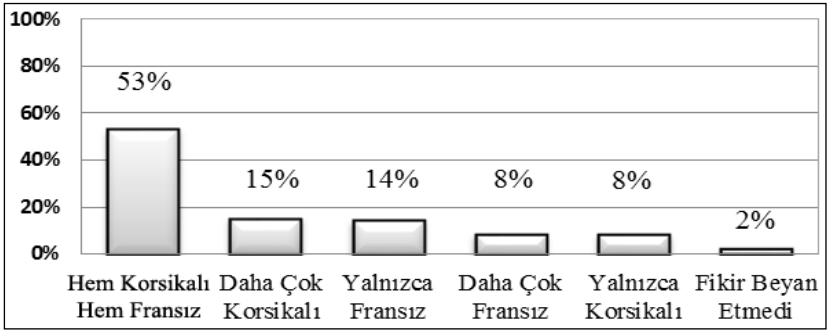
[91] Ankete katılanların %33'ü "hayır" cevabı vermiştir. "Evet" yanıtı verenlerin %67'sini kadınlar, %65'ini ise şehirde yaşayanlar oluşturmaktadır; Arrighi, "Langue Corse: Situation et Débats", 511.

[92] 2004 yılında yapılan bir başka ankette ise adadaki kolejli öğrencilerin %80'ninin Korsikacayı anladığı ortaya çıkmıştır; Arrighi, "Langue Corse: Situation et Débats", 511.

[93] Lefevre, "Langue, Terre et Territoire en Corse", 38.

[94] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 15. Ada dışında yaşayan Korsikalılar, ada ile olan bağlarını koparmamakta; tatillerini çoğunlukla Korsika'da geçirmekte ve emeklilik dönemlerinde Korsika'ya geri dönmeyi

Harris'in yaptığı ankete göre Korsikalıların %90'ı Fransız kimliğini kabul etmekle beraber %84'ü de Korsikalı kimliğini sahiplenmektedir.[95] Aşağıdaki tabloda özetlenen bu araştırmanın sonuçları, hem adalıların Korsikalı kimliğine olan aidiyetlerini hem de kimliğin evrimsel bir olgu olduğunu göstermektedir.

Korsika'nın Güvensizlik, Çatışmalar ve Savaşlar Tarihi: Kimlik Oluşumunda Zaman Faktörü

Mekân ile toplumlar arasında olduğu gibi, zaman ile toplumlar arasında da bir etkileşim vardır. Başka bir deyişle coğrafya ile birlikte tarih de toplumların psikolojik kodlarını, toplumsal hafızasını veya sosyal genlerini meydana getiren temel parametrelerden biridir.[96] Bir toplumun tarihi; o toplumun davranış modellerine, gösterdiği reflekslere ve değişim-dönüşüm süreçlerinde girdiği yeni arayışlara yön veren değişkenlerin başında gelmektedir. Tarihi tecrübe ve birikimler, etnik grupların kimlik oluşum süreçlerinde ve kimliğin evriminde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca toplumların tarihi ve diğer toplumlarla karşılaşmaları, sosyal ve siyasal olguları şekillendirmektedir. Dolayısıyla

düşünmektedir; Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 36.

[95] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 50.

[96] Bir toplumun sosyal genlerini oluşturan diğer parametreler ise din, dil ve kültürdür. Sosyal gen kavramı için bkz. Bekir Günay, "Orta Asya'da Arayış, 'Sosyal Gen' ve Yeni Modeller", *Bilge Strateji* 1 1 (2009): 1-4.

Korsika tarihi, hem Korsikalı kimliğini ve Korsika toplumunun sosyal genlerini oluşturmakta hem de Korsikalıların politik-psikolojik tutumlarının "geçmiş, şimdi ve gelecek" örgüsü içinde analiz edilmesine imkân tanımaktadır.

Tarihi milattan önce 7000'e kadar uzanan Korsika adasının en eski yerleşimcilerinin İberler ve Ligürler olduğu tahmin edilmekte ve Korsikalıların kökenlerinin İberler ile Latinlerin karışımından meydana geldiği düşünülmektedir. Milattan önce 14. ve 12. yüzyıllar arasında, yaptıkları kaleler nedeniyle Torre adı verilen bir deniz kavminin Korsika'yı istilasının ardından adaya sırasıyla Finikeliler, Foçalılar ve Kartacalılar yerleşmiş ve adada ticaret merkezleri kurmuşlardır. Korsika, Kartacalılar ile Sicilya'yı ele geçiren Romalılar arasındaki uzun süreli rekabetten sonra milattan önce 162'de Romalıların eline geçmiştir.[97] Roma yönetiminin Korsika toplumu üzerindeki kalıcı etkisi, Latin dili ve Hıristiyanlığın adaya girmesi olmuştur.[98] Özellikle Roma geleneği etkisi altındaki Katolik Hıristiyanlık, Roma döneminde adaya yayılmış ve Korsika toplumunun kültürel değerlerine köklü biçimde yerleşmiştir.[99]

Korsika milattan sonra Vandallar, Bizanslılar, Lombardlar, Franklar,[100] Araplar (Sarazan) ve Papalık tarafından ele geçirilmiştir. 6. ve 7. yüzyıllardaki Bizans hâkimiyeti sonrasında 8. yüzyılda Papa'ya hibe edilen Korsika, Papa VII. Gregorius tarafından 1077 yılında Piza Cumhuriyeti'ne bırakılmış, ancak adadaki Piza hegemonyası uzun sürmemiştir.[101] Zira Akdeniz'in önemli deniz gücü olan Cenova Cumhuriyeti, 1195'de Bonifacio ve 1268'de Calvi'ye yerleştikten sonra 1284'de Pizalıları yenilgiye uğratmış ve uzun süren rekabet döneminin

[97] *Büyük Larousse*, Cilt 11, (İstanbul: Gelişim Yayınları, 1986), 6999.
[98] Thompson, "Settlement and Conflict in Corsica", 263-264.
[99] Kilisenin ve dini ritüellerin Korsika toplumunun gündelik yaşamında önemli yeri bulunmaktadır; Eugène F.-X. Gherardi, "La Vierge, les Lycéens, la Corse", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 483.
[100] *Britannica*, 652.
[101] *New Catholic Encyclopedia*, Vol. 4, (Palatine: Jack Heraty & Associates, 1981), 355.

ardından Korsika'yı 1347 yılında tamamen ele geçirmiştir.[102] Böylece ada, 1768'e kadar dört yüzyıl boyunca Cenevizlilerin egemenliği altında kalmıştır.

Cenevizlilerin hegemonyası altında geçen bu uzun dönemde gerek Ceneviz-Aragon ve Ceneviz-Fransız savaşları, gerekse de Cenevizlilerin sert ve adaletsiz yönetimi nedeniyle Korsika'da iç barış ve güvenlik hiçbir zaman sağlanamamıştır. Korsika'daki ilk bağımsızlık hareketleri, Cenevizlilerin katı yönetimine karşı 14. yüzyılda ortaya çıkmış ve Cenevizliler bu ayaklanmaları bastırmakta zorlanmıştır. Örneğin 1574'te çıkan Sampiero Corso ayaklanması, İspanya'nın yardımlarıyla güçlükle bastırılabilmiştir.[103] Bu ayaklanmalara, kısa süren Fransız (1401-1409)[104] ve Milano (1468-1498)[105] yönetimlerine ve Aragon'un adayı ele geçirme çabalarına rağmen ada, 18. yüzyıla kadar yine de Cenevizlilerin hâkimiyetinde kalmıştır.[106] Cenova Cumhuriyeti'nin ağır vergileri, adaletsiz ve baskıcı yönetimi adanın yoksullaşmasına ve Korsikalıların ayaklanmasına neden olmuş;[107] sosyo-ekonomik sorunlar ve idari krizler, tarih boyunca adada kaos ve çatışma ortamının süreklilik kazanmasına yol açmıştır.

Adadaki bağımsızlık hareketleri ve ayaklanmalar, 1729-1768 arasında yoğunlaşmış ve bu dönem Korsika tarihine "bağımsızlık mücadelesi" olarak geçmiştir. İlk büyük ayaklanma, konulan ek vergi nedeniyle 1729 yılında ortaya çıkmış, ancak Ceneviz yönetimi tarafından bastırılmıştır. Cenevizlilere karşı 1734'de başlatılan bir diğer büyük ayaklanma, çok kısa süreliğine (1736-1741) Korsika Krallığını ilan eden Alman asıllı

[102] Cenevizliler, adanın stratejik şehirleri Bonifacio ve Calvi'ye yerleştikten sonra Bastia, St Florent, Ajaccio ve Porto-Vecchio'yu ele geçirmiştir. Adada liman, garnizon ve kaleler inşa eden Cenevizliler, adanın şehirleşmesinde ve yeni yerleşim yerleri oluşturulmasında önemli rol oynamış; adanın mimari yapısında kalıcı bir iz bırakmıştır; Thompson, "Settlement and Conflict in Corsica", 264.
[103] Bu ayaklanma için bkz. Fernand Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II*, Tome II, (Paris: Librairie Armond Colin, 1966), 308-311.
[104] *Büyük Larousse*, 7000.
[105] *Meydan Larousse*, Cilt 7, (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1972), 503.
[106] *Encyclopaedia Universalis*, Vol. 4, (Paris: 1980), 1056-1057.
[107] *Encyclopaedia Universalis*, 1057.

Theodor von Neuhoff'ün liderliğinde yayılmış fakat başarıya ulaşamamıştır.[108] Adada yaşanan kargaşa ortamı, Korsika'nın 1743 yılında Osmanlı egemenliğine girmesini gündeme getirmişse de bu durum gerçekleşmemiştir.[109]

Cenevizlilere karşı yürütülen bağımsızlık hareketlerinin en büyüğü ise Korsikalı General Pascal Paoli tarafından başlatılmıştır. Paoli, adanın bağımsızlığını ilan edememişse de liderliğini yaptığı mücadele nedeniyle Korsika tarihinin "bağımsızlık kahramanı" olarak kabul edilmiştir. Paoli'nin Korsika bağımsızlık savaşının önderi ve sembolik ismi kabul edilmesi, ada tarihinde 1755-1768 yılları arasındaki bağımsızlık hareketlerinin "Paolist dönem" (*la période Paoliste*) olarak adlandırılmasına neden olmuştur.[110] Aynı zamanda Aydınlanma felsefecisi olan Pascal Paoli'nin adı, günümüzde Korsika'da bulunan bir üniversiteye (*Università di Corsica Pasquale Paoli*) verilmiştir.[111]

Cenevizliler, Paoli önderliğinde verilen bağımsızlık mücadelesinin iktidarlarını yıpratmasının etkisiyle adayı daha fazla egemenlikleri altında tutamamış ve adanın yönetimini Versailles Antlaşmasıyla 1768'de Fransızlara bırakmıştır.[112] Paoli'nin bağımsızlık mücadelesi, İngiltere'nin desteğiyle Fransızlara karşı da devam etmiştir. Fransız ordusunun bağımsızlık hareketlerini bastırması sonucunda adadan ayrılmak zorunda kalan Paoli, 1769'da İngiltere'ye kaçmış; 1789 Devrimi sırasında yaşanan kargaşa ve terör ortamından faydalanarak İngiltere'nin yardımıyla adaya

[108] *Encyclopeaedia Universalis*, 1057.
[109] Bu konu ve Korsika-Osmanlı Devleti ilişkileri hakkında bkz. Kemal Beydilli, "Korsika", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 212-214.
[110] *Encyclopeaedia Universalis*, 1057.
[111] Bu üniversitenin açılması, Korsika'da bir üniversite kurulması yönünde güçlü bir talebin oluşması üzerine 1731'de gündeme gelmiş ve "Aydınlanma Üniversitesi" olarak da adlandırılan Korsika Üniversitesi, 1765 yılında Corte kentinde açılmıştır. Ancak 1768 yılında Korsika'nın Fransa yönetimine geçmesiyle birlikte kapatılmıştır. Toplumsal eylemler neticesinde üniversite 1981 yılında yeniden açılmıştır; http://www.univ-corse.fr/presentation-historique-historique-_17.html
[112] Christian Ambrosi, "Pascal Paoli et la Corse de 1789 à 1791", *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* 2 3 (1955): 11.

geri dönmüştür. Ancak İngiltere'nin 1794-1796 yılları arasında adanın yönetimini eline geçirmesi, Paolist hareketin bağımsız Korsika umutlarına son vermiştir. Napolyon Bonaparte, 1796'da adayı tekrar egemenliği altına almıştır. Korsika, II. Dünya Savaşı sırasında çok kısa süreli uğradığı İtalyan işgalinin dışında 1796'dan bu yana Fransa'nın egemenliği altında yönetilmektedir.[113]

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Fransa ile yeterli düzeyde ekonomik ilişki kurulamaması ve adada tarım ve sanayi tekniklerinin gelişmemesi nedeniyle Korsika, ağır ekonomik krizler yaşamıştır. Bu krizler, ekonomik durumu zaten kötü olan ada toplumunun daha da yoksullaşmasına ve büyük kitleler halinde Fransa'ya ve başta Cezayir olmak üzere denizaşırı sömürgelere göç etmesine neden olmuştur. Adanın dışarıya verdiği göç, Korsika'daki nüfus hareketlerini o kadar etkilemiştir ki 1890 yılında 300.000 olan Korsika nüfusu, 1950'ye gelindiğinde 150.000'e düşmüştür. Dolayısıyla sosyo-ekonomik sorunlar, demografik krizleri beraberinde getirmiştir.[114] Adanın göç veren demografik ve sosyolojik yapısı, tarihi bir devamlılık olarak günümüze dek süregelmiştir. Korsika, bu anlamda Braudel'in kavramsallaştırmasıyla "insan ihracatçısıdır".[115]

---

[113] *Encyclopeaedia Universalis*, 1058.

[114] P. J. Perry, "Economy, Landscape and Society in La Castagniccia (Corsica) Since the Late Eighteenth Century", *Transactions of the Institute of British Geographers* 41 (1967): 209.

[115] Korsika'nın göç veren demografik yapısı, tarihi ve coğrafi sürekliliği olan bir olgudur. Korsika, adasallığının sosyo-ekonomik bir çıktısı olarak diğer Akdeniz adaları gibi tarih boyunca açlık ve yoksulluk tehdidi altında kalmış ve dağ toplumları (ki Akdeniz adalarının çoğu dağdır) gibi göç veren sosyolojik bir kimliğe sahip olmuştur. Dolayısıyla göç olgusu, adaların ve adalıların tarihi bir gerçekliği ve ortak paydasıdır. O kadar ki sosyolojik açıdan adaların dünya ile bütünleşmesi, söz konusu göçlerin örgütlenmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Mesela Korsika, günümüzde olduğu gibi 16. yüzyılda da tam bir "göçmen adası"dır. Keza 16. yüzyıl, Korsika'dan göçün en yoğun yaşandığı dönemlerden biridir. Bu dönemde birçok Korsikalı, çalışmak amacıyla Cezayir, Cenova, Sevilla, Valencia ve hatta İstanbul'a göç etmiştir. Fakat Korsikalı göçmenlerin 16. yüzyılda en çok tercih ettikleri şehir, bugün olduğu gibi Marsilya olmuştur. Kısacası kaynaklarına göre insan bakımından çok zengin olan Korsika, tarih boyunca tüm Akdeniz havzasına o kadar çok göç vermiştir ki Braudel'in deyimiyle "Korsikalıların karışmadığı hiçbir Akdeniz olayı yaşanmamıştır". Ekonomik faktörlerin yanı sıra Korsika'nın 16. yüzyılda bu denli

Korsika, sosyo-ekonomik krizlerin yanı sıra özellikle 19. yüzyıldan itibaren ağır bir kültürel bunalım yaşamaya başlamıştır. Bu bunalımda, Fransa'nın ada yönetimini 1768'de ele geçirmesinden sonra uyguladığı kültürel asimilasyon politikaları büyük rol oynamıştır. Adaya gönderilen Fransız yöneticiler, Korsika toplumunun yerel geleneklerini "Fransızlaştırmak" (*franciser*) için yoğun çaba göstermiştir. Fransa, özellikle İtalyan kültürünün etkisini azaltmak amacıyla İtalyancanın kamu kurumlarında kullanılmasını yasaklamış ve adada yeni bir eğitim sistemi inşa etmiştir. Fransızlaştırma (*francisation*) stratejisi, modernleşme projesi çerçevesinde ada elitlerinin İtalya ile olan ticari bağlarını zayıflatmak ve kültürel ve siyasal açıdan da adayı anakaraya eklemlemek üzerine kurgulanmıştır.[116] Bu süreç, bir yandan Korsikalılar üzerindeki İtalyan etkisini kırarken, diğer yandan Korsikalıların kültürel ikilem yaşamasına sebep olmuştur. Thierry Dominici, adanın anakaraya kültürel bütünleşmesini hedefleyen 1769-1896 yılları arasındaki bu dönemi "Fransızlık ve İtalyanlık arasındaki kültürel zıtlık dönemi" olarak kavramsallaştırmıştır.[117]

Bu sürecin çıktısı olarak Korsika toplumu, Fransa'ya büyük tepki göstermiş; Korsikacanın korunması ve okullarda Korsika tarihinin okutulması gibi kimliksel taleplerde bulunmuştur. Korsikalı şair ve yazarların öncülüğünde kültürel taleplerin arttığı 1896-1940 arası yıllar, kültürel kimlik talepleri dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönem, aynı zamanda otonomist bir kimlik oluşumunun başlangıcıdır. Etno-kültürel talepler, II. Dünya Savaşı sonrasındaki dekolonizasyon hareketleri ile ivme kazanmıştır. Korsika, tüm bu sorunların fonksiyonu olarak 1940-1965 yılları arasında yeni bir politik, ekonomik, demografik ve kültürel kriz dönemine girmiştir. Fransa'nın bu süreçte adada uygulamaya koyduğu ekonomik ve idari politikalar, bir sonraki döneme, yani Korsika'daki milliyetçi hareketlerin yükselmesine zemin hazırlamıştır.

yoğun göç vermesinin temel nedenlerinden biri de Cenevizlilerin kötü yönetimidir; Braudel, *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Epoque de Philippe II*, 144-146.

[116] Cini, Biancarelli, "Corse et Italie: Proximité et Fractures", 428-430.

[117] Thierry Dominici, "Le Nationalisme dans la Corse Contemporaine", *Pôle Sud* 1 20 (2004): 99.

1965 sonrası dönem ise kimliksel taleplerin, sosyal ve ekonomik bölgeselcilikten ekonomik otonomiye ve hatta bağımsızlık mücadelesine evrildiği bir dönem olmuştur.[118]

Kısacası Korsika, tarih boyunca birçok aktörün egemenliği altında yaşamış; farklı kimlik ve kültürlerin baskısına maruz kalarak kültürel, sosyo-ekonomik ve politik sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu açıdan yorumlandığında Hobbes'un *Leviathan*'ındaki çatışma ve tehdit ortamını andıran Korsika tarihi; hem İtalyan ve Fransız tarihi, hem savaş ve bağımsızlık mücadelesi tarihi, hem de yönetenler ve yönetilenler arasındaki çatışmaların tarihidir. Ada tarihindeki tüm bu mücadele ve çatışmalar, Korsikalıları günümüze dek uzanan bir güven bunalımına sürüklemiş; söz konusu güvensizlik psikolojisi adanın güvenlik ikilemini ve şiddet sarmalını tetikleyen bir unsur olmuştur. Dolayısıyla Korsika sorunu, uzun bir süreçte yaşanan ekonomik ve politik krizler ile kültürel, psikolojik ve toplumsal travmaların bir bileşkesidir. Söz konusu değişkenlerin Korsika sorununun psikanalitik tarihini oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Adanın tarih boyunca birçok işgale uğraması, Korsikalıların sürekli kolonizasyon ve yok edilme endişesi taşımalarına neden olmuştur. Bu psikolojik durum, Korsikalı kimliğine aidiyeti güçlendiren bir faktör olarak yorumlanabilir. Zira Korsika toplumu, tarihte başkalarıyla o kadar çok karşılaşmıştır ki yaşadığı güvenlik ikilemlerine bağlı olarak "öteki" karşısında günümüze dek süregelen bir savunma mekanizması geliştirmiştir. Bu durum, farklı kimlikler karşısında "biz" kimliğinin Korsika toplumunda köklü bir biçimde yerleşmesine zemin hazırlamıştır. Korsikalıların farklı kimliklere karşı direnç göstermeleri, aynı zamanda kültürel normlarının, değerlerinin, kimliklerinin ve yaşam alanlarının tahribata uğratıldığı yönündeki derin kaygılara bağlıdır ve bu psikolojik parametreler, sosyal kimlik teorisiyle yorumlanabilir.

[118] Dominici, "Le Nationalisme dans la Corse Contemporaine", 99-100.

Özetlemek gerekirse ada tarihi, Korsika sorununun toplumsal hafızadaki alt yapısını oluşturmaktadır. Korsikalıların geçmişteki ayaklanmalardan günümüzdeki ayrılıkçı hareketlere kadar gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinin kökeninde iktidardan, sosyo-ekonomik ve toplumsal yaşamdan dışlanmanın neden olduğu dışavurumlar yer almaktadır. Başka bir deyişle Korsikalıların tarih boyunca yönetimde söz sahibi olamaması, toplumsal hafızalarındaki "yenilmişlik" hissini bugüne taşıyan faktörlerin başında gelmektedir. Korsika toplumundaki "dışlanmışlık" ve "kaybeden taraf olma" psikolojisi, hem sosyal baskınlık teorisi hem de sosyal öğrenme teorisiyle yorumlanabilir. Korsikalıları sosyal baskınlık teorisindeki alt grup ile özdeşleştirmek ve sorunun hiyerarşik konumdaki alt grup olmanın verdiği kimlikler arası gerginliğin bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Bu çerçevede Korsika sorunu, etnik gruplar arasında alt-üst ilişkisi üzerine kurulu hiyerarşik bir sistemde cereyan eden sosyal baskınlık teorisinin bir örneği olarak düşünülebilir.[119] Aynı zamanda Korsika sorunu, sosyal öğrenme teorisine de örnek teşkil etmektedir. Zira adalıların yaşadığı "mağlup ve mağdur olma" hissinin sosyal aktarım yoluyla ailelerden çocuklara, yani kuşaktan kuşağa iletildiğini unutmamak gerekir.

Korsika Sorununun Gelişimi ve Etnik-Milliyetçi Hareketlerin Yükselişi

II. Dünya Savaşının ardından Avrupa'da yayılan etnik-milliyetçi hareketler, Korsika'yı da etkilemiştir. Adadaki milliyetçilik, bölgesel ayrılıkçı taleplerin Avrupa'da hız kazanması ile birlikte 1960'lı yıllardan itibaren yükselmeye başlamıştır. Özellikle de dekolonizasyon süreci ve Fransa'nın adada uyguladığı politikalar, Korsika'daki milliyetçi

[119] Korsikalılarla yapılan bir röportajda paylaşılan görüşler, ötekine karşı açığa çıkan güvenlik ikileminin toplumsal ve ekonomik yaşamla da ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Korsika sorununu, sosyal baskınlık teorisi çerçevesinde de değerlendirmek mümkündür: "Biz bu adada 260.000 kişiyiz, işte bizim zayıf noktamız. Eğer küçük bir topluluksanız ne pazar, ne demokrasi kısacası hiç bir şey sizin lehinize işlemez"; Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 399.

hareketleri hızlandırmıştır. Adada kültürel muhafazakârlık artmış, Korsikacanın korunmasına özen gösterilerek Fransız eğitim politikalarına tepki gösterilmiş ve bazı adalılarca İtalyan faşizmine sempati duyulmaya başlanmıştır.[120] Artan milliyetçi ivmeyle birlikte bu dönemden sonra ada ile anakara arasında yaşanan bazı gelişmeler, günümüze dek süren Korsika sorununa farklı boyutlar eklemlemiştir.

Cezayir örneğinde olduğu gibi Korsika sorunun ana belirleyicilerinden biri, Fransa'nın az gelişmişlik sarmalı içinde bulunan adayı modernleştirmek ve anakaraya entegre etmek adına uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik politikalar olmuştur. Fransız hükümeti, adada tarım ve turizm sektörlerinin yeniden örgütlenmesini amaçlayan "Korsika Bölgesel Eylem Programı"nı (*Programme d'Action Régional de la Corse*) 1957 yılında yürürlüğe koymuş ve bu sosyo-ekonomik dönüşüm planını kurumsal araçlarla desteklemiştir.[121] Tarım ve turizm sektörüne yönelik bu reform programı, adanın gelişimine ve modernleşmesine katkı sağlamış gibi gözükse de kaynakların adaletsiz dağıtımı sonucunda Korsikalılar bölüşümden yeterli pay alamamış ve ada içinde çevreye itilmiştir.

Adadaki kaynakların yeniden dağıtımında karma ekonomiye dayalı iki şirket önemli rol oynamıştır. Korsika Bölgesel Eylem Planı kapsamında aynı yıl devlet desteğiyle kurulan bu şirketler, tarım sektörünü desteklemeyi hedefleyen SOMIVAC (*la Société pour la Mise en Valeur Agricole de la Corse*) ve turizmi geliştirmeyi amaçlayan SETCO'dur (*la Société Pour l'Equipement Touristique de la Corse*). Bu girişimler vasıtasıyla yeni yatırımlar ortaya çıkmış, yeni turistik tesis ve çiftlikler kurulmuştur. Fransa, 1957'den sonra ilk 14 yıl içinde SOMIVAC'a 350 milyon franklık yatırım yapmış ve 10.000 hektarlık tarımsal alanı kullanıma açmıştır.[122] Ancak SOMIVAC ve SETCO'nun faaliyetleriyle

[120] André Fazi, "La Corse et les Régions Insulaires de Mediterranée Occidentale: l'Impossible Autonomie?", *Ethonologie Française* 38 3 (2008): 439.
[121] Thompson, "Settlement and Conflict in Corsica", 266-267.
[122] Matei Candea, "Resisting Victimhood in Corsica", *History and Anthropology*, 17 4 (Aralık 2006): 373.

oluşan yeni yatırım alanları ve sermaye birikimi, Fransızların tekelinde toplanmaya başlamıştır. Böylece dağlık yapısı nedeniyle zaten sınırlı oranda ekilip biçilen arazilere sahip adada, tarım ve turizm gelirlerinden mahrum bırakılan Korsikalıların çoğu ekonomik sistemin dışında kalmıştır. Bu durum, Korsikalıların dışlanmışlık algısını ve ötekileştirilme psikolojisini beraberinde getirmiştir.

Adalıların bu sosyo-psikolojik hali, Cezayir'de yaşanan gelişmelerden de etkilenmiştir. Korsikalıların Cezayir'den Fransa'ya gönderilen ve ağırlıklı olarak adaya yerleştirilen *pieds noirs*'lar[123] ile kendi topraklarında karşılaşmaları, yaşadıkları güvenlik ikilemini travmatik bir hale getirmiştir.[124] Zira 1957-1965 yılları arasında adaya göç eden yaklaşık 17.500 *pieds noirs*'ın[125] birçoğuna çiftlik, tarım arazisi, turistik tesis ve işletmelerin imtiyazı verilerek, iyi yaşam şartlarında adada tutunmaları sağlanmıştır.[126] Geleneksel ve kırsal bir yaşam tarzına sahip

[123] Fransızca'da "kara ayak" anlamına gelen *pied noir* tabiri, Cezayir doğumlu Fransızlar için kullanılmaktadır.

[124] Korsikalıların güvenlik kaygıları doğrultusunda geliştirdikleri savunmacı tutumları gündelik yaşamlarına da yansıyabilmektedir. Adadaki kimlik çatışmaları ve ötekine karşı geliştirilen muhafazakâr tutum, sosyal kimlik teorisinin bir stereotipidir. 7 Nisan 2005'te France 2'de yayınlanan ve Korsika'daki etnik anlaşmazlıklara yer veren bir haber, "Korsika rasist mi?" başlığıyla sunulmuştur. Haberde, adanın doğusunda Kuzey Afrikalıların içeriye girmesinin kafe sahibi tarafından yasaklandığı bir kafede çekim yapılmış ve kafe sahibi bu durumu doğrulamıştır; Candea, "Resisting Victimhood in Corsica", 369-370. Ancak Fransız medyasında çıkan söz konusu haberlerin Korsikalılara karşı dışlayıcı ve ötekileştirici bir algının yerleşmesine sebep olduğunu unutmamak gerekir.

[125] Elisabeth Dupoirier, "La Question de l'Identité et des Partis Régionalistes de Corse", *Observatoire Interrégional du Politique OIP*, Barcelona, (2001), 6, http://www.recercat.net/bitstream/2072/1275/1/ICPS190.pdf

[126] Fransa, Korsika'ya uyguladığı bu göç ve ekonomi politikasının benzerini Cezayir'de de uygulamıştır. Fransız hükümeti, 1870-1871'deki Fransız-Alman savaşının ardından *Alsace-Lorraine* bölgesinin Almanlara bırakılması sonucunda burada yaşayan yaklaşık 750.000 Fransız'ı Cezayir'e göçmen olarak yerleştirmiş ve bu göç akınını sonraki yıllarda da devam ettirmiştir. Fransa sömürge yönetimi, Cezayir'e göç eden bu Fransızlara iyi yaşam koşulları sunarak onların şehir ve çiftliklerde yaşamalarını sağlamıştır. Fransızların zenginliklerini giderek arttırmaları sonucunda ürettikleri ürünlere ve bu ürünlerin pazarlanmasına karşı rekabet edemeyen yoksul Cezayir köylüleri ve yerlileri, mecburen kendi üretim alanlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece göç eden yoksul Cezayir yerlilerinden yaklaşık 300.000 kadarı Avrupa'daki Fransız fabrikalarında çalışmaya başlamıştır; Sefa M. Yürükel, *Batı Tarihinde İnsanlık Suçları*, (İstanbul: Marmara Grubu

Korsikalıların, hem adanın kaynak bölüşümünde geri planda kalmaları hem de bu kozmopolit yaşama alışmak zorunda bırakılmaları, kendi topraklarında sosyo-ekonomik ve kültürel yabancılaşma yaşamalarına neden olmuştur.[127]

Fransa hükümetine baskı yapan Korsikalı çiftçiler için ayrılmış toprak ve tarımsal teşviklerin *pieds noirs*'lara verilmesi, bağcılıkta deneyimli ve iş hayatında yetenekli olan *pieds noirs*'ların kısa sürede ada ekonomisini ele geçirmelerine yol açmış ve bu durum Korsikalı üreticilerin tepkisini çekmiştir. Üstelik *pieds noirs*'ların şarap üretiminde fazla şeker kullanmak gibi yöntemleri uygulaması, Korsikalı üreticileri daha da kızdırmış ve adanın önemli ekonomik gelirlerinden şarap üretiminde de geriye düşen Korsikalılar, tepkilerini ayaklanarak dışavurmaya başlamıştır. Bu gerginlik, Korsikalıların 1975 yılında bir şaraphaneyi basarak iki Fransız jandarmayı öldürmeleri ve binayı ateşe vermeleri neticesinde çatışmaya dönüşmüştür.[128] 1970'lerde şarap üretimine ayrılan tarımsal alanın 20.000 hektar olduğu ve bu rakamın adanın tarımsal üretiminin %60'ına tekabül ettiği[129] dikkate alındığında, adanın yerlileri ile Cezayirli göçmenler arasında yaşanan ekonomik rekabet ve çatışmanın nedenleri daha iyi anlaşılmaktadır. Böylece adada tırmanan tansiyon, hem adadaki milliyetçiliği artırmış hem de şiddet eylemlerine yol açmıştır.

Adanın sosyo-ekonomik yaşamındaki dönüşüm, Cezayir örneğini de yakından bilen Korsikalılar için derin bir endişe kaynağı haline gelmiştir. Korsika'daki birçok yatırım kaynağının ve ayrıcalığın *pieds noirs*'lara verilmesi, Korsikalılarda Fransa'nın tıpkı Cezayir'de yaptığı gibi kendi yaşam alanlarında da hâkimiyet kuracakları algısını kuvvetlendirmiştir. Fransa'nın nükleer denemeler gerçekleştirmek amacıyla 1960'da adanın Argentella kentinde nükleer tesis kurmayı planlaması, Korsikalılarda

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, tarihsiz), 55-56. Dolayısıyla Fransa'nın Korsika'da uyguladığı bu stratejinin geleneksel Fransız stratejisi olduğu söylenebilir.

[127] Thompson, "Settlement and Conflict in Corsica", 267.

[128] Range, "Fransa'nın Açmazlar Adası Korsika", 76.

[129] Candea, "Resisting Victimhood in Corsica", 373.

derin bir kaygıya neden olmuştur. Hiroşima ve Nagazaki'de yaşanan nükleer felaket ve Fransa'nın Cezayir'de yaptığı nükleer denemeler,[130] Korsikalıların topraklarına, politik ve sosyal yaşam alanlarına müdahale edildiği yönündeki kolektif kaygıyı tetiklemiştir. Fransa'nın niyetini açıklamasının hemen ardından Korsikalılar; kimliklerini, topraklarını, yaşam alanlarını korumak ve ada üzerinde söz sahibi olduklarını duyurmak için Argentella'da kurulması planlanan nükleer tesise karşı Ajaccio'da 10.000 kişilik kolektif bir eylem düzenlemiştir.[131] Bu hareket, kimliklerinin ve topraklarının korunmasına dair kolektif bilincin eyleme dönüşmesini simgelemesi açısından oldukça önemlidir. Tüm bu gelişmeler, Korsika toplumunda bir iç kolonyalizme maruz kaldıkları düşüncesini hâkim kılmıştır. Bu dönemde birçok Korsikalı; adanın gelişimine bağlı oluşan artı-değer ve kârdan çok küçük bir pay alabildikleri, ada ekonomisi ve yönetiminde söz sahibi olmadıkları noktasında ortak kanıya sahipti ve bu durumu neo-kolonizasyon olarak yorumlamaktaydı.[132]

Cezayir'in 1962'de bağımsızlığını kazanması, adadaki sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik gelişmeleri doğrudan etkilemiştir. Cezayirlilerin bağımsızlık mücadelesi, özellikle bağımsızlık yanlısı Korsikalılar için motivasyon kaynağı olmuş ve adadaki milliyetçi hareketlerin örgütlenmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca Cezayir'in bağımsızlığı sonrasında adaya göç eden *pieds noirs*'lar ile ada yerlileri arasındaki kimlik çatışması, adadaki milliyetçiliği artırmıştır. Özellikle kaynak dağılımı konusunda yaşanan rekabet, Korsikalıların kimliklerini daha fazla sahiplenmelerine sebep olmuştur. Ada yerlilerinin sosyo-ekonomik sistemin dışında kalmaları ise rekabeti çatışmaya dönüştürmüştür. Sistemden dışlanmışlık duygusu, içe kapanmayı ve "kendinden olan" ile birlikte hareket etmeyi beraberinde getirmiştir.

[130] Fransa, Cezayir'den çıktıktan sonra nükleer denemeleri için yeni bir yer arayışı içine girmiştir. Korsika gündeme gelmiş olmasına karşın hem Korsikalıların kolektif tepkisi hem de adanın coğrafi konumunun Avrupa için risk teşkil etmesi nedeniyle bu plan uygulamaya konulmamıştır.
[131] Casula, "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités et Territoires Vécus", 19-20.
[132] Candea, "Resisting Victimhood in Corsica", 373.

Korsikalıların kimliklerine daha fazla sarılarak verdiği bu refleksler, etnik gruplar arası kaynak paylaşımı ve rekabetten doğan realist çatışma teorisinin örneği olarak yorumlanabilir. Zira özellikle sosyo-ekonomik değişkenler, Korsikalıların davranışlarındaki iç grup (Korsikalı kimliği) ve dış grup (Fransız kimliği) ayrımını belirginleştiren ve pekiştiren bir faktör olmuştur.

Korsika ile Fransa arasındaki sorunlu ilişkide adanın toplumsal dinamiklerinin ve sosyolojik yapısının da etkisi vardır. Dağlık yapısı gereği bölge içinde bölgeler barındıran Korsika, bölge klanlarının baskısı altında bir nevi feodal yapıya sahiptir. Fransa ve Korsika arasındaki gibi merkez-çevre anlaşmazlığının görüldüğü örneklerde merkezi otorite ile yerel elitler arasında genellikle işbirliği bulunmaktadır.[133] Korsika'daki yerel elitler de adanın zenginliklerinin yeniden dağıtımında söz sahibi olabilmek ve yerel otoritelerini koruyabilmek amacıyla çoğu zaman merkezi otoriteyle işbirliğine gitmektedir.[134] Korsika'daki klanlar, merkezin tekelindeki yenileşme girişimlerinde merkezi otoriteyle dayanışma içinde olarak milliyetçi talepleri engelleyici bir rol üstlenmiştir. Adanın, birbiriyle rekabet halinde olan ancak aynı zamanda merkezle işbirliği yapan iki güçlü klanın etkisi altında bulunması, merkezin ada üzerindeki uygulamalarının ve kurumsal düzenlemelerinin garantisi olmuştur.[135] Bu sebeple otonomi talebinde olan Korsika Halk Birliği (*l'Union du Peuple Corse*) ve Korsika'nın bağımsızlığını savunan Korsika Kurtuluş Cephesi (*Front de Liberation Corse*), farklı eğilimlerdeki partiler olmalarına karşın adanın ekonomik ve idari örgütlenmesinde merkez ile işbirliğinde bulunan klanlara karşı ortak bir tepki göstermiştir.[136]

[133] Fazi, "La Corse et les Régions Insulaires de Mediterranée Occidentale: l'Impossible Autonomie?", 438.
[134] Wanda Dressler, Anna Knight, "La modernisation de l'Île Entre Structures Claniques et Mouvement Nationalist", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 417.
[135] Dressler, Knight, "La modernisation de l'Île Entre Structures Claniques et Mouvement Nationalist", 418.
[136] Thompson, "Settlement and Conflict in Corsica", 259.

Bu çerçevede klanlar, Fransa ile Korsika toplumu arasında "aracı kurum" işlevi görmüş ve kaynak paylaşımındaki artı-değerden merkezdeki diğer aktörlerle birlikte önemli pay almıştır. André Fazi, Korsika'nın siyasal ve sosyolojik yapısını kliyantalizm (*clièntelisme*) kavramsallaştırması ile açıklamaktadır. Buna göre devlet-elit-toplum üçgeninde merkez, çevreyi müşteri gibi görmekte ve aldığı oy karşılığında onu destekleyen zümreye yönelik politikalar üreterek, bu zümreye ayrıcalıklı bir statü tanımaktadır. Fazi, kliyantalizm olarak kavramsallaştırdığı bu ilişki modelinde devleti tekel, klanı şube ya da distribütör firma ve toplumu ise tekele bağımlı müşteri olarak tasvir etmektedir.[137]

Merkez ve çevredeki karar alıcıların politik çıkarları için çevredeki halka müşteri gibi yaklaşarak onların beklenti ve taleplerini göz önünde bulundurmamaları, merkez ve çevre arasında politik ve ekonomik sıkışmışlığa yol açmaktadır. Korsikalıların sosyo-psikolojik sıkışmışlığını da ifade eden bu durum, sosyolojik açıdan üç biçimde eyleme dönüşmektedir: i- başka ülkelerde yeni bir hayat kurmak ve iş bulmak amacıyla ada dışına göç etmek[138] (ki Korsikalılar genellikle Fransa'yı tercih etmekte ve anakaradaki Fransız şirketlerinde işçi olarak çalışmaktadır), ii- memur veya ara kadro elemanı olarak sisteme entegre olmak, iii- dışarıda kalmanın verdiği içe kapanmayla etnik kimliğine sarılarak kimliğini şiddet aracılığıyla görünür kılmak. Bilindiği gibi birçok etnik-ayrılıkçı örgüt ve eylemsel hareketin tabanını, sosyo-ekonomik sistemin dışında kalan yoksul insanlar oluşturmaktadır. Buradan hareketle adanın yerlisi Korsikalıların merkezin kaynak aktarımından yeterli ölçüde pay alamaması ve yeni göç dalgasıyla ötekileştirilerek anomiye düşmesi, etnik-milliyetçi hareketlerin Korsika'da 1960'lardan itibaren yükselmesindeki temel nedenlerden biri

[137] Fazi, "La Corse et les Régions Insulaires de Mediterranée Occidentale: l'Impossible Autonomie?", 438.

[138] 2002 yılındaki verilere göre adada 260 bin, ada dışında ise yaklaşık 3 milyon Korsikalının yaşadığı tahmin edilmektedir; bkz. Ahmet İnsel, "Korsika Sorununda Yeni Aşama", *Radikal*, 04.08.2002.

olmuştur. Bu hareketlerin bir kısmı 1970'lerde eylemsel ve ayrılıkçı boyuta taşınarak, sorunun kronikleşmesinde rol oynamıştır.[139]

Etnik Ayrılıkçı Örgütlerin Kurulması ve Eylemleri

1945 sonrasında ortaya çıkan dekolonizasyon süreci ve Avrupa'da artan bölgeselcilik ve âdemi merkeziyetçilik düşüncesi, Fransa'nın hem sömürgeleriyle olan ilişkilerini hem de idari yapılanmasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Fransa bir yandan 1945 Anayasasını kaldırıp yerine 1958 Anayasasını yürürlüğe koyarken,[140] diğer yandan da idari teşkilatlanmasında revizyona gitmiştir. Bu reformlar çerçevesinde Korsika, 1957 yılında "Korsika Bölgesi" (*région Corse*) statüsünü almış; 1975 yılında ise "Güney Korsika" (*Corse-du Sud*) ve "Yukarı Korsika" (*Haute-Corse*) olmak üzere iki ayrı departmana ayrılmıştır. 1982 yılında çıkarılan âdemi merkeziyetçilik (*decentralisation*) yasasıyla Korsika'ya özel statü verilerek, Korsika bölgesel yönetimi (*collectivité territoriale de Corse*) oluşturulmuştur. Bu statüyle Korsika'ya diğer bölgelerden farklı olarak bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Buna göre adadaki meclis, "bölgesel meclis" yerine "Korsika Meclisi" olarak adlandırılmış; ekonomik ve

[139] 2001 ve 2005 yıllarında Korsika'ya giden ve adayla Fransa arasındaki sorunu Sovyetler dönemi Rusyası'ndaki merkez-çevre ilişkilerine benzeten Rus antropolog Elena Filippova, adadaki izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır: "Korsika'da olmak, hem Fransa'da olmak hem de dışında olmak gibi. Korsika Fransız marka ve kurumlarının (*la Poste, Credit Mutuel, Monoprix* vb.) her ne kadar izlerini taşısa da, her yerde karşınıza çıkan milliyetçi grafitilerle ve ayrılıkçı şiddeti içeren sokaktaki günlük diyaloglarla aslında başka bir hayatla karşılaşıyorsunuz." Filippova, "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", 397. Korsika'da milliyetçi ideolojinin bir söylem biçimi olarak grafiti kültürü yerleşmiştir. 18. yüzyıldan bu yana bağımsızlık hareketlerinin toplumsal hafızaya yerleşmesini sağlayacak bir araç olarak görülen grafitileri adanın birçok yerinde görmek mümkündür. Bu konuda yapılan bir çalışma için bkz. Pierre Bertoncini, "Mémoires Militantes Corses Dans le Niolu", *Ethnologie Française* 37 3 (2007): 423-432.

[140] 1958 Anayasası'nın hazırlanma sürecinde Cezayir'de yaşanan gelişmelerin etkisiyle denizaşırı ülkelerle ilişkilerin yeniden kurulması ve düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Nitekim 1958 anayasası hazırlanırken saygı gösterilmesi istenen beş temel ilkeden biri de "Anayasa, Cumhuriyetin denizaşırı ülkelerle ilişkilerini düzeltmelidir" ilkesi olmuştur. Zira General De Gaulle'ün Fransa'ya bağlı denizaşırı ülkelerin kendi kendilerini özgürce yönetmelerini istemesi üzerine 1958 Anayasası'nda self-determinasyon ilkesine yer verilmiştir. Bununla birlikte 1958 Anayasası'nın 2. maddesinde "Fransa'nın laik, demokratik, sosyal ve bölünmez tek bir Cumhuriyet" olduğu belirtilmektedir; Esat Çam, *Çağdaş Devlet Sistemleri,* (İstanbul: Der Yayınları, 2000), 160-161.

sosyal konsey ile kültürel konsey olmak üzere iki danışma konseyi kurulmuştur.[141]

Söz konusu idari gelişmeler, adadaki bazı milliyetçi kesimlerin beklentilerini karşılamamıştır. Milliyetçi gruplar, adanın daha fazla yasal yetki elde etmesi ve otonomi ya da bağımsızlığını kazanması amacıyla örgütlenme yolunu seçmiştir. Bu gruplardan daha fazla otonomi isteyenler siyasi parti kurarken, bağımsızlık yanlısı olanlar ise ayrılıkçı örgüt kurmayı tercih etmiştir. Başka bir ifadeyle otonomistler siyasi seçenekler üzerinde dururken, ayrılıkçılar şiddet kullanımına yönelmiştir. Bu iki grup arasındaki yöntem farklılığı, otonomi yanlılarının ılımlılar, bağımsızlık yanlılarının ise radikaller olarak tanımlanmasına neden olmuştur.

Korsika'daki ilk milliyetçi örgütlenmeler, 1960'lı yıllarda öğrenci hareketleriyle ortaya çıkmıştır. Öğrenci birliklerinin dışındaki ilk milliyetçi örgütlenme ise 1967'de Siméoni kardeşler tarafından kurulan "Korsika Bölgesel Hareketi"dir (*Action Régionaliste Corse, ARC*). ARC, 1973'de "Korsika'nın Yeniden Doğuş Hareketi" (*l'Action Pour la Renaissance de la Corse, APRC*) adını almış ve daha eylemsel bir harekete dönüşmüştür. APRC, gösteriler düzenlemek ve yürüyüşler organize etmek gibi ılımlı eylemlerin yanı sıra özellikle *pieds-noirs*'ların topraklarını ve arazilerini işgal etmek gibi daha radikal eylemlere de başvurmuştur. APRC, 1977 yılında "Korsika Halk Birliği" (*Union du Peuple Corse, UPC*) hareketine dönüşerek, zamanla ılımlı bir tavra bürünmüştür.[142] Kısacası adada 1950'lerin sonlarında gündeme gelen kimlik talepleri, 1960'lardaki milliyetçi gruplar ve 1970'lerde kurulan ayrılıkçı örgütlerle ivme kazanmıştır.

Adadaki etnik ayrılıkçı örgütlerin en bilineni ve en radikali "Korsika Ulusal Kurtuluş Cephesi"dir (*le Front de Libération Nationale de la*

[141] Dressler, Knight, "La modernisation de l'Île Entre Structures Claniques et Mouvement Nationalist", 416.
[142] http://www.corse.pref.gouv.fr/scripts/display.asp?P=COhist_actualite

Corse, FLNC). FLNC, Korsikalıların Fransızlardan farklı bir millet olduğunu ileri sürerek, Korsika'nın bağımsızlığı adına şiddet eylemlerinde bulunmaktadır. 5 Mayıs 1976'da kurulan ve varlığını günümüzde de sürdüren FLNC, politik-militer ayrılıkçı bir örgüt olması nedeniyle[143] "Korsika'nın askeri yeraltı örgütü" olarak da adlandırılmaktadır. Örgüt, "Korsika toprağı Korsikalılarındır" (*la terre de Corse appartient aux Corsicans*) ve "kolonistler dışarı" (*les Français dehors*) gibi sloganlarla şiddet eylemlerinde bulunmakta ve adanın sadece Korsikalılara ait olduğunu öne sürmektedir. Bu nedenle örgüt, adada yaşayan Fransızların özel mülklerine kendilerini adada istemediklerine dair Korsikaca yazılar yazarak, adadaki Fransız varlığına tepki göstermektedir.[144] Adada Fransızlara karşı gösterilen yaygın tepkilerden biri de şehir ve köy gibi yerleşim merkezlerinin adlarını Fransızca yazan tabelaların üstünün sprey boyalarla boyanarak Fransızca yerine Korsikaca yazılmasıdır.

FLNC, silahlı eylemlerle şiddete başvurarak radikal bir zemine de yönelmiştir. Şiddet eylemlerini ağırlıklı olarak adada gerçekleştirmekle birlikte yalnızca ada ile sınırlandırmamakta, Fransa'ya da yaymaktadır. FLNC, bombalama ve silahlı saldırı gibi operasyonel eylemlerini çoğunlukla insanlardan ziyade stratejik yerlere ve kamu kurumlarına gerçekleştirmektedir. FLNC'nin eylemlerinde hedef aldığı stratejik kurumların başında, adayı koloni statüsünde simgelediğini düşündüğü askeri üsler ve kışlalar ile Fransız devletini temsil eden polis ve yargıya ait resmi binalar gelmektedir. Ayrıca adada yabancı ve öteki olarak gördüğü Fransızların özel mülklerini ve Fransız kültürünün yayılmasında önemli rol oynadığı gerekçesiyle televizyon vericilerini hedef almaktadır.[145] Benzer şekilde ada ekonomisine katkı sağlamadığı ve

[143] Dominici, "Le Nationalisme dans la Corse Contemporaine", 98.
[144] Candea, "Resisting Victimhood in Corsica", 374-375.
[145] Deniz Altınbaş, "Korsika Ayrılıkçı Hareketi", içinde *Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar*, ed. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, (Ankara: ASAM Yayınları, 2000), 420.

çevreyi kirlettiği gerekçesiyle turistik tesislere[146] hem anakaradan gelen Fransız müteahhitlerin ve yatırımcıların girişimlerini engellemek hem de adanın doğal ve kültürel mirasını korumak adına saldırılarda bulunmaktadır.[147]

Sivilleri ve turistleri hedef almaktan kaçınan FLNC, stratejik ve sembolik yerlere bombalı saldırılarını ve kundaklama eylemlerini ağırlıklı olarak gece geç saatlerde ya da sabaha karşı gerçekleştirmektedir. Örgüt, bombalama ve kundaklama eylemlerinin yanı sıra adam kaçırma ve tehdit etme gibi birtakım farklı eylemlere de yönelmektedir. Adam kaçırma ya da tehdit etme eylemlerinin temel amacı, yasa dışı örgütlerin gelir elde etmede klasik yöntem olarak uyguladıkları haraç toplamadır. Nitekim FLNC, iş adamları ve müteahhitler gibi varlıklı kişileri kaçırarak veya tehdit ederek onlardan haraç almakta ve "devrimci vergi" olarak adlandırdığı bu yöntemle ekonomik gelir sağlamaktadır.[148]

FLNC, ilk bombalı eylemini Mayıs 1976'da başkent Ajaccio'daki bir dükkâna yaptığı saldırıyla gerçekleştirmiş ve tamamen yok olan dükkânda yaklaşık 1 milyon Franklık maddi zarar meydana gelmiştir. Örgüt, bu olaydan kısa bir süre sonra adadaki bir bankayı, bir dükkânı, bir gece kulübünü ve birkaç ofisi bombalamıştır. Yine aynı yıl, adada yayın

[146] "Güzellik Adası" olarak anılan Korsika'nın turistik potansiyeli oldukça yüksektir. Adanın sadece %30'u kentleşmiştir; %70'i ise henüz turizme açılmamıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde Fransa'nın Korsika'yı kullanıma açılmayı bekleyen turistik bölge olarak gördüğü söylenebilir. Korsika Turizm Ajansı'na göre Korsika'yı her yıl yaklaşık 2-2,5 milyon turist ziyaret etmektedir; Joseph Martinetti, "Les Tourments du Tourisme sur l'Île de Beauté", *Hérodote* 127 4 (2007): 29-31.

[147] Adada şiddete ve ayrılıkçı hareketlere karşı olanlar dahi çevrenin ve doğal güzelliklerin korunması konusunda FLNC'nin sahil şeridindeki inşaatlara yaptığı bombalama eylemlerini desteklemektedir. Adalıların bu tavrını Korsikalı yazar Jean Claude Rogliano şu şekilde özetlemektedir: "Şiddetten yana değilim ama kıyı şeridindeki yapılaşmayı durduran bombaları kesinlikle destekliyorum". Adanın doğal yapısının korunması noktasında son derece hassas olan Korsikalılar, Halka Açık Kumsallar ve Kıyı Şeridini Koruma Derneği gibi yasal çevre platformlarıyla da tepkilerini göstermektedir. Bu hassasiyetlerinin nedeni, Korsika'nın 1050 km'lik sahil şeridiyle Fransa kıyı şeridinin %20'ni oluşturması ve sahip olduğu doğal güzellikleriyle turizm yatırımları için dikkat çeken turistik bir bölge olmasıdır; Range, "Fransa'nın Açmazlar Adası Korsika", 80-81.

[148] Deniz Altınbaş, "Korsika Sorunu Çözülüyor mu?", *Stratejik Analiz* 1 5 (2000): 25.

yapan televizyon vericisini tahrip etmiş, bunun sonucunda adaya haftalarca yayın yapılamamıştır. 1976'da Marsilya'daki mahkeme binasında ve Nice'deki bir elektrik istasyonunda meydana gelen patlamaları üstlenen FLNC, 1977 yılında yaptığı basın açıklamasında eylemlerini yoğunlaştırarak Fransa'da da artıracağını duyurmuş ve silahlı eylemlerini çoğaltarak şiddeti tırmandırmıştır. FLNC, adanın doğusunda bulunan *Solenzara* askeri hava üssü nedeniyle olası bir savaş durumunda Korsika'nın tehdit altında kalacağı ve karşı bir saldırıya uğrayacağı gerekçesiyle 1978 yılında üssün radar tertibatını bombalamış ve Fransız askeri varlığını adada istemediğini belirtmiştir. Üçüncü kuruluş yılı olan 1979 Mayısında ise adadaki turistik yerlere, ofislere ve yazlık evlere saldırılar düzenlemiştir.[149]

Örgütün eylemleri, 1980'lerin başında artış göstermiştir. Bu arada 1976'dan itibaren devrimci vergi adı altında topladığı paralarla güçlenen örgüt, 1983'ten sonra eylemlerinde daha seçici olmaya başlamış ve adada bulunan *Air France* ve *Club Med* gibi büyük Fransız şirketlerine yönelmiştir. Ancak FLNC'nin ekonomik açıdan güçlenmesi, örgüt içi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Nitekim örgüt yöneticilerinin ifadesiyle FLNC, bu dönemde hızlı bir biçimde "her birinin kendi sektörünü yönettiği küçük senyörlerin koalisyonu"na dönüşmüştür. Söz konusu örgüt içi koalisyonda, 1980'lerin sonlarına doğru adadaki bölgelerin ve ekonomik gelirin kontrolü için güç mücadelesi ortaya çıkmış ve örgütün yönetici kadrosu arasında çıkar çatışması yaşanmaya başlamıştır. Çıkar çatışmasının yanı sıra örgüt içinde zamanla ideolojik ayrışmalar da gündeme gelmiştir. Bu ideolojik ayrışmalar, 1991 Joxe yasasının görüşüldüğü dönemde adanın yasayla elde edeceği idari statü ve ayrıcalıklar konusunda iyice belirginleşmiştir.[150]

FLNC, 1990 yılında FLNC-*canal historique* ve FLNC-*canal habituel* olmak üzere iki farklı fraksiyona ayrılmıştır. FLNC-*canal historique*, eylemlerini ve bombalı saldırılarını artırırken, FLNC *canal habituel* ise

[149] Altınbaş, "Korsika Ayrılıkçı Hareketi", 420-421.
[150] Martinetti, "Les Tourments du Tourisme sur l'Île de Beauté", 41-42.

1997'de operasyonel eylemlerine son vermiştir. Sean Anderson ve Stephen Sloan'ın verilerine göre Korsika'da 1995 yılında 602, 1996 yılında ise 574 bombalı saldırı olmuştur. 9 Şubat 1996 tarihinde adada sadece bir gün içersinde 50 bombalı saldırı gerçekleştirilmiştir. 2 Şubat 1997'de ise sabah 04.30 ile 05.30 saatleri arasında 13'ü postaneye, 12'si vergi dairesine, 2'si *Air France* ofisine ve diğerleriyse bankalar ve ticaret odalarına olmak üzere yalnızca bir saat içinde 58 bombalı saldırı düzenlenmiştir.[151] FLNC, 1990'da iki farklı kola ayrıldığı için bu tarihten sonra yapılan bombalama eylemlerinin hangi fraksiyon tarafından gerçekleştirildiği net olarak anlaşılamamış ve eylemlerden yekpare bir örgüt olarak sorumlu tutulmuştur.

Korsika'daki ayrılıkçı eylemlerin en ses getireni ise Fransa'nın adadaki en yüksek idari amiri olan vali Claude Erignac'ın 6 Şubat 1998 tarihinde Ajaccio'da sokak ortasında başından vurularak öldürülmesi olmuştur. Olayın ardından cinayetin sorumlusu olarak FLNC suçlanmış, fakat FLNC-*canal historique* suçlamaları reddetmiştir. Kısa bir süre sonra cinayeti *Sampieru* adında fazla bilinmeyen ayrılıkçı bir başka grup üstlenerek, yerel medyaya yaptığı açıklamada eylemin kişisel bir hedefinin olmadığını, bütünüyle siyasi amaç güdülerek ve planlanarak gerçekleştirildiğini vurgulamıştır.[152] Buna karşın olayı FLNC'nin yaptığına dair şüpheler devam etmiş; ancak bu dönemde FLNC'nin örgüt içi sorunlar yaşaması, söz konusu şüphelerin sorgulanmasına neden olmuştur. FLNC'nin alt kolu olan FLNC-*canal historique*, bu sorunlar ve güç mücadelesi neticesinde 1999'da farklı fraksiyonlara ayrılmıştır. Öte yandan valinin öldürülmesinden dört gün sonra, 11 Şubat 1998'de binlerce Korsikalı, hem olayı hem de adadaki şiddet ve çatışma ortamını protesto etmiştir.[153]

FLNC, Fransa'nın Korsika Meclisi temsilcileriyle Aralık 1999'da diyalog ve reform girişimlerini başlatması üzerine silah bırakarak,

[151] Sean Anderson, Stephen Sloan, *Historical Dictionary of Terrorism*, (London: The Scarecrow Press, 2009), 470-471.
[152] Altınbaş, "Korsika Ayrılıkçı Hareketi", 423.
[153] Anderson, Sloan, *Historical Dictionary of Terrorism*, 470-471.

eylemlerini durdurduğunu açıklamış; fakat birkaç ay sonra Fransa'nın reform görüşmelerini aksattığı gerekçesiyle silahlı eylemlerine yeniden başlamıştır. Bunun akabinde örgüt, Temmuz 2003'de Nice'de 16 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan iki bombalama eylemi gerçekleştirmiş ve bu olaydan birkaç gün sonra adanın kuzeyinde yer alan Bastia şehrindeki bir depoyu havaya uçurmuştur.[154] 2006'da basına gönderdiği mektupta adada gerçekleşen 22 saldırıyı üstlenerek, Fransız sömürgeciliğine verilecek tek uygun karşılığın güç olduğunu belirtmiştir. 2007 yılında Korsika'da gerçekleşen saldırıların %31'nin FLNC tarafından yapıldığı tespit edilmiş, geri kalanının hangi gruplar tarafından gerçekleştirildiği ise belirlenememiştir.[155] Eylemler, 2007 ve 2008 yıllarında düşüş göstermiş;[156] 2009'da ise son 30 yılın en düşük seviyesine inmiştir. 2009'daki en dikkat çeken saldırı, FLNC tarafından adada bulunan *Vescovato* jandarma tugayına gerçekleştirilmiştir. 2009 yılındaki düşüşe karşın 2010'daki eylemlerde belirgin bir artış gözlenmiş;[157] 2010 yılı içerisinde adada toplam 83 saldırı gerçekleştirilirken, bu saldırılar sonucunda 42 kişi tutuklanmıştır.[158] FLNC, tüm bu saldırılarında ağırlıklı olarak özel mülkleri hedefleri almıştır.[159]

---

[154] "Korsika'da Şiddet Artıyor", *Radikal*, 22.07.2003.

[155] EU Terrorism Situation and Trend Report 2008, Europol, 29, https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/tesat2008.pdf

[156] Adadaki şiddet eylemlerinin azalmasında, Sarkozy'nin 2007 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesinde Korsika sorunu hakkında yaptığı bazı ılımlı konuşmaların ve cumhurbaşkanı seçildikten sonra adaya gerçekleştirdiği ziyaretlerin önemli payı vardır. Adanın yaşadığı terk edilmişlik duygusunun giderilmesine dair söylemlerde bulunması, bazı önemli ulusal toplantılar için Korsika'yı seçmesi ve Charles Pieri gibi adanın önde gelen ayrılıkçı örgütlerin liderleriyle görüşmesi, adadaki tansiyonun azalmasında ve şiddete dayalı eylemlerin bir önceki yıla göre düşmesinde önemli rol oynamıştır; Dominique Costa, "La Violence Diminue en Corse", *Le Figaro*, 14.10.2007. Fakat Sarkozy'nin cumhurbaşkanı seçildikten sonra, seçim öncesi vaat ettiği politikaları uygulamaya dönüştürmemesi, adadaki tansiyonun yeniden artmasına zemin hazırlamıştır. Mesela Sarkozy'nin seçim öncesinde Korsikalı politik suçluların şartlarının iyileştirilmesine ilişkin verdiği sözleri seçildikten sonra yerine getirmemesi, FLNC tarafından "sürekli tekrarlanan bir yalancılık" olarak tanımlanmış ve örgüt eylemlerini tekrar arttırmıştır; "Nouvelle Menace des Clandestins Corses", *Le Figaro*, 27.02.2008, http://www.lefigaro.fr/actualites/2008/02/28/01001-20080228ARTFIG00016-nouvelle-menacedes-clandestins-corses.php

[157] EU Terrorism Situation and Trend Report 2010, Europol, 28-29, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/TE-SAT%202010.pdf

[158] EU Terrorism Situation and Trend Report 2011, Europol, 22,

Kısacası FLNC, eylemlerini bazı dönemlerde azaltmasına ve bazen kesintiye uğratmasına rağmen tamamıyla sonlandırmamakta ve düşük yoğunluklu da olsa eylemlerine bugün de devam etmektedir. Örgüt, 1982 ve 1991'deki reform süreçlerinde ve 2000'deki diyalog girişimlerinde olduğu gibi şiddet eylemlerinin niteliğini ve niceliğini Fransa'nın uyguladığı politikalara ve stratejilere göre şekillendirmekte, fakat şiddeti bırakmamaktadır. Anderson ve Sloan'ın verilerine göre örgüt, 1976-1999 yılları arasında büyük ölçekli 50 büyük saldırı düzenlerken, 2000-2007 dönemindeyse büyüklü küçüklü 106 saldırı gerçekleştirmiştir.[160] Çünkü FLNC, adanın yönetim yetkilerini yeterli görmemekte, anakaranın özerklik uygulamalarından tatmin olmamakta ve Korsika'nın self determinasyona sahip olması gerektiğini öne sürerek adanın kendi politik kararlarını almasında Fransızların hiçbir söz hakkı olmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte FLNC'nin ayrılıkçı eylemlerinin boyutu, yalnızca Fransa'nın ulusal politikasındaki gelişmelerden etkilenmemekte, aynı zamanda Fransa'nın dış politikasına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin FLNC, Fransa'nın 2008'de bağımsızlığını tek taraflı ilan eden Kosova'yı kısa sürede tanımasının ardından, adada yapılan seçimlerden önce adadaki Fransızlara sandığa gitmemeleri yönünde ciddi tehditlerde bulunmuştur.[161] Dolayısıyla FLNC, Korsika'nın bağımsızlığına ilişkin ana hedefini değiştirmemekle beraber stratejilerini, taktiklerini ve eylemlerini iç ve dış konjonktüre göre belirlemektedir.

FLNC gibi ayrılıkçı örgütlerin yanı sıra adada yasa dışı birçok grup bulunması, çetecilik ve mafya faaliyetlerinin yaygın olması, Korsika'daki çatışma ve güvensizlik ortamını pekiştiren bir diğer unsur olarak öne

https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/te-sat2011.pdf

[159] Örneğin Europol'un 2008 verilerine göre adada 2007 yılında düzenlenen ayrılıkçı saldırıların %55'i yazlık evler ve tatil siteleri gibi mülklere, %16'sı da kamu binalarına gerçekleştirilmiştir. Yine Europol'un yayınladığı raporlarda son yıllardaki saldırıların yaklaşık %60'ının özel mülklere gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

[160] Anderson, Sloan, *Historical Dictionary of Terrorism*, 470-471.

[161] "Nouvelle Menace des Clandestins Corses", *le Figaro*, 27.02.2008, http://www.lefigaro.fr/actualites/2008/02/28/01001-20080228ARTFIG00016-nouvelle-menacedes-clandestins-corses.php

çıkmaktadır. Klan sisteminin de neden olduğu bu sosyolojik problem, adada güvenliğin sağlanamamasında büyük bir etkendir. Ayrılıkçı örgütlerin yanı sıra çetelerin ve mafya gruplarının gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri, hem Korsika'daki güvensizliği çok bilinmeyenli bir denklem haline getirmekte hem de Korsika sorununu içinden çıkılmaz bir duruma dönüştürmektedir. Zira çetecilik ve mafyacılık gibi yasa dışı örgütlenmeler, adadaki faili meçhul suç oranını artırmakta ve cinayetlerin bu gruplar tarafından mı yoksa etnik ayrılıkçı örgütler tarafından mı işlendiğini belirsiz kılarak, şiddet sarmalını pekiştirmektedir. Başka bir ifadeyle mafya ve çete grupları ile ayrılıkçı örgütler arasındaki iç içe geçmiş bu kaotik ortam, Korsika'daki şiddeti yapısal bir sorunsala dönüştürmektedir. Nitekim 2008 yılında Fransa'nın bazı bölgelerinde hesaplanan kişi başına düşen silah oranları, Korsika'daki güvenlik sorunsalını ve şiddet ortamını özetlemektedir. Buna göre Paris'te sivil her 565 kişiden bir kişi, Nice'te sivil her 225 kişiden bir kişi silah sahibiyken Korsika'da ise bu rakam 54 kişide bir kişi olarak tespit edilmiştir.[162]

Fransa'nın Korsika Sorununda Uyguladığı Strateji ve Politikalar

Etnik farklılıkların ve sorunların yönetimi konusunda çeşitli modeller geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Devletlerin etnik sorunların yönetimine ilişkin uygulamalarını dört ana başlıkta toplamak mümkündür: i- ulus inşasının sürdüğü ülkelerde görülen baskıcı asimilasyonist uygulamalar, ii- genelde Anglo-Sakson dünyasında görülen çok-kültürcü uygulamalar, iii- SSCB örneğinde görülen etnik federasyoncu uygulamalar, vi- genellikle Kıta Avrupası ülkelerinde görülen idari ya da kültürel özerkçi uygulamalar.[163] Bununla birlikte devletler, etnik kimliğe dayalı çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünde genellikle entegrasyon stratejisini, başka bir ifadeyle yetki paylaşımı ve faydacı entegrasyon stratejilerini izlemektedir.

[162] Jean Marc Leclerc, "Corse : les Armes Prolifèrent, L'Etat Renforce les Contrôles" *Le Figaro*, 27.01.2009, http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2009/01/27/01016-20090127ARTFIG00003-corse-les-armes-proliferent-l-etat-renforce-les-controles-.php

[163] Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", 35-36.

Fransa'nın Korsika sorununa ilişkin çözüm arayışında izlediği temel stratejinin entegrasyon stratejisi olduğu söylenebilir. Fransa, Korsika sorununu çözebilmek ve Korsika'nın anakara ile bütünleşmesini sağlayabilmek amacıyla uyguladığı entegrasyon stratejisini, ekonomik-sosyal ve hukuki-idari olmak üzere iki ana enstrümana dayandırmıştır. Fransa, 1950'li yıllardan 1998'de Bölge Valisi Claude Erignac'ın öldürülmesine kadar geçen süreçte Korsika sorununu kimliksel bir sorundan ziyade ekonomik eksenli bir problem olarak görmüş ve sorunu ekonomi politikalarıyla çözebileceğini düşünmüştür. Bu nedenle 2000'lere kadar ağırlıklı olarak sosyo-ekonomik araçlar üzerinde durmuştur.

Fransa'nın 1950'lerde sosyo-ekonomik araçları tercih etmesinde dönemin önde gelen kuramsal yaklaşımı fonksiyonalizm etkili olmuştur. Entegrasyon kuramlarının türevlerinden olan fonksiyonalizm, siyasal bütünleşmenin sağlanabilmesi için öncelikle ekonomik ve işlevsel araçların uygulanmasını öngörmekte ve bütünleşmeyi *spill over* modeliyle açıklamaktadır. Buna göre çevredeki bir aktör, merkez ile ekonomik açıdan işbirliğine girmesi ve bu işbirliğinden fayda sağlaması durumunda diğer alanlardaki işbirliğine kendiliğinden yönelmekte ve böylece işbirliği alanları genişlemektedir. Beklenti ve çıkarlarının birçok alanda gerçekleştiğini gören çevre aktör, merkez ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmakta, zamanla uyum sağlayarak merkezle bütünleşmeye başlamaktadır. Dolayısıyla merkez ile çevre aktör arasında ekonomik alanda başlayan işbirliği ve uyum süreci, doğal olarak diğer alanlara yayılmakta ve sosyo-politik gelişmeleri beraberinde getirmektedir.[164]

Bu çerçevede Fransa'nın 1957'de adada kurduğu SETCO ve SOMIVAC aracılığıyla uyguladığı sosyo-ekonomik politikaların fonksiyonalizmin izdüşümü olduğu söylenebilir. Fransa, bu ekonomik

[164] Leon Linderberg, "Political Integration, Definition and Hypotheses", içinde *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, ed. Brent F. Nelsen, Alexander C-G. Strubb, (Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1994), 106-107.

mekanizmalardan fayda sağlayan Korsikalıların diğer alanlarda da işbirliği yapmak için zamanla merkezi yönetime yöneleceğini düşünmüştür. SETCO ve SOMIVAC bu açıdan değerlendirildiğinde, merkez konumundaki Fransa'nın çevre konumundaki Korsika'da uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik aygıtlar olarak nitelendirilebilir. Böylelikle ekonomik alanda başlayan işbirliğinin zamanla başka alanlara da yayılacağını varsayan Fransa, ekonomik parametrelerle adanın anakara ile entegrasyonunu hedeflemiştir. Özetle Fransa, modernleşme ve ekonomik gelişmeyi öngören "Korsika Bölgesel Eylem Programı"nı yürürlüğe koyarken, bütünleşmeyi kalkınma modeliyle gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Fakat Fransa'nın uyguladığı entegrasyon stratejisi pratikte beklenen hedeflerin gerçekleşmesini tam olarak sağlayamamıştır. Bu strateji, adanın ekonomik gelişmesinden ziyade merkeze sıkı biçimde bağımlılığına neden olmuştur. Adayı anakaraya bağımlılaştıran bu durumu, birçok ekonomik uygulamada görmek mümkündür. Örneğin Fransa, adaya kalıcı yatırımlar yapmak yerine nakit ödemeler ve şişirilmiş memur kadroları ile adayı kendine bağımlı kılmıştır.[165] Fransa hükümeti, istihdam olanakları zaten kısıtlı olan adada merkeze bağlı idari kurumların memur kadrolarına ağırlıklı biçimde Korsikalıları yerleştirerek, adanın sosyo-ekonomik yaşamını merkezi yönetime eklemlemiştir. Nitekim ada gelirinin yarısına yakın bir oranını emekli ikramiyeleri, memur maaşları ve sosyal güvenlik hizmetleri oluşturmaktadır.[166] Ayrıca gıda ve petrol bakımından Fransa'ya bağımlı olan Korsika, AB ve Fransa'dan gelen fonlarla desteklenerek, merkezi yönetimin ekonomik kaynak aktarımına daha da bağımlı hale gelmiştir. AB ve Fransa yardımları ile işleyen sosyo-ekonomik bir yapı üreten bu politikalar, ayrılıkçı hareketlerdeki tansiyonu kısa süreliğine düşürse de uzun süreli bir başarı yakalayamamıştır. Zira 1988 yılından itibaren AB'den gelen fon yardımlarının 1999 yılında sona ermesi neticesinde

[165] Dressler, Knight, "La modernisation de l'Île Entre Structures Claniques et Mouvement Nationalist", 418.
[166] Altınbaş, "Korsika Ayrılıkçı Hareketi", 415.

otonomi taleplerinin artması,[167] ağırlıklı olarak ekonomi temeline inşa edilen fonksiyonalist parametrelerin başarısını sorgulanır kılmış ve sosyo-ekonomik araçların aslında kırılgan bir niteliğe sahip olduğunu göstermiştir.

Daha önce ifade edildiği gibi Korsika ekonomisi, turizm ve tarıma dayanmaktadır. Ancak bu iki sektör, dağlık yapının tarım alanlarını sınırlandırması ve turizm sektörünün sadece yılın altı ayında canlı olması nedeniyle adanın ekonomik gelişimine beklenen katkıyı sağlayamamıştır. Söz konusu sektörlerdeki kaynak ve gelir dağılımının dengeli olmayışı, adanın sosyo-ekonomik sorunlarını kronikleştirmiştir. Mesela *pieds noirs*'ların başta tarım olmak üzere ada ekonomisine hâkim olmaları, Korsikalıların ekonomik problemlerini pekiştirmiştir. Ayrıca Korsika'nın ekonomik yapısının kötü olmasında, özel sektörün ada ekonomisindeki payının son derece az olmasının da rolü vardır.[168] Adanın azgelişmişliği ve kronik işsizliği, özellikle Korsikalı genç nüfusu iş bulmak amacıyla anakaraya göç etmeye zorlamıştır.[169] Bugün Korsika diasporasının adada yaşayan yaklaşık 280 bin Korsikalı nüfusun 10 katından fazla olması, adanın ekonomik durumunun ve sınırlı istihdam olanaklarının bir sonucudur. Nitekim diasporanın yaklaşık 500 bini Paris'te, 1 milyonu ise Fransa dışında, çoğunlukla da İtalya'da yaşamaktadır.[170] Bu açıdan bakıldığında Fransa'nın uyguladığı sosyo-ekonomik politikalar, sorunun çözümünde yetersiz kalmış ve adanın kronik az gelişmişliğine zemin hazırlamıştır.

---

[167] Türkan Hançer Özkan, "Korsika: Üniter Fransa'nın Baş Ağrısı", içinde *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Cilt 1, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, (Ankara: Nobel Yayınları, 2010), 810.

[168] Harguindéguy, Cole, "La Politique Linguistique de la France à l'Epreuve des Revendications Ethnoterritoriales", 951.

[169] Fransa'da 20. yüzyılda tarım sektöründe yaşanan kriz, ülkenin diğer kırsal bölgelerinde olduğu gibi Korsika'daki toplumsal yaşamı da derinden etkilemiştir. Bu kriz neticesinde Korsika'dan yoğun bir göç yaşanmıştır. Böylece nüfusta meydana gelen değişim, Korsika'daki kültürel ve kırsal yaşamın ve yerel ekonominin yapıbozuma uğramasına neden olmuştur; Jean-Louis Briquet, "Les Vrais Enjeux de la Question Corse", *La Découverte* 13 1 (2001): 105.

[170] Anakarada yaşayan Korsikalıların çoğu Akdeniz kıyıları ve Paris'te yaşamaktadır; Harguindéguy, Cole, "La Politique Linguistique de la France à l'Epreuve des Revendications Ethnoterritoriales", 950.

Fransa'nın Korsika sorununda izlediği entegrasyon stratejisinin hukuki ve idari enstrümanlarını ise üç aşamada ele almak mümkündür. Bu enstrümanların temel dayanak noktalarını oluşturan aşamalar; 1982 âdemi merkeziyet yasası, 1991 özel yasası ve 2000 Matignon sürecidir. Arka planını 1957 ve 1975'deki idari düzenlemelerin oluşturduğu hukuki ve idari araçların temeli, 1982'de çıkarılan âdemi merkeziyet yasasına dayanmaktadır. Daha önce değinildiği üzere Korsika'ya özel statü tanıyan 1982 yasası ile Korsika bölgesel yönetimi oluşturulmuş ve adadaki meclis diğer bölgelerden farklı olarak Korsika Meclisi şeklinde adlandırılmıştır.[171] Ayrıca ekonomik, sosyal ve kültürel konularda iki danışma konseyi kurulmuştur. Fransa, bu yasayla yerel kamu harcamaları ve gelirlerinin belirlenmesi, kent ve kültür politikalarının uygulanması gibi konularda Korsika Meclisi'ne bazı yerel yasama yetkileri tanımıştır.[172] Bununla birlikte 1982 yasası, Korsika'nın kültürel kimliğini ve dilini tanıyarak Korsika'nın "öznelliği"ni de bir anlamda kabul etmiştir.[173] Yasa, kültürel açıdan Korsikalı kimliğini tanımış olsa da varolan siyasi yapıya çok büyük değişiklikler getirmemiş[174] ve Korsikalıları tatmin etmemiştir.

Hukuki ve idari araçların ikinci aşaması, Korsika'nın yerel yönetimini güçlendirmeyi amaçlayan 1991 özel yasasıdır. Fransa, Korsika'daki bölgesel kurumların etkinliğini artırmak için İçişleri Bakanı Pierre Joxe başkanlığında yürütülen yeni bir projeyle 1988'de kurumsal reform çalışmalarına başlamıştır. Böylece adada yerinden yönetimin geliştirilmesini öngören bir yasa hazırlanmış[175] ve yasa 19 Nisan 1991'de Fransa Parlamentosu'nda kabul edilmiştir. Ayrıca 13 Mayıs 1991'de

[171] Meclisin kendi içinden yürütme kurulunu ve başkanını seçme yetkisi bulunmaktadır. Bölgesel meclisin ayrıca ekonomi, kültür ve eğitim alanlarında kanun çıkarma yetkisi bulunmakta; ancak söz konusu yetkinin Fransa'nın toprak bütünlüğünü tehdit etmemesi için meclis ve yürütme kurulunun üzerinde merkez tarafından atanan bir vali görev yapmaktadır. Valinin meclisi feshetme yetkisi yoktur, fakat anayasaya aykırı bir karar alındığında bu kararı mahkemeye götürme yetkisi bulunmaktadır; Aytekin Yılmaz, *Etnik Ayrımcılık*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1994), 96.
[172] Ahmet İnsel, "Korsika Yasası ve Jakoben Cumhuriyet", *Birikim* 142-143 (2001): 157.
[173] Briquet, "Les Vrais Enjeux de la Question Corse", 107.
[174] İnsel, "Korsika Yasası ve Jakoben Cumhuriyet", 157.
[175] Briquet, "Les Vrais Enjeux de la Question Corse", 107-108.

kabul edilen bir diğer yasa ile Korsika bölgesel yönetimi (*collectivité territoriale de Corse*) güçlendirilerek, Korsika'ya özgü kurumlar oluşturulması öngörülmüştür. Fakat yasanın 1. maddesinde bulunan "Korsika halkı" (*le peuple corse*) ibaresi Fransa kamuoyunda çok tartışılmış[176] ve Fransa anayasa konseyi, yasanın "Korsika halkı, Fransız halkının unsurlarındandır" (*le peuple corse, composante du peuple français*)[177] şeklindeki 1. maddesini hukuki bir tanımayı içerdiği gerekçesiyle anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir.[178] Bu gerekçe, anayasada yer alan "Cumhuriyetin bölünmezliği, hukuk önünde eşitlik ve Fransız halkının birliği" prensiplerine dayandırılmıştır.[179] Anayasa konseyinin iptal kararı, Joxe statüsü olarak da adlandırılan 1991 özel yasasının politik boyutuna ket vurarak, özellikle Korsika kimliği ve kültürüne yönelik talepleri karşılayamamıştır.

Hukuki ve idari araçlar yoluyla çözüm arayışının üçüncü aşaması, 2000'de başlayan ve Matignon süreci olarak ifade edilen reform girişimidir. 1982 âdemi merkeziyet ve 1991 Joxe yasalarının getirdiği yerel yönetim reformlarını genişletmeyi öngören Matignon sürecinin başlatılmasında, vali Erignac'ın öldürülmesi etkili olmuştur.[180] Zira 1998'de valinin öldürülmesine dek yaptığı bazı idari değişikliklere rağmen sorunu daha ziyade sosyo-ekonomik araçlarla çözmeye çalışan Fransa, siyasi düzlemde etnik ayrılıkçı şiddetin en yüksek seviyeye ulaştığı bu olay ile adaya ilişkin bakış açısını değiştirmeye başlamıştır.[181]

Bu çerçevede Fransa Başbakanı Lionel Jospin, Korsika Meclisi'nin seçilmiş temsilcileri ile Aralık 1999'da diyalog süreci başlatmıştır.

[176] Xavier Crettiez, "La Violence Politique En Corse: État Des Lieux", içinde *Les Violences Politiques en Europe*, ed. Xavier Crettiez et Laurent Mucchielli, (*La Découverte Recherches:* 2010), 127.
[177] Özkan, "Korsika: Üniter Fransa'nın Baş Ağrısı", 812.
[178] Lefevre, "Langue, Terre et Territoire en Corse", 53.
[179] Robert Bistolfi, "De la Corse et de la République", *Confluences Méditerranée* 1 36 (2001): 10.
[180] Dressler, Knight, "La modernisation de l'Île Entre Structures Claniques et Mouvement Nationalist", 416.
[181] Dominici, "Le Nationalisme dans la Corse Contemporaine", 99.

Fransa'nın başlattığı bu diyalog süreci karşısında FLNC, Aralık 1999'da eylemlerini durdurduğunu açıklamış, fakat birkaç ay sonra Jospin'in reform görüşmelerini aksattığı gerekçesiyle ateşkesi bıraktığını duyurmuştur. Matignon süreci, ayrılıkçı eylemleri sonlandırmada ve öngördüğü reformları yürürlüğe koymada başarılı olamasa da, ada yönetimine geniş yetkiler tanıyan anayasa değişikliklerini gündeme getirmesi ve sorunun farklı boyutlarını tartışmaya açması bakımından önemlidir.

Merkezi yönetim ile ada yönetimi arasında başlayan diyalog girişimi, yürürlüğe girmesi durumunda adaya kısmi otonomi kazandıracak ölçekte reformlar içeren bir uzlaşı belgesinin 20 Temmuz 2000'de imzalanmasıyla neticelenmiştir. Belge, 2000-2002 ve 2002-2004 yıllarında ele alınmak üzere iki aşamalı bir plan sunmuştur. Buna göre "geçiş dönemi" olarak ifade edilen 2000-2002 yıllarında anayasa değişikliği gerektirmeyen konular ele alınacak, ardından "anayasal dönem" olarak adlandırılan 2002-2004 yıllarında ise Korsika'ya yetki devri ve göreli özerklik tanıyan anayasa değişiklikleri gündeme gelecekti. Birinci aşamadan ikinci aşamaya geçilmesi, adadaki kamu düzeninin kalıcı bir biçimde tesis edilmesi koşuluna bağlı kılınmıştı.[182] Başka bir ifadeyle ilk dönemde şiddet eylemleri sonlandırılıp adada kalıcı bir güvenlik ve barış ortamı sağlanırsa, ikinci dönemde adaya belirli konularda özerklik veren anayasa değişiklikleri hayata geçirilecekti. Söz konusu anayasa değişikliğine göre adadaki iki departman, tek yönetim altında birleştirilecek ve ekonomi, eğitim, turizm, ulaşım ve çevre gibi konularda Korsika yönetimine yetki devri gerçekleştirilecekti. Ayrıca uzlaşı belgesinin önemli noktalarından biri de velilerden aksi bir talep gelmediği sürece Korsika dilinin ilköğretimde zorunlu ders olarak okutulmasını öngörmesiydi.[183]

Korsika'daki yerel yönetime kapsamlı bir reform paketi sunan bu süreç, Fransız kamuoyunda şiddetli tartışmalara yol açmış ve başta

[182] Özkan, "Korsika: Üniter Fransa'nın Baş Ağrısı", 813-814.
[183] Altınbaş, "Korsika Ayrılıkçı Hareketi", 428.

Jacques Chirac olmak üzere birçok siyasetçinin tepkisini çekmiştir.[184] Bu dönemde yaşanan gelişmeler, reform sürecini durduran ve sona erdiren değişkenler olarak öne çıkmıştır. Anayasaya aykırı olduğu ve Fransa'nın üniter ulus-devlet yapısı ile örtüşmediği gerekçesiyle reform paketine karşı çıkan Jacques Chirac'ın 2002'de yeniden cumhurbaşkanı seçilmesi, süreci askıya almıştır. Öte yandan Fransa anayasa konseyi, bir önceki itiraz sebebinden farklı olarak yasanın sadece Korsika'ya özerk yasama hakları öngören birinci maddesini "Cumhuriyet'in eşitlik ve evrensellik" ilkesine aykırı bularak iptal etmiştir.[185] Yine bu süreçte, Raffarin hükümetinin Jospin hükümetine nazaran Korsika'ya dar ve sınırlı bir özerklik tanıyan ve adanın iki departmanlı yönetimini tek yönetim altında birleştirmeyi öngören yasa tasarısı, 2003 yılında Korsika'da yapılan referandumda %50,98 oranındaki hayır oyu ile reddedilmiştir. Cumhurbaşkanı Chirac ve Raffarin hükümetinin adadaki bağımsızlık yanlılarının önünü kesmek amacıyla desteklediği bu tasarı, Korsikalılar tarafından özerklik talepleri ve kültürel açılımlar noktasında yeterli bulunmamıştır. Böylece 2000 yılında Matignon süreci ile başlayan reform arayışları, başarısızlıkla sonuçlanmış ve referandum sonrasında adadaki şiddet eylemlerinde artış meydana gelmiştir.

Kısaca ifade etmek gerekirse Fransa'nın Korsika sorununda izlediği politika ve stratejilerde hem yetki paylaşımı stratejisini hem de faydacı entegrasyon stratejisini görmek mümkündür. Zira Korsika sorunu, hem kolonyal bir geçmişe dayanması hem Korsikalıların yönetimde bekledikleri düzeyde söz sahibi olamaması hem de adadaki sosyo-ekonomik geri kalmışlığın ve sosyal uçurumların devam etmesi nedeniyle çok boyutludur. Bu perspektiften hareketle Fransa, ilk olarak sosyo-

[184] 21 Şubat 2001 tarihli bakanlar kurulunda Cumhurbaşkanı Chirac ile Başbakan Jospin arasında Korsika sorunu ve söz konusu yasa tasarısı nedeniyle şiddetli bir tartışma yaşanmıştır. Chirac, yasa tasarısının anayasaya aykırı olduğunu ve Korsika'ya verilecek hakların diğer bölgesel talepleri beraberinde getireceğini belirterek tasarının üniter devlet yapısı ile bağdaşmadığını savunmuştur. Jospin ise tasarının Fransa ile Korsika arasındaki bağları gevşetmeyeceğini, aksine şiddetin durmasına yardımcı olacağını ileri sürmüştür; Muammer Elveren, "Paris'te Kavga", *Hürriyet*, 22.02.2001, http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-228076

[185] İnsel, "Korsika Sorununda Yeni Aşama".

ekonomik araçları uygulamaya geçirmiş ve bu araçlar vasıtasıyla merkez ile çevre arasındaki idari mekanizmaları geliştirmiştir. Söz konusu idari bağ, merkezin çevreye yetki devri yapabilmesi için bir ön adım niteliği taşımaktadır. Korsika Meclisi örneğinde olduğu gibi, yetki paylaşımı stratejisi kapsamında özellikle bölgesel sosyo-ekonomik meclislerdeki karar alma yetkisi, çevre ile merkez ilişkisini yeniden yapılandırmaktadır. Bu doğrultuda gelişen idari yapılanma, bir sonraki adımda merkez-çevre arasında kuvvetli bir etkileşim dâhilinde gerçekleşecek olan otonomiyi gündeme getirebilmektedir. Ancak yetki devri aracılığıyla Korsika'da yerinden yönetim mekanizmaları uygulamaya geçirilse de Matignon sürecinde görüldüğü üzere merkezi hükümetin birtakım siyasi çekinceleri, idari ve hukuki reformların askıya alınmasına neden olabilmektedir.

Korsika sorununun temelindeki ana unsur, yerel kimliğin uzun bir kolonizasyon süreci yaşaması ve böylece etnik kimlik farklılıklarının derinleşmesidir. *Pieds-noirs*'lar ve Korsikalılar arasındaki karşılıklı negatif imajlar ve etnik anlaşmazlıklar, bu durumun izdüşümlerinden biridir ki Fransa, bu nedenle Korsika sorununun çözümünde faydacı entegrasyon stratejisini etkin bir biçimde kullanmaya çalışmıştır. Bu strateji doğrultusunda üstte "Fransız vatandaşlığı"nın bulunduğu ancak alt-kimliklerin de kabul edilerek kimlikler arası sosyal uzaklıkların kapatılmaya çalışıldığı bir model ile etnik anlaşmazlık ve karşılıklı negatif imajların silinmesi hedeflenmiştir. Faydacı entegrasyon stratejisiyle kimliksel farklılıkların kabul edilerek uyum içinde bir arada yaşamanın tesis edilmeye çalışıldığı bu model, hukuki düzenlemelerle desteklenmiştir.

Özetlemek gerekirse Fransa'nın uyguladığı sosyo-ekonomik ve hukuki-idari entegrasyon politikaları, Korsika ile anakara arasında düzenleyici mekanizmalar olarak işlev görmelerine karşın Korsika sorununun çözümünde nihai etkiyi sağlayamamıştır. Keza gerek bağımsızlık yanlıları gerekse de otonomistler olsun, Korsikalılar siyasi ve idari reformlardan ziyade kültürel taleplerinin karşılanmasını ve Korsikalı

kimliğinin tanınmasını beklemektedir.[186] Başka bir ifadeyle sorunun ana kaynağı, Korsikalı kimliğinin öznelliğinin tanınmasıdır.[187] Bu sebeple sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal boyutları ile uzun bir geçmişe sahip Korsika sorununa dair çözüm arayışları halen devam etmektedir.

Sonuç

Etnik sorunlar; demokrasi, insan hakları, azgelişmişlik, azınlık ve ayrılıkçılık sorunu gibi farklı konularda ve değişik düzeylerde ortaya çıkabilir. Dolayısıyla etnik sorunlar, yalnızca etnik ayrımcılıktan ya da ulusal kimliğin baskın olan etnik grubun kimliğine veya kültürüne dayandırılma çabalarından değil, aynı zamanda etnik grubun fiziksel varlığını koruma, kültürel kimliğini ifade etme, özerk yönetim oluşturma ya da ayrılma talepleri gibi nedenlerden de kaynaklanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde etnik sorunlar; etnik kimliğin tanınmasına, etnik kimliğe dair hakların yasal bir statüye kavuşturulmasına, etnik grubun iktidarı bir biçimde paylaşmasına ve sosyo-ekonomik şartlarının iyileştirilmesine ilişkin sorunların bir fonksiyonudur.[188]

Bu çerçevede uzun bir tarihi arka planı bulunan Korsika sorununun kültürel, idari, sosyo-ekonomik ve politik-psikolojik bileşenlerden

[186] Bu çerçevede Korsika valisi Stéphane Brouillon, 21 Aralık 2009'da diğer Fransız bölgelerinden farklı olarak kendi inisiyatifiyle Korsika'daki kimlik tartışmaları üzerine özel bir internet sitesi (www.debatidentitenationale-corse.fr) kurmuş ve amacının Korsika'daki kimliksel aidiyeti analiz etmek olduğunu belirtmiştir. Sitenin faaliyete geçmesini takriben 3 gün içinde site beklenmeyen bir ilgi görmüş ve sitede bağımsızlık karşıtı ve bağımsızlık yanlılarının yorumları yer bulmuştur. Söz konusu yorumlarda sitenin açılmasına teşekkür eden ve birlikte uyum içinde yaşamak istediklerini belirten görüşlerin yanı sıra Fransız olmadıklarını ve Fransız kimliğinin kendilerine zorla dayatıldığını vurgulayan fikirler de yer almıştır; Grégoire Lecalot, "Les Tribulations du Débat sur l'identité Nationale en Corse", *France Info*, 24.11.2009, http://www.franceinfo.fr/france-politique-2009-12-24-les-tribulations-du-debat-sur-l-identite-nationale-en-corse-384944-9-10.html ve *Le Monde*, "L'identité nationale: la Corse a son propre site", 23.12.2009. Korsika valisi tarafından açılan siteye bugün erişim yapılamamaktadır.

[187] İnsel, "Korsika Sorununda Yeni Aşama".

[188] Kurubaş, "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", 16-25.

meydana gelen çok boyutlu bir etnik sorun olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Korsika sorununun temel parametreleri şu şekilde özetlenebilir: i- Korsika kültürel kimliğinin ifade edilmesi, ii- Korsika dilinin kamusal alan da dâhil olmak üzere tanınması ve kullanılması, iii- Korsikalı kimliği tanınarak bu kimliğe dair hakların yasal bir statüye kavuşturulması, iv- Korsika'daki sosyo-ekonomik sıkıntıların ve azgelişmişlik probleminin çözülmesi, v- Korsikalıların karar alma mekanizmalarında daha fazla söz sahibi olarak merkezi iktidarı paylaşması, vi- Korsika'ya daha fazla özerklik tanınması, vii- Korsika'nın bağımsızlığını isteyen bir tabanın bulunması ve bu talebin başta FLNC olmak üzere birtakım ayrılıkçı gruplar tarafından şiddet eylemleriyle dile getirilmesi. Bu doğrultuda Korsikalılar, merkezi hükümetten daha fazla yerel, anayasal ve kültürel haklar isteyerek kimliksel taleplerini gündemde tutmaktadır.

Fransa, sorunun çözüm arayışında entegrasyon stratejisi izleyerek uygulamaya koyduğu sosyo-ekonomik ve hukuki-idari araçlarla adayı anakara ile bütünleştirmeye ve Korsikalı kimliğini ulusal kimliğe eklemlemeye çalışmışsa da görece başarısına rağmen sorunu ortadan kaldıramamıştır. Korsika'ya bazı yerel ve kültürel konularda özerklik tanıyan Fransa, sorunun çözüm stratejisini görece dar bir yerel özerklik ilkesi üzerine inşa etmiştir. Fakat Fransa'nın sınırlı bir özerklik modeline dayanan ve Korsika modeli olarak da ifade edilen[189] çözüm stratejisinin kimlikler arası etnik sorunları ve negatif imajları tümüyle sildiğini belirtmek zordur. Zira hâlâ Korsikalıların toplumsal hafızasında uğradıkları kültürel asimilasyonun izleri bulunmaktadır.

Devletler, etnik sorunları ortadan kaldırmak amacıyla entegrasyon stratejisi gibi çözüm arayışları içine girseler de etnik gruplara formel eşit vatandaş statüsü verirken, bu grupların etnik ve kültürel kimliklerine yeterince dikkat etmeyebilirler. Böylece etnik kimliklerin yasal haklarının tanınmaması ya da genişletilmemesi sonucunda onları her zaman asimilasyon ve görünmezlikten koruyamazlar. Bunun neticesinde ise Korsika örneğinde olduğu gibi bazı etnik grup üyeleri; asimilasyon, sesini

[189] İnsel, "Korsika Yasası ve Jakoben Cumhuriyet", 151-157.

duyuramama, tanınmama, statüye sahip olmama gibi korkulardan kaynaklanan güvensizliğin bir sonucu olarak saldırganlığa ve şiddete yönelmektedir. Saldırganlık gösterme veya şiddete başvurma gibi reaksiyoner davranışlar ve radikal tepkiler, grup üyelerinin kimliklerine yapıldığına inandıkları düşmanlık, tehdit, dışlama ve etno-ayrımcılık gibi düşünceler ve tecrübelerin bir çıktısı olarak eyleme dönüşmektedir.[190]

FLNC gibi ayrılıkçı örgütlerin bağımsızlık taleplerini şiddete başvurarak gündeme getirmesi, Korsika ile Fransa arasındaki gerilimi artırmış ve güvensizlik sarmalını pekiştirerek sorunun kısa ve orta vadede çözümlenemeyeceğini göstermiştir. Korsikalıların büyük çoğunluğunun daha fazla özerklik istemesine ve Korsika'nın bağımsızlığını isteyenlerin az olmasına karşın bir kısmının FLNC'nin ayrılıkçı eylemlerini desteklemesi ve örgütün silahlı eylemlerini sürdürmesi, ada ile anakara arasındaki güvenlik ikilemini derinleştirerek sorunu kronikleştirmiştir. Bu değişkenler, Korsika sorununun çözümüne ilişkin öngörüleri sorgulanır kılmıştır. Kaldı ki Matignon sürecinde olduğu gibi Fransa'nın sorunun kökenine inmek yerine siyasal kaygılar güderek konjonktürel politikalarla sorunu geçiştirme çabası içine girmesi, sorunu ertelemekte ve kalıcı bir çözüm arayışını ortaya koyabilecek strateji ve yöntemlerin kaçırılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte iki tarafta da sorunu sıfır toplamlı bir oyun olarak gören ve problemin çözümsüzlüğünden beslenen aktörlerin bulunması, çözümü erteleyen bir diğer faktör olarak öne çıkmıştır.

Korsikalıların sosyo-psikolojik parametreleri göz önünde bulundurulursa sorunun, çözümü zor bir sorunsala dönüştüğü söylenebilir. Zira Korsikalıların çoğunda Fransızlar tarafından ayrımcılığa maruz kaldıklarına dair yaygın bir kanı bulunmaktadır. Sosyal baskınlık teorisine paralel biçimde Korsikalılar, çoğunlukla Fransızların "üstün grup" psikolojisi ile kendilerini "alt grup" olarak değerlendirdiklerini ve hor gördüklerini düşünmektedir. Korsikalıların bu algısı, yalnızca dışlanmışlık ve ötekileştirilmişlik duygularını değil, aynı zamanda mağduriyet ve yalnızlık psikolojisini de beraberinde

[190] Tok, *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, 271.

getirmektedir. Nitekim Fransızların bir kısmında Korsikalıların biraz İtalyan, biraz mafya, biraz tembel, kaba ve ehlileşmemiş bir toplum olduğuna ilişkin güçlü bir görüş bulunmaktadır. Söz konusu küçük ve hor görme tavrını, adaya tatile gelen Fransız tatilcilerin "Korsika'yı sevmelerine karşın Korsikalıları sevmediklerine" ilişkin söylemlerinden, Fransa ulusal radyosunda Korsikalıları aşağılayan komedi programlarına kadar geniş bir zeminde gözlemlemek mümkündür. Fransızların kendilerini hor gördüklerine ve kendilerine ayrımcılık yaptıklarına dair Korsikalılarda bulunan algı, adadaki ayrılıkçı duyguları güçlendirmektedir.[191] İki tarafta da bulunan önyargılar ve etnik-merkezci bakış açısı, sorunu çözümsüzlüğe itmektedir.

Korsikalıların bu psikolojik ruh haline bir de adanın toplumsal hafızasından miras kalan tarihi travmalar eklenince, sorunun psiko-politik derinliği daha da ön plana çıkmaktadır. Daha önce değinildiği gibi Korsikalıların tarihi ve sosyolojik belleği, bir yandan Korsika'nın tarihini özetleyen çatışmalar, savaşlar ve bağımsızlık mücadeleleriyle doluyken; diğer yandan mağlubiyet ve kayıpların getirdiği psikolojik yıkımların izlerini taşımaktadır. Tarihi tecrübeler, Korsikalıların toplumsal genlerine ve psikolojik kodlarına mağduriyet hissi şeklinde yansımıştır. "Mağdur olma" psikolojisi ise zamanla Korsikalıların içe kapanmasına, reaksiyoner davranmasına ve kimliklerine daha sıkı bir biçimde sarılmasına neden olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde birçok Korsikalının günümüzdeki sosyo-psikolojik durumu, tarihteki bağımsızlık mücadelelerinin ve şiddet ortamının miras bıraktığı bir yorgunluk ve yılgınlık durumu olarak özetlenebilir. Ayrıca Korsikalıların sosyo-ekonomik hayatta geri planda kalmalarının vermiş olduğu kızgınlık duygusu, şiddet eylemlerinin niteliğine de yansımıştır. Üstelik buna mafya ve çeteciliğin adadaki önemli rolü de eklendiğinde, gerek şiddet sarmalının gerekse de psikolojik yorgunluk ve yılgınlığın çok derin boyutlara ulaştığı ifade edilebilir. Tüm bu psikolojik parametreler düşüldüğünde Korsika sorununun realist çatışma teorisi, sosyal baskınlık

[191] Range, "Fransa'nın Açmazlar Adası Korsika", 74-75.

teorisi, sosyal öğrenme teorisi ve sosyal kimlik teorisi ekseninde yorumlanabilecek verilere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak adanın anakaradan kopuk mekânsal uzaklığı, Korsikalıların Fransızlardan ayrışan etno-karakteristik özelliklerine de yansımıştır. Korsikalıların Fransızlar ile kendi kimlikleri arasına sıkışmış bu ruh hali, tıpkı adanın "şiddet adası" ya da "güzellikler adası" şeklinde tasvir edilmesinde olduğu gibi dikotomik bir boyuta sahiptir. Kendilerini bazen İtalyan, bazen Fransız bazen de Korsikalı olarak gören çelişkilerle dolu psikolojinin tarihi bir sürekliliği bulunmaktadır. Nitekim kendisi de bir Korsikalı olan Napolyon'un, Korsika'nın bağımsızlığı için mücadele eden ancak Fransa'nın adaya yönelik politikalarından memnun olmaması nedeniyle adayı İngilizlere teslim etmeyi dahi düşünen Pascal Paoli'ye 1789'da yazdığı mektup ve mektupta Fransızlara karşı yer alan ifadeleri aslında Korsikalıların politik-psikolojik hafızasını yansıtmaktadır:

> "Fransızlar kana boğarak bizi yönetmeyi başardılar, kanla fetihlerini sağlama almak istediler. Asker, hukukçu ve bankacı, bizi ezmek, tahkir etmek ve bize aşağılanma şerbetini ağır ağır içirmek için birleştiler. Bu aşağılanmalardan uzun süre ızdırap çektik. Madem ki bunlardan kendi gücümüzle kurtulma cesaretini gösteremedik, bunları bir daha hatırlamamak üzere unutalım. Hak ettikleri horgörüye kavuşsunlar veya kendi vatanlarında halkların güvenini kazanmaya çalışsınlar. Ama bizim güvenimizi hiçbir zaman elde edemeyecekler."[192]

[192] İnsel, "Korsika Yasası ve Jakoben Cumhuriyet", 153-154.

KAYNAKÇA

"Korsika'da Şiddet Artıyor", *Radikal*, 22.07.2003.

"Nouvelle Menace des Clandestins Corses", *Le Figaro*, 27.02.2008, http://www.lefigaro.fr/actualites/2008/02/28/01001-20080228ARTFIG00016-nouvelle-menacedes-clandestins-corses.php

Aktürk, Şener. "Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler", *Doğu Batı* 9 38 (2006): 23-53.

Altınbaş, Deniz. "Korsika Ayrılıkçı Hareketi", içinde *Terörizm İncelemeleri: Teori, Örgütler, Olaylar*. 409-437, ed. Ümit Özdağ, Osman Metin Öztürk, Ankara: ASAM Yayınları, 2000.

Altınbaş, Deniz. "Korsika Sorunu Çözülüyor mu?", *Stratejik Analiz* 1 5 (2000): 24-29.

Ambrosi, Christian. "Pascal Paoli et la Corse de 1789 à 1791", *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine* 2 3 (1955): 161-184.

Anderson, Sean, Sloan, Stephen. *Historical Dictionary of Terrorism*. London: The Scarecrow Press, 2009.

Arrighi, Jean-Marie, "Langue Corse: Situation et Débats", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 507-516.

Aslan, Cahit. *Birey, Toplum, Devlet: Kavramsallaştırma ve Ara Değişken Olarak Etnisite*. Adana: Karahan Kitabevi, 2004.

Berghe, Pierre Van Den. "A Socio-Biological Perspective", içinde *Nationalism*. ed. John Hutchinson ve Anthony D. Smith, New York: Oxford University Press, 1994.

Bertoncini, Pierre. "Mémoires Militantes Corses Dans le Niolu", *Ethnologie Française* 37 3 (2007): 423-432.

Beydilli, Kemal. "Korsika", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Biggi, Michel. "La Coopération Interrégionale et les Îles de la Méditerranée", *Confluences Méditerranée* 1 36 (2001): 125-134.

Bilgin, Nuri. *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

Bistolfi, Robert. "De la Corse et de la République", *Confluences Méditerranée* 1 36 (2001): 9-30.

Braudel, Fernand. *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen a l'Epoque de Philippe II*. Tome I-II, Paris: Librairie Armond Colin, 1966.

Briquet, Jean-Louis. "Les Vrais Enjeux de la Question Corse", *La Découverte* 13 1 (2001): 104-108.

Britannica, Vol 3, Chicago: The University of Chicago, 1990.

Brubaker, Rogers, Laitin, David D. "Etnik ve Milliyetçi Şiddet", *Doğu Batı* 11 44 (2008): 211-238.

Candea, Matei. "Resisting Victimhood in Corsica", *History and Anthropology*, 17 4 (Aralık 2006): 369-384.

Casula, Marina. "L'Identité Corse: Une Relation Récursive Entre Identités Et Territoires Vécus", *Nouvelles Perspectives en Sciences Sociales* 2 1 (2006): 9-67, http://www.erudit.org/revue/npss/2006/v2/n1/602454ar.pdf

Cini, Marco, Biancarelli, Bernard. "Corse et Italie: Proximité et Fractures", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 427-435.

Costa, Dominique. "La Violence Diminue en Corse", *Le Figaro*, 14.10.2007.

Cottam, Martha, Dietz-Uhler, Beth, M. Mastors, Elena, Preston, Thomas. *Introduction to Political Psychology*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2004.

Crettiez, Xavier. "La Violence Politique En Corse: État Des Lieux", içinde *Les Violences Politiques en Europe.* 123-137, ed. Xavier Crettiez et Laurent Mucchielli, *La Découverte Recherches:* 2010.

Çam, Esat. *Çağdaş Devlet Sistemleri.* İstanbul: Der Yayınları, 2000.

Çevik, Abdülkadir. *Politik Psikoloji*. Ankara: Dost Kitabevi, 2009.

Dominici, Thierry. "Le Nationalisme dans la Corse Contemporaine", *Pôle Sud* 1 20 (2004): 97-112.

Dönmez, Rasim Özgür. "Milliyetçi Çatışmalar", içinde *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*. 703-718, Cilt: 2, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Ankara: Nobel Yayınları, 2010.

Dressler, Wanda, Knight, Anna. "La modernisation de l'Île Entre Structures Claniques et Mouvement Nationalist", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 415-425.

Dupoirier, Elisabeth. "La Question de l'Identité et des Partis Régionalistes de Corse", *Observatoire Interrégional du Politique OIP*, Barcelona : 2001
http://www.recercat.net/bitstream/2072/1275/1/ICPS190.pdf

Elveren, Muammer. "Paris'te Kavga", *Hürriyet*, 22.02.2001, http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-228076

Encyclopaedia Universalis, Vol. 4, Paris: 1980.

EU Terrorism Situation and Trend Report 2008, Europol, https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/tesat2008.pdf

EU Terrorism Situation and Trend Report 2010, Europol, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/TE-SAT%202010.pdf

EU Terrorism Situation and Trend Report 2011, Europol, https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/te-sat2011.pdf

Fazi, André. "La Corse et les Régions Insulaires de Mediterranée Occidentale: l'Impossible Autonomie?", *Ethonologie Française* 38 3 (2008): 437-447.

Filippova, Elena. "La Corse: Une Voix à Part Dans le Concert Français?", *Ethnologie Française*, 38 3 (2008): 397-405.

Gherardi, Eugène F.-X. "La Vierge, les Lycéens, la Corse", *Ethnologie Française* 38 3 (2008): 479-488.

Giddens, Anthony. *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000.

Günay, Bekir. "Orta Asya'da Arayış, 'Sosyal Gen' ve Yeni Modeller", *Bilge Strateji* 1 1 (2009): 1-28.

Harguindéguy, Jean-Baptiste, Cole, Alistair. "La Politique Linguistique de la France à l'Epreuve des Revendications Ethnoterritoriales", *Revue Française de Science Politique* 59 5 (2009): 939-966.

Henders, Susan J. *Territoriality, Asymmetry and Autonomy: Catalonia, Corsica, Hong Kong and Tibet*, New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Hogg, Michael, Vaughan, Graham. *Sosyal Psikoloji*. çev. İbrahim Yıldız, Aydın Gelmez, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2007.

http://abcvoyage.com/hotels-et-vols-pas-chers-pour-la-corse/avion-hotel-sejour-pas-cher/

http://www.corse.pref.gouv.fr/scripts/display.asp?P=COhist_actualite

http://www.univ-corse.fr/presentation-historique-historique-17.html

http://www.tlfq.ulaval.ca/axl/europe/corsefra.htm

Hutchinson, John, Smith, Anthony D. (ed.) *Ethnicity*. New York: Oxford University Press, 1996.

İnaç, Hüsamettin. *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*. Ankara: Adres Yayınları, 2005.

İnsel, Ahmet. "Korsika Sorununda Yeni Aşama", *Radikal*, 04.08.2002.

İnsel, Ahmet. "Korsika Yasası ve Jakoben Cumhuriyet", *Birikim* 142-143 (2001): 151-157.

Kalaycı, Hüseyin. "Etnisite ve Ulus Karşılaştırması", *Doğu Batı* 11 44 (2008): 91-113.

Kurubaş, Erol. "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki", *Doğu Batı* 11 44 (2008): 11-41.

Le Monde, "L'identité nationale: la Corse a son propre site", 23.12.2009.

Lecalot, Grégoire. "Les Tribulations du Débat sur l'identité Nationale en Corse", *France Info*, 24.11.2009, http://www.franceinfo.fr/france-politique-2009-12-24-les-tribulations-du-debat-sur-l-identite-nationale-en-corse-384944-9-10.html

Leclerc, Jean Marc. "Corse: les Armes Prolifèrent, L'Etat Renforce les Contrôles" *Le Figaro*, 27.01.2009, http://www.lefigaro.fr/actualite-france/2009/01/27/01016-20090127ARTFIG00003-corse-les-armes-proliferent-l-etat-renforce-les-controles-.php

Lefevre, Marianne. "Langue, Terre et Territoire en Corse", *Hérodote* 105 (Février 2002): 38-59.

Lindberg, Leon. "Political Integration, Definition and Hypotheses", içinde The *European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*. 99-123, ed. Brent F. Nelsen, Alexander C-G. Strubb. Colorado: Lynne Rienner Publishers, 1994.

Mack, John E. "Önsöz", içinde *Kıbrıs: Savaş ve Uyum (Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi)*. ix-xxii, Vamık D. Volkan, çev. Berna Kılınçer, (İstanbul: Everest Yayınları, 2008).

Martinetti, Joseph. "Les Tourments du Tourisme sur l'Île de Beauté", *Hérodote* 127 4 (2007): 29-46.

Meydan Larousse, Cilt 7, İstanbul: Meydan Yayınevi, 1972.

Montesquieu. *De L'Esprit des Lois*. Tome Premier, Paris: Ernest Flammarion, tarihsiz.

New Catholic Encyclopedia, Vol. 4, Palatine: Jack Heraty & Associates, 1981.

Özkan, Türkan Hançer. "Korsika: Üniter Fransa'nın Baş Ağrısı", içinde *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*. 809-819. Cilt 1, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Ankara: Nobel Yayınları, 2010.

Perry, P. J. "Economy, Landscape and Society in La Castagniccia (Corsica) Since the Late Eighteenth Century", *Transactions of the Institute of British Geographers* 41 (1967): 209-222.

Range, Peter Ross. "Fransa'nın Açmazlar Adası Korsika", *National Geographic Türkiye*, (Nisan 2003): 64-83.

Robertson, Roland. "Time-Space and Homogeneity", içinde *Global Modernities*. 25-44. ed. Mike Featherstone, Scott Lash, Roland Robertson, London: Sage Publications, 1995.

Smith, Anthony D. *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. çev. Derya Kömürcü, İstanbul: Everest Yayınları, 2002.

Smith, Anthony D. *Milli Kimlik*. çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.

Smith, Anthony D. *Ulusların Etnik Kökeni*. çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara: Dost Kitabevi, 2002.

Teber, Serol. *Politik Psikoloji Notları*. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1990.

Thompson, Ian B. "Settlement and Conflict in Corsica", *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series: Settlement and Conflict in the Mediterranean World, 3 3 (1978): 259-273.

Tok, Nafiz. *Kültür, Kimlik ve Siyaset*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Uluç, Güliz. *Medya ve Oryantalizm*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2009.

Volkan, Vamık D. *Kanbağı: Etnik Gururdan Etnik Teröre*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

Volkan, Vamık D. *Kıbrıs: Savaş ve Uyum (Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi)*. çev. Berna Kılınçer, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

Volkan, Vamık D. *Körü Körüne İnanç*. çev. Özgür Karaçam, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2005.

Volkan, Vamık D., Itzkowitz, Norman. *Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular*. çev. Banu Büyükkal, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2002.

Yılmaz, Aytekin. *Etnik Ayrımcılık*. Ankara: Vadi Yayınları, 1994.

Yurdusev, A. Nuri. "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", içinde *Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*, 17-85, ed. Atila Eralp, Ankara: İmge Kitabevi, 1997.

Yürükel, Sefa M. *Batı Tarihinde İnsanlık Suçları*. İstanbul: Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, tarihsiz.

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE TÜRKİYE'DE KÜRT MESELESİ

Atilla SANDIKLI
Doç. Dr.
BİLGESAM Başkanı

Erdem KAYA
BİLGESAM Araştırma Koordinatörü

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE TÜRKİYE'DE KÜRT MESELESİ

Çatışma çözümü disiplini; barış çalışmalarından temelini alarak II. Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası ilişkiler sahasının bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerin savaşın nedenlerinin tespiti doğrultusunda gelişen epistemolojisi çatışma çözümünü besleyecek zemini hazırlamıştır. Soğuk Savaş döneminde, bloklar arası uyuşmazlık ve muhtemel bir nükleer savaşın hesap edilen sonuçlarının çatışma çözümü çalışmalarına hız kazandırdığı ifade edilebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise sayısı artan barış girişimleri ve anlaşmalarıyla ortaya çıkan çözüm süreçleri, disipline daha fazla gözlemlenebilir veri sağlamıştır. Psikoloji, sosyoloji ve antropoloji alanlarından istifade ederek disiplinler arası nitelik kazanan çatışma çözümü, silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ve kalıcı barışın tesisine yönelik belirli aşamalardan oluşan yaklaşımlar geliştirmiştir.

1919'da Galler Aberystwyth Üniversitesi'nde açılan ilk uluslararası ilişkiler kürsüsü savaşın sebeplerinin anlaşılması amacıyla teşkil edilmişti. I. Dünya Savaşı sonrasındaki savaş karşıtı iklimin bu dönemde gelişmekte olan uluslararası ilişkiler akademisinin ilgi alanı üzerindeki tesiri oldukça belirgindir. 1920-1945 yılları arasında Britanya, Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaygınlaşan uluslararası ilişkiler enstitüleri kalıcı barışın sağlanabileceği şartların tespitine yönelik bilimsel çalışmalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Milletler Cemiyeti'nin kuruluşuyla; uluslararası barışın sürdürülebileceği yönünde oluşan iyimser hava, iki

dünya savaşı arasındaki dönemde barış çalışmalarına odaklanan akademik kurumların tesisine imkân tanımıştır. 1930 yılında kurulan Alman Barış Akademisi ve 1931'de Fransa'da Lyon Üniversitesi'nde açılan Uluslararası Teşkilatlar ve Barış Çalışmaları bilim dalı mezkûr oluşumlara örnek gösterilebilir.[1]

Barış araştırmaları ile birlikte çatışma çözümü disiplinine temel teşkil eden akademik çalışmaların bu dönemde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Mary P. Follet'ın işletme yönetimi alanında kullandığı "ortak kazanç" kavramı ve David Mitrany'nin geliştirdiği Fonksiyonalist bakış açısı, çatışma çözümü modellerinin esas kabul edeceği "kazan-kazan" yaklaşımının çıkış noktası niteliğindedir. Mitrany'nin Fonksiyonalist yaklaşımı devletlerarası düzeyde ortak menfaatlere hizmet eden bir işbirliği sürecinin mümkün olabileceğini ortaya koymuştur. Fonksiyonalizm, bu dönemde uluslararası ilişkiler disiplinine etki eden Realist bakış açısının rekabet odaklı "kazan-kaybet" tezine karşı farklı bir seçenek arz etmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise Ernest B. Haas ve Karl W. Deutsch, Mitrany'nin Fonksiyonalist yaklaşımını geliştirmiş, devletlerin bütünleşmiş topluluklar meydana getirerek barışı sağlayabileceğini ileri sürmüştür.[2]

Aynı dönemde çatışma çözümü disiplinine katkı sağlayacak, savaşın sebeplerine ilişkin istatistik verilere dayalı akademik çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Pitirim A. Sorokin, Quincy Wright ve Lewis F. Richardson'ın çalışmaları bu niteliktedir. Quincy Wright savaşların engellenebilmesi için önce anlaşılması gerektiğini belirterek savaşlara yol açan sebepleri analiz etmiş, barışın hangi şartlarda gerçekleşebileceğini açıklamıştır.[3] İngiliz fizikçi ve matematikçi Richardson silahlanma ile savaş arasındaki ilişkiyi matematiksel bir model ile açıklamaya

[1] Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Miall, *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*, (Cambridge: Polity Press, 2007), 34-36
[2] Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 36-38.
[3] Quincy Wright, *A Study of War*, (Chicago: Chicago University Press, 1942).

çalışmıştır.[4] Sorokin, Wright ve Richardson'ın çalışmaları daha sonra Melvin Small ve J. David Singer'ın başlattığı savaşlar hakkında bilimsel veri derleme projesine (Correlates of War Project-COW)[5] esin kaynağı olmuştur.

Milletler Cemiyeti tecrübesinden sonra II. Dünya Savaşı'nı müteakip kurulan Birleşmiş Milletler, barış çalışmalarına olan ilgiyi artırmıştır. Nitekim barış çalışmalarının önemli bir bölümü, dünya barışının temini için devletlerin otoritesini kabul ettiği etkili bir uluslararası aktöre işaret etmiştir. Kalevi J. Holsti, 1648-1989 döneminde geniş çaplı savaşlar sonrası imzalanan barış antlaşmalarının tesis ettiği uluslararası sistemleri incelemiş, barışın sürdürülebilmesinin sekiz temel şarta bağlı olduğunu belirtmiştir. Holsti çatışma çözümü mekanizmasını tespit ettiği bu sekiz şart arasına dâhil etmiştir. Uluslararası sistemde kalıcı barışın sağlanması ve savaşların engellenebilmesi için işleyen bir çatışma çözümü mekanizmasının bulunması gerekmektedir. Somut çözüm mekanizmalarının yanında devletleri bu mekanizmalara teşvik edecek normların varlığı ve tesiri önemlidir. Holsti, uluslararası sistemin barışın korunabilmesi için gelecekte meydana gelebilecek çatışmaların çözümü için de yeni kuruluşlar ve kurallar tayin etmesi gerektiğini öne sürmektedir.[6]

Çatışma çözümü disiplini özelinde akademik kurumların ve yayınların ortaya çıkışı 1945-1965 döneminde gerçekleşmiştir. Kenneth Boulding'in girişimiyle 1957'de yayına başlayan *Journal of Conflict Resolution* ve Michigan Üniversitesi'nde 1959'da kurulan Çatışma Çözümü

[4] Lewis F. Richardson, *Arms and Insecurity*, der. Nicholas Rashevsky ve Ernesto Trucco (Chicago: Quadrangle Books, 1960).

[5] COW Projesi Michigan Üniversitesi'nde 1963'te başlatılmıştır. Proje, 1816'dan bugüne yapılan savaşlara ilişkin verilerin sistematik biçimde toplanması amacını taşımakta ve sürekli güncellenmektedir. İlk etapta sadece devletlerarası savaşlar üzerine verilerin toplandığı projeye daha sonra iç savaşlar da dâhil edilmiştir. Süreç içinde üniversiteler arası bir nitelik kazanan projenin merkezi bugün Pennsylvania Devlet Üniversitesi'ndedir. Bkz. http://www.correlatesofwar.org/

[6] Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648-1989* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 345-348.

Araştırmaları Merkezi (Center for Research on Conflict Resolution) ilk somut adımlar olarak değerlendirilebilir. Kenneth Boulding'in çalışmaları, barış alanındaki önceki araştırmalar gibi savaşların hangi şartlar altında önlenebileceği sorusuna odaklanmıştır. Boulding, barışın uluslararası teşkilatların daha etkili hale getirilmesiyle sağlanabileceğini ileri sürmüştür. Çatışmaların sebeplerinin araştırılmasıyla derlenecek veriler ise gelecekte meydana gelebilecek savaşların engellenmesi sürecinde işlerlik kazanabilecektir. Uluslararası teşkilatlar, çatışma çözümü alanında toplanacak veriler doğrultusunda hangi şartların sıcak çatışmaya yol açabileceğini tespit ederek savaşa giden sürece müdahale edebilecektir.[7]

Çatışma çözümü disiplininin gelişmesine katkıda bulunan akademik çalışmaların önemli bir bölümü İskandinavya'daki barış enstitülerince gerçekleştirilmiştir. 1960'ta Oslo Üniversitesi bünyesinde Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (PRIO), 1966'da Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) ve 1969'da Finlandiya'da Tampere Barış Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. *Journal of Peace Research* Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü tarafından 1964 yılında yayınlanmaya başlamıştır. İskandinavya bölgesinden özellikle Johan Galtung'un çalışmaları öne çıkmaktadır. Galtung'un şiddet ve barış kavramları için geliştirdiği farklı tanımlar, barış çalışmaları ve çatışma çözümü disiplininde başvurulan temel kavramlar halini almıştır. Galtung, savaşın önlenmesi için gerekli şartları tespit etmekle sınırlı kalmamış, çatışan tarafların barışçıl bir ilişki biçimine terfi etmesine imkân tanıyabilecek yaklaşımlar geliştirmiştir.[8] Galtung'a göre çatışma ortamının barış haline dönüştürülmesi için tarafların tek taraflı hedeflerin ötesine geçerek birlikte var olma ve gelişme amacı doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir. Barış, çatışmaya taraf olan aktörlerin tek yanlı hedeflerinin ötesinde aşkın bir vizyon kazanmasıyla gerçekleşebilir. Tarafların birlikte varlık gösterme ve gelişme kaydetmesine imkân

[7] Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 40-41.
[8] Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 41-42.

tanıyan Avrupa Birliği gibi oluşumlar bu vizyonun uygulamaya konmuş örneğidir.[9]

Kenneth Boulding ve John Galtung'un ardından disiplinin üçüncü kurucusu olarak değerlendirilen John Burton, çatışma çözümü sahasında çeşitli akademik kuruluşların ihdas edilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. 1966'da Londra Üniversitesi bünyesinde Çatışma Analizi Merkezi'nin kuruluşuna öncülük eden Burton, Edward Azar ile birlikte 1980'lerde Maryland Üniversitesi'nde Uluslararası Kalkınma ve Çatışma Yönetimi Merkezi'ni tesis etmiştir. John Burton, çalışmalarıyla çatışma çözümüne sistem, oyun ve ihtiyaç teorilerini uyarlamıştır. Burton, ihtiyaçlar teorisi kapsamında çatışmanın son bulması için "ihtiyaç" kavramını "çıkar" kavramından ayrı tutmuş, çıkarların müzakere edilebileceğini ancak ihtiyaçların pazarlık konusu yapılamayacağını ileri sürmüştür. Burton; güvenlik, kimlik ve tanınma ihtiyacı gibi bazı temel ihtiyaçlar olduğunu ifade etmiş, bu ihtiyaçların karşılanması ile uyuşmazlığın kalıcı bir çözüme kavuşturulabileceğini öne sürmüştür. Dolayısıyla çözüm süreci, ancak çatışan tarafların temel ihtiyaçlarının tespiti ve bu ihtiyaçların karşılanması ile netice verebilir. John Burton, belirli aşamalardan oluşan çatışma çözümü modellerinin ötesinde gelecekte zuhur edebilecek çatışmaları önlemeye yönelik proaktif bir problem-çözümü yaklaşımı (provention) geliştirmiştir.[10]

1965-1985 döneminde çatışma çözümü alanında teorik çalışmalar çeşitlenmiş, daha özel amaçlar istikametinde yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu süreçte, nükleer savaşın engellenmesi ve uluslararası sistemdeki eşitsizliklerin giderilmesi gibi hedeflere ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiş, problem-çözümü yaklaşımı gerçek çatışmalara uyarlanmaya başlamıştır. Problem-çözümü yaklaşımının gerçek çatışmalara uygulanmasında Harvard Ekolü'nün katkısı kayda değerdir. Herbert C. Kelman'ın teşebbüsüyle Harvard Üniversitesi'nde kurulan

[9] Johan Galtung, "Peace by Peaceful Conflict Transformation-the Transcend Approach," *Handbook of Peace and Conflict Studies* içinde, der. Charles Webel ve Johan Galtung (Oxon: Routledge, 2007), 14-15.
[10] Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 43-47.

Uluslararası Çatışma Analizi ve Çözümü Programı (PICAR)[11] İsraillilerle Filistinliler arasında doğrudan görüşmelere dayalı problem-çözümü çalıştayları düzenlemiş, iki topluluğun birbirini tanıması için gerekli etkileşim zeminini temin etmiştir. Kelman'ın İsrail-Filistin ihtilafı kapsamında yürüttüğü problem-çözümü çalıştayları çatışan topluluklara mensup resmi sıfatı olmayan kişiler arasındaki görüşmelerin işlevini ortaya koymuştur. Katılımcıların birbirini dinlemeye teşvik edildiği, karşılıklı ihtiyaç, kaygı ve bakış açılarının paylaşıldığı oturumlar, çatışan tarafların birbirini çözüm sürecinin muhatabı olarak görmeye başlamasını sağlamıştır.[12] Herbert Kelman'ın Nadim N. Rouhana ile birlikte 1990-1993 yılları arasında düzenlediği benzer çalıştaylar iki-devletli çözüm önerisini güçlendirmiş, Oslo Antlaşmalarına giden sürece hizmet etmiştir.

Harvard Ekolü'nün disipline sağladığı katkı uluslararası çatışmalarda müzakere yöntemi üzerine yapılan çalışmalarda da ön plana çıkmaktadır. 1979'da kurulan Harvard Müzakere Programı (HNP) ve 1985'te yayına başlayan *Negotiation Journal* müzakere yöntemlerine ilişkin disiplinler arası bir literatür meydana getirmiştir. Roger Fisher ve William L. Ury'nin geliştirdiği "ilkeli müzakere" teorisi, çatışan tarafların çözüme yönelik yürüteceği görüşmelerde kazan-kazan felsefesine dayalı bir yaklaşım sunmuştur. İlkeli müzakere teorisi, tarafların aralarındaki ilişkiyi uyuşmazlık konusundan ayrı değerlendirmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Öncelikle ortak menfaatler doğrultusunda çözüm seçenekleri tespit edilmelidir. İlkeli müzakere teorisinde uyuşmazlığa neden olan konumlar değil, birlikte hareket esastır. Konumlar üzerinden sürdürülecek pazarlık sürecinde çözüme dönük atılabilecek adımlar "taviz verme" şeklinde değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle taraflar uyuşmazlığa yol açan konumlarını öne çıkarmadan birlikte kazanma amacıyla müzakereye girmelidir. Müzakerenin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için de objektif kıstaslar belirlenmeli ve bu kıstaslar eşliğinde müzakere sürdürülmelidir.[13]

[11] Program, 1 Ağustos 2003 tarihinde sona ermiştir.
[12] Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 48-49.
[13] Roger Fisher, William Ury ve Bruce Patton, *Getting to Yes Negotiating Agreement without Giving In*, (New York: Houghton Mifflin Company, 1991).

Üçüncü tarafın uyuşmazlık sürecine müdahalesini inceleyen arabuluculuk çalışmaları çatışma çözümü sahasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Üçüncü tarafın arabulucu sıfatıyla müdahil olduğu çatışma çözümü süreçleri M.Ö.'ye kadar uzansa da, mevzu ile alakalı bilimsel araştırmalar 1960'larda başlamıştır. Oran Young, Adam Curle, Kenneth Kressel, Dean G. Pruitt, Jacop Bercovitch ve I. William Zartman'ın çalışmaları uluslararası çatışmalardan iç savaşlara arabuluculuğun genel teorik çerçevesini ortaya koymuş, farklı arabuluculuk stratejileri geliştirmiştir. Bercovitch arabuluculuğu; çatışan tarafların talebi veya üçüncü tarafın teklifi üzerine başlatılan, arabulucu tarafın taraflar arasındaki uyuşmazlığı ve düşmanlık algısını silahlı kuvvet kullanmaksızın değiştirmeye çalıştığı bir süreç olarak tanımlamaktadır.[14] Adam Curle'e göre arabuluculuk sürecinin dört ana unsuru vardır. Birinci unsur arabulucu tarafın çatışan taraflar arasında irtibatı tesis etmesi, geliştirmesi ve sürdürmesidir. İkincisi, çatışan taraflar arasındaki düzenli bilgi alış-verişini sağlamasıdır. Üçüncü unsur olarak, arabulucu tarafın çatışmaya taraf olan aktörlerle dostane ilişkilere sahip olması belirtilmektedir. Dördüncü unsur ise arabulucu aktörün çatışan tarafları çözüm doğrultusunda işbirliğine ve müzakereye girmeye ikna etmesidir.[15]

Disiplinin Tanımı, Nitelikleri ve Kazan-Kazan Felsefesi

Silahlı çatışmanın sonlandırılması, uyuşmazlığın yeni bir sıcak temasa yol açmayacak şekilde adil bir çözüme kavuşturulması ve tarafların güvenliğinin sağlanması çatışma çözümü yaklaşımlarının temel amacıdır. Peter Wallensteen çatışma çözümünü; çatışan tarafların temel anlaşmazlıkları çözen bir anlaşmaya vardığı, tarafların birbirinin varlığını kabul ettiği ve karşılıklı tüm saldırıların sona erdiği bir süreç olarak tanımlamaktadır.[16] Dolayısıyla çatışma çözümü, silahlı çatışmayı

[14] Jacop Bercovitch, *Theory and Practice of International Mediation Selected Essays*, (Oxon: Routledge, 2011), 19.
[15] Ramsbotham, Woodhouse ve Miall, *Contemporary Conflict Resolution*, 52.
[16] Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution* (Londra: SAGE Puplications, 2007), 8.

sonlandıran ve uyuşmazlıkları çözüme kavuşturan bir anlaşmaya bağlıdır. Tarafları bağlayıcı niteliği bulunan böyle bir anlaşmanın karara bağlanması ve geçerliliğini koruması ise karşılıklı güveni gerektirmektedir. Karşılıklı güvenin sağlanmadığı çözüm süreçleri muvakkaten etkili olsa da uzun vadede kırılgandır. Çatışan taraflar kendi varlığını teminat altında gördüğü ve birbirine güven duyduğu nispette çözüm kalıcı niteliğini yitirmeyecektir.

Sanson ve Bretherton'a göre çatışma çözümü yaklaşımlarının dört özelliği öne çıkmaktadır. Birinci özellik; tarafların çözüm sürecinde işbirliği doğrultusunda birlikte çaba sarf etmesidir. İşbirliği, çatışmayı ortak kazanç temin edilen bir dinamiğe dönüştürebilir. Sıfır toplamlı menfaat telakkisiyle sürdürülen rekabet ise bu dönüşümü engellemektedir.[17] Çatışma çözümü yaklaşımlarının ikinci özelliği sürecin kapsayıcı olmasıdır. Kapsayıcı çözüm süreci tüm tarafların menfaat ve ihtiyaçlarına hitap etmekte, çatışan tarafların birlikte kazandığı bir netice vermektedir. Üçüncü özellik, çözüm sürecinin tarafların birbirinin temel çıkarlarına anlayış gösterdiği menfaat odaklı bir yaklaşımla yönetilmesidir. Taraflardan birinin diğerine kendi çıkarlarını dayatması ile sağlanan çözüm sürdürülebilir barışı imkânsız kılmaktadır. Tarafları çatışmaya sevk eden ilk konumların muhafaza edildiği ve tarafların bu konumları üzerinden pazarlığa girdiği süreçler de çoğu zaman başarısız olmaktadır. Uyuşmazlıkları gideren çözümler bu nedenle genelde karşılıklı kaygı ve çıkarların idrak edildiği, tarafların ilk konumlarını gözden geçirdiği süreçlerle sağlanabilmiştir. Dördüncü özelik, çözüm süreci ve sonucun barışçıl olmasıdır. Çatışmanın dönüşümü şiddetli olmamalıdır. Çatışma halinin silahlı güç tatbikiyle barışa dönüştürülmesi, gelecekte tekrar silahlı güce başvurmanın gerekçesini oluşturabilir.[18]

[17] Ann Sanson ve Di Bretherton, "Conflict Resolution: Theoretical and Practical Issues," *Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century* içinde, der. D. J. Christie, R. V. Wagner & A. D. Winter (New Jersey: Prentice Hall, 2001), 193-196.
[18] Sanson ve Bretherton, "Conflict Resolution: Theoretical and Practical Issues," 194-200.

Bu dört özelliğe temel teşkil eden kaide tarafların ortak hareket ederek birlikte menfaat elde ettiği kazan-kazan anlayışıdır. Davidson ve Wood'un Çatışma Çözümü Modeli-Avustralya (CRM-A) kazan-kazan felsefesini esas alan modellerden biridir. Kazan-kazan yaklaşımı taraflardan birinin kazanırken diğerinin kaybettiği, rekabete dayalı çözüm seçeneklerinden farklı olarak işbirliğini ön plana çıkarmaktadır. İşbirliği ile karşılıklı kazançlar en uygun dengeye yerleşmekte; taraflar, uyuşmazlığı çözüme kavuştururken azami menfaat elde etmektedir. Davidson & Wood modelinin dört temel safhası vardır: kazan-kazan çözümü ümidinin oluşturulması, tarafların kaygı ve çıkarlarının tanımlanması, çözüm seçeneklerinin tespiti, tespit edilen seçeneklerin kazan-kazan çözümüne tatbiki.[19]

Kazan-kazan çözümü ümidinin oluşması çözüm sürecinin başlaması için gereklidir. Çünkü çoğu zaman çatışma çözümünün taraflardan biri kazanırken diğerinin kaybettiği bir netice vereceği yönünde yaygın bir kanaat vardır. Bu nedenle ilk aşamada taraflar, uyuşmazlığın izalesinden ortak kazanç sağlanacağı hususunda ikna olmalıdır. Sürecin ikinci safhasında tarafların kaygıları ve çıkarları ortaya konmalıdır. Tarafların anlaşmazlığa ilişkin süreç içinde belirlediği farklı duruş ve yaklaşımların vurgulanması çözüme hizmet etmemektedir. Karşılıklı hak iddialarına yol açabilecek farklı yaklaşımlardan ziyade muhtemel bir çözüm sürecindeki kaygı ve çıkarlar ön planda tutulmalıdır. Çözüm süreci tarafların kendi kaygı ve çıkarlarının dikkate alındığına kanaat getirmesi ile yürütülebilir. İşbirliği ikliminin muhafazası için de tarafların çözüm sürecini akamete uğratabilecek suçlama ve tehditlerden uzak durması önemlidir.[20]

Üçüncü safhada iki tarafın da kaygı ve çıkarlarını dikkate alan çözüm seçenekleri üzerine istikşafi görüşmeler gerçekleştirilmelidir. Bu aşamada daha fazla alternatif üretilmesi genelde daha nitelikli çözüm seçeneklerinin ortaya çıkmasına imkân sağlar. Dördüncü safhada ise

[19] John Davidson ve Christine Wood, "A Conflict Resolution Model," *Theory Into Practice* Vol 34 No 1 (2004): 7.
[20] Davidson ve Wood, "A Conflict Resolution Model," 7.

geliştirilmiş seçenekler birlikte değerlendirilerek kazan-kazan çözümüne en uygun nihai seçenek tespit edilir. En uygun seçeneğin tespit sürecinde; toplam kaynakların artırımı ve uzlaşmanın ödün veren taraf üzerindeki maliyetinin düşürülmesi gibi stratejilere başvurulur. Bu nihai seçenek, tarafların kaygı ve çıkarlarına en iyi şekilde hitap edebilecek güçlü bir çözüm önerisi olmalıdır. Eğer tarafların üzerinde anlaştığı böyle bir öneri geliştirilemezse, anlaşmazlığın kilitlendiği noktalar yeniden tanımlanır ve dört aşamalı süreç tekrarlanır.[21]

Çatışma Çözümü ve Yeni Savaşlar

Çatışma çözümü disiplininde geliştirilen çözüm araçları ilk etapta devlet-merkezli bakış açısıyla biçimlenmiştir. Devletlerin otoritesine itibar ettiği Birleşmiş Milletler gibi uluslararası aktörler, devletlerarası düzeyde diplomasi, müzakere ve arabuluculuk seçenekleri bu nitelikteki araçlar arasına dâhil edilebilir. Uluslararası ilişkilerdeki devlet merkezli yaklaşımın zayıflamasıyla çatışma çözümü alanında da yerel, bölgesel ve uluslararası aktörlerin müdahil olduğu daha farklı çözüm modelleri geliştirilmiştir. Çatışan taraflara mensup vatandaşların ve sivil toplumun çatışma çözümü süreçlerinde rolü üzerine pek çok çalışma yapıldığı gözlemlenmektedir. Mesela, Harold H. Saunders'in etnik çatışmaların çözümü için geliştirdiği "kamu barışı süreci" resmi sıfatı olmayan vatandaşların barış sürecinde etkili olduğu bir model mahiyetindedir. Saunders'a göre çatışan taraflara mensup vatandaşlar arasında sağlanacak sürekli diyalog ve etkileşim şiddet doğuran ilişki biçimini dönüştürebilecek bir dinamiktir. Sürekli diyalog, tarafların pazarlık yaptığı veya birbirini ikna etmeye çalıştığı bir süreç değil, tarafların birbirini dinlediği ve birbirinden öğrendiği bir etkileşimdir. Saunders'a göre vatandaşlar arasında tesis edilecek sürekli diyalog çatışmacı ilişki biçimini dönüştürebilecek ve çözüm sürecini başlatabilecek psikolojik etkiyi ortaya çıkarabilir.[22]

[21] Davidson ve Wood, "A Conflict Resolution Model," 7.
[22] Harold H. Saunders, *A Public Peace Process: Sustained Dialog to Transform Racial and Ethnic Conflicts*, (New York: St. Martin's Press, 1999), 81-85.

Çatışma çözümü süreçlerinde sivil toplumun işlevine nazaran devletdışı silahlı aktörlerin yeri ise aynı ölçüde incelenmemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde devletdışı silahlı örgütler merkezi hâkimiyetin zayıf olduğu bölgelerde güçlenmiş, küreselleşmenin sağladığı imkânlarla daha etkili aktörlere dönüşmüştür. Böylece silahlı örgütlerin tarafı olduğu çatışmalar artmış, devletlerin silahlı kuvvet tekelini tehdit eden bir aktör kategorisi ortaya çıkmıştır. Mary Kaldor'ın "Yeni Savaşlar" adını verdiği bu çatışmalarda, çatışmaya taraf olan aktörlerden birisi ulusötesi düzeyde faaliyet gösterebilen devletdışı aktörlerdir.[23] Gayrinizamî nitelikte sürdürülen bu yeni savaşların devletdışı aktörleri çoğu zaman terör örgütleri, deniz haydutları ve ulusötesi suç örgütleridir.

Yeni savaşlarda konvansiyonel devletlerarası çatışmaların yerini taraflardan birinin devletdışı aktörler olduğu çatışma süreçleri almaktadır. İsveç merkezli Uppsala Çatışma Veri Toplama Programı'nın derlediği Silahlı Çatışma Verileri bu trendin özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde belirginleştiğini göstermektedir. Silahlı Çatışma Verileri'ne göre; 1989-2008 yılları arasında meydana gelen veya sürmekte olan 128 silahlı çatışma arasından sadece 8'i devletler arasında gerçekleşirken, 120 çatışmada taraflardan birisini devletdışı aktörler oluşturmuştur.[24] En az bir tarafını devletdışı silahlı grupların oluşturduğu bu çatışmalar, çatışma çözümü disiplininde silahlı devletdışı aktörle mücadele aşamasına yönelik teorik yaklaşım ihtiyacını ortaya koymaktadır. Özellikle, belirli bir etnik topluluğu temsil iddiasıyla ortaya çıkan terör örgütleriyle mücadele safhasının çatışma çözümü sürecindeki işlevi üzerine teorik çalışma eksiği göze çarpmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'deki Kürt meselesinin çözüm sürecinde PKK terör örgütüne karşı yürütülen silahlı mücadelenin işlevini analiz ederek söz konusu eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Çalışma; çatışma

[23] Mary Kaldor, *Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror*, Londra Ekonomi Okulu'nda 2 Şubat 2005 tarihinde verdiği dersin notları, http://www.ewspa.edu.pl/doc_pdf/int/M_Kaldor.pdf adresinden temin edilmiştir.
[24] Lotta Harbom ve Peter Wallensteen, "Armed Conflicts, 1946-2008," *Journal of Peace Research* Vol 46 No 4 (2009): 578.

çözümü süreçlerinde, etnik ayrılıkçılığı hedefleyen terör örgütleriyle silahlı mücadelenin teorik çerçeveye yerleştirilmesine katkı sağlama amacını taşımaktadır.

Etnik Ayrılıkçılığa Dayalı Terör

Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması ile siyasi düzeni değişen bölgelerde ortaya çıkan etnik çatışmalar, sosyal bilimler akademisinin bu mevzuya eğilmesini sağlamıştır. Bu süreç, kendi geleceğini tayin hakkını elde etmeye çalışan unsurların eğilimlerine farklı açıklamalar getiren teorik yaklaşımların geliştirilmesine imkân tanımıştır. Neticede; etnik çatışmalara ilişkin önemli bir ampirik ve teorik literatür meydana gelmiştir. Ancak daha erken dönemlerde ortaya çıkışına rağmen etnik ayrılıkçılığa dayalı terörizm ise aynı düzeyde akademik ilgiye mazhar olmamış, birkaç çalışma[25] dışında etnik terörizm konusu büyük ölçüde göz ardı edilmiştir.

Etnik ayrılıkçılığa dayalı terörizm, Soğuk Savaş döneminde daha çok örneği görülen ideolojik terörizmden belirgin özelliklerle ayrılmaktadır. Etnik terör örgütleri, ideolojik terör örgütlerine göre daha dar kapsamlı amaçlar doğrultusunda hareket etmektedir. İdeolojik terör örgütleri bir ülkede veya bölgede siyasi düzenin topyekûn değişmesini hedeflerken, etnik terör örgütleri belirli bir etnik unsura yönelik özel hedefler tayin etmektedir. Etnik ayrılıkçılık ekseninde faaliyet gösteren terör örgütlerinin başvurduğu şiddetin, diğer terör örgütlerinin eylemlerine göre daha çok işlevi vardır. Etnik terör örgütü şiddet eylemleri gerçekleştirdikçe aynı etnik topluluğa mensup mutedil aktörlerin barış girişimleri başarısız olmakta, sosyal kutuplaşma derinleşmektedir.

Etnik terör örgütleri Soğuk Savaş sonrası dönemde ideolojik terör örgütlerine nazaran daha kolay dış destek temin edebilir konuma

[25] Bkz. Daniel Byman. "The Logic of Ethnic Terrorism," *Studies in Conflict and Terrorism* Vol 21 No 2 (1998): 149-169., Stéphane Lefebvre, *Perspectives on Ethno-Nationalist/Separatist Terrorism*, (United Kingdom: Camberley, 2003).

gelmiştir. Bir etnik unsuru temsil iddiası ve özgürlük mücadelesi adı altında yürüttüğü propagandayla ayrılıkçı terör örgütleri özellikle Batılı ülkelerde belirli ölçüde kamuoyu desteği sağlayabilmiştir. Komşu ülkeler ve uluslararası ölçekte güçlü aktörler etnik ayrılıkçılığa dayalı çatışma süreçlerini kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirebilmektedir. Bu yönlendirme çoğu zaman, terör örgütünün hedef aldığı devlet üzerinde siyasi nüfuz tesis etmeye yönelik yürütülmekte, hedef alınan devletle sürdürülen ilişkilerin gidişatına göre farklı biçimlere girmekte veya son bulmaktadır. Devletlerarası husumetin ve rekabetin söz konusu olduğu durumlarda ise etnik ayrılıkçılığı hedefleyen terör örgütleri daha belirgin dış destekler alabilmektedir. Düşman ve rakip devletler etnik ayrılıkçığı teşvik etmekte, merkezi yönetimle çatışma halindeki terör örgütlerine doğrudan destek sağlayabilmektedir.

Etnik terör örgütlerine sağlanan dış destek ideolojik terör örgütlerine verilen desteğe göre daha uzun soluklu ve istikrarlıdır. Aynı etnik gruba ait nüfusun komşu ülkelerde ve diaspora statüsünde güçlü devletlerde bulunduğu durumlarda, etnik ayrılıkçılığı amaçlayan terör örgütüne istikrarlı bir dış desteğin tedarik edildiği gözlemlenmektedir. Etnik teröre sağlanan bu desteğin kesilmesi ise genellikle ilgili devletlerle yürütülecek yoğun diplomatik süreçler neticesinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, etnik ayrılıkçılığa dayalı terörle mücadelenin uluslararası boyutunun daha problemli bir zemini vardır. Özellikle, terör örgütünün diasporanın bulunduğu ülke kamuoyunda propaganda yaptığı örneklerde örgüte sağlanan desteğin durması zorlu bir süreç gerektirmektedir.

Etnik terör örgütlerine ait bu özellikler, etnik terörizm ihtiva eden çatışmalarda terörle mücadele biçimini ve çatışma çözümü sürecinin niteliğini farklı bir çizgiye taşımaktadır. Ayrılıkçılık hedefiyle silahlanan grup çoğu zaman etnik topluluğun genel taleplerinden daha fazlası için şiddet eylemlerine devam etmektedir. Etnik ayrılıkçı terör örgütünün merkezi devleti hedef aldığı çatışma süreçleri bu nedenle topluluklar arasında ortaya çıkan etnik çatışmalardan ayrılmaktadır. Etnik çatışmalarda çoğu zaman etnik milliyetçilik saikiyle iki veya daha fazla sayıdaki topluluk farklı hedefler doğrultusunda birbiriyle çatışmaya

girmektedir. Etnik çatışmalar topluluklar düzeyinde karşılıklı bir süreçtir. İki topluluk içinden de terör eylemleri gerçekleştiren yasadışı silahlı hizipler ortaya çıkabilir.

Türkiye'deki Kürt meselesinde ise Türk ve Kürt kökenli topluluklar arası yatay bir çatışma biçimi mevcut değildir. Silahlı çatışmanın tarafları etnik ayrılıkçılık hedefiyle faaliyet gösteren PKK terör örgütü ve Türkiye Cumhuriyeti devletidir. Türkiye, Kürt kökenli sivilleri de hedef alan terör örgütüne karşı vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için mücadele etmektedir. Türk ve Kürt unsurlar arasında hafızalarda yer etmiş bir "travma" veya düşmanlığın varlığından bahsedilemez. Aksine iki topluluk arasında yüzyıllarca süregelmiş siyasi ve sosyo-kültürel bir birliktelik ve beraberlik vardır. Anadolu insanı mefhumu ağırlıklı olarak Türkler ve Kürtlerin birlikte yaşattığı ortak değerlerin ifadesidir. İki topluluk Anadolu'da yüzyıllardır aynı topraklarda aynı kaderi paylaşmış, birbiriyle akraba olmuş ve kökü dışarıda olan mahfillerin tahriklerine rağmen kardeşliğini muhafaza etmeyi başarmıştır. Yakın zamana kadar Kürt kökenli vatandaşların kimliğine karşı yürütülmüş inkâr politikasının toplumlar arası uyuşmazlıktan veya çatışmadan ileri geldiğini ileri sürmek de mümkün değildir. Türkiye'deki Kürt kimliğinin reddi politikası siyasi erke egemen olan elitler tarafından tercih edilmiş ve uygulanmıştır.

Türkiye'deki Kürt meselesi ve ayrılıkçı terör sorunu bu ayrım göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Türkiye'deki Kürt meselesi etnik çatışmalar kategorisinde değerlendirilemez. Dolayısıyla, Boşnak-Sırp, İsrail-Filistin ve Azeri-Ermeni gibi çatışma kategorileri için geliştirilebilecek çatışma çözümü yaklaşımlarının Türkiye'deki Kürt meselesine tatbik edilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmelidir. Türkiye'de Türk ve Kürt kökenli unsurlar arasında Boşnak-Sırp, İsrail-Filistin ve Azeri-Ermeni çatışmalarında olduğu gibi karşılıklı bir mücadele söz konusu değildir. Kürt meselesi; Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli vatandaşların siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel haklarıyla ilgili Cumhuriyet tarihiyle yaşıt bir meseledir. PKK terör örgütü ise Kürt meselesiyle bağlantılı olmakla birlikte etnik ayrılıkçılığa dayalı gelişen

bir terör sorunudur. PKK terör örgütü kurulduğu dönemden bu yana Kürt meselesi içinde ayrı bir problem haline gelmiştir.

Kürt meselesi, PKK terör örgütünün ortaya çıkışı ve varlığını sürdürmesinde temel sebep olsa da yegâne faktör değildir. Terör örgütünün ortaya çıkış sürecinde küresel ve bölgesel dinamiklerin etkisi oldukça belirgindir. Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik akımların tesiri, örgütün kuruluş felsefesini ve tercihlerini doğrudan etkilemiştir. PKK, Marksist-Leninist çizgide radikal sol eğilimli bir terör örgütü olarak ortaya çıkmış, ilk etapta Doğu bloğu ülkelerinden önemli destek almıştır. Örgütün varlığını sürdürebilmesi de büyük ölçüde bu ayrılıkçı eğilimi Türkiye aleyhine kullanmaya çalışan aktörlerin iradesiyle mümkün olmuştur. Güneydoğu'da terörün belirli ölçüde sosyal destek bulmasında yerel şartlar kadar dış aktörlerin ideolojik olgunlaştırma ve tahrik stratejileri rol oynamıştır. Dolayısıyla terör örgütünü var eden uluslararası dinamiklerin işlevi göz ardı edilemez. Öcalan'ın mahkeme dosyasındaki veriler örgüte uluslararası ölçekte sağlanan himaye ve somut desteği ortaya koymaktadır. Bu nedenlerden ötürü, Türkiye'deki PKK kaynaklı terörizmin etnik çatışmadan ziyade etnik ayrılıkçılığa dayalı bir terör sorunu olduğu vurgulanmalıdır.

Çatışma Çözümü Süreci ve Terörle Mücadele

Çatışma çözümü süreçlerinin yukarıda sıralandığı şekilde dört temel özelliği vardır. Birincisi taraflar, rekabetten ziyade işbirliğine odaklanmalı ve ortak çaba sergilemelidir. İkinci olarak çözüm süreci tüm tarafların menfaat ve ihtiyaçlarını kazan-kazan anlayışı çerçevesinde dikkate alan kapsayıcı bir nitelik taşımalıdır. Üçüncü nitelik sürecin tarafların birbirinin temel çıkarlarını idrak ettiği ve menfaatleri ön plana çıkaran bir kıvamda yürütülmesi gerektiğidir. Dördüncü özellik ise çözüm süreci ve sonuç barışçıl olmalıdır. Bu özellikler çatışma çözümü sürecinin terörle mücadele sürecinden farklı bir süreç olduğunu göstermektedir. Silahlı güç tatbikiyle sürdürülen terörle mücadele çatışma çözümü sürecinin güvenlik boyutunu oluşturmaktadır.

Şiddet eylemlerini sürdüren ve silahlı kuvvetini muhafaza eden bir terör örgütünün taraf olduğu bir çatışma çözümü sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi oldukça zordur. Terör örgütünün silahlı gücü aynı etnik grubun içinden ılımlı aktörlerin çıkmasını engellemekte, çözüm sürecinin ilerlemesine mani olmaktadır. Terör örgütleri çoğu zaman konjonktürel menfaatleri gereği belirli dönemlerde ateşkes ilan etmekte veya ateşkesi bozabilmektedir. Bu keyfi tutumu çözüm süreçlerinde terör örgütünü güvenilir taraf olmaktan çıkarmaktadır. Terör örgütleri genellikle silah bırakmayı kabul etmemekte, varlığını değişik yapılar vasıtasıyla sürdürme seçeneğine yönelebilmektedir. Bu eğilim, örgütün özellikle kendi varlığını idame ettirebildiği şartların mevcut olduğu dönemlerde, örgütü çözüm sürecinin önündeki en büyük engel haline getirmektedir.

Çatışma çözümü süreci çatışmaya taraf olan aktörlerin birlikte hareket ettiği ve uzlaşmak için çaba sarf ettiği barışçıl bir süreçtir. Etnik ayrılıkçılığı hedefleyen terör örgütü ile merkezi devlet arasında çözüm istikametinde işbirliği ve ortak çaba ancak örgütün şiddet eylemlerini sonlandırması ile başlayabilir. Terör örgütü mensuplarının silah bırakacağı takvimin tespiti ve bu takvime riayet ise sürecin ilerlemesi için gereklidir. Çatışma çözümü, tarafların menfaatlerinin kazan-kazan anlayışı çerçevesinde ele alınması ile gerçekleşebilir. Ancak terör örgütleri genellikle temsil ettiğini iddia ettiği etnik grup yerine örgütün menfaatini müdafaa etmeye yönelmektedir. Örgütün menfaati ise çoğu zaman silahlı kuvvetinin korunması ve bu kuvveti idame ettirmek için sürdürdüğü yasadışı faaliyetleri sürdürmesi ile bağdaşmaktadır. Son olarak ise süreç ve sonuç barışçıl olmalıdır. Silahlı kuvvetini muhafaza etmeye çalışan ve şiddet eylemleri gerçekleştirmeye devam eden örgüt ile devlet arasında barışçıl bir süreç mümkün değildir.

Bu sebeplerden ötürü terör örgütleri çatışma çözümü sürecinin tarafı olamaz. Terör örgütleri aksine şiddet eylemleriyle çözüm sürecine engel teşkil eder. Etnik terör örgütleri, temsil ettiğini iddia ettiği unsur içindeki desteğini yitirmeye başlayınca daha fazla terörist saldırı gerçekleştirmektedir. Mesela, İspanya'da merkezi devletin Franco rejimi sonrası süreçte demokratikleşme istikametinde attığı adımlarla ETA terör

örgütüne verilen toplumsal destek azalmış, örgüt şiddet eylemlerini artırmaya başlamıştır. İspanya, 1978 Anayasası ile halkın talepleri doğrultusunda Bask bölgesine özerklik sağlamış, bu dönemde ETA'nın bölgedeki terör eylemleri olağanüstü derecede artış göstermiştir.[26] ETA örneğinde olduğu gibi terör örgütleri genellikle terörle mücadele sürecinde silahlı çatışmanın tarafı olarak kalmaktadır. Etnik sorunlarda çözüm sürecinin tarafları, merkezi devlet otoritesi ve terör örgütünün temsil ettiğini iddia ettiği etnik topluluktur. Çatışma çözümü süreci, terörle mücadele safhasına nazaran daha geniş kapsamlı ve uzun dönemlidir. Terörle mücadele aşaması ise çatışma çözümü süreci içinde bu sürecin güvenlik boyutu mahiyetinde sürdürülmelidir. Terör örgütünün silahlı güç kabiliyetinin bertaraf edilmesi, çatışma çözümü sürecinde mesafe alınabilmesi için önemli bir merhaledir.

Terörizmin meydana getirdiği şartlar çözüm için atılması gereken adımlara imkân tanıyabilecek iklimi yok etmektedir. Charles Webel, barışın antitezinin savaş veya şiddet olmadığını, tarihte pek çok kez silahlı çatışma ve sınırlı şiddetin barışın tesisine dolaylı şekilde hizmet ettiğini ifade etmektedir. Terörizm ise sivillerin hedef alındığı, korku ve panik ortamının amaçlandığı bir yıldırma çabasıdır. Terörizm doğrudan veya dolaylı biçimde barışın tesisine ve çözüm sürecine katkı sağlayabilecek bir dinamik olamaz. Webel bu nedenle barışın antitezinin savaş ya da sınırlı şiddet değil terörizm olduğunu belirtmektedir.[27] Nitekim terörizm, barış sürecine hizmet edebilecek müspet adımları etkisiz kılmakta, tarafların çatışmacı ilişki biçimini dönüştürmesini sağlayacak psikolojik ortama engel teşkil etmektedir. Terörizmin muhtemel çözüm süreci üzerindeki olumsuz etkisi etnik ayrılıkçığa dayalı terörün söz konusu olduğu durumlarda daha belirgindir. Etnik ayrılıkçılığı hedefleyen terör örgütünün gerçekleştirdiği terörist saldırılar,

[26] Ömer Yılmaz, "İspanya Terörle Mücadele Tecrübesi Medeniyetler İttifakı Olabilir mi?," *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* içinde, der. İhsan Bal (Ankara: USAK Yayınları, 2006), 127.

[27] Charles Webel, "Introduction: towards a philosophy and metapsychology of peace," *Handbook of Peace and Conflict Studies* içinde, der. Charles Webel ve Johan Galtung (New York: Routledge, 2007), 8-10.

çözüm yanlısı iradenin ortaya çıkabileceği sosyal zemini tahrip etmektedir. Etnik milliyetçi terörizm toplumda kutuplaşmaya neden olmakta, farklı etnik kimliklerin birlikteliğini zedelemektedir.

Etnik terörizmin bulunduğu çatışmalarda, terör örgütlerinin çözüm sürecine taraf statüsüyle katılması temsil konusu açısından da problem doğurabilmektedir. Terörizm, genellikle geniş halk kitlelerinin tasvip etmediği bir mücadele biçimidir. Terörist saldırılarla sivilleri hedef alan bir örgütün güçlü bir sosyal taban inşa etme projesi çoğu zaman başarısız olmaktadır. Diğer taraftan terör örgütü, temsil ettiğini iddia ettiği etnik grubun temsilciliğini silahlı kuvvetini kullanarak tekelinde tutma eğilimi göstermektedir. Terör örgütü bu nedenle sivil girişimler tayin etmekte, bu girişimlerin örgütün talimatları doğrultusunda siyasi temsil niteliği kazanmasına çabalamaktadır. Aynı etnik grup içinde farklı çizgide faaliyet gösterebilecek sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi ise baskı ve tehdit ile engellenmektedir. Böylece örgütün kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendirdiği sivil görünümlü bir süreç ortaya çıkmaktadır. Neticede terör örgütü, iç ve dış kamuoyuna kendi amaç ve hedeflerini söz konusu etnik unsurun talepleri gibi takdim etmekte, varlığına meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır.

Terör örgütünün temsilci konumunu imkânsız kılan diğer bir dinamik de örgütün yasadışı zeminde varlığını sürdürme ve etkinliğini artırma çabasının doğal sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Örgüt ilk etapta belirli bir etnik unsurun haklarının geliştirilmesi için ortaya çıkmışsa da, varlığını sürdürmek için yöneldiği bağlantılar ve faaliyetler nedeniyle süreç içinde farklı maksatlarla eylem yapabilmektedir. Böylece, terör örgütü temsil ettiğini ileri sürdüğü etnik unsurun taleplerinden farklı olarak kendisini destekleyen aktörlerin hedefleri istikametinde hareket etmeye başlamaktadır. Ayrılıkçı terör örgütü hedef aldığı merkezi devlete karşı düşmanlık paydasında buluştuğu diğer devletlerin stratejileri doğrultusunda şiddet eylemleri gerçekleştirebilmektedir. Terör örgütlerinin destek temin gayesiyle girdiği bu nitelikteki asimetrik işbirliği süreçleri ise örgütün belirli dönemlerde belirli devletlerin çıkarlarına hizmet eden taşeron nitelikli bir aktöre dönüşmesine yol

açmaktadır. Dolayısıyla ayrılıkçı terör örgütü, temsil ettiğini öne sürdüğü etnik unsurun menfaatlerinden ziyade beka kaygısını ön planda tutarak hareket etme eğilimi göstermektedir. Bu eğilim, ayrılıkçı terör örgütlerinin temsil niteliği kazanmasını engellemektedir.

İspanya ve İngiltere'nin Çatışma Çözümü Deneyimleri

İspanya'nın Bask meselesi ve İngiltere'nin Kuzey İrlanda meselesindeki tecrübesi terör örgütlerinin faal olduğu etnik ayrılıkçılık sorunlarının çözüm süreçlerine örnek teşkil etmektedir. İspanya ve İngiltere'nin deneyimleri çözüm sürecinin terörle mücadele boyutunu da içeren çok boyutlu bir şekilde yürütülmesi gerektiğini göstermektedir. İki örnekte de terör örgütüyle mücadele, çatışma çözümü sürecinin bir parçası olarak sürdürülmüş, örgütün etkisiz hale getirilmesinde bu çok boyutlu süreç belirleyici olmuştur. İspanya ve İngiltere örnekleri sadece demokratik hak ve özgürlüklerin artırılması ve sosyo-ekonomik kalkınma programları ile çatışma çözümünün ilerlemediğini, terör örgütlerinin silahlı kuvvet kabiliyetinin bertaraf edilmesine yönelik uzun soluklu tedbirler gerektiğini göstermektedir. Nitekim ETA (Bask Vatanı ve Özgürlük) ve IRA (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu) çatışma çözümü sürecinin tarafı olarak görülmemiş, bilakis bu örgütlerin çatışma çözümü süreçlerini zorlaştırdığı fark edilmiştir. Terör örgütlerinin siyasi kanadı niteliğinde faaliyet gösteren partiler ise şiddeti kınadığı nispette meşruiyet kazanmış ve çözüm sürecine iştirak edebilmiştir. ETA terörünü kınayarak örgütle arasına mesafe koymayan Batasuna çözüm sürecinde devre dışı kalırken, IRA'nın bazı şiddet eylemlerine tepki vererek örgütün silah bırakması için irade gösteren Sinn Fein Kuzey İrlanda'da barışın yerleşmesine belirli ölçüde katkı sağlamıştır.

İspanya'yı Bask meselesinin çözümünde başarılı kılan faktör, Madrid'in güvenlik boyutunu da kapsayan çok boyutlu bir çatışma çözümü yürütmüş olmasıdır. İspanya, Franco rejiminin son bulduğu 1975 yılının ardından demokratikleşme doğrultusunda bir dizi adım atmıştır. Bask bölgesinin Franco rejimi tarafından kaldırılan özerklik statüsü iade edilmiş, bölgenin kendi parlamentosunu ve polis teşkilatını kurmasına

olanak tanınmıştır. Aynı dönemde, ETA'nın siyasi kanadı niteliğinde faaliyet gösteren Herri Batasuna partisi yasal statüye kavuşturulmuştur. Bask bölgesindeki vatandaşların demokratik özgürlüklerinin ve sosyo-ekonomik şartlarının geliştirilmesi, ETA terör örgütüne karşı sürdürülen silahlı mücadele ile birlikte devam etmiştir. İspanya, 1980'ler ve 1990'larda sosyo-ekonomik iyileştirme adımlarını ve ETA'ya karşı güvenlik tedbirlerini eşzamanlı yürütmüş, bu stratejiye yönelik hazırladığı Zen Planı çerçevesinde hareket etmiştir. Örgüt mensuplarının topluma kazandırılması amacıyla başlatılan programlar, terör örgütüne karşı güvenlik önlemleri ile birlikte sürdürülmüştür.[28]

İspanya, Bask meselesinin çözümü sürecinde ETA terör örgütüne karşı silahlı mücadeleyi kararlılıkla sürdürmüştür. 1978 Anayasası ile güvenlik güçlerinin terörle mücadeledeki yetkileri artırılmıştır. Terörle Mücadele Merkezi Komitesi, Polis Özel Harekât Birimi, Jandarmaya bağlı olarak Terörle Mücadele Özel Birimleri bu süreçte kurulmuştur. İspanya'nın aldığı bu tedbirlerin ardından ETA terör örgütünün önemli gelir kaynaklarından olan adam kaçırma ve fidye temin etme gibi vakalarda belirgin bir azalma gözlemlenmiştir. İspanya, ETA'nın silah bırakma kararı aldığını ilan ettiği 2011 yılına kadar, örgütün liderlerini yakalamaya veya etkisiz hale getirmeye devam etmiştir. ETA ile mücadelenin uluslararası boyutunda ise İspanya'nın Avrupa Birliği'ne üye olduğu 1986 yılı dönüm noktası olmuştur. İspanya, 1990'lı yıllarda ETA terör örgütüne karşı Fransa ile yakın işbirliği geliştirmiş, Fransa'nın ETA mensuplarının barınabileceği bir ülke olmaktan çıkmasını sağlamıştır. Fransız polisinin Madrid-Paris işbirliği neticesinde gerçekleştirdiği harekâtlarla güneybatı Fransa'da ETA'nın üst düzey pek çok ismi yakalanmıştır. Madrid, aynı zamanda Latin Amerika ülkeleri ve İngiltere ile de terör mücadele alanında işbirliği tesis ederek ETA'yı büyük ölçüde zayıflatmıştır. İspanya'nın ETA'ya karşı uluslararası

[28] Yılmaz Şimşek, "İspanya'nın Terörle Mücadelesinde ETA Örneği," *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 332-335.

ölçekte sürdürdüğü bu mücadele ile örgütün finansal kaynakları büyük ölçüde azalmıştır.[29]

Bask meselesinin çözüm sürecine ETA'nın siyasi kanadı Herri Batasuna (HB-Halkın Birliği Partisi) ise katkı sağlayamamış, terör örgütünün yasal düzlemdeki temsilcisi niteliğinde varlık göstermiştir. 1978'de ETA tarafından kurulan ve 1998-2001 yılları arasında Euskal Herritarrok (EH) adı ile faaliyet gösteren parti, 1979 yılından itibaren seçimlere katılmıştır. Bask bölgesinde hiçbir zaman çoğunluğun desteğini kazanamayan Batasuna 2003'e kadar iştirak ettiği seçimlerde bölgedeki oyların ortalama %15'ini almıştır. Batasuna ETA'nın şiddet eylemlerini kınamamış, örgüt mensupları için "Bask ülkesinin askerleri" sıfatını kullanarak örgütün silahlı faaliyetlerini desteklediğini sürekli beyan etmiştir. ETA'nın güdümünde hareket eden Batasuna, örgütün parçası olmak ve örgüte finansal destek temin etmek suçundan 2003'te İspanya'da yasaklanmıştır. Yargıtay'ın partiyi yasaklama kararı Anayasa Mahkemesi tarafından da onaylanmış, ardından İspanya meclisi partinin süresiz olarak kapatılması yönünde karar almıştır. Bu kararlar ile büroları kapatılan ve yayın organları susturulan partinin üyelerine de siyaset yasağı konmuştur. Parti mensuplarının farklı isimler altında yerinden örgütlenmesi yasaklanmıştır. 2004'te Batasuna, kapatma kararını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) götürmüş, mahkeme partinin kapatılarak faaliyetlerinin yasaklanması kararına onay vermiştir. İspanya'nın girişimiyle Batasuna AB'nin terörist örgütler listesine de dâhil edilmiştir.

İspanya devleti ETA ile organik bağı bulunduğu tespit edilen Batasuna'nın siyasi faaliyetlerine getirdiği yasağı titizlikle uygulamış, parti mensuplarının bünyesinde bir araya geldiği tüm oluşumları yasaklamıştır. Kapatılan Batasuna partisinin mensupları Herritarren Zerrenda (HZ-Halkın Listesi) adı altında sunduğu liste ile 2004'teki Avrupa Parlamentosu seçimlerine girmeyi denemiş, ancak liste İspanya seçim kurulu tarafından reddedilmiştir. Parti temsilcileri 2005 yılında

[29] Şimşek, "İspanya'nın Terörle Mücadelesinde ETA Örneği," 335.

Bask bölgesinde yapılan seçimlere Aukera Guztiak adlı oluşumla girmeye çalışmış, ancak bu parti de Batasuna'nın devamı olarak değerlendirildiği için seçim listesi dışında bırakılmıştır. Batasuna üyeleri 2007 yılındaki seçimlere Bask Halkının Komünist Partisi (EHAK) ve Bask Milliyetçi Hareketi (ANV) aracılığıyla girmeye çalışmış, destekçilerine bu partilere oy kullanmaları yönünde çağrıda bulunmuştur. EHAK ve ANV 2008 yılında Batasuna ile irtibatlı oldukları gerekçesiyle kapatılmıştır. 2007 yılında ise siyasi içerikli bir toplantıda bir araya gelen Batasuna'nın üst düzey 23 üyesi tutuklanmıştır.

İspanya, Bask meselesinin çözümü sürecinde demokratikleşme ve sosyo-ekonomik tedbirler alırken, ETA terör örgütü ve örgütün siyasi uzantılarıyla da mücadele etmiştir. ETA'nın yasal zeminde tayin ettiği siyasi partileri yasaklamış, örgütle bağlantısı bulunan ve örgütün şiddet eylemlerini destekleyen oluşumların faaliyetlerini engellemiştir. Madrid, ETA'ya sağladığı destekten ötürü Batasuna'yı yalnızlaştırırken, Bask halkını temsil eden diğer partilerle diyalogunu geliştirmiştir. İspanya'nın 1988 yılında Bask bölgesindeki siyasi partilerle imzaladığı Ajura Enea Paktı, Batasuna'nın dışarıda kaldığı bir uzlaşı modeli mahiyetindedir. Neticede, ETA terör örgütü Bask bölgesinde ve uluslararası seviyede tecrit edilmiş, silahlı mücadeleden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Batasuna ise örgütten bağımsız siyasi irade gösterememiş, zayıf da olsa Bask toplumunda sahip olduğu tabanını temsilen barışa hizmet edememiştir. ETA'nın terör eylemlerine tüm İspanyollar gibi Basklılar da karşı çıkmaya başlamış, örgütün ulusötesi alandaki varlığı büyük ölçüde tükenmiştir. ETA terör örgütü, 2011 yılında kalıcı ateşkes ilan etmiş ve silahlı mücadeleyi bırakma kararı aldığını duyurmuştur.

İngiltere'nin Kuzey İrlanda meselesindeki tecrübesi de güvenlik boyutunun ihmal edilmediği çok boyutlu bir çözüm sürecinin tesirini göstermektedir. İngiltere, Kuzey İrlanda meselesinin çözümüne yönelik 1980'lerde başlattığı siyasi ve ekonomik girişimlerini IRA'ya karşı silahlı mücadele ile eşgüdümlü yürütmüştür. Londra'nın meselenin çözüme kavuşturulması için sarf ettiği çaba, 1998'de İngiltere ve İrlanda arasında imzalanan Belfast Anlaşması (Hayırlı Cuma Anlaşması) ile kapsamlı bir

çözüm sürecine terfi etmiştir. Bu süreçle birlikte IRA, şiddet eylemlerine son vermiş ve oluşturulan bağımsız uluslararası komisyonun denetiminde silahsızlanmıştır. Silahsızlandırma komisyonu, 2005'te örgütün tüm silahlarını bıraktığını beyan etmiştir. Böylece 1969'dan beri İngiltere'ye karşı terörist saldırılar gerçekleştiren IRA nihai tasfiye sürecine girmiş, şiddet sarmalı sona ermiştir. IRA terörünün bitmesi ile örgütün siyasi kanadı Sinn Fein Kuzey İrlanda'da meşruiyet kazanmış, parti Katolikleri temsilen bölgesel yönetimde söz sahibi olmuştur.[30]

IRA'nın ortaya çıkışına zemin hazırlayan Kuzey İrlanda meselesi, İngiltere'nin 17. yüzyılın başlarında İrlanda'nın kuzeyindeki Ulster bölgesine yerleşim birimleri inşa etmesine kadar geri götürülebilir. İngilizlerin 16. yüzyılda Katolik kilisesinden ayrılarak İngiltere kilisesini kurmuş olması, Kuzey İrlanda'da hem etnik hem de mezhep bakımından iki farklı topluluğun varlık gösterdiği bir devri başlatmıştır. Böylece, adanın kuzeyinde bulunan İngiliz Protestan nüfus ile Katolik İrlandalılar arasındaki çatışma bugüne kadar gelmiştir. İngiltere, İrlanda'nın tamamını 1800 yılında ilhak etmiş, 1922'de ise İrlanda bağımsızlığını kazanırken Londra adanın kuzeyi üzerindeki hâkimiyetini sürdürmeye devam etmiştir. İrlanda'nın bağımsızlığında önemli rol oynayan IRA, Kuzey İrlanda üzerindeki İngiliz hâkimiyetini sona erdirmek hedefiyle 1969'da yeninden ortaya çıkmıştır.

İngiltere, Kuzey İrlanda'nın İrlanda ile birleşmesi için terör eylemlerine başvuran IRA'ya karşı ilk etapta sadece güvenlik odaklı hareket etmiştir. Protestanlar ile İrlandalı Katolikler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlik göz ardı edilmiş, Kuzey İrlanda meselesinin siyasi yönü yok sayılmıştır. Bu dönemde İngiliz ordusunun başat rol oynadığı terörle mücadelede, IRA'ya taraftar kazandıran göstericilere ateş açma, süresiz gözaltı ve işkence gibi hatalar işlenmiştir. Tecrübeler

[30] Süleyman Özeren ve Süleyman Demirci, "İngiltere'nin Ayrılıkçı IRA ve Dine Karşı Terörle Mücadele Politikası," *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 265.

doğrultusunda terörle mücadele biçimini geliştiren İngiltere, 1980'lerde Kuzey İrlanda meselesinin çözümüne dönük siyasi ve ekonomik girişimlerde bulunmaya başlamıştır. İngiltere bu girişimleri güvenlik tedbirlerini ihmal etmeden sürdürmüş, IRA terör örgütüne karşı silahlı mücadeleye devam etmiştir. 1985 yılında imzalanan İngiltere-İrlanda Anlaşması ile Londra, Dublin'le Kuzey İrlanda meselesinin çözümüne dönük yakın işbirliğine girmiştir. Anlaşma ile Kuzey İrlanda'daki ekonomik şartların iyileştirilmesine dönük tedbirler alınmıştır. İngiltere, İrlanda ile birlikte 1993'te beyan ettiği Downing Sokağı Bildirgesi ile barışçıl çözüme vurgu yaparken, müzakere sürecine iştiraki şiddeti terk etme şartına bağlamıştır.

Londra, Dublin'le temas halinde barış girişimlerinde bulunurken IRA'nın askeri ve psikolojik açıdan yıpranması için mücadelenin güvenlik boyutunu kararlılıkla yürütmüştür. 1985 yılından sonra Ulster'deki İngiliz askeri varlığı önemli ölçüde azaltılmış, polisin ön plana çıktığı daha etkin bir terörle mücadele hedeflenmiştir. İngiltere, 1980'ler ve 1990'larda yasal düzenlemelerle güvenlik güçlerinin yetki alanını genişletmiş, IRA terör örgütüne karşı silahlı mücadeleyi kesintisiz olarak sürdürmüştür. Londra, bu dönemde başarılı bir istihbarat koordinasyonuyla çok sayıda IRA militanını etkisiz hale getirmiş, önemli örgüt mensuplarına yönelik nokta harekâtları gerçekleştirmiştir. Örgütün fiziki hareket kabiliyetini büyük ölçüde bertaraf eden İngiliz devleti, siyasi çözüm sürecinin planlandığı döneme IRA'nın oldukça zayıf girmesini sağlamıştır. Nitekim İngiltere, barış görüşmelerini IRA'nın silah bırakmak üzere ateşkes yapması şartına bağlayarak Belfast Anlaşması'na giden süreci belirlemiştir. 1998'de başlayan barış sürecinin ilerlemesi ise 2000 yılında IRA'nın şiddete başvurmama taahhüdünde bulunması ve 2005'te silahlı faaliyetlerine son verdiğini ilan etmesi ile mümkün olmuştur.

1998'de İngiltere-İrlanda arasında imzalanan Belfast Atlaşması ile Londra'nın çok boyutlu çözüm sürecini uygulamaya koyduğu ifade edilebilir. İngiltere, Kuzey İrlanda'da Katolik nüfusun refahının artırılması ve Katoliklerin bölge yönetiminde söz sahibi olmasının

çözüme hizmet edeceğini tespit etmiş ve süreci bu istikamette yürütmüştür. 1998 sonrasında olgunlaşan çok boyutlu çözüm sürecinde Londra, güvenlik boyutunu göz ardı etmemiş, IRA terör örgütünün tasfiyesi konusundaki kararlılığını sürdürmüştür. Nitekim Belfast Anlaşması; IRA'nın silah bırakması ile Kuzey İrlanda'da demokratikleşme ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik tasarlanmıştır. Anlaşma ile İngiltere'nin egemenliğinde kalmaya devam edecek Kuzey İrlanda'da Protestan ve Katolik unsurlar arasında eşit siyasi temsil olanağı sağlanmış, sosyo-ekonomik dengenin tesisine ve mezhep ayrımcılığının kaldırılmasına yönelik adımlar atılmıştır. Anlaşma ile Katoliklerin bölgenin iç güvenliğini sağlayan kolluk kuvvetlerinde Protestanlar düzeyinde varlık göstermesi sağlanmıştır. Neticede İngiltere bu süreç içinde 1972'den beri Londra'dan idare ettiği Kuzey İrlanda'nın yerel yönetimini bölgedeki yönetici erke devredebilmiştir.[31]

Bask meselesindeki Batasuna partisinin işlevinden farklı olarak IRA terör örgütünün siyasi kanadı Sinn Fein, Kuzey İrlanda sorununun çözüm sürecine belirli ölçüde hizmet etmiştir. 1998 sonrası dönemde Sinn Fein, terörist saldırılar gerçekleştiren silahlı bir örgütle irtibatı olduğu sürece Kuzey İrlanda siyasetinde meşruiyet kazanamayacağını fark etmiş, IRA'nın silah bırakmayı kabul etmesinde rol oynamıştır. Kuzey İrlanda meselesinde IRA silah bırakma adımını sürüncemede bırakınca, Belfast Anlaşması'nı takip eden barış süreci inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu nedenle Londra, sürecin tamamen çökmesini engellemek amacıyla belirli dönemlerde Kuzey İrlanda hükümetini askıya almış, Sinn Fein'in bölgedeki Protestan partilerle uzlaşmasına zemin hazırlamaya çalışmıştır. Nitekim İngiltere'nin Kuzey İrlanda Meclisi'ne yerel yönetim yetkilerini devrettikten sonra sürecin sağlıklı işleyebilmesi bölgede kurulan hükümetlerin istikrarına bağlıydı.

Temmuz 2001'de Kuzey İrlanda Başbakanı David Trimble, IRA'nın hala silah bırakmadığını ve silahlı faaliyetlerine devam eden bir terör

[31] Süleyman Özeren ve Süleyman Demirci, "İngiltere'nin Ayrılıkçı IRA ve Dine Karşı Terörle Mücadele Politikası," 262-263.

örgütüyle bağlantılı siyasilerle iktidarı paylaşmaya devam edemeyeceğini beyan ederek istifa etmiştir. Aynı zamanda Protestan Ulster Birlik Partisi'nin (UUP) lideri olan Trimble'ın istifası ve 11 Eylül saldırıları sonrası uluslararası ölçekte terörizme yükselen tepki üzerine Sinn Fein, IRA'ya silah bırakma çağrısında bulunmaya başlamıştır. Sinn Fein, örgütün silah bırakma şartına uymaması durumunda Kuzey İrlanda siyasetinde tecrit edileceğini ve ABD'yi karşısına alabileceğini görmüş, barış sürecine yönelik daha müspet bir tutum geliştirmiştir. Aynı dönemde IRA terör örgütü ise tasfiye sürecine girdiği yönündeki açıklamalarına rağmen şiddet eylemlerine devam etmiştir. Örgütün devam eden eylemlerine Katolik toplumdan da yükselmeye başlayan tepkiler Sinn Fein'in IRA'nın silahsızlanması ve tasfiye olması konusundaki kararlılığını güçlendirmiştir.

Nisan 2005'te Sinn Fein lideri Gerry Adams, IRA'ya şiddet eylemlerini terk ederek silah bırakması ve sivil siyaseti yegâne mücadele yöntemi olarak benimsemesi çağrısında bulunmuştur. Adams'ın çağrısını dikkate alan IRA terör örgütü, Temmuz 2005'te silahlı faaliyetlerini sona erdirdiğini ve silahlarını bırakacağını ilan etmiştir. Bağımsız uluslararası komisyon aynı yıl içinde IRA'nın bütün silahlarını bıraktığını duyurmuştur. IRA'nın silah bırakmasının ardından bölgede faaliyet gösteren silahlı Protestan grup LVF (Sadık Gönüllü Gençler) şiddet eylemlerine son verdiğini ve silah bırakacağını açıklamıştır. IRA'nın silah bırakması Kuzey İrlanda siyasetinin doğal seyrine kavuşmasını sağlamış, başta Sinn Fein olmak üzere bölgedeki Katolikleri temsil eden siyasi partilerin önünü açmıştır. Sinn Fein, 2007 genel seçimlerinin ardından Protestanların desteklediği Demokratik Birlik Partisi (DUP) ile iktidar paylaşımı esasıyla hükümet kurmuş, yerel yönetimde söz sahibi olmuştur. Parti, yargı alanındaki ve IRA terör örgütünün hedef aldığı polis teşkilatı üzerindeki yetkilerin Belfast'a devri konusunda da Protestan partilerle uzlaşmayı başarmış, Kuzey İrlanda meselesinin çözüm sürecine katkı sağlamıştır.

İspanya ve İngiltere devletlerinin tecrübeleri, etnik ayrılıkçı terör örgütlerine karşı silahlı mücadelenin çok boyutlu bir çözüm süreci

dâhilinde yürütülmesi gerektiğini göstermektedir. Bu örnekler sadece demokratik hak ve özgürlüklerin ve sosyo-ekonomik şartların geliştirilmesinin yeterli olmadığı gibi silahlı mücadelenin de tek başına kâfi olmayacağını ortaya koymuştur. Sürecin ilerlemesi için demokratikleşme süreci, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik adımlarla eşgüdüm halinde örgütü askeri ve psikolojik açıdan yıldıracak silahlı mücadeleye devam edilmesi gerekmektedir. Çok boyutlu çözüm süreci karşısında terör örgütü bir taraftan kamuoyu desteğini kaybetmekte diğer taraftan da hedef aldığı devletin güvenlik güçleriyle mücadelenin nafile olduğunu idrak etmektedir. Toplum desteğini yitiren ve şiddete başvurarak mesafe alamadığını fark eden terör örgütünün dış desteğinin de kesilmesi durumunda, örgüt silah bırakma seçeneğine yönelebilmektedir.

Türkiye'de Kürt Meselesi ve PKK Terör Örgütü

Türkiye'nin PKK terör örgütüyle mücadele süreci nitelikleri bakımından önemli farklılıklar arz eden üç döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemde, terörle mücadele sadece teröriste karşı yürütülen silahlı mücadele olarak tasarlanmış ve güvenlik merkezli çözüm seçenekleri geliştirilmiştir. İkinci dönemde, yarı-askeri bakış açısıyla terörün önlenmesine yönelik tedbirler uygulanmış, terör örgütünün propaganda malzemesi yapabileceği daha az hata işlenmiştir. İkinci dönem aynı zamanda PKK terörünün uzun vadede nasıl bitirilebileceğine ilişkin yaklaşımların düşünüldüğü bir zihniyet dönüşümüne işaret etmektedir. 2000'li yıllarda Türkiye'nin terörle mücadelede girdiği üçüncü dönem ise çok boyutlu bir mücadele anlayışının yerleşmeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemde, PKK terör örgütü meselesinin sadece güvenlik güçlerine havale edilmemesi gerektiği kanaati doğrultusunda önemli adımlar atılmıştır.[32] Türkiye'nin uygulamaya başladığı çok boyutlu terörle mücadele anlayışı, demokratikleşme alanında kaydettiği ilerleme ve

[32] İhsan Bal, "Türkiye'de Terörle Mücadele: PKK Örneği," *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren (Ankara: USAK Yayınları, 2010), 40-41.

bölgeye yaptığı yatırımlar, Kürt meselesinin çözümüne yönelik daha kapsamlı bir çatışma çözümü ortamının olgunlaşmasına imkân sağlamıştır.

Öcalan'nın yakalanmasını takiben toparlanma maksadıyla eylemsizlik dönemine giren terör örgütü ise 2004 yılında şiddet eylemlerini artırmış, silahlı varlığıyla birlikte siyasallaşmaya çalışmıştır. 2000'li yıllardan itibaren ilerleyen demokratikleşme süreci, bölgeye gerçekleştirilen yatırımlar ve 2009'da başlatılan demokratik açılıma terör örgütünün verdiği tepki PKK'nın çözüm sürecinin tarafı olamayacağını göstermektedir. Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) yapılanması ise örgütün alternatif bir devlet kurmaya çalıştığını, silahlı varlığını farklı yapılar üzerinden şehirlere taşımayı hedeflediğini ortaya koymuştur.[33]

Örgütün 2004 sonrasında tekrar yoğun şiddet eylemlerine yönelmesi Türkiye'nin demokratikleşme ve ekonomik kalkınma doğrultusunda aldığı mesafe ile ilgilidir. Türkiye'nin demokratikleşme istikametinde kaydettiği ilerleme ve Doğu ve Güneydoğu illerinde yürütülen kalkınma programı ile terör örgütü, Kürt kökenli vatandaşlar üzerindeki propaganda malzemesini kaybetmeye başlamıştır. PKK terör örgütü bu nedenle yoğun şiddet eylemlerine tevessül ederek Kürt sorununun çözümüne yönelik filizlenen gidişatı mecrasından çıkarmaya çalışmıştır. Örgüt bu nedenle Kürt kökenli vatandaşların yoğun olduğu bölgelerde halk üzerinde siyasi baskıyı silahlı saldırılar vasıtasıyla artırma yoluna gitmiştir.

Bu süreç PKK terör örgütünün Kürt sorununun çözümü konusunda çelişkili bir tutum sergilediğini netleştirmiştir. Terör örgütü, bölgedeki ekonomik geri kalmışlığı ve kamu hizmetlerinin yetersizliğini eylemlerine gerekçe göstermektedir. Fakat aynı örgüt, kamu binalarına,

[33] Atilla Sandıklı, *KCK Terör Örgütünün Yapısı ve Faaliyetleri*, BİLGESAM, 7 Ekim 2011.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1147:kck-teroer-oerguetuenuen-yaps-ve-faaliyetleri-&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147

kamu hizmetinde bulunan görevlilere, iş şantiyelerine ve maden ocaklarına saldırılar düzenlemekte esnafı belirli dönemlerde kepenk kapatmaya zorlamaktadır. Örgüt aynı şekilde bölgedeki eğitim yatırımlarını engellemeye teşebbüs etmekte, eğitim yatırımlarına destek olan bölge halkını da sindirmeye çalışmaktadır. PKK terör örgütü, 2010 ve 2011 yıllarında yatılı bölge okullarına saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Son iki yıl içinde örgütün şiddet eylemleri Hakkâri, Şırnak, Mardin ve Erzurum'da sekiz yatılı bölge ilköğretim okulunu hedef almıştır.

Demokratik Açılım Süreci: Çatışma Çözümü Denemesi

2000'li yıllarla başlayan demokratikleşme süreci, Doğu ve Güneydoğu illerinde sosyo-ekonomik kalkınma kapsamında gerçekleştirilen projeler çatışma çözümü sürecinin uygulanabileceği elverişli şartların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin demokratikleşme doğrultusunda gerçekleştirilen reformlarda etkili olduğu belirtilmelidir. 2002-2004 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçirilen AB'ye uyum paketleri, Türkiye'yi çağcıl demokrasiler seviyesine yaklaştırmıştır. Neticede, Türkiye genelinde hak ve özgürlüklerin kanuni düzenlemelerle genişletildiği bu dönemin özellikle Kürt sorununun çözümüne yönelik başlatılan demokratik açılım süreci için gerekli şartları hazırladığı ifade edilebilir.

2000'li yıllarda Türkiye'de işkence ve kötü muamelenin tanımı genişletilerek bu suçlara verilen cezalar artırılmış ve cezaların tecili veya paraya çevrilme olanağı kaldırılmıştır. 5253 sayılı Dernek Kanunu'nda dernek kurma hakkı üzerindeki kısıtlamalar giderilmiş, teşkilatlanma hürriyeti Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca genişletilmiştir. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri yürüyüşleri kanununda yapılan değişikliklerle toplantı ve yürüyüş düzenleme hakkının kullanımı daha demokratik bir temele dayandırılmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partileri kapatabilmesi için alacağı karara beşte üç çoğunluk şartı getirilmiştir. Kamu hizmetlerine açıklık getirilmesi ve şeffaf yönetim ilkesinin uygulanabilmesi amacıyla 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu çıkarılmıştır.

1978'den 1987'ye sıkıyönetim, 1987'den itibaren de OHAL (olağanüstü hal) olarak bölgede uygulanan olağanüstü yönetim 2002'de yürürlükten kaldırılmıştır. 2004 yılında da Türkiye'de yakın geçmişteki işlevi nedeniyle demokrasinin yerleşmesine engel teşkil eden Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılmıştır.[34]

5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun (Tazminat Kanunu) 2004 yılında çıkarılmış ve uygulanmaya başlamıştır. Kanun kapsamında, PKK terör örgütünün eylemlerinden ve terörle mücadele faaliyetlerinden zarar gören kişilerin ve kamu görevlilerinin maddi zararlarının yargı yoluna gitmelerine gerek kalmadan karşılanması hedeflenmiştir. İl merkezlerinde valilikler bünyesine oluşturulan zarar tespit komisyonları aracılığıyla tazminatların ödenmesini öngören 5233 sayılı kanun, Kürt sorununun çözümü sürecinde önemli bir adımdır.[35] Güvenlik nedeniyle köylerini terk etmek zorunda kalmış kişilerin köylerine dönebilmesi için yürütülen Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP)[36] 2000, 2005 ve 2009 yıllarında çıkarılan İçişleri Bakanlığı genelgeleri ve 17 Ağustos 2005 tarihli Bakanlar Kurulu Prensip Kararı ile daha etkili bir şekilde uygulanmaya başlamıştır. Proje kapsamında gönüllülük esasına dayalı olarak geri dönüşler kolaylaştırılmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde 14 ilde geri dönülen köylerin sosyo-ekonomik altyapısının ıslahına yönelik yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Proje doğrultusunda illere 1999-2011 yılları arasında takriben toplam 125 milyon TL ödenek sağlanmıştır. KDRP kapsamındaki 14 ilde terör nedeniyle köylerini terk eden kişilerin yaklaşık yarısı geri dönmüştür.

[34] Salih Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu-Rapor No:30 (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 17-18.

[35] Cemil Kaya, "Avrupa Konseyi'ndeki Gelişmeler Işığında 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkına Kanun," *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 3 No: 10 (2007): 31-32, 41-42.

[36] Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi, 1994-1999 yılları arasında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından başlatılmış, güvenliği sağlanmış ve geri dönüşe müsait köylerin alt yapı çalışmalarıyla ile ilgili faaliyetler yürütülmüştür.

Kırsal kalkınma hedefi doğrultusunda 2005'te Köy Alt Yapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) ve 2007'de Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi (BELDES) hayata geçirilmiştir. Türkiye genelinde uygulanan KÖYDES ve BELDES projelerinin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki sosyo-ekonomik altyapının tesisine önemli katkı sağladığı ifade edilmelidir. 2008'de başlatılan GAP Eylem Planı ile Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) 5 yıl içinde (2012 sonuna kadar) büyük ölçüde tamamlanması ve gerçekleştirilen projelerin hizmete sunulması hedeflenmiştir. Plan kapsamında 4 gelişme ekseni[37] belirlenmiş, bu eksenler altında eğitim, sağlık, altyapı, turizm ve tarım alanında pek çok proje hızlandırılmıştır. Sosyal Gelişmenin Sağlanması ekseni altında oluşturulan Sosyal Destek Programı (SODES), Kürt sorununun çözümü adına önemli bir uygulamadır. Doğu ve Güneydoğu illerinde uygulamaya konan SODES kapsamında bölgede nitelikli işgücü oluşturulması, kültür, sanat ve spor faaliyetlerinin geliştirilmesine dönük pek çok proje gerçekleştirilmiştir.

Temmuz 2009 tarihinde Türkiye, ülkede birlik ve beraberliğin güçlendirilerek sürdürülmesi ve Kürt sorununun çözümü maksadıyla "demokratik açılım" başlığı altında yeni bir reform süreci başlatmıştır. Açılımın genel anlamda Kürt kökenli vatandaşlar arasında memnuniyet hâsıl ettiği gözlemlenmiştir. Demokratik açılım ile ilk etapta Türkiye genelinde temel hak ve özgürlüklerin daha iyi korunması, Güneydoğu'daki günlük hayatın doğal mecrasına yerleşmesi ve Kürt kökenli vatandaşların kültürel hak ve özgürlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Demokratik açılım kapsamında; insan hakları ihlalleriyle mücadele amacıyla "dörtlü mekanizma" adı altında kurumsal ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Başvuru üzerine kendiliğinden harekete geçebilecek şekilde tasarlanan dört farklı kurum ile Türkiye'de temel hak ve özgürlüklerin korunması hedeflenmektedir.

[37] 1-Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi, 2-Sosyal Gelişmenin Sağlanması, 3-Altyapının Geliştirilmesi, 4-Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi, Bkz. http://www.gapep.gov.tr/

Birinci mekanizmanın, insan hakları alanında çalışmaları olan kişilerden oluşturulacak Türkiye İnsan Hakları Kurumu olacağı açıklanmıştır. Bu kurumun her türlü hak ihlallerini inceleyip sonuçlandırması ve toplumda hak arama bilincini geliştirmeye yönelik faaliyetler düzenlemesi planlanmaktadır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun kurulmasına ilişkin yasa tasarısı 2011 yılında TBMM Anayasa Komisyonu'nda kabul edilmiştir. Anayasa Komisyonu'nda kabul edilen kanun taslağına göre kurumun karar organı olarak tespit edilen Türkiye İnsan Hakları Kurulu'nun 11 üyeli olması ve 4 yıl süre ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilmesi belirlenmiştir. Kurumun bünyesinde İhlal İddialarını İnceleme ve İşkence ve Kötü Muameleyle Mücadele başta olmak üzere belirli görev ve yetkileri olan özel hizmet birimlerinin yer alması kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izleyecek kuruma insan hakları ihlaline maruz kaldığını öne süren kişiler doğrudan başvurabilecektir.[38]

İkinci mekanizmanın, Türkiye'nin taraf olduğu antlaşmalarla ya da kanunlarla yasaklanmış her türlü ayrımcılığın önlenmesi noktasında görev yapacak Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu olacağı beyan edilmiştir. Tazminat cezası verme yetkisine sahip olması planlanan bu kurulun kararlarının bütün devlet organları, gerçek ve tüzel kişiler üzerinde bağlayıcı olması ve mahkemeler tarafından bilirkişi raporu olarak kabul edilmesi öngörülmektedir. İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanmış mevcut kanun tasarı taslağına göre 12 üyeden oluşması planlanan Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu'nun ırk, din, dil, etnik köken, medeni hal, sosyal statü, özürlülük ve felsefi ve siyasi görüş temelli ayrımcılıklara karşı yasal güvence sağlaması beklenmektedir. Mevcut tasarı taslağına göre ayrımcılık iddiasında bulunan kişiler; yazılı dilekçe, elektronik posta veya ücretsiz telefon hattı ile kurula başvurabilecektir. Tasarı taslağına göre kurul, ayrımcılıktan haberdar olması veya

[38] Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Tasarısı'nın takibi için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=80776

ayrımcılık şüphesinin bulunması durumunda kendiliğinden harekete geçebilecektir.[39]

Üçüncü mekanizmanın Bağımsız Kolluk Gözetim Komisyonu olacağı bildirilmiştir. Bağımsız Kolluk Gözetim Komisyonu'nun kolluk kuvvetlerinin görevi esnasına işlediği ileri sürülen ihlalleri soruşturması ve sonuçlandırması planlanmaktadır. Komisyonda insan hakları kurullarından, üniversitelerden, kamu kurumlarından ve Barolar Birliği'nden temsilcilerin yer alması tasarlanmıştır. Komisyonun kurulmasına ilişkin kanun tasarısı 2010 yılında Meclis Başkanlığı'na intikal etmiş bulunmaktadır. Hâlihazırda Meclis'in gündeminde olan kanun tasarısına göre Bağımsız Kolluk Gözetim Komisyonu'nun İçişleri Bakanlığı bünyesinde sürekli bir kurul olarak tesis edilmesi kararlaştırılmıştır.[40] Dördüncü mekanizmanın ise Ulusal Önleme Mekanizması adlı kurum olacağı belirtilmiştir. Bu mekanizmanın, İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolünün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'un Meclis'te onaylanmasını müteakip bir yıl içinde oluşturulması planlanmıştır. Kanun, 2011 yılında TBMM'de kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Kurulması beklenen Ulusal Önleme Mekanizması ile Türkiye'de işkence ve kötü muamele üzerindeki denetimin uluslararası boyutunun güçleneceği değerlendirilmektedir.

İnsan hakları ihlalleriyle mücadeleye yönelik tasarlanan mekanizmalar yanında, terörle mücadeleyi aksatmayacak şekilde vatandaşların günlük hayatının normalleşmesine yönelik somut adımlar atılmıştır. İçişleri Bakanlığı, bölgedeki yol denetimlerinin önemli ölçüde azaltılması ve yayla yasaklarının asgariye indirilmesine dönük genelge yayınlamıştır. Adalet Bakanlığı tarafından Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkındaki Yönetmelik'te yapılan değişiklikle cezaevlerindeki tutuklu ve

[39] İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan ve Başbakanlığa sunulan kanun tasarı taslağı için bkz. http://www.icisleri.gov.tr/default.icisleri_2.aspx?id=5692

[40] Kanun tasarısının metni ve tasarının takibi için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/ab_komisyonu_web.onerge_bilgileri_ab2?kanunlar_sira_no=85702

hükümlülerin akrabalarıyla ana dilde görüşmesine imkân tanınmıştır. Türkçe bilmeyen vatandaşların kamu kurumlarında karşılaştıkları zorlukların giderilmesi ve yardım görmesi gayesiyle Valilikler tarafından idari tedbirler alınmıştır. Farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilmesinin önündeki engeller kaldırılmış, tam zamanlı Kürtçe yayın yapan TRT Şeş yayın hayatına başlamıştır. Radyo Televizyon Üst Kurulu, özel radyo ve televizyon kuruluşlarının da farklı dil ve lehçelerde yayın yapmasını mümkün kılan yönetmeliği çıkarmıştır.[41]

Demokratik açılım sürecinde çeşitli üniversitelerde farklı dil ve lehçelerin öğretilebileceği akademik birimler ve bölümlerin açılması sağlanmıştır. Mardin Artuklu Üniversitesi'nde Kürtçe, Arapça ve Süryanice dillerinde lisansüstü eğitim verecek Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü tesis edilmiş, 4 yıllık lisans eğitimi verecek Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü açılmıştır. Diyarbakır Dicle Üniversitesi'nde Kürtçe, Zazaca, Süryanice, Ermenice ve Arapça dillerinde seçmeli derslerin okutulabileceği, bu dillerde öğrencilere ve halka kurslar açılabileceği Yaşayan Diller Merkezi kurulmuştur. Muş Alparslan Üniversitesi'nde lisans düzeyinde eğitim verecek Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl Üniversitesi bünyesinde ise Zazaca Enstitüsü ihdas edilmiştir.[42]

2000'li yıllarda demokratikleşme istikametinde sürdürülen reformların ve Kürt sorununun çözümü maksadıyla uygulamaya konan projelerin, çok boyutlu bir çatışma çözümünün uygulanabileceği ortamı hazırladığı gözlemlenmiştir. Nitekim Türkiye'nin 2009 yılında başlattığı demokratik açılım sürecinin bir çatışma çözümü denemesi olduğu ifade edilebilir. Ancak demokratik açılım sürecinin Kürt kökenli vatandaşların aidiyet duygularının güçlenmesi noktasında tesir meydana getirse de, hedeflenen barış ortamını sağlayamadığı belirtilmelidir. Süreci kesintiye uğratan temel sebebin PKK terör örgütünün çözümün tarafı statüsüyle ön plana çıkma girişimi ve şiddet eylemlerine devam etmesi olarak kaydedilebilir.

[41] Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, 18.
[42] Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, 19.

Örgüt, 2000'li yıllardan itibaren demokratikleşme doğrultusunda atılan adımlara karşılık terör saldırılarına yöneldiği gibi açılım sürecinde de bu hareket tarzını değiştirmemiştir.

Demokratik açılımın başlatıldığı 2009 yılından bu yana geçen süreçte terör örgütünün çözüm sürecini engelleyen aktör olduğu iyice belirginleşmiştir. Örgüt, demokratikleşme çabalarına şiddet eylemleri ile karşılık vermiştir. Neticede çözüm sürecinin daha hızlı ilerleyebileceği müspet havanın oluşması engellenmiştir. PKK'nın siyasi kanadı niteliğinde faaliyet gösteren Demokratik Toplum Partisi (DTP) ve Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) de terör örgütünün tayin ettiği söylemlerin dışında çözüme dönük bir girişim geliştirememiştir.

PKK Terör Örgütü Neden Taraf Olamaz?

Türkiye'de 2000'li yıllarla başlayan ve demokratik açılımla hız kazanan demokratikleşme dönemi, PKK terör örgütünün Kürt meselesinin çözümü sürecinde taraf olabilecek bir aktöre dönüşemeyeceğini göstermektedir. Terör örgütünün Kürt meselesinin çözümünde taraf olmasını engelleyen sebepler üç başlık altında toplanabilir. Birincisi PKK terör örgütü şiddet eylemlerine devam etmekte, silah bırakmaya meyletmemekte ve halkı silahlandırmaya çalışmaktadır. İkinci temel sebep, terör örgütünün Türkiye'deki Kürt kökenli vatandaşları temsil etmemesidir. Üçüncü sebep ise demokratik açılım sonrası dönemde anlaşıldığı üzere örgütün çözümün tarafı statüsüyle öne çıkma girişiminin sürece zarar vermesidir.

Silahlı bir terör örgütünün çatışma çözümü sürecine dâhil olması şiddet eylemlerine son verip, silah bırakma kararı almasına bağlıdır. Ancak terör örgütü 2004 sonrası dönemde Türkiye'nin her yerinde sivillere ve güvenlik güçlerine karşı pek çok şiddet eylemi gerçekleştirmiştir. 2005 yılındaki Kuşadası saldırıları, 2006'da Diyarbakır'da 7'si çocuk 10 kişinin hayatını kaybettiği bombalı saldırı ve Marmaris'teki 21 kişinin yaralandığı patlamalar, 2007'de Şırnak'a bağlı Beşağaç köyünde bir minibüse yapılan saldırı ve Ankara'da Anafartalar

Caddesi'nde 7 kişinin öldüğü ve 60'dan fazla kişinin yaralandığı intihar saldırısı[43] doğrudan sivilleri hedef alan eylemlerdir. PKK terör örgütü, 2008'de İstanbul Güngören'de 10 dakika arayla gerçekleştirdiği iki bombalı saldırı ile 17 kişiyi öldürmüş 150 kişiyi yaralamıştır. Örgüt yine 2008'de Hatay'ın Çağalı köyü yakınlarındaki maden ocağını basmış, bir işçiyi öldürmüş bir işçiyi de kaçırmıştır. Terör örgütü, 2010 yılında Hakkâri'nin Geçitli köyünde bir minibüsün geçişi esnasında yola döşediği uzaktan kumandalı mayını patlatarak 9 sivil vatandaşı öldürmüştür. Örgüt, 1990'lı yıllarda olduğu gibi bu dönemde de din görevlilerini öldürmeye devam etmiştir. PKK terör örgütü, 23 Ağustos 2010'da Hakkâri'de, 5 Eylül 2010'da Şırnak'ın İdil ilçesinde iki imam öldürmüştür. 2011 yılında örgütün Kocaeli gençlik yapılanmasından sorumlu bir militan tarafından kaçırılan deniz otobüsü vakasında ise teröristin etkisiz hale getirilmesi ile facianın eşiğinden dönülmüştür.[44] Bu eylemleri dışında PKK terör örgütünün son yıllarda büyükşehirlerde kalabalık mekânlar için planladığı onlarca canlı bomba eyleminin de engellendiği belirtilmelidir.

2007'de Dağlıca baskını ve Pülümür saldırısı, 2008'de Aktütün Karakolu'na gerçekleştirilen saldırı, 2009'da Tokat'ın Reşadiye ilçesine bağlı Sazak köyü yakınlarında 7 askerin şehit olduğu saldırı, 2010'da Gediktepe, Hantepe ve İskenderun baskınları, 2011'de Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde ve Çukurca'da gerçekleştirilen saldırılar ve bu nitelikte benzer pek çok saldırı ile PKK terör örgütü güvenlik güçlerini hedef almıştır. 11 Eylül 2011'de terör örgütü Şemdinli'de bir düğündeki sivilleri kalkan olarak kullanarak güvenlik güçlerine saldırmış, bölgedeki camiyi roketlerle tahrip etmiştir. Örgüt, düğün alanından İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne roketatarlarla saldırmış, eş zamanlı olarak Şemdinli Polis Noktası, İlçe Jandarma Komutanlığı ve Şemdinli 3. Taktik Tugay Komutanlığı'nı da hedef almıştır. 2004'ten bu yana bölgedeki

[43] PKK terör örgütü bu saldırıyı taşeron niteliğinde kullandığı TAK'a (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) isnat ederek, kamuoyunda oluşan tepkiden sıyrılmaya çalışmıştır.

[44] Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne ait İzmit-Gölcük arasında sefer yapan, içinde 23 kişinin bulunduğu Kartepe isimli deniz otobüsünü kaçıran PKK terör örgütü mensubunun yanında 3 fünye ve 450 gram A4 patlayıcı olduğu tespit edilmiştir.

demiryollarına ve karayollarına döşenen mayınlarla muhtelif mevkilerde gerçekleştirilen onlarca saldırı ile de güvenlik güçleri hedef alınmıştır. Yollara döşenen mayınlar aynı zamanda aralarında çocukların da bulunduğu birçok sivilin ölmesine yol açmış, yollardan geçerken mayınlara basan evcil ve yabani hayvanlar telef olmuştur. Mesela, 30 Temmuz 2006'da Bingöl'ün Genç ilçesi kırsalında mayın patlaması sonucu hayvan otlatan çocuklardan birisi hayatını kaybetmiş üç çocuk da yaralanmıştır.

Terör örgütü şiddet eylemlerine devam ettiği gibi silah bırakmaya da yanaşmamaktadır. Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) yapılanması, örgütün silahlı varlığını sona erdirmek gibi bir amaç gütmediğinin emaresidir. KCK sistemi; sözde yasama, yürütme, yargı erkleri ve ordusu olan, Kürt kökenli vatandaşların hayatının her alanını denetim altına almaya matuf totaliter özellikleri ağır basan alternatif bir devlet projesidir. Terör örgütü, KCK sistemi ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin sağladığı imkânları kendi menfaati doğrultusunda kullanarak ilk etapta devlet içinde asalak nitelikli bir iç devlet konumuna gelmeyi hedeflemektedir. KCK yapılanmasında temel maksat; önce Türkiye, İran, Irak ve Suriye'de "demokratik özerklik" kazanmak, uzun vadede ise "demokratik konfederalizm" adı altında bölgede 4 parçalı konfederal bağımsız bir Kürdistan kurmaktır. Terör örgütü, KCK sistemi kapsamında mevcut silahlı kuvvetini korumaya ve yeni birimlerle şehirlerde silahlı faaliyet gösterebilecek kabiliyeti edinmeye çabalamaktadır. KCK yapılanmasında Halk Savunma Alan Merkezi altında tesis edilen HPG (Hêzên Parastina Gele-Halk Savunma Güçleri), sistemin silahlı kanadını oluşturmaktadır.[45] HPG; genel komutanlık, ana karargâh komutanlığı, komuta konseyi ve bu komuta kademesine bağlı

[45] Atilla Sandıklı, *KCK Terör Örgütünün Yapısı ve Faaliyetleri*, BİLGESAM, 7 Ekim 2011.
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1147:kck-teroer-oerguetuenuen-yaps-ve-faaliyetleri-&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147

hareket eden kol komutanlıklarından müteşekkil hiyerarşik bir örgütlenmeye sahiptir.[46]

PKK terör örgütü, kendi hedefleri doğrultusunda devletle Kürt kökenli vatandaşları karşı karşıya getirmeye çalışmaktadır. Örgüt, Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerde gençleri ve çocukları serhildan eylemlerine yönlendirerek il ve ilçe merkezlerinde kargaşa ortamına yol açmaya gayret etmektedir. 2006 yılında Diyarbakır'daki hadiselerde çocukların, yaşlıların ve kadınların kamu görevlileriyle karşı karşıya getirilmeye çalışılması örgütün maksadını göstermesi açısından oldukça önemlidir. PKK terör örgütü, 2010 yılından itibaren bölgeye yurtdışından büyük miktarda silah ve mühimmat sokarak halkı silahlandırmaya çabalamıştır. Örgüt, Hakkâri'den başlayarak bölgede silah dağıtmaya başlamış, her haneye silah projesiyle bölgedeki evleri cephaneliğe dönüştürmeye çalışmıştır. Terör örgütünün bu dönemde bölgede konuşlu militan sayısını da hızlı bir şekilde artırmaya başladığı tespit edilmiştir. Örgüt, silahlandırmaya çalıştığı bölge halkının topyekûn biçimde devlete karşı ayaklanmasını hedeflemektedir. PKK terör örgütü, intifada benzeri bir kalkışma ile dış kamuoyuna "Kürt baharı" izlenimi vermenin yollarını aramaktadır. Ancak, güvenlik güçlerinin tedbirleri, örgütün halkı silahlandırma planının büyük ölçüde akim kalmasını sağlamıştır. Nitekim 2011 yılı sonlarında bölgede başlatılan geniş çaplı askeri harekât ile terör örgütünün Türkiye sınırları içindeki kış yapılanmasının büyük ölçüde tahrip edildiği gözlemlenmiştir.

Terör örgütünün Kürt sorununun çözüm sürecinde yer almasına engel teşkil eden ikinci sebep, temsil meselesi ile ilgilidir. Çözüm sürecindeki görüşmeleri yürütecek veya Kürt nüfusu temsilen devletten talepte bulunacak kadronun Kürt kökenli vatandaşları temsil niteliğini haiz

[46] HPG'ye bağlı sözde kol komutanlıklarının faaliyet gösterdiği bölgeler kuzey ve güney olmak üzere iki alan altında düzenlenmiştir. Kuzey alanı, kuzeyde Doğu Karadeniz bölgesini de içine alan Türkiye'nin doğusunu büyük ölçüde kapsamakta, güney alanı ise Suriye'nin kuzeydoğu bölgesi, Hakkâri ve çevresi, Kandil bölgesi, Kuzey Irak ve İran'ın kuzeybatı bölgesini kapsayacak şekilde belirlenmiştir.

olması gerekmektedir. PKK terör örgütünün, Kürtleri temsil keyfiyeti söz konusu değildir. Terör örgütünün siyasi hedefleri Türkiye'deki Kürt kökenli vatandaşların talepleriyle örtüşmemektedir. Örgütün, gerek savunduğu kültürel ve ideolojik değerler gerekse terörizmi araç olarak kullanma tercihi Kürt nüfus arasında kabul görmemiştir. PKK terör örgütü bu konudaki açmazını gidermek için Kürt kökenli nüfusa baskı yapmaktadır. Son yıllarda ise terör örgütünün halkın parasını ve desteğini almak için İslamiyeti vasıta olarak kullanmaya başladığı, Kürt kökenli vatandaşların dini duyarlılığını istismar etmeye çalıştığı görülmektedir.

PKK terör örgütünün KCK vasıtasıyla mesafe almaya çalıştığı siyasi hedefleri ile bölge halkının talep ve beklentileri oldukça farklıdır. Örgüt, KCK yapılanması ile önce özerklik daha sonra da tam bağımsızlığı hedeflemektedir. Türkiye'deki Kürt kökenli vatandaşlar ise demokratik ve müreffeh bir ülkede Türklerle ortak gelecekten yanadır. Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin (BİLGESAM) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da 17 il ile İstanbul ve Mersin'de göçle oluşan semtlerde 8607 kişilik bir örneklemle gerçekleştirdiği anketin sonuçları konu ile alakalı çarpıcı bulgular sunmaktadır. 2008-2009 döneminde yüz yüze görüşmelerle gerçekleştirilen anket, Kürt nüfusun talep ve beklentileri ile PKK terör örgütü ve siyasi kanadının söylemleri arasındaki büyük farka işaret etmektedir. Anket sonuçları Kürt kökenli vatandaşların; Türk Bayrağı, İstiklal Marşı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı gibi ortak değerlere teveccüh ettiğini, Türklerle ortak geleceğe yönelik inancının oldukça kuvvetli olduğunu, PKK terör örgütünün savunageldiği bağımsızlık ve federasyon söylemlerine ise sıcak bakmadığını göstermektedir. "Kürtlere Federatif Hakların Verilmesi Kürt Sorunu İçin Kalıcı Çözüm Sağlar mı?" sorusuna ankete katılan Kürt kökenli vatandaşların %92,7'si hayır cevabı vermiştir. "Türkiye'deki Kürtlere Bağımsızlık Verilmesi Kürt Sorunu İçin Bir Çözüm müdür?" sorusuna ise ankete katılan Kürt kökenli vatandaşların %90,1'i hayır cevabı vermiştir.[47] Türkiye'deki Kürt kökenli vatandaşlar bağımsızlık ve

[47] Salih Akyürek, *Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış*, BİLGESAM Raporu No: 26, (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 37-38.

federasyon taleplerinin Kürtleri totaliter bir rejim altında refah açısından daha geri bir konuma itebilecek sonuçlar doğuracağına inanmakta, bu taleplere destek vermemektedir.[48]

Terör örgütü, Kürt Demokratik Toplum Koordinasyonu'na bağlı Kürdistan İslam Topluluğu adlı yapı ile Avrupa'da mütedeyyin Kürtlere yönelik hac ve umre organizasyonları yapmaya başlamıştır. Örgüt, bu faaliyetlerden elde ettiği geliri Roj TV ve Kandil'e tahsis etmektedir. Avrupa'dan Suudi Arabistan'a hac ve umre için getirilen Kürt kökenli vatandaşlar kutsal topraklarda örgütün sözde bayrağı altında gezdirilmektedir. PKK terör örgütü Roj TV'den sözde fetvalar yayınlatarak terörle mücadele eden güvenlik güçlerini dini söylemlerle lanetlemekte, Türkiye Cumhuriyeti devleti yetkililerini tekfir etmektedir. Son zamanlarda terör örgütü, öldürülen teröristlerin arkasından parti binalarında mevlitler düzenleyerek halka örgüt yanlısı mesajlar vermiş, fitre ve zekâtını örgüte vermesi için halka dini telkinlerde bulunmuştur. Örgüt, bölgede imam hatip lisesi mezunu işsiz gençleri propaganda gayesiyle imam yapmaya çalışmış, bölgede görev yapan Kürt olmayan imamları bölgeden ayrılmaları için tehdit etmiştir. Terör örgütü, bölge halkını kendi propagandasını yapan imamların bulunduğu belirli camilere yönlendirmektedir. Ancak örgütün İslamiyeti kullanarak Kürt kökenli vatandaşlara tesir etme gayretlerinin sonuçsuz kaldığı anlaşılmaktadır. Kürtçe ezan okutan, din görevlilerini baskı altına almaya çalışan, isteklerine boyun eğmeyen imamları katleden, Kürtlerin asıl dininin Zerdüştlük olduğunu ileri süren ve kamptaki eğitimlerde İslami değerleri aşağılayan terör örgütüne bölge halkı itibar etmemektedir.

Terör örgütünün çözüm sürecinde taraf olamayacağı, demokratik açılım süreci ile daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Açılım sonrası cereyan eden gelişmeler ve PKK terör örgütünün demokratik açılımı istismar etme teşebbüsü, örgütün çözüm sürecini olumsuz etkilediğini

[48] Akyürek, *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*, 15.

gözler önüne sermiştir. Ekim 2009'da terör örgütüne ait bir grup militanın demokratik açılıma destek amacıyla Irak'tan Türkiye'ye giriş yaparak teslim olacağı duyurulmuş, bu adımın terör örgütünün silahsızlanmasına doğru ilerleyebilecek ilk aşama olduğu izlenimi ortaya çıkmıştır. Ancak 34 terör örgütü mensubunun Habur Sınır Kapısından girmesiyle başlayan hadiseler sürecin beklenildiği gibi ilerlemeyeceğini göstermiştir. DTP'nin kalabalık bir taraftar kitlesi ile gelen militanları karşılaması ve bu noktaya gelinmesinin Öcalan'ın başarısı olduğu yönünde verdiği siyasi demeçler ümit edilen iyimser havanın oluşmasını önlemiştir. Örgütün ve DTP'nin çabaları ile Habur girişi PKK'nın zafer gösterisine dönüştürülmek istenmiştir.[49] Bu hadiseye ülke kamuoyunda yükselen tepki üzerine hükümet yetkilileri Avrupa'dan gelmesi beklenen örgüt mensuplarının gelmemeleri gerektiğini beyan etmiştir. PKK terör örgütü Kürt kökenli vatandaşlara tanınan demokratik hak ve özgürlükleri sahiplenmeye çalışmış ve çözüm sürecinin zoraki tarafı olarak ön plana çıkmaya çabalamıştır. Nitekim terör örgütü ve siyasi kanadı açılım sürecinin tek muhatabının Öcalan olduğunu öne sürmüştür. Neticede Habur girişi, PKK terör örgütünün ön planda olduğu bir çatışma çözümü sürecinin başarılı bir şekilde ilerleyemeyeceğini teyit etmiştir.

Dört Boyutlu Çatışma Çözümü Önerisi[50]

Demokratik açılımın işleyen bir çatışma çözümü sürecine terfi etmesi çok boyutlu bir biçimde sürdürülmesine bağlıdır. Çatışma çözümünün hedefi Kürt sorununun halledilmesidir. Kürt sorununun halli, taraflarını Türkiye Cumhuriyeti devleti ve Kürt kökenli vatandaşların oluşturduğu geniş kapsamlı ve uzun dönemli bir çözüm sürecini gerektirmektedir. PKK terör örgütü ise bu çözüm süreci ile birlikte yürütülmesi gereken

[49] Ersel Aydınlı ve Nihat Ali Özcan. "The Conflict Resolution and Counterterrorism Dilemma: Turkey Faces its Kurdish Question," *Terrorism and Political Violence*, Vol 23 No 3 (2011): 445.

[50] Dört boyutlu çözüm önerisi BİLGESAM'ın Türkiye'nin Kürt meselesi ile ilgili gerçekleştirdiği alan araştırmalarından istifade edilerek geliştirilmiş ve daha önce *Terörle Mücadele Stratejisi* başlıklı çalışmada daha teferruatlı olarak yayınlanmıştır. *Terörle Mücadele Stratejisi* kitabının hazırlık sürecinde büyük emeği bulunan Dr. M. Sadi Bilgiç'e, ekibine ve diğer BİLGESAM çalışanlarına teşekkür ederiz.

terörle mücadele sahfasının tarafıdır. Dolayısıyla, Kürt sorununun çözümü için güvenlik boyutunun ihmal edilmediği bir süreç gerekmektedir. İspanya ve İngiltere'nin tecrübeleri çatışma çözümü süreci ile teröristle silahlı mücadele aşamasının birlikte icra edilmesinin lüzumunu göstermiştir. Bu örnekler çözüm sürecinde, terör örgütünün silahlı kuvvetinin bertaraf edilmesine yönelik terörle mücadele aşamasının kararlılıkla sürdürülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye'deki Kürt sorunu bağlamında, açılımla başlayan dönemin başarılı bir çatışma çözümü süreci işlevi görmesi için dört boyutlu bir yaklaşım gerekmektedir: demokratikleşme boyutu, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyut, güvenlik boyutu ve uluslararası ilişkiler boyutu.[51]

Demokratikleşme Boyutu

Demokratikleşme boyutunda; özgürlükler temelinde demokratik değerlerin geliştirilmesi ve yerleşmesine dönük kaydedilen ilerleme muhafaza edilmeli ve devam ettirilmelidir. Demokratikleşme alanındaki önlemler Kürt kökenli vatandaşlardaki ayrımcılık algısının giderilmesi ve aidiyet duygusunun güçlendirilmesine hizmet edebilmelidir. Bu bağlamda yeni anayasa hazırlık süreci önemli bir fırsat niteliğindedir. Demokratik ve özgürlükçü bir anlayışla hazırlanacak yeni anayasa ile Kürt sorununun çözümünde kritik eşik aşılabilir.[52] Öncelikle, yerel yönetimlerin verimliliğini artıracak bir yerel yönetimler reformu ihtiyacı söz konusudur. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı uyarınca ve Fransa modeli dikkate alınarak yeni bir düzenlemeye gidilebilir.[53] Siyasi Partiler

[51] Atilla Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 4.
[52] Ancak bu noktada Kürt nüfus adına konuşan kişilerin öne sürdüğü özerklik, bağımsızlık ve devlet okullarında anadilde eğitim gibi ideolojik taleplerle, Kürt kökenli vatandaşların gerçek talepleri arasındaki farka dikkat edilmesi gerekmektedir. Kürt nüfusun kahir ekseriyeti, Türkiye'deki Kürt kökenli vatandaşları temsil iddiasıyla özerklik ve bağımsızlık yanlısı beyanlarda bulunan siyasilerin söylemlerini tasvip etmemektedir. Kürt kökenli vatandaşların büyük çoğunluğu Türklerle ortak geleceğe inanmakta, federatif bir yapı altında sağlanacak özerk statüye veya bağımsızlığa sıcak bakmamaktadır. Bkz. 39. dipnot.
[53] Emine Akçadağ, *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye*, BİLGESAM, 24 Haziran 2011,

Yasası'nda seçim barajının düşürülmesi için değişiklik fikri ciddiyetle değerlendirilmelidir. Bu değişiklikte, temsilde adaleti geliştirecek ve yönetimde istikrarı zedelemeyecek ölçünün yakalanması önem teşkil etmektedir. Kürt kökenli vatandaşların anadilini öğrenebilmesi için Kürtçe'nin okullarda seçmeli ders olarak okutulmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. Halkın bölgedeki yer adları konusundaki beklentisinin tespiti amacıyla oylamalar yapılarak, değiştirilmesi istenen yer adlarının iadesi gerçekleştirilebilir. Diğer taraftan, bölgedeki kamu hizmeti kalitesinin, kamu görevlilerinin yetkinliği konusunda gerekli tedbirleri alarak sürekli yüksek tutulması oldukça önemlidir. Özellikle bölge halkıyla doğrudan muhatap olan kamu görevlilerinin yeterince nitelikli ve mütebessim çehreli olmasına dikkat edilmelidir.[54]

Sosyo-kültürel ve Sosyo-ekonomik Boyut

Sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyutta terörü besleyen şartların izale edilmesi ve halk desteğinin kazanılması için mevcut projeler sürdürülmeli, yeni projeler geliştirilmelidir. Sosyo-kültürel alanda; eğitim, sosyal, iletişim ve medya kapsamında stratejiler, sosyo-ekonomik alanda ise tarım ve hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm ve sağlık stratejilerine ihtiyaç olduğu gözlemlenmektedir.

Eğitim alanında; ilk etapta bölgedeki okulların fiziki şartlarının ve donanımının iyileştirilmesi, derslik ve okul sayısının artırılmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerin sosyal ve maddi imkânlarının geliştirilerek, bölgede öğretmenliğin cazip bir meslek haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Kürt kökenli vatandaşların aidiyet duygusunun güçlendirilmesi için müfredatta değişiklikler yapılmalıdır. Ders kitaplarında aşırı milliyetçi vurguların değiştirilmesi, yerel değerlerin kitaplara yansıtılması ve ortak tarih bilincinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bölgede eğitimin yaygınlaştırılması için gerekli adımların

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1075:yerel-yoenetimler-oezerklik-art-ve-tuerkiye&catid=70:ab-analizler&Itemid=134

[54] Atilla Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, (İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011), 40-47.

atılması ve kız çocuklarının eğitiminin teşviki için bölgede kız okullarının açılması elzemdir. Bölgedeki eğitim sisteminin; dönemlerin tarım mevsimine göre düzenlenerek bölge şartlarına uyumunun sağlanması da eğitimin yaygınlaşmasına hizmet edecektir. Terör örgütünün ise okullardaki etkisinin kırılması için gerekli tedbirlerin alınması ve örgütle işbirliği içinde olan idareci ve öğretmenlerin meslekten çıkarılması şarttır.[55]

Sosyal alanda gerçekleştirilen projelerde sivil toplum kuruluşlarının öne çıkmasının faydalı olduğu değerlendirilmektedir. Bölge halkına devlet eliyle gerçekleştirilen yardım faaliyetleri örgütün propagandaları neticesinde istenen etkiyi oluşturamamaktadır. Bu nedenle bölgede toplum yararına hizmet eden sivil toplum kuruluşlarının ön plana çıkarılması ve desteklenmesi halka yapılan yardımın tesirini artırabilir. Bölgenin ülkedeki diğer bölgelerle kaynaşması için kardeş il projesi niteliğinde uygulamalara gidilebilir. Doğudan batıya ve batıdan doğuya geniş kapsamlı gezi programları düzenlenebilir. Bölge halkına yapılan sosyal yardımlar adil dağıtım kaygısı göz önünde bulundurularak sürdürülmelidir. Yardımın muhtaç aileye ulaşması konusunda gerekli tedbirlerin alınması oldukça önemlidir. Kadınlara yönelik sosyal merkezlerin sayısının ve etkinliğinin artırılması, bu merkezlerin kadınlara sahip oldukları haklar ve çocuk eğitimi konusunda bilgi sağlaması sosyal yapının uzun dönemli ıslahı için dikkate alınmalıdır. Özellikle sportif faaliyetler kapsamında ise gençlerin rehabilitasyonuna dönük projeler üretilmelidir. Bölgede açılacak spor okulları, sanat ve eğitim merkezleri gençlerin rehabilitasyonunda önemli rol oynayabilir.[56]

Sosyo-kültürel alanda geliştirilecek ıslah projeleri ile terör örgütünün dini propagandalarının önüne geçilmeli, Kürtçe ve Zazaca'nın kullanımının kolaylaştırılması sağlanmalıdır. Terör örgütünün devletin dinsiz olduğu yönünde yaptığı propagandanın etkisiz kılınması için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bölgedeki teşkilatından istifade edilmelidir.

[55] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 50-62.
[56] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 64-68.

Örgütün din görevlilerini tehdit yoluyla baskı altına almasını engellemeye yönelik gerekli tedbirler alınmalı, bölgede PKK'nın uzantısı niteliğinde faaliyet gösteren Diyanet ve Vakıf Emekçileri Sendikası'nın (DİVES) faaliyetleri sık sık denetlenmelidir. Bölgede hutbe ve vaazların içeriği halkın anlayabileceği seviyede hazırlanmalı ve Kürtçe verilebilmelidir. Anadilin kullanılması alanında da, bölgede Kürtçe'nin lehçelerinin ve Zazaca'nın günlük hayatta kullanımının önünde engeller varsa kaldırılmalı ve anadilin kullanımı kolaylaştırılmalıdır.[57]

İletişim ve medya alanında; bölgede yapılan hizmetlerin ve yardımların halka düzenli olarak anlatılması ve ayrılıkçı propagandanın önüne geçilmesi için projeler hazırlanmalıdır. Bölgede en çok seyredilen ve dinlenen televizyon ve radyo kanalları tespit edilmeli, bu kanallar üzerinden halkın doğru bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Bu kanallardan terör örgütünün halka uyguladığı şiddet ve baskının yansıtılması, ortak değerleri vurgulayan film, dizi ve belgesellerin yayınlanması oldukça önemlidir. Terör eylemlerinin ise örgüte destek sağlayacak şekilde yayınlanmasının engellenmesi için bir "Medya Özdenetim Merkezi" kurulmalıdır. Küçük bir grubun dar bir alanda yaptığı eylemlerin tüm kente yayıldığı yönünde oluşabilen algının önüne geçilmesi için belirli yayın kuralları geliştirilmelidir. Teröre hizmet eden internet sitelerinin tespit edilmesi ve yayınının filtrelenmesi için gerekli teknik önlemler alınmalı, örgütün propagandasını yapan bölgedeki korsan radyo yayınları engellenmelidir.[58]

Sosyo-ekonomik boyutta; bölge ekonomisinin ve bölgedeki refah düzeyinin geliştirilmesi ve istihdamın artırılması adına tarım ve hayvancılık, ticaret, sanayi, turizm ve sağlık alanlarında stratejiler tasarlanmalıdır. Tarım ve hayvancılık alanında ilk etapta il tarım teşkilatları ıslah edilerek, bu teşkilatların bölgedeki verimliliği artıracak ve özel sektörle birlikte çalışabilecek yetkinliğe kavuşması temin edilmelidir. Bölgedeki tarım ürünleri pazarında arz/talep dengesinin

[57] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 69-72.
[58] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 88-94.

bozulduğu durumlarda piyasaya çiftçiyi koruyacak şekilde müdahale edilmelidir. Bölgede toprağın verimli olarak kullanılması için çalışmalar yapılmalıdır. Farklı toprak özellikleri ve iklim şartları dikkate alınarak bölgedeki havzalarda yetişebilecek en uygun ürünler tespit edilmeli, gerekli eğitim sağlanarak çiftçiler bu ürünleri üretmeye teşvik edilmelidir. Bölgede tasarruflu sulamaya geçiş için damla sulama sistemi yaygınlaştırılmalıdır. Sertifikalı tohumluk üretimi ve bu yerli tohumların kullanımı desteklenmelidir.[59]

Bölgede enerji bitkilerinin (mısır, kanola, soya gibi) ve tıbbi bitkilerin (kebere ve zahter gibi) üretimi konusunda altyapı çalışmaları gerçekleştirilmeli, bu ürünlerin fiyat ve alım garantisi verilerek yetiştirilmesi sağlanmalıdır. Bölgede ayrıca organik tarımın geliştirilmesini mümkün kılacak yeni bir teşvik sistemine ve kapsamlı bir projeye ihtiyaç vardır. Suriye sınırı boyunca uzanan ve mayınlardan temizlenmesi planlanan kuşaktaki havzalar büyük ölçüde organik tarıma müsait durumdadır. Organik tarım mevzuunda çiftçinin eğitimini, ileri biyoteknoloji uygulamalarını ve tüketicinin bilinçlenmesini hedefleyen projeler tasarlanabilir. Hayvancılık sahasında; Diyarbakır'da başlatılan Organize Hayvancılık Bölgesi (OHB) projesi, hayvancılık potansiyeli yüksek olan diğer illere de yaygınlaştırılmalıdır. Bölgede, hayvancılığın canlanması için yasaklı yaylaların güvenlik birimleriyle koordineli olarak açılması ve köylünün hayvan almasına olanak tanıyacak mikro krediler verilmesi gerekmektedir Süt sığırının ve besi hayvancılığının ıslahında ise embriyo transferi yöntemi (MOET) desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.[60]

Ticaret ve sanayi alanında hedef; bölgedeki sermayenin yatırıma dönüşmesi, bölgeye batıdan sermaye çekilmesi ve bölgenin madencilik potansiyelinin değerlendirilmesi suretiyle ekonominin canlandırılmasıdır. Böylece kentlerde yeni istihdam imkânları sağlanabilecek, işsizliğin asgariye düşürülmesi mümkün olabilecektir. Bölge ekonomisinin

[59] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 107-110.
[60] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 110-115.

kalkınmasına dönük GAP Eylem Planı kapsamında hızlandırılan projeler tamamlanmalıdır. Komşu ülkelerle ticari münasebetlerin geliştirilerek sürdürülmesi bölge ekonomisi için önem arz etmektedir. Komşu ülkelere ihraç edilebilecek ürün çeşitleri göz önünde bulundurularak bölgedeki sanayi altyapısının, yatırımların ve teşviklerin bu ürünlerin üretimine dönük düzenlenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Bölgeyi komşu ülkelere bağlayan sınır kapılarında ticareti artıracak şekilde bürokrasinin azaltılması, bölge ekonomisinin komşu ülkelere açılmasına imkân tanıyacak menfezler tespit edilerek yeni sınır kapılarının açılması faydalı olabilir. Nitekim Habur sınır kapısı yakınlarında açılması kararlaştırılan Türkiye ve Irak'ı demiryolu ve karayolu ile bağlayacak iki yeni gümrük kapısının bölge ekonomisine ciddi katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bölge ekonomisinin normalleşmesi için yasal sınır ticaretine getirilecek kolaylıklar ile kaçakçılığın engellenmesi zaruridir. Turizmin geliştirilmesi amacıyla; kış turizmi, yayla turizmi ve inanç turizmine öncelik verilerek bölgedeki turizm olanakları dört mevsim canlı kalacak şekilde işletilmelidir. Turizmin geliştirilmesi için turistik mekânlardaki altyapı ihtiyaçlarına yönelik projeler ve uluslararası tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilmelidir. Turistik mekânların istikrarlı bir şekilde ziyaretçi çekebilmesi ise büyük ölçüde bölgedeki güvenliğin sağlanmasına bağlıdır.[61]

Sağlık alanında bugüne kadar gerçekleştirilen reformlar devam ettirilmeli, bölge halkına daha kaliteli sağlık hizmeti sunulmasına yönelik stratejiler üzerinde durulmalıdır. Sağlık personelinin bölgeye gidişini ve bölgede daha uzun süreli kalmasını teşvik edecek tedbirler alınmalıdır. Bölgede daha nitelikli ve tecrübeli personelin görev yapmasına yönelik yeni uygulamalar geliştirilmeli, özellikle acil servislerde mesleki yönden yeterli hekimlerin bulundurulmasına dikkat edilmelidir. Bölge halkının uzun mesafeli yolculuklar yapmadan hizmet almasını sağlamak için bölgedeki merkezi hastaneler bütün dallarda yeterli hale getirilmelidir. Bölgedeki yeşil kart uygulaması, kart sahibi olma aşamasında görülebilen adaletsizlikler giderilerek geliştirilmeli ve devam ettirilmelidir. Hasta-

[61] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 105-107, 117.

hekim iletişiminin iyileştirilmesi amacıyla bölgede hizmet eden doktorlara temel Kürtçe cümleler öğretilmeli, gerekli durumlarda hasta-doktor diyalogunu sağlayacak yardımcı personel görevlendirilmelidir. Doktorlara ve diğer sağlık personeline ve sağlık ocaklarındaki görevlilere bölge halkıyla münasebet konusunda eğitim verilerek hizmet esnasında fedakâr ve şefkatli olmaları sağlanmalıdır. Nitekim kadirşinas bölge halkı samimiyetle verilen hizmete müspet karşılık vermekte, doktorlara ve diğer sağlık görevlilerine minnettar kalmaktadır. Diğer taraftan halkın da hasta-doktor ilişkileri ve sağlık konularında eğitilmesine yönelik projeler geliştirilmelidir. Bölge halkının koruyucu sağlık konusunda bilinçlendirilmesi, koruyucu sağlık hizmetlerinin artırılarak sürdürülmesi ve yerel yönetimlerin bu alana katkı yapması sağlanmalıdır. Bölgedeki sağlık hizmetlerinin halka anlatılması ve TRT 6'daki sağlık programlarının eğitici nitelikte hazırlanması gereklidir.[62]

Güvenlik Boyutu

Kürt sorununun çözümü sürecinin istikrarlı bir şekilde işleyebilmesi, demokratikleşme boyutunda, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik boyutta geliştirilen projelerin uygulanabilmesi güvenlik boyutunda alınan mesafeye bağlıdır. Bölge halkının demokratik hak ve özgürlüklerini kullanabilmesi ve refah düzeyinin yükselerek istikrar kazanması PKK terör örgütünün etkisiz hale getirilmesiyle sağlanabilecektir. Terör örgütünün bölgede varlık göstermesi, bölgede başlatılan rehabilitasyon sürecinin ilerlemesini engellemektedir. Dolayısıyla, çözüm sürecinin güvenlik boyutunda, terör örgütünün dağıtılmasına yönelik silahlı mücadele kararlılıkla yürütülmelidir.

Türkiye'nin terörle mücadele tecrübesinde ilk dönemlerde askeri güç ön plana çıkmış, ancak bu yaklaşımın zararlı etkileri fark edilince tam tersi bir sürece girilmiştir. Sadece demokratikleşme, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik alanda çalışmaların yürütüldüğü, örgütle silahlı mücadelenin tali plana düşürüldüğü bu dönemde terör örgütü bölgede

[62] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 119-129.

tekrar güçlenmeye başlamıştır. Çözüm sürecini sadece güvenlik-merkezli ve fazla güç kullanarak yönetmek uzun vadede terör örgütüne hizmet ederken, sürecin hiç kuvvet kullanmadan yürütülmesi örgütün bölgede fiili hâkimiyet kurmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle çözüm süreci güvenlik boyutunun ihmal edilmediği çok boyutlu bir biçimde sürdürülmeli, PKK terör örgütünün silahlı kuvvet kabiliyeti mutlak surette etkisiz hale getirilmelidir.

Çözüm sürecinin güvenlik boyutunda iç ve dış dinamikler kullanılarak PKK terör örgütünün silah bırakması için çaba sarf edilmelidir. Yurtiçinde örgütün KCK yapılanmasına yönelik başlatılan operasyonlar kararlılıkla sürdürülmelidir. Türkiye'nin kendi sınırları içinde paralel bir devlet yapılanmasına müsaade etmesi mümkün değildir. Örgütün devletleşme aşamasına geçmek maksadı ile tesis ettiği KCK sisteminin dağıtılması terörle mücadele aşamasının ilerlemesi için elzemdir. Cezaevlerinde PKK terör örgütü mensuplarının rahat hareket etmesinin önüne geçilmelidir. Bu mekânların örgütün eğitim alanı olmaktan çıkarılması oldukça önemlidir. İllerin ihtiyaçları doğrultusunda yeterli sayıda güvenlik personeli atanmalıdır. İl ve ilçe merkezlerindeki kalabalık yerlerde alınan güvenlik tedbirleri teknolojik imkânlarla desteklenmelidir. Bu merkezlerde MOBESE kamera sistemi yaygınlaştırılmalı ve sokak aydınlatması genişletilerek karanlık alan bırakılmamalıdır.[63]

Örgütün eylemlerini sürdürmek için tedarik ettiği finansal kaynakların kesilmesine yönelik gerekli tedbirler alınmalıdır. Terör örgütünün en büyük finans kaynağı uyuşturucu ticaretidir. Örgüt büyük ölçüde Afganistan-İran-Pakistan üçgeninden ülkeye sokulan ham veya işlenmiş uyuşturucunun Türkiye'ye girişi ve işlenmesi, Avrupa'ya nakli ve Avrupa ülkelerindeki dağıtımını tekeline almış durumdadır. PKK terör örgütü yurtiçinde ekimden işleme aşamasına kadar esrar ve eroin üretimi de gerçekleştirmektedir. Örgüt bölgedeki dağlık arazilerdeki tarlalarda kenevir ve afyon ekimi yaptırmakta, bu ekimlerden elde ettiği

[63] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 134-138.

hammaddeden yine bölgedeki uyuşturucu imalat merkezlerlerinde esrar, morfin ve eroin üretmektedir. Kokain alanında ise terör örgütü Güney Amerika'da üretilen kokainin Türkiye üzerinden Avrupa'ya naklinde kuryelik yapmaktadır.[64] Terör örgütünün uyuşturucu ticaretine yönelik gerçekleştirilen başarılı operasyonlar sürdürülmeli, örgütün bölgedeki ekim ve imalat merkezleri temizlenmelidir. Örgütün son yıllarda sigara kaçakçılığından da gelir elde etmeye başladığı bilinmektedir. Sigara kaçakçılığıyla mücadele PKK terör örgütünün finans kaynaklarının kurutulması için kararlılıkla devam ettirilmelidir. Diğer taraftan, KCK'nın Demokratik Toplum Kongresi üyeleri, milletvekilleri, belediye başkanları ve parti üyelerinin maaşlarından ve bölgedeki belediyelerden sağladığı gelirin de önüne geçilmelidir. KCK'nın Mavi Kampanya adı altında işadamlarından Kumbara Kampanyası adı altında ise esnaftan zorla para toplaması engellenmelidir.

Terörle mücadelede kırsal istihbaratın ve kent istihbaratının tek merkezde toplanması ve ilgili mercilere süratle ulaştırılması gereklidir. Türkiye'de istihbarat edinen kuruluşlar arasında sağlanacak sürekli işbirliği ve bu işbirliği dâhilinde hazırlanacak düzenli raporlar teröristle mücadelede etkinliği artıracaktır. Sınırötesi istihbarat alanında ise mevcut işbirlikleri kıymetli olmakla birlikte, Türkiye uzaydan kendine ait gözlem ve keşif uydu ağıyla istihbarat temin etmeye çalışmalıdır. Yerli imkânlarla yürütülen mevcut uydu projeleri kararlılıkla sürdürülmelidir. Yerli teknolojiyle fırlatma rampası üretimi ise mutlaka değerlendirilmeli, Türkiye kendi casus uydusunu kendi imkânlarıyla yörüngeye yerleştirebilmelidir. Teröristle mücadelede kırsal ve kent bütünlüğünü sağlamak amacıyla farklı güvenlik birimleri arasında koordinasyon en üst düzeye çıkarılmalıdır. Mücadelede silahlı güç gerektiğinde ve yeteri kadar kullanılmalı, halkın rahatsız olmasına meydan vermeden istihbarata

[64] PKK terör örgütü uzun yıllar uyuşturucu kaçakçılığı yapmadığını ileri sürerek kendini temize çıkarmaya çalışmıştır. Ancak örgütün uyuşturucu ticareti alanında yürüttüğü faaliyetler; OECD Mali Eylem Görev Gücü'nün 2007'de hazırladığı rapor, BM Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi'nin (UNODC) 2008 yılında yayınladığı rapor ve Avrupa Polis Teşkilatı'nın (EUROPOL) 2009, 2010 ve 2011 raporları ile teyit edilmiştir.

dayalı nokta harekâtları icra edilmelidir. Terör örgütünün organizasyon yeteneğinin ve psikolojisinin tahrip edilmesi için örgütün lider kadrosunun etkisiz hale getirilmesi veya yakalanması şarttır. Bu hedefe dönük yürütülmekte olan ve planlanan harekâtlar oldukça isabetlidir.[65]

Terörle mücadelede önemli bir yeri olan koruculuk sistemi ıslah edilmeli ve örgüt silah bırakıncaya kadar bu sistem etkin bir şekilde yürütülmelidir. Sistemi kendi menfaatleri doğrultusunda istismar eden, devletin gücünü yakın çevresine baskı kurmada kullanan ve kaçakçılık gibi adi suçlara bulaşan korucuların ilk etapta kazanılmasına çalışılmalıdır. Islah olmadıkları takdirde ise bu korucuların sistemden çıkarılması gerekmektedir. Devletin yanında görünerek örgütle işbirliği yapan korucular ise doğrudan sistemden çıkarılmalıdır.[66]

Sınır güvenliğinin sağlanması için kapsamlı tedbirler alınmalıdır. Öncelikle sınır güvenliği için planlanan profesyonel birimin hazırlığı hızlandırılmalıdır. Sınırlarda, terör örgütü tarafından yoğun olarak kullanılan geçiş güzergâhlarında geçişi zorlaştıracak fiziki engeller inşa edilmelidir. Komşu devletlerle anlaşmalar yaparak sınır hattının daha kolay denetlenebilecek yerlerden geçmesi sağlanmalıdır. Sınırların korunması için tüm teknolojik imkânlar seferber edilmelidir. Sınır boylarına, mayın döşenemeyecek şekilde asfaltlanacak yeni yollar inşa edilmeli, kameralı ve sensörlü gözlem sistemi yaygınlaştırılmalıdır. Sınır birliklerinin binaları dayanıklı şekilde ve savunulması kolay biçimde yeniden inşa edilmelidir.[67] TOKİ'nin yakın zamanda inşa etmeye başladığı, projeleri Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından hazırlanan yüksek güvenlikli karakollar ve karakolların çevre emniyeti için konuşlandırılan yerli robot araçlar (İzci) geliştirilerek yaygınlaştırılmalıdır. Sınır güvenliği için özellikle Türkiye'de üretilen insansız hava araçlarından (İHA) istifade edilmelidir. Terör örgütünün sınırlardan sızma

[65] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 134-135.
[66] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 136.
[67] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 138.

girişimlerine eşzamanlı karşılık verebilmek için de silahlı İHA'ların yerli imkânlarla geliştirilmesi gerekmektedir.

Örgütle müzakere edilerek çözüm doğrultusunda mesafe alınamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak barışçıl bir yaklaşımla PKK ile örgütün silah bırakmasına yönelik görüşmeler yapılabilir. Bu süreçte de terör örgütüne itimat edilememesi ve güvenlik tedbirlerinin kesintisiz sürdürülmesi elzemdir. Örgütün silah bırakmaya yanaşması durumunda af seçeneğinin stratejik bir adım olarak değerlendirilmesinde fayda vardır. Örgüt mensuplarının topluma kazandırılması aşamasının sağlıklı işleyebilmesi için lider ekibin başka ülkelerde ikamete zorlanması gerekmektedir. Af kapsamına alınan örgüt mensuplarına bir süre psikolojik rehabilitasyon desteği sağlayabilecek bir merkez tesis edilmelidir. Örgüt silah bıraksa bile kontrol edilemeyen bazı grupların silahlı mücadeleye devam edebileceği öngörülmeli ve gerekli güvenlik tedbirleri devam ettirilmelidir.[68]

Uluslararası İlişkiler Boyutu

Uluslararası boyutta hedef, her türlü imkân ve vasıtanın kullanılarak PKK terör örgütünün ulusötesi ölçekteki varlığının ve faaliyetlerinin bitirilmesi ve yurtdışı desteğinin tamamen kesilmesidir. Bu süreçte Türkiye, bilgilendirme kampanyalarından diplomatik baskıya, ekonomik yaptırımlardan askeri harekâtlara kadar tüm araçları ülkenin bekasını tehlikeye sokmayacak şekilde kullanmalıdır.

Terör örgütüne karşı komşu ülkelerle yürütülen güvenlik işbirliği çalışmaları güçlendirilerek sürdürülmelidir. Türkiye, ABD ve Irak arasında tesis edilen üçlü mekanizmadan etkili şekilde istifade edilmelidir. Terör örgütünün Ortadoğu'da önemli bir güvenlik problemi olduğu, sadece Türkiye'nin değil İran, Irak ve Suriye'nin de güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehdit ettiği ısrarla telaffuz edilmelidir. Terör örgütünün geçmişte ve bugün Ortadoğu'daki istikrarsızlığı artırdığı,

[68] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 133-136.

bölge ülkeleri arasındaki işbirliği süreçlerini sekteye uğrattığı ve böylece bölge ekonomisine zarar verdiği her vesile ile vurgulanmalıdır. Örgüte karşı uluslararası işbirliği hedefiyle İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) terörle mücadele konusunda daha etkin kılınmasına dönük girişimlerde bulunulabilir. İİT üyesi ülkelerin Türkiye'nin PKK terör örgütüne karşı mücadelesine destek vermesi için somut öneriler geliştirilebilir.[69]

Sınır dışındaki özellikle Kuzey Irak'taki teröristlerin takip edilmesi, ülkeye girişinin önlenmesi ve etkisiz hale getirilmesine yönelik harekât kabiliyetinin hazır tutulması gerekmektedir. Silahlı İHA'lar milli imkânlarla üretilerek Irak sınırında, Kuzey Irak'ta ve Kandil bölgesinde hedeflerin etkisiz hale getirilmesinde kullanılmalıdır. Kuzey Irak'a hava ve kara sahasını kullanmak suretiyle askeri harekât gerçekleştirme imkân ve kabiliyeti sürekli muhafaza edilmelidir. Komşu ülkelerle işbirliği ortamını koruyarak sınırötesi harekâta elverişli şartlar ve zemin her an hazır tutulmalıdır. Kuzey Irak'ı terör örgütünün barınamayacağı bir bölge haline getirme hedefiyle büyük çaplı harekâtlar yerine örgüt kamplarına küçük birliklerle nokta harekâtları gerçekleştirilmelidir. Silahlı İHA'larla Kandil bölgesi sürekli denetim altında tutulmalı, terör örgütünün bölgedeki hareket kabiliyeti ortadan kaldırılmalıdır.[70]

Uluslararası alanda, terör örgütünün ideolojisi ve yasadışı faaliyetleri anlatılarak örgütün yalnızlaştırılması sağlanmalıdır. Dışişleri mensupları tarafından uluslararası kamuoyunda PKK terör örgütünün Türkiye karşıtı propagandalarına karşı ilgili ülkeler nezdinde doğru bilgilendirme yapılmalıdır. Avrupa'da Türkiye'nin baskıcı bir devlet, PKK'nın ise özgürlükçü bir örgüt olduğu yönünde oluşturulan algının izalesi kapsamlı bir yayın projesini gerektirmektedir. Avrupa kamuoylarına Türkiye'deki demokratikleşme süreci, bu süreçte Kürt sorununun çözümü doğrultusunda atılan adımlar ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sürdürülen yatırımlar ve projeler anlatılmalıdır. Terör örgütünün ise özellikle sivillere yönelik gerçekleştirdiği kanlı eylemleri,

[69] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 139-144.
[70] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 140-141.

gerek Avrupa'daki gerekse Türkiye'deki Kürt kökenli vatandaşlar üzerindeki siyasi ve ekonomik baskısı vurgulanmalıdır. Özellikle Roj TV'nin Türkiye'nin terörle mücadelesiyle ilgili yaptığı gerçek dışı yayınlara cevaben karşı bilgilendirme faaliyetlerinin koordine edilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Avrupa toplumlarına ulaşabilen Avrupa dillerinde televizyon ve radyo yayınlarına ihtiyaç olduğu gözlemlenmektedir. TRT İngilizce projesinin bu istikamette önemli bir adım olduğu belirtilmelidir.

Uluslararası alanda örgütün propagandasını yapan basın kuruluşlarının yasaklanması PKK'nın propaganda yeteneğinin bertaraf edilmesi için şarttır. Terör örgütü, KCK yapılanması ile birlikte sahibi olduğu yayın kuruluşlarını tek merkezden yönlendirmek için aynı çatı altında toplamıştır. Örgütün yayın kuruluşları, KCK'nın sözde yürütme erkine bağlı İdeolojik Alan Merkezi altında faaliyet gösteren Basın Komitesi'nin talimatları doğrultusunda hareket etmektedir. KCK Basın Komitesi terör örgütünün yayın kuruluşlarını Türkiye, Avrupa, İran, Irak, Suriye, Rusya-Ermenistan ve kırsal alan olmak üzere 7 bölge kapsamında koordine etmektedir. Terör örgütü bu yayın kuruluşları ile örgüte katılım, finansal destek ve Öcalan propagandası yapmakta, dağdaki yaşamı özendirmeye çalışmakta, Türkiye ile ilgili ve terörle mücadele eden güvenlik güçleri hakkında yanlış bilgilendirme kampanyası yürütmekte, KCK gündemini örgüt kadrolarına aktarmakta ve örgüt sempatizanlarını sokak eylemlerine yönlendirmektedir. Bu nedenle yurtiçinde KCK'nın medya ayağına yönelik başlatılan operasyonlar kesintisiz sürdürülmelidir. Yurtdışında ise ilk etapta özellikle Avrupa'da ve Kuzey Irak'ta PKK terör örgütünün propagandasını yapan televizyon, radyo, gazete ve dergilerin yayınının durdurulması zaruridir. Danimarka'daki stüdyolardan Fransız şirket Eutelsat'a ait uydular aracılığıyla yayın yapan Roj TV'nin mahkeme kararı ile terör örgütünün kanalı olduğunun tescillenmesi bu açıdan önemli bir gelişmedir. Kanalın yayınının tamamen kesilmesi için başlatılan girişimler kararlılıkla sürdürülmelidir.

Uluslararası arenada PKK'nın terör örgütü olarak kabul edilmesi ve faaliyetlerinin yasaklanması için mevcut çalışmalar artırılarak

sürdürülmelidir. PKK hâlihazırda ABD, Kanada, İngiltere, Almanya, Fransa ve Hollanda başta olmak üzere pek çok Batılı ülke ve Türkiye'nin komşuları İran, Irak ve Suriye tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiştir. Örgüt aynı zamanda Birleşmiş Milletler, NATO ve Avrupa Birliği'nin terör örgütleri listesinde yer almaktadır. Buna rağmen PKK terör örgütü özellikle Avrupa ülkelerinde varlık gösterebilmektedir. Örgütün mevcut ekonomisi ağırlıklı olarak Avrupa merkezlidir. Terör örgütü, Avrupa genelinde uyuşturucu ve insan kaçakçılığını kontrol etmekte, kara para aklamakta, Avrupa ülkelerindeki Kürt nüfustan baskı ve tehditle bağış adı altında haraç toplamaktadır. Örgüt ayrıca Avrupa'da propaganda amaçlı yayınladığı gazete ve dergilerin mecburi satışlarından ve düzenlediği sosyo-kültürel faaliyetlere katılım biletlerinden önemli miktarda finansal destek temin etmektedir. Avrupa ülkelerinin ise örgüte karşı mücadelede oldukça isteksiz hareket ettiği aşikârdır. 2010 yılında Almanya, İtalya, Fransa ve Belçika'da PKK terör örgütüne yönelik yapılan operasyonlar büyük ölçüde ABD'nin telkini ile icra edilmiştir.

PKK terör örgütü Avrupa'da özellikle Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya, İsveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Yunanistan'da finansman tedarik noktasında ve siyasi açıdan oldukça serbest faaliyet göstermektedir. Alman iç istihbarat servisi Federal Anayasa Koruma Teşkilatı'nın (Bundesverfassungsschutz) Temmuz 2011'de yayınladığı güvenlik raporu, PKK'nın Almanya'daki varlığını tekrar gözler önünde sermiştir. Rapor, terör örgütünün ülkenin kuzey, orta ve güney bölümlerindeki üç merkez üzerinden 28 bölgede varlık gösterdiğini, örgüte müzahir Almanya Kürt Dernekleri Federasyonu (YEK-KOM) adı altında faal 44 dernek bulunduğunu ortaya koymuştur. PKK, Almanya tarafından 1993 yılında terör örgütleri listesine dâhil edilmiştir. Bu tarihten itibaren terör örgütünün Almanya'daki tüm faaliyetleri yasaklanmmış durumdadır. Ancak örgüt, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bu ülkede de farklı isimler altında ve yasal statüdeki dernekler aracılığıyla lobi çalışmaları yürütmekte, propaganda yapmakta ve para toplamaktadır. Örgütün, AB içinde sağlanan serbest dolaşım imkânıyla da Avrupa ölçeğinde hareket kabiliyeti artmıştır.

Türkiye, uluslararası düzeyde terörle mücadele konusunda başlatılan tüm girişimleri desteklemiş, 1970'lerden bu yana kabul edilen BM kararlarını ve sözleşmelerini kabul eden ve uygulayan ilk ülkelerden olmuştur.[71] Ankara aynı hassasiyeti diğer ülkelerin de göstermesi gerektiği konusundaki diplomatik tepkisini devam ettirmelidir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nde bu tepkiyi uluslararası zeminde uygulamaya dönüştürecek ve yurtdışındaki mücadeleyi koordine edecek bir Takip Birimi oluşturulabilir. Özellikle Avrupa ülkelerinin, BM Güvenlik Konseyi'nin 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde terörizmle mücadele ile ilgili aldığı 1373 sayılı karara riayeti dikkatle takip edilmelidir. Türkiye'de terörist faaliyetlerde bulunup başka ülkelere sığınmaya çalışan örgüt mensuplarının yargılanması veya iade edilmesi sağlanmalıdır. PKK terör örgütünün eylemlerine katılan, örgüte mali destek sağlayan ve örgüt mensuplarına yataklık yapanlara sığınma imkânının tanınmaması yönünde girişimlerde bulunulmalıdır.[72] Türkiye, uluslararası düzeyde kara para aklama ve terör finansmanının engellenmesi hedefiyle 1989'da teşkil edilen Mali Eylem Görev Gücü (FATF) üyesidir. Terör örgütünün etkin olduğu Avrupa ülkelerinin - Almanya, Avusturya, Fransa, İngiltere, İtalya, İsveç, Danimarka, Hollanda, Belçika ve Yunanistan- tümü FATF üyesidir. Avrupa İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) bünyesinde faaliyet gösteren FATF'ın bugüne kadar aldığı 40 tavsiye ve 9 özel tavsiye kararına bu ülkelerin uyum sağlaması konusu gündemde tutulmalıdır.

Terör örgütünün Avrupa ülkelerindeki faaliyetlerinin yasaklanması için ülkeler nezdinde ayrı teşebbüsler düşünülebilir. Bu ülkelere menfi tepki vererek mesafe koymak yerine siyasi ve ekonomik ilişkiler güçlendirilerek ülke kamuoylarında örgüte karşı tavır alınması sağlanmalıdır. Ülke kamuoylarında ortaya çıkabilecek bu olumsuz tavır örgütün Avrupa'daki finansman desteğinin kesilmesine dönük mesafe alınmasını sağlayabilecektir. Terör örgütünün faal olduğu Avrupa

[71] Necati Alkan, *Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri*, (Ankara: USAK Yayınları, 2009), 151.
[72] Sandıklı, *Terörle Mücadele Stratejisi*, 141.

ülkelerindeki toplumlara; örgütün uyuşturucu ticareti, kadın ticareti, organ ticareti, insan kaçakçılığı, kara para aklama ve haraç almak gibi yasadışı faaliyetleri ve bu faaliyetlerin ülke güvenliğine ve ekonomisine verdiği zarar anlatılmalıdır. Özellikle örgütün Asya ülkelerinden Avrupa'ya gerçekleştirdiği insan kaçakçılığı tüm ayrıntılarıyla açıklığa kavuşturulmalıdır. Terör örgütünün göçmenlere sahte pasaport tedarik ettiği, göçmenleri Avrupa ülkelerine sınır kapıları dışından kaçak yollarla soktuğu ve göçmenlerin bu ülkelerde yasadışı olarak kalmasını sağladığı Avrupa kamuoylarında sürekli gündeme getirilmelidir. PKK terör örgütünün Avrupa ülkelerinde "Kürt kökenli vatandaşlar yararına" ve "Kürt kültürüne katkı" kisvesiyle topladığı paranın nihai adresi vurgulanmalıdır. Mesela, 2011 yılında terör örgütünün Kürt Kızılayı adı altında Van'daki depremzedelere yardım vaadiyle topladığı bağışların Kandil'e gönderildiği bilinmemektedir. Bu nitelikteki dolandırıcılık faaliyetlerinin Avrupa kamuoyuna duyurulması örgüte duyulan sempatinin kırılmasına hizmet edecektir.

Örgüt mensuplarının terör suçundan ziyade Avrupa'da yürüttüğü yasadışı faaliyetlerin sorumlusu olarak yakalanması için çaba harcamak daha kolay netice verebilir. Örgütün her ülkedeki yasadışı faaliyetleri üzerine ayrıntılı raporlar hazırlanmalı, bu raporlar ilgili ülkenin yetkililerine üst düzey temaslarla sunulmalıdır. Sadece teröristlerin ve terör örgütüne bağlı derneklerin varlığını ortaya koyan raporların Avrupa ülkeleri tarafından beklenen alakayı görmediği açıktır. Avrupalı devletlere örgütün uyuşturucu ticareti, insan kaçakçılığı, kara para aklama ve haraç almak gibi yasadışı eylemlerini ön planda tutan işbirliği yöntemleri teklif edilmelidir. Bu suçları öne sürülerek teröristlerin sığındığı ülkelerdeki polis teşkilatları ile ortak harekâtlar tasarlanmalı, önemli isimlerin yakalanması için gayret sarf edilmelidir. ABD'nin 2008 yılında PKK terör örgütünü "Birinci Derecede Önemli Uyuşturucu Madde Kaçakçısı Örgüt" olarak ilan etmesi bu istikamette kayda değer

bir başarıdır. Aynı şekilde PKK liderlerinin[73] ABD'nin Yabancı Narkotik Elebaşları Belirleme Yasası'na dâhil edilmesi oldukça önemli bir adımdır. Böylece, yasaya dâhil edilen PKK yöneticilerinin ABD'deki tüm mal varlıklarının dondurulması kararlaştırılmış ve Amerikan vatandaşlarının tüm dünyada bu kişilerle ticari ilişkiye girmesi yasaklanmıştır. Bu netice büyük ölçüde Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (KOM) ile ABD Hazine Bakanlığı ve Uyuşturucuyla Mücadele Teşkilatı (DEA) arasında geliştirilen işbirliğinin semeresidir. Benzer işbirliği süreçleri Avrupalı ülkelerdeki muadil kuruluşlarla da geliştirilebilmelidir.

[73] Elebaşı (Kingpin) Yasası olarak da bilinen bu yasaya 2009 yılında Rıza Altun, Murat Karayılan, Zübeyir Aydar, 2011 yılında ise Remzi Kartal, Cemil Bayık, Duran Kalkan, Sabri Ok ve Adem Uzun dahil edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akçadağ, Emine. *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye*. BİLGESAM, 24 Haziran 2011. 24 Aralık 2011 tarihinde temin edilmiştir. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1075:yerel-yoenetimler-oezerklik-art-ve-tuerkiye&catid=70:ab-analizler&Itemid=134

Akyürek, Salih. *Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış*. BİLGESAM Raporu No: 26, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011.

Akyürek, Salih. *Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar*. Bilge Adamlar Kurulu Raporu-Rapor No:30, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011.

Alkan, Necati. *Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri*. Ankara: USAK Yayınları, 2009.

Aydınlı, Ersel., ve Nihat Ali Özcan. "The Conflict Resolution and Counterterrorism Dilemma: Turkey Faces its Kurdish Question." *Terrorism and Political Violence*, Vol 23 No 3 (2011): 438-457.

Baharçiçek, Abdulkadir. "Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu." *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt 10 Sayı 1 (200): 11-27.

Bal, İhsan. "Türkiye'de Terörle Mücadele: PKK Örneği." *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren, 17-77. Ankara: USAK Yayınları, 2010.

Bercovitch, Jacob. "International Mediation: A Study of the Incidence, Strategies, and Conditions of Successful Outcomes." *Cooperation and Conflict* Vol. 21 (1986): 155-168.

Bercovitch, Jacop. *Theory and Practice of International Mediation Selected Essays*. Oxon: Routledge, 2011.

Bilgiç, M. Sadi. "Terör ve Terörle Mücadele," *Türkiye'nin Vizyonu Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri* içinde, der. Atilla Sandıklı, 91-121. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2008.

Bilgiç, M. Sadi., ve Salih Akyürek. *Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar*. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2012.

Curle, Adam. *In the Middle: Non-official Mediation in Violent Situations*. New York: St Martin's Press, 1986.

Davidson, John., ve Christine Wood. "A Conflict Resolution Model." *Theory Into Practice* Vol 43 No 1 (2004): 6-13.

Deutsch, Karl W. *The Analysis of International Relations*. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1978.

Fisher, Roger., William Ury ve Bruce Patton, *Getting to Yes Negotiating Agreement without Giving In*. New York: Houghton Mifflin Company, 1991.

Galtung, Johan. "Peace by Peaceful Conflict Transformation-the Transcend Approach," *Handbook of Peace and Conflict Studies* içinde, der. Charles Webel ve Johan Galtung, 14-32. Oxon: Routledge, 2007.

Gürses, Emin. *Ayrılıkçı Terörün Anatomisi IRA-ETA-PKK*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.

Gvineria, Gaga. "How Does Terrorism End?" *Social Science for Counterterrorism Putting the Pieces Together* içinde, der. Paul K. Davis ve Kim Cragin, 257-298. Pittsburgh: RAND Corporation, 2009.

Haas, Ernst B. *Beyond the Nation-state: Functionalism and International Organization*. Stanford: Stanford University Press, 1964.

Harbom, Lotta., ve Peter Wallensteen. "Armed Conflicts, 1946-2008," *Journal of Peace Research* Vol 46 No 4 (2009): 577-587.

Holsti, Kalevi J. *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648-1989*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Kaldor, Mary. *Old Wars, Cold Wars, New Wars, and the War on Terror*, Londra Ekonomi Okulu'nda 2 Şubat 2005 tarihinde verdiği dersin notları, http://www.ewspa.edu.pl/doc_pdf/int/M_Kaldor.pdf adresinden temin edilmiştir.

Kaya, Cemil. "Avrupa Konseyi'ndeki Gelişmeler Işığında 5233 Sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkına Kanun," *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3 No 10 (2007): 25-42.

Kök, Havva. "Çatışma Çözüm Yolları ve Demokratik Açılım," Röportaj: Gamze Coşkun, *USAK Gündem*, 4 Ocak 2010. 12 Aralık 2011 tarihinde temin edilmiştir. http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1260

Kressel, Kenneth., ve Dean G. Pruitt. *Mediation Research: The Process and Effectiveness of Third-party Intervention*. San Francisco: Jossey Bass, 1989.

Lefebvre, Stéphane. *Perspectives on Ethno-Nationalist/Separatist Terrorism*. United Kingdom: Camberley, 2003.

Mitrany, David. *A Working Peace System: An Argument for Functional Development of International Organization*. Londra: Oxford University Press, 1943.

Özeren, Süleyman., ve Süleyman Demirci. "İngiltere'nin Ayrılıkçı IRA ve Dine Karşı Terörle Mücadele Politikası," *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren, 237-304. Ankara: USAK Yayınları, 2010.

Ramsbotham, Oliver., Tom Woodhouse ve Hugh Miall (der). *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Cambridge: Polity Press, 2005.

Richardson, Lewis F. *Arms and Insecurity*. der. Nicholas Rashevsky ve Ernesto Trucco. Chicago: Quadrangle Books, 1960.

Sandıklı, Atilla. *Türkiye'nin PKK Terör Örgütüyle Mücadelesinde Dönüm Noktası*. Röportaj, BİLGESAM, 26 Şubat 2008. 23 Aralık 2011 tarihinde temin edilmiştir. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=85:tuerkiyenin-pkk-teroer-oerguetueyle-muecadelesinde-doenuem-noktas&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147

Sandıklı, Atilla. *Terörle Mücadele Stratejisi Nasıl Olmalıdır?*, BİLGESAM, 23 Haziran 2010. 23 Aralık 2011 tarihinde temin edilmiştir. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=717:teroerle-muecadele-stratejisi-nasl-olmaldr&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147

Sandıklı, Atilla. *KCK Terör Örgütünün Yapısı ve Faaliyetleri*. BİLGESAM, 7 Ekim 2011. 23 Aralık 2011 tarihinde temin edilmiştir. http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1147:kck-teroer-oerguetuenuen-yaps-ve-faaliyetleri-&catid=122:analizler-guvenlik&Itemid=147

Sandıklı, Atilla. *Terörle Mücadele Stratejisi*. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2011.

Sanson, Ann., ve Di Bretherton. "Conflict Resolution: Theoretical and Practical Issues," *Peace, Conflict, and Violence: Peace Psychology for the 21st Century* içinde, der. D. J. Christie, R. V. Wagner & A. D. Winter, 193-209. New Jersey: Prentice Hall, 2001.

Saunders, Harold H. *A Public Peace Process: Sustained Dialog to Transform Racial and Ethnic Conflicts*. New York: St. Martin's Press, 1999.

Şimşek, Yılmaz. "İspanya'nın Terörle Mücadelesinde ETA Örneği," *Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele* içinde, der. İhsan Bal ve Süleyman Özeren, 305-346. Ankara: USAK Yayınları, 2010.

Wallensteen, Peter., ve Karin Axell. "Conflict Resolution and the End of the Cold War, 1989-93." *Journal of Peace Research* Vol 31 No 3 (1994): 333-349.

Wallensteen, Peter. *Understanding Conflict Resolution.* Londra: SAGE Publications Ltd., 2007.

Webel, Charles. "Introduction: towards a philosophy and metapsychology of peace," *Handbook of Peace and Conflict Studies* içinde, der. Charles Webel ve Johan Galtung, 3-13. New York: Routledge, 2007.

Wright, Quincy. *A Study of War*. Chicago: Chicago University Press, 1942.

Yılmaz, Ömer. "İspanya Terörle Mücadele Tecrübesi Medeniyetler İttifakı Olabilir mi?" *Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler* içinde, der. İhsan Bal, 119-167. Ankara: USAK Yayınları, 2006.

Young, Oran. *The Intermediaries: Third Parties in International Crises.* New Jersey: Princeton University Press, 1967.

EK

ULUSLARARASI BARIŞ VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜ*

Birleşmiş Milletler'in ana kuruluş amaçlarından biri uluslararası barışın sağlanmasıdır. Son yıllarda edinilen deneyimler Birleşmiş Milletler'in daha önce olmadığı kadar yoğun bir şekilde barışın inşasına –yani barış ortamını güçlendirecek ve pekiştirecek altyapıyı oluşturma çabalarına odaklanmasına neden olmuştur. Edinilen tecrübe, kalıcı barışın ancak sosyal adaleti, insan haklarına saygıyı, iyi yönetim ve demokratik süreç ile ülkelerin ekonomik olarak kalkınmalarına yardımcı olarak elde edilebileceğini göstermektedir. Hiçbir kurum söz konusu amaca ulaşılması için gerekli olan uluslararası deneyim, ehliyet, eşgüdüm sağlama yeteneği ve tarafsız tutuma Birleşmiş Milletler'den daha fazla sahip değildir. Birleşmiş Milletler, Doğu Timor ve Kosova'da yaptığı gibi barışı inşa etme görevlerinin yanında; Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine Bissau, Liberya ve Tacikistan'da barış inşasına destek ofisleri kurmuştur.

Güvenlik Konseyi, Genel Kurul ve Genel Sekreterlik barış ve güvenliğin sağlanmasında tamamlayıcı rol oynar. Birleşmiş Milletler faaliyetleri çatışmaları önleme, arabuluculuk yapma, barışı koruma, uygulama ve barışın inşası gibi başlıca alanları kapsar. Bu tür taahhütlerin etkili olabilmesi için çalışmaların eşzamanlı yapılması ve birbiriyle örtüşmesi gerekir.

Güvenlik Konseyi

Uluslararası bir anlaşma niteliği taşıyan Birleşmiş Milletler Antlaşması, üye devletleri sorunlarını uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye

* Bu metin, 2008 yılına ait bilgilere dayalı olarak hazırlanmış olup BM Enformasyon Merkezi'nin (http://www.unicankara.org.tr/today/2.html) internet sayfasında "Uluslararası Barış ve Güvenlik" başlığıyla yayınlanan bölümden aynen alınmıştır. Metin, Birleşmiş Milletler'in Ankara'daki Enformasyon Merkezi'nden izin alınarak yayınlanmıştır.

sokmayacak şekilde barışçıl bir yolla çözmekle yükümlü kılar. Bu devletler başka devletlere karşı tehdit oluşturmaktan ve güç kullanmaktan kaçınmalıdır. Devletlerin sorunları Güvenlik Konseyi'ne getirme hakları vardır.

Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler'in barış ve güvenliğin sağlanmasından sorumlu en yetkili organıdır. Antlaşma uyarınca, üye devletler, Konsey'in kararlarını kabul etmek ve uygulamak zorundadır. Diğer Birleşmiş Milletler organlarının verdiği tavsiyelerin, Konsey'in kararları gibi bağlayıcı bir niteliği yoktur; fakat uluslararası toplumun görüşünü dile getirerek durumu etkileyebilir.

Anlaşmazlıklar Konsey'in önüne getirildiğinde, Konsey, genelde tarafları bu anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeleri konusunda uyarır. Konsey, barışçıl bir çözüme varılması için tavsiyelerde bulunabilir; özel temsilciler atayabilir; Genel Sekreter'den iyi niyet görevini üstlenmesini talep edebilir; inceleme başlatabilir ve arabuluculuk yapabilir.

Anlaşmazlık çatışma boyutuna gelirse Konsey en kısa zamanda buna bir son vermeye çalışır. Konsey çoğu kez daha büyük düşmanlıkların oluşmasını önlemek için ateşkes talimatı verir. Konsey, barış sürecini desteklemek amacıyla ihtilaf bölgesine gözlemci ya da barış gücü gönderebilir.

Antlaşmanın VII. Bölümü Konsey'e, kararlarını yürürlüğe sokmak için gerekli önlemleri alma yetkisi verir. Emirlerinin yerine getirildiğinden emin olmak için ambargo ve yaptırım uygulayabilir ya da barış gücünü devreye sokabilir.

VII. Bölüm uyarınca Konsey, tüm yolların tıkanması, barışa karşı bir tehdit olduğu kanısına varılması, barışın ihlal edilmesi ya da saldırgan tutumun devam etmesi hallerinde, üye devletlerin, bölgesel örgütlerin ya da yapılanmaların ortak askeri güç kullanmasına izin verebilir.

Yine VII. Bölüm uyarınca, Konsey soykırım da dâhil olmak üzere uluslararası insan haklarını ciddi şekilde ihlal etmekle suçlanan insanları yargılamak üzere uluslararası mahkemeler kurabilir.

Genel Kurul

Birleşmiş Milletler Antlaşması (Madde 11) Genel Kurul'a "uluslararası barış ve güvenliğin korunması için yapılacak işbirliğinin genel ilkelerini inceleme" ve bu ilkeler doğrultusunda hem üye devletlere hem de Güvenlik Konseyi'ne tavsiyede bulunma" yetkisi verir. Kurul, çetin konularda görüş birliğine varılmasını sağlayan, sorunların çözümü için tarafları bir araya getiren bir forum özelliği taşır. Bu bağlamda, barışın muhafaza edilmesini desteklemek için silahsızlanma, Filistin ve Afganistan gibi konularda özel ve olağanüstü oturumlar yapmıştır.

Genel Kurul barış ve güvenlik konularını Birinci (Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik) Komitesinde ve Dördüncü (Siyasi ve Sömürgeciliğe Son Verilmesi) Komitesinde görüşür. Kurul yıllar içinde barış deklarasyonları yayınlayarak milletler arasındaki barışçıl ilişkileri korumaya, anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesine ve uluslararası işbirliği yapılmasına yardım etmiştir.

Kurul, 1980 yılında San José'de (Kosta Rika), barışla ilgili konularda çalışmalar ve araştırmalar yapmak, bilgi vermek üzere uluslararası bir kurum olan Barış Üniversitesi'nin kurulmasını onaylamıştır.

Kurul, her yıl 21 Eylül'ü Dünya Barış Günü olarak ilan etmiştir.

Çatışmaların Önlenmesi

Anlaşmazlıkların çatışma boyutuna gelmesini ve çatışmaların yeniden alevlenmesini önlemedeki ana stratejiler, koruyucu diplomasi, koruyucu askeri konuşlanma ve koruyucu silahsızlandırmadır.

Koruyucu diplomasi, anlaşmazlıkların tırmanmasını engellemek için önlem almak, çatışmaya dönüşmeden çözmek ya da çatışma çıktığında yayılmasını engellemek demektir. Arabuluculuk, uzlaştırma ya da müzakere yoluyla olabilir. Erken uyarı, önlemenin önemli bir parçasıdır ve Birleşmiş Milletler uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturan unsurları tespit etmek için dünyadaki siyasi ve diğer gelişmeleri yakından izlemektedir ve bu surette Güvenlik Konseyi ve Genel Sekreterin koruyucu eylemler yürütmesine olanak sağlanmaktadır.

Delegeler ve Genel Sekreterin özel temsilcileri tüm dünyada arabuluculuk ve koruyucu diplomasi çalışmaları yürütmektedir. Bazı sıkıntılı bölgelerde işinin ehli bir özel temsilcinin varlığı gerilimin tırmanmasını önleyebilir. Bu görev çoğunlukla bölgesel örgütlerle işbirliği içinde yürütülür.

Koruyucu diplomasiyi tamamlayan unsurlar koruyucu askeri güç konuşlandırması ve koruyucu silahsızlandırmadır. Koruyucu askeri güç konuşlandırması - barış güçlerinin olası çatışmaları önlemek için konuşlanması - gerilimli bölgelerde güven inşa ederek çatışmaları önleyecek ince bir hat oluşturmayı amaçlar. Bu konudaki örnekler Birleşmiş Milletler'in, EYC Makedonya ve Orta Afrika'daki görevleridir. Koruyucu askeri güç konuşlandırması diğer çatışmalarda da dikkate alınmıştır ve önemli bir seçenektir.

Koruyucu silahsızlandırma, çatışmaya elverişli bölgelerde hafif silahların sayısını azaltmaya yöneliktir. Bu doğrultuda El Salvador ve Mozambik'te genel bir barış anlaşmasının parçası olarak muharip güçler terhis edilmiş, silahları toplanarak imha edilmiştir. Geçmişin silahlarının imha edilmesi bunların gelecekteki savaşlarda kullanılmasını önler.

Barışın Sağlanması

Barışın Sağlanması, ihtilaflı tarafların aralarındaki husumete son vermelerinin sağlanması ve anlaşmazlığa barışçıl bir çözüm bulunması için diplomatik yolların kullanılması anlamına gelir. Birleşmiş Milletler

ihtilafları kontrol altına alabilecek, çözebilecek ve köklerini irdeleyebilecek çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Güvenlik Konseyi anlaşmazlığı çözmek için birkaç yol tavsiye edebilir ya da Genel Sekreterden arabuluculuk yapmasını isteyebilir. Genel Sekreter, müzakere sürecini desteklemek ve sürecin hızla devam etmesini sağlamak için bazı diplomatik girişimlerde bulunabilir.

Genel Sekreter hem kişisel olarak hem temsilcileri ve araştırma komisyonları sayesinde önemli bir role sahiptir. Antlaşma uyarınca, Genel Sekreter uluslararası barış ve güvenliğin muhafaza edilmesini tehdit edebilecek her konuyu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunabilir.

Genel Sekreter, anlaşmazlıkların çözümüne yardım etmek için arabuluculuk yaparak iyi niyet görevini hayata geçirebilir ya da koruyucu diplomasi yolunu izleyebilir. Genel Sekreter'in tarafsızlığı Birleşmiş Milletler'in en büyük değerlerinden biridir. Genel Sekreter birçok örnekte tehditleri barışa çevirmede ve barış anlaşmasının temininde etkili olmuştur.

Genel Sekreterin 1988 yılında; İran ve Irak arasında 1980 yılında patlak veren savaşın sonunda, önderlik ettiği eylem buna bir örnektir. Genel Sekreterin ve temsilcisinin Afganistan'da yaptığı arabuluculuk Sovyet birliklerinin ülkeden geri çekilmesiyle sonuçlanan 1988 yılı anlaşmalarına zemin hazırlamıştır. Kamboçya, Orta Amerika, Ortadoğu, Mozambik ve Namibya Genel Sekreterin çeşitli yollarla nasıl arabulucu rol üstlendiğini gözler önüne sermektedir.

Barışın Korunması

Altmış yıl önce 29 Mayıs'ta, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ilk barışgücü harekâtını başlattı. Aradan geçen 60 yıl içerisinde Mavi Bereliler diye de anılan barışgücü, BM'nin en çok tanınan faaliyetlerinden biri haline geldi. Günümüzde, yaklaşık 120 ülkeden 110 bin erkek ve kadın personel dünyanın çatışma yaşanan çeşitli bölgelerinde görev yapıyor. Bu sayılar bize BM'ye olan inancın ve

talebin ulaştığı noktayı gösteriyor. Barışgücünde görev yapan personel büyük-küçük, zengin-yoksul, hatta çatışma ortamından daha yeni kurtulmuş birçok ülkeden geliyor. Barışı korumak için biraraya gelen bu kişiler beraberlerinde farklı kültürleri ve tecrübeleri de taşıyorlar. Barışgücünün bir kısmını askeri personel oluşturuyor, bir kısmını ise siviller. Görevleri gitgide gözlemciliğin ötesine geçiyor, insanlar için umut ışığı oluyorlar.

Türkiye'nin Rolü

Türkiye, BM'nin barışgücü harekâtlarına, hem askeri hem de sivil personel açısından önemli oranda destek veren ülkelerden biridir. Hâlihazırda 10'un üzerinde BM barışgücü ve barışın inşası harekâtına destek veren Türkiye daha önce de birçok barış harekâtında yer aldı. Türkiye'nin katkısı sadece bölgesi ile de sınırlı kalmamakta, Liberya'dan Haiti'ye kadar birçok bölgede barışgücüne katkıda bulunmaya devam etmektedir. Türkiye, ayrıca, barışgücü ve barışın inşası harekâtlarına en fazla polis gücü veren ilk 15 ülke arasında yer almaktadır.

Barışgücü İşbaşında

Barışgücü polisleri eğitiyor; çatışan tarafları silahsızlandırıyor; seçimlere destek veriyor; kamu kurumlarının oluşturulmasına katkıda bulunuyor. Ayrıca, köprüler inşa ediyor; okulları onarıyor; afetzedelere yardım ediyor; kadınların cinsel şiddete maruz kalmasını önlüyor; insan haklarını koruyor; kadın-erkek eşitliğini teşvik ediyor. Barışgücü sayesinde insani yardımlar ihtiyaç sahiplerine ulaştırılabiliyor, ekonomik kalkınma için ilk adımlar atılabiliyor.

Birçok barışgücü harekâtı 2007 yılını başarıyla tamamlayarak insanlar için umut olmaya devam etti: Liberya'da UNMIL güvenlik ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulundu; Haiti'de BM barışgücü Haiti Ulusal Polisi ile birlikte çalışarak bir zamanlar çetelerin kontrolünde olan şehirlerde güvenliğin sağlanmasına yardımcı oldu; Timor-Leste'de (Doğu Timor) UNMIT başkanlık ve parlamento seçimlerinin başarıyla icra edilmesini

sağladı; UNIFIL'in yeniden yapılandırılması sayesinde Güney Lübnan nispeten daha sakin bir yıl geçirdi; Kosova'da geçici BM yönetimi dokuzuncu yılını doldurdu. Ayrıca, bunlara ilave olarak birçok olumlu gelişmeye daha imza atıldı.

Genel Sekreter Ban Ki-moon da küresel barış için çabalarını aralıksız sürdürüyor. Son olarak Darfur'daki insanlık trajedisine çözüm için ağırlığını koydu. Güney Sudan'ı ziyaret ederek ülke genelinde barışın hâkim kılınabilmesi için tüm uluslararası topluluğun tam olarak destek vermesi gerektiğini vurguladı. Tüm bu çabalar sonucu Afrika Birliği ile BM ilk karma barışgücünü Darfur'a konuşlandırmaya başladı. Bu gelişmeler narin barışın yaşama tutunabilmesi için BM ile bölgesel teşkilatlar arasındaki işbirliğinin önemini bir kez daha ortaya koydu.

Ne var ki bütün bu gelişmeler için önemli bir bedel de ödeniyor. 60 yıl içerisinde 2 bin 400'den fazla erkek ve kadın barışı koruma adına yaşamlarını feda etti. Sadece geçtiğimiz yıl yaşamını yitiren barışgücü personeli sayısı 87'yi buldu. Barışgücünün 60. yıldönümünü kutlarken, hayatları pahasına barışı koruyan BM personelini de saygıyla anıyoruz.

Üye Ülkelerin Desteği Şart

Son yıllarda barışgücüne duyulan ihtiyaç, barışgücü harekâtlarının çehresini, yapısını ve politikalarını kökten değiştirecek bir nitelik kazandı.

Genel Sekreter Ban Ki-moon'un himayelerinde başlatılan yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde hem Genel Merkez'deki ilgili birimler hem de barışgücü harekâtlarının yürütüldüğü bölgelerdeki faaliyetler ihtilaflara zamanında ve etkin müdaheleye imkân tanıyacak şekilde yeniden yapılandırılıyor. BM faaliyetleri artık ihtilafların bir insanlık trajedisine dönüşmeden bertaraf edilebilmesi üzerinde yoğunlaşıyor.

Bu hedefe ulaşabilmemiz için, BM'nin önleyici diplomasi, barışın sağlanması, barışın korunması ve barışın inşası alanlarındaki rolünü eksiksiz oynayabilmesini sağlamalıyız. BM'nin önleyici diplomasi ve sürdürülebilir barışın inşasına yönelik kapasitesinin artırılması sayesinde uluslararası topluluk ihtilaflara daha etkin bir şekilde müdahale etme ve uzun vadeli çözümler bulma imkânına kavuşacaktır.

Bu nedenle BM'ye üye ülkelerin desteği şarttır. Uluslararası topluluk BM Barışgücünün 60. yıldönümünde canları pahasına barışı koruyan bu cesur insanlara olan vefa borcunu ödemeye devam etmeli, BM'nin barış çabalarına verdiği desteği kesintisiz sürdürmelidir. Ancak, bu sayede BM antlaşmasında öngörülen güvenli, kalkınmış ve insan haklarına saygılı bir dünyaya doğru adım atabiliriz.

Günümüzdeki ihtilaflar oldukça karmaşık bir yapı göstermektedir. Kökleri esas olarak iç sebeplere dayanabilir. Ancak, çeşitli nedenlerle başka devletlerin sınır ötesi müdahaleleri ile sonuçlanabilir. Afrika'da silah satın almak için elmas gibi doğal kaynakların yasa dışı ticaretinin ne kadar korkunç sonuçlar ortaya çıkardığı gözler önüne serilmiştir. Ayrıca çatışmalar, yasa dışı silah ticareti, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, mülteci akını ve çevrenin bozulması gibi nedenlerle hızla uluslararası bir boyut kazanabilmektedir.

Birleşmiş Milletler harekâtları sahip oldukları evrensel nitelikleri sayesinde ihtilafların çözümünde benzersiz avantajlar sunmaktadır. Bu evrensel nitelikler harekâtların meşruiyetlerine katkıda bulunur ve ev sahibi ülkenin egemenliği açısından olumsuz sonuçların doğmasını engeller. Çatışmanın dışında yer alan barış gücü birlikleri, ortak barış çabaları için aksi takdirde kapalı kalacak kapıları açarak küresel dikkati yerel meselelere çekerken savaşan tarafların arasındaki müzakereleri de teşvik eder.

Harekâtın başarıya ulaşması için tarafların farklılıklarını barışçıl bir şekilde çözmeyi samimiyetle istemesi, barışgücünün görev ve yetkilerinin net olarak belirlenmesi, uluslararası toplumun güçlü siyasi desteği ve

harekâtın hedefine ulaşması için gerekli olan mali ve insan kaynağının temin edilmesi gerekmektedir.

Bu destek, devlet harici unsurların taahhütlerini de gerektirebilir. Son zamanlarda Afrika'da yaşanmakta olan çatışmalar iç kargaşanın maddi kazanç uğruna nasıl sömürüldüğünü göstermiştir. Yine aynı zamanda, özel sermaye girdisi barışı sağlamak amacıyla uluslararası çabalarla koordine edilirse çatışma sonrası ekonominin iyileşmesine önemli katkı sağlayabilir.

Uluslararası toplum geçmiş harekâtlardan dersler çıkarmıştır ve birçok alanda Birleşmiş Milletler'in barışı koruma kapasitesini güçlendirmeye çalışmaktadır. 2000 yılında rapor olarak basılan teferruatlı bir reform tasarısı Büyükelçi Lakhdar Brahimi'nin başkanlık ettiği Genel Sekreterlik Barış Harekâtı Paneli'nde sunulmuştur.

Güvenlik Konseyi ve diğer kuruluşlar, acil yardım imkânlarının güçlendirilmesi, asker konuşlandırma hızının artırılması, barışgücünün caydırıcılık gücünün kuvvetlendirilmesi ve üye devletlerden tam siyasi ve mali destek sağlanması gibi acil konulara öncelik verir.

Harekâtlar farklı şekillerde yürütülebiliyor. Gelişen şartlar ışığında sürekli olarak yenilikler uygulamaya sokuluyor. Barış harekâtlarının yıllar içinde yerine getirdiği görevlerin arasında şunlar vardır:

- Ateşkes ve çatışan güçlerin birbirlerinden ayrılması: Dar kapsamlı bir harekât dahi taraflara nefes alma zamanı tanıyacağından görüşmelerin başlatılması için bir fırsat sağlayabilir.
- Önleyici askeri güç konuşlandırma: Çatışma patlak vermeden konuşlanan barışgücü güven tazeler ve siyasi ilerlemeye katkıda bulunan şeffaflığı sağlar.
- İnsani yardım harekâtlarına koruma sağlanması: Birçok çatışmada, sivil nüfus siyasi sonuç elde etmek için bilinçli olarak hedef seçilmiştir. Bu tür durumlarda, barış gücünden insanı

yardım harekâtlarını korumaları ve desteklemeleri talep edilmiştir; fakat bu tür görevler barışgücünü siyaseten zor bir konuma sokabilir ve güvenliklerine karşı tehdit oluşturabilir.

- Kapsamlı barış anlaşmalarının uygulanması: Kapsamlı barış anlaşmalarının uygulamaya geçirilmesi amacıyla insani yardım harekâtı, insan hakları izleme birimi oluşturulması, seçimlerde gözetmenlik yapılması ve ekonomik yeniden yapılanma alanlarında BM ilgili ülkelere destek verir.

Bu konularda karşılaşılan sorunlar her zaman değiştiği ve yeni bir kimlik kazandığından, önemli olan uluslararası topluluğun inancını koruması ve kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak barış için isabetli çözümler bulabilmesidir.

Bölgesel Teşkilatlarla İşbirliği

Birleşmiş Milletler, Antlaşmanın 7. Bölümünün verdiği yetkiyle Birleşmiş Milletler barış arayışı süresinde bölgesel örgütler ve diğer unsur ve mekanizmalarla artan oranda işbirliği yapmaktadır. Eski Yugoslavya'da Avrupa Birliği ile, Libya ve Sierra Leone'da Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'yla ve Batı Sahara'da, Büyük Göller Bölgesi'nde, Sierra Leone'da, Etiyopya-Eritre'de ve Darfur Sudan'da Afrika Birliği'yle (AU) birlikte çalışmıştır.

Birleşmiş Milletler askeri gözlemcileri Libya, Sierra Leone, Gürcistan ve Tacikistan'daki bölgesel örgütlerin barış güçleriyle işbirliği yapmıştır.

Birleşmiş Milletler, eski Yugoslavya'da insan hakları, genel seçim desteği, barış için arabuluculuk ve ekonomik kalkınma alanlarında Avrupa Konseyi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'yla (OSCE) birlikte çalıştı. Kosova'daki karma görev Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve OSCE'yi bir araya getirdi.

İcra Önlemleri

Antlaşmanın 7. Bölümü uyarınca Güvenlik Konseyi, uluslararası barışı ve güvenliği korumak ve iyileştirmek için icra önlemleri alabilir. Bu önlemler ekonomik yaptırımlardan uluslararası askeri harekâtlara kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.

Yaptırımlar

Konsey, barışın tehdit altında olduğu ve diplomatik çabaların başarısız olduğu durumlarda icra aracı olarak zorunlu yaptırımlara başvurmaktadır. Son on yılda, Irak, eski Yugoslavya, Libya, Haiti, Liberya, Ruanda, Somali, Angola'daki UNITA kuvvetleri, Sudan, Sierra Leone, Eski Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Kosova da dâhil olmak üzere), Afganistan, Etiyopya ve Eritre'ye yaptırım uygulanmıştır. Yaptırımlar, kapsamlı ekonomik ve ticari yaptırımlar ya da silah ambargosu, seyahat yasağı, mali veya diplomatik kısıtlamalar gibi belli alanlarda uygulanmıştır.

Yaptırımların amacı bir devlet ya da bir oluşum üzerinde baskı oluşturularak güç kullanmaya gerek kalmaksızın Güvenlik Konseyi'nce belirlenen barış hedefine ulaşılmasını sağlamaktır. Bu yüzden yaptırımlar Konsey için kararlarını icra etmede önemli bir araçtır. Birleşmiş Milletler'in evrensel yapısı, bu teşkilatı yaptırım koyması ve uygulaması için özellikle uygun bir organ haline getirmektedir.

Bu arada birçok devlet ve insani yardım kuruluşu, yaptırımların sivil toplum, yaşlılar, engelliler, mülteciler ve çocuklu anneler gibi toplumun en savunmasız kesimlerinde doğuracağı muhtemel olumsuz yan etkilerinden duydukları endişeleri dile getirmektedir. Ekonomik, sosyal hatta siyasi etkilere yol açan yaptırımların, yaptırım uygulanan devletle ticari ve ekonomik ilişkileri kesilen diğer devletleri de ekonomik açıdan olumsuz etkileyeceği belirtilmektedir.

Bu bağlamda, giderek yaygınlaşan kanıya göre yaptırım planları ve uygulamalarında yeni yöntemler geliştirilmelidir. Yaptırımların olumsuz etkileri ya insani konulardaki istisnaların doğrudan Güvenlik Konseyi kararlarında belirtilmesi ya da yaptırımların hedeflerinin daha iyi belirlenmesiyle azaltılabilir. Halk yerine iktidardaki güçlere baskı yapmayı amaçlayan ve böylelikle insani bedeli azaltan "akıllı yaptırımlar" artık daha fazla destek görmeye başlamıştır. Akıllı yaptırımlar, örneğin, mali varlığın dondurulması ve seçkinlerin veya kanun dışı davranışları nedeniyle yaptırımları tetikleyen şahısların mali işlem yapmalarının engellenmesi şeklinde olabilmektedir.

Askeri Harekât Yetkisi Verme

Anlaşmanın VII. Bölümü uyarınca, arabuluculuk çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanması durumunda üye devletlere daha güçlü eylem yapma yetkisi verilmiştir. Güvenlik Konseyi, Irak'ın Kuveyt'i işgalinden Kuveyt'in egemenliğini korumak (1991); Somali'de insani yardım çalışmaları için daha güvenli bir ortam hazırlamak (1992); Ruanda'daki sivillerin korunmasına katkıda bulunmak (1994); Haiti'de demokratik bir seçimle başa gelen hükümeti korumak (1994); Arnavutluk'taki insani yardım çalışmalarını korumak (1997); ve Doğu Timor'da barış ve güvenliği korumak için yaptığı gibi üye devletlerden oluşan koalisyon güçlerine çatışmalara son vermek üzere, askeri eylemler de dâhil olmak üzere, 'gerekli tüm yolları' kullanma yetkisini verebilmektedir.

Bu harekâtlar, Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilse de tamamıyla katılımcı devletlerin kontrolü altındaydı. Güvenlik Konseyi'nin onayıyla Genel Sekreter tarafından yönetilen Birleşmiş Milletler barış harekâtları değildi.

Barışın İnşası

Birleşmiş Milletler için barışın inşası, ülkelerin ve bölgelerin savaş halinden barış haline geçişlerini destekleyecek ve güçlendirecek eylemler ve programları kapsayan çabaları ifade eder. Barışın inşası süreci

normalde daha önce savaş halinde olan tarafların barış anlaşması imzalamasıyla ve Birleşmiş Milletler'in uygulamayı kolaylaştırmak için üstlendiği rolle başlar. Bu, zorlukların üstesinden gelmek için silahlı kuvvete başvurmak yerine karşılıklı müzakerelere başvurulmasını temin etmek için BM'nin sürekli bir diplomatik rol üstlenmesini de içerir.

Aynı zamanda askeri güçlerin barış gücü olarak tayin edilmesi, mültecilerin ülkelerine geri gönderilmeleri ve toplumla yeniden bütünleştirilmesi, seçimlere gidilmesi, silahsızlandırma, askerlerin terhis edilmesi ya da yeniden topluma kazandırılması gibi çok farklı türde konuda verilen desteği ifade eder. Barışın inşası anlayışının temelinde anlaşmazlıkları barışçıl bir şekilde çözme kapasitesi olan, sivilleri koruyan ve temel insan haklarına saygı gösteren yeni ve yasal bir devlet kurma çabası vardır.

Barışın inşası, Dünya Bankası, bölgesel ekonomik ve diğer teşkilatlar, sivil toplum kuruluşları (STK) ve yerel vatandaş grupları olmak üzere Birleşmiş Milletler sisteminin birçok teşkilatının eylemidir. Barışın inşası Birleşmiş Milletler'in Kosova, Timor-Leste (eski adıyla Doğu Timor), Kamboçya, El Salvador, Guatemala, Mozambik, Liberya, Bosna-Hersek ve Sierra Leone'daki harekâtlarında öne çıkmıştır. Birleşmiş Milletler'in devletlerarası barışın inşası çalışmalarına en son örnek BM Etiyopya ve Eritre Görevi'dir.

Seçim Desteği

Birleşmiş Milletler 1989 yılında Namibya'nın bağımsızlığına kavuşmasıyla sonuçlanan seçim sürecini denetleyerek bir ilke imza attı. O günden sonra Birleşmiş Milletler, hükümetlerin talebi üzerine, Nikaragua ve Haiti'deki (1990), Angola'daki (1992), Kamboçya'daki (1993), El Salvador, Güney Afrika ve Mozambik'teki (1994), Doğu Slovenya (Hırvatistan) ve Liberya'daki (1997) ve Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki (1998 ve 1999) seçimlere destek verdi. Ayrıca 1993 yılında Eritre'de yapılan referandumda gözetmenlik yaptı, 1999 yılında Doğu Timor'da yapılan halk oylamasını ve Doğu Timor'un Timor Leste

olarak bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanan 2001 ve 2002 seçimlerini organize etti ve yürüttü.

Birleşmiş Milletler'in müdahale derecesi ve türü hükümetlerin talebine, barış anlaşmalarının gereklerine, ya da Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi emirlerine göre değişiklik gösterir. Birleşmiş Milletler, teknik destekten seçim sürecinin fiili idaresine kadar çeşitli roller üstlenmiştir. Birleşmiş Milletler birçok örnekte olduğu gibi genelde uluslararası gözlemcilerin çalışmalarını koordine eder. Bu gözlemciler seçmen kütüklerini, seçim kampanyasını ve sandık düzenlemelerini takip eder.

Siyasi İşler Bölümünün Seçim Destek Dairesi 1992 yılından bu yana, BM sistemi içerisindeki seçim destek koordinatörlüğü rolünü üstlenerek 85'i aşkın ülkeye danışmanlık hizmeti, lojistik, eğitim, yurttaşlık bilgisi, bilgisayar kullanımı ve kısa dönem gözlemcilik gibi çeşitli türlerde seçim desteği vermiştir. Son yıllarda, Seçim Destek Dairesi'ne BM aracılığıyla yapılan barış görüşmelerinin bir parçası olarak seçim sürecine rehberlik etmesi çağrısı yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) seçim sürecine teknik destek verir, ülkelerin seçim konusunda kurumsallaşmasına yardım eder ve çoğunlukla BM seçim destek çalışmalarını koordine eder. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Bürosu seçim görevlilerinin eğitimine yardım eder, seçim yasalarının taslağının hazırlanmasına rehberlik eder ve insan hakları ve seçimler hakkında bilgilendirici faaliyetler yürütür.

Birleşmiş Milletler'in EYC Makedonya'daki çalışması başarılı bir koruyucu asker konuşlandırma örneğini teşkil etmiştir. Yugoslavya'daki ihtilafın içine çekilmekten endişe duyan söz konusu ülke BM'den gözlemci atamasını talep etmiştir. Güvenlik Konseyi talebi kabul etmiş ve ülkenin Arnavutluk sınırına barış gücü sevk etmiştir. Birleşmiş Milletler'in çatışmaların önlenmesi için oluşturduğu 1,100 kişilik barış gücü (UNPREDEP) ülkenin güvenliğini tehdit edebilecek veya istikrarını bozacak gelişmeleri izlemek üzere sınır bölgelerinde konuşlanmıştı. Ülke tekrar tekrar görevin uzatılmasını talep etmiştir. 1999 yılına kadar devam eden görev, koruyucu askeri konuşlandırmaya örnek teşkil etmektedir.

Afrika Birliği Teşkilatı (OAU), 1963 yılında ilk olarak yeni bağımsız Afrika Devletleri arasında birlik, dayanışma ve uluslararası işbirliğini sağlamak amacıyla kuruldu; 10 Temmuz 2002 yılında Afrika Birliği (AU) adını alarak yeniden yapılandı. Merkezi Etiyopya'da bulunan Birliğin 53 üyesi vardır ve kuruluşunda Avrupa Birliği (AB) modeli esas alınmıştır.

Kalkınma Yoluyla Barışın İnşası

Birleşmiş Milletler'in barışı pekiştirmek için başvurduğu en önemli yöntem kalkınmayı desteklemektir. UNDP, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Gıda Programı (WFP) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) de aralarında bulunduğu birçok teşkilat, yerlerinden edilmiş insanlara yardım ve ulusal ve yerel kurumlara karşı yeniden güven oluşmasını sağlamak amacıyla önemli roller üstlenir.

Birleşmiş Milletler, mültecilerin yurtlarına geri dönmesine, kara mayınlarının temizlenmesine, alt-yapının onarılmasına, kaynakların seferber edilmesine ve ekonomik canlanmanın tetiklenmesine yardım eder. Kalkınmanın en büyük düşmanı savaşken, çatışmaları önlemenin en iyi biçimi sağlıklı ve dengeli bir kalkınmadır.

Birleşmiş Milletler Barış Girişimleri

Afrika

Güney Afrika

Birleşmiş Milletler 1980'lerin sonunda Soğuk Savaş'ın bitmesiyle, Güney Afrika'nın başına bela olan savaşlara bir son vermek için gösterdiği çabaların meyvelerini toplamaya başladı. Komşu devletleri etkileyen, Angola'daki ve Mozambik'teki muhalif güçleri destekleyen Güney Afrika'daki *apartheid* rejimin sona erdirilmesi bu çabaları tetikleyen en önemli gelişmeydi.

1988 yılında Güney Afrika, Namibya'nın bağımsızlığını güvence altına almak için Genel Sekreter'le işbirliği yapmayı kabul etti. 1992 yılında Mozambik Hükümeti ve Mozambik Ulusal Direniş Örgütü (RENAMO) uzun ve yıpratıcı iç savaşa son vermek için barış anlaşması imzaladı. Anlaşmanın bir parçası olarak, Mozambik'te konuşlanan Birleşmiş Milletler barışgücü, 1993 yılında ateşkesi ve direnişçilerin dağıtılmasını sağladı; 1994 yılında ülkenin ilk çok partili seçimlerinin başarıyla düzenlenmesine imkân tanıdı.

Angola: Angola'da, hükümet ve Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik (UNITA) isimli örgüt arasında aralıklarla devam eden ve büyük yıkıma yol açan iç savaş Portekiz'den ayrılarak bağımsızlığını ilan ettiği 1975 yılından itibaren ülkenin en büyük sorunu oldu. Genel Sekreter ve temsilcilerinin arabuluculuk yapması, barış görüşmelerinin organize edilmesi, Güvenlik Konseyi'nin UNITA aleyhine silah ve petrol ambargosu koyması, seyahat kısıtlamaları getirmesi ve ulusal seçimlere gözlemcilik yapması gibi çabalarla çatışmaların sona ermesinde BM önemli rol oynadı.

Güvenlik Konseyi, Angola'da birbiri ardına barışı koruma görevleri ve siyasi amaçlı görevler üstlendi. İlk olarak 1989 yılında hükümet taraftarı Küba birliklerinin ülkeden geri çekilişini gözlemledi. Sonra 1991'den başlayarak ateşkesi gözlemledi, savaşçıların terhis edilişini tetkik etti ve 1992 yılındaki seçimleri gözlemledi. Fakat UNITA'nın seçim sonuçlarını reddetmesiyle ülke yeniden savaşa sürüklendi.

Genel Sekreterin özel temsilcisinin arabuluculuğu sonucunda 1994 yılında Lusaka Protokolü imzalandı ve zayıf da olsa bir barış ortamı oluşturuldu. Bu anlaşma ile ateşkesin ilan edilmesi ve UNITA'nın hükümet ve silahlı güçlerle birleşmesi teminatı veriliyordu. Üçüncü görev, anlaşmayı desteklemek ve tarafların barış ve uzlaşmaya varmasına yardım etmek için uygulandı. (Yıllar sonra, 1998 yılı Haziran ayında özel temsilci barış görevindeyken uçak kazası sonucunda hayatını kaybetti).

Dönemin Genel Sekreteri, 1997 Nisan ayında resmen göreve başlayan ulusal birlik ve barış hükümetinin kuruluşunu ve sağlanan barışı desteklemek için Angola'yı ziyaret etti. Ayrıca 1997 yılında, barışın korunmasına ve ülkede yaşanan geçiş dönemine yardım etmek için Birleşmiş Milletler Angola Gözlem Görevi (MONUA) kuruldu. Fakat dört yıllık nispi barıştan sonra 1998 yılı Aralık ayında sivil nüfusa büyük bir darbe indiren çatışmalar yeniden alevlendi. Güvenlik Konseyi, Lusaka Barış Anlaşması'nda belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmediği için UNITA'ya karşı uyguladığı yaptırımları ağırlaştırdı.

Bir BM uçağının 1998 yılı Aralık ayında askeri harekât bölgesine düştüğü kazada 14 kişi öldü. Bir ay sonra, başka bir BM uçağı aynı bölgede ateş hattına düştü ve uçakta bulunan 9 kişi öldü. Güvenlik Konseyi barış sürecinin bozulmasındaki tüm sorumluluğun UNITA'ya ait olduğunu tekrar etti. 1999 yılı Şubat ayında, Güvenlik Konseyi MONUA'nin görevini sona erdirdi. Bununla birlikte Ekim ayında Birleşmiş Milletler Angola Bürosu'nu (UNOA) kurdu ve barışı muhafaza etmek için gereken önlemleri belirlemek ve kalkınmaya, insani yardımlara ve insan haklarının teşvik edilmesine yardım etmek üzere bir Genel Sekreter temsilcisi atadı.

Angola'da uzayan savaş; UNITA kurucusu ve lideri Jonas Savimbi'nin 22 Şubat 2002 yılında hükümet güçleriyle girdiği çatışmada öldürülmesiyle hızlı bir şekilde son buldu. UNITA ve hükümet güçleri Mart ve Nisan ayları için ateşkes yapmaya karar verdi ve Lusaka Protokolü'nün geri kalan şartlarını tamamlamayı amaçlayan Anlaşmayı imzaladılar.

Bunun sonucu olarak ülkede barış ve istikrarın kalıcı olarak yeşermesi için BM Angola'daki varlığını artırdı.

Güvenlik Konseyi 2002 yılı Aralık ayına gelindiğinde, 9 yıldır UNITA'ya uyguladığı yaptırımları kaldırdı. 2003 yılı başlarında Lusaka Anlaşması'nın geriye kalan maddeleri uygulamaya kondu.

Orta Afrika

Ruanda: Ruanda ve Uganda'nın Ruanda Vatansever Cephesi'nin (RPF) bölgeyi askeri amaçlı kullanmasını önlemek için ortak sınırlar boyunca askeri gözlemcilerin konuşlanmasını talep etmesi üzerine Birleşmiş Milletler 1993 yılında Ruanda'da göreve başladı. Güvenlik Konseyi talebe karşılık Birleşmiş Milletler Uganda-Ruanda Gözlemci Görevi'ni başlattı (UNOMUR).

Hutu Hükümeti ve Uganda'da faaliyet gösteren Tutsi öncülüğündeki RPF arasında 1990 yılında Ruanda'da çatışma patlak verdi. 1993 yılındaki barış anlaşması geçiş hükümeti ve seçimlere vesile oldu. Tarafların talebi üzerine Güvenlik Konseyi, anlaşmanın uygulanmasına yardım etmek için Birleşmiş Milletler Ruanda Destek Görevi'ni (UNAMIR) başlattı. Fakat daha sonra açığa çıktığı üzere Hutu çoğunluğu arasındaki aşırı unsurlar Tutsiler ve ılımlı Hutuları kışkırtma kampanyası planlamaktaydı. 1994 Nisan ayında, Ruanda ve Burundi Başkanlarının, roket saldırısı sonucu uçaklarının düşmesi ile hayatlarını kaybetmeleri üzerine haftalar boyu süren yoğun ve sistemli katliam dalgası başladı. Tutsiler ve ılımlı Hutuları hedef alan katliamlar, Hutulardan oluşan askerler ve militanlar tarafından yürütüldü.

UNAMIR, ateşkes imzalanması için nafile çaba harcadı ve personeli saldırıya uğradı. Bazı ülkelerin destek güçlerini tek taraflı çekmeleri sonucunda Güvenlik Konseyi, Nisan ayında UNAMIR güçlerini 2,548'den 270'e indirdi. Yine de UNAMIR binlerce Ruandalıyı korumayı başardı. Mayıs ayında Konsey, Ruanda'ya silah ambargosu uyguladı ve UNAMIR güçlerinin sayısını 5,500'e yükselti; fakat üye devletlerin asker sevkiyatı yaklaşık 6 ay aldı. Temmuz ayında RPF güçleri Ruanda'nın kontrolünü ele geçirdi; böylece iç savaş bitti ve geniş tabanlı bir hükümet kuruldu.

Yaklaşık 7.9 milyon nüfusun 800.000'i hayatını kaybetti, yaklaşık 2 milyon insan başka ülkelere göç etti ve 2 milyon kadarı da ülke içinde evlerinden oldu. Birleşmiş Milletler bu büyük insani sorunla mücadele

etmek için 762 milyon dolarlık bir insani yardım paketi oluşturdu ve Güvenlik Konseyi'nin talebiyle kurulan Uzmanlar Komisyonu, Hutu unsurlarının Tutsi gruplarına karşı soykırım işlediğini kanıtlarıyla tespit etti.

Konsey 1994 yılı Kasım ayında, soykırım ve savaş suçlarından sorumlu olanları yargılamak için Uluslararası Ruanda Suç Mahkemesi'ni (ICTR) kurdu. Ruandalı mülteciler kitleler halinde ülkeye dönerken, soykırıma karışmış olan çok sayıda Ruandalı Hutu, doğu Zaire'de mülteci olarak kaldı. Soykırımcılar buradan batı Ruanda'ya saldırı düzenlemeye başladılar.

Konsey, Ruanda'nın üzerine talebi 1996 yılında UNAMIR'in görevine son verdi. BM teşkilatları insani yardım yapmaya ve mültecilerin geri dönmesine yardım etmeye devam etti. Genel Sekreter tarafından yürütülen bağımsız soruşturma sonucunda 1999 yılında soykırımı durdurmada yaşanılan başarısızlığın sorumluluğunun BM Sekreterliği, Güvenlik Konseyi ve üye devletlere ait olduğu kararına varıldı. Genel Sekreter, BM'nin soykırımı durdurmada gösterdiği başarısızlıktan derin üzüntü duyduğunu açıkladı ve örgütün toplu bir katliamı durdurma konusunda bir daha asla böyle bir başarısızlık sergilemeyeceğini taahhüt etti.

Soykırım ardından kurulan geçici hükümet atılan önemli adımları tamamlayabilmek için 1999 yılında geçiş sürecini dört yıl daha uzatma kararı aldı. Atılacak adımlar arasında yetkinin yerel yönetimlere devri, demokrasiye geçiş, yeni bir Anayasa, uzlaşmanın teşvik edilmesi ve yargı sisteminde yeniden yapılanmayı içeriyordu. Yargı sistemindeki yeniden yapılanma kapsamında, soykırımla suçlananların bir nevi köy mahkemelerinde yerel halk tarafından yargılanası anlamına gelen "Gacaca" (çimenlik) mahkemeleri de kuruldu. 2003 yılı Haziran ayına gelindiğinde soykırımla ilgili suçlardan gözaltında tutulanların sayısı 110.000'di ve oldukça kötü koşullarda hapiste tutuluyorlardı.

Ruanda'nın eski Başbakanı Jean Kambanda'nın ve diğer birçok sanığın ICTR tarafından ömür boyu hapis cezasına mahkûm edilmesine rağmen yeterli görgü tanığı bulunamaması ve hükümetin beklenen seviyede işbirliği yapmaması sonucu ICTR'nin çalışmaları zarar gördü. Bunun üzerine Güvenlik Konseyi 18 geçici (kısa dönem) yargıçtan oluşan bir havuz kurmaya ve gerektiğinde bu havuzdan aynı anda en fazla dokuz yargıcın ICTR tarafından görevlendirilmesine karar verdi. ICTR çalışmaları bu düzenleme sonrasında hız kazandı.

BM, 2003 yılında yapılan seçimler için, Ruanda'nın kendi ulusal seçim komisyonunun talebi üzerine ihtiyaçların tedarik edilmesi için çalışma başlattı. 2003 Mayıs ayında yapılan halk oylamasıyla yeni Anayasa kabul edildi. Ağustos ayında Paul Kagame başkanlık seçimlerinde ezici bir zafer elde etti. Bir ay sonra RPF partisi bağımsızlığını ilan ettiği 1962 yılından sonraki ilk çok partili meclis seçimlerinde büyük çoğunluğu kazandı. Ruanda soykırımının 10. yıldönümü anısına, Genel Kurul 7 Nisan 2004 tarihini 1994 Ruanda Soykırımı Anma Günü ilan etti.

Bölgesel düzeyde, Uganda ve Ruanda, 1994'teki soykırımdan sorumlu olan Hutu militanlarından ("Interhamwe") ve Ruanda Silahlı Kuvvetlerinden (eski FAR) arda kalanlara verilen sığınma hakkından duydukları güvenlik endişesi nedeniyle yeni adıyla Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ne (DKC) müdahale etti. 1999 yılı Temmuz ayında, BM'nin, OAU'nun ve bölgedeki teşkilatların sarf ettiği yoğun diplomatik çabalardan sonra, DKC ile Lusaka Ateşkes anlaşması imzalandı. Bunun akabinde Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Demokratik Kongo Cumhuriyeti Görevi'ni (MONUC) kurdu.

Başkan Kagame ve Kabila 2002 yılı Ağustos ayında, Büyük Göller Bölgesi'nde barış ve istikrar açısından büyük bir dönüm noktası olan Ruanda birliklerinin DKC'den geri çekilmesi ve eski FAR ile Interhamwe'ın tasfiye edilmesine karar verdiler. Ruanda birliklerini geri çekme süreci 7 Ekim'de tamamlandı. MONUC gönüllü olarak yaklaşık 900 savaşçının ve emrindekilerin 2003 yılı sonuna kadar ülkeye dönmelerini sağladı.

Burundi: Birleşmiş Milletler Burundi Bürosu, ilk kez demokratik seçimle başa gelen Hutu kökenli başkanın ve altı bakanın ölümüyle sonuçlanan çatışmalar sonucu 1993 yılında meydana gelen darbe nedeniyle ülkede patlak veren krizi çözmeye yardım etmek için uluslararası çalışmalara katıldı. Bu darbe sonrasındaki 3 yıl içinde yaşanan çatışmalarda en az 150.000 insan hayatını yitirdi.

Hutu çoğunluğu ve Tutsi azınlığı arasında yapılan 1994 barış anlaşmasına göre göreve başlayan hükümet, Tutsi öncülüğündeki askeri darbe ile 1996 yılında alaşağı edildi. Güvenlik Konseyi, darbeyi kınadı ve askeri liderleri anayasal düzeni korumaları konusunda uyardı. Komşu ülkeler ambargo uygulamaya başladı. Büyük Tutsi ordusu ve Hutu asileri arasındaki çatışmanın şiddetlenmesiyle yaklaşık 500,000 insan zorla "toplama kamplarına" gönderildi ve 300,000 kişi de Tanzanya'ya kaçtı.

Eski Tanzanya Başkanı Julius Nyerere daha sonra 1998 yılında Hutular ve Tutsiler arasında siyasi işbirliğine dayanan yeni geçiş dönemi anayasasının kabul edilmesini, ulusal geçiş meclisinin resmen açılmasını ve çatışmadaki tarafların arasında ateşkes anlaşması imzalanmasını sağlayan arabuluculuk çalışmaları yapmaya başladı. 1999 yılında komşu devletler yaptırımları askıya aldı. 2000 yılında Nyerere'nin ölümünün ardından eski Güney Afrika Başkanı Nelson Mandela, barış sürecinin kolaylaştırıcısı görevini üstlendi. Çabalar sonucunda Ağustos ayında Tanzanya'nın Aruşa şehrinde, Barış ve Uzlaşma Anlaşması imzalandı.

Anlaşmayı memnuniyetle karşılayan Güvenlik Konseyi, barış süreci dışında kalan tarafları anlaşmaya tam olarak katılmaları konusunda uyardı. 2001 yılı Kasım ayında geçici meclisi ve senatoyu takiben geçici hükümet kuruldu. Güney Afrika, Gabon ve Tanzanya'nın yardımı ve Birleşmiş Milletler ile Afrika Birliği'nin desteğini alan hükümet tam ateşkes yapılması yönündeki çabalarını yoğunlaştırdı. 2003 yılı başlarına gelindiğinde üç büyük bölücü grupla ateşkes anlaşması imzalanmıştı.

2003 yılı Nisan ayında Afrika Birliği, 120'si askeri gözlemci toplam 3,500 kişilik bir askeri gücü Afrika Burundi Görevi çerçevesinde

görevlendirdi. 30 Nisan'da, birinci aşama sonunda, Hutu Başkanı ve Tutsi Başkan Yardımcısı, yürütme yetkisinin Tutsi azınlıktan Hutu çoğunluğa devredilmesi üzerinde anlaştı.

Fakat Haziran ayı sonunda, Burundi'nin başkenti Bujumbura'ya düzenlenen saldırıların ardından dört meclis üyesi Demokrasinin Korunması için Demokratik Güçleri Koruma Ulusal Konseyi'nin (CNDD/FDD) asi kesimi tarafından kaçırıldı. Hükümet güçleri ve Palipehutu Özgürlük Güçleri (Palipehutu-FNL) arasında da çatışmalar yaşandı. Burundi'nin 17 ilinin 16'sında çatışmalar, yağmalar ve silahlı yağmalama devam etti. BM, sayısız insanın öldürüldüğü ve binlercesinin evlerinden edildiği Bujumbura'dan ikincil derecedeki personelini geri çekti.

Güney Afrika Başkanı Thabo Mbeki'nin ve bölgedeki liderlerin sürekli çabaları sonucunda geçiş hükümeti ve CNDD/FDD arasında siyasi, savunma ve güvenlik güçlerinin paylaşılması konularına (Pretorya Protokolü) dikkat çeken ve 16 Kasım 2003 Küresel Ateşkes Anlaşması'na öncülük eden protokol imzalandı. Sonuç olarak, CNDD/FDD geçiş kurumlarına katıldı.

Uzun süren bekleyişten sonra 250.000-300.000 insanın hayatını kaybettiği iç savaşın sona ermesiyle birlikte demokratik Burundi'nin tekrar doğması yönünde gerçekten umut vardı. AMIB'in varlığı, güven ortamının oluşturulmasında ve silahsızlanma sürecinin başarıyla sonuçlanmasında büyük rol oynadı. Fakat mali destek sağlayan devletlerin gönüllülük esasına dayalı olarak oluşturduğu fon ve verdiği lojistik desteğin ciddi ölçüde azalması görev gücünün yükümlülüğünü yerine tam olarak getirememesine neden oldu. Bu durum 31 Ekim 2004 tarihinden önce yapılması planlanan ulusal meclis seçimleri için kaygı verici bir durumdu. Afrika Birliği, AMIB'in Birleşmiş Milletler'e devredilmesini talep etti.

Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletler Anlaşması hükümleri uyarınca 21 Mayıs 2004 tarihinde aldığı karar ile 1 Haziran 2004 tarihinde,

başlangıçta AMIB güçlerinden oluşan Birleşmiş Milletler Burundi Görevi'ni (ONUB) kurdu. Güvenlik Konseyi, ONUB'u ateşkes anlaşmalarına saygı gösterilmesini temin etmek, silahsızlanma sürecini ve çalışmaların hızlandırılmasını devam ettirmek ve ulusal sınırlardan yasadışı silah akışını engellemek için gerekli tüm yollara başvurması konusunda yetkilendirdi. ONUB ayrıca, insani yardımın sağlanması için gerekli olan güvenlik şartlarını sağlamak, mültecilerin ve yurtlarından edilen insanların gönüllü olarak ülkelerine dönüşünü kolaylaştırmak ve özgür, şeffaf ve barışçıl bir seçim yapılması için gerekli olan güven ortamını oluşturarak seçim sürecinin barışçıl bir şekilde tamamlanmasına destek vermekle yükümlüydü.

1 Haziran'da 2004 tarihinde, 2000'in üzerindeki AMIB askeri Birleşmiş Milletler gücü üniformasını giydi.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti: 1994 Ruanda soykırımının ve Ruanda'da yeni bir hükümetin kurulmasının ardından soykırımda yer alan unsurların da dâhil olduğu yaklaşık 1.2 milyon Ruandalı Hutu, Tutsiler ve diğer etnik grupların yaşadığı bir bölge olan Zaire'nin doğusundaki Kivu eyaletlerine kaçtı. 1996 yılında Laurent Désiré Kabila önderliğindeki asi güçler Başkan Mobutu Sese Seko ordusuna karşı söz konusu bölgede bir ayaklanma başlattı. Ruanda ve Uganda'nın desteklediği Kabila güçleri, 1997 yılında başkent Kinşasa'yı ele geçirdi ve ülkenin adını Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) olarak değiştirdi. İç savaş, 450.000'den fazla kişinin mülteci konumuna düşmesine ve insanların evlerinden edilmesine sebep oldu.

1998 yılında, Kabila hükümetine karşı Kivus'ta ayaklanma başladı ve birkaç hafta içinde isyan ülkenin büyük bir bölümüne yayıldı. Angola, Çad, Namibya ve Zimbabwe; Başkan Kaliba'ya askeri destek vermeye söz verdi ama asiler doğu bölgelerindeki hâkimiyetlerini korudu. Ruanda ve Uganda asi hareketi olan Demokrasi için Kongo Rallisi'ni (RCD) destekledi. Güvenlik Konseyi, ateşkes ve yabancı güçlerin geri çekilmesi çağrısında bulundu ve devletleri ülkenin iç işlerine karışmamaları konusunda uyardı. 1999 yılı Mayıs ayında RCD iki gruba ayrıldı.

BM Genel Sekreteri, OAU ve Güney Afrika Kalkınma Topluluğu'nun (SADC) diplomatik çabaları sonucunda 1999 yılı Temmuz ayında Lusaka Ateşkes Anlaşması imzalandı. DKC, Angola, Namibya, Ruanda, Uganda ve Zimbabwe'nin imzaladığı anlaşma husumetlerin son bulmasına ve Kongolu hasım gruplar arasında diyalogun sağlanmasına vesile oldu. RCD ve Kongo Özgürlük Hareketi anlaşmayı Ağustos ayında imzaladı. Anlaşma hükümlerinin yerine getirilmesine destek olmak amacıyla Güvenlik Konseyi, 90 Birleşmiş Milletler askeri irtibat subayını ülkedeki stratejik bölgelere ve anlaşmayı imzalayan devletlerin başkentlerine atadı. Kasım ayında, taraflar arasında irtibat sağlamak, anlaşma hükümlerinin hayata geçirilmesine yardım etmek ve güvenlik şartlarını izlemek için Birleşmiş Milletler Demokratik Kongo Cumhuriyeti Görevi'ni (MONUC) kurdu.

Başkan Kabila 16 Ocak 2001 tarihinde Kinşasa'daki sarayında öldürüldü ve ardından yerine oğlu Joseph Kabila geçti.

Güvenlik Konseyi tarafından 2001 yılı Nisan ayında kurulan uzman paneli, DKC'de meydana gelen çatışmaların asıl nedeninin yabancı orduların ülkenin zengin maden kaynaklarına girmesi olduğunu rapor etti. Söz konusu rapora göre özellikle yabancı ülke orduları silah alabilmek için Kongo'daki beş ana madeni - elmas, bakır, kobalt, altın ve kotlan (cep telefonları ve dizüstü bilgisayarlardaki elektronik çiplerde kullanılan bir tür maden) – ele geçirmeye çalışıyor, yabancı şirketler bu madenlere ulaşabilmek için söz konusu ordulara silah sağlıyor ya da bu orduların silah almalarına yardımcı oluyordu. DRC'nin ayrıca kıymetli taş, kereste ve uranyum rezervleri bulunuyor.

Mayıs ayında Başkan Joseph Kabila, DRC'deki siyasi partiler üzerindeki yasakları kaldırdığını açıkladı. Fakat Ruanda ve Burundi'den silahlı grupların ve askerlerin, Mayi-Mayi olarak bilinen Kongolu yerel militanların ve RCD'nin katılımıyla doğudaki çatışmalar şiddetlenmeye devam etti. Ekim ayında Güvenlik Konseyi, BM askerlerini ve askeri gözlemcileri bu bölgeye atadı ve Kongolu etnik gruplar arasında uzun süredir beklenen diyalog süreci Addis Abbaba'da başladı.

DKC ve Ruanda hükümetleri arasında 2002 yılı Temmuz ayında, Ruanda askerlerinin ülkeden geri çekilmesi eski FAR ve Interhamwe güçlerinin tasfiye edilmesi konusunda anlaşma imzalandı. Eylül ayında buna benzer bir anlaşma DKC ve Uganda arasında da imzalandı. Fakat Ekim ayında, ülkenin doğusunda, tüm ülkeyi istikrarsız bir ortama sürüklenme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan çatışmalar yeniden başladı.

Kongolu etnik gruplar arasındaki diyalogları desteklemek için diplomatik çabalar devam etti ve 2002 yılı Aralık ayında ihtilaf halindeki taraflar, BM ve Güney Afrika'nın arabuluculuğunda ve iki yıllık geçiş dönemi sonunda şeffaf ve demokratik seçimlere gitme umuduyla bir geçiş dönemi hükümeti kurma konusunda anlaştılar. Güvenlik Konseyi, silahsızlandırma ile milis güçlerin dağıtılması aşamasında güvenliği sağlamak, silah ve cephanenin yok edilmesine yardım etmek için MONUC'un askeri personel sayısını 8.700'e çıkardı ve varlığını doğuya doğru genişletti.

Maalesef, Güney Kivu'da, kısa süre sonra 8.500'den fazla Kongolu mültecinin komşu Burundi'ye gitmesine sebep olan yeni bir çatışma patlak verdi. 2003 yılı Ocak ayı sonunda Dünya Gıda Programı (WFP), Doğu eyaletinin kaynak yönünden zengin olan İturi bölgesinin başkenti olan Bunya'daki çatışmalar yüzünden evlerinden zorla çıkarılan yaklaşık 115.000 aç insana 892 tonluk gıda yardımı yapmak için acil hava harekâtı başlattı. Mart ayında, BM aracılığıyla İturi'de yerel düzeyde ateşkes anlaşması imzalandı. Fakat Uganda ordusunun geri çekilmesine rağmen bölgenin kontrolü için savaşan Hema ve Lendu gruplarının yüzünden Bunya'daki şiddet devam etti.

Nihayet 2003 yılı Mayıs ayında taraflar İturi bölgesinde ateşkes anlaşması imzaladı. Bölgede nispeten devam eden ılıman ortam ile MONUC, etnik gerilimleri yumuşatmak ve bir hafta öncesinde Bunya'nın doğusunda katledilen iki BM askeri gözlemcisinin cesetlerinin bulunmasına rağmen, korkuya kapılmış yerel nüfusa güven vermek için Bunya'daki devriye görevine devam etti. Etnik güçler arasındaki şiddetli mücadele 400'den fazla kişinin hayatına kastetti ve psikolojik işkence

biçimi olarak sistemli tecavüz, cinayet ve "yamyamlık" yapıldı. Güvenlik Konseyi 30 Mayıs'ta aldığı karar ile durumun dengelenmesine yardımcı olmak üzere Çokuluslu Geçici Acil Gücü (IEMF) 1 Eylül'e kadar görev yapması amacıyla Bunya'ya sevk etti. Avrupa Birliği tarafından, ilk defa Avrupa dışında böyle bir görev üstlenildi. Söz konusu güce Fransa komuta etti.

RCD ve Kongo Özgürlük Hareketi'nin (MLC) de dâhil olduğu hükümet ve ülkenin ana karşıt tarafları 29 Haziran'da askeri ve güvenlik düzenlemeleri konusunda bir anlaşma imzaladı. Dört yardımcı başkanın, 17 Temmuz'da Kinşasa'da Başkan Kabila başkanlığındaki DRC'nin yeni güç paylaşımına dayanan geçiş hükümetinde görev yapmaya yemin etmesiyle ulusal birlik ve geçiş dönemi hükümeti kuruldu. Güvenlik Konseyi, MONUC'un görev süresini uzattı ve askeri gücünü artırdı.

BM Antlaşması'nın 7. Bölümü uyarınca, Konsey kurulduğundan bu yana ilk defa İturi ve Güney Kuvi eyaletlerindeki görevlerini yerine getirmesi için kuvvet de dâhil olmak üzere tüm gerekli yollara aynı anda başvurdu. Ayrıca ülkenin doğusundaki tüm yabancı ve Kongolu silahlı gruplara silah ambargosu uyguladı. MONUC'a, şiddet tehdidi altındaki sivilleri ve insani yardım çalışanlarını, BM personelini ve tesislerini korumak, MONUC personelinin özgürce hareket etmesini temin etmek ve insani yardım için gerekli olan güvenlik şartlarını yükseltmek için gereken tüm önlemleri alması konusunda tam yetki verildi.

Sorumluluğun 5 Eylül 2003 tarihinde IEMF'den MONUC'a devredilmesinden sonra, yaklaşık 2.500 BM barışgücü askeri Bunya'ya yerleşti. Sonraki altı ayda, MONUC İturi Tugayı'nın sayısı 4.500'e çıkarıldı ve varlığı Bunya dışındaki yedi noktaya genişletildi. Bu istikrarlı varlığa rağmen, İturi'deki şiddet devam etti. 2004 yılı Şubat ayında MONUC konvoyunun milis güçler tarafından pusuya düşürülmesiyle bir BM askeri gözlemcisi hayatını kaybetti. 28 Ekim'de, DRC'nin doğal kaynaklarına yapılan talanı soruşturan BM paneli, bu yasadışı talanın çatışmayı devam ettiren grupların ana finansman kaynağı olduğunu rapor etti. Güvenlik Konseyi bu uygulamayı kınadı.

Orta Afrika Cumhuriyeti: Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki çatışmalar, askerlerin 1990'ların ortalarında bir dizi ayaklanma girişimiyle başladı. Eski sömürge gücü olan Fransız askerlerinin ve daha sonra Afrika Çokuluslu Gücü'nün (MISAB) müdahalesini takiben 1998 yılında BM, başkent Bangui'nin güvenliğinin artırılmasına yardım etmek amacıyla Birleşmiş Milletler Orta Afrika Cumhuriyeti Görevi (MINURCA) adı altında bir barışgücü oluşturdu. Birleşmiş Milletler ayrıca bir yıl sonra yapılan seçimler için destek verdi. 2000 yılı Şubat ayında MINURCA'nın geri çekilmesini takiben Birleşmiş Milletler Orta Afrika Cumhuriyeti Barışın İnşası Bürosu kuruldu.

Fakat kargaşa devam etti. 2001 yılı Mayıs ayındaki askeri darbe girişimi engellendi. İki yıl sonra, 2003 yılı Mayıs ayında, General François Bozizé askeri darbe yaparak Başkan Ange Félix Patassé'yi görevden indirdi ve iktidarı ele geçirdi. Güvenlik Konseyi, Bangui yetkililerinin mümkün olan en kısa zamanda seçime gitmeleri için takvim belirlemek de dâhil olmak üzere ulusal bir diyalog oluşturmak için plan yapmaları gerektiğini vurgulayarak darbeyi kınadı.

Haziran ayı sonunda BM Genel Sekreteri, ülkedeki yeni yönetimin ulusal diyalog sürecini başlattığını ve bunu anayasa referandumu ve daha sonra da 2005 yılı Ocak ayında anayasal düzene geçişle sonuçlanacak olan 2004 yılı genel seçimlerinin takip edeceğini rapor etti. Hükümet, tüm siyasi kesimleri ve sivil toplumu geçiş sürecine dâhil etmeye karar verdi ve ulusal uzlaşma diyalogu başlamış oldu. 2003 yılı Ekim ayında Genel Sekreter, görüşmelere hâkim olan bu "açık, bağışlayıcı ve anlayışlı" ruhu memnuniyetle karşıladı.

Bu sırada BONUCA'nın görev süresi; hükümetin ulusal diyalog vasıtasıyla anayasal düzeni koruma çabalarına destek vermek ve genel seçimlere ortam hazırlayan geçiş döneminde hukukun üstünlüğünün sağlanması için ulusal kalkınmanın güçlendirilmesine yardım etmek için uzatıldı.

Batı Afrika

Genel Sekreter Batı Afrika Özel Temsilciliği: Birleşmiş Milletler yetkilileri 2001 yılı Mart ayında Batı Afrika'da 11 ülkeyi ziyaret etti. Batı Afrika ülkelerinin karşı karşıya kaldığı ağır ve birbirine bağlı siyasi, ekonomik ve sosyal sorunların, ancak Birleşmiş Milletler ve ortaklarının da yer aldığı bölgesel stratejinin oluşturulması sayesinde çözülebileceği sonucuna varıldı. 2001 yılı Kasım ayında Genel Sekreter bu tür bir birleşme yaklaşımını desteklemek için Batı Afrika Özel Temsilciliğini kurmaya karar verdi. Merkezi Dakar'da bulunan büro 2002 yılı Eylül ayında faaliyet göstermeye başladı.

Temsilcilik, bölgesel teşkilatlarla irtibata geçmek suretiyle ve Birleşmiş Milletler'e bölgenin kalkınmasında büyük öneme sahip olan unsurları rapor ederek Batı Afrika ülkelerinde iyi niyet görevini sürdürmektedir.

Özel temsilci, aynı zamanda Nijerya ve Kamerun Başkanlarının talebi üzerine Genel Sekreter tarafından iki ülke arasındaki sınırlar hakkında Uluslararası Adalet Divanı'nın verdiği kararların tüm yönleriyle uygulanışını izlemek üzere kurulan Kamerun-Nijerya Karma Komisyonu'nun başkanıdır.

Kamerun ve Nijerya arasındaki ilişkiler, Çad Gölü'nden Bakassi Yarımadası'na kadar uzanan 1600 kilometrelik kara sınırı ve Gine Körfezi'nden geçen deniz sınırı ile ilgili ihtilaflardan dolayı bir süredir gergindi. Petrol bakımından zengin olan topraklar, deniz rezervleri üzerindeki haklar ve yerel nüfus ile ilgili konular gerginliğin bir parçasıydı. 1993 yılında Nijerya askerlerinin 1000 kilometre karelik Bakassi Yarımadası'nda konuşlanması üzerine gerilim askeri ihtilafa dönüştü. 1994 yılında Kamerun, sınır anlaşmazlığını Uluslararası Adalet Divanı'na taşıdı.

Mahkeme, kararını 10 Ekim 2002 tarihinde verdi ve Karma Komisyon ilk toplantısını Aralık ayında gerçekleştirdi. İstikrarlı bir ilerleme ortamı sağlayan toplantılar Yaoundé (Kamerun) ve Abuja (Nijerya) arasında

sırayla iki ayda bir yapıldı. 2004 yılı Nisan ayında Ortak Komisyon, kara sınırı üzerindeki hâkimiyetin Kamerun'a devredilmesinin 15 Haziran ve 15 Temmuz tarihleri arasında gerçekleşmesine karar verdi. Bakassi Yarımadası'ndan geri çekilme ve yetkinin Kamerun'a devredilmesi ise 15 Temmuz-15 Eylül arasında gerçekleşti.

Fildişi Sahilleri: 1999 yılı Aralık ayında, General Robert Guei önderliğindeki bir grup subay ve asker 1993 yılı Aralık ayında iktidara gelen Başkan Konan Bedié'nin yönettiği Fildişi Sahilleri'nin anayasal hükümetini devirdi. Yeni başkanlık seçimleri 2000 yılı Ekim ayında yapıldı. Seçimlerde, Fildişi Halk Cephesi lideri Laurent Gbagbo karşısında yenildiğini fark eden Guei, seçim sonuçlarının aksi yönde olmasına rağmen 23 Ekim'de zafer ilan etti. Cumhuriyetçi Demokrat Parti lideri Alassane Ouattara'nın, altı ay önce kabul edilen yeni ve tartışmalı Anayasa maddeleri gereğince seçimlere katılması engellendi.

Binlerce insanın Guie'ya karşı protesto gösterisi yapması üzerine, Gbagbo kendini başkan ilan etti ve Guei ülkeden kaçtı. Başkent sokaklarında Gbagbo ve Ouattara destekçileri ve güvenlik güçleri arasındaki şiddetli çatışmalar birbirini izledi. Yüzlerce insan öldü. Genel Sekreter tarafından kurulan bağımsız soruşturma komisyonu, daha sonra güvenlik güçlerinin protestoları zor kullanarak bastırdığı ve ölüme yol açtığı kararına vardı.

Başkan Gbagbo 2002 yılı Ağustos ayında yeni ve geniş tabanlı bir hükümet kurdu. Eski Başbakan Seydou Diarra başkanlığında 2001 yılı Ekim ayında başlatılan uzlaşma sürecine rağmen gerginlikler devam etti. 19 Eylül 2002 tarihinde bir grup küskün asker darbe girişiminde bulundu ve ülkenin kuzey bölümünü işgal etti. 29 Eylül'de Akra'da toplanan Batı Afrika Devletleri Ekonomik topluluğu Zirvesi (ECOWAS), Fildişi sahillerindeki krize dikkat çekmek için barış gücü ve altı üyeli irtibat grubu kurmaya karar verdi. Asi Fildişi Sahilleri Vatansever Hareketi ve hükümet 17 Ekim'de ateşkes anlaşması imzaladı ve ECOWAS güçleri gözlem yapmak üzere bölgeye sevk edildi.

Darbe girişimi sonucu hükümetin ülkenin güneyini; MPCI'ın kuzey ve kuzey doğusunu; 2002 yılı Kasım ayında ortaya çıkan Büyük Batı Halk Hareketi ve Barış ve Adalet Hareketi adındaki diğer iki asi grubun batı bölgelerini kontrol altına almasıyla, ülke fiilen bölünmüş oldu. Çatışmalar, insanların kitleler halinde ülke içinde yerlerinden olmalarına ve komşu ülkelere kaçmalarına yol açtı.

ECOWAS'ın önderliğinde 2002 yılı sonlarında başlayan görüşmelerin çıkmaza girmesinin ardından, hükümet ve asi güçler 15-23 Aralık 2003 tarihleri arasında Fransa'nın Linas-Markosis şehrinde bir araya geldi. Çatışmaya yol açan konuları işaret eden ve ulusal uzlaşma neticesinde bir hükümetin kurulmasına vesile olan bir barış anlaşması imzalandı. 11 Ocak'ta MPIGO ve MJP, hükümet ile ateşkes anlaşması imzaladı.

Güvenlik Konseyi, 4 Şubat'ta, Fildişi Güçlerini bir an önce Linas-Markosis Anlaşması'nı uygulamaya çağıran 1464 (2003) sayılı kararı aldı. Konsey ayrıca ECOWAS güçlerine ve bu güçleri destekleyen Fransız güçlerine, güvenliklerini ve hareket özgürlüklerini temin etmeleri ve harekât bölgelerindeki sivilleri korumaları için BM Anlaşmasının VII. Bölümü uyarınca yetki verdi. Genel Sekreter, 7 Şubat'ta Albert Tevoedjre'yi Fildişi Sahili özel temsilcisi olarak atadı.

Başkan Gbagbo, Linas-Markosus anlaşmasının dışına çıkmadan 13 Mart'ta Seydou Diarra'nın Başbakanlığında genişletilmiş yetkileri olan ulusal bir uzlaşı hükümeti kurdu. Savunma ve Ulusal Güvenlik Bakanlığına atamalar oldukça hassas bir konuydu ve atanacak kişiler ulusal güvenlik konseyi tarafından belirlendiler. Fildişi sahilleri Ulusal Silahlı Güçleri (FANCI) ve MPCI, MJP ve MPIGO'dan oluşan Genç Güçler tüm ülkeyi kapsayan, Fransız ve ECOWAS güçlerinin bölgede güvenliği sağlamak için batıya sevk edilmesine izin veren ateşkes anlaşmasını imzaladılar.

Güvenlik Konseyi, 13 Mayıs 2003 tarihinde aldığı 1479 sayılı karar ile Linas-Markosus Anlaşması'nın hayata geçirilmesini kolaylaştırma görevini üstlenen 76 askeri irtibat bürosu, bir sivil unsurdan oluşan

Birleşmiş Milletler Fildişi Sahilleri Görevi'ni (MINUCI) kurdu; fakat Kasım ayına gelindiğinde barış sürecinin ciddi zorluklarla karşı karşıya olduğu görüldü.

Geçici hükümeti, göreve gelmesinin hemen ardından Linas- Markosus Anlaşması kapsamında başlattığı savunma ve güvenlik birimlerinin yeniden yapılandırılması çalışmalarında başarısız oldu. Eylül ayında, kuzey eyaletlerinde kontrolü ele geçiren Genç Kuvvetler, Başkan Gbagbo'nun güvenlik ve savunma bakanlarını tanımadıklarını açıkladılar. Genç Güçler ateşkes anlaşmasına imza atan diğer 6 tarafla birlikte, Başkan Gbagbo'yu ulusal uzlaşı hükümetine yeterli yetkiyi vermemekle suçladılar.

Mevcut bunalım öncesinde Fildişi Sahilleri, Batı Afrika'nın önde gelen ekonomisi ve hoşgörü ışığı olarak anılmaktaydı. Fakat 2003 yılı Kasım ayında Güvenlik Konseyi, barış sürecinin askıya alınmasından duyduğu ciddi rahatsızlığı dile getirdi. Konsey ayrıca Ekim ayında muhaliflerin kontrolündeki bölgede BM personeline düzenlenen saldırıları, Fransız bir gazetecinin hükümetin kontrolündeki Abidjan'da öldürülmesini kınadı. Yılsonunda, Birleşmiş Milletler Acil Yardım Koordinatörü, ülkedeki yükselen gerilim ve yeni olası bir çatışmanın siviller üzerinde meydana getireceği etki hakkındaki endişelerini dile getirdi.

Bu duruma cevaben Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'e 4 Nisan'dan itibaren geçerli olmak üzere Birleşmiş Milletler Fildişi Sahilleri Harekâtı'nın (UNOCI) kurulması ve MINUCI ve ECOWAS'ın yetkilerinin UNOCI'ye devredilmesi talimatını verdi. Ayrıca Fransız güçlerine, 6,240 askeri personel kapasitesi bulunan UNOCI'ye destek vermek için gerekli tüm yolları kullanma yetkisi verdi.

UNOCI, Fransız güçleriyle eşgüdüm içinde çalışarak 2003 Mayıs ayında sağlanan ateşkesin uygulanışını ve silahlı grupların hareketlerini gözlemlemek ve izlemek, silahsızlandırma, çatışan grupların dağıtılması, topluma kazandırılması, mültecilerin ülkelerine geri dönmesinin sağlanması ve yerleştirilmesine yardım etmek, BM personelini, kurumları

ve sivilleri korumak, insani yardım çalışmalarına ve barış sürecine destek sağlamak, kamuoyunu bilgilendirmek, hukuk ve yasalara destek vermekle görevlendirildi.

Liberya: Sekiz yıllık iç savaşın ardından 1997 yılında Liberya'da demokratik yolla seçilmiş bir hükümet ve Birleşmiş Milletler Liberya Barışın İnşası Destek Bürosu (UNOL) kuruldu. Fakat siyasi istikrarsızlık ve güvensizlik devam etti ve 1999 yılında hükümet güçleri ve asi Uzlaşma ve Demokrasi için Birleşmiş Liberyalılar (LURD) grubu arasında çatışma başladı. Çatışma 2003 yılı başlarında, batı bölgesinde Liberya'da Demokratik Hareket (MODEL) adlı yeni silahlı bir grubun ortaya çıkmasıyla yayıldı ve şiddetlendi. 2003 yılı Mayıs ayında, asi güçler ülkenin yüzde 60'ını kontrol altına aldı. Binlerce insanın evlerinden olmasıyla insani durum çok vahim bir hal aldı.

Liberya devlet başkanı Charles Taylor 2003 yılı Nisan ayında Liberya Uluslararası İrtibat Grubu'nun iki yardımcı başkanını, hükümetin asi güçlerle şartsız olarak ateşkes masasına oturacağı konusunda bilgilendirdi. 4 Haziran'da tarafların Gana'nın başkenti Akra'da ECOWAS sponsorluğundaki barış görüşmeleri için toplanmasıyla, BM destekli Sierra Leone Özel Mahkemesi, Başkan Taylor'ı Sierra Leone'de on yıl süren iç savaşta savaş suçundan suçlu bulduğunu açıkladı ve tutuklanması için uluslararası emir çıkardı. Başkan Taylor, konferansı işaret ederek, eğer barış sürecini kolaylaştıracaksa konferanstan ayrılabileceğini söyledi.

Ancak iki hafta sonra, görüşmelere katılan Liberya hükümeti temsilcileri, LURD ve MODEL; 30 gün içinde kapsamlı bir barış anlaşmasına varmak için görüşmelerin bir an önce başlamasına vesile olan ve Başkan Taylor'ın olmadığı bir geçiş hükümeti kurma çağrısı yapan ateşkes anlaşmasını imzaladı. Liberya'nın başkenti Monroviya'nın sokakları haberlerin duyulması ardından vatandaşların sevinç gösterilerine sahne oldu. Birkaç gün sonra İsviçre, Özel Mahkeme'nin talebi üzerine Başkan'ın birçok kişisel ve şirket hesaplarını dondurduğunu açıkladı.

Anlaşmalara rağmen Monroviya'daki çatışmalar devam etti ve yüzlerce masum sivil hayatını kaybetti. Genel Sekreter, 28 Haziran Güvenlik Konseyi'ni olası bir toplu felaketin yaşanabileceği konusunda uyardı ve bölgeye çok uluslu güç sevk edilmesini istedi. 7 Temmuz'da, Akra'da devam eden görüşmelerde Başkan Taylor, görevinden istifa etme ve Liberya'yı terk etme niyetini açıkladı. Birkaç gün içinde Genel Sekreter, BM Bosna Hersek Görevi'nin eski başkanı Jacques Paul Klein'ı Liberya özel temsilcisi olarak atadı.

Diplomatik ve siyasi çalışmalar yoğunlaştı. 23 Temmuz'da, Monroviya'yı ateş altında bırakan havan atışlarıyla yüzlerce aç ve korkmuş mülteci, güvende olmak için BM binalarına sığınmaya çalıştı. ECOWAS, 1000 askerlik öncü kuvvetini 1,500'e çıkararak bölgeye sevk etmeye karar verdi. Varışlarıyla birlikte, Başkan Taylor ülkeyi terk edecek, ABD ve diğer ülkelerden BM görevi için takviye birlik gelecekti.

Başkan Taylor 11 Ağustos'ta görevinden istifa etti ve Nijerya'ya sürgüne gönderildi. Yerine geçici hükümetin başkanı olarak, Başkan yardımcısı Moses Blah geçti. Birkaç gün sonra, Genel Sekreter özel temsilcisi Akra görüşmelerinde taraflar arasında, kontrolleri altındaki bütün bölgelere insani yardımın özgürce ve sorunsuz geçişini ve uluslararası yardım çalışanlarının güvenliğini temin eden barış anlaşmasının imzalanmasını garanti altına aldı. Hükümet, LURD ve MODEL ayrıca ECOWAS, Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletler'den Jacques Paul Klein'in tanıklık ettiği kapsamlı bir barış anlaşması imzaladı.

19 Eylülde Güvenlik Konseyi, 1 Ekimde ECOWAS'dan görevi devralacak 15.000 askeri personel ve 1.000'in üzerinde sivilin çalıştığı Birleşmiş Milletler Liberya Görevi'ni (UNMIL) kurdu. Ateşkesin gözlemlenmesi, tüm silahlı tarafların silahlarını bırakmalarına, terhis edilmelerine, yerlerinden edilenlerin yeniden birleşme ve yurda geri dönmesine yardım edilmesi, kilit hükümet kurumları ve hayati öneme sahip alt-yapı alanlarında güvenliğin tesis edilmesi; BM personelinin, tesislerinin ve sivillerin korunması, mülteciler ve yerlerinden edilen insanlara yardım edilmesi gibi hassas konular UNMIL'in görev alanına

giriyordu. UMNIL 2005 yılı Ekim ayında özgür ve adil seçim yapma fikriyle kurumlarını güçlendirmek için geçiş hükümetinin strateji geliştirmesine yardım etmekle görevlendirildi.

3,500 ECOWAS askeri mavi kask takarak BM komutası altına girdi. 15.000 askerin ilk bölümü UNMIL tarafından sevk edildi. İki haftadan kısa bir süre içinde, hükümet ve asi liderler, Monroviya'yı "silahtan arındırılmış bölge" ilan etti. 14 Ekim'de, Liberya ulusal geçiş hükümeti kuruldu ve Başkan Gyude Bryant tarafından yönetilmeye başlandı. 17 Ekim'de eski Başkan Blah, çok sayıdaki silahı "daha fazla silah istemiyoruz" diyerek BM barış gücüne devretti. Genel Sekreter özel temsilcisi 7 Kasım'da, UNMIL altyapı projesinin bir parçası olarak Monroviya için 220.000 dolarlık yol yapım projesini başlattı.

13 Kasım'da UNMIL, Gine ve Fildişi Sahilleri'ndeki sınır bölgelerinde yaşanan ateşkes ihlallerine hava ve kara devriyesini artırarak karşılık verdi. 17 Kasım'da UNMIL, resmen 1 Aralık'ta başlayan silahsızlandırma, milislerin dağıtılması ve yeniden topluma kazandırılması programı (DDR) hakkında yoğun bir bilgilendirme kampanyasına başladı. 8.000'den fazla eski savaşçı, bazı ayarlamalar için sürecin geçici olarak askıya alındığı 14 Aralık'a kadar silahlarını bıraktı. UNHCR'ye göre 40.000 dolayında eski savaşçı terhis edilmek ve 14 yıllık savaştan sonra yeniden sivil hayata entegre edilmek için bekliyordu.

UNMIL, ülkede büyük ölçüde istikrarın sağlandığını ve tahmini olarak 53.000 eski savaşçının yüzde 70'inin çoktan silahlarını bıraktığını belirterek barış sürecinin "tamamen yolunda" gittiğini rapor etti.

Gine-Bissau: Ulusal birlik hükümeti Gine Bissau'daki çatışmaları takiben Şubat 1999'da resmen kuruldu. Mart ayında Birleşmiş Milletler, barışı, demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü korumak ve pekiştirmek için uygun ortam hazırlamaya yardım etmek, seçimlerin özgür ve şeffaf bir şekilde yapılmasını kolaylaştırmak için Birleşmiş Milletler Gine-Bissau Barış Destek Bürosu'nu (UNOGBIS) kurdu. Büro, ulusal uzlaşmanın

sağlanmasına ve demokratik kurumların güçlenmesine yardım etti. Fakat Mayıs ayında barış anlaşması bozuldu; çatışmalar kaldığı yerden devam etti ve asi birlikler Başkan Joao Bernardo Vieira'yı devirdi. Kasım 1999'da ve Ocak 2000'deki meclis ve başkanlık seçimlerini takiben geçiş hükümeti yönetimi yeni Başkan Koumba Yala başkanlığındaki sivil hükümete devretti.

Birleşmiş Milletler Destek Bürosu'nun geçiş döneminde yeni hükümete yardım etmeye devam etmesine rağmen barışın ve ekonomik canlılığın sağlamlaştırılması ülke içindeki siyasi istikrarsızlık nedeniyle zarar gördü; bu da mali katkı sağlayan ülkelerin verdikleri desteği sınırlamalarına neden oldu.

Kötü ekonomik durum toplumsal gerginliğin artmasına neden oldu. 2002 yılı Kasım ayı sonlarında Başkan Yala, yeni bir "muhafız hükümeti" atayarak Ulusal Meclis'i feshetti. 2003 yılı Mayıs ayı olarak planlanan meclis seçimleri art arda ertelendi. Başkan Yala, 14 Eylül 2003 tarihinde kansız bir darbe ile devrildi.

Yeni Başkan 18 Kasım'da hükümetinin memurlara borçlandığı maaşların ödenmesine yardım etmesi için Güvenlik Konseyi'ne başvurdu. Önceki hükümet maaşları ödeyememiş; öğretmenlerin, sağlık çalışanlarının ve diğer hükümet görevlerinin dalga dalga greve gitmesine ve 14 Eylül darbesine neden olmuştu. Konsey 19 Aralık'ta Guinea Bissau'ya acil yardım yapılmasını kabul etti. Hükümete sosyal hizmetlerine kaldığı yerden devam etmesi için UNDP idaresinde acil fon verildi.

Sierra Leone: Birleşmiş Milletler, Sierra Leone ile ilgilenmeye 1995 yılında Genel Sekreter'in buraya iç savaşta arabuluculuk yapmak üzere özel bir temsilci atamasıyla başladı. Birleşmiş Devrim Cephesi (RUF) 1991 yılında hükümeti devirmek için ülkenin doğusunda çatışma başlattı. Nijerya ve Gine birliklerinin desteğiyle Sierra Leone ordusu hükümeti bölgeyi korumaya çalıştı, fakat 1992 yılında ordunun kendisi darbe yaparak hükümeti devirdi. İktidarın değişmesine rağmen RUF saldırılarına devam etti.

OAU ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ile işbirliği içinde çalışan özel temsilci, uzlaşmaya varılması ve yeniden sivil yönetime dönülmesi konusunda anlaşmayı tesis etti. Seçimler 1996 yılında yapıldı ve ordu, yönetimi seçimleri kazanan Ahmad Tejan Kabbah'a verdi. Fakat RUF seçimlere katılmadı ve saldırılara devam etti. Özel temsilci, hükümet ve RUF arasında 1996 Abidjan Barış Anlaşması yapılmasına yardım etti; fakat bu girişim askelerin RUF ile birlikte darbe yaparak cunta hükümeti kurmasıyla son buldu. Başkan Kabbah ve hükümeti, Gine'ye sürgüne gönderildi. Güvenlik Konseyi, petrol ve silah ambargosu uyguladı ve ECOWAS'ı, ECOMOG izleme birliklerini kullanarak ambargonun uygulanmasını temin etmekle yetkilendirdi.

ECOMOG, 1998 yılında cunta taraftarlarının saldırılarına karşılık cunta yönetiminin yıkılmasıyla sonuçlanan askeri bir saldırı başlattı. Başkan Kabbah göreve döndü ve Güvenlik Konseyi ambargoyu kaldırdı. Konsey Haziran ayında güvenlik durumunu ve savaşçıların silahsızlandırılması ile güvenlik güçlerinin yeniden yapılandırılması çabalarını izleyen Birleşmiş Milletler Sierra Leone Gözlemci Görevi'ni başlattı. ECOMOG korumasındaki silahsız UNOMSIL ekibi sivillere karşı işlenen insan hakları suçlarını belgeledi.

Asi ittifakın ülkenin yarısından çoğunu kontrol altına almasıyla çatışma devam etti. İttifak, 1999 yılı Ocak ayında Başkent Freetown'u geri almak için yaptığı saldırıda şehrin büyük bir bölümünü istila etti. Tüm UNOMSIL personeli tahliye edildi; fakat özel temsilci ve baş askeri gözlemci taraflarla irtibat halinde kalarak ve gelişmeleri izleyerek görevlerine devam etti. Aynı ayın sonunda ECOMOG birlikleri Freetown'u geri aldı ve sivil hükümeti yeniden kurdu. Savaş yaklaşık 700.000 insanın ülke içinde evlerinden ayrılmasına ve 450.000 kişinin mülteci olarak komşu ülkelere göç etmesine neden oldu.

Özel temsilci Batı Devletlerine danışarak asilerle görüşme kapılarını açmak için diplomatik çabalara başladı. Hükümet ve asiler arasındaki görüşmelerden sonra savaşa son vermek ve ulusal birlik hükümeti kurmak için Temmuz ayında Lomé Barış Anlaşması imzalandı.

Güvenlik Konseyi ocak ayında UNOMSIL'i, tarafların anlaşmayı yürürlüğe koymasına, silahsızlandırmaya, yaklaşık 45.000 savaşçının terhis edilmesine ve topluma yeniden entegrasyonuna yardım etmek için Birleşmiş Milletler Sierra Leone Görevi'ni (UNAMSIL) kurdu. Şubat 2000'de ECOMOG birliklerinin geri çekilebileceğinin açıklanmasından sonra UNAMSIL'in gücü 11.000 askere çıkarıldı.

Fakat Nisan ayında, eski savaşçıların silahlarını bırakmaya razı olmasından sonra RUF üyeleri BM güçlerine saldırdı. 4 barış gücü askeri öldürüldü ve yeniden başlayan çatışma ortasında yaklaşık 500 BM personeli RUF güçlerince rehin alındı. Sierra Leone hükümeti ile ikili anlaşma çerçevesinde hizmet veren İngiliz Birlikleri Mayıs ayında başkent ve hava alanında güvenliği sağladı. Ayrıca polise RUF lideri Foday Sankoh'un yakalanmasında yardım etti. O ayın sonunda, BM rehinelerinin yarısına yakını serbest bırakıldı. Güvenlik Konseyi, barışı koruması için UNAMSIL'in gücünü 13.000 askere çıkardı. Temmuz ayında UNAMSIL, geri kalan rehineleri kurtarmak için harekât düzenledi. Güvenlik Konseyi, Ağustos ayında savaş suçlarından sorumlu olanları yargılamak için özel bir mahkeme kurma hazırlığına başladı.

Birleşmiş Milletler, 2001 yılından beri Sierra Leone'daki barışı koruma görevinde istikrarlı bir şekilde ilerleme kaydetti. UNAMSIL, Kasım ayında tüm ülkede konuşlanmayı tamamladı ve Ocak 2002'de silahsızlanma süreci tamamlandı. Tüm taraflardan toplam 57.000 savaşçı başkanlık ve meclis seçimlerinin önünü açarak silahlarını bıraktı ve terhis edildi.

UNAMSIL 2002 yılı Mayıs ayındaki seçimlerin ardından ülke içindeki devlet hakimiyetinin artmasını kolaylaştırarak barışın pekişmesine, eski savaşçıların topluma yeniden entegrasyonunun sağlanmasına -2003 yılı Haziran ayına kadar 46.900 eski savaşçı kısa dönem entegrasyon projelerinden yararlandı- ve ülke içinde evlerinden ayrılmaya zorlananların ve geri dönenlerin yeniden iskanına yardım etmeye başladı. Ülke içinde yerlerinden olan insanların ikamet işlemi 2002 yılı Aralık ayında tamamlandı. Sierra Leone mültecilerinin geri dönüşü daha uzun

zaman aldı. Güven ve Uzlaşma Komisyonu ve Sierra Leone Özel Mahkemesi 2002 ortalarında göreve başladı.

Etiyopya-Eritre: Etiyopya'da 1991 yılında askeri hükümetin yıkılmasıyla birlikte Eritre Halk Kurtuluş Cephesi (EPLF), geçici bir hükümet kurulması ve Eritre halkının Etiyopya'daki statüsünü göz önünde bulundurarak kendi geleceğini tayin için bir halk oylaması yapılmasını istedi. 1992 yılında referandum komisyonu başkanı, Birleşmiş Milletler'i oylama sürecini izlemeye davet etti.

Genel Kurul, 1993 halk oylamasının organize edilmesi ve yapılmasını gözlemleyen Birleşmiş Milletler Eritre Referandum Kontrolü Gözlem Görevi'ni (UNOVER) kurdu. Seçmenlerin yüzde 90'ının bağımsızlık lehine oy vermesinden kısa süre sonra Eritre bağımsızlığını ilan etti ve Birleşmiş Milletler'e katıldı.

Etiyopya ve Eritre arasında 1998 yılı Mayıs ayında sınır anlaşmazlığı çıktı. Güvenlik Konseyi, düşmanlığa bir son verilmesini istedi ve sınırın çizilmesinde teknik destek vermeyi teklif etti. Genel Sekreter, ABD ve Ruanda'nın arabuluculuk çabalarına bir şans vermek için çatışmaya son verilmesi çağrısında bulundu. Sonunda OAU arabuluculuğun önderliğini yaptı. 2000 yılı Mayıs ayında Güvenlik Konseyi iki ülkeye ambargo uygulamaya başladı.

OAU nezaretindeki dolaylı görüşmelerden sonra Haziran ayında, Cezayir'de çatışmaları sona erdiren bir anlaşma yapıldı. Güvenlik Konseyi söz konusu anlaşmanın uygulamaya konmasına yardım etmek için, Temmuz ayında her iki başkente irtibat subayları ve sınıra askeri gözlemci göndererek Birleşmiş Milletler Etiyopya-Eritre Görevi'ni (UNMEE) kurdu. Güvenlik Konseyi, Eylül ayında düşmanlığın kesilmesini izlemek ve iki tarafın üzerinde anlaştığı güvenlik taahhütlerini gözlemlemek üzere 4.200 askeri personel gönderilmesine karar verdi.

Barış güçlerinin gelişiyle Etiyopya ve Eritre güçleri yeniden konuşlandı ve geçici güvenlik bölgesi (TSZ) oluşturuldu. UNMEE, bu bölgede devriye gezmek ve izlemekle görevlendirildi. UNMEE ayrıca, Askeri Eşgüdüm Komisyonu'na başkanlık etme, TSZ ve çevredeki mayın temizleme çalışmalarına teknik destek verme ve bunları koordine etme ve BM ile diğer teşkilatların insani yardım ve insan hakları çabalarını koordine etmekle yetkilendirildi.

Taraflar, Cezayir'in yardımıyla farklılıklarını müzakere etmeye devam etti ve 2000 yılı Aralık ayında askeri düşmanlığa kalıcı çözüm getiren ve savaş mahkûmlarının serbest bırakılmasını sağlayan bir barış anlaşması imzalandı. 2002 yılı Nisan ayında, beş üyeli Tarafsız Sınır Komisyonu, sınırın çizilmesi konusunda nihai ve bağlayıcı bir karar verdi. Güvenlik Konseyi, bu kararın uygulanışına yardım etmek için UNMEE'nin görevini yeniden düzenledi.

Askeri durum 2003 yılında genelde istikrarlıydı; fakat Etiyopya'nın Sınır Komisyonu'nun tavsiyelerini reddetmesi yüzünden barış süreci kritik bir döneme girdi. Taraflar genel olarak geçici güvenlik bölgesinin bütünlüğüne saygı gösterdi; ilk basamak sınır çizme sürecini başlattı; fakat bazı saldırılar rapor edildi. Olaylar Eritreli bir milisin ölümüyle sonuçlanan çatışmaya kadar uzandı. Yıl boyunca iki ülke arasında doğrudan diplomatik irtibatın bulunmaması her barış süreci için hayati öneme sahip olan normal ikili ilişkilerin kurulmasını engelledi. Genel Sekreter ve özel temsilcisi iki ülkeyi diplomatik diyalog başlatmaları konusunda uyardı. Eylül ayında Güvenlik Konseyi taraflara sınırın belirlenmesi hususunda ilerleme kaydedilebilmesi için gerekli şartları oluşturma çağrısı yaptı.

Sınır anlaşmazlığı çözümünde bir ilerleme kaydedilmemesinden endişe duyan Genel Sekreter, 30 Ocak 2004 tarihinde her iki tarafa iyi niyetini sundu ve Kanada eski Dışişleri Bakanı Lloyd Axworthy'i Etiyopya-Eritre özel elçisi olarak atadı.

Amerika

Birleşmiş Milletler, en zor ve başarılı barış çabalarını verdiği Orta Amerika bölgesine barış getirmede etkili olmuştur.

Kosta Rika, El Salvador, Honduras ve Nikaragua'daki sorunları çözmek, bu ülkelerde demokratik seçimleri yapabilmek, demokratikleşme ve diyalogu başlatabilmek için yaptığı çağrı üzerine BM 1989 yılında bölgede çalışmalara başlamıştır. Güvenlik Konseyi, milis ve asi güçlere yardımın kesilmesi ile ilgili taahhütlere uyulup uyulmadığını kontrol etmek ve hiçbir ülkenin bölgenin başka bir ülkeye saldırılar için kullanmasına izin vermemesi için Birleşmiş Milletler Orta Amerika Gözlem Grubu'nu (ONUCA) kurdu.

Nikaragua: Söz konusu ülkeler Nikaragua'daki direniş hareketinin dağıtılması hususunda anlaştı ve ayrıca Nikaragua hükümeti, uluslararası ve Birleşmiş Milletler gözetiminde seçimlere gideceğini açıkladı. Birleşmiş Milletler Nikaragua Seçim Gözlem Grubu (ONUVEN), bağımsız bir ülkede BM adına ilk kez seçimlerde gözlemcilik yapmış oldu. ONUVEN'in başarısı "kontraların" gönüllü olarak 1990 yılında ONUCA'nın denetiminde silah bırakmasına ortam sağladı.

El Salvador: El Salvador'da Genel Sekreter ve özel temsilcisinin yürüttüğü müzakereler sayesinde, 12 yıl içinde 75.000 kişinin hayatını mal olan çatışmaların bitmesini sağlayan barış anlaşması 1992 yılında imzalandı. Birleşmiş Milletler El Salvador Gözlem Görevi (ONUSAL), eski savaşçıların terhis edilmesini, tarafların insan hakları konusunda verdikleri taahhütlere uyumunu ve barış anlaşmasını izledi. ONUSAL ayrıca, iç savaşa neden olan unsurlarla başa çıkmak için adli reformlar ve yeni sivil polis gücünün kurulması gibi gerekli olan reformların yapılmasına yardım etti.

Guatemala: Hükümet ve Guatemala Ulusal Devrim Birliği (URNG)'nin isteği üzerine Birleşmiş Milletler, 1991 yılından başlayarak 30 yıl süren ve yaklaşık 200.000 insanın ölümü ve kaybolmasıyla sonuçlanan iç

savaşı bitirme amacıyla yapılan görüşmelere destek vermeye başladı. Taraflar, 1994 yılında Birleşmiş Milletler'e, varılan tüm anlaşmaları denetleme ve insan hakları görevi başlatma imkânı tanıyan barış anlaşmasını imzalama kararı aldı. Genel Kurul, Birleşmiş Milletler Guatemala İnsan Hakları Denetleme Görevi'ni (MINUGUA) kurdu.

Ateşkes 1996 yılında yapıldı ve Orta Amerika'nın son ve en uzun çatışmasına son veren barış anlaşması imzalandı. 36 yıl sonra ilk kez bölgede barış sağlandı. Birleşmiş Milletler teşkilatları, bölgedeki çatışmanın sosyal ve ekonomik köklerine dikkat çekerken MINUGUA da anlaşmalara uyumu denetlemek için ülkede kaldı.

Haiti: "Ömür Boyu Başkan" Jean-Claude Duvalier ve bir dizi kısa ömürlü hükümetin ayrılışını takiben 1990 yılında Haiti geçici hükümeti, Birleşmiş Milletler'den o yıl seçimlerinde gözlemcilik yapmasını istedi. Birleşmiş Milletler Haiti Seçimlerinin Denetlenmesi için Gözlem Grubu (ONUVEH), Jean-Bertrand Aristide'in başkan olarak seçildiği seçimlerin hazırlığını ve yapılışını gözlemledi. Fakat 1991 yılındaki askeri darbe demokratik düzene son verdi ve Başkan sürgüne gönderildi.

Genel Kurul'un isteği üzerine Genel Sekreter, aynı zamanda OAS (Amerika Devletleri Teşkilatı) tarafından özel bir elçiyi Haiti'ye atadı. Gittikçe kötüleşen duruma karşılık olarak ortak bir Birleşmiş Milletler/OAS görevi olan Uluslararası Haiti Sivil Görevi (MICIVIH) insan haklarının durumunu izlemek ve ihlalleri soruşturmak üzere 1993 yılında ülkeye sevk edildi.

Güvenlik Konseyi, anayasal düzenin yeniden tesis edilmesini teşvik etmek için 1993 yılında petrol ve silah; 1994 yılında da ticaret ambargosu uyguladı. Daha sonra da, demokratik düzene geçişi kolaylaştırmak için çok uluslu güç kurulmasına karar verdi. Bu gücün müdahale etmesinden kısa bir süre önce ABD ve askeri yöneticiler, daha fazla şiddeti önleyen bir barış anlaşması imzaladı ve ABD öncülüğündeki çok uluslu güç ülkede barış içinde konuşlandı. Başkan Aristide döndü ve ambargo kaldırıldı. BM barış gücü 1995 yılında, hükümetin güvenlik ve istikrarı

korumasına ve ilk ulusal sivil polis gücünü kurmasına yardım etmek için çok uluslu güçten yetkiyi devraldı.

Geri planda devam eden siyasi krize karşı Genel Kurul, 2000 yılında önceki barış görevlerini ve MICIVIH'in yetkilerini devralan Uluslararası Haiti Sivil Destek Görevi (MICAH) adında yeni bir barış görev gücü oluşturdu. Bu gücün görevi, insan hakları, adalet ve kamusal güvenliği dikkate alarak demokratik kurumların oluşturulmasında hükümete yardım etmekti. Birleşmiş Milletler'in, UNDP ve diğer teşkilatlar aracılığıyla Haiti'deki faaliyetlerinin devam etmesine rağmen bu görevin yetkisi 2001 yılı Şubat ayında bitti.

Haiti'nin 200. yıl dönümünü kutladığı 1 Ocak 2004 tarihinde çıkan ciddi siyasi kriz ülkenin istikrarını tehdit etmeye başladı. Genel Sekreter, 1 Ocak 1804 yılında Haiti Cumhuriyeti'nin Amerika'daki esaretin sonunun gelmesini başlatan bağımsızlık ilanını işaret ederek, Haitililerin gündemdeki sorunu barışçıl bir şekilde çözebileceğini umduğunu ifade etti. Takip eden haftalarda, hükümet taraftarı ve aleyhtarı milis kuvvetleri arasındaki ölümcül çatışmalar ülkede şiddetin giderek artmasına yol açtı.

Başkan Aristede, görevinden istifa ettiği yönünde çıkan söylentiler arasında 29 Şubat'ta ülkeyi terk etti. İstifa mektubu Güvenlik Konseyi'ne ulaştırıldı. Saatler sonra yemin eden Başkan Boniface Alexandre'ın "Haiti'nin anayasal siyasi sürecini desteklemek için uluslararası yardım" çağrısını takiben Konsey, 1529 sayılı kararla bir an önce Çok Uluslu Geçici Gücün (MIF) konuşlanması emrini verdi. ABD önderliğindeki güç vakit kaybetmeden Haiti'de konuşlanmaya başladı.

Güvenlik Konseyi, 30 Nisan'da 1542 sayılı kararla daha önce öngördüğü gibi siyasi anayasal sürecin barış içinde devam etmesine ve güvenli ve istikrarlı bir ortam sağlanmasına yardım etmek için Birleşmiş Miletler Haiti İstikrar Görevi'ni (MINUSTAH) kurdu. MINUSTAH, 1 Haziran'da resmen göreve başladı ve 25 Haziran'da da MIF'ten sorumluluğu devraldı.

Kolombiya: Genel Sekreter, özel danışmanı aracılığıyla 1999 yılı Aralık ayından bu yana Kolombiya'da iyi niyet görevini yürütmektedir. Özel danışman; hükümet, gerilla grupları, sivil toplum ve uluslararası toplumla yürüttüğü düzenli irtibatlar aracılığıyla barış çabalarına destek vermeye devam etti.

Özel danışman 10 yardımcı ülke ve Katolik Kilisesiyle birlikte, 2002 yılı Ocak ayında hükümet ve Kolombiya Silahlı Devrim Birlikleri (FARC) arasındaki barış görüşmelerinin aksamasını engelledi. Buna benzer çabalar Şubat ayında görüşmelerin kesilmesini engelleyemedi. Bütün bu zorluklara rağmen Birleşmiş Milletler, Kolombiya'daki çatışmanın barışçıl bir şekilde çözülmesini sağlamak için destek vermeye devam etmektedir.

Asya ve Pasifik

Orta Doğu

Birleşmiş Milletler, Orta Doğu sorunuyla daha ilk baş gösterdiği günlerden bu yana ilgilenmektedir. BM, barışçıl bir çözüm için ilkeler belirlemiş; çok sayıda barışgücü harekâtı düzenlemiş ve varlığını sürdüren siyasi sorunlara adil, kalıcı ve kapsamlı bir çözüm getirmek için verilen çabaları desteklemiştir.

Sorunun kökleri Filistin'in statü sorununa uzanmaktadır. Filistin, Milletler Cemiyetinden kalma bir karar doğrultusunda 1947 yılında İngiltere yönetiminde bulunuyordu. Nüfusunun üçte ikisi Araplardan, üçte biri Yahudilerden oluşan 2 milyonluk bir bölgeydi. 1947 yılında Genel Kurul, Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'nin bölgenin bölünmesi yolunda hazırladığı planı onayladı. Kudüs'ün uluslararası bir statüye oturtulduğu Arap ve Yahudi devleti kurulmasını sağladı. Plan, Filistinli Araplar, Arap Devletleri ve diğer devletler tarafından reddedildi.

İngiltere'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde bölge yönetimini bırakmasını takiben İsrail Devleti ilan edildi. Bir sonraki gün Arap devletlerinin

desteklediği Filistinli Araplar yeni devlete karşı hoşnutsuzluklarını sergilemeye başladı. Bunun sonucu ortaya çıkan çatışmalar, Güvenlik Konseyi'nin talep ettiği ve Genel Kurul tarafından atanan bir arabulucunun denetlediği ve Birleşmiş Milletlerin ilk gözlem görevi olan BM Mütareke Gözlem Örgütü'nden (UNTSO) bir grup askeri gözlemcinin desteklediği bir ateşkesle noktalandı.

Çatışmalar sonucunda 750.000 Filistinli Arap evlerini, yurtlarını kaybetti ve mülteci durumuna düştü. Genel Kurul, bu insanlara yardım etmek için 1949 yılında, hala bölgenin en büyük destekçisi ve istikrar gücü olan Birleşmiş Milletler Filistin Mültecilerine Yardım Kuruluşu'nu (UNRWA) oluşturdu.

Çatışmalara çözüm bulunamadı. 1956, 1967 ve 1973 yıllarında tekrar eden Arap-İsrail savaşlarına son vermesi için Birleşmiş Milletler'e arabuluculuk yapma ve barış görevi üstlenme çağrısında bulunuldu. 1956 yılındaki çatışma sonrasında barış ve istikrara katkı sağlayan ilk tam kapasiteli barışgücü Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü 1 (UNEF I) adı altında görev aldı.

İsrail'in Doğu Kudüs ve Suriye'nin Golan Tepeleri'nin bir bölümünü, Sina Yarımadası'nı, Gazze Şeridi'ni, Ürdün Nehri kıyısındaki Batı Şeria'yı işgal ettiği 1967 savaşı, İsrail ile Mısır, Ürdün, Suriye üçlüsü arasında oldu. Güvenlik Konseyi, ateşkes çağrısı yaptı ve akabinde Mısır-İsrail kesimindeki ateşkesi denetlemek üzere gözlemci gönderdi.

Konsey, 242 (1967) sayılı kararla adil ve kalıcı barışın ilkelerini: "İsrail silahlı güçlerinin son çatışmada işgal ettikleri bölgelerden geri çekilmesi" ve "Taraflar arasında bütün iddiaların ve çatışmacı tutumun sonra erdirilmesi, bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığıyla, güven ve barış içinde yaşama hakkının kabulü, bölgedeki her devletin tehdit ve kuvvet kullanımından korunarak, karşı tarafça tanınmış sınırlarına saygı duyulması ve bu durumun taraflarca onaylanması" olarak tanımladı. Kararda ayrıca "mülteci sorununa adil bir çözüm" gerektiği beyan edildi.

1973 yılında İsrail, Mısır ve Suriye arasındaki savaştan sonra Güvenlik Konseyi, 242 sayılı kararın ilkelerini onaylayan ve "adil ve sürekli barış" sağlanmasını amaçlayan müzakere çağrısı yapan 338 (1973) sayılı kararı kabul etti. Bu kararlar, Orta Doğu barışı için temel oluşturdu.

Güvenlik Konseyi, 1973 ateşkesini izlemek üzere iki barış gücü kurdu. Bunlardan birincisi İsrail ve Suriye arasında imzalanan anlaşmayı denetlemek üzere oluşturulan Birleşmiş Milletler Gözlem Gücü (UNDOF) hala Suriye Golan Tepeleri'nde görev yapmaktadır. Diğer güç ise Sina'da görev yapmış olan UNEF II'dir.

Sonraki yıllarda Genel Kurul, Birleşmiş Milletler nezaretinde Orta Doğu Barış Konferansı düzenlenmesi çağrısında bulundu. Kurul, 1974 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nü çalışmalarına gözlemci olarak katılması için davet etti. Genel Kurul 1975 yılında, Filistinlilerin haklarının savunulması ve Filistin sorununa barışçıl bir çözüm bulunması amacıyla Filistin Halkının Devredilemez Hakları Komitesi'ni kurdu. Komite, Filistin sorununa barışçı bir çözüm bulunması ve Filistin halkının haklarının korunması için çalışmalarını sürdürmeye devam etmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuk yaptığı Mısır-İsrail ikili görüşmeleri 1978 yılında imzalanan Camp David ve 1979 yılında imzalanan Mısır-İsrail barış anlaşmalarının yolunu açtı. İsrail, Mısır'a geri verilen Sina'dan çekildi. İsrail ve Ürdün 1994 yılında barış anlaşması imzaladı.

BM günümüzde de Orta Doğu dörtlüsü (ABD, Avrupa Birliği, Rusya ve BM'den oluşmaktadır) içinde soruna çözüm üretmek için aktif olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Lübnan: İsrail ile Filistinliler arasında çatışmaların yaşandığı dönemde, güney Lübnan da, Filistinli gruplar ile İsrail'i destekleyen yerel unsurlar arasındaki çarpışmalara sahne oluyordu. İsrail güçlerinin 1978 yılında, İsrail'deki Filistinli komando baskınını takiben güney Lübnan'ı işgal etmesinden sonra Güvenlik Konseyi, İsrail'e geri çekilme çağrısında

bulunan ve Birleşmiş Milletler Geçici Lübnan Gücü'nü (UNFIL) kuran 425 ve 426 sayılı kararları kabul etti. Güç, İsrail'in geri çekilmesini teyit etmek, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve Lübnan'ın bölgedeki otoritesini yeniden kurmasına destek vermek üzere oluşturuldu.

Güney Lübnan ve İsrail-Lübnan sınırı boyunca 1982 yılında yaşanan yoğun silahlı çatışmalardan sonra, İsrail güçleri Lübnan'a girerek Beyrut'a kadar ilerledi ve Beyrut'u kuşattı. İsrail, 1985 yılında ülkenin büyük bir bölümünden geri çekildi; fakat güney Lübnan'da İsrail güçleri ve yerel takviye Lübnan güçleri kaldı ve UNIFIL'in görev alanına giren dar bir arazinin kontrolünü elinde tuttu. Çatışmalar ise devam etti.

Genel Sekreter, İsrail'i güvenli bölgeyi terk etmesi için ikna etmeye çalışırken Güvenlik Konseyi, Lübnan'ın bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığı yönünde verdiği taahhütü tuttu. İsrail, bölgedeki varlığının güvenlik endişelerinden kaynaklandığını ve geçici bir süre için oluşturulduğunda ısrar etti. UNIFIL çatışmaları kontrol altına almaya ve halkı korumaya çalıştı.

İsrail, 2000 yılı Mayıs ayında, 1978 Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olarak ve Birleşmiş Milletler'le işbirliği içinde geri çekildi. İsrail bölgeyi terk edince Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'in Lübnan'ın yeniden otoritesini sağlamasına yardım edecek planını onayladı. Konsey, tarafları, durumu dengeleme çabalarında Birleşmiş Milletler'le işbirliği yapmaya çağırdı.

UNIFIL'in görev süresini 2003 yılındaki iki kararla uzatan Konsey, Lübnan'dan da aldığı önlemler nedeniyle övgüyle bahsetti.

UNIFIL'de Türk askerleri de görev yapmaktadır.

Orta Doğu Barış Süreci: 1987 yılında Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ndeki bölgelerde Filistin'in bağımsızlığı ve Filistin devletinin kurulması çağrısıyla Filistinliler intifada hareketini başlattılar. Filistin Ulusal Konseyi, 1988 yılında Filistin Devleti'ni ilan etti. Genel Kurul, bu kararı

onayladı ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne Filistin adı altında gözlemci statüsü verildi.

Madrid'deki görüşmeler ve akabinde Norveç'in arabuluculuğunda yürütülen müzakereler sonucunda İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü 10 Eylül 1993 tarihinde birbirlerini karşılıklı olarak tanımayı kabul etti. 3 gün sonra, İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü, Washington'da Geçici Özerk İdare Düzenlemeleri İlkeleri Beyannamesi'ni imzaladı. Anlaşma, geçici Özerk Filistin Devleti'nin kurulmasına ve İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarından aşamalı olarak geri çekilmesine kapıyı açtı.

Anlaşmayı memnuniyetle karşılayan Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler teşkilatlarının ve programlarının destek vereceğini taahhüt etti. BM, Gazze ve Eriha'nın sosyal ve ekonomik kalkınması için görev gücü oluşturdu ve BM yardımlarını koordine etmesi için özel bir koordinatör atadı. Özel koordinatörün görev süresi iyi niyet desteğini Orta Doğu barış sürecine dâhil etmek için 1999 yılına kadar uzatıldı.

Gazze Şeridi ve Eriha'daki gücün İsrail'den Filistin Hükümetine geçişi 1994 yılında başladı. İsrail ve Filistin Kurtuluş Örgütü, 1995 yılında İsrail birliklerinin geri çekilmesini ve sivil otoritenin seçilmiş Filistin Konseyi'ne verilmesini sağlayan ve Filistin'in Batı Şeria'da özerk yönetim kurmasını öngören bir anlaşma imzaladı. Konsey ve Filistin Hükümet seçimleri 1996 yılında yapıldı. Filistin Kurtuluş Örgütü İcra Komitesi başkanı Yasser Arafat, hükümet başkanı seçildi.

İsrail birliklerinin Batı Şeria'dan çekilmesini hızlandıran, tutuklular için anlaşma yapılmasına, Batı Şeria ve Gazze arasında güvenli bir geçit açılmasına ve daimi statü konularında yeniden müzakerelerin başlatılmasına yol açan 1999 geçici anlaşması ile Barış Süreci, yeniden canlandı. Önemli sorunları masaya yatırmak için 2000 yılı Temmuz ayında Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuğuyla üst düzey barış görüşmeleri yapıldı; fakat görüşmeler sonuçsuz kaldı. Kudüs'ün statüsü, Filistinli mülteciler sorunu, güvenlik, sınırlar ve Yahudi yerleşim yerleri konularında ilerleme sağlanamadı.

İşgal altındaki Filistin bölgesinde 2000 yılı Eylül ayı sonunda yeni bir protesto ve şiddet dalgası başladı. Şiddet olayları, önemli ölçüde can kaybı ve yıkım, Filistinlilerin yaşadığı merkezlerin yeniden işgali, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde insani krizin artması söz konusu döneme damgasını vurdu. Güvenlik Konseyi, bölgede iki devletin, İsrail ve Filistin'in güvenli ve tanınmış sınırlar içinde yan yana yaşayabileceğini beyan ettiği 1397 (2002) sayılı kararı ile tekrar şiddetin sona erdirilmesi çağrısında bulundu.

Durumu yatıştırmak ve tarafları yeniden müzakere masasına oturtmak için verilen uluslararası çabalar "Ortadoğu Dörtlüsü" diye adlandırılan ve Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Rusya Federasyonu'ndan oluşan mekanizması aracılığıyla yürütülmeye başlandı. Orta Doğu Dörtlüsü 30 Haziran 2003 tarihinde, taraflara iki daimi devletli çözümü öngören bir "Yol Haritası" sundu. Farklı evrelerden ve hedeflerden oluşan performansa dayalı plan, iki tarafın siyasi, güvenlik, ekonomik, insani ve kurumsal alanlarda, Orta Doğu Dörtlüsü'nün nezaretinde, 2005 yılına kadar ihtilafın çözümünü sağlayacak paralel ve karşılıklı adımlar atmasını öngörüyordu. Güvenlik Konseyi, Yol Haritasını 1515 (2003) sayılı kararıyla onayladı.

Her iki tarafın Yol Haritasını kabul etmesine rağmen, 2003 yılının son yarısında şiddetin hızla tırmanması yoğun bir misilleme ve intikam döngüsüne yol açtı. Eylül ayında, BM Orta Doğu Barış Süreci Özel Koordinatörü ve Genel Sekreter'in Filistin Kurtuluş Örgütü ve Filistin Hükümeti özel temsilcisi her iki tarafın da birbirlerinin endişelerine (İsrail için, güvenlik ve terörist saldırıların son bulması; Filistin için, 1967 savaşı öncesindeki sınırlar içinde yaşayabilir ve özgür bir devlet kurulması) etkin bir şekilde eğilmediklerini söyledi, fakat İsrail, Batı Şeria'da "ayırma duvarı" inşa edilmesi konusunda bastırırken Filistin intihar bombacıları da eylemlerine devam etti.

(Genel Kurul'un duvarın yasallığı hakkında hukuki kanaatini talep etmesi üzerine Uluslararası Adalet Divan'ı 2004 yılı Şubat ayında üç gün süren açık oturumlar sonrası kararını 9 Temmuz'da açıkladı. 14'e 1 oyla,

duvarın yapımının uluslararası hukuka aykırı olduğuna, İsrail'in yapımı durdurmasına, yaptığı kadarını derhal sökmesine ve yapım sırasında neden olduğu tüm hasarı gidermesine karar verdi. Divan'ın hukuki kanaatleri bağlayıcı değildir.)

Önde gelen İsrail ve Filistin grupları, 2003 yılı sonlarına doğru bağımsız bir çabayla, İsrail-Filistin sorununun çözümüne detaylı bir ışık tutan "Cenevre Anlaşması"nı hazırladı. Genel Sekreter, sorunu çözme girişimlerini memnuniyetle karşıladı. Bu tür özel girişimlerin resmi diplomatik müzakerelerin yerini almamasına rağmen, Yol Haritası'yla uyumluluk gösteren bu anlaşmanın olumlu bir tartışma ortamı sağladığını söyledi.

Yol Haritası, Güvenlik Konseyi'nin 242 (1967), 338 (1973) ve 1397 (2002) sayılı kararlarına, 1991 Madrid Barış Konferansı'na, barış için toprak ilkesine, taraflar tarafından varılan bütün anlaşmalara ve 2002 yılı Mart ayında Arap Birliği Beyrut Zirvesi'nde onaylanan barış girişimine dayanan Orta Doğu Sorunu için Suriye-İsrail ve Lübnan-İsrail geçitlerini de içeren kapsamlı bir çözüm öngörmekte idi.

Birleşmiş Milletler 2007 Kasım ayında Annapolis konferansı ile başlayan sürece tam destek vermiş, ancak siyasi süreç 27 Aralık 2008 tarihinde roket saldırılarına karşı İsrail tarafından başlatılan Gazze harekâtı nedeniyle sekteye uğramıştır.

BM, başta Orta Doğu Dörtlüsü bağlamında olmak üzere, İsrail-Filistin sorununa çözüm bulmak için aktif olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Afganistan: Birleşmiş Milletler'in, Afganistan sayfasının açılması Afganistan iç savaşında Taliban'ın ülkenin büyük bir bölümünü ele geçirdiği ve başkent Kabil'i aldığı 1995 yılı Eylül ayına uzanır. Başkan Burhannudin Rabbani kuzeydeki bölgeyi elinde tutan "Kuzey İttifakı"na katılarak ülkeden kaçar. Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul, Afganistan'ın eski başkanı Nacibullah ve kardeşinin dört yıl önce sığındığı Kabil'deki

BM binasından kaçırılmasını ve barbarca idam edilmelerini 1996 Ekim ayında kınar.

Güvenlik Konseyi, tekrar tekrar Afgan ihtilafının terör ve uyuşturucu kaçakçılığı için verimli bir zemin hazırlamasından duyduğu endişeyi dile getirir. Çatışma devam edince, Genel Sekreter 1997 yılında Cezayir eski Dışişleri Bakanı Lakhdar Brahimi'yi Afganistan özel elçisi olarak atar. Ekim ayında Brahimi, Siyasi ilişkiler Genel Sekreter Yardımcısı ile birlikte Afganistan'a sınırı olan ülkeler (Çin, İran, Pakistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) ve Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın oluşturduğu "Altı artı İki" grubunun katıldığı bir dizi gayri resmi toplantı düzenler.

Kenya'nın başkenti Nairobi ve Tanzanya'nın başkenti Darüsselam'daki Amerika Birleşik Devletleri büyükelçiliklerine 7 Ağustos 1998 tarihinde düzenlenen bombalı terörist saldırılar yüzlerce insanın hayatına mal olur. Konsey, aldığı 1193 sayılı kararla Afganistan'da devam eden terörist varlığından duyduğu endişeyi tekrarlar. Konsey, 8 Aralık'ta aldığı 1214 sayılı kararla, Taliban'dan uluslararası teröristleri ve örgütlerini barındırmamasını, bu kişi ve örgütlere eğitim vermemesini ve tüm Afgan grupların suçlu teröristleri adalete teslim etmek için işbirliği yapmasını ister. Taliban'ın söz konusu çağrılara karşılık vermemesi sonucu Afganistan'a yaptırım uygulamaya başlanır.

Konsey 22 Ekim'de, aralarında 14 yaşın altında çocukların da bulunduğu Afgan olmayan binlerce insanın çatışmalarda Taliban safhalarında yer almasıyla ilgili raporlardan derin üzüntü duyduğunu açıklar. Konsey, sivil nüfusun zorla yerinden edilmesi, toplu infazlar, kötü muameleler ve sivillerin keyfi olarak alıkoyulması, kadın ve kızlara karşı uygulanan şiddet ve gelişigüzel bombalama eylemlerinden derin endişe duyduğunu bildirir. Taliban'ın Mezar-ı Şerif'te İran Başkonsolosu'nu kaçırmasına ve İranlı diplomatları ve bir gazeteciyi öldürmesine de değinilir. BM, özellikle Taliban'ın kontrolü altındaki bölgelerde önemli ölçüde artan uyuşturucu madde üretilen bitkilerin ekimi, bu maddelerin üretimi ve

kaçakçılığından son derece rahatsız olduğunu açıklar ve bu tür yasa dışı eylemlere son verilmesini ister.

Taliban'ın dini hoşgörüsüzlüğü de büyük ölçüde kınanır. 2001 yılı Mart ayında Taliban, Bambiyan Vadisinde bulunan ve biri dünyanın en büyük Budha heykeli olan kumtaşından oyulmuş yaklaşık 1300 yaşındaki iki Budha heykelini havaya uçurur. İnsani yardım personeli aslı olmayan "ahlaksız davranış" suçlarından tacize ve kötü muameleye maruz kalır. Mayıs ayında, Hintli kadınların Müslüman hem cinsleri gibi peçe ile kapanmalarını isteyen bir ferman yayınlanır ve tüm gayrimüslimlere kimliklerini belirten etiketler takmaları söylenir. Ağustos ayında sekiz uluslararası yardım çalışanı tutuklanır ve sonrasında "Hristiyanlık Propagandası" yaptıkları iddiasıyla mahkemeye çıkarılır.

Aynı dönemde, yani 11 Eylül 2001 tarihinde Bin Ladin'in lideri olduğu El Kaide örgütü üyelerinin Amerika Birleşik Devletleri'nde kaçırdığı dört yolcu uçağından ikisi New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne, biri başkenteki Pentagon'a ve dördüncüsü de yolcuların teröristleri durdurmaya çalışması üzerine Pensilvanya'da boş bir araziye düşer. Terörist saldırıda yaklaşık 3000 kişi yaşamını yitirir. Saldırıları takip eden günlerde, ABD yönetimi Taliban'a, Bin Ladin'i teslim etmesi ve Afganistan'daki terörist faaliyetlerini durdurmasını, aksi takdirde yoğun bir askeri harekât düzenleyeceğini belirten bir ultimatom verir. Taliban, ABD'nin taleplerini reddeder.

Askeri harekât: 7 Ekim'de ABD ve İngiltere, Taliban'ın askeri hedeflerine ve Bin Ladin'in Afganistan'daki eğitim kamplarına roket saldırısı düzenlemeye başladı. 2 hafta süren bombardımandan sonra ABD Kara Kuvvetleri bölgeye sevk edildi. Aralık ayında, Afgan Milis Askerleri, Amerikan'ın bombardıman desteğiyle Usame bin Ladin ve El Kaide güçlerinin Doğu Afganistan'da Pakistan sınırında bulunan Tora Bora'da saklandıklarından şüphelendikleri bölgede şiddetli saldırılar düzenlemeye başladı.

Güvenlik Konseyi 11 Eylül'ü takip eden haftalarda, ülkenin bir terör üssü gibi kullanılmasına izin verdiği ve Usame Bin Ladin'e güvenli bir liman sağladığı için yeniden kınadığı Taliban rejimini yıkma çabalarında Afgan Halkına destek verdiğini açıkladı.

Genel Sekreter, Genel Kurul'un Ekim ayında terörizm hakkında düzenlediği bir haftalık özel oturumu işaret ederek: "Herkesi terörizme karşı savaşı kazanmak için gerekli olan irade ve kaynakları seferber etmeye çağırırken terör kurbanlarını da göz ardı etmemeliyiz." dedi ve uluslararası toplumdan 7,5 milyon kadar Afganlı sivilin insani ihtiyaçlarını karşılamak üzere 584 milyon dolar temin etmesini istedi.

BM, ayrıca geniş tabanlı ve kapsamlı bir hükümet kurulması amacıyla Afganlı taraflar arasında diyalog kurma çalışmalarına devam etti. Üye devletler, BM'nin Afganistan'daki ve komşu devletlerde kurulan mülteci kamplarındaki insani yardım çalışmalarına destek vermeyi taahhüt etti. 27 Kasım'da UNDP'nin, Dünya Bankası'nın ve Asya Kalkınma Bankası'nın desteğinde İslamabad'da Afganistan'ı yeniden inşa etme konferansı başladı. Acil ve uzun vadeli ihtiyaçlara odaklanan sonraki bir konferans da Aralık ayı başlarında Berlin'de düzenlendi.

Geçici Düzenlemeler: Bu sırada Kuzey İttifakı; Mezar-ı Şerif, Herat ve Kabil'e girerek Taliban'ın yenilgisini kesinleştirdi. BM, Kasım ayı sonlarında Bonn'da Afganlı siyasi liderlerin buluştuğu bir toplantı düzenledi. Toplantının son günü olan 5 Aralık'ta, Kuzey İttifakının da içinde bulunduğu dört ayrı grup, hükümetin kurulmasına kadar geçecek süreyi kapsayacak geçici düzenlemeler konusunda anlaştı. İlk adım olarak Geçici Afgan Hükümeti kuruldu.

Güvenlik Konseyi 20 Aralık 2001 tarihinde 1386 sayılı kararla Hükümet'in Kabil ve çevresinde güvenliği sağlamasına yardım etmek üzere Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün (ISAF) kurulmasını onayladı. 22 Aralık'ta, uluslararası kamuoyunca tanınmış olan Başkan Rabbani Yönetimi iktidarı Bonn'da kurulan Başkan Hamid Karzai önderliğindeki yeni Geçici Afgan Hükümeti'ne devretti. Brahmi, yeni

Afgan hükümetini desteklemek için Kabil'e gitti ve ilk ISAF birlikleri ülkeye sevk edildi.

Çatışmaların yatışmasıyla birlikte Dünya Gıda Programı (WFP), Aralık ayında bölgeye iki ay boyunca 6 milyon kişinin yiyecek ihtiyacını karşılayacak 114.000 tonluk bir gıda yardımı yaptı. Ancak 20 Aralık'a kadar BM yardım çalışmaları için talep edilen yaklaşık 662 milyon ABD dolarının ancak 358 milyon dolarlık bölümü toplanabildi. Ocak ayında Tokyo'da Afganistan'ın Yeniden İnşa Edilmesine Destek Uluslararası Konferansı düzenlendi.

Genel Sekreter, söz konusu konferansta 21 Aralık 2002 tarihinde yaptığı konuşmada, ilk etapta yeniden yapılanma amacıyla kullanılmak üzere acilen 1,3 milyar ABD dolarına ihtiyaç duyulduğunu, "uygulamaya hazır" projelerin hayata geçirilmesi için ilave 376 milyon ABD dolarının temin edilmesi gerektiğini ve nihai olarak 10 yıl içerisinde tamamlanması öngörülen yeniden yapılanma çabalarının eksiksiz tamamlanabilmesi için toplam 10 milyar ABD dolarının ilgili kurumlara aktarılmasının şart olduğunu açıkladı. Mali katkı bekleyen projeler arasında 1,5 milyon Afganlı çocuğun iki ay içinde okula dönmelerinin sağlanması bulunuyordu. 4,5 milyar ABD doları üstünde yardım taahhüdünün verildiği Tokyo Konferansı oldukça başarı kaydetti. Ülkede yeniden inşa edilmeyi bekleyen çok fazla alan bulunuyordu.

Dünya Bankası, UNDP ve Asya Kalkınma Bankası ilk değerlendirmede yeniden yapılanma çalışmaları olarak; anne ve çocuk ölümünü azaltmak için temel sağlık hizmetlerinin sağlanmasına, bir milyonun üzerinde kız ve erkek çocuğunun okula yazdırılmasına, gıda üretiminde hızlı bir artış gerçekleştirilmesine, temiz su teminine, ulusal kentsel idare kapasitesinin yeniden kurulması ve geliştirilmesine, var olan enerji sistemini muhafaza ederken acil enerji desteği sağlanmasına, kentsel ve kırsal istihdamın canlandırılmasına, yerel düzeyde yeniden yapılanmayı ve mültecilerin dönmesini sağlayacak sosyo-ekonomik ortamın tesisine karar verdi.

Bonn Anlaşması'nın ilk kilometre taşı, aynı gün aşiret liderlerinin meseleleri karara bağlamak için bir araya geldikleri geleneksel bir forum olan Olağanüstü Loya Jirga (Puştu dilinde "Büyük Konsey"), toplanması için Özel Bağımsız Komisyon'un kurulması oldu. Olağanüstü Loya Jirga, geçiş yönetiminin başını seçecek ve yönetimin yapısı ve kilit noktalardaki personeli için teklifleri onaylayacaktı. Bonn Anlaşması uyarınca, Loja Jirga'nın kurulmasından sonraki iki yıl içinde özgür ve adil seçimler yapılacaktı.

Aralık 2002'de Güvenlik Konseyi, başkanlık bildirisi aracılığıyla Afganistan'da Taliban rejiminin yıkılmasından sonra meydana gelen olumlu değişikliklerden duyduğu memnuniyeti açıkladı. El Kaide ve destekçilerini hedef alan yaptırımları yeni gerçeklere göre yeniden düzenlemeye karar verdi.

Konsey, Genel Sekreter'in tavsiyesi üzerine 28 Mart'ta Bonn Anlaşması çerçevesinde insan hakları, hukukun üstünlüğü ve cinsiyet eşitliği gibi alanlarda BM'ye düşen sorumlulukları yerine getirmek için Birleşmiş Milletler Afganistan Destek Görevi'ni (UNAMA) kurdu. Genel Sekreter özel temsilcisi tarafından yönetilen görev, Afganistan'da Geçici Hükümet ve bu hükümetin halefleri ile eş güdüm içinde BM'nin tüm insani çalışmalarını düzenlerken ayrıca ulusal barışı da teşvik ediyordu.

Olağanüstü Loya Jirga üyeleri seçimi 2002 yılı Nisan ayında başladı. Afgan halkı, Mayıs ayından itibaren 1500 üyenin seçileceği bir havuz oluşturmak için 300 bölgeden potansiyel üyeler seçecekti. Kadınların Loya Jirga'ya katılması konusunda özel bir hüküm kondu. Dokuz günlük konsey, ülkeyi yönetmesi için Hamid Karzai'yi aday gösteren Afganistan'ın eski kralı Zahir Şah tarafından 11 Haziran'da açıldı. Hamid Karzai 13 Haziran'da, ülkeyi iki yıl boyunca yönetecek olan geçiş hükümetinin başkanı seçildi.

Bir yıl sonra 26 Nisan 2003 tarihinde, 35 üyeli anayasal teftiş komisyonu kuruldu. Afgan halkının görüşlerini tespit etmek için Afganistan'da ve yurt dışında halk istişareleri yaptı. Sonuçta hazırlanan anayasa taslağı,

bireysel hak ve özgürlükler, hükümet biçimi, merkezi hükümet ve yerel kurumların ayrı yetkileri, tüm Afgan vatandaşları arasında eşitliğin sağlanması, İslamın rolü ve dil ve dini mezheplerin statüsü gibi konuları içeriyordu. Komisyon, Ekim ayında taslağı Loya Jirga'ya sundu. Taslak Kasım ayında basıldı ve dağıtıldı. Loya Jirga, 5 hafta içinde toplanma kararı verdi.

2004 yılı meclis ve başkanlık genel seçimleri öncesinde 2003 yılı Aralık ayında Afganistan'daki sekiz şehirde seçmen kayıtları başladı.

29 Aralık 2003 tarihinde anayasa taslağı Loya Jirga genel kurulunda elden ele dolaştırıldı. Loya Jirga uzlaşma komitesinin daha önce uygun bulduğu değişiklikleri içeren metin, önemli yetkilere sahip başkanlığın ve asgari sayıda temin edilen kadın üyelerden oluşan iki yasama kuruluşundan oluşan meclisin kurulmasını sağladı. Ayrıca; temel insan haklarını tedvin etti ve ulusal kanunların İslami ilkelerle bağdaşması çağrısını yaptı.

Loya Jirga 4 Ocak 2004 tarihinde taslak üzerinde anlaşmaya vardı. 26 Ocak'ta, Dari Puştu dillerindeki versiyonunun tamamen örtüşmesinden sonra Başkan Hamid Karzai'nin imzasıyla Afganistan anayasası resmen kabul edildi.

Silahsızlandırma: Geçiş döneminde, UNAMA'nın desteğiyle süreçte ortaya çıkan birçok engele ve sürecin zaman zaman askıya alınmasına rağmen silahsızlandırma çalışmaları devam etti. 18 Temmuz 2002 tarihinde Mezar-ı Şerif yakınındaki üç Afgan grubu BM gözetimi altında - Afganistan'da düzenlenen bu nitelikteki ilk gönüllü çalışmadır - silah bırakmaya başladı. 24 Ekim 2003 tarihinde UNAMA, Kunduz'un kuzey eyaletinde silahsızlandırma, milislerin dağıtılması ve yeniden topluma kazandırılması programını resmen başlattı.

Uyuşturucu Kontrolü: 1990'ların sonuna doğru Afganistan, dünya genelinde eroin yapımında kullanılan afyonun yüzde 80'ine sahip olmakla ün yapmıştı. Toplam ekilebilir arazinin yaklaşık yüzde 1'i, yani

640 kilometre karesi, haşhaş yetiştirmeye tahsis edilmişti. 2003 yılı Ekim ayında, BM Uyuşturucu ve Suçla Mücadele Ofisi (UNODC) yayınladığı raporda Afganistan'ın dünyadaki afyonun yaklaşık dörtte üçünü karşıladığını belirtti. Yaklaşık 1,7 milyon Afganlı -nüfusun yaklaşık yüzde 7'si - bu sektörde çalışıyordu ve haşhaş ekilen arazi bir önceki yıla göre yüzde 8 artmıştı. 2003 yılı Aralık ayında Afganistan Dışişleri Bakanı, UNODC ile uyuşturucu kontrolü çalışmaları konusunu görüşmek için Viyana'da bir araya geldi.

Uluslararası Narkotik Kontrol Kurulu'nun (INCB) 2008 raporunda Afganistan'daki uyuşturucu sorununun daha da kötüye gittiği görülmektedir.

Afganistan'da afyon ekim alanlarında gerçekleşen daralmaya rağmen, dünya geneline dağılan yaşa dışı eroinin yüzde 90'ı bu ülkeden çıkmaktadır. INCB raporunda, Afganistan'daki güvenlik sorunu nedeniyle uyuşturucu ile mücadelede ciddi sorunlar yaşandığı belirtilmektedir. Raporda, uyuşturucu ile mücadele alanında faaliyet gösteren kesimlerin giderek daha fazla tehlikeye girdikleri ifade edilmektedir. 2007/2008 hasat döneminde, afyon imha ekiplerinde çalışırken hayatını kaybedenlerin sayısı eskiye oranla altı kat artarak 78'e ulaşmıştır.

İmha edilmesi hedeflenen afyon tarlalarının sadece yüzde 10'u imha edilebildi. Sağlanan yavaş ilerlemeye rağmen afyon üretimi yüzde 19 azaldı. Toplam ekim alanının daralmasına rağmen, INCB uyuşturucu ticaretinin tüm ülkeyi ve nüfusun büyük bölümünü etkisi altına aldığını belirtmektedir. Nüfusun yüzde 1,4'ünün afyon türevi uyuşturucuları kullandığı Afganistan'da uyuşturucu bağımlılığı ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaya başlıyor. Afyon kaçakçılığının hacminin büyüklüğü hem söz konusu ülkede hem de komşu ülkelerde organize suç gruplarının yaygınlaşmasından yolsuzluğa kadar birçok toplumsal olumsuzluğa da yol açıyor. Bu sonuçlardan biri de İran'da son dönemde afyon türevi uyuşturucu bağımlılarının sayısında görülen artıştır. Son bir kaç yıldır İran dünyada afyon türü uyuşturucuların en fazla kullanıldığı ülkedir.

Ancak, afyon üretimi tek sorun değildir. Sağladığı kâr oranlarının artmasıyla birlikte hint keneviri ekimi ve üretiminde de artış görülmektedir. INCB, Afganistan hükümetini bu durumu sona erdirecek ve çiftçilerin geçimlerini yasal yollardan sağlayacakları yeni uygulamaları hayata geçirmeye çağırıyor.

Afganistan ve uluslararası topluluğun eroin yapımında kullanılan asit anhidrat maddesinin yasa dışı amaçlarla kullanılmasını engellemede elde ettiği başarı INCB tarafından memnuniyetle karşılanırken, eroin üretiminde ve eroin üretimi için kullanılan yan maddelerin kaçakçılığında görülen artış endişeye yol açmaktadır. INCB yürürlükteki kontrol mekanizmalarının etkisiz kaldığını ifade etmektedir. INCB raporunda Afganistan hükümetinden, eroin yapımında kullanılan kimyasal maddelerin kaçakçılığı ile mücadelenin sıkılaştırılması istenmektedir.

INCB, Güvenlik Konseyi tarafından 2008 Haziran ayında alınan 1817 sayılı kararın tam olarak uygulanmasını talep etmektedir. Kararda, Afganistan ve uyuşturucu kaçakçılarının genellikle transit olarak kullandıkları ülkelerden, eroin yapımında kullanılan yan maddelerin kaçakçılığı ile mücadeleye hız vermeleri istenmektedir.

INCB Afgan hükümetine uyuşturucu sorununa kalıcı bir çözüm bulması için çağrıda bulunmakta ve söz konusu hükümet ile 1961 tarihli Uyuşturucu Maddelere Dair Birleşmiş Milletler Tekli Sözleşmesi'nin 14. maddesi çerçevesinde görüşmelere devam etmektedir. Söz konusu madde anılan sözleşmenin sürekli ihlal edilmesi durumunda uygulamaya konabiliyor. INCB, işbirliği yapmayan veya gerekli önlemleri almayan hükümete karşı 14. madde çerçevesinde, BM'den ekonomik yaptırımlar uygulamasını isteyebiliyor.

Islah, Yeniden İnşa ve İnsani Yardım: 2002 yılı Aralık ayında Genel Sekreter 815 milyon dolarlık insani yardım, yeniden yapılanma ve kalkınma yardım kampanyası başlattı. UNESCO, ülkedeki büyük Buda heykellerinden geriye kalanlar da dâhil olmak üzere Afganistan'ın kültürel mirasını korumaya çalıştı. Bir yıl sonra UNICEF'in Taliban'ın

düşmesinden sonra 16 milyon çocuğun kızamık ve çocuk felcine karşı aşılandığını açıkladı. 700.000'den fazla kadın tetanoz aşısı oldu; yaklaşık 50,000 ilkokul öğretmeni yetiştirildi; ve 1,2 milyon kız da dâhil olmak üzere 4 milyon çocuk okula döndü. UNHCR, 2,5 milyondan fazla Afganlı mültecinin İran ve Pakistan'dan evlerine dönmesini sağladı ve ülke içinde evlerinden olan yarım milyondan fazla insana yardım etti.

FAO, yeni tarım sezonundan önce yaklaşık 60.000 çiftçi Afgan ailesine - ki yarım milyondan fazla insan anlamına gelmektedir - yüksek kalitede tohum ve gübre dağıttı. 2003 yılı sonlarına doğru Dünya Bankası, yeniden inşa için 95 milyon dolar faizsiz kredi vermeyi onayladı. Ayrıca, sınır geçişlerindeki, gümrük noktalarındaki, transit denetim noktalarındaki ve Kabil havaalanındaki gümrük ve haberleşme alt yapılarını kurmak için 31 milyon dolarlık faizsiz kredi yanında, ülkenin beş nehir havzasındaki sulama sistemini yeniden inşa etmek için 40 milyon dolarlık faizsiz kredi vermeyi onayladı.

Güvenlik: Taliban sonrası dönemdeki başarı çizgisinin zayıf noktası politik ve fiziki alt yapının oluşmasını tehdit eden güvenlik koşullarıydı. 2002 yılının ilk yarısında birçok devlet memuru öldürüldü ve Başkan Karzai'ye suikast girişimi yapıldı. Gittikçe BM ve diğer yardım çalışanları, özellikle bu teşkilatlarda çalışan Afganlılar hedef olmaya başladı.

Genel Sekreter, 2002 yılı Temmuz ayında Taliban'ın büyük ölçüde zayıflamasına rağmen tamamen pes etmediğini açıkladı. Diğer birçok silahlı grup da istikrarsızlığın kaynağıydı. Ulusal polis güçleri ve ordu eğitilirken uluslararası toplumun güvenliği sağlaması son derece önem arz ediyordu.

Taliban'ın düşüşünden önce Afganistan, BM Mayın Temizleme Programı'nca, 9,7 milyon kara mayınıyla dünyanın en çok mayın döşenmiş ülkesi olarak tanımlandı. 2003 yılı Mayıs ayına gelindiğinde 8000 mayın temizleyici ülkede çalışıyordu. Ancak BM Mayın Temizleme Eylemi Merkezi güvenlik sebebiyle Kabil ve Kandahar'ı bağlayan

yollarda mayın temizleme çalışmalarını bir süre askıya aldı. Mayın temizlenmesi çalışmalarının elle yapılmasını azaltan yeni bir teknoloji sayesinde kaldığı yerden devam etti.

Güvenlik Konseyi, 13 Ekim'de Genel Sekreter'in ISAF'ı Kabil'in ilerisine sevk etme önerisini onayladı.

Bu sırada BM, 2004 yılında Mezar-ı Şerif, Kunduz, Bamiyan, Celalabad ve Herat'da da açılması planlanan polis akademilerinden birinin Kasım ayında Gardez'de açılacağını açıkladı.

Daha önce hiç eğitim almamış ya da çok az almış polisleri eğitmeyi hedefleyen kurslar; polisliğin demokratik ilkelerini, insan hakları ve temel hukuk kurallarını, tutuklama gibi bazı polis tekniklerini kapsıyordu. 80'den fazla Afganlı polis memuru, kalpazanlıkları nasıl tespit edeceklerini, DNA ve kan testlerini nasıl yapacaklarını öğrenecekleri üç yıllık teknik programlarına başladı.

Irak: Siyasi İlişkiler Dairesi, Genel Sekreter ve BM sisteminin çabalarını desteklemede ve Güvenlik Konseyi'nin 2 Ağustos 1990 tarihinde aldığı 660 sayılı karardan 16 Ekim 2003 tarihinde aldığı 1511 sayılı karara kadar Irak hakkında aldığı tüm kararların uygulanmasında kilit rol oynadı.

1990'larda BM ve Irak: Genel Sekreter, 1990'lar boyunca ve sonrasında Saddam Hüseyin Hükümeti ile Güvenlik Konseyi arasında ortaya çıkan kördüğümü çözmek için Genel Sekreter ve temsilcileri, Irak liderleri ve bölgedeki diğer ülkelerin liderleriyle durumun daha da kötüye gitmesini engellemek ve sorunlu bölgedeki barış ve güvenliği sağlamak için birçok defa bir araya geldi.

Irak'ın 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i işgal etmesi üzerine Birleşmiş Milletler'in verdiği karşılık BM teşkilatının uluslararası barış ve güvenliği sağlama arayışlarında kullandığı farklı yöntemleri gösterir. 660 ve 661 sayılı kararlarda Güvenlik Konseyi, işgali derhal kınamış; Irak'ın

geri çekilmesini istemiş; ticaret ve petrol ambargosu da olmak üzere Irak'a karşı kapsamlı yaptırımlar uygulamıştı. Bu yaptırımların kaldırılması Irak'ın 660 sayılı kararda yer alan Irak'ın derhal Kuveyt'ten geri çekilmesini talep eden yükümlülükleri yerine getirmesi şartına bağlanmıştı. Genel Kurul'un 1990 yılındaki oturumunda, üyelerin büyük bir kısmı Güvenlik Konseyi'nin Irak'ın eylemini kınaması konusunda birleşti.

Güvenlik Konseyi 29 Kasım 1990 tarihinde 678 sayılı kararla Irak'ın 660 sayılı karardaki hükümleri yerine getirmesi için 15 Ocak 1991'i son tarih olarak belirledi ve BM Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca üye devletlere bölgedeki uluslararası barış ve güvenliği yeniden sağlamak için gereken tüm yolları kullanma yetkisi verildi. 16 Ocak 1991 tarihinde çok uluslu güçler Kuveyt'in egemenliğini yeniden sağlamak için birleşerek Irak'a müdahale etti. Bu güçler Güvenlik Konseyi'nin emirlerine uygun olarak, fakat BM yönetimi ya da kontrolü altına girmeden hareket etti. Çatışmalar 1991 yılı Şubat ayında Irak'ın Kuveyt'ten çıkmasını takiben askıya alındı.

Güvenlik Konseyi, 8 Nisan 1991 tarihinde aldığı 687 sayılı kararla ateşkes şartlarını belirledi; Irak ve Kuveyt'ten sınırların dokunulmazlığına saygı göstermelerini istedi; BM gözlemcilerini bölgeye çağırdı; savaşın verdiği zararı telafi etmek için faaliyetlere başladı, kimyasal ve biyolojik silahlar dâhil Irak'ın tüm kitle imha silahlarının (WMD) yok edilmesine karar verdi. Konsey, Irak'ın silahsızlandırılmasını kontrol etmek için izinsiz soruşturma yapma yetkisiyle donatılan Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu'nu (UNSCOM) kurdu. Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na da UNSCOM desteğiyle bölgede benzer şekilde nükleer silah kontrolü yapma yetkisi verildi.

Ayrıca 687 sayılı karar ile Irak-Kuveyt sınırında silahlardan arındırılmış bölge oluşturuldu. Bölgeyi izlemek üzere de 689 sayılı kararla Birleşmiş Milletler, Irak-Kuveyt Gözlem Görevi'ni (UNIKOM) başlattı.

Konsey daha sonra Irak'tan ve Kuveyt'ten birer temsilci ile Genel Sekreter'in atadığı üç uzmandan oluşan Irak-Kuveyt Sınır Çizme Komisyonu'nu kurdu. Irak, 1992 yılında komisyonun çalışmalarına katılmayı bıraktı. Irak 1994 yılında Genel Sekretere Kuveyt'in egemenliğine, toprak bütünlüğüne, 1931 ve 1963 yılları arasında iki ülke arasında yapılan anlaşmalara göre Komisyon tarafından çizilen uluslararası sınırları tanıdığını bildirdi.

Konsey ayrıca 1991 yılında hasarı gidermek ve hükümetlerin, ulusların ve kurumların Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile uğradıkları kayıp ve zararları Irak petrolünün satışından elde edilen gelirden alınan yüzdeyle telafi etmek için Birleşmiş Milletler Tazmin Komisyonu'nu kurdu. 2003 yılı sonuna kadar Irak'ın yaklaşık 48 milyar dolar tazminat ödemesine karar verdi.

UNSCOM ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) yaptıkları soruşturma sırasında Irak'ın büyük miktarlarda nükleer, kimyasal ve biyolojik alanda yasaklanmış silah programını ve kapasitesi olduğunu ortaya çıkardı ve yok etti. Tüm bu başarılarına rağmen UNSCOM ve IAEA, Irak'ın Güvenlik Konseyi'nin aldığı 661, 678 ve 687 sayılı kararlarda kabul ettiği yükümlülükleri yerine getirdiğine karar veremedi. Genel Sekreter 1998 yılında, Irak'la petrol ambargosunun kaldırılması konusundaki anlaşmazlığın çözümünde arabuluculuk yaptı.

UNSCOM'un Irak'ın 687 sayılı karara tam olarak uyduğunu gösteren bir kanıt bulamadığını ileri sürmesine rağmen Irak, ülkede daha fazla yasaklanmış silah olmadığını açıkladı. Irak, Ekim ayında Güvenlik Konseyi'ne yine petrol ambargosunu kaldırma çağrısı yaparak UNSCOM'la yaptığı işbirliğini askıya aldı.

UNSCOM son görevini 1998 yılı Aralık ayında yaptı. Aynı ay, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere, Irak'a hava saldırısı başlattı.

Güvenlik Konseyi, 17 Aralık 1999 tarihinde aldığı 1284 sayılı kararla UNSCOM'un yerine yeni bir silahsızlandırma izleme organı kurdu:

Birleşmiş Milletler İzleme, Kontrol ve Soruşturma Komisyonu (UNMOVIC). Irak, Birleşmiş Milletler silah araştırma ekibiyle tam işbirliği yapmak ve bu ekibe sınırsız giriş izni ve bilgi temin etmek zorundaydı. Güvenlik Konseyi, Irak'ın UNMOVIC ve IAEA ile işbirliği yapmasına bağlı olarak (her 120 günde bir gözden geçirilmek kaydıyla) ekonomik yaptırımları kaldırabileceğini açıkladı. Genel Sekreter 2000 yılı Şubat ayında Elçi Yuli Vorontsov'u kaybolan insanların ve arşivlerin Irak'tan Kuveyt'e iade edilmesinden sorumlu koordinatör olarak atadı.

Yaptırımlar ve petrole karşılık gıda programı: Güvenlik Konseyi 17 Aralık 1995 yılında aldığı 986 sayılı kararla, ekonomik yaptırımların insanlar üzerinde doğurduğu ağır etkiyi hedef alan ve Iraklılara bir derece yardım sağlayacak olan "petrole karşılık gıda" programını oluşturdu. Program, Irak'ın gıda ve insani erzak almak için yaptığı petrol satışını gözlemledi ve gıda maddelerinin ülke içindeki dağıtımını düzenledi. Söz konusu program, tahminen 27 milyonluk Irak halkının yüzde 60'ı için tek gıda kaynağıydı.

Silahsızlandırma araştırmaları ve askeri harekât: Güvenlik Konseyi, 19 Mart 2003 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki koalisyon güçlerince askeri harekât başlatılmasından önce Irak'ı 8 Kasım 2002 tarih ve 1441 sayılı kararın uygulanmasına ikna etmek amacıyla çok sayıda toplantı düzenledi.

1441 sayılı kararla Irak'dan UNMOVIC'e ve IAEA'ya silah programlarını soruşturmak için derhal, şartsız ve sınırsız izin vermesi talep edildi. 27 Kasım 2002 tarihinde BM müfettişleri Irak'a döndü. UNMOVIC İcra Kurulu Başkanı Hans Blix ve IAEA Genel Müdürü Muhammed El Baradey, Güvenlik Konseyi'ne sık sık bu konuda bilgi verdi. Fakat Konsey, Irak'ın uluslararası yükümlülüklerini tam olarak yerine getirdiğinin nasıl tespit edileceği konusunda ikiye ayrıldı.

Müzakerelerin ortasında ABD, İngiltere ve İspanya; Irak'ın tamamen silahlarını bırakması için 17 Mart 2003 tarihine kadar zaman verdi. Genel Sekreter, eli kulağında bir askeri harekât ihtimali ile karşı karşıya

olunmasının üzerine 17 Mart'ta tüm uluslararası Birleşmiş Milletler personelinin Irak'tan çekilmesini, petrole karşılık gıda programı da dâhil olmak üzere tüm faaliyetlerin askıya alınmasını emretti. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere liderliğindeki koalisyon üç gün sonra askeri harekâta başladı.

Güvenlik Konseyi, Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasını takiben 22 Mayıs 2003 tarihinde aldığı 1483 sayılı kararda Irak halkının kendi siyasi geleceğine özgürce kendi karar verme hakkı bulunduğunu vurguladı. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'nin otoritelerini, sorumlulukları ve yükümlülüklerini uluslararası tanınan bir hükümet yemin edene kadar işgal güçleri ("Hükümet") olarak tanıdı. Konsey, aynı kararla altı aylık geçiş döneminde gıda ve tıbbi yardım dağıtımı yapılmasını emrederek petrole karşılık gıda programını yeniden düzenledi. Birleşmiş Milletler özel teşkilatları da acil yardım sağladı.

Birleşmiş Milletler Yardım Görevi: Güvenlik Konseyi, 1483 sayılı kararla ayrıca uluslararası yaptırımları kaldırdı ve BM'nin Irak'ta faaliyetlerine devam etmesi için kanuni dayanak oluşturdu. Konsey, BM'nin insani yardım, Irak'ın yeniden inşası, temsili hükümet kurumlarının restorasyonu ve kurulmasında önemli rol oynaması gerektiğine karar verdi. Genel Sekreter, 27 Mayıs'ta Sergio Vieira de Mello'yu Irak özel temsilcisi olarak atadı.

Güvenlik Konseyi, 14 Ağustos 2003 tarihinde aldığı 1500 sayılı kararla 12 aylık başlangıç süresi için Birleşmiş Milletler Irak Yardım Görevi'ni (UNAMI) başlattı. UNAMI, insani yardım ve yeniden yapılanma yardımlarının eş güdümünü sağlamak, uluslararası düzeyde tanınan egemen Irak hükümetinin kurulmasına imkân verecek siyasi sürece destek olmak ile görevlendirildi. Konsey, ayrıca Iraklı temsilcilerden Temmuz ayında oluşturulan, egemen ve temsili bir hükümetin kurulmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirdiği Irak Yönetim Konseyi'nin kurulmasını memnuniyetle karşıladı.

Günler sonra 19 Ağustos 2003 tarihinde Bağdat'daki Birleşmiş Milletler Merkezi 22 kişinin ölümüyle ve 150 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan terörist saldırıların hedefi oldu. Ölenlerden 15 kişi Birleşmiş Milletler personeliydi. Bunların arasında BM görevinin başkanı ve Genel Sekreter'in özel temsilcisi olan Sergio Vieira de Mello da vardı.

Saldırıların ardından Genel Sekreter, yalnızca gerekli insani yardım sağlayacak küçük bir ekibi bırakarak Bağdat'ta bulunan birçok Birleşmiş Milletler personelini geri çekti. Birleşmiş Milletler hem Irak'ın içinde hem de dışında gıda dağıtımı, ülkedeki su ve sağlık bakımı da dâhil olmak üzere yardım çalışmalarına devam etti.

Genel Sekreter Fin Devlet eski Başkanı ve BM Genel Sekreter Eski yardımcısı Martti Ahtisaari başkanlığında güvenlik önlemlerinin incelemesi ve Irak'taki Birleşmiş Milletler personeli için güvenliğin artırması ve benzer yüksek risk taşıyan alanlar hakkında tavsiyelerde bulunması için bağımsız bir uzmanlar paneli tayin etti. Panelin hazırladığı raporda BM güvenlik sisteminde reformlar yapılması gerektiği sonucuna varıldı.

Genel Sekreter 2003 yılı Aralık ayında Ross Mountain'ı Irak özel temsilcisi ve UNAMI başkanı olarak geçici bir süre Kıbrıs, Ürdün ve Kuveyt'te konuşlanan çekirdek ekiple çalışmak üzere atadı. Ekip, Birleşmiş Milletler yardımlarını, yeniden inşa eylemlerini koordine etmeye, uygulamaya ve Irak'a yapılacak nihai sevkiyatın planlamasını yapmaya odaklandı.

Siyasi gelişmeler ve BM'nin rolü: Güvenlik Konseyi 16 Ekim 2003 tarihinde aldığı kararla ortak komuta altındaki çok uluslu gücü, UNAMI'nin, Irak Yönetim Konseyi'nin ve Geçici Irak Yönetimi'nin diğer kurumlarının güvenliğine destek vermenin yanı sıra Irak'ta güvenliği ve istikrarı sağlamak için gerekli tüm önlemleri almakla yetkilendirdi. 15 Kasım'da Irak Yönetim Konseyi ve Geçici Koalisyon Hükümeti, 30 Haziran 2004 tarihinde egemenliğin iade edilmesi, anayasa

taslağının hazırlanması ve seçimlerin yapılması konusunda anlaşmaya vardı.

Genel Sekreter, 15 Ocak 2004 tarihinde kıdemli Afganistan temsilcisi Lakhdar Brahimi'yi Irak özel temsilciliğine atadı. Irak Yönetim Konseyi ve Geçici Koalisyon Hükümeti başkanı L. Paul Bremer'in, egemenliğe geçiş ve gelecek ulusal seçimler için BM'nin yardımını talep etmesi üzerine Genel Sekreter, Carina Perelli idaresinde bir seçim destek ekibini 31 Aralık 2005 tarihinde Irak'a gönderdi. Ayrıca Lakhdar Brahmi ve yardımcılarından Irak'a dönmelerini ve siyasi geçiş döneminde Iraklılarla birlikte çalışmalarını istedi.

Özel Temsilci, 4 Nisan'da Irak'a gitti ve Irak Yönetim Konseyi, Irak sivil toplum kuruluşları, insan hakları savunucuları, akademisyenler, sendika temsilcileri, öğretmen ve çiftçi gruplarının kıdemli temsilcileri, entelektüeller, öğrenciler ve Irak kadın hareketi liderlerini de içeren çok geniş bir kesimle istişareler yapmaya başladı. Ayrıca Geçici Koalisyon Hükümet üyeleriyle de istişarelerde bulundu.

Lakhdar Brahmi, 27 Nisan'da Güvenlik Konseyi'ne bilgi vermek için New York'a dönüşünde, Birleşmiş Milletler liderliğindeki Geçici Koalisyon Hükümeti'nin yerine geçmesi için Mayıs ayı sonuna kadar geçici bir hükümetin kurulmasını karara bağlamak üzere Iraklılarla müzakerelere devam etmek niyetinde olduğunu söyledi. Yönetim Konseyi Başkanı İzzettin Salim'in 17 Mayıs'ta öldürülmesine rağmen müzakereler devam etti ve 28 Mayıs'ta Konsey, Iyad Allavi'yi Irak Başbakanı olarak tayin etmeye karar verdi.

Özel temsilci 1 Haziran'da, Yönetim Konseyi'nin yeni başkanı Gazi El Yaver'in ay sonunda görevi devralması planlanan geçici hükümetin başkanı olabileceğini açıkladı. Güvenlik Konseyi 8 Haziran'da yeni geçici hükümetin kurulmasını onaylayan 1546 sayılı kararı oybirliği ile kabul etti. Konsey ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki çok uluslu koalisyon gücünün (MNF) Irak hükümetinin talebi doğrultusunda ya da 1546 sayılı kararın kabulünden sonra 12 ay içinde yeniden

incelenebileceğine ve görev süresinin mümkün olursa 31 Aralık'a, ulusal seçimlere kadar; fakat 31 Ocak 2005'i geçmemek kaydıyla uzatılabileceğine karar verdi.

28 Haziran 2004 tarihinde, açıklanan tarihten iki gün önce, egemenlik resmi olarak CPA'dan yeni Irak geçici hükümetine devredildi.

Irak'ta genel seçimler Birleşmiş Milletler'in de katkısıyla 2009 Ocak ayında yapıldı.

Hindistan-Pakistan: Birleşmiş Milletler, Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir konusunda yıllardır süre gelen anlaşmazlıkla yakından ilgilenmeye devam etmektedir. Sorun 1940'lı yıllara, Hindistan'ın 1947 bağımsızlık akti ve bölünme planı çerçevesinde Jammu ve Keşmir eyaletlerinin Hindistan veya Pakistan'a katılmaya hak kazandığı döneme uzanmaktadır. Çoğunluğu Müslüman olan Jammu-Keşmir eyaleti Mihracesi, eyaletin 1947 yılında Hindistan'a iltihakını sağlayan belgeyi imzaladı.

Güvenlik Konseyi, sorunu ilk olarak Hindistan'ın aşiret üyeleri ve diğer grupların Pakistan'ın desteğiyle ve katılımıyla Jammu-Keşmir eyaletine saldırdığını ve çatışma yaşandığını şikâyet etmesi üzerine 1948 yılında masaya yatırdı. Pakistan suçlamaları reddetti ve Jammu-Keşmir'in Hindistan'a iltihakının yasa dışı olduğunu ilan etti.

Konsey, çatışmaların durması için Birleşmiş Milletler askeri gözlemcilerinin sevkiyatını da içeren önlemler önerdi. Ateşkes ilan edilmesi ve askerlerin geri çekilmesi için teklifler götüren ve sorunun halk oylaması ile karara bağlanmasını teklif eden Birleşmiş Milletler, Hindistan ve Pakistan Komisyonu'nu kurdu. Her iki taraf da teklifi kabul etti; fakat halk oylamasının şekli üzerinde anlaşmaya varılamadı. Karaçi'de Hindistan ve Pakistan arasında imzalanan ateşkes anlaşması çerçevesinde Birleşmiş Milletler Hindistan ve Pakistan Askeri Gözlemci Grubu (UNMOGIP) 1949 yılından bu yana Jammu-Keşmir ateşkes hattında görev yapmaktadır.

1972 yılında taraflar aralarında imzaladıkları anlaşmadan sonra farklılıkları barışçıl yollarla çözmeyi taahhüt ettiler; fakat gerilim yıllar içinde düşmedi. Hindistan Başbakanı ve Pakistan Devlet Başkanı'nın tansiyonu düşürmek ve ikili ilişkileri güçlendirmek amacıyla 2003 yılı Nisan ayında karşılıklı adım atmaları sonucu kördüğümün çözüleceği umudu belirdi. Süreç ilerledikçe Genel Sekreter, her iki tarafın güven artırıcı önlemler almasının yanında diplomatik ilişkilerin normalleşmesi, demiryolu, karayolu ve hava bağlantılarının onarımının sürekli diyaloğun kurulmasına imkân vereceğini ümit ettiğini açıkladı.

Kasım ayında Pakistan, Jammu Keşmir Kontrol Hattı'nda Şeker Bayramı'nın başlangıcı olan 25 Kasım'dan itibaren yürürlüğe girecek ateşkes yapılmasını teklif etti. Hindistan'ın cevabı olumlu oldu. Genel Sekreter her iki ülkeden sabır ve azimle çabalarını sürdürmelerini istedi. Bu önlemler nihayetinde 4-5 Ocak'ta İslamabad'da Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee ve Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref ile Başbakan Zaferullah Han Jamali arasında zirve toplantısı yapılmasıyla sonuçlandı.

Genel Sekreter, iki ülken arasında gelişen ilişkilerin tüm Güney Asya bölgesi için sadece siyasi tansiyonu düşürmesi açısından değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal açıdan da çok şey ifade ettiğini ekleyerek her iki lideri de kutladı. Bu zirve toplantısının sürekli ve ciddi diyaloglara hız vereceğini umduğunu belirterek her iki ülkeye çabalarını sürdürmeleri konusunda ısrar etti.

Tacikistan: Tacikistan, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından 1991 yılında bağımsızlığını kazandı. Tacikistan, kısa süre sonra, ülkeyi iç savaşa sürükleyen sosyal ve ekonomik krizlere, bölgesel ve siyasi gerilimlere, laikler ve İslami gelenek yanlıları arasında fikir ayrılıklarıyla karşılaştı. 1994 yılında Genel Sekreter özel temsilcisi gözetiminde yürütülen müzakereler ateşkes anlaşmasının yapılmasını sağladı. Güvenlik Konseyi, ateşkesi gözlemlemek için Birleşmiş Milletler Tacikistan Gözlem Görevi'ni (UNMOT) başlattı.

BM desteğiyle 1997 yılında yürütülen müzakereler barış anlaşmasının yolunu açtı. UNMOT, Bağımsız Devletler Topluluğu barış gücü ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) görevi ile yakın iş birliği içinde bu anlaşmanın uygulanmasına destek verdi. Ülkedeki ilk çok partili meclis seçimleri 2000 yılı Şubat ayında yapıldı. UNMOT, Mayıs ayında geri çekildi ve Birleşmiş Milletler barışı pekiştirmek ve demokrasiyi kuvvetlendirmek için barış bürosu kurdu.

Kamboçya: Birleşmiş Milletler aracılığıyla yapılan 1991 Paris Barış Anlaşmalarının uygulanmasından önce Kamboçya derin bir iç çatışma içindeydi ve dünyadan tecrit olmuş durumdaydı. Ülke 1950'lerde Fransa'dan bağımsızlığını aldı ancak sorunları henüz başlıyordu. 1960 ve 1970'lerde Vietnam Savaşı'ndan etkilendi. İç savaş ve Pol Pot yönetimi ülkeye büyük zarar verdi. 1975'ten 1979'a kadar süren "Kızıl Kmerler (Khemer Rouge)" rejimi sırasında yaklaşık 22 milyon insan cinayet, hastalık ve açlık yüzünden yaşamını yitirdi.

Birleşmiş Milletler Kamboçya Geçici Yönetimi'nin (UNTAC) katkılarıyla 1993 yılında Kamboçya'da ilk demokratik seçimler yapıldı. Birleşmiş Milletler Kamboçya hükümetini uzlaşma ve kalkınma için çalışma konusunda destekledi. Aynı zamanda Genel Sekreter özel temsilcisi Kamboçya'daki insan hakları çalışmalarına da destek veren İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Bürosu, Kamboçya hükümetine ve halkına kalkınmanın temeli olan hukukun üstünlüğü ve insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için yardım etmeye devam etmektedir.

Kamboçya Hükümeti ve Birleşmiş Milletler arasında 2003 yılında beş yıl süren müzakereler sonucu, BM'ye Kızıl Kmerler rejimi döneminde işlenen suçları yargılamak için özel bir mahkeme kurulma imkânı tanıyan bir anlaşmaya varıldı. Anlaşma, Genel Kurul tarafından onaylanarak 6 Haziran 2003 tarihinde imzalandı. Anlaşma, Kamboçya Millet Meclisi tarafından 2004 yılında onaylandı. Mahkemede en son dava 2007 Kasım ayında görülmeye başlandı.

Buganvil/Papua Yeni Gine: Buganvil Adası'nda on yıl süren çatışmanın ardından 1998 yılı başında Papua Yeni Gine Hükümeti ve Buganvil Liderleri barış sürecini başlatmak amacıyla Lincoln Anlaşması'nı imzaladı. Anlaşma uyarınca Avustralya, Yeni Zelanda, Fiji ve Vanuatu'dan gözlemcilerden oluşan bölgesel ateşkes gözlem ekibi Barış Gözlem Grubu'na dönüştürüldü.

Lincoln Anlaşması'na uygun olarak, Papua Yeni Gine Hükümeti, küçük bir BM gözlem görev gücü tayin edilmesinin yanı sıra Güvenlik Konseyi'nin Anlaşma hakkında onayını talep etti ve aldı. BM'nin Güney Pasifik'teki ilk siyasi görevi olan Birleşmiş Milletler Buganvil Siyasi İlişkiler Bürosu (UNPOB), 1 Ağustos 1998 tarihinde faaliyete başladı. UNPOB, anlaşmanın uygulanmasını takip etmek için Barış Gözlem Grubu ile birlikte çalışacak, ateşkesin tüm yönleri ile uygulanması konusunda Barış Süreci Danışma Komitesi'ne başkanlık edecekti. Komite, çatışmaya taraf olan grupların temsilcilerinden, UNPOB ve Barış Gözlem Grubu üyelerinden oluşuyordu.

UNPOB'ın yardımcı olduğu ve başkanlık ettiği iki yılı aşan müzakere süreci sonucu 30 Ağustos 2001 tarihinde taraflar silahların bırakılması, özerk yönetim kurulması ve referanduma olanak sağlayan Buganvil Barış anlaşmasını imzaladı. UNPOB, silahların bırakılması planının denetimini üstlendi. UNPOB'un planın ikinci evresinin tamamlandığını tasdik etmesinin ardından, Özerk Buganvil Hükümeti seçimleri için kapı açıldı.

2003 yılının sonunda önce özerk yapıya doğru gidildikçe adadaki istikrar arttı. 1 Ocak 2004 tarihinde BM, adada artan istikrara karşılık olarak UNPOB'u daha küçük bir görev gücü olan Birleşmiş Milletler Buganvil Gözlemci Görevi (UNOMB) ile değiştirdi.

Avrupa

Kıbrıs: Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü (UNFICYP), Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasındaki çatışmanın tekrarlanmasını önlemek, hukuk

ve düzenin yeniden sağlanması ve korunmasına, normal şartlara dönülmesine katkıda bulunmak için 1964 yılında kuruldu.

Kıbrıslı Rumların ve Yunan unsurlarının ülkenin Yunanistan ile birleşmesi amacıyla 1974 yılında yaptığı askeri darbe Türkiye'nin askeri müdahalesi ve adanın fiilen bölünmesiyle sonuçlandı. 1974 yılından bu yana UNFICYP, 16 Ağustos 1974 yılında yürürlüğe giren ve Kıbrıs Ulusal Muhafızları ile Türk ve Kıbrıs Türk Güçlerinin arasında tarafsız bölge oluşturan fiili ateşkesi denetlemektedir. Siyasi bir çözüme varılamadığı için UNFICYP'nin adadaki varlığı devam etmektedir.

Genel Sekreter, kapsamlı bir çözüm sağlamak için 1999 ve 2000 yıllarında iki lider arasında müzakerelere ev sahipliği yaparak iyi niyet çalışmaları yürüttü ve 2002 yılında Ocak ayında görüşmelerin daha yoğun bir şekilde devamına vesile oldu. Kasım ayında taraflar arasındaki boşluğu doldurmak amacıyla kapsamlı bir teklif sundu. Fakat bu girişim Kıbrıs'ın birleşmiş olarak Avrupa Birliği'ne girmesini sağlayamadı. Kıbrıslı Rumlar 16 Nisan 2002'de AB'ye üyelik anlaşmasını imzaladılar.

Müzakereler, 2003 yılında askıya alındı. Nisan ayında, Kıbrıslı Türk yetkililer, yaklaşık 30 yıl sonra ilk kez Rumların kuzeye ve Kıbrıslı Türklerin güneye geçmesi için sınır noktaları açmaya başladı. BM istihkâm birlikleri yol çalışmalarına katkıda bulundu. Güvenlik Konseyi insanların ve araçların güvenli ve düzenli bir şekilde geçişini temin etmek için UNFICYP'nin sivil polis unsurlarını artırma emri verdi. 2 Kasım'a kadar, yaklaşık 2 milyon geçiş oldu.

Genel Sekreter yeni girişimi memnuniyetle karşıladı; ama bunun kapsamlı bir çözümün yerini alamayacağını vurguladı. 10 Şubat 2004 tarihinde Kıbrıs Rum Lideri ve Türk Lideri, garantör devletlerle birlikte (Yunanistan, Türkiye ve İngiltere) New York'ta Genel Sekreter'in detaylı teklifleri esasına dayanarak müzakerelere kaldığı yerden başladı. Amaç, Kıbrıslı Rumların AB'ye gireceği 1 Mayıs öncesinde adayı birleştirecek bir halk oylamasının yapılabilmesiydi.

Altı haftalık müzakereler sonucu Genel Sekreter, Kıbrıslı Rum ve Türk taraflarını federal bir yapı altında bir araya getirecek Birleşik Kıbrıs'ın oluşturulmasını amaçlayan planı açıkladı. Genel Sekreterin adıyla anılan Annan Planı 24 Nisan'da yapılan halk oylamasında, Kıbrıs Rum seçmenlerinin yüzde 76'sının "hayır", Kıbrıs Türk seçmenlerinin yüzde 65'inin evet oyunu aldı.

Planın her iki toplum tarafından kabul edilmesi gerektiği için ada 1 Mayıs'ta bölünmüş bir ada olarak Avrupa Birliği'ne girdi. Buna rağmen müzakerelerde oldukça başarı sağlanmış oldu. Genel Sekreter Kıbrıs özel danışmanı Alvaro de Soto, 8 Haziran 2004 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne Kıbrıs Rum kesiminin planı reddetme gerekçesinin iyi bir şekilde anlaşılması gerektiğini vurguladı: "Ve Kıbrıs Rum kesiminin geleceğe nasıl baktığını bilmeliyiz" dedi. Genel Sekreterin iyi niyet görevi ise askıya alındı.

Genel Sekreter Ban Ki-moon'un da desteğiyle Kıbrıs görüşmeleri 2008 yılında BM Gözetiminde yeniden başladı ve halen devam etmektedir.

Gürcistan: Abazalar ve Gürcüler arasındaki ilişkiler yıllarca gergin olmuştur. Abaza bölgesinin yerel yetkililerinin (Gürcistan'ın kuzeybatı bölgesi) 1991 yılında bağımsızlık kazanan cumhuriyetten ayrılmak için önce 1990 sonra 1992 yılında yaptıkları girişimler şiddet olaylarına dönüştü. Yüzlerce kişi öldü ve yaklaşık 3000 kişi Rusya Federasyonu'na kaçtı. 1993 yılında atanan bir Genel Sekreter temsilcisi taraflar arasında arabuluculuk yapmaya başladı ve o yılın sonlarında ateşkes anlaşması imzalandı.

Güvenlik Konseyi, ateşkese uyulup uyulmadığını kontrol etmek için Birleşmiş Milletler Gürcistan Gözlemci Görevi'ni (UNOMIG) başlattı; fakat çatışma devam etti ve iç savaşa dönüştü. Taraflar 1994 yılında Moskova'da buluşarak Bağımsız Devletler Topluluğu'na bağlı barış güçleri tarafından gözlemlenecek yeni bir ateşkes anlaşması yaptılar. UNOMIG, anlaşmanın uygulanmasını izleyecek ve kuvvet harekâtını gözlemleyecekti.

Yıllar içinde, birbiri ardına gelen Genel Sekreter temsilcileri müzakereleri yürüttü ve Güvenlik Konseyi kapsamlı bir çözüme ihtiyaç olduğunu vurguladı; fakat Abaza'nın Gürcistan içinde gelecekteki statüsü gibi esas siyasi konular çözüme kavuşturulamadı. BM ve ilgili devletler taraflar arasındaki müzakereleri ilerletmek için çalıştılar.

Bölgede nispeten elde edilen barış ortamı, 2008 Ağustos ayında Gürcistan'ın Güney Osetya'ya askeri müdahale başlatması ve Rusya Federasyonu'nun buna sert şekilde karşılık vermesi üzerine bozuldu. Ortaya çıkan insani duruma BM hemen müdahale etti ve 115 bine yakın evlerinden edilen sivile yardım elini uzattı. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon tarafları sorunları barışçıl yollardan çözmeye çağırdı ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini istedi.

Balkanlar

Eski Yugoslavya: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler'in kurucu üyesiydi. 1991 yılında federasyonun iki cumhuriyeti; Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etti. Ulusal ordunun desteklediği Sırplar buna karşı çıktı ve Sırbistan ile Hırvatistan arasında savaş patlak verdi. Buna karşılık Güvenlik Konseyi, Yugoslavya'ya silah ambargosu uyguladı ve Genel Sekreter, Avrupa Birliği'nin barış çabalarına destek vermesi için kişisel bir elçi atadı.

Güvenlik Konseyi, çözüm için gerekli şartları oluşturmak amacıyla başlangıçta Hırvatistan'da 1992 yılında Birleşmiş Milletler Koruma Gücü'nü (UNPROFOR) kurdu. Fakat savaş bağımsızlığını ilan etmiş olan Bosna-Hersek'e sıçradı. Sırp ve Hırvat orduları savaşa müdahale etti; Konsey, o zaman Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne ekonomik yaptırım uygulamaya başladı.

Savaş, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'daki en büyük mülteci krizini doğurdu. "Etnik temizlik" hakkında çok fazla raporla karşılaşan Güvenlik Konseyi 1993 yılında ilk kez savaş suçlarını yargılamak üzere

uluslararası bir mahkeme kurdu. Ayrıca bazı yerleri savaştan tecrit etme girişimi ile "güvenli bölge" ilan etti.

UNPROFOR, diğer "güvenli bölgeler"in yanında Bosna'ya yapılan insani yardım dağıtımını ve başkenti Saraybosna'yı korumaya çalıştı. Barışgücü komuta kademesi 35.000 ilave asker talep etmesine karşılık Güvenlik Konseyi, sadece 7.600 asker gönderilmesine karar verdi. Saraybosna'ya karşı devam eden saldırıları durdurmak için NATO 1994 yılında Genel Sekreter'in talebi üzerine hava saldırıları yapılmasını emretti. Bosnalı Sırp kuvvetleri yaklaşık 400 UNPROFOR gözlemcisini tutuklayarak bir kısmını rehin aldı.

Çatışma 1995 yılında yoğunlaştı. Hırvatistan, Sırp nüfusun yoğun olduğu bölgeye büyük saldırılar başlattı. NATO, Bosnalı Sırplar'ın Saraybosna'yı kuşatmalarına yoğun hava saldırılarıyla karşılık verdi. Bosnalı Sırp kuvvetleri, Sırbistan ve Zepa'nın "güvenli bölgelerini" ele geçirdi. Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük katliamda Srebrenitsa kentinde yaklaşık 7000 silahsız erkek ve çocuk öldürüldü. 1999 yılındaki raporda Genel Sekreter, Srebrenitsa'da meydana gelen etnik temizlik kampanyasına karşılık vermede BM ve üye devletlerin hatalarını kabul etti. Trajedinin "sonsuza kadar hafızalardan silinmeyeceğini" söyledi.

ABD'nin Ohio eyaleti Dayton şehrinde 1995 yılında yapılan görüşmelerde Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Yugoslavya arasında 230 BM personelinin öldüğü 42 aylık savaşa son veren anlaşma imzalandı. Anlaşmaya uyulduğundan emin olmak için Güvenlik Konseyi, NATO liderliğinde 60.000 kişilik çok uluslu Barış Uygulama Gücü'nün kurulmasını emretti.

Güvenlik Konseyi, daha sonra Birleşmiş Milletler Bosna-Hersek Görevi'nin parçası olacak olan BM Uluslararası Polis Gücü'nü kurdu. Görev, mültecilerin ve yerlerinden olan insanların dönüşlerine yardımcı oldu, barış ve güvenliği teşvik etti ve devlet kurumlarının inşa edilmesine yardım etti. Ayrıca 1996 yılında Konsey, Yugoslavya'nın almak için

uğraştığı Hırvatistan'daki stratejik bir bölge olan Prevlaka yarımadasının askerden arındırılmasını gözlemlemek üzere Birleşmiş Milletler Prevlaka Gözlem Görevi'ni (UNMOP) başlattı. UNMIBH ve UNMOP görevlerini 2002 yılı sonunda tamamladı.

Kosova: Kosovalı Arnavutlar 1980'lerde bölgenin özerk yapıdan, Yugoslavya'dan ayrılma hakkına sahip olacak bir cumhuriyete dönüşmesi için çağrıda bulunmaya başladılar. Sırbistan'ın eski devlet başkanı Slobodan Milosevic 1989 yılında Kosova'nın özerk yapısına son verdi. 1997 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu (KLA) Sırp polis ve sivillerine karşı silahlı saldırılar gerçekleştirmeye başladı. Aynı yılın Mart ayında Kosovalı Arnavutlar arasında silahlı bir ayaklanmaya olan destek giderek artmaya başladı. Sırp/Yugoslav güvenlik kuvvetleri de 1998 sonlarına doğru bu gelişmelere ciddi şekilde karşılık vermeye başladı. Uluslararası topluluğun ihtilafı çözme çabalarının bir parçası olarak 1999 Şubat ayında Rambouillet'de başlayan müzakerelerden bir sonuç alınamamasının ardından Sırbistan/Yugoslavya'ya yönelik olarak 1999 Mart ayında başlatılan NATO hava harekâtı aynı yılın Haziran ayına kadar devam etti.

Güvenlik Konseyi, 10 Haziran 1999 tarihinde aldığı 1244 sayılı karar ile Kosova'da bir uluslararası güvenlik ve sivil varlık oluşturulmasını ve BM'den de bölgede geçici bir yönetim kurmasını istedi. Böylece bölgenin kendi kendini yönetebilmesi için gerekli kurumlar ve Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesini sağlayacak siyasi süreç de başlatılmış oldu. Bu şekilde Kosova halkı da nihai statü belirlenene kadar "kapsamlı bir özerklik" elde edecekti.

Bu gelişmeler sonucunda Kosova'da BM'ye o zamana kadarki en kapsamlı ve en karmaşık yapıya sahip görev verilmiş oldu. Güvenlik Konseyi tarafından başlatılan söz konusu barış harekâtı öncelikle diğer çok uluslu teşkilatları BM şemsiyesi altında biraraya getirmeyi öngörüyordu. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Avrupa Birliği (AB) BM ile birlikte BM Genel Sekreterinin Özel Temsilcisinin koordinasyonunda

dörtlü bir yapı oluşturdu. Aynı zamanda NATO da Kosova'da KFOR diye adlandırılan bir güvenlik gücü varlığı oluşturdu. BM zaman içerisinde yönetimle ilgili sorumlulukları bölgesel kurumlara devretmekle birlikte, Kosova'nın yönetimindeki genel yetki ve sorumluluğu elinde tutmaya devam etti.

Güvenlik Konseyi tarafından görevlendirilen diğer barış harekâtlarının aksine UNMIK'in yenilenebilen süreler için değil; Güvenlik Konseyi'nin aksine bir karar alıncaya kadar görevini sürdürmesi kararlaştırıldı.

Genel Sekretere, Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihinde aldığı 1244 sayılı karar ile savaşın harabeye çevirdiği Kosova'da halkın kapsamlı bir özerkliğe sahip olabilmesi için BM önderliğinde geçici bir sivil idare oluşturma görevi verildi. Bu sivil yapı, BM barışgücü, UNHCR, AGİT ve AB'yi dört temel hedef için aynı çatı altında topladı: insani yardım; sivil yönetim, insan hakları, demokratikleşme, yeniden yapılanma ve ekonomik kalkınma. Söz konusu karar, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (KLA) silahsızlandırılması, çatışmaların yeniden başlamasının önlenmesi, mültecilerin güvenli bir şekilde evlerine geri dönmelerinin sağlanması, mayınların imhası ve sınırın kontrolü dâhil güvenliğin NATO önderliğindeki Kosova Barış Gücü (KFOR) tarafından sağlanmasını öngörüyordu.

UNMIK, Kosova'daki liderlik ve halk ile yakın bir çalışma ortamı kurması sonucu sağlık ve eğitim, adalet, bankacılık, finans, posta, telekomünikasyon ve güvenliğin sağlanmasına kadar geniş bir yelpazede temel idari görevleri yerine getirdi. Zaman içerisinde yetkilerinin bir kısmı Kosova kurumlarına devredilmiş olsa da UNMIK Kosova'yı yurtdışında temsil ederek ve güvenlik işlerini yürüterek genel idari yetkiyi elinde bulundurdu.

UNMIK ve KFOR sayesinde 1999 yılındaki çatışmalar nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan yüzbinlerce Kosovalı evlerine geri dönebildi. UNMIK konutların yeniden inşasının sağlanması, temel hizmetlerin verilmesi ve mayın temizleme konularında faaliyette bulundu. Geçici

Yönetim en son 2007 Kasım-Aralık döneminde olmak üzere bir dizi yerel seçimin yapılmasını sağladı.
BM tarafından eğitilen ve birçok etnik grubun temsilcilerini bünyesinde barındıran polis gücü, görevi BM polis gücünden devralmakta ve her geçen gün daha professonel bir yapıya kavuşmaktadır.

Yeniden yapılanma ve kalkınma projelerinin artmasına rağmen Kosova ekonomisi kırılganlığını sürdürmektedir. İşsizlik hala yüksek düzeydedir. Yerlerinden edilen Kosovalı Sırplar evlerine geri dönmeye acele etmemektedir. Kosova'da yaşayan Sırpların ise siyasi sürece ve merkezi kurumlara katılımları çok düşük seviyededir.

Ancak, BM Genel Sekreteri Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 28 Eylül 2007 tarihli raporunda UNMIK'in 1244 sayılı karar çerçevesinde kendisine verilen görevi büyük oranda yerine getirdiğini, Kosova'nın nihai statü sürecinin belirsizliğinin sürdürmesinin BM'nin 1999 yılından bu yana Kosova'da elde ettiği ilerlemeleri riske atacağını söyledi.

UNMIK'te hali hazırda 4,600 personel görev yapıyor. Bunların 2,000'i uluslararası polis gücünde yer alıyor, 475'ini uluslararası memurlar, 135'i BM gönüllüleri ve 2,000'ini de yerel personel oluşturuyor. Genel Sekreterin Kosova Özel Temsilciliği görevini ise Alman vatandaşı Joachim Rücker yürütüyor.

KFOR: NATO önderliğindeki KFOR Kosova'da genel güvenliği sağlamaktadır. Bir dönem 50 bin askeri bünyesinde barındıran KFOR'da hâlihazırda 16,500 asker görev yapmaktadır. NATO dışişleri bakanlarının 7 Aralık'ta Brüksel'de yaptıkları toplantıda 1244 sayılı BM Güvelik Konseyi kararı çerçevesinde KFOR'un Kosova'daki görevini, Güvenlik Konseyi aksine bir karar almadıkça sürdüreceği belirtildi.

Nihai Statü Görüşmeleri: UNMIK, 2004 yılında Kosova Özyönetim Kurumları (PISG) ile işbirliği yaparak "standartlar sürecini" oluşturdu. Buna göre, nihai statü sürecinin başlatılabilmesi için PISG'nin temel insan hakları ve demokratik standartları oluşturması öngörülüyordu. 2004

Mart ayında yaşanan şiddet olayları sonrasında Genel Sekreter Kai Eide'i durumu değerlendirmesi ve atılacak adımları belirlemesi için Özel Temsilcisi olarak atadı. Özel Temsilci Eide, 2005 yılında Kosova'nın nihai statüsünü belirlemek üzere siyasi sürecin başlatılmasını önerdi.

Dönemin Genel Sekreteri Kofi Annan, Kosova'da BM yönetiminin kurulduğu tarihten altı yılı aşkın bir süre sonra Kosova'nın nihai statüsünü belirleyecek siyasi sürecin başında bulunmak üzere Norveç'in eski Cumhurbaşkanı ve daha önce de BM için zorlu görevleri üstlenmiş olan Martti Ahtisaari'yi Özel Temsilcisi olarak atadı. Ahtisaari ve ekibi 2005-2006 döneminde Belgrad ve Priştina ile kapsamlı görüşmeler yaptı, uluslararası toplulukla istişaralerde bulundu.

Uzun süren kapsamlı görüşmelere rağmen taraflar yetkinin yerel yönetimlere aktarılması (Kosova'da yeni Sırp belediyelerinin oluşturulması), kültürel miras (koruma bölgeleri oluşturulmak suretiyle Sırp Ortodoks Kilisesine ait mekânların muhafaza edilmesi), azınlık hakları ve ekonomi gibi ana konularda ilerleme sağlayamadı. Özel Temsilci Ahtisaari bu gelişmeler neticesinde müzakerelerin devam ettirilmesinden bir sonuç alınamayacağı kararına vardı.

Ahtisaari, 2007 Ocak ayında Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili önerisini Viyana'da yapılan bir toplantıda ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya'dan oluşan Temas Grubuna sundu. Ahtisaari söz konusu raporu Şubat ayında da taraflara verdi. Ahtisaari son tur görüşmeleri takiben Kosova'nın Nihai Statüsüne Çözüm Önerisini ve Raporunu Genel Sekretere de iletti. Söz konusu öneri ve raporda uluslararası gözetim altında bağımsızlık tavsiye ediliyordu. Bu da AB önderliğinde oluşturulacak yapı sayesinde sağlanacaktı. Öneri çerçevesinde UNMIK yetkilerini AB önderliğinde oluşturulacak uluslararası oluşuma devredecek ve daha sonra da bölgeden çekilecekti.

Genel Sekreter 26 Mart 2007 tarihinde raporu kabul etti ve Güvenlik Konseyi'ne sevk etti.

Ahtisaari'nin önerisi üzerinde görüş birliğine varamayan Güvenlik Konseyi, 4 Nisan 2007 tarihinde bir açıklama yaparak taraflarla yeni görüşmeler gerçekleştirmek üzere Belgrad ve Priştina'ya bir heyet göndereceğini duyurdu.

Genel Sekreter 5 Temmuz 2007 tarihinde Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporda, ekonomik ve siyasi gelişmelerin olumlu yönde ilerlemesine rağmen, bölgenin nihai statüsünün belirlenememesi halinde bu kazanımların kaybedilebileceği uyarısında bulundu.

Güvenlik Konseyi'ndeki görüşmelerin 1 Ağustos 2007 tarihinde çıkmaza girmesi sonucu Kosova Temas Grubu AB, ABD ve Rusya'dan oluşan bir troyka oluşturulması ve nihai statüye ilişkin görüşmelerin bu yapı içerisinde sürdürülmesine karar verdi. Temas Grubu, 10 Aralık'a kadar Belgrad ve Priştina arasındaki görüşmelerin sonucu hakkında Genel Sekretere bilgi verilmesini istedi.

Troykanın raporu Genel Sekretere 7 Aralık 2007 tarihinde ulaştı. Raporda tarafların tam bağımsızlık, gözetim altında bağımsızlık, toprak paylaşımı, kapsamlı özerklik ve konfederal bir anlaşma dâhil konuları derinlemesine tartıştıkları, ancak tarafların Kosova'nın nihai statüsü konusunda bir karara varamadıkları bildirildi. Her iki taraf da Kosova'nın egemenliği konusundaki duruşundan vazgeçmek istemedi: Sırbistan Kosova'nın bağımsızlığını reddetti, Kosova ise bağımsızlık istedi. Genel Sekreter troyka raporunu 10 Aralık'ta Güvenlik Konseyi'ne havale etti.

Kosova 2008 Şubat ayında bağımsızlığını ilan etti.

Silahsızlanma

(http://disarmament.un.org:8080)

Birleşmiş Milletler, kuruluşundan bu yana çok taraflı silahsızlanma ve silahların kısıtlanması, uluslararası barış ve güvenliğin koruması çabalarının merkezinde yer almıştır. Teşkilatın en büyük önceliği,

insanoğluna en büyük tehdidi teşkil eden nükleer silahları azaltmak ve nihayetinde yok etmek, kimyasal silahları imha etmek ve biyolojik silahlara karşı uygulanan yasaklamaları artırmaktır. Bu hedeflerin yıllar içinde hiçbir değişikliğe uğramadan aynen kalmasına rağmen değişen siyasi gerçekler ve uluslararası duruma paralel olarak müzakerelerin kapsamı değişmektedir.

Uluslararası toplum artık küçük ve hafif silahların aşırı ve istikrarsız çoğalmasıyla yakından ilgilenmekte ve toplumların ekonomik ve sosyal yapılarını tehdit eden ve çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere çok sayıda sivilin ölümüne ve sakat kalmasına neden olan kara mayınlarının toplu halde yayılmasına karşı mücadele etmek için harekete geçmektedir. Ayrıca balistik füze teknolojisinin yayılmasına, savaştan kalan patlamamış mühimmatın insanlara zarar vermesine engel olmaya çalışmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 11 Eylül 2001 tarihinde meydana gelen trajik olaylar teröristlerin eline geçen kitle imha silahlarının potansiyel bir tehlike arz ettiğinin altını çizmiştir. Teröristler kimyasal, biyolojik ya da nükleer silah edinip kullanabilseydi saldırının sonuçları daha da yıkıcı olabilirdi. Bu endişeler doğrultusunda Genel Kurul 2002 yılındaki 57. Oturumunda ilk defa teröristlerin kitle imha silahı edinmelerini ve bu silahların dağıtımını önlemeye yönelik karar aldı ve üye devletlere sonuna kadar uluslararası çabalara destek verme çağrısı yaptı.

Fiili silahsızlanmadaki rolüne ilaveten Birleşmiş Milletler, üye devletlere yeni normlar getirmeleri, var olan anlaşmaları güçlendirmeleri ve birleştirmelerine yardım ederek çok taraflı silahsızlanmanın sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Genel Kurul kitle imha silahlarının teröristlerce kullanılmasını ve teröristlerin bu silahlara sahip olmalarının engellenmesini sağlamak üzere üye ülkelerden uluslararası işbirliğine gitmelerini istemiştir.

Silahsızlanma Mekanizması

Birleşmiş Milletler Antlaşması, Genel Kurul'a uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için silahsızlanma ve silahlarla ilgili ilkelerin belirlenmesi görevini vermektedir (Madde 11). Kurul'un silahsızlanma konuları ile ilgilenen iki yardımcı organı vardır: Birincisi; Kurul'un düzenli oturumlarında toplanan ve gündemindeki tüm silahsızlanma konularını görüşen Birinci Komite (Silahsızlanma ve Uluslararası Güvenlik) ve yılda üç kere toplanan ve belirli konular üzerinde yoğunlaşan özel bir danışma kurulu olan Silahsızlanma Komisyonu.

Silahsızlanma Konferansı, uluslararası toplumun, silahsızlanma anlaşmalarını görüştükleri yegâne çok taraflı forumdur. Konferans, Kimyasal Silah Konvansiyonu'nu ve Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Anlaşması'nı başarıyla müzakere etmiştir. Devletlerin ulusal güvenlik çıkarlarına değinmesi nedeniyle çalışmaları kesinlikle görüş birliğine dayanarak yürütülür. 66 devletten oluşan sınırlı bir üyeliği ve Genel Kurul ile emsalsiz bir ilişkisi vardır. Konferans, kendi kurallarını belirlerken ve kendi gündemini oluştururken Genel Kurul'un tavsiyelerini göz önünde bulundurur ve Kurul'a yıllık rapor verir. Konferans 1997 yılından beri üyelerin arasında silahsızlanma öncelikleri konusunda görüş birliğinin sağlanamaması nedeniyle sürekli bir program üzerinde anlaşamamıştır.

BM Genel Sekreterliği bünyesindeki Silahsızlanma İşleri Dairesi, Genel Kurul'un silahsızlanma konularında aldığı kararları uygular. Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Araştırmaları Kurumu (UNIDIR) silahsızlanma ve ilgili konularda özellikle uluslararası güvenliği ilgilendiren konularda bağımsız araştırmalar yapar. Silahsızlanma Meseleleri Danışma Kurulu, Genel Sekreter'e silah kısıtlaması ve silahsızlanma konularında tavsiyede bulunur ve UNIDIR Vekil Kurulu olarak hizmet eder. Ayrıca Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Bilgi Programı'nın uygulanması hususunda da tavsiye verir.

Kitle İmha Silahları (WMD)

Nükleer Silahlar: Sürekli çabalar sayesinde uluslararası toplum, nükleer silahların azaltılması, belli bölge ve çevrelerde (uzay ve okyanus tabanı gibi) mevzilenmesine izin verilmemesi, kısıtlanması ve denenmesinin durdurulması amacını güden çok taraflı anlaşmalara imza attı. Tüm bu başarılara rağmen, nükleer silahlar ve bu silahların çoğalması barış için büyük tehdit ve uluslararası toplum için büyük bir engel teşkil etmeye devam etmektedir.

Bu alanda ele alınan konular özellikle nükleer silahların azaltılmasının gerekliliğini, nükleer silahların çoğalmasını sınırlayan rejimleri desteklemeyi ve balistik füze ve füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve çoğalmasının önlenmesini içerir.

Nükleer Silahlar Konusunda İkili Anlaşmalar: Nükleer silahları kontrol etmek için farklı forumlarda uluslararası çalışmalar devam ederken, nükleer silaha sahip güçlerin istikrarlı bir uluslararası güvenlik ortamı sağlamada özel bir sorumluluk taşıdıkları anlaşıldı. Soğuk savaş sırasında ve sonrasında iki süper güç nükleer savaş tehdidini önemli ölçüde azaltan anlaşmalar yaptı.

Nükleer Silahlar ve Yayılmalarının Yasaklanması Konusunda Çok Taraflı Anlaşmalar: Tüm çok taraflı silahsızlanma anlaşmaları arasında en evrensel niteliğe sahip olan Nükleer Silahların Yayılmasının Yasaklanması Anlaşması (NPT) ilk olarak 1968 yılında imzaya açıldı ve 1970 yılında yürürlüğe girdi. NPT, küresel nükleer silah yayılmasını sınırlayan rejimin temel taşıdır ve nükleer silahsızlanma çabaları için önemli bir zemin oluşturur. NPT'ye taraf olan ülkeler 2002 Gözden Geçirme Konferansı'nda, nükleer silaha sahip ülkelerin "nükleer cephanenin tamamen yok edilmesini açıkça taahhüt eder…" beyanlarını içeren nihai bir belge kabul edilmiştir.

Konferansta nükleer silah kapasitelerinin şeffaflaştırılması ve savunma politikalarındaki rolünün azaltılması gerektiğine karar verilmiştir.

NPT uyarınca üstlenilen yükümlülükleri denetlemek için üye devletler Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) yetkililerini kabul etmek zorundadır. 2003 yılında 140 devletin (ve Tayvan) yer aldığı NPT'ye uygun 136 kapsamlı koruma anlaşması da dâhil olmak üzere 225 koruma anlaşması bulunuyordu. NPT'ye ilaveten Tltelolco, Rarotonga, Bankok ve Pelindaba anlaşmaları nükleer silaha sahip olmayan devletlere IAEA korumalarına uyma zorunluluğu getirdi.

1996 yılında Genel Kurul üyelerinin ezici bir çoğunluğu herhangi bir yerde nükleer deneme yapılmasını yasaklamak için Kapsamlı Nükleer Silah Denemesinin Yasaklanması Anlaşması'nı (CTBT) kabul etti. İlk olarak 1954 yılında öne sürülen ve 1963 kısmi deneme anlaşmasını tüm çevreye yayan anlaşmanın kabul edilmesi kırk yıl aldı. 1996 yılında imzaya açılan CTBT hala yürürlüğe girmedi. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için onayı gerekli olan 44 devletten 12'si anlaşmayı imzalamadı ve kabul etmedi. Anlaşmanın emanetçisi olma sıfatı ile Genel Sekreter, 1991, 2001 ve 2003 yıllarında sırayla CTBT'nin yürürlüğe girmesini kolaylaştıracak üç konferans düzenledi.

Nükleer Denemelerin Yasaklaması Anlaşması için Viyana'da düzenlenen Hazırlık Komisyonu'na katılan yaklaşık 170 imzacı devlet ile anlaşma yürürlüğe girene kadar uluslararası gözlemleme sisteminin çalışabilir hale gelmesini temin etmek üzere 1997 yılında kurulan Geçici Teknik Sekreterlik çalışmalarına devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler ve Nükleer Denemeleri Kapsamlı Yasaklama Anlaşması Hazırlık Komisyonu arasındaki İlişkileri Düzenleme Anlaşması 2000 yılında imzalandı.

2003 yılı Eylül ayında CTBT'nin Yürürlüğe Girmesini Kolaylaştırma Konferansı Viyana'da yapıldı ve nükleer silahsızlanma ve silahların çoğalmasının önlenmesi için büyük bir araç olan evrensel ve etkili bir anlaşmanın önemini vurgulayan bir bildiri yayınlandı.

Nükleer Silahtan Arındırılmış Bölgeler: Bölgesel silah kontrolünde yeni hareketlerin habercisi olan 1967 Nükleer Silahların Latin Amerika ve Karayipler'de Yasaklanması Anlaşması'nın imzalanmasıyla dünyada ilk kez insan nüfusu bulunan bir alanda nükleer silahtan arındırılmış bölge kuruldu. Küba'nın da 2002 yılında anlaşmayı onaylamasıyla Latin Amerika ve Karayipler'de kurulan nükleer silahtan arındırılmış bölge, bölgedeki tüm devletleri içine alacak şekilde genişletildi.

Bundan sonra, Güney Pasifik'te (1985 Rarotonga Anlaşması), Güneydoğu Asya'da (1995 Bankok Anlaşması) ve Afrika'da (1996 Pelindaba Anlaşması) olmak üzere üç arındırılmış bölge kuruldu. Bu anlaşmalar sayesinde tüm güney yarımküre nükleer silahtan arındırılmış bölge statüsü kazandı. 2002 yılı Eylül ayında beş Orta Asya Devleti (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan) Orta Asya nükleer silahtan arındırılmış bölge kurulması anlaşmasının taslak metninde geçici olarak anlaştılar. Ortadoğu'da kitle imha silahlarından arındırılmış bir bölge kurma önerisine ek olarak Orta Avrupa ve Güney Asya'da nükleer silahlardan arındırılmış bölge kurmak için de öneriler yapıldı. Bir ülkenin başlı başına nükleer silahtan arındırılmış bölge olması kavramı, Genel Kurul'un Moğolistan'ın nükleer silahtan arındırılmış bölge statüsünü ilan etmesini kabul ettiği 1998 yılında uluslararası toplum tarafından onaylandı.

Nükleer Silahların Çoğalmasını Önleme: Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) nükleer silahların çoğalmasının engellenmesi konusunda nükleer koruma uygulamaları yürütürek ve sivil nükleer programları teftiş ederek önemli rol oynamaktadır.

Devletlerle varılan anlaşmalar kapsamında IAEA müfettişleri nükleer maddelerin bulunduğu yerler hakkındaki kayıtları kontrol etmek, IAEA'nın kurduğu araçları kontrol etmek ve denetlemek ve nükleer madde tespitlerini doğrulamak için nükleer tesislerde incelemelerde bulunmaktadır. Bu önlemler diğer koruma önlemleri ile birlikte uygulandığında devletlerin nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar için kullanma

yönündeki taahhütlerinin bağımsız ve uluslararası denetimi mümkün olmaktadır.

Şu anda 145 ülkede (ve Tayvan'da) yürürlükte olan 229 koruma anlaşmasının uygulanışını kontrol etmek için 250 IAEA müfettişi dünyanın dört bir yanında yıllık olarak toplam yaklaşık 240'ı bulan, günlük teftişler yapmaktadır. Amaçları 70 ülkede 900 tesiste bulunan nükleer maddelerin yasal, barışçıl amacın dışında askeri amaçlı olarak kullanılmasını önlemektir. Böylelikle IAEA, uluslararası güvenliğe katkıda bulunmakta ve silahların yayılmasını durdurmak ve nükleer silahların olmadığı bir dünya oluşturmak için verilen çabaları güçlendirmektedir.

IAEA ile ülkeler farklı tiplerde koruma anlaşmaları yapabilirler. Tlatelolco Anlaşması, Pelindaba ve Rarotonga Anlaşmaları'nın yanında NPT ve var olan Koruma Anlaşmalarına Ek Model Protokol ile bağlantısı bulunan anlaşmalar nükleer silahları olmayan ülkelerin tüm nükleer yakıt döngüsü eylemlerini IAEA makamlarına sunma şartı koşar.

1997 yılında Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'nin (CWC) yürürlüğe girmesi ile birlikte 1925 yılında Cenevre Protokolü'nde zehirli gaz kullanımının yasaklanmasını takiben başlayan süreç tamamlanmış oldu. Sözleşme, uluslararası silah denetimi tarihinde ilk defa Sözleşme'ye taraf olan devletlerin anlaşmanın yükümlülüklerini yerine getirmelerini kontrol etmek için kimyasal tesisler ve alışılagelmiş küresel teftişlerden toplanan bilgileri de içeren sıkı bir uluslararası denetim rejimi geliştirdi. Bu amaçla Hollanda'nın Lahey şehrinde kurulan Kimyasal Silahların Yasaklanması Teşkilatı (OPCW), 2003 yılı Ağustos ayına kadar 56 taraf devlette yaklaşık 1500 teftiş görevi yürüttü. Taraf Devletlerin Kimyasal Silah Sözleşmesi ile ilgili Çalışmalarının Gözden Geçirilmesi Konferansının İlk Özel Oturumu 2003 yılında yapıldı. Birleşmiş Milletler ve OPCW ilişkileri ile ilgili anlaşma 2000 yılında imzalandı.

1975 yılında yürürlüğe giren 1972 tarihli Biyolojik Silah Sözleşmesi (BWC), CWC'den farklı olarak kontrol mekanizması sağlamaz; fakat taraf devletler güven inşa etmenin bir parçası olarak her yıl yüksek riskli biyolojik araştırma tesisleri hakkında ayrıntılı bilgi değiş tokuşu yapmaktadır. Biyolojik Silah Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerin beşinci Gözden Geçirme Sözleşmesi, 2006 yılındaki bir sonraki gözden geçirme konferansına kadarki üç yıllık sürede taraf devlet toplantıları ve uzman toplantılarının yıllık yapılması yönünde karar alarak 2002 yılında oturumunu kapattı.

Bu toplantıların amacı BWC'yi uygulamak, biyolojik silahların kullanıldığı iddialarına uluslararası cevap vermek ve bunları soruşturmak, bulaşıcı hastalıklara karşı teftişin ve bilim adamlarının uyguladığı yasaların teftişini geliştirmek için alınan ulusal önlemlerle ilgili konuların yaygın olarak anlaşılması ve bu konularda etkili eylemler yapılmasını teşvik etmek ve tartışmaktır. CWC gibi BWC'nin de evrenselleşmesi ve tam olarak uygulanması, biyolojik ve kimyasal silahların çoğalmasının önlenmesi, uluslararası toplumun en büyük görevidir.

Balistik füzelerin çoğalması ve füze savunma alanındaki gelişmeler birçok ülke için endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. 2002 yılında Genel Sekreter tarafından oluşturulan hükümet uzmanları paneli bu konuyla ilk kez uluslararası düzeyde çalışmaya başladı. Konu ile ilgili tüm yaklaşımların ulusal, ikili, bölgesel ve çok taraflı düzeylerde daha çok araştırılması gerektiği sonucuna varıldı.

Konvansiyonel Silahlar, Güvenin İnşası ve Şeffaflık

Küçük ve hafif silahlar ve uygulanabilir silahsızlanma: Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra uluslararası toplum dünyanın birçok yerinde patlak veren küçük ve hafif silahların tercih edildiği devletlerarası çatışmalarla karşı karşıya kaldı. Çatışmaların kaynağını oluşturmasa da bu silahlar şiddeti daha da artırdı; çocuk savaşçıların kullanılmasını kolaylaştırdı; insani yardımı engelledi ve çatışma sonrası yapılanmayı ve kalkınmayı geciktirdi. Dünya hafif silah ticaretinin tahminen yüzde 40-

60'ı ya yasa dışıdır veya yasa dışı hale gelmektedir. Yasa dışı silahların çoğalmasının kontrol edilmesi bu yüzden hafif silahlar konusunda uluslararası, bölgesel ya da ulusal denetim sağlanmasına yönelik önemli bir adımdır.

Üye devletler bu silahların aşırı bir şekilde yığılmasını ve kontrolsüzce transferini önlemek için 1997 ve 1999 yıllarında konu üzerine yoğunlaşan uzman destekli çalışmalar başlattı. Bu çalışmaların sonucu olarak, ilk kez Tüm Yönleriyle Küçük ve Hafif Silahların Yasa dışı Ticareti Konferansı 2001 yılında Birleşmiş Milletler'de yapıldı. BM Konferansı, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde eylemler hakkında tavsiyeler veren eylem programı hazırladı. Üye devletlerin programın nasıl uygulandığını değerlendirmek için yaptıkları toplantılar 2003 yılında eylem programının etkisini göstermeye başladığı sonucunu gösterdi. Ayrıca, müzakerelerin 2004 yılında devletlerin küçük ve hafif yasa dışı silahları zamanında ve güvenilir bir biçimde belirlemesi ve takip etmesini sağlamak için uluslararası düzeyde çalışmaların başlaması kararı alındı.

1996 yılında Genel Kurul, ilgili devletleri çatışma sonrası problemlerle karşı karşıya kalan devletlere yardım etmek için bir grup kurmaya davet etti. Akabinde özellikle etkilenen devletler tarafından hazırlanan ve başlatılan uygulanabilir silahsızlanma projelerini incelemek ve desteklemek üzere bir grup kuruldu. Genel Sekreter, 1998 yılında sivil nüfusun toplumsal kalkınma teşvikleri karşılığında gönüllü olarak silahlarını bıraktıkları Arnavutluk'taki gibi projeleri destekleyen bir vakıf fonu kurdu.

Yasa dışı küçük silahların kontrolsüzce yayılması çocuklardan, sağlığa, mültecilere ve kalkınmaya kadar tüm Birleşmiş Milletler çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği için 1998 yılında BM sisteminin eşgüdüm çerçevesinde, küçük silah kontrolünün tüm yönleriyle ele alındığını garanti etmek üzere "Küçük Silahlara Karşı Çalışmaların Eşgüdüm"ü olarak adlandırılan bir mekanizma kuruldu. Araştırma, eşgüdümlü ulusal çalışmaların teşvik edilmesi ve silah ticareti üstünde uluslararası bir sözleşme sağlamak için yapılan lobi faaliyetleri aracılığıyla sivil toplum

tarafından da küçük silah ticaretini hedef alan kapsamlı küresel çabalar başlatıldı ve sürdürüldü.

Antipersonal mayınlar: Dünyada kara mayınlarının çoğalması ve gelişigüzel kullanımı tüm dikkatlerin merkezi olmuştur. Bu konuda ilk uluslararası adım 1995 yılında atılmış, 1998 yılında ise ilk protokol hazırlanmıştır.

Söz konusu adımların ciddi insani krize yol açan mayınlara karşı yetersiz kaldığını düşünen bir grup devlet, antipersonal kara mayınlarının tamamen yasaklanması ile ilgili "Antipersonal Mayınlarının Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Transferinin Yasaklanması Sözleşmesi" adında 1997'de imzaya açılan ve 1 Mart 1999'da yürürlüğe giren bir sözleşme yaptı. 2003 yılı Aralık ayına kadar 134 devlet bu sözleşmeye taraf oldu. Türkiye de bu ülkelerden biridir.

Her iki anlaşmanın başarılı bir şekilde uygulanması depoların yok edilmesini, etkilenen ülkelerdeki mayınların temizlenmesini ve daha az kurban verilmesini sağladı. Şu anda yaklaşık 93 ülkede mayın bulunmadığı resmen açıklanmıştır ve 55 üretici devletten 41'i bu silahların üretimini durdurmuştur. Her iki anlaşmaya taraf olmayan ülkeler de kara mayınlarının kullanımı ve transferi konusunda tek taraflı moratoryum ilan etti. Türkiye de güney sınırındaki mayınların temizlenmesi çalışmalarını 2008 yılında başlatmıştır.

Antipersonel Kara Mayınları Dışındaki Patlamamış Mühimmat ve Mayınlar (MOTAPM): Antipersonel kara mayınlarına dikkat çekmek için önemli adımlar atılmasına rağmen çok sayıda sivil, diğer savaş mühimmatları yüzünden ölmekte ya da sakat kalmaktadır. Özellikle tehlikenin tam olarak kavranmadığı yerlerde kasıtsız temas ve bilinçli tahrif nedeniyle insanlar için büyük tehlike arz etmektedir. MOTAMP az miktarda olsa bile stratejik noktalara yerleştirildiği takdirde ciddi tahribata yol açar; tek bir mayın tüm yolların kapanmasına ve normal hayatın felç olmasına neden olabilir.

MOTAMP'ın uzaktan kumandalı ve asgari metal içerikli olması gibi diğer olası özellikleri birleştirildiğinde insanlar üzerindeki etkileri oldukça ciddi olabilir.

Konvansiyonel Silahların Kayıt Altına Alınması: Devletlerarasında güven inşa etmek ve güvenliği sağlamak için Genel Kurul, 1992 yılında Birleşmiş Milletler Konvansiyonel Silahlar Kayıt Sistemini kurmuştur. Bu gönüllü raporlama, katılımcı devletlerin, yedi büyük konvansiyonel silah sınıfındaki (denizaltılar da dâhil olmak üzere savaş gemileri, tanklar, zırhlı araçlar, savaş uçakları, saldırı helikopterleri, yüksek menzilli toplar, kısa menzilli hava savunma sistemlerinin de dâhil olduğu roketler ve roket atarlar) silahlarla ilgili ihracat ve ithalat faaliyetleri hakkında bilgi vermesini sağlar. Bu tür veriler BM tarafından toplanır ve Birleşmiş Milletler web sitesinden ulaşılabileceği gibi kamunun da edinebileceği yasal belgeler şeklinde yıllık olarak basılır. Şimdiye kadar 160'ın üstünde devlet bir ya da birkaç kez bu konuda rapor vermiştir.

Askeri konularda şeffaflığı teşvik etmek üzere tasarlanan diğer bir mekanizma ise 1980 yılında başlatılan Birleşmiş Milletler askeri harcamaların standartlaşmış raporlanması sistemidir. Bu gönüllü raporlama sistemi askeri personele, harekâtlara, bakım, ikmal, araştırma ve geliştirmeye yapılan ulusal harcamaları kapsar. Şimdiye kadar 110'un üstünde devlet bu sisteme en az bir kere rapor vermiştir.

Uzayda Silah Yarışının Önlenmesi: Uzayla ilgili konular uluslararası forumlarda iki ayrı çizgide ele alınır: uzay teknolojisinin barışçıl uygulamaları ile ilgili olan kısmı ve uzayda silah yarışlarının önlenmesi kısmı. Bu konular; Genel Kurul'da, Uzayın Barışçıl Amaçlar İçin Kullanılması Komitesi'nde, yardımcı organlarında ve Silahsızlanma Konferansı'nda tartışıldı. Bu tartışmalar uzayın hem barışçıl hem de askeri açılardan kullanımı ile ilgili çok sayıda uluslararası anlaşma yapılmasını sağladı.

Uzayın askerileştirilmesinin önlenmesini vurgulamak üzere, Genel Kurul'un ilk silahsızlanma özel oturumunda (1978) bu konu üzerinde

uluslararası görüşmeler yapılması çağrısında bulunuldu. 1982 yılından beri Silahsızlanma Konferansı "Uzayda Silahlanma Yarışlarının Yasaklanması" başlıklı maddeyi gündemine aldı; fakat üyeler arasındaki algılama farklılıkları yüzünden çok taraflı anlaşma görüşmeleri yapılması için tarih konması konusunda çok az bir ilerleme kaydedildi.

Silahsızlanma ve Kalkınma Arasındaki İlişki: Özellikle az gelişmiş toplumlarda etkili uluslararası kontrol sitemi ile sağlanan genel silahsızlanma aracılığıyla ortaya çıkan kaynakları kullanarak ekonomik ve sosyal kalkınmanın teşvik edilmesi konusu uzun zamandır üye devletlerce tartışılmaktadır. Bunun soncu olarak 1987 yılında silahsızlanma ve kalkınma arasındaki ilişki hususunda uluslararası bir konferans düzenlendi. O zamandan beri, uluslararası durumda meydana gelen değişiklikler ışığında, bir grup hükümet uzmanı, bu ilişkinin yeniden değerlendirilmesi için 2003-2004 yılında toplandı.

Silahsızlanma Konusunda Bölgesel Yaklaşımlar: Birleşmiş Milletler, bölge devletleri arasında güvenlik ve güven inşa edici önlemleri teşvik ederek bölgesel ve yöresel düzeyde silahsızlanmaya karşı yapılan girişimleri desteklemektedir. 1993 yılında Silahsızlanma Komisyonu'nun kabul ettiği bölgesel silahsızlandırma yaklaşımları için yol gösterir ve tavsiyelerde bulunur. BM, bölgesel silahlanmayı teşvik etmek için uluslararası, bölgesel, yerel sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra kamu kurumları ve Afrika Birliği, Avrupa Birliği, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Arap Birliği, Amerika Devletleri Örgütü, İslam Konferansı Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü, Güneydoğu Avrupa İstikrar Antantı gibi oluşumlarla birlikte çalışmaktadır.

Silahsızlanma Bilgilendirmesi ve Eğitim Faaliyetleri: Bir grup uzmanın, silahsızlanma ve barış eğitiminin her vatandaşın sivil hayata hazırlanmasının ayrılmaz bir parçası olduğunu savunduğu silahsızlanma ve silahların çoğalmasının sınırlanması eğitimi hakkında sunduğu rapor 2002 yılında Genel Kurul tarafından kabul edildi. 2003 ve 2004 yıllarında Birleşmiş Milletler, Lahey Barış Çağrısı ortaklığında dört ülkede (Arnavutluk, Kamboçya, Nijerya ve Peru) çocuklara ve gençlere yönelik

barış ve küçük silah eğitimi projeleri yürüttü. Bu dört ülkedeki yöneticiler, öğretmenler ve öğrenciler akademik becerilerini ve okuldaki ilgi ve dikkati artırmak, suç ve şiddeti azaltmak için yasa dışı silah konusu ve bunların oluşturduğu tehditler ile mücadele ediyor.

Birleşmiş Milletler, Silahsızlandırma Bilgilendirme programı çerçevesinde yayınlar, özel etkinlikler, toplantılar, seminerler, paneller, sergiler ve silahsızlanma konusunda kapsamlı bir web site (disarmament.un.org) aracılığıyla çok taraflı silahsızlanma konularında bilgilendirme ve eğitim çalışmaları yapmaktadır. 1978 yılında Genel Kurul tarafından başlatılan Birleşmiş Milletler Silahsızlandırma Bursu Programı, yaklaşık 150 ülkeden, birçoğu şu anda kendi hükümetlerinde silahsızlandırma alanından sorumlu olan 500 kamu görevlisine eğitim verdi.

Silahsızlanmada Kadın-Erkek Eşitliği: Kadınların ve kız çocuklarının hem kurban hem de fail olarak çatışmalardan etkilenmesi ile son yıllarda savaşın yüzü değişti. BM, silahsızlanmanın, yani silahların toplanması ve imha edilmesi, mayınların temizlenmesi, soruşturma görevi yürütülmesi, karar verme ve barış sürecine katılım gibi tüm aşamalarında kadın-erkek eşitliğinin anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır. Örneğin, cinsiyet konusu, küçük silahların yayılmasının, özellikle kadınları nasıl etkilediğini ve bunun için neler yapılabileceğini dikkate alır.

Uzayın Barışçıl Amaçlarla Kullanımı: Birleşmiş Milletler uzayın barışçıl amaçlarla kullanılmasını ve uzayda gerçekleştirilen faaliyetlerden bütün ulusların eşit bir şekilde faydalanmasını sağlamak için çalışır. Uzayın barışçıl amaçlarla kullanılmasıyla ilgili bu kaygı, ilk insan yapımı uydu olan Sputnik uydusunun 1957 yılında Sovyetler Birliği tarafından uzaya fırlatılmasıyla başladı ve uzay teknolojisi alanındaki ilerlemelerle devam etti. Birleşmiş Milletler, uluslararası uzay hukukunu geliştirip uzay bilimi ve teknolojisi alanlarında uluslararası işbirliğini güçlendirerek bu konuda önemli bir rol oynamıştır.

Bu alandaki en önemli hükümetlerarası organ **BM Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanımı Komitesi'**dir. Bu komite, uzayın barışçıl kullanımı konusunda uluslararası işbirliğinin kapsamını gözden geçirir, bu konuda değişik programlar tasarlar, BM'yi teknik işbirliği konusunda yönlendirir, araştırmaları ve bilgi yayılmasını teşvik eder ve uluslararası uzay hukukunun geliştirilmesine katkıda bulunur. BM Genel Kurulu tarafından 1959 yılında kurulan bu komitede 65 üye devlet bulunur.

Komite iki tane alt komiteden oluşur:

- **Bilimsel ve Teknik Alt Komite** uzay teknolojisi ve araştırmaları alanındaki uluslararası işbirliğinin odak noktasıdır.
- **Yasal Alt Komite** uzay faaliyetlerindeki hızlı teknolojik gelişmelere uyum gösterebilecek yasal bir çerçevenin geliştirilmesini sağlamak için çalışır.

Komite ve alt komiteler Genel Kurul'un sunduğu sorunları, kendilerine teslim edilen raporları ve üye devletlerin gündeme getirdiği konuları görüşmek için yılda bir kez toplanır. Oybirliği esasına göre çalışan komite aldığı kararlarla Genel Kurul'a tavsiyelerde bulunur.

Yasal Belgeler: Komitenin ve Yasal Alt Komite'nin çalışmaları sonucu Genel Kurul halen yürürlükte olan beş yasal belgeyi onaylamıştır:

- 1966 yılında imzalanan *Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dâhil Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletlerin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Antlaşması (Dış Uzay Antlaşması)* uzay keşif faaliyetlerinin kalkınma seviyeleri ne olursa olsun bütün ülkelerin menfaatine uygun şekilde yürütülmesini öngörür. Bu antlaşma ayrıca uzayı bütün insanlığa ait olan, herhangi bir ulusun egemenlik iddialarına tahsis edilemeyecek, tüm devletlerin sadece barışçıl amaçlarla keşif ve kullanımına açık bir yer haline getirmeyi hedeflemektedir.
- 1967 tarihli *Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Antlaşması*

(Kurtarma Antlaşması) kaza veya zorunlu iniş halinde uzay aracı mürettebatına her türlü yardım sağlanmasını ve aracı fırlatan makamın kendi toprakları dışına iniş yapan uzay aracının fırlatan makama iade edilmesi için gerekli işlemlerin yapılmasını öngörür.

- 1971 tarihli *Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşmesine (Sorumluluk Sözleşmesi)* göre uzay cismi fırlatan devlet kendi uzay cisminin yeryüzüne, uçuş halindeki uçaklara, başka bir devletin uzay cismine ya da uçuş halindeki bu tür uzay araçlarında bulunan mallara ve insanlara verdiği zarardan sorumlu olacaktır.
- 1974 tarihli *Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Sözleşmesi* (Tescil Sözleşmesi) fırlatan devletlerin fırlattıkları uzay cisimlerinin kayıtlarını tutmalarını öngörür ve fırlatılan cisimler hakkında Birleşmiş Milletler'e bilgi verir. Bu sözleşmeye göre, Birleşmiş Milletler Uzay İşleri Ofisi uzaya fırlatılan cisimlerin BM bünyesinde kaydını tutar. Bugüne kadar uzaya cisim fırlatmış bütün devletler ve kuruluşlar bu bilgiyi vermişlerdir. Uzaya fırlatılan cisimlerle ilgili bilgiler BM Uzay İşleri Ofisi'nin www.oosa.unvienna.org adresli internet sitesinden temin edilebilir.
- 1979 yılında imzalanan *Ay ve Diğer Gök Cisimleri üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Antlaşma (Ay Antlaşması)* 1966 yılında imzalanan antlaşmayla belirlenen gök cisimleri ve ay ile ilgili ilkeleri belirtir ve bu gök cisimlerinde bulunan doğal kaynaklarla ilgili ileride yapılacak olan keşifleri ve bu kaynakların kullanımını düzenleyen temelleri ortaya koyar.

Komitenin ve ona bağlı Yasal Alt Komitenin çalışmalarına dayanarak, Genel Kurul uzay faaliyetlerinin yürütülmesine ilişkin olarak aşağıdaki ilkeleri benimsemiştir:

- *Devletlerin Doğrudan Uluslararası Televizyon Yayıncılığında Yapay Uyduları Kullanmasını Düzenleyen Esaslar (1982)* böyle bir kullanımın uluslararası alanda siyasi, ekonomi, toplumsal ve

kültürel bazı etkileri olduğunu kabul eder. Bu tür faaliyetler, bilgi ve haberin değişimini ve yayılmasını artırmalı, kalkınmayı teşvik etmeli ve başka devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi de dâhil olmak üzere devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermelidir.

- *Dünyanın Uydular Aracılığıyla Uzaktan Algılanmasına İlişkin Esaslar (1986)* bu tür faaliyetlerin bütün ülkelerin menfaatine, ülkelerin ve halkların sahip oldukları doğal kaynaklar üzerindeki egemenliğine ve diğer ülkelerin haklarına ve çıkarlarına uygun bir şekilde yürütülmesi gerektiğini belirtir. Uzaktan Algılama yöntemi çevreyi korumak ve doğal felaketlerin etkisini azaltmak için kullanılır.
- *Dış Uzayda Nükleer Güç Kaynakları Kullanımının Esasları (1992)* bu tür güç kaynaklarının bazı uzay faaliyetleri için son derece önemli olduğunu kabul etmekle beraber bunların kullanımının eksiksiz bir güvenlik değerlendirmesine bağlı olması gerektiğinin altını çizer. Bu esaslar nükleer güç kaynaklarının güvenilir şekilde kullanılması ve radyoaktif bir maddenin dünyaya geri dönüş riskinin söz konusu olduğu uzay cisminin bozulduğu durumlarda yapılacaklar konusunda yol gösterici niteliktedir.
- *Uzayın Başta Kalkınmakta Olan Ülkeler Olmak Üzere Bütün Ülkelerin Çıkarına ve Yararına Kullanılması ve Keşfi Konusunda Uluslararası İşbirliği Beyannamesi'ne (1996)* göre devletler eşit ve karşılıklı kabul edilen temeller dâhilinde uluslararası uzay işbirliği konusuna katılımlarının bütün yönlerini kendileri tayin etmekte serbesttir ve böyle bir işbirliği ilgili devletlerin en etkili ve uygun bulduğu yollarla sürdürülmelidir.

BM Uzay İşleri Ofisi

(www.oosa.unvienna.org)

Viyana merkezli BM Uzay İşleri Ofisi, uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması komitesine karşı sekreterya görevi yürütür ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmak için uzay teknolojisinden faydalanmasını sağlar.

UNISPACE KONFERANSLARI

BM uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ve keşfi konusunda tümü Viyana'da yapılan üç büyük konferans düzenlemiştir. 1968 yılında gerçekleştirilen ilk konferansta uzay araştırmalarından ve uzayın keşfinden sağlanabilecek pratik yararlar ve bu yararlardan özellikle gelişmekte olan ve uzayla ilgili çalışmalarda bulunmayan ülkelerin ne derece faydalanabileceği konuları ele alınmıştır. İkinci konferans (UNISPACE'82) uzay faaliyetlerine tüm ülkelerin artan bir şekilde katıldığını göstermiştir. Bu konferansta ayrıca uzay biliminin ve teknolojilerinin durumu incelenmiş, uzay teknolojilerinin kalkınmaya yönelik uygulamaları değerlendirilmiş ve uluslararası alanda uzay konusundaki işbirliği tartışılmıştır.

1999'da yapılan üçüncü konferans (UNISPACE III); küresel çevreyi koruma ve doğal kaynakları idareli kullanma, insanların güvenliği, kalkınma ve refah için uzay uygulamaları kullanımının artırılması, uzaydaki çevrenin korunması, gelişmiş ülkelerin giderek artan şekilde uzay bilimine ulaşabilmeleri ve bunun faydaları, özellikle gençler için staj ve eğitim fırsatlarının artırılması konularını ele almıştır.

UNISPACE III konferansı aynı zamanda doğal felaketlerin azaltılması, önlenmesi ve bu felaketler sonrası yardımların sağlanması, eğitim programlarının geliştirilmesi, okuryazarlığı artırmak için uydu bağlantılı alt yapı olanaklarının hazırlanması ve dünyanın yakınında bulunan uzay cisimleriyle ilgili sürdürülen faaliyetler konusunda uluslararası işbirliğinin kurulması için küresel bir sistem oluşturulması çağrısında bulunmuştur. Genç meslektaşlar ve öğrenciler tarafından düzenlenen "Uzay Nesli Forumu" konferanstan çıkan sonuçlara katkıda bulunmuştur. Konferans; hükümetleri, hükümetlerarası kuruluşları, sivil toplumu ve özel sektörü ilk kez bir araya getirmiştir.

1999 yılında Genel Kurul, her sene insanların koşullarının iyileştirilmesi konusuna uzay bilimi ve teknolojisinin yaptığı katkıları kutlamak amacıyla 4-10 Ekim haftasını Dünya Uzay Haftası olarak ilan etmiştir.

2004 yılında, Genel Kurul UNISPACE III konferansından çıkan tavsiyelerin uygulanması sonucu elde edilen ilerlemelerle ilgili 5 yıllık bir gözden geçirme raporu yayınlamıştır.

Bu ofis sahip olduğu Uluslararası Uzay Haber Sistemi sayesinde uzayla ilgili tüm bilgileri üye ülkelere neşrederek gönderir. BM Uzay Uygulamaları Programı sayesinde ofis, pilot projeler yürütmede, üye ülkelere teknik danışmanlık hizmetleri verir; uzaktan algılama, uydu iletişimi, uydu meteorolojisi, uydudan yön bulma, temel uzay bilimi ve uzay hukuku gibi konularda eğitim ve burs programları düzenler. Ofis, ayrıca, felaketlere doğru tepki vermek için uydu görüntüleri taleb eden BM örgütleri ile Uluslararası "Uzay ve Büyük Felaketler" Derneği arasında işbirliğini sağlayan bir kurumdur.

Bu ofis ayrıca uzay bilimi ve teknolojisi eğitimiyle ilgilenen bölgesel merkezlere ve bu konudaki ağlara ve BM'ye bağlı ortadoğu ve güneydoğu Avrupa'daki araştırma kurumlarına teknik yardım sağlar. Bu organlar sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunabilecek bilim adamları ve araştırmacıların uzay bilimi ve teknolojisiyle ilgili yetenek ve bilgilerini geliştirmesine yardımcı olur. Asya ve Pasifik'teki merkez 1996'da Hindistan'da, Fas ve Nijerya'daki merkezler ise 1999'da faaliyete geçti. 2003 yılında ise Meksika ve Brezilya'da bulunan Latin Amerika ve Karayip merkezleri açıldı. Ofis, Ürdün hükümetine de Batı Asya'da bir merkez kurulması hazırlıklarında teknik yardım sağlamaktadır.

Ofis, Avrupa Uzay Ajansı (ESA), Uluslararası Astronotik Federasyonu (IAF), Dünya Gözlem Uyduları Komitesi (CEOS) ve Uzay Araştırmaları Komitesi (COSPAR) gibi birçok uluslararası teşkilatla yakın işbirliği içerisinde çalışır.

Ayrıca, uzay iletişimi, uydu meteorolojisi, uzay bilimi ve uzaktan algılama gibi konularda etkin olarak çalışan başka BM teşkilatları da vardır. Birleşmiş Millletler'in uzayla ilgili çalışmaları arasında eşgüdümü

sağlamak için, bu kurumlar arasında uzayla ilgili çalışmaları ele almak amacıyla her yıl bir toplantı düzenlenir.

Son Gelişmeler

Bu tür bir yayında, Sudan'ın Darfur bölgesinde ve bu bölgenin çevresinde olan olaylarda da olduğu gibi siyaset ve güvenlik alanlarında meydana gelen hızlı değişimlerle tamamen aynı gündemi yakalamak imkânsızdır. BM'nin müdahil olduğu bu türden olaylarla ilgili son gelişmeler için lütfen BM'in internet sitesine (www.un.org) ya da özellikle bu sitedeki haberler bölümüne (www.un.org/News) bakınız.

View publication stats